

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ'NİN TUHFE-İ
MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ
ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Davut ADLIĞ
11936001

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ’NİN TUHFE-İ
MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ
ALİYYESİ’NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Davut ADLIĞ
11936001

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi’nin Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyyesi’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

27/07/2020

Davut ADLIĞ

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiş ve zamanla değişik türlerde eserler meydana getirilmiştir. Osmanlı tarih yazıcıları ilk başlarda daha çok yöneticilerin hayatını, siyasi ve askeri başarılarını konu etmiş, ilerleyen yıllarda devletin siyasetine uygun olarak farklı konuları da ele almışlardır. Osmanlı denizcilik tarihi de ele alınan konular içerisinde olup, bu konuyla ilgili eserler yazılmıştır. Ancak Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili yazılan eserler arasında üzerinde çalışma yapılmış olanlar ise oldukça azdır. Denizcilik tarihi, Osmanlı tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu alanda yapılan çalışmalar yeterli değildir. Bu bağlamda üzerinde çalıştığımız, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eseri Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili yazılmış başlıca eserlerdendir.

Eserde ilk olarak Dört Halife dönemi denizcilik faaliyetleri, akabinde Emeviler, Abbasiler ve nihayet diğer İslam devletlerinde aynı alandaki çalışmalardan bahsedilmektedir. Eserde kaptanıderyaların biyografileri verilmeden önce Osmanlı denizcilik tarihinin değişimi ve gelişimi, tersaneciliğin gelişim tarihi padişahların dönemlerine ayrılarak genel hatlarıyla anlatılmıştır.

Eserin ana konusunu Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların biyografileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1704'e kadarki tüm kaptanıderyaların biyografileri izah edilmiştir. Bazı kaptanıderyaların hayatları kısa bir şekilde anlatılırken bazılarınıninki de detaylı olarak verilmiştir. Kaptanıderyaların hayatları ele alınırken dönemlerindeki Osmanlı denizcilik tarihinde önemli yeri olan olay ve gelişmeler de ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Müellif'in kendi el yazması olup, tek nüshası olan ve Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye kütüphanesinden getirilip transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılan bu çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve metnin indeksinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Hz. Peygamber, Dört Halife ve sonrasındaki Müslüman devletlerdeki denizcilik faaliyetleri, Osmanlı öncesi Türk devletlerindeki denizcilik faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'ndeki denizcilik faaliyetleri yüzyıllara ve padişahlara göre dönemlere bölünerek anlatılmıştır.

Birinci bölümde Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin hayatı ve tesbit edilen eserleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yine üzerinde çalıştığımız eserin konusu, telifindeki amaç, müellifin tarih metodolojisi, eserdeki dil ve üslubu ile tarih felsefesi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde transkripsiyonu yapılmış olan eserin genel bir özeti yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde eserin transkripsiyon metni verilmiştir. Metin içerisinde yer alan ayetlerin, hadislerin, Arapça-Farsça terimlerin ve şiirlerin Türkçe karşılıkları dipnotta verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında çalışmamın her safhasını takip edip gerekli dönütleri en kısa zamanda yapan, karşılaştığım zorlukları aşmamda büyük destek veren ve beni motive eden danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ'a, çalışmayı kontrol edip yönlendirmede bulunan Doç. Dr. Hatip YILDIZ ve Doç. Dr. Oktay BOZAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ayrıca tezimizi proje kapsamında destekleyen ve gerekli araştırmaları yapmamız için maddi destek sağlayan Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne (DÜBAP) katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Davut ADLIĞ

Diyarbakır 2020

ÖZET

Osmanlı denizcilik tarihi, Osmanlı tarihinin en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Osmanlı denizcilik tarihinin ise lokomotifini kaptanıderyalardır. Nitekim kaptanıderyalar denizcilik faaliyetlerinin merkezinde olup, faaliyetleri yöneten kişilerdir. Denizlerdeki ilerlemeler kaptanıderyaların başarılarına bağlıdır.

Bu çalışmada kaptanıderyaların hayatını anlatan, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adındaki eserinin transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılmıştır. Eser'de kuruluşundan 1704 yılına kadarki tüm Osmanlı kaptanıderyalarının hayatları anlatılmaktadır. Kaptanıderyaların hayatları anlatılırken dönemlerindeki denizlerde yaşanan olaylar da detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla eserde kaptanıderyaların hayatlarıyla beraber Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili önemli bilgiler de bulunmaktadır.

Bu eserle ilgili yapılan değerlendirmede Osmanlı öncesi İslam Devletleri ve Osmanlı Devleti'nde denizcilik faaliyetleri genel hatlarıyla anlatılmıştır. Ayrıca Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin hayatı ve eserleri, eserin biçimsel özellikleri anlatılmış ve eser özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Osmanlı Denizcilik Tarihi, Kaptanıderya, Tersane-i Amire, Şehrîzâde Mehmed Saîd, Tuhfe-i Mustafâviyye.

ABSTRACT

Ottoman maritime history constitutes one of the most important parts of Ottoman history. The locomotive of Ottoman maritime history is the sea captains. As a matter of fact, sea captains are people who are at the center of maritime activities and manage the activities. Advances in the seas depend on the success of the sea captains.

In this study, the transcription and evaluation of Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi's *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye*, which tells about the life of the captains. In the work, the lives of all the Ottoman Sea Captain's from its foundation until 1704 are explained. While describing the lives of sea captains, the events in the seas of their time are described in detail. Therefore, the work contains important information about the Ottoman maritime history along with the lives of the sea captains.

In the evaluation of this work, maritime activities in the pre-Ottoman Islamic States and the Ottoman Empire were explained in general terms. In addition, the life and works of Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, the formal features of the work were explained and the work was summarized.

Keywords

Ottoman Maritime History, Sea Captain, Shipyard Amire, Şehrîzâde Mehmed Saîd, *Tuhfe-i Mustafâviyye*.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
OSMANLI ÖNCESİ İSLAM DÜNYASI VE OSMANLI DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	1
1. HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DEVRİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	1
2. EMEVİLER, ABBASİLER, FATİMİLER, EYYÛBÎLER VE MEMLÜKLER DÖNEMİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ.....	3
3. TÜRKLERDE DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	5
3.1. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizcilik	6
3.1.1. Anadolu Fethinin İlk Yıllarında Türk Denizciliği.....	6
3.1.2. Çaka (Tekeş) Bey ve Türk Denizciliği	7
3.1.3. Anadolu Selçuklularında Denizciliğin Yeniden Canlanması.....	8
3.1.4. Beylikler Döneminde Denizcilik Faaliyetleri	8
3.2. Osmanlı Devleti'nde Denizcilik Faaliyetleri	10
3.2.1. Rumeli'ye Geçiş.....	11
3.2.2. Gelibolu'da Fetih Hareketleri ve Gelibolu Tersanesinin Kuruluşu.....	11
3.2.3. Venedik ve Cenevizlerle İlişkiler.....	12
3.2.4. II. Murad Döneminde Deniz Faaliyetlerindeki Gelişmeler	13
3.2.5. Fatih Sultan Mehmed Dönemi Denizcilik Faaliyetleri	13

3.2.5.1. İstanbul'un Fethi.....	13
3.2.5.2. Fatih Döneminde Diğer Denizcilik Faaliyetleri	15
3.2.6. II. Bayezid Döneminde Denizcilik Faaliyetleri.....	16
3.2.7. Osmanlı Denizciliğinde Türk Kaptanlardan İstifade.....	17
3.2.8. Osmanlılar'ın Kızıldeniz'deki Faaliyetleri.....	18
3.2.9. Yavuz Sultan Selim'in Deniz Siyaseti	19
3.2.10. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Denizlerdeki Gelişmeler.....	20
3.2.10.1. Barbaros Hayreddin Paşa ve Mücadeleleri	21
3.2.10.2. Malta Kuşatması.....	23
3.2.11. II. Selim Dönemi Denizcilik Faaliyetleri	24
3.2.11.1. Kıbrıs'ın Fethi	24
3.2.11.2. İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim 1571).....	25
3.2.12. Osmanlı Devleti'nin Hind Denizi'ndeki Faaliyetleri	26
3.2.13. Don-Volga Projesi ve Hazar Denizi Kaptanlığı	27
3.2.14. XVII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği	28
3.2.14.1. Girit'in Fethi ve Sonrası.....	29
3.2.15. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği	30
3.2.15.1. Çeşme Deniz Muharebesi (1770).....	31
3.2.15.2. Mühendishane-i Bahr-i Hümayun.....	32
3.2.16. XIX. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği.....	32
3.2.16.1. III. Selim Döneminde Denizcilik Faaliyetleri	32
3.2.16.2. Sultan II. Mahmud ve Abdülmecid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler.....	33
3.2.16.3. Sultan Abdülaziz Dönemi Denizcilik Faaliyetleri	34
3.2.16.4. II. Abdülhamid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler	34
3.2.16.5. Sultan V. Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdettin Döneminde Denizcilik Faaliyetleri.....	35

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	37
1.2. ESERLERİ	38

1.3. TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE.....	42
1.3.1.Tarih Metodolojisine Göre Tuhfe-i Mustafâviyye	43
1.3.1.1. Müellifin Faydalandığı Kaynaklar	43
1.3.1.1.1. Vekâyi‘nâme’	43
1.3.1.1.2. Tezkire-i Davud.....	44
1.3.1.1.3. Hadîkatü’l-Vüzerâ	44
1.3.1.1.4. Gülşen-i Hulefâ	45
1.3.1.1.5. Ravzatü’l Ebrâr	45
1.3.1.1.6. Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfârî'l-Bihâr	46
1.3.1.1.7. Takvîmü't-Tevârîh	46
1.3.1.1.8. Fezleke	47
1.3.1.1.9. Târîh-i Gilmânî.....	47
1.3.1.1.10. Târîh-i Nâimâ	47
1.3.1.1.11. Solak-zâde Târihi	48
1.3.1.1.12. Tâcü't-tevârîh	48
1.3.1.1.18. Târîh-i Râşid.....	49
1.3.1.1.19. Târîh-i Vecîhî	49
1.3.1.1.20. Tarih-i Hamîs	50
1.3.1.1.21. Azmî-zâde Mustafa Hâletî	50
1.3.1.1.22. Târih	50
1.3.1.1.23. Tuḥfetü'l-Bâb*	51
1.3.2. Kaynakları Kullanma Şekli	51
1.3.3. Dil ve Üslubu	53
1.3.3.1. Tasvirler	53
1.3.3.2. Padişahlar Hakkındaki Görüşleri	54
1.3.3.3. Devlet Adamları Hakkındaki Görüşleri	56
1.3.3.4. Hz. Muhammed (s.a.v) Hakkındaki Görüşleri	57
1.3.3.5. Şiirler	59
1.3.3.6. Atasözleri ve Deyimler.....	62
1.3.3.7. Ayet ve Hadisler.....	63
1.3.4. Şehrîzâde'nin Tuhfe-i Mustafaviyye'sine Göre Tarih Felsefesi	64

İKİNCİ BÖLÜM	68
TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE’NİN ÖZETİ.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRİ ZADE MEHMED SAİD EFENDİ’NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ’NİN TRANSKRİPSİYONU

3.1. SÜLEYMÂN BEY.....	135
3.2. HAS YUNUS.....	136
3.3. MAHMÛD PAŞA.....	136
3.4. AĞMED PAŞA.....	137
3.5. MESÎĞ PAŞA.....	137
3.6. SİNÂN PAŞA.....	137
3.7. DAVUD PAŞA.....	138
3.8. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ AĞMED PAŞA	139
3.9. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ CAFER PAŞA.....	140
3.10. MUŞTAFÂ PAŞA	141
3.11. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ AĞMED BEY İN-EST	142
3.12. ZİKR-İ TERCEME-İ ĖAPUDÂN ĖAYREDDİN PAŞA	142
3.13. ZİKR-İ AĞVÂL-İ MEĞMED PAŞA.....	145
3.14. ZİKR-İ AĞVÂL-İ SİNAN PAŞA İN	146
3.15. ZİKR-İ AĞVÂL-İ PİYÂLE PAŞA.....	146
3.16. ZİKR-İ AĞVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST	148
3.17. ZİKR-İ AĞVÂL-İ ĖAPUDÂN ‘ALİ PAŞÂ-YI DİĞER	149
3.18. ZİKR-İ AĞVÂL-İ İBRAHİM PAŞA	149
3.19. ZİKR-İ AĞVÂL-İ ĖAPUDÂN HASAN PAŞA İN-EST	150
3.20. ZİKR-İ AĞVÂL-İ SİNAN PAŞA İN-EST	151
3.21. ZİKR-İ AĞVÂL-İ ĖALİL PAŞA İN	153
3.22. ZİKR-İ AĞVÂL-İ MUSTAFA PAŞA	153
3.23. ZİKR-İ TERCEME-İ ĖÂL-İ DERVİŞ PAŞA	153
3.24. SEBEB-İ ĖATL-İ DERVİŞ PAŞA	154
3.25. ZİKR-İ TERCEME-İ AĞVÂL-İ CAFER PAŞA.....	156

3.26.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ ḤAFİZ AḤMED PAŞA.....	156
3.27.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ ḤALİL PAŞA-Yİ DİĞER.....	164
3.28.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA	167
3.29.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST	171
3.30.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ DÂVUD PAŞA İN-EST	172
3.31.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	172
3.32.	ZİKR-İ RECEB PAŞÂ-Yİ BED-HASLET	173
3.33.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ ÇELEB-İ HASAN PAŞA	176
3.34.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	178
3.35.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ CAFER PAŞÂ-Yİ SÂLİS.....	180
3.36.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ DELİ ḤÜSEYİN PAŞA İN-EST	181
3.37.	KELÂM-I SÂDİKÂNE.....	188
3.38.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA [43B].....	189
3.39.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	204
3.40.	TAFŞÎL-İ KATL-İ SİLAḤDAR PAŞA.....	206
3.41.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ SİYAVUŞ PAŞA.....	208
3.42.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ PİYÂLE PAŞA.....	209
3.43.	ZİKR-İ ḤÂL-İ EBÛ BEKİR PAŞA	211
3.44.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ SİLAḤDAR YUSUF PAŞA İYN	211
3.45.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ KAPUDÂN KOCA MUSA PAŞA	217
3.46.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ DİĞER MUSA PAŞA	218
3.47.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ FAZLİ PAŞA İYN	218
3.48.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEHMET PAŞA	221
3.49.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ AḤMED PAŞA İN-EST	222
3.50.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	223
3.51.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ KAPUDÂN MEḤMED PAŞA	224
3.52.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST	228
3.53.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA.....	229
3.54.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA	234
3.55.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MURAD PAŞA İNEST	234
3.56.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	254
3.57.	ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞṬAFÂ PAŞA	255

3.58.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA	258
3.59.	ZİKR-İ AHVÂL-İ KAPUDÂN ŞARI KEN‘AN PAŞA.....	262
3.60.	SEYDÎ AHMED PAŞA-YI ŞECÂ‘AT NİHÂDDİR.....	276
3.61.	FÂ‘İDE-İ MÜHİMME.....	278
3.62.	TOPAL MEHMET PAŞA.....	298
3.63.	KILAVUZ ‘ALİ PAŞA	318
3.64.	MERZİFONÎ KARA MUŞTAFÂ PAŞADIR.....	319
3.65.	KAPLAN MUŞTAFÂ PAŞA.....	327
3.66.	ZİKR-İ AHVÂL-İ KAPUDÂN ‘ALİ PAŞA İNİST.....	331
3.67.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA.....	331
3.68.	BAYBURDLU İBRAHİM PAŞA.....	333
3.69.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA	337
3.70.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA	341
3.71.	TÂRİH-İ HAMDÎ AHMED HALİFE-İ SÂLİSE.....	345
3.72.	ZİKR-İ AHVÂL-İ İBRAHİM PAŞA	350
3.73.	ZİKR-İ AHVÂL-İ KALAYLI HACI AHMED PAŞA	352
3.74.	HİKÂYE-İ GARİBE-İ KALÂYLİ PAŞA İN	375
3.75.	ZİKR-İ AHVÂL-İ YUSUF PAŞA.....	379
3.76.	MUHÂKEME.....	380
3.77.	ZİKR-İ HÂL HÜSEYİN PAŞA İN.....	383
3.78.	ZİKR-İ FETH-İ SAKIZ	384
3.79.	ŞÜRET-İ HAṬṬ-I MUŞTAFÂ HÂNÎ.....	393
3.80.	ZİKR-İ AHVÂL-İ HÜSEYİN PAŞA-YI DİĞER.....	395
3.81.	ZİKR-İ AHVÂL-İ ABDULFETTÂH PAŞA	398
3.82.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA.....	399
3.83.	TARİH-İ HAṬṬ-I PADİŞÂHÎ.....	400
3.83.	ZİKR-İ AHVÂL-İ ‘OŞMÂN PAŞA.....	403
3.84.	ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA	409
	SONUÇ	429
	KAYNAKÇA	433
	EKLER.....	438
	İNDEKS.....	440

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
Nu.	Numara
s.	Sayfa
DİA	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vr.	Varak
Yay.	Yayın
S.	Sayı

GİRİŞ

OSMANLI ÖNCESİ İSLAM DÜNYASI VE OSMANLI DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DEVRİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Arap yarımadası her ne kadar denizlerle çevrili olsa da Hz. Peygamber'in yaşadığı Hicaz bölgesi, bu yarımadanın içinde kalmış ve denizlerden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in altmış üç yıllık hayatı denizlerden uzak bir yerde geçmiştir. Ancak bununla birlikte Kur'an-ı Kerim ve onun hadislerinde deniz tabiri oldukça fazla geçmektedir. *“Rabbimiz, lütfundan nasib arayasınız diye, sizin için denizde gemileri yürüten kudret sahibidir. Şüphesiz O, size çok merhametlidir”*¹ *“Allah; kendi emriyle gemiler akıp gitsin ve O'nun fazlından ararsınız diye, sizin için denize boyun eğdirdi. Umulur ki şükredersiniz”*² gibi ayetlerde denizlerin önemi anlatılmıştır. *“Bir deniz şehidi iki kara şehidine denktir”*³ ve *“Bir deniz savaşı on kara savaşına denktir”*⁴ gibi hadisler Müslümanları deniz gazalarına teşvik etmiştir⁵. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin bu şekilde denizlere dikkat çekmesi, ilerleyen yıllarda İslam devletlerinde denizcilik faaliyetlerinin başlamasında teşvik edici unsurlardan biri olmuştur.⁶

Habeşlilerden bir grup zenci korsan, hicretin dokuzuncu yılında gemilerle Mekke yakınında Şuaybe Sahili'ne kadar gelmesi üzerine Hz. Muhammed, Alkame b. Mücezziz komutasında 300 kişilik bir müfrezeyi, Habeşli gurubun üzerine gönderdi. İslam mücahitleri denize açıldılar fakat Habeşlileri bulamayarak geri döndüler. Müslümanların ilk deniz hareketi olan bu sefer, “Seriyyetü'l Ensâri” veya

---

¹ İsrâ, 17/66.

² Casiye, 45/12.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, “Cihad”, 10.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, “Cihad”, 1; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, “Cihad”, 28.

⁵ Nebi Bozkurt, “Bahriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, C.4, s. 496.

⁶ Nihat Engin, “Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984, s. XIV.

“Seriyyetü'l Alkame b. Mücezziz” olarak da bilinmektedir.⁷ Hz. Peygamber, Mûte Seferi sırasında Eş'ar kabilesinden bir sahabeyi gemiyle Eyle bölgesine göndererek, orduyu deniz yoluyla da takviye etti.⁸

Hz. Peygamber döneminde Müslümanların faaliyetleri daha çok kara mücadeleleri şeklinde gelişti ve denizcilikte gelişmeler yaşanmadı. Hz. Muhammed'den sonra İslam orduları fetih hareketlerini geniş alanlara yaydı. Özellikle de Hz. Ömer'in halifeliği döneminde İslam coğrafyası genişlediğinden ve İslam Devleti deniz sahillerini ele geçirdiğinden, Müslümanlar denizcilik faaliyetleriyle ilgili düşünmeye başladı. Bu süreçte Doğu Akdeniz sahillerinin büyük bir bölümü ele geçirildi ve buraların korunması için de donanmaya mutlaka ihtiyaç vardı. Suriye Valisi Muaviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ömer'e bir mektup göndererek denizlere açılmak için izin istedi. Ne var ki Hz. Ömer, Müslümanları denizlere açılacak bilgi ve tecrübe sahibi olarak görmemekteydi.⁹

Hz. Ömer, Mısır Valisi Amr b. As'a bir mektup göndererek deniz hakkında bilgi istedi. Amr b. As, yazdığı cevapta denizin tehlikelerinden bahsedince Hz. Ömer, Müslümanları denizcilik faaliyetlerinden men eyledi. Amr b. As bu emre uydu ancak muhtelif milletlerden olan Mısır halkı denizcilik faaliyetlerine devam etti. Nuhayle Şeyhi Arafce bin Herseme El-Ezdî ve Mevket hâkimi, Müslümanları gazadan, cihattan ve menfaatten men eylemek doğru değildir, diyerek denizcilik faaliyetlerini devam ettirince Hz. Ömer'den azar işittiler ve Amr b. As tarafından cezalandırıldılar. Sonraları Müslümanların gaza ve cihat için denizlere açılmalarına Hz. Ömer tepki vermeyerek sustu ve bu faaliyetleri yapanları kendi hallerine bıraktı.¹⁰

Müslümanlarda ilk ciddi denizcilik faaliyetleri Hz. Osman döneminde başladı. Hz. Osman da ilk başlarda Hz. Ömer gibi denizlerdeki faaliyetlere izin vermezken daha sonra Kıbrıs'ın fethi konusunda ikna olmuş ve deniz seferlerine kimsenin zorlanmaması şartıyla izin vermiştir. Bu dönemde Mısır'da vali olan

⁷ Selman Başaran, “Alkame b. Mücezziz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, C.2, s. 467.

⁸ Bozkurt, “Bahriye”, *DİA*, C. 4, s. 496.

⁹ Bozkurt, “Bahriye”, *DİA*, C. 4, s. 496.

¹⁰ Şehrizâde Mehmed Said, *Tuhfe-i Mustafaviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye*, vr. 2a-3a.

Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh ve Suriye'de vali olan Muaviye ilk İslam deniz filosunu kurdular. Bizans'a karşı savaşılan Müslümanlar, Bizans'ın Akdeniz'deki en önemli üssü olan İskenderiye'yi ele geçirdiler. Yine Bizans'ın elinde bulunan Kıbrıs Adası, Suriye ve Mısır için tehdit oluşturmaktaydı.¹¹ Hz. Osman'dan izin alan Müslümanlar, 648'de Kıbrıs'ın fethi için harekete geçti. Mısır ve Şam donanmaları Kıbrıs önünde birleştiler ve 649'da yapılan savaşı kazandılar. Pek çok esir ve ganimet elde eden Müslümanlar, yıllık yedi bin ikiyüz altın vermeleri şartıyla Kıbrıslılarla anlaşma yaptı.¹²

Güçlü bir filo oluşturmak isteyen Muaviye, Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd ile iş birliği yaparak İskenderiye tersanesinde 200 parçadan oluşan bir donanma oluşturdu. Hazırlanan bu İslam donanması ile Anadolu sahilleri üzerine sefere çıkıldı. İslam donanması Finike ve Antalya civarında İmparator II. Konstans komutasındaki 500 gemiden oluşan Bizans filosu ile karşılaştı. Gemi direklerinin çokluğundan "Zâtü's-savâri" olarak adlandırılan savaşı Müslümanlar kazandı. Müslümanların ilk büyük deniz zaferi olan bu savaştan sonra Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti sona erdi.¹³

2. EMEVİLER, ABBASİLER, FATİMİLER, EYYÜBİLER VE MEMLÜKLER DÖNEMİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Muaviye b. Ebî Süfyan, halife olduktan sonra, İslam ülkesini Bizans tehlikesine karşı korumak için denizcilik faaliyetlerine çok önem vererek gemi inşa işlerine ağırlık verdi. Muaviye döneminde İslâm donanması 1700 gemiye ulaştı ve bu donanma Bizanslılarla sürekli mücadele etti.¹⁴ 674'te başlayan İstanbul muhasarası yedi yıl sürdü fakat "Grek ateşi" denilen silaha dayanamayan İslâm donanması geri çekildi.

Halife Abdülmelik döneminde Afrika Valisi Musa b. Nusayr, Tunus şehrini ve tersanesini kurarak 100 gemi yaptırdı.¹⁵ Halife I. Velid zamanında Musa b. Nusayr tarafından vazifelendirilen Tarık b. Ziyad, 710 yılında Endülüs topraklarını

¹¹ Engin, **Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması**, s. XVI

¹² Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi- İlk Dönem**, Ankara 2001, s. 411; Abdülkerim Öner, **Beytül-mâl Devlet Hazinesi**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019, s. 278.

¹³ Murat Öztürk, "Zâtüssavâri", **DİA**, İstanbul 2013, C. 44, s. 152-153.

¹⁴ Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991, C.2, s. 193.

¹⁵ Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 497.

ve Sardunya Adasını fethetti. 711 yılında Tarık b. Ziyad büyük bir donanma ile Septe Boğazından çıkıp Okyanusa açıldı ve İspanyollarla mücadele ederek fetihler gerçekleştirdi. İlk defa Septe Boğazını geçen İslam donanması, bu boğaza “Cebelü’t-Târik” adını verdi.¹⁶

Süleyman b. Abdülmelik, 716 senesinde kardeşi Mesleme b. Abdülmelik’i, 120.000 kişilik bir orduyla İstanbul’un fethi için görevlendirdi. İstanbul kuşatıldı ancak alınamadı.¹⁷ Süleyman b. Abdülmelik’ten sonra gelen Emevî Halifeleri, donanmayı ihmal ettiler. Bizanslılar 747’de, kendilerini kuşatan 1000 gemilik İslâm donanmasını, grek ateşini kullanarak imha ettiler. Bu tarihten sonra kurulan Abbasiler, Emevîler kadar Akdeniz’e ehemmiyet vermediklerinden, 752’den sonra Akdeniz üstünlüğü Bizans’ın eline geçti. Bu dönemde Bizans ve Akdeniz siyaseti ihmal edildiğinden 752-827 yılları arasında bir duraklama dönemi yaşayan İslâm donanması sadece Harun Reşid döneminde bir canlanma yaşadı. Bu dönemde Endülüs Emevileri de bir İslâm donanmasını oluşturarak sürekli fetihlerde bulundular. Endülüs donanması 814’te İskenderiye’yi ve 827’de Girit’i ele geçirdi.¹⁸

909 yılında kurulan Fâtîmîler, kurdukları güçlü donanma ile Akdeniz’de Ağlebîler, Endülüs Emevileri ve Bizans donanmaları ile başarılı mücadelelerde bulundular. Halife Muizz-Li-dînillâh tersane kurarak burada 600 adet gemi yaptırdı. Fatimiler, Bizans ve Haçlı tehlikesine karşı donanmayı sürekli canlı tuttular.¹⁹ Fakat Fatimiler son dönemlerde donanmayı o kadar ihmal ettiler ki donanmada sadece on savaş gemisi kaldı. Bu yüzden Selahaddin-i Eyyûbî çok zayıf bir donanmayı Fatimilerden devraldı.²⁰

Fatimi hâkimiyetine son veren Selahaddin-i Eyyûbî, denizciliğin önemini iyi bildiğinden bir donanma kurdu ve donanmayı güçlendirmek için her türlü tedbiri aldı. Bir ferman yayınlayan Selahaddin-i Eyyûbî, valilere donanma kumandanına yardım edip, isteklerini yerine getirmelerini, denizcilik için gerekli personelin temininde donanma kumandanına yardımcı olmalarını emretti ve donanmanın sürekli

¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet** (Sadeleştiren: Dündar Günay), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, C. 1, s. 117-118.

¹⁷ Mücahit Yüksel, **Süleyman b. Abdülmelik Dönemine İlişkin Bazı Tespitler**, Mütetekfir (Aksaray Üniversitesi İslâmî İlimler Dergisi), Aksaray 2016, s. 440.

¹⁸ Bozkurt, “Bahriye”, **DİA**, C. 4, s. 497.

¹⁹ Hasan, **İslâm Tarihi**, C. 2, s. 222-223.

²⁰ Bozkurt, “Bahriye”, **DİA**, C. 4, s. 499.

seferlere çıkıp Akdeniz’de gaza yapmasını istedi. Haçlılarla mücadelede büyük yararlılıkları görülen donanma, Selahaddin-i Eyyûbî’nin son zamanlarında 100-150 gemi civarındaydı. Selahaddin-i Eyyûbî vefat ettikten sonra iç karışıklıklar arttığından donanma ihmal edildi ve sadece gerekli görüldüğünde donanmaya başvuruldu. Denizcilik o kadar arka plana atıldı ki donanma mensuplarına hor gözle bakılmaya başlandı.²¹

Donanmanın önemini kavrayan bir diğer İslam devleti Memlûklerdir. Hem Kızıldeniz hem de Akdeniz’de kıyısı olan Memlûkler, donanmaya ehemmiyet vermek zorundaydılar. Sultan Baybars’tan önceki sultanlar donanmayı ihmal etmişse de Sultan Baybars donanmayı canlandırmak için uğraştı ve İskenderiye ile Dimyat tersanelerinde harp gemilerini yaptırdı. Küçük kayıklar hariç 40 gemiden oluşan bir donanma meydana getirildi ve zamanla güçlenen donanma, Haçlıların gözünü korkutacak seviyeye geldi. 1365 yılında Kıbrıs kralının komutasındaki haçlı donanması İskenderiye’ye saldırıp talan ve yağmada bulununca, Kıbrıs üzerine sefere çıkıldı ve Kıbrıs kralı mağlup edilerek vergiye bağlandı. Memlûklerin Kızıldeniz’de de bir donanması vardı ve Kansu Gavri, Portekiz tehlikesine karşı bu donanmayı sürekli güçlü tuttu. Yine Portekiz tehlikesine karşı Memlûk Sultanı Osmanlılardan yardım isteyince, Osmanlılar Selman Reis komutasındaki 50 gemiyi yardıma gönderdi ancak bu da Portekiz tehlikesini tam olarak ortadan kaldırmaya yetmedi.²²

3. TÜRKLERDE DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Tarihin en eski dönemlerinden beri devletler kuran ve tarihte önemli roller oynayan Türkler, kıtaları birbirine bağlayan ticaret yollarını ellerinde bulundurmalarına rağmen bulundukları konum itibarıyla denizci bir vasıf taşıyamadılar. Ancak XI. yüzyılın sonlarında Anadolu’ya yerleşme işi kesinleşmeye başlamasıyla denizcilikle ilgili faaliyetler gerçekleştirmeye başladılar. Türkler denizcilik faaliyetlerine geç başladıysa da erken tarihlerden beri deniz kelimesiyle ve deniz kültürüyle alâkadarlıkları vardı. Bahaeddin Ögel, Orta Asya’da deniz olmadığı için Türklerin nehirlerle “deniz” (*tengiz*) dediğini söylemektedir. Yine Kaşgarlı

²¹ Engin, “Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması”, s. XIX.

²² İsmail Yiğit, *İslâm Tarihi*, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991, C. 7, s. 218-219.

Mahmud *Divanü Lügati't-Türkünde*, Yusuf Has Hâcib *Kutadgu Bilig* adlı kitaplarında deniz ve gemiden bahsetmeleri Türklerin deniz kültürüyle alakadar olduğunu göstermektedir.²³ Bazı Türk hükümdarları çocuklarına Deniz (*Tengiz*) adını vermişlerdir. Bunlardan biri Atilla olup, çocuklarından birinin adı Tengiz'dir. “*Kesin bir bilgi olmamakla beraber bazı Türk gruplarının Hazar Denizi ve Baykal Gölünde gemicilikle uğraştıklarına dair kayıtlar vardır*”.²⁴ Bu guruplardan biri olan Hazarların da, Hazar Denizi ve nehirlerde gemi işlettikleri bilinmektedir.²⁵ Ankara Savaşı'ndan sonra Timur, esir ettiği Yıldırım Bayezid'e “*sizin ceddiniz gemicilerdir*” diyerek Türklerin geçmişinde denizcilik olduğunu teyit etmiştir.²⁶

3.1. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizcilik

3.1.1. Anadolu Fethinin İlk Yıllarında Türk Denizciliği

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu, Türkleşmeye başladı ve üç tarafı denizlerle çevrili bu memlekette Türkler denizlere yöneldi. Alparslan'dan sonra Süleyman Şah, Anadolu fetihlerini hızlandırdı, İznik'i de fethederek Türklerin deniz kıyısına yerleşmesini sağladı ve İznik'i Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı. Bundan sonra denizlere yönelik politikalar planlayan Süleyman Şah, sahilde kurduğu bir gümrük teşkilatı ile boğazlardan geçen gemilerden vergi aldı.²⁷

Süleyman Şah İznik'te yerine Ebü'l-Kasım'ı vekil bırakarak Antakya fethi için İznik'ten ayrıldı. İznik'i geri almaya çalışan Bizans'la mücadele eden Ebü'l-Kasım, Bizans'ın elinde bulunan Gemlik Kasabası'nı da fethederek burada bir tersane kurdu. Fakat Bizans tersaneyi yaktı ve Türklerin boğazlara sahip olmak için giriştikleri ilk teşebbüsü akamete uğrattı. Diğer taraftan fetih hareketleri Anadolu'nun tüm deniz kıyılarına erişti ve 1084'te Karatekin Bey, Sinop şehrini fethederek Türkleri Karadeniz ile buluşturdu.²⁸

²³ İdris Bostan-Salih Baran (Ed.), **Türk Denizcilik Tarihi**, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, C. 1, s.11.

²⁴ Ali İhsan, Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.1.

²⁵ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s.171.

²⁶ Bostan-Baran, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, s.12.

²⁷ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s.2.

²⁸ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 2-3.

“İki Deniz Sultanı” ünvanını alan Sultan Alaaddin Keykubat, deniz politikasını bir devlet politikası olarak uygulamaya başladı. 1128 yılında Alaiye Tersanesini kurarak Akdeniz’i kontrol altında tutmaya çalıştı. Doğu Akdeniz’de faaliyetlerde bulunan Kıbrıs Krallığı ile sürekli mücadele etti. Sultan I. Keyhüsrev zamanında Venediklilerle yapılan ticaret antlaşması, İzzetin Keykavüs ve Alaaddin Keykubat tarafından da yenilendi.²⁹

3.1.2. Çaka (Tekeş) Bey ve Türk Denizciliği

Batı Anadolu’da İzmir ve civarını fethetmeye başlayan Çaka Bey, ilk Türk tersanesi ve donanmasını buradaki kurarak, Bizans’ı tehdit edecek kadar güçlendi.³⁰ Kırk parçadan oluşan ve üstü kapalı gemilerden müteşekkil ilk Türk donanması, Çaka Bey önderliğinde Foça ve Urla taraflarını aldıktan sonra fetihlere devam etti ve kısa süre içerisinde Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını aldı.³¹

Bizans tehlikesini bertaraf etmek isteyen Çaka Bey, Bizans’ın kuzeyinde bulunan Peçenek Türkleri ile anlaşma yaptı ve Anadolu Selçuklularının da desteğini almak için kızını Selçuklu Sultanı I. Kılıçaslan’a vererek onlarla akrabalık bağı kurdu.³² Kuzeyden ve güneyden kısıpca alınan Bizanslılar, bu tehlikeyi bertaraf etmek için İmparator Aleksios Komnenos’un emriyle Çaka Bey komutasındaki Türk donanması üzerine bir güç gönderdiyse de muvaffak olamadı. Türkler ilk deniz zaferini bu şekilde elde etti.³³

Bizans İmparatoru II. Aleksios Komnenos bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için Kuman Türklerini Peçeneklerin üzerine saldırttı ve bu saldırıda Peçenekler tamamen ortadan kaldırıldı. Bununla yetinmeyen II. Aleksios Komnenos, bir yandan Çaka Bey ve damadı I. Kılıçaslan’ın arasını bozdu bir yandan da Bizans donanması ile harekete geçip Türkleri Boğazlardan çıkarttı ve Ege adalarını geri aldı.³⁴ Çaka Bey’in İznik’te bir davet sırasında damadı tarafından öldürülmesiyle Ege’deki

²⁹ Erdiñç Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 46-48

³⁰ Ali İhsan Gencer, “Bahriye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 4, s. 501.

³¹ Mücteba İlgürel, “Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri”, **Belleten**, Ankara 2001, Sayı 243, C. 65. s. 638.

³² Gencer, **Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 3.

³³ İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 638.

³⁴ Gencer, **Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 4.

denizcilik faaliyetleri sona erdi. Haçlı seferlerinin de başlamasıyla.(1096) Sahillerden iç taraflara yönelmek durumunda kalan Türkler başkenti de İznik'ten Konya'ya taşıdı. Bu tarihten sonra yaklaşık yüzyıl boyunca Türkler denizlerden uzak kaldılar.³⁵ Teşkilatçı yapısı ve denizcilikte deneyimi dolayısıyla Çaka Bey, daha sonra gelecek olan Türk devletlerine örnek oldu.³⁶

3.1.3. Anadolu Selçuklularında Denizciliğin Yeniden Canlanması

“Çaka Bey'in öldürülmesi hiç şüphesiz Türk tarihi açısından olumsuz neticeler doğurdu ve bu durumun düzeltilmesi hayli zaman aldı”.³⁷ Uzun bir süre duraksayan ve sekteye uğrayan Türk denizciliği, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus ve özellikle de I. Alâeddin Keykûbât zamanlarında tekrar canlandı.³⁸ XIII. yüzyılda “Emirü's-Sevahl” ünvanlı bir memuriyet kuran Anadolu Selçukluları, Akdeniz ve Karadeniz'de hâkimiyet alanları genişlediğinden sultanları “Sultanü'l-Bahreyn” ünvanını kullandılar. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Karadeniz sahillerinde fetihler yaparak, Karadeniz'e giden yolları açmaya çalıştı. Akdeniz'in önemli bir limanı olan Antalya'yı fethederek burayı fetihler için hareket merkezi haline getirdi. Oğlu İzzeddin Keykâvus, fetihlere devam ederek Sinop'u fethetti, buraların güvenliğini sağlamak için tersane kurdu ve bir donanma oluşturdu.³⁹

“Sultanü'l-Berr ve'l Bahreyn” ünvanını alan I. Alâeddin Keykûbât, bugünkü adı Alanya olan Alaiye'yi aldı ve burada dönemin en gelişmiş tersanesini kurarak Türk denizciliği adına önemli bir adım attı. Sinop'ta ikinci bir tersane daha kurdu. Moğolların istilasına maruz kalan Kırım'ın Suğdak Limanı'na denizden asker gönderdi. Yapılan bu ilk denizaşırı sefer, zaferle sonuçlandı ve burası alındı.⁴⁰

3.1.4. Beylikler Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Anadolu Selçuklu Devleti XIII. yüzyılın sonlarında İlhanlıların baskılarına karşı zayıflayıp 1308'de parçalanınca Anadolu'da bir takım Türk beylikleri kuruldu.

³⁵ Gencer, “Bahriye”, *DİA*, s. 502.

³⁶ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 13.

³⁷ Levon Panos Dabağyan, *Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni*, *Yedirenk* Yayınevi, İstanbul 2016, s. 45.

³⁸ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 4.

³⁹ Tanju Demir, *Denizlerdeki Osmanlı*, Yakın Kitapevi, İzmir 2015, s. 19.

⁴⁰ İlgürel, *Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri*, s. 639.

Anadolu'nun deniz kıyılarında kurulan beylikler, denizcilik faaliyetlerinin tekrar canlanmasını sağladı.⁴¹ Menteşe beyi Orhan Bey, denizlerde faaliyet gösterdi ve 23 gemiyle Rodos üzerine 1312'de sefere çıktı ve karşısına çıkan Rodosluları hezimete uğratarak birçok ganimetle geri döndü. Yine Menteşe hükümdarı olan Şecaattin Orhan b. Mesut, 1320'de Rodos'u almak için girişimde bulunduysa da başarılı olamadı, 1321'de yine girişimde bulunup şövalyelerle uzun süre mücadele edip geri döndü. Rodos'a sefer düzenlendiğinde Aydın filosu da sefere iştirak etti.⁴²

Aydınoğlu Gazi Umur Bey, Çaka Bey'den bu yana denizcilik alanında ilerleme kaydeden önemli Türk beylerinden biri olmuştur. Beyliğini büyütmek amacıyla İzmir'i fetheden Umur Bey, Kıbrıs, Venedik ve Rodos saldırılarına karşı toprağını muhafaza etmek amacıyla güçlü bir donanma oluşturdu. Başta Umur Bey'in faaliyeti olmak üzere diğer Türk Beylerinin de denizcilik faaliyetleri Ceneviz ve Venedik ticaretlerini tehlikeye atmış ve bu devletler tüm adaların Türklerin eline geçmesinden korkmuşlardır.⁴³

Umur Bey'in faaliyetleri Hristiyan devletlerini yıldırıldığı için bu devletler, papanın da teşvikiyle bir Haçlı donanmasını oluşturdular. Bizans, Ceneviz, Venedik, Rodos, Kıbrıs ve Papalık gemilerinden oluşan Haçlı donanması, İzmir kalesi ve limanını ele geçirdi. Umur Bey, kaleyi geri almak için uzun süre mücadele etti fakat bu mücadele esnasında şehit düştü. Aydın denizciliği Umur Bey'in şehadetinden sonra toparlanamamıştır. Saruhanoğulları Beyliği de bir donanmaya sahipti ve bu donanma Aydınoğlu donanması ile birlikte mücadele etti.⁴⁴

Anadolu beyliklerinin denizcilik faaliyetleri Osmanlı denizciliğinin kurulmasına katkıda bulundu, bilhassa coğrafi yakınlık hasebiyle Karesioğulları'nın donanması, Osmanlı donanmasının temelini oluşturdu.⁴⁵ Karesi Beyleri, Rumeli'ye sürekli akınlar düzenleyip Gelibolu sahillerine asker çıkararak Trakya'yı yağmalıyorlardı. Özellikle Yahşi Bey'in faaliyetleriyle Karesi denizciliği çok güçlendi ve bu faaliyetler Hristiyan dünyasını rahatsız etti. Papalık, Fransa, Venedik

⁴¹ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s.5.

⁴² Hayati Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, C. 1, s.19-20.

⁴³ İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 639.

⁴⁴ Abidin Daver, **Türk Denizciliği**, Varoğlu Yayınevi, İstanbul ?, s. 14.

⁴⁵ Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, s. 14.

ve Kıbrıs gemilerinden bir Haçlı donanması oluşturuldu ve bu donanma Karesi donanmasına büyük bir darbe vurdu. Çıkan savaşta Yahşi Bey'in 100 gemisi yakıldı. Orhan Bey zayıflayan Karesioğullarının iç mücadelelerinden istifade ederek bu beyliği topraklarına kattı.⁴⁶ Karesioğulları Beyliği'nin ilhakıyla bu beyliğin donanması, tersaneleri ve deneyimli deniz beyleri Osmanlı hizmetine girdi. Karesi Beyliği'nin tersaneleri olan Edremit Körfezi ve Edincik Osmanlı hizmetine girdi ve buralar Rumeli'ye geçişte kullanıldı. Osmanlı denizciliği Karesi Beyliği'nin alınmasıyla tedrici olarak gelişmeye başladı.⁴⁷

3.2. Osmanlı Devleti'nde Denizcilik Faaliyetleri

Bir kara devleti olarak temelleri atılan Osmanlı Devleti'nin sınırları deniz kıyılarına kadar genişleyince, denizcilikle ilgili politikalar geliştirmeye mecbur hale geldi.⁴⁸ Nitekim Osman Bey, İnegöl, Bilecik, Yarhisar, Yenişehir, Hendek ve Mudanya gibi yerleri fethederek denize olan yakınlığını arttırdı.⁴⁹ Osmanlılar adalardan ilk olarak İmralı Adası'nı fethederek önemli bir üs elde etti ve Bizans'ın Bursa ile deniz ulaşımını kontrol altına almaya başladı.⁵⁰ Osman Bey'den sonra başa geçen Orhan Bey, İzmit'i kuşattığında, Bizanslılar yardım için Yalova kıyılarına asker gönderince, Orhan Bey Karesioğullarından yardım istedi. Karesioğulları beyi de komutanlarından Karamürsel Beyi ve 24 gemiyi yardıma gönderdi. Daha sonraki yıllarda Osmanlı hizmetine giren ve ilk Türk kaptanıderyası olan Karamürsel, Prenetos'u da alarak İzmit Körfezinde bir deniz üssü kurdu. Buraya sonradan Karamürsel adı verilmiş olup günümüzde de aynı isimle anılmaktadır.⁵¹

Osmanlılar Karesi Beyliği'ni ilhak ederek bu beyliğin donanmasına sahip oldu ve bu donanmaya dayalı kendi donanmasını hızlı bir şekilde büyüttü. Gemlik, Edincik, Karamürsel ve İzmit'te tersaneler kurularak denizcilik faaliyetleri hızlandırıldı. Karamürsel adında küçük geminin Osmanlı donanmasında uzun yıllar

⁴⁶ Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, C. 1, s. 44-45.

⁴⁷ Demir, *Denizlerdeki Osmanlı*, s. 22.

⁴⁸ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s.6.

⁴⁹ Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, s. 70.

⁵⁰ Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, C. 1, s. 46.

⁵¹ Daver, *Türk Denizciliği*, s. 16

kullanılması, Karamürsel'in faaliyetlerinin ne kadar kalıcı olduğunu göstermektedir.⁵²

3.2.1. Rumeli'ye Geçiş

Karesi Beyliği'nin ilhak edilmesinde önemli katkıları olan Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, Rumeli'de fetihler yapmayı çok istiyordu. Süleyman Paşa Bizans'ın yardım çağrılarını karşılıksız bırakmadı ve bu vesileyle dört defa askerleri ile Rumeli'ye geçip Sırp'lar'a karşı Bizanslılara yardım etti. Bizans İmparatorunun tahta çıkmak için Orhan Bey'e yardım karşılığı Çimpe Kalesi'ni hediye olarak vermesi, Rumeli'ye geçişi kolaylaştırdı ve Süleyman Paşa Rumeli'ye geçerek Çimpe Kalesi'ni teslim aldı.⁵³ Daha önceden de Rumeli'ye çeşitli sefer ve akınlar düzenleyen Osmanlılar, Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla Rumeli'ye yerleşmeye başladı ve burası Rumeli'ye açılan bir kapı oldu. Karesioğullarının ilhak edilmesiyle donanmasından istifade edilerek Rumeli'ye geçişler daha da hızlandı.⁵⁴

3.2.2. Gelibolu'da Fetih Hareketleri ve Gelibolu Tersanesinin Kuruluşu

Çimpe Kalesi alındıktan sonra burası üs olarak kullanıldı ve Gelibolu'da fetihler hızlandı. Osmanlılar Gelibolu'ya yerleştikten sonra burayı Balkanları fethetmek için üs olarak kullandı. Burası Balkanlara açılan ilk kapı ve aynı zamanda denizlere açılmanın da merkezi konumunda olduğundan Osmanlı Devleti bu topraklardaki fetihlerini arttırdı.⁵⁵ I. Murad döneminde Rumeli'de fetihler artınca Bizans İmparatoru Papa'dan yardım istedi ve Savoie Kontu Amadeo komutasında oluşan Haçlı ordusu karadan ve denizden saldırıya geçerek 1366'da Gelibolu'yu Osmanlılardan aldı. Fakat Anadolu'da seferlerde olan I. Murat, 23 Temmuz 1367'de bir akın düzenleyerek ikinci defa Gelibolu'yu aldı.⁵⁶

Yıldırım Bayezid devrinde denizlere kıyısı olan beyliklerin ilhakı ve Antalya'nın da alınmasıyla güçlü bir donanmaya olan ihtiyaç daha da arttı. I. Bayezid'in emriyle Saruca Paşa, Gelibolu'da mükemmel bir tersane inşa etti. Burada

⁵² İdris Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 31.

⁵³ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 22.

⁵⁴ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, s. 55.

⁵⁵ İdris Bostan, "İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu", **Türk Denizcilik Tarihi**, , Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 73.

⁵⁶ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 58-59.

dönemin savaş gemileri inşa edildi, ayrıca gemilerde savaşçı olarak görev yapacak olan Azepe denilen bahriye askerleri teşkilatı kuruldu. Gelibolu üs olarak kullanıldı ve Çanakkale Boğazı bu vesile ile hâkimiyet altına alındı. Boğazdan geçecek olan gemiler Osmanlı Devleti'nden izinsiz geçemiyorlardı. Bu tersanede inşa edilen 60 gemi ile 1390'da Rodos üzerine sefer yapıldı.⁵⁷ Karesi Beyliği'nin ilhakı ve yıllar sonra Gelibolu tersanesinin kuruluşu Osmanlı denizciliğinin başlangıcı oldu.⁵⁸

İstanbul'u kuşatma girişiminde başarısız olan I. Bayezid, sadece karadan kuşatmanın yetersiz olduğunu anladı ve 1399'da hem karadan hem de Gelibolu tersanesinde hazırlanan gemilerle denizden İstanbul'u kuşattı. Saruca Paşa komutasındaki 18 parçalık donanma, İstanbul'a yardıma gelen Cenevizlilerle yaptığı mücadeleyi kazanıp, Cenevizlilerin geri çekilmesini sağladı. Ancak Haçlı donanmasının girişimleriyle güçlenen Cenevizliler, Saruca Paşa'yı yenerek İstanbul'a yardım götürdü. Böylece Osmanlı donanması batı ile ilk mücadelesini yapmış oldu.⁵⁹

3.2.3. Venedik ve Cenevizlerle İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin birliğini yeniden sağlayan Çelebi Mehmed, güçlü bir donanma kurarak Çanakkale boğazına denizden de hâkim olmak istiyordu fakat güçlü Venedik donanması buna engel oluyordu. Rumeli sahillerini ve Türk gemilerini Venedik gemilerinin tehlikesine karşı korumak için Çelebi Mehmed, Venediklilerle bir anlaşma imzaladıysa da Venedik kolonileri bu anlaşmayı bozdular ve Türk ticaret gemilerine çok zararlar verdiler. Osmanlı Devleti bu saldırılara karşı misillemelerde bulununca ilişkiler daha da kötüye gitti. 29 Mayıs 1416'da çıkan büyük savaşta Çalı Bey komutasındaki Osmanlı donanması, Venedik donanmasına karşı büyük bir yenilgiye uğradı. Bu yenilginin en büyük nedeni Venedik gemilerinin daha nitelikli olması ve deniz savaşçılarının daha deneyimli olmasıdır.⁶⁰ Osmanlı Devleti savaşta yenilmesine rağmen Boğazın kontrolünü elinde tutmaya devam etti.

⁵⁷ Daver, **Türk Denizciliği**, s. 18-19.

⁵⁸ İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 651.

⁵⁹ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 23.

⁶⁰ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 91-93.

Osmanlı denizciliği üzerinde Venedik ve Cenevizlilerin etkisi büyük olmuştur. Cenevizlilerle genellikle dostane ilişkiler içinde olunmuş; Venediklilerle ise daha çok savaş halinde olunmuştur. Daha ilk dönemlerden beri Cenevizliler, Osmanlı ile dostane ilişkiler içinde olduğundan Osmanlılar mücadelelerinde Cenevizli denizcilerden istifade ettiler. 1416'daki Venedik-Osmanlı savaşında Osmanlı donanmasında görev yapan ücretli askerlerin çoğunluğu Cenevizlilerden oluşmaktaydı.⁶¹

3.2.4. II. Murad Döneminde Deniz Faaliyetlerindeki Gelişmeler

II. Murad denizlere ehemmiyet vermiş ve denizcilik alanında ilerlemeler kaydetmiş Osmanlı sultanlarındandır. Trabzon Rum İmparatorluğu ile mücadele eden II. Murat, Düzmece Mustafa olayında Bizans'ın tutumuna kızdı ve 1422'de İstanbul'u kuşattı. Denizden de destek olması için görevlendirilen Gelibolu Sancak Beyi Kaptanıderya Baltaoğlu Süleyman Bey, 350 parça donanma ile şehrin önlerine geldi.⁶² Fakat Şehzâde Mustafa'nın başkaldırması üzerine kuşatma kaldırıldı.

Gelibolu tersanesi daha da işlevsel hale getirildi, bu vesileyle hazırlanan donanma ile Ege Denizindeki bazı Venedik adalarına akınlar düzenlendi ve Selanik hem karadan hem denizden kuşatıldı.⁶³ Türklere karşı koyamayacaklarını anlayan Selanikliler, Venediklileri şehri teslim almaya davet ettiler. Şehrin başında bulunan Andronikos Paleolog, Selanik'i 50.000 duka karşılığında Venedik Cumhuriyetine sattı (1423). Fakat II. Murat Venediklilerle mücadeleyi hiç bırakmadı, 29 Mart 1430'da harekâtı bizzat idare ederek Selanik'i alıp Osmanlı topraklarına kattı.⁶⁴

3.2.5. Fatih Sultan Mehmed Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

3.2.5.1. İstanbul'un Fethi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmed dönemine kadarki yaklaşık 150 yıllık sürede Osmanlılar her ne kadar denizcilikle uğraşılsa da bu

⁶¹ İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 16-17.

⁶² Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 24.

⁶³ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 17.

⁶⁴ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 79-80.

alandaki çok büyük bir gelişme gösteremediler. Bu sürede kazanılan zaferlerin çoğunluğu kara ordusu tarafından elde edildi.⁶⁵

II. Mehmed, tahta geçer geçmez İstanbul'u almaya niyet ettiğinden, güçlü bir donanmaya ihtiyaç duydu. Bu donanmanın hazırlanması için Gelibolu'da süratle gemi yapma çalışmalarının başlaması aynı zamanda Türk denizciliğinin gelişimine de büyük katkı sağladı. II. Mehmed İstanbul'u denizden kontrol etmek amacıyla Yıldırım Bayezid'in inşa ettirdiği Anadolu Hisarını tamir ettirip, aynı zamanda karşısına Rumeli Hisarını yaptırdı. Bu sayede Boğazdan geçen gemiler kontrol altına alındı ve geçişler izne tabi tutuldu.⁶⁶ Bizans'a gelebilecek yardımları engellemek için kalelere ağır toplar yerleştirildi. Gelibolu çevresinde 55 gemi, 80 iki güverteli gemi ve 12 çektiriden oluşan donanma savaşa hazır halde bulunduruldu. Anadolu'dan getirilen askerler ve mühimmat Rumeli'ye geçirildi ve büyük toplar döküldü. Fakat ilk saldırıda ne karada ne de denizde bir başarı elde edilemedi.⁶⁷

II. Mehmed, fetih meselesinde çok kararlıydı ve bunun için tarihi bir karar verdi. Gemilerin karadan yürütülmesi kararını veren II. Mehmed, bu meseleyi Cenevizli denizcilere de danıştı ve bunun tarihte örneklerinin olduğunu öğrendi. Büyük miktarda kereste ve odunlar kesilerek yollara konulup yağlandı. Hazırlanan yoldan 22 Nisan'da 72 gemi denize indirildi.⁶⁸

Bizans İmparator'u elçiler göndererek barış teklifinde bulundu fakat teklifi kabul edilmedi. Çandarlı Halil Paşa'nın başını çektiği bazı paşalar, kuşatmanın başarısız olması durumunda Haçlıların birleşip Türkleri Balkanlardan atması gibi bir tehlike olduğundan kuşatmanın kaldırılmasını istediylse de II. Mehmed'i kararından vazgeçiremediler. Savaş hazırlıklarını tamamlayan Sultan II. Mehmed, İmparatora bir elçi göndererek şehri serveti ve akrabalarıyla terk edebileceğini teklif ettiyse de İmparator bunu kabul etmedi. İstanbul'u almakta çok kararlı olan II. Mehmed orduya bizzat komutanlık etti. Karadan ve denizden süren 54 günlük

---

⁶⁵ Daver, **Türk Denizciliği**, s. 20.

⁶⁶ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 85.

⁶⁷ Püryani Fidannaz, "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Samsun 2017, s. 217.

⁶⁸ Vladimir Mirmiroğlu, **Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları**, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul 1946, s. 39-40.

kuşatmadan sonra 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethi tamamlandı. Bu fetihten sonra II. Mehmed'e "Fatih" ünvanı verildi ve kendisine Fatih Sultan Mehmed denilmeye başlandı.⁶⁹

"İstanbul'un fethi, Fatih'in Denizlerin Sultanı olarak anılmasına yol açtığı gibi, bu dönemden sonra Osmanlıların denizlerde giriştikleri yoğun fetihler de Osmanlı Deniz İmparatorluğu'nun kuruluşunu başlatmıştır".⁷⁰

3.2.5.2. Fatih Döneminde Diğer Denizcilik Faaliyetleri

İstanbul alındıktan sonra denizlere verilen ehemmiyet daha da arttı, tersane önce Bizans'tan alınan Kadirga Limanı'na daha sonra da Haliç'e alınarak burada yeni gözler* kuruldu ve yeni bir donanma için uygun bir zemin oluşturuldu.⁷¹ İstanbul'un güvenliğini sağlamak amacıyla 80 parçadan oluşan donanma ile Akdeniz'deki adalara yönelen Fatih, 1455'te Rodos'u kuşatıp etrafındaki adalara baskınlar düzenledi. Sadrazam Mahmud Paşa Cenevizlilerden Taşoz, İmroz, Semadirek ve Limni adalarını 1456'da aldı. 1460'ta Mora alındı ve 1462'de Midilli üzerine sefere çıkıldı. Alınan adaların idari merkezi Gelibolu Sancağı oldu. Çanakkale Boğazı'nın Ege'ye açılan bölgeleri hâkimiyet altına alındı. 1470 Eğriboz kuşatmasının 400 parçalık donanmayla yapılması Fatih'in kısa zamanda donanmanın gücünü arttırdığını göstermektedir.⁷²

Fatih, fetih hareketlerini bunlarla sınırlı tutmayıp Karadeniz'e yöneldi. Sadrazam Mahmud Paşa komutasındaki 150 parça Osmanlı donanması, Cenevizlilerin hâkimiyetindeki Amasra'yı ve İsfendiyaroğullarının elindeki Sinop'u teslim aldı. Bizans'ın son kalıntısı olan Trabzon Rum İmparatorluğu hem karadan hem denizden kuşatılarak İmparator David Komnen'den teslim alındı. Böylece Karadeniz'in Anadolu kıyıları Osmanlı'nın eline geçti. Fatih, 1475'te Gelibolu, Haliç, İzmit ve Sinop tersanelerinde hazırlanan 300 parça donanma ile Kırım seferine çıktı.

⁶⁹ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 104-109

⁷⁰ Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, s. 37.

* Gemi inşasının ve tadilatının yapıldığı tersane bölümü.

⁷¹ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 8.

⁷² Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 25.

Gedik Ahmed Paşa komutasındaki donanma Kefe'yi aldı ve buranın alınmasıyla başsız kalan Kırım ve civarındaki adalar da ele geçirildi.⁷³

Fatih'in önemli bir hedefi de Bizans'ın merkezi İstanbul'dan sonra, Papalığın da bulunduğu tüm İtalya'ya hâkim olmak idi. Bu amacı gerçekleştirmek için 100 gemiden oluşan Osmanlı donanması, Gedik Ahmed Paşa komutasında İtalya'nın Pulya sahillerine gönderildi. Napoli Krallığı'na ait Otranto ve civarı kısa zamanda fethedildi ve İtalya'nın içlerine doğru seferler düzenlendi. Fatih, İtalya'dan başka diğer Avrupa memleketlerinde de fetihler yapmak niyetinde idi. Daha İtalya seferinin başlarında iken Fatih'in vefat etmesi bu planın yarıda kalmasına neden oldu.⁷⁴ 1480 yılında İtalya'ya sefere çıkıldığı vakitte Osmanlı'nın başka bir donanması da Mesih Paşa komutasında Rodos üzerine sefere gönderildi. Rodos kuşatıldı fakat alınamadı. Osmanlıya ait iki donanmanın aynı anda farklı yerlere sefere çıkması denizlerde de Osmanlı'nın çok güçlenmeye başladığını göstermektedir.⁷⁵

3.2.6. II. Bayezid Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

II. Bayezid Dönemi, Şehzâde Cem meselesi yüzünden, Fatih ve Kanuni dönemlerine göre daha sönük görünse de bu dönemde denizciliğin yükselişe geçtiğini görmekteyiz. Cihan devleti olmak için denizciliğin çok önemli olduğunu kavrayan II. Bayezid, Doğu Akdeniz'e hâkim olabilmek için Venedik'le mücadelede başarılı olunması gerektiğini ve bu başarıyı elde etmek için açık denizlere dayanıklı bir donanmanın olması gerektiğini anlamıştı. Karpat ve Toros Dağlarının Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle buralardan getirilen keresteler ile açık deniz donanmasının temelleri atıldı. 1495'te devlet hizmetine alınan ünlü denizci Kemal Reis donanmayı yeniden teşkilatlandırarak açık denizlerde savaşır hale getirdi. Güçlenen Osmanlı donanması Modon, Koron, Navarin ve İnebahtı'yı aldı. İnebahtı Akdeniz'deki faaliyetler için Osmanlı donanmasının bir üssü haline geldi.⁷⁶

II. Bayezid, Memlüklerle giriştiği bir savaş bahane ederek Venediklilerden Kıbrıs'ta bir üs talep ettiyse de bu isteği kabul edilmedi. Çünkü Venedikliler II.

⁷³ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 112-114.

⁷⁴ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 112-123.

⁷⁵ Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, s. 21.

⁷⁶ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 9-11.

Bayezid'in Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kurmak için böyle bir talepte bulunduğunu biliyorlardı.⁷⁷

İspanya'da bulunan Endülüs Müslümanları, Aragon ve Kastilya Kralı Ferdinand'ın hücumlarına karşı II. Bayezid'ten yardım isteyince Sultan Bayezid, Kemal Reis komutasındaki donanmayı 1505'te yardıma gönderdi. İspanya sahillerini yakıp Hristiyanları dehşete düşüren Kemal Reis, buradaki Müslümanları Kuzey Afrika'ya geçirdi.⁷⁸ Ancak Osmanlı devletinin Akdeniz'de çok güçlü olmaması, haçlılarla ve Memlüklerle mücadele içinde olması ve Cem Sultan meselesinden dolayı içte ve dışta sorunlar yaşamasından dolayı yardımları sadece bazı Müslümanları taşımakla sınırlı kaldı.⁷⁹

Memlükler de Portekiz tehlikesine karşı Osmanlı'dan yardım talebinde bulundu. Hac ve ticaret yollarının Portekiz kontrolüne geçmesini istemeyen II. Bayezid, 30 gemilik kereste, 150 direk, 300 top ve 3000 kürek ve yelken bezini Memlüklere gönderdi.⁸⁰

3.2.7. Osmanlı Denizciliğinde Türk Kaptanlardan İstifade

II. Bayezid ünlü korsanları devlet hizmetine alarak donanmada yeni bir teşkilatlanmaya imza attı. İlk olarak devrin büyük denizcilerinden olan Kemal Reis'i, devlet hizmetine alarak, "Büyük Türk Donanma Kaptanları" çağını açtı.⁸¹ Sultan Bayezid, Kemal Reis'le beraber Burak Reis, Kara Hasan Reis, Arapoğlu Ali Reis, Muslihiddin Reis, Herek Reis, Piri Reis gibi ünlü korsanları devlet hizmetine alarak, Osmanlı donanmasını o zaman Akdeniz'in en güçlü donanması olan Venedik donanmasına denk hale getirdi.⁸²

"Daha çok haydutluk olarak anlaşılmak istenen korsanlığın aslında İslam hukukunun prensiplerine göre hareket eden ve İslam'ın cihat ve gaza anlayışının bir gereği olarak karada sınır boylarında öncü kuvveti olarak mücadele veren

⁷⁷ Reha Bilge, **II. Bayezid Deniz Savaşları ve Büyük Strateji**, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 71.

⁷⁸ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 127.

⁷⁹ Mine Sultan Ünver, **Osmanlı'nın Endülüs'e Doğrudan Yardım Edememesinin Nedenleri**, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Çankırı, s. 29-48.

⁸⁰ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 132.

⁸¹ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 9-11.

⁸² Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 117.

*akıncıların denizlerdeki benzeri olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu sebeple Osmanlı korsanları devlet hizmetinde veya kendi adlarına savaştıkları zamanlarda dahi İslam hukukuna göre inanç savaşı yaptılar. Bunun sonucu olarak bu dönemde kendilerinden daha çok levend veya gönüllü levend şeklinde bahsedilen Osmanlı korsanları hukuk dışına çıktıkları zaman “harami levend” olarak adlandırıldılar, bu yüzden cezalandırıldılar”.*⁸³ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzeri Osmanlı Devleti’ndeki korsanlık, bilinen yağmacı denizcilerden çok farklı bir anlam taşımaktadır.

Osmanlı donanması Akdeniz’e açıldığında, korsan gemileri ile güçlerini birleştirerek daha güçlü hale geldi. Sefer vaktinde donanmanın emrinde hareket eden korsanlar diğer zamanlar da devletten bağımsız hareket ettiler. Kemal Reis ve Barbaros Hayreddin Paşa arasındaki dönemde yetişen denizcilerin çoğunluğu başta korsan olarak denizlerde faaliyet göstermiş ve daha sonra devlet hizmetine girmişlerdir. Savaş zamanlarında bu korsanlar gemileri ile donanmaya katılmışlar ve korsan reisleri kaptanıderyanın emri altına girmişlerdir.⁸⁴

3.2.8. Osmanlılar’ın Kızıldeniz’deki Faaliyetleri

Hindistan’daki malları 15. yüzyılın sonlarında ülkelerine taşımaya başlayan Portekizliler, Kızıldeniz’e girip Hindistan ticaretini tamamen kontrol altına almaya çalıştılar. Portekizlilerin bu planını engellemeye çalışan Memlükler, önce kendi imkânlarıyla Portekizlilerle mücadele ettilerse de 1509’da aldıkları mağlubiyetten sonra Osmanlı’dan yardım istemek durumunda kaldılar. Memlük Sultanı Kansu Gavri’nin yardım talebi üzerine II. Bayezid, Süveyş’te bir donanma yapımına destek olması için Selman Reis’i görevlendirdi. Süveyş’te bir donanma inşa eden Selman Reis, bu donanmaya serdarlık ederek sefere çıkıp Portekizlilerle mücadele etti, ancak Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı alması üzerine geri dönüp padişahın emrine girdi.⁸⁵

Memlük Devleti’nin, 1517’de Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmasından sonra bu devletten Osmanlı Devleti’ne geçen Süveyş tersanesinde “Süveyş Kaptanlığı” kuruldu ve burası Osmanlının Hint deniz seferleri için önemli

⁸³ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 23-24.

⁸⁴ İdris Bostan, **Adriyatik’te Korsanlık**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 21-22.

⁸⁵ Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, s. 46-47.

bir üs oldu. Buradaki donanmaya “Bâhr-i Ahmer Filosu” da denildiği gibi daha sonra adı “Hint Donanması” oldu ve burayı yöneten kişinin mevkîsine de “Hint Kaptanlığı” denildi.⁸⁶ Osmanlı devleti ticari yollara sahip olmak için Süveyş tersanesinde hazırlanan filolar ile Portekizlilere karşı Hint denizinde deniz savaşları yaptı. Bu savaşlarda bazı başarılar elde edildiyse de seferlerden istenilen sonuçlar alınamadı. Ancak güçlenen Osmanlı donanması hem Hint denizinde hem de Atlas Okyanusunda Portekizlilerle mücadele etti ve varlığını buralarda ispat etti.⁸⁷

3.2.9. Yavuz Sultan Selim’in Deniz Siyaseti

Yavuz Sultan Selim, devletin sınırlarını çok genişletmeyi hedefleyen bir hükümdardı. Hedeflerinden biri olan Mısır’ı almak için, önceden sefere yardımcı olması maksadıyla, Rodos, Kıbrıs ve Girit sularını sıkı bir tarassut altına aldı. 1516 yılında İskenderun’dan hareket eden Osmanlı donanmasının Mısır’ı denizden ablukaya almasıyla, kara ordusunun Mısır’ı alması daha da kolaylaştı. Mısır’ın alınmasıyla Osmanlılar, Kızıldeniz vasıtasıyla Hint Okyanusuna ulaşınca, karşılarında coğrafi keşifler sonucunda bölgeye gelerek baharatın vatani olan Hindistan ve Uzakdoğu’ya hâkim olma mücadelesine girişen Portekizlileri buldular. Osmanlılar Suriye ve Mısır limanlarını egemenliğine alarak aynı zamanda Doğu Akdeniz kıyılarını da egemenliklerine almış oldular.⁸⁸

Yavuz Sultan Selim, fethedilen bu yerlerin sahillerini korumak, Portekiz tehlikesini bertaraf etmek ve denizleri kontrol altında tutmak amacıyla denizcilik işlerine çok önem verdi. Donanmanın geliştirilmesi amacıyla Haliç’teki mevcut tersanenin Galata’dan Kağıthâne’ye kadar genişletilmesini ve onlarca gemi inşa tezgâhlarının kurulmasını istedi.⁸⁹ Büyük bir donanma kurmak amacıyla, tersaneyi genişletmeyi çok isteyen Yavuz, Çaldıran Savaşı’nda vezaret derecesine terfi etmiş olan Piri Paşa’yı bir gece yanına çağırıp ona şöyle hitap etti:

“Eğer Akrepler (Hristiyanlar) denizi gemilerle setrediyorlarsa, eğer Venedik Doğu’nun, Papa’nın, Fransa ve İspanya krallarının bayrakları Rumeli sahillerinde

⁸⁶ Cengiz Orhonlu, “Hint Kaptanlığı ve Pirî Reis”, **Belleten**, Sayı 134, Ankara 1970, C. 34, s. 235-254.

⁸⁷ A. Âfet İnan, **Pirî Reis’in Hayatı ve Eserleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s. 5-6.

⁸⁸ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 144-145.

⁸⁹ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 27.

*temevvüç ediyorsa buna sebep ancak senin betâetin ve benim müsamahamdır. Lakin ben herhalde kuvvetli ve kesretli bir donanma sahibi olmak isterim”*der. Piri Paşa cevaben:

“Padişahım siz bu kulunuzun arz etmek istediğim şeyi benden mukaddem beyan buyurdunuz. Yarın arz için huzur-ı şahanelerine girdiğim zaman vüzerayı ve husûsan beni tekdir ediniz. Hemen bir tersane inşası ve kendi masrafımızla beş yüz harp gemisi teçhizini ferman buyurunuz. Frenkler bu tedarikatı haber alır almaz korkuya düşeceklerdir. Göreceksiniz ki tezgâhların ikmalinden, kırk kadirganın denize tenzilinden evvel birbirine sebkate muahedatın tecdidine ve vergi tediyesine geleceklerdir. Şu suretle bu teçhizat masarifinden kısm-ı küllisi onların altınlarıyla tediye olunacaktır”.⁹⁰

Sultan Selim’in bu isteği üzerine harekete geçen Piri Reis, Haliç tersanesini 500 gemi inşa edecek şekilde genişletti. Galata ve Hasköy arasındaki mevkide 160 bina ve divanhane inşa ettirdi. 1518’de 200’ü kadirga olacak şekilde toplam 250 gemi inşası için emir verdi. Bu dönemde İstanbul tersanesi, Venedik tersanesi gibi dünyanın en ünlü tersanelerinden biri oldu. Tersaneye ve donanmaya bu kadar önem veren Yavuz, kıyılarını haçlılardan korumayı hedeflediği gibi batıya büyük bir sefer de yapmayı planlıyordu. Seferin nereye olacağını kendisinden başka kimse bilmiyordu. Kimi tarihçilere göre sefer Rodos’a, kimilerine göre de Osmanlı üzerine sefer yapmak için Roma’da toplanan haçlılar üzerine yapılacaktı. Sefer için hazırlıklar tamamlanmadan Yavuz Sultan Selim 1520’de vefat etti.⁹¹

3.2.10. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Denizlerdeki Gelişmeler

Denizcilikle ilgili büyük planları olan Yavuz Sultan Selim bu planları uygulayamadan vefat etti. Yerine geçen oğlu Sultan Süleyman babasının yolunda ilerlemekten geri durmadı. Elde ettiği zaferlerle Akdeniz’i bir Türk gölü haline getirdi. Babasının en büyük hedeflerinden olan Rodos’u almak için Haziran 1522’de baştarde, mavna, kadirga, kalyata ve diğer gemilerden oluşan 700 gemilik büyük bir donanma ile Akdeniz’e açıldı. Donanmada 40.000 kürekçi, 20.000 azep, 8000

⁹⁰ Nejat Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 22.

⁹¹ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 147.

yeniçeri ve 2000 baltacı bulunmaktaydı. Kanuninin komutasındaki 100.000 kişilik ordu da Rodos'a geçti. Beş ay süren ablukadan sonra Rodos fethedildi. Bu başarıda deniz korsanlarından Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in etkisi büyük olmuştur.⁹² Rodos alındıktan sonra ona bağlı olan Tahtalu, Lendos, İstanköy ve Bodrum-hisar da alındı.⁹³

1525-1526'da Hind Denzine serdar tayin edilen Selman Reis, 20 parça gemi ile Süveyş Limanından Yemen taraflarına gönderildi. Yemen ve Aden kıyılarına varan Selman Reis buraları Osmanlı topraklarına katınca o civarda bulunan kabile reisleri ve Arap halkı çeşitli armağanlarla gelip bağılılıklarını bildirdi ve vergi vermeyi kabul etti.⁹⁴

Kanuni döneminde Türk deniz korsanlarının devlet hizmetine alınması, bu dönemdeki Osmanlı deniz gücünün hızla gelişmesini sağladı. Bu korsanlardan olan Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis, Seydi Ali Reis ve Oruç Reis'in mücadeleleri sonucu Akdeniz bir Türk gölü haline geldiği gibi, Akdeniz'in en güçlü donanması Osmanlı donanması oldu ve Kızıldeniz hâkimiyet altına alındı. Aydın Reis, Salih Reis, Murat Reis ve Piyale Paşa da Kanuni döneminde denizlerde önemli hizmet etmiş denizcilerdir.⁹⁵

3.2.10.1. Barbaros Hayreddin Paşa ve Mücadeleleri

1466'da dünyaya gelen Barbaros Hayreddin Paşa'nın asıl adı Hızır'dır. Midillili sipahi Yakup Bey'in oğlu olup, diğer kardeşleri İlyas, Oruç, İshak'tır. Korsanlıkla uğraşan bu aile, denizlerde Ceneviz, Venedik, Fransız ve İspanyollar ile mücadele etmekteydiler. Cezayir Sultanı olarak da Akdeniz'de meşhur olan Barbaros Hayreddin'in gücünden istifade etmek isteyen Kanuni Sultan Süleyman, 1533'te onu İstanbul'a davet etti. Barbaros'a Cezayir Beylerbeyliği ve Kaptanıderyalık verildi. Kış İstanbul'da geçiren Barbaros, tersanede yoğun bir çaba içerisinde girdi ve donanmayı güçlendirerek 1534'te 100 gemiyle Tunus üzerine sefere çıktı. Barbaros, Tunus'u alınca İspanya Kralı V. Karlos, 300 gemilik donanma bir araya getirerek

⁹² Daver, **Türk Denizciliği**, s. 34.

⁹³ Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, (Yay.haz. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 37.

⁹⁴ Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, s. 38.

⁹⁵ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 150.

harekete geçti ve Tunus'u geri aldı. Cezayir'e çekilen Barbaros, İstanbul'a dönüşünde Mayorka Adalarına baskın düzenleyerek pek çok esir ve ganimet elde etti.⁹⁶

Türk denizciliğine parlak bir dönem yaşatan Barbaros Hayreddin Paşa, görevde kaldığı 12 yıl boyunca önemli ve büyük seferler yapmış ve pek çok zaferler elde etmiştir. Bunlar Tunus Seferi, Apulya Seferi, Mayorka Seferi, Korfu Seferi, Venedik Seferi, Adalar Denizi ve Akdeniz Seferi, en önemlisi de Preveze deniz savaşıdır.⁹⁷

Osmanlının denizlerde başarısını hazmedemeyen Hristiyan dünyası, hiçbiri tek başına Osmanlı donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edemediğinden, Ceneviz asıllı ve İspanya hizmetindeki Andrea Dorya komutasında bir haçlı donanması meydana getirdi. Bu donanma 262 parça gemi, 60 bin savaşçı ve 2.500 topa sahipti. Osmanlı donanmasında ise hafif yapılı 122 gemi, 6.000 asker, 336 top vardı.⁹⁸ Haçlı donanması sayısal açıdan çok üstün olmasına rağmen Barbaros'un taktikleri sayesinde Osmanlı donanması savaşı kazandı. Bu savaş sonrası Akdeniz'deki üstünlük Hristiyan dünyasından İslam dünyasına geçti. Haçlılar İnebahtı'ya kadar Osmanlı'nın karşısına çıkamadı. Bu zaferle Osmanlı devleti, bir deniz imparatorluğu haline geldi.⁹⁹

Preveze Deniz Zaferinin gerçekleştiği sırada, Hadım Süleyman Paşa komutasındaki başka bir Osmanlı donanması, Hindistan'da Diyu kalesini muhasara etmekteydi. Osmanlının iki ayrı donanmasının farklı yerlerde aynı zamanda başarılı faaliyetlerde bulunması, Osmanlı donanmasının XVI. yüzyılda denizlerde ne kadar güçlü olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Hadım Süleyman Paşa'dan sonra Murad Reis ve Seydi Reis, Hint Okyanusundaki seferlere devam ettiler fakat olumsuz doğa şartlarından dolayı çok başarılı olamadılar. Osmanlı gemileri daha çok Akdeniz gibi çok hırçın olmayan denizlere göre yapıldığından, Hint Okyanusunun büyük ve yıkıcı dalgalarına karşı dayanamadılar. Osmanlı Devleti, Hint seferlerinde

---

⁹⁶ İdris Bostan, "Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)", **Türk Denizcilik Tarihi**, C.1, İstanbul 2009, s. 144-146.

⁹⁷ Daver, **Türk Denizciliği**, s. 37.

⁹⁸ Tefik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, İstanbul 2005, s. 68.

⁹⁹ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 33.

her ne kadar büyük başarılar elde edemediyse de Türk bayrağını, Hint Okyanusunda dalgalandırmayı başardı.¹⁰⁰

Barbaros Hayreddin Paşa, 1543'te Fransızlarla beraber hareket etme emrini alarak Nis Seferine gönderildi. Nis alındı fakat kuvvet ve cephane yetersizliğinden Nis'ten geri çekildi. Barbaros bu sefer sırasında Cenova'da esir olan Turgut Reisi de kurtardı. 1544'te İstanbul'a dönerken Fransa'da bulunan Müslüman esirleri ve birçok ganimeti de beraberinde getirdi. İstanbul'da iki yıl yaşadıktan sonra 1546'da vefat etti.¹⁰¹

Barbaros Hayreddin Paşa'dan sonraki dönemde de Türk korsanları devlet hizmetinde faaliyetlerine devam ettiler. Bu dönemin ünlü denizcilerinden Turgut Reis 1551'de Trablusgarb'ın fethiyle görevlendirildi. Burayı Malta Şövalyelerinden alan Turgut Reis, Fransa'ya yardım amacıyla Adriyatik ve Akdeniz'e seferler düzenledi. 1560 yılında Kaptanıderya Piyale Paşa ile Cerbe seferine çıktı. Cerbe Adası'nı müttefik donanmasından alarak büyük bir başarıya imza attı. Turgut Reis bu savaşta pek çok esir elde etti. Preveze Deniz zaferinde de başarılarla imza atan Turgut Reis, Malta kuşatmasına da katıldı ve orada kendisine isabet eden bir top güllesiyle, 1565'te 80 yaşında iken, şehit düştü.¹⁰²

3.2.10.2. Malta Kuşatması

Malta adasında 835'ten 1249'a kadar Müslüman Araplar varlık gösterdi, fakat II. Frederik'in kararı ile adadan çıkarıldılar. Kanununin 1522'de Rodos'tan çıkardığı St. Jean Şövalyeleri, İspanya kralı V. Carlos tarafından Malta'ya yerleştirildi. Osmanlılar Turgut Reis zamanında 1540'ta Malta üzerine ilk defa sefer düzenledi. 1551'de Sinan Paşa, Turgut Reis'le beraber Malta'ya çıkarma yapıp, Gozo Adasını fethetti. Şövalyeler korsanlık sonucu esir ettikleri binlerce Müslümanı bu adaya getirip hapsediyor ve onları zor işlerde çalıştırıyorlardı. Bir yandan da Müslüman hacılara, tüccar ve yolculara zarar veriyorlardı. Osmanlı Devleti, adayı almaya karar verdi ve Vezir Mustafa Paşa serdarlığında 1565'te adayı kuşattı. Kuşatma yaklaşık 4

¹⁰⁰ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 18-19.

¹⁰¹ Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, s. 170.

¹⁰² Daver, *Türk Denizciliği*, s. 39-41.

ay sürdü. Şövalyeler Haçlılar ve İspanya'dan yardım alıp direnişi devam ettirince Osmanlılar kuşatmayı kaldırdı.¹⁰³

3.2.11. II. Selim Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra 1566'da yerine oğlu II. Selim geçtiğinde, Türk denizciliği önceki yıllardaki başarılarından dolayı halen üstünlüğünü koruyordu. Akdeniz'deki Hristiyan devletler Türklerin yenilmez olduğuna kanaat getirmişlerdi. Turgut Reis'ten sonra Kılıç Ali Paşa denizcilik alanında sahaya çıkıp fetihlere devam etti. 1569'da Tunus şehrini İspanyollardan ikinci defa aldığı gibi denk geldiği Malta donanmasını da mağlup etti.¹⁰⁴

3.2.11.1. Kıbrıs'ın Fethi

Bu dönemde meydana gelen en önemli olaylardan biri Kıbrıs Seferi'dir. Kıbrıs'a sığınan korsanlar, deniz ticaret gemilerine ve Hacca giden gemilere saldırarak sürekli tehdit oluşturmuyorlardı. Venediklilerin elinde bulunan Ada, Doğu Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetine gölge düşürmekteydi. Ayrıca Ortodoks olan Kıbrıs'ın yerli halkı, Katolik olan Venedik yönetimi tarafından din değiştirmeye zorlanıp ağır vergiler altında ezildiğinden, Osmanlı'ya heyet göndererek kendilerini bu zulümden kurtarmalarını istiyordu. Tüm bu sebeplerden harekete geçen Osmanlı Devleti, Venedik'e elçi göndererek şehrin kan dökülmeden teslim edilmesini istediysede bu teklif kabul edilmedi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti adayı almak için harekete geçti.¹⁰⁵

Venedik, Hristiyan dünyasından aldığı destekle Osmanlı Devleti'ne karşı bir müttefik donanması oluşturdu. Kıbrıs Seferi'ne serasker olarak Vezir Lala Mustafa Paşa, donanmaya da Vezir Piyale Paşa tayin edildi. Mart 1570'te Osmanlı donanması üç ayrı filo olarak harekete geçti. Venedik barış için Osmanlı Devleti'ne müracaat ettiyse de teklifi kabul görmedi. Osmanlı donanması 9 Eylül 1570'te Lefkoşe'yi aldı ve Ağustos 1571'de Magosa'yı da alarak Kıbrıs'ın fethini tamamladı.¹⁰⁶

¹⁰³ İdris Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 188.

¹⁰⁴ Daver, **Türk Denizciliği**, s. 47.

¹⁰⁵ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 174-175.

¹⁰⁶ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 176-178.

3.2.11.2. İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim 1571)

Sıngın Donanma Savaşı olarak da bilinen İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı donanmasının yenildiği ilk büyük savaştır. Kıbrıs'ın fethi, Hristiyan dünyasını çok rahatsız etti ve Papa, Kıbrıs'ı kurtarmak için Venedik ile İspanya donanmalarının öncülüğünde birçok Hristiyan devletin katılımıyla bir Haçlı ittifakı oluşturdu. Bunu duyan Osmanlı donanma serdari Pertev Paşa ve Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa, on beş sancakbeyi ile tecrübeli reislerin katılımıyla bir savaş meclisi topladılar. Yapılan görüşmelerde tecrübeli bir denizci olan Uluç Ali Paşa, donanmanın körfezden dışarı çıkmamasını teklif ettiyse de teklifi denizcilikten pek anlamayan kaptanıderya tarafından kabul görmedi.¹⁰⁷

İki donanma İnebahtı Körfezi'nde karşı karşıya geldi. Osmanlı donanmasında yaklaşık 230 gemi ve 25.000 savaşı, karşı donanma da ise 243 gemi ve 37.000 savaşı bulunmaktaydı. Ama iki donanma arasındaki asıl fark, Osmanlı donanmasının altı aydır süren savaşlarda yorgun ve zayıf olması, müttefik donanmasının ise taze bir kuvvete sahip olmasıdır.¹⁰⁸

Osmanlı donanması bu savaşta yenilerek denizcilik tarihinin en büyük hezimetlerinden birini yaşadı. Donanmadan sadece Uluç Ali Paşa komutasındaki 40 gemi kurtulabildi. Geri kalanlar ya battı ya yandı ya da esir düştü. Kaptanıderya dâhil binlerce asker şehit oldu. Müttefik donanmasında da zayıat büyüktü. Uluç Ali Paşa kurtardığı gemilerle İstanbul'a döndüğünde II. Selim, kendisine kaptanı-ı deryalık verdi ve adını da Kılıç Ali koydu.¹⁰⁹

Osmanlı donanmasının İnebahtı Savaşında çok perişan olduğunu gören ve yeni donanmanın yapılmasının çok zor olacağından endişelenen Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya, *“Gemi teknesi yapmak mümkündür, fakat iki yüz sefineye beş altı yüz lenger ve buna göre palamar, ip, yelken bulmak ihtimali yoktur”* diye endişesini dile getirince Sadrazam ona cevaben, *“Paşa hazretleri, sen henüz bu devlet-i aliyeyi bilmemişsin. Be vallah böyle itikad eyle, bu devlet ol devlettir ki, murad edünürse cümle donanmanın lengerlerini gümüştan,*

¹⁰⁷ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 38-39.

¹⁰⁸ Bostan, “Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, s. 195.

¹⁰⁹ Daver, **Türk Denizciliği**, s. 49.

resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlastan etmekte suubet çekmez ve herhangi geminin mu'tad üzre alatını ve yelkenini yetiştirmesem bu minval üzre benden al", diyerek devletin gücünü dile getirmiştir.¹¹⁰ Bu sözler Osmanlı Devleti'nin halen ekonomik açıdan ayakta olduğunun en önemli göstergelerindendir.

Osmanlı Devleti, başta İstanbul ve Gelibolu tersaneleri olmak üzere, Varna, Burgaz, İnada, Vize, Ahyolu, Süzebolu, Midye, Kefken, Silistre, Semendire, Samsun, Sinop, Biga, İzmit, Gemlik, Yalova, Rodos, Antalya ve daha başka mevkilerde beş ay zarfında önceki donanmadan daha muntazam bir donanma meydana getirerek Sadrazam'ın dediklerini kanıtladı.¹¹¹ Gemi yapımı için gerekli olan kereste, zift, tente, yelken bezi, kürek, demir urgan, halat, lenger ve saire malzemelerin yapımı için ocaklık olan mahallere fermanlar gönderilerek, bu malzemeler hazırlatıldı. Kereste ihtiyacı için de tersanelere en yakın ormanlardan istifade edildi.¹¹²

2 Haziran 1572'de tam teçhizatlı 200 parçalık donanma, Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa'nın emrinde sefere hazır hale gelince, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa, İstanbul'daki Venedik elçisini huzuruna çağırarak ona, *"siz bizim sakalımızı kestiniz, biz ise sizin kolunuzu kestik, sakal çıkar ama, kesilen kolun yerine yenisi konmaz",* diyerek Beşiktaş önlerindeki teknelerimizi gösterdi, *"İşte şu yeni Osmanlı donanması şanlı devletimizin satvetine ufak bir misaldir, böyle bilesin",* diyerek Osmanlı'nın gücünde bir eksilme olmadığını dile getirdi. Kılıç Ali Paşa'nın 16 yıllık kaptanıderyalığı esnasında Osmanlı donanması, cihanın en üstün donanması olarak gücünü muhafaza edebildi.¹¹³

3.2.12. Osmanlı Devleti'nin Hind Denizi'ndeki Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'ne bir imparatorluk mahiyetini kazandıran en önemli olaylardan birisi de şüphesiz 1517'de Mısır'ın, Osmanlı hâkimiyetine alınmasıdır. Çünkü Mısır, Okyanus'a açılan ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydı ve hac yolunu kuzeyden kontrol eden bir konuma sahipti. Mısır'ı elde eden Osmanlı, Kızıldeniz'e

¹¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, Ankara 1988, s. 446.

¹¹¹ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 21.

¹¹² Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 448.

¹¹³ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s.185-186.

ulaştı ve bu yolla Hind Denizine açılma imkânı buldu. Bu bölgede bulunan Portekizliler, Müslümanların Kızıldeniz'den çıkmalarını engellediği gibi Hind Denizi'nde ticaret yapan Müslüman tüccar gemilerine engel olup onlara el koyuyordu. Hind Denizi kıyısındaki Müslüman ülkeler Osmanlı Devleti'nden yardım istiyorlardı. Hind deniz ticaretinde söz sahibi olmak ve yardım çağrılarına cevap vermek niyetiyle Osmanlı, Hind Denizi'nde seferlere başladı.¹¹⁴

Osmanlı Devleti, Süveyş Tersanesi ve Basra Tersanesi'nde hazırladığı donanmalarla seferlere çıktı ve Hindistan'da ve Uzakdoğu'da mücadelelerde bulunarak Hind Denizi'nde etkili bir güç haline geldi. Hind deniz seferleri sayesinde, Kızıldeniz ve Basra Körfezi'nde Osmanlı hâkimiyeti kurulmasıyla, Portekizliler sadece açık denizlerde faaliyet gösterebildiler. Kızıldeniz'deki güvenliği, Habeş ve Yemen eyaletlerinden sağlayan Osmanlı Devleti, Basra Körfezi'ndeki güvenliği de Basra ve Lahsa eyaletlerinden sağladı.¹¹⁵

3.2.13. Don-Volga Projesi ve Hazar Denizi Kaptanlığı

Sultan III. Murad dönemi boyunca denizcilikte çok önemli gelişmeler olmamışsa da Akdeniz'deki egemenlik Osmanlılarda kalmaya devam etti. III. Murad tahta geçtiğinde Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa idi ve bu dönemde Hazar Deniz'i'nde bir amirallik kuruldu. Daha II. Selim döneminde Don, Volga nehirlerinden istifade ile bir kanal açılarak, Hazar ve Karadeniz'in birleştirilmesi teşebbüsüne girildi. Böylece Türk donanması Karadeniz'den Hazar Denizi'ne geçecek ve bu vesileyle Osmanlı Devleti, İran seferinde ikmal işlerini kolaylaştıracak, Türkî devletlerle bağlantı kuracak ve Rusların Hazar Denizi'nin kıyısındaki nüfuzunu kıracaktı. Kanal açılana kadar Hazar Deniz'i'nde bir filo oluşturma kararı alındı ve burada 20 gemi inşa edilip, 1579 yılında Hazar Denizi Kaptanlığı kuruldu.¹¹⁶

Bu yeni filonun adı vesikalarda “*Bahr-i Külzüm Kaptanlığı*”, bazı kaynaklarda “*Bahr-i Şirvan Kaptanlığı* ve *Demir-Kapu Kaptanlığı*” şeklinde

¹¹⁴ Salih Özbaran, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanus'na Açılması”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 203.

¹¹⁵ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 41-42.

¹¹⁶ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s.187.

anılmaktadır. Kefe Sancakbeyi Mehmet Bey, hem Hazar Deniz Kaptanlığına hem de Şirvan Beylerbeyliğine atandı.¹¹⁷

3.2.14. XVII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

Yükselişte olan Osmanlı denizciliği, 17. yüzyılda farklı bir seyre girdi. 16. yüzyılın son yıllarından itibaren, Osmanlı donanması bir duraklama dönemine girdi, hem teknik, hem deniz personeli açısından hem de denizlerde kullandığı taktikler açısından üstünlüğünü kaybetmeye başladı.¹¹⁸ Osmanlıların denizlerdeki bu üstünlük kaybının en önemli nedeni devletin ekonomik açıdan zayıflaması ve donanmanın geliştirilmesine bütçe ayıramaması olduğu gibi, gemicilikte yelken devrine geç girilmesi ve donanmanın ehli olmayan kişilerin yönetimine verilmesi de üstünlük kaybındaki diğer önemli etkenler oldu.¹¹⁹

Barbaros ve Turgut Reis'in yetiştirdiği denizciler donanmayı güçlü tutmayı başardı lakin bunların devamı gelmedi, saraydan çıkma ve yeniçeri ağalığı gibi denizcilikle alakası olmayan rütbelerden gelen tecrübesiz kaptanıderyalar başa geçti ve bunlar donanmada herhangi bir ilerleme kaydedemediler.¹²⁰ “*Müezzinzâde Ali Paşa (1568-1571) yeniçeri ağalığından, Derviş Mehmed Paşa (1606) bostancıbaşılıktan kapudan oldukları gibi, Köse Ali Paşa (1658-1660) Sâdaret kaymakamlığından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1661-1666) Diyarbekir Beylerbeyiliğinden, Mezemorta Hüseyin Paşa (1690) Cezayir Beylerbeyiliğinden kapudanlığa getirildiler*”.¹²¹

XVII. yüzyılın başlarında denizcilikte görülen duraklamanın bir diğer nedeni de Osmanlı Devleti'nin gemicilikte eski tarzdaki gemileri kullanmakta ısrar edip kalyon tipi gemileri göz ardı etmesidir. Çünkü İnebahtı Savaşından sonra kadirga tarzı gemilerin modası geçmiş bunun yerine yelkenli gemilerin devri başlamıştır¹²². Yaklaşık yirmi beş yıl süren Girit Seferi'nde Venediklilerin kalyonlarla elde ettiği başarılar Osmanlı'yı kalyonlar hakkında düşünmeye sevk etti. Zira Venedik

¹¹⁷ Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, s. 264.

¹¹⁸ Tarakçı, *Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri*, s. 214.

¹¹⁹ Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, s.191.

¹²⁰ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 22.

¹²¹ İdris Bostan, “Kapudan Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. 24, s. 354-355.

¹²² Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 22.

donanması kalyonlar sayesinde Girit'i kuşatan Osmanlı'yı engellemeye çalıştı ve Çanakkale Boğazını abluka altına alarak, Osmanlı donanmasının Girit'e yardım götürmesine engel oldu. Bu sebeple müzakereler yapıldı ve Osmanlı devlet adamları derhal kalyonların yapılmasına karar verdi.¹²³

Kalyon ve burton yapımı için 1650'de etrafa fermanlar gönderilerek, kalyonların Sinop, Samsun, Bartın ve Varna'da inşa edilmesine karar verildi. İnşa edilen kalyonlar Girit'e yardım için donanmaya katılmış fakat kalyon kullanmak farklı bir ustalık gerektirdiğinden ve mürettebat bu konuda tecrübe sahibi olmadığından beklenen başarılar elde edilemedi. Bu yüzden Fazıl Ahmed Paşa kararıyla kalyon inşası durdurularak, kadirga inşasına geri dönüldü ve böylece kalyonlar için ilk teşebbüs akim kaldı.¹²⁴ Fakat 1682'de tekrar kalyon yapımına geçildi ve 17. yüzyılın sonlarına doğru kadirga inşası durma noktasına geldi. Bu tarihten sonra kalyondan hiç vazgeçilmedi.¹²⁵ Kalyonların sayısı Osmanlı donanmasında artmasıyla Venediklilerin yarım asırdır elde ettikleri Akdeniz hâkimiyetleri tekrar ellerinden alındı.¹²⁶

3.2.14.1. Girit'in Fethi ve Sonrası

Girit, Ege Denizi'nin anahtarı konumunda olup önemli bir stratejik konuma sahipti. Burası başta Malta Şövalyeleri olmak üzere, Türk denizcilerine saldırarak onlara zararlar veren Hristiyan korsanların yatağı haline gelmişti. Osmanlı Devleti burayı almak için fırsat kolluyordu. Malta Şövalyeleri, içinde harem üyeleri ve devlet erkânının da bulunduğu bir Türk deniz konvoyunu yağmalayıp, içindekilerini esir almaları bardağı taşıran son nokta oldu. Sultan İbrahim'in emriyle Girit Seferi 1645'te başladı ancak Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntısı ve Girit'in İstanbul'dan uzak olması gibi nedenlerle savaş hem uzadı hem de çok fazla sayıda insan kaybı ve maddi kayıplar meydana geldi.¹²⁷

Fazıl Ahmed Paşa 1667 yılında Kandiye'ye geldi ve iki buçuk yıl süren zorlu bir mücadeleden sonra Girit fethi tamamlandı. Tam net bir sayı olmasa da

¹²³ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 186.

¹²⁴ Demir, *Denizlerdeki Osmanlı*, s. 32.

¹²⁵ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 195-197.

¹²⁶ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 23.

¹²⁷ Tarakçı, *Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri*, s. 216-218.

Müslümanlardan 110.000-140.000 arası, Hristiyanlardan da 40.000-50.000 arası insan bu savaşta can verdi. Bu savaşla Venedik'in Doğu Akdeniz'deki egemenliği sona erdi. Ege ve Akdeniz'in stratejik açıdan en önemli adası da Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Bir adayı çeyrek asırda ancak ele geçirebilen Osmanlı Devleti, denizcilikteki zafiyetinin farkına vardı ve çektiri tipi gemilerden kalyonlara geçmesi gerektiğini anladı.¹²⁸

Viyan'a'yı 1683'te kuşatan Osmanlı Devleti, müttefik devletlerle savaşmak zorunda kaldı ve bu süreçte yenilgiye uğradı. 16 yıl süren savaşlarda tek başarılı olay Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Sakız Adası'nı almasıydı. 1699'da Karlofça Antlaşmasını imzalayan Osmanlı Devleti, ilk defa büyük ölçüde toprak kaybetti ve gerileme dönemine girdi.¹²⁹

3.2.15. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir gerileme dönemi oldu. Ancak 1695'te kaptanıderya olan Mezemorta Hüseyin Paşa, 1701'de yayınladığı “Bahriye Kanunnamesi” ile bir süreliğine dahi olsa Osmanlı denizciliğini canlı tutmayı başardı.¹³⁰ Bahriye teşkilatını tamamıyla düzene sokan bu kanunnameye göre; Kaptanıderyalar sebepsiz yere görevden alınmayacak ve azledilmeleri veya vefat etmeleri durumunda yerlerine kesinlikle kara paşalarından atama yapılmayacaktı, ancak derya kaptanlarından atanacak, Osmanlı donanmasında sürekli 40 kalyon olacak, gemilerdeki kaptanlar ve reisler denizcilik bilgisine sahip olacaklar, kalyonlar için belirlenen personel ve mühimmat eksiksiz olacaktı.¹³¹ Belirlenen 40 kalyon yapılamadı, ancak 27 adet kalyon yapılabildi. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu gayretleri ve kalyonun donanmada ilk sıraya alınması sayesinde Osmanlı donanması, 1770 Çeşme yenilgisine kadar yaklaşık 80 sene Akdeniz hâkimiyetini tekrar elinde tuttu.¹³²

¹²⁸ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 195-198.

¹²⁹ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 32.

¹³⁰ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 199-202.

¹³¹ Yusuf Alperen Aydın, **Osmanlı Denizciliği (1700-1770)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s. 24-25.

¹³² Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 202.

Osmanlı donanması, 1717 yılından 1770 yılına kadar yaklaşık 50 yıllık bir zaman zarfında herhangi bir savaş yapmadı. 1757’de sadarete geçen Koca Ragıp Paşa, tersanelere bir düzenleme getirip yeni savaş gemilerini yaptırdıysa da Türk denizciliğini istenilen seviyeye çıkartamadı. Avrupa devletleri denizcilik alanında fenni çalışmalarla ve yeni tekniklerle ilerleme kaydederken, Osmanlı denizciliği teknik ilerlemeleri takip etmediğinden Avrupa devletlerinin gerisinde kaldı.¹³³

3.2.15.1. Çeşme Deniz Muharebesi (1770)

Rus donanması, Mora Rumlarını Osmanlı’ya karşı ayaklandırmak için 1770 yılının başlarında, İngilizlerin de desteğini alarak Akdeniz’e açıldı ve Mora yarımadası civarında faaliyetlere başladı. Mora seraskerine yardım götüren Kaptanıderya Hüsametdin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması ve Rus donanması arasında çatışmalar yaşandı. 5 Temmuz 1770 ‘te yaşanan çatışma en şiddetlisi oldu ve Cezayirli Hasan Paşa gemisiyle Rus Amiral Spiridof’un kalyonu yandı. Bu olaydan sonra Kaptanıderya Hüsametdin Paşa, donanmayı Çeşme Limanına soktu. Bunu fırsat bilen Rus donanması, 6 Temmuz 1770’te Çeşme Limanı’nın ağzını kapattı ve liman içine ateş kayıklarını yollayarak Osmanlı donanmasının neredeyse tamamını yaktı.¹³⁴

Rus donanmasının Çeşme’deki zaferi, başkentleri olan Saint Petersburg’ta şenliklerle kutlandı ve burada Çeşme adında saray ve anıt yapıldı. Çeşme baskınından sonra Ruslar, Ege denizinde çok rahat hareket etmeye başlayıp, İstanbul’u tehdit etmeye başladılar. Karadeniz filosundan 10 kalyon Çanakkale Boğazını korumak için gönderilince, Karadeniz’de bir boşluk oluştu ve Ruslar 1771’de Kırım’a girip buradaki Osmanlı hâkimiyetine son verdi. Bu başarılarından Cesaretlenen Ruslar, Osmanlı bünyesindeki halkları sürekli isyana teşvik etmeye başladılar.¹³⁵

¹³³ Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 24.

¹³⁴ Münir Aktepe, “Çeşme Vak’ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, C. 8, s. 288-289.

¹³⁵ Sancar, *21. Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi Yüzyıl*, s. 210.

3.2.15.2. Mühendishane-i Bahr-i Hümayun

Çeşme faciasından yaralı kurtulan Cezayirli Gazi Hasan Paşa, daha önce de başarılı faaliyetleri olduğundan, 1770 yılında kaptanıderyalığa getirildi. Kasımpaşa'da kalyoncular kışlasını inşa ederek kalyoncuları disiplin altına alan Hasan Paşa, 1773 yılına kadar donanmanın ıslahıyla ilgili çalışmalar yaptı.¹³⁶ 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında, Osmanlı donanması teknik açıdan ve yetiştirilmiş eleman açısından çok zafiyetleri vardı. Denizciliği çağdaş hale getirmek ve denizcilikte eğitilmiş kadrolar yetiştirmek için bir deniz mühendishanesine ihtiyaç vardı.¹³⁷ Bunun farkında olan Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa, Fransız Baron de Tott'un da yardımıyla Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'u kurdu. Burada modern anlamda deniz subayı yetiştirildiği gibi gemi kaptanlarına da dersler verildi. Başlangıçta matematik dersine; daha sonra ise deniz mühendisliği, hendese ve coğrafya bilimlerine ağırlık verildi.¹³⁸

1781'de Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un adı değişerek Mühendishâne-i Tersane-i Âmire oldu ve 1784'te yeri genişletildi. Burada kara bilimiyle uğraşan Fransız mühendislerinin de ders vermesiyle, 1795'te kurulacak olan Mühendishâne-i Berri-i Hümayun'un da temelleri atıldı. Mühendishâne-i Tersane-i Âmire'de yabancı hocalarla beraber Türk hocalar da dersler verdi. Bugünkü Deniz Harp Okulu'nun temelini Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun oluşturmuştur.¹³⁹

3.2.16. XIX. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

3.2.16.1. III. Selim Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, 1774'teki Küçük Kaynarca Anlaşması ile tarihindeki en ağır anlaşmalardan birini yaptı ve 1792'de, yine Ruslarla yaptığı Yaş Anlaşması ile de dağılma dönemine girdi. XIX. yüzyılın başında Osmanlı tahtında olan III. Selim, devletin kötü gidişatını durdurmak için her alanda olduğu gibi denizcilik alanında da bazı ıslahat faaliyetlerinde bulundu. III. Selim'in desteklediği Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa, yabancı uzmanlardan da istifade ederek, Türk denizciliğini Avrupa

¹³⁶ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...*, s. 25.

¹³⁷ Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Bahri Hümayun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C. 31, s. 514-516.

¹³⁸ Demir, *Denizlerdeki Osmanlı*, s. 33.

¹³⁹ Beydilli, *Mühendishane-i Bahri Hümayun*, *DİA*, C. 31, s. 514-516.

standartlarında ıslah ederek, modern Osmanlı Bahriyesini kurdu. 1804'te Tersane Eminliği yerine Umur-ı Bahriye Nezareti'ni kuran III. Selim, bu nezarete hizmet edecek Bahriye Hazinesini de kurdu. Böylece tüm denizcilik faaliyetleri bir disiplin ve düzen altına alındı.¹⁴⁰

3.2.16.2. Sultan II. Mahmud ve Abdülmecid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler

Sultan III. Selim'den sonra tahta geçen II. Mahmud, devlet kurumlarında yenilikler yapmaya devam etti. Donanma'da ıslahat yapmaya özen gösteren II. Mahmud, gemi yapımı için yeni havuz inşa ettirip Sinop, Gemlik ve Tersane-i Âmire'de, 80-84 top taşıyan gemiler inşa ettirdi. Anadolu sahilleri ve Ege adalarındaki tersanelerde de savaş gemileri yapıldı. Ancak 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı yakıldı ve yapılan bu çalışmalar boşa gitti. Osmanlı Devleti deniz gücünden mahrum bir imparatorluk oldu. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti İngiltere'den bir buharlı gemi alarak denizcilikte bir çığır açtı ve buharlı gemi dönemine geçti. Bu dönemde denizcilikte önemli bir gelişme de Mahmudiye Kalyonunun inşa edilmesidir. 1829'da İstanbul'da inşa edilen Mahmudiye Kalyonu, 19. yüzyılda dünyanın en büyük gemisi olma özelliğini taşıdı.¹⁴¹

Avrupa ile ilişkiler bozuk olduğundan, 1830-1839 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri ile ticari ilişkileri geliştiren II. Mahmud, buradan getirilen mühendisler sayesinde Türk tersanelerinde ilk buharlı gemileri inşa ettirdi. Ancak II. Mahmud'un ölümüyle bu çalışmalar akamete uğradı ve buharlı gemiler Avrupa'dan alınmaya başlandı. II. Mahmud, denizcileri eğitmek ve deniz personeli yetiştirmek amacıyla Heybeliada'da bir bina yaptırıp, daha önce kurulmuş olan Bahriye Mektebini buraya taşıdı.¹⁴²

Sultan Abdülmecid zamanında 1839'da ilan edilen Tanzimât Fermanından kısa bir süre sonra Bahriye Meclisi kurularak, denizcilik faaliyetleri ıslah edilmeye çalışıldı. 1840'ta kurulan bu meclis köklü değişimler yapamadı ve bir sene sonra

¹⁴⁰ Sancar, 21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi, s. 219-222.

¹⁴¹ Demir, Denizlerdeki Osmanlı, s. 34-35.

¹⁴² Sancar, 21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi, s. 224.

kaldırıldı. Ancak 1845'te ikinci defa Bahriye Meclisi kuruldu ve bu meclis Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etti.¹⁴³

3.2.16.3. Sultan Abdülaziz Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı donanmasında en önemli yenilikleri yapan padişahlardan birisi de Sultan Abdülaziz'dir. Osmanlı denizciliğine parlak bir dönem yaşatan Sultan Abdülaziz, İngiltere'ye gemiler inşa ettirerek, İstanbul Tersanesi, İzmit ve Gemlik tezgâhlarında gemiler yaptırarak, Osmanlı donanmasını dünyanın ikinci donanması sırasına çıkardı.¹⁴⁴ Devlet bütçesinin yarıdan fazlası donanmaya harcandı. Mali, idari ve askeri sorumlulukları artan kaptanıderyanın yükünü hafifletmek için 1867'de Bahriye Nezareti kuruldu. Kaptan Paşa, sadece denizcilik işlerinde yoğunlaşacak, mali ve idari işleri nezaret yürütecekti.¹⁴⁵

3.2.16.4. II. Abdülhamid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler

II. Abdülhamid tahta geçtiğinde donanmayı güçlendirmek için hemen faaliyetlere başladı. 93 Harbi sırasında filolar yeniden düzenlenerek, Akdeniz ve Karadeniz filoları olarak ikiye ayrıldı. Karadeniz filosu hem askeri hem de ticari gemileri korumak, devlet kıyılarını her türlü saldırılardan korumak ve Tuna Nehri taraflarında yapılacak savaşlarda kara ordusuna yardım etmekle görevlendirildi.¹⁴⁶

Hazırlanan Donanma Layihası ile donanmanın eksiklikleri tespit edildi ancak bu eksiklikler üretimle değil, satın alma yolu ile giderilmesi yoluna gidildi. İki adet denizaltı satın alınıp bedeli Hazine-i Hassa'dan karşılandı. "Abdülhamid" ve "Abdülmecid" adı verilen denizaltılar, 1886 ve 1887'de donanmaya katıldı. Daha sonra Amerika Birleşik Devletlerine *Mecidiye*, İngiltere'ye *Hamidiye* ve İtalya'ya *Drama* kruvazörleri, Fransa'ya da bazı muhrip ve torpidobotlar sipariş edildi. Özellikle Hamidiye ve Mecidiye zırhlıları büyük ses getirdi ve bu gemiler Cumhuriyet donanmasında da hizmette bulundu.¹⁴⁷

¹⁴³ Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri...**, s. 136-142.

¹⁴⁴ İ. Bülent Işın, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Deniz Kara Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara 2004, s. 289.

¹⁴⁵ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 34-35.

¹⁴⁶ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 42.

¹⁴⁷ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 250-255.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde denizcilikte yaşanan en önemli olaylardan birisi de şüphesiz Ertuğrul faciasıdır. II. Abdülhamid dış memleketlerle iyi ilişkiler kurmaya çaba göstermiş ve Japonya'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan ziyarete karşılık vermek amacıyla Ertuğrul Fırkateyni'ni Japonya'ya göndermiştir. İçinde 61 subay, 15 teğmen ve 584 er olan gemi, Temmuz 1889'da İstanbul'dan ayrıldı. Mayıs 1890'da Japonya'ya varan Ertuğrul, imparatora hediyeler verilip vazifesini bitirdikten sonra geri döndü.¹⁴⁸ Dönüş, okyanus fırtınalarının en yoğun olduğu Eylül ayına denk geldiğinden büyük bir fırtınaya yakalanan gemi, Oşima Feneri yakınlarında kayalıklara çarparak battı. Zaten Ertuğrul Fırkateyni yola çıkmaya müsait olmamasına rağmen yola çıkmıştı. Geminin altı yüzden fazla olan mürettebatından sadece altmış yedi kişi kurtuldu ve bunlar iki Japon korveti tarafından İstanbul'a getirildi.¹⁴⁹

3.2.16.5. Sultan V. Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdettin Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, son dönemlerinde de donanmayı canlandırmak için uğraşmıştır. 1909'da Donanma Cemiyeti kuruldu, hayırseverlerden toplanan paralarla donanmaya bazı gemiler alındı fakat bu faaliyetler donanmayı yeteri kadar canlandıramadı. 1911'de İtalyanlar, Trablusgarb'ı işgal ettiklerinde, donanma yardıma gidemedi. Ege adalarını da işgal eden İtalyanlar, Çanakkale'ye kadar ilerlediler. Balkan Savaşları sırasında da donanma genel olarak başarısız oldu, sadece Rauf Bey'in komutasındaki Hamidiye kruvazörü Yunanlılara karşı bir zafer elde edebildi.¹⁵⁰

Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan satın aldığı Goeben ve Breslau adlı gemilerin Rus limanlarını bombalaması sonucu Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşına, Almanya saflarında katılmış oldu. Osmanlı donanmasında da Alman subaylar yer almaya başladı.¹⁵¹ Donanma komutanlığına Alman Amiral Souchon, donanma ikinci komutanlığına Yarbay Arif atandı ve denizciliğe yeni düzenlemeler getirildi. Çanakkale Savaşı başladığında donanmada mevcut bazı gemiler Karadeniz'de

¹⁴⁸ Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, s. 754.

¹⁴⁹ Dabağyan, **Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni**, s. 249-251.

¹⁵⁰ Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 45-47.

¹⁵¹ Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 289-291.

görevlendirildi ve bu sayede Rusların İstanbul'a saldırısı engellendi. Osmanlı gemileri Çanakkale Boğazına mayınlar döşedi, Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlarla İngiliz ve Fransızların gemileri batırıldı ve bu başarı savaşın seyrinin değişmesinde etkili oldu.¹⁵²

---

¹⁵² Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 51-53.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHRİZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Hayatıyla ilgili çok bilgi bulunmayan Şehrîzâde, İstanbul’da doğmuş ancak doğum tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*¹⁵³ isimli çalışmada ve Faruk Bilici de *Şehrîzâde Mehmed Saîd* adlı makalesinde, Şehrîzâde’nin 1730 yılında doğduğunu belirtmişse de bu bilgi yanlış olmalıdır*. Çünkü Şehrîzâde, 1739’da, “Şairler Tezkiresi Mahzenü’s-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu’arâ” isimli eserini yazmıştır. Fakat dokuz yaşında bir çocuğun böyle bir çalışmayı kaleme alması mümkün görünmemektedir.¹⁵⁴

Babası, 1713’te Başdefterdar Damad Mehmed Paşa’nın mektupçuluğunu yapmış ve İstanbul şehremini* iken vefat etti. Şehrîzâde, medresede ilim tahsil ettikten sonra kâtiplik gibi memuriyetlerde bulundu.¹⁵⁵ Müderris Mehmet Efendi’den ve Pir Kadı Yusuf Efendi’den eğitim aldı¹⁵⁶, 1159/1746-1747’de müderrisi Mehmet

¹⁵³ Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke (Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri)*, (Çev: Coşkun Uçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982

* Franz Babinger’in kendisi de 1730’da doğduğuna dair bilginin yanlış olabileceğini bir dipnotta belirtmiştir. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 325.

¹⁵⁴ Ersen Ersoy, “Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî’nin (ö.1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü’s-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu’arâ Üzerine”, *Divan Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, Sayı 7, s. 47.

* Osmanlılar’da sarayların ihtiyaçlarıyla kamu binalarının tamir ve inşasına gereken malzemeyi temin eden görevli ve 1855’ten sonra belediye başkanı için kullanılan unvan.

¹⁵⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)*, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s. 143.

¹⁵⁶ “Hafî olmaya ki bu câmi’ü’l-hurûf abd-i hakîr pür takşîrin âlim-i mu’allimi olan Pîr Kâdî Yusuf Efendi...” Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 125b.

Efendi'yle beraber hacca gitti.¹⁵⁷ Eserlerinde ayet ve hadislerin çokluğu dini ilimlere olan vukûfiyetini gösterdiği gibi, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerindeki atasözü, deyim ve şiirlerin çokluğu da bu dillere olan vukûfiyetini göstermektedir.

Yazarlığıyla beraber iyi bir şair olan Şehrîzâde, ebced hesabıyla tarih düşürmede çok maharet sahibidir. Bunu “Tarih-i Nevpeydâ” adlı eserinde “*Nazm-ı târîhte kimse bana muâriz olamaz / Vâdi-i inşâda da inkâr olunmaz miknetim*”¹⁵⁸ diyerek ifade etmiştir. Kâtip Çelebi'ye hayran olan Şehrîzâde, her alanda onu izlemiş ve ondan faydalanmıştır. Kendisine ikinci Kâtip Çelebi'de denilmektedir. Araştırmacı ve derleyici bir tarihçi olup, özellikle biyografi ve tarih alanında önemli eserler yazdı.¹⁵⁹ 1178/1764-1765 tarihinde İstanbul'da vefat etti.¹⁶⁰

1.2. ESERLERİ

Velut bir yazar olan Şehrîzâde'nin özellikle tarih ve biyografi alanında pek çok eseri vardır. “*Otuza vardı cümle te'lîfîm / Oldu her fennde nice taşnîfîm*”¹⁶¹ diyen Şehrîzâde'nin, otuza yakın değişik alanlarda eserinin olduğu anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar tespit ettiğimiz eserleri şunlardır:

Târîh-i Nev-Peydâ

1756'da III. Osman'ın padişahlığı döneminde yazılmaya başlandı. Osmanlı'nın kuruluşundan başlayıp, padişahların 301 yıllık tarihinin yazılması planlanmış ancak elde edilen nüshalara göre bunun gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. Osmanlı padişahları başka padişahlarla karşılaştırılarak sahip oldukları fazilet ve meziyetleri anlatılmıştır. Üç nüshası bulunan eserin müellif nüshası Kahire'de Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'de (nr. 192/3814, mikrofilm 61.938) bulunmaktadır. Bir nüshası da Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde (nr. 13.279), diğer bir nüshası da “*Kurretü'l-ebşâr fî netâyici't-tevârîh ve'l-ahbâr*” adıyla İstanbul

¹⁵⁷ “*Hattâ bin yüz elli dokuz (1159/1746-1747) târihinde bu hâkîr Şehri-zâde-i şikeste zamîr hacc-i şerîfe giderken defteriyle meblağ-ı merkûmu müderrisi olan Mehmed Efendi demekle şehir fâzıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür...*” Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 51a.

¹⁵⁸ Faruk Bilici, **Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Târîh-i Nevpeydâ Metni**, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974, vr. 27b.

¹⁵⁹ Faruk Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C. 38, s. 472-473.

¹⁶⁰ Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323

¹⁶¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 1b

Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 3291) bulunmaktadır. Naîma Tarihi'nin örnek alındığı bu eserin diğer bir adı da *Nuhbe-i Saîdî*'dir.¹⁶²

Gül-i Zîbâ

Osmanzâde Ahmed Tâib'in *Hadîkatü'l-vüzerâ* adlı eserinin zeyli olan bu eser, 1748 yılında yazıldı. III. Ahmed zamanında sadrazam olan Nişancı Ahmed Paşa'dan, I. Mahmud zamanında sadrazam olan Saîd Ahmed Paşa'ya kadarki otuz bir sadrazamın hayatı anlatılmıştır. Birçok nüshası olan eserin bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 9826) bulunmaktadır.¹⁶³

Tâcü'l – Kavânîn

I. Mahmud dönemi vezirlerinden Mehmed Paşa'ya takdim edilen bu eser, Lütî Paşa'nın *Âsafnâme*'si başta olmak üzere siyaset ve nasihat kitaplarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Padişahların âdâp ve hasletlerinden, vezir olacakların niteliklerinden, sefere çıkmamanın usullerinden bahseden eserde, devlet hazinesinin hiçbir zaman boş olmaması gerektiği dile getirilmiştir. Bilinen nüshası Topkapı Sarayı Emanet Hazinesinde (numara 2064) bulunmaktadır.¹⁶⁴

Zübdetü'l-Ahbâri'l-Müteallika bi'l-Bihâr

Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye'nin özeti mahiyetinde olan bu eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 2548) bir nüshası bulunmaktadır.¹⁶⁵

Zübdetü't-Tevârîh

İnsanın ilk yaratılışından I. Mahmud dönemine kadarki bir dünya tarihi niteliğinde olan eserin iki cildi bulunmaktadır. Birinci cildi 293 varak, ikinci cildi

¹⁶² Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, *DİA*, C. 8, s. 472.

¹⁶³ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 186b; Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 324; Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, *DİA*, C. 8, s. 473

¹⁶⁴ Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, *DİA*, C. 8, s. 473

¹⁶⁵ Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri III*, s. 144; Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, *DİA*, C. 8, s. 473.

301 varaktır. Bilinen tek nüshası müellif hattıyla Kahire’de Dârü’l-kütübi’l-kavmiyye’de (nr. 181/2787) bulunmaktadır.¹⁶⁶

Metnü’t-Tevârîh

Târîh-i Nev-peydâ’nın bir tür dizini olup, müellif bu eserde kendi hayatından bahsetmiştir. Eser Saint Petersburg Şarkiyat Enstitüsü 59 numarada bulunmaktadır.

Gülşen-i Mülûk

Osmanzâde Tâib’in Hadîkatü’l-Mülûk adlı eserinin kısa bir zeylidir. Eser, III. Ahmed ve dönemindeki olaylardan bahseden bir biyografi mahiyetindedir. Yanlışlıkla Dilâver Ağazade Ömer Vahîd’e nisbet edilmiştir.¹⁶⁷

Ravzatü’l-enfûs fi’t-târîh

Avrupa, Afrika ve Amerika kıtaları hakkında bilgi veren eser, 1740 yılında Kâtip Çelebi’nin “*Cihannuma*”sına bir zeyl olarak yazılmaya başlanmış, ancak müsvedde halinde kalmış, kitap haline getirilmemiştir.¹⁶⁸

Mahzenü’s-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu‘arâ

1739’da yazılan bu eser, I. Mahmud’a takdim edilmiştir. Eserde II. Murad’tan I. Mahmud’a kadarki şair padişahlar, şair şehzadeler, Osmanlı topraklarında tanınmış şairlerden bahsedilmektedir. Eser, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında (MC. O. 000074/1) bulunmaktadır.¹⁶⁹

Heşt Bihişt

İstanbul’un tarihi geçmişinin özet olarak yazıldığı bir eserdir.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

¹⁶⁷ Ersoy, “Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî’nin...”, s. 47.

¹⁶⁸ Bilici, “Şehrîzâde Mehmed Said”, **DİA**, s. 473.

¹⁶⁹ Ersoy, “Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî’nin ...”, s. 45-56.

¹⁷⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 127; Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III**, s.143; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

Lübbü't-Tevârih

Kırım Hanlarının hayatları muhtasar bir şekilde anlatılmaktadır.¹⁷¹

Haşiyetü'n-Ala Şerh-i Adab-i Taşköprüzâde

Ahlak felsefesini konu alan eser Arapça olarak yazılmıştır. Eser; Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonunda (34 Atf 2419/14) bulunmaktadır.

Târîh-i Düvel ve Mülûk

İki ayrı kitaptan oluşan bu eser, III. Mustafa'ya takdim edilmiştir. Birinci kitabında hilkatden başlayarak hicrete kadarki devletler ve padişahlardan bahsetmektedir. İkinci kitabında ise Hz. Muhammed (s.a.v) döneminden sonraki devletler ve mülûklerden bahsetmektedir.¹⁷²

Şehrîzâde'nin, üzerinde çalışma yapılmış Târîh-i Nev-peydâ ve Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye eserlerinin içinde kendisine ait bazı çalışmaların isimleri geçmekte, ama eserlerin nerede olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Târîh-i Nev-peydâ'da Adı Geçen Eserler¹⁷³: Ravzatü's-selâtîn¹⁷⁴, Matlau'l-beyân fî'l-hayevân¹⁷⁵, Ahsenü'l-meslûk fî Hadîkatü'l-mülûk, Fethu'l-hallâk, Eşrefü't-tevârîh, Kılâdetü'l-fuzalâ

Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye'de Adı Geçen Eserler: Me'hazü'l-ıber fî A'zamî'l-ğaber¹⁷⁶, İbretü'l-enâm¹⁷⁷, Tuhfetü'l-

¹⁷¹ Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III**, s. 143; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

¹⁷² Şehrîzâde Mehmed Said, **Târîh-i Düvel ve Mülûk (İkinci Kitap)**, vr. 1a.

¹⁷³ Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, s. 474.

¹⁷⁴ Şiir tarihinden ve padişahların şiir tarihine katkılarından bahsetmektedir. (İçerik olarak "Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürr-i Zikr-i Şu'arâ" eseriyle aynı olduğundan bu eserin diğer bir adı olması ihtimali yüksektir.)

¹⁷⁵ Felsefe ve sosyoloji kitabı olarak nitelenmiştir.

¹⁷⁶ "...bu mâtdeyi "Me'hazü'l-ıberü fî A'zamî'l-ğaber" nâm muhtaşarımızda..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 34a.

¹⁷⁷ "...ve gerek "İbretü'l-enâm" ismiyle be-nâm makâlemizde..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye**, vr. 34a.

Ḥaremeyn ¹⁷⁸, Usûlü'l-Ḥikem fî Nizâmi'l-Âlem ¹⁷⁹, Zenbîl ¹⁸⁰, İzâhü'l-ḥükmi fî nizâmi'l-âlem ¹⁸¹

1.3.TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE*

Şehrîzâde'nin, 1746-1750 yıllarında kaptanıderyalık yapan, Kaptanıderya Şehsuvarzâde Mustafa Paşa'nın isteği üzerine yazılan ve ona armağan edilen bu eseri, ilk olarak dört halife dönemi denizcilik faaliyetlerini anlatmakta, daha sonra Emeviler dönemi denizcilik faaliyetleri ve diğer İslam devletlerinin denizcilik faaliyetlerinden genel hatlarıyla bahsetmektedir. Yazar, eserde kaptanıderyaların biyografilerini anlatmaya başlamadan önce Osmanlı denizcilik tarihini ve Osmanlıda tersaneciliğin gelişim tarihini Osmanlı padişahlarına göre dönemlere ayırarak genel hatlarıyla anlatmıştır.

Eserin ana konusunu Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların hayatı oluşturmaktadır. Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1704'e kadarki tüm kaptanıderyaların hayatlarından bahsetmektedir. Bazı kaptanıderyaların hayatları kısa ve muhtasarca anlatılırken, bazılarınıninki de çok detaylı anlatılmıştır. Kaptanıderyaların hayatları anlatılırken dönemlerindeki Osmanlı denizcilik tarihinde önemli yeri olan olay ve faaliyetler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu eserin bilinen tek nüshası olup, müellif'in kendi el yazması olan bu eser, Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'de (nr.45/555; mikrofilm, nr. 11.743) bulunmaktadır.¹⁸² Eserin mikrofilmi Mısır'dan getirtilerek üzerinde çalışma yapılmıştır. Eser 197 varak olup her varakta 19 satır bulunmaktadır. Yazı çeşidi Nesih'tir.

¹⁷⁸ "...fâzıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür ki "*Tuḥfetü'l-Ḥaremeyn*" nâm nüshamızda..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 51a.

¹⁷⁹ "...te'lifâtımızdan *Usûlü'l-Ḥikem fî Nizâmi'l-Âlem* nüshamızda zikr etmişizdir..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 102b.

¹⁸⁰ "...*Keşkül*" nâm kitâba nazîre olmak üzere tesvîd olunan "*Zenbîl*" nâm mecmû'amızın..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 125a.

¹⁸¹ "...tafşîl-i ahvâli te'lifâtımızdan "*İzâhü'l-ḥükmi fî nizâmi'l-âlem*" nâm mecmû'asında zikrolunmuştur..." Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 125a.

* Osmanlı Devleti'nin Kaptanlarını Açıklamaya Dair Mustafa'ya Armağan

¹⁸² Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların kimisinin detaylı, kimisinin özet olarak hayatlarının tüm halk kesiminin anlayacağı bir şekilde anlatılması amaçlanmıştır. Daha önce kaptanıderyaların hayatıyla ilgili *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr* adlı kitabında bilgi veren Kâtip Çelebi'den bazı bilgiler olduğu gibi alınıp esere aktarılmıştır.¹⁸³ Eser “*Ba ‘de hamd-ı Hayy ve na ‘tı Muştafâ, bâ ‘is-i te ‘lîfe etdik ibtidâ*” cümlesiyle başlayıp “*Aşlı ba ‘zı hâkikat-hahlarınızdan istifsâr buyrulur ise şadağamız nümâyân olur dediklerinde ber-muceb men yesma ‘ yağull pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin*” cümlesiyle bitmektedir.¹⁸⁴

1.3.1.Tarih Metodolojisine Göre Tuhfe-i Mustafâviyye

1.3.1.1. Müellifin Faydalandığı Kaynaklar

Araştırmacı ve derleyici bir yazar olan Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, kendisinden önce yazılan tarih kitaplarından oldukça istifade etmiş ve faydalandığı kaynakların isimlerini eser içerisinde vermiştir. Müellif, Tuhfe-i Mustafâviyye'yi yazarken aşağıdaki kaynaklardan istifade etmiştir;

1.3.1.1.1. Vekâyi'nâme'

Eserin müellifi olan Abdurrahman Abdi Paşa, aslen İstanbullu olup Anadoluhisarı'nda dünyaya geldi. Osmanlı devlet adamı ve tarihçilerinden biri olan Abdi Paşa, sarayda değişik görevlerde bulunup padişaha yakın olmayı başardı. Valilik ve vezirlik gibi görevleri de icra eden Paşa, 1692'de Sakız muhafızı iken vefat etti. Hem tarihçi hem edebiyatçı olan Abdurrahman Abdi Paşanın Vekâyi'nâme adlı eseri 1648'den 1682'ye kadar 34 yıllık Osmanlı tarihini ihtiva etmektedir. 1648'de eserin yazılması için emir veren IV. Mehmed, bitene kadar da eserin yazılma sürecini bizzat kendisi takip etti. Tarih-i Vekâyi' olarak da adlandırılan bu eser bittiğinde IV. Mehmed'e sunuldu.¹⁸⁵

¹⁸³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye....**, vr. 1a-2a.

¹⁸⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye....**, vr. 1a-197b.

¹⁸⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)**, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s. 22-23; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 250-251; Fahri Çetin Derin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, s. VIII-XX.

1.3.1.1.2. Tezkire-i Davud

Eser'in müellifi Davud-i Antakî'dir. Doğuştan gözleri görmediğinden "Ekmeh" ve "Darir" lakaplarıyla da anılan yazar, Antakya'da dünyaya geldiği için kendisine Davud-i Antakî denildi. Küçük yaşlarda ilmi çalışmalara başlayan müellif, babasının ölümünden sonra Antakya'dan ayrıldı. Şam'da iken 1568-1569 yıllarında Tezkire-i Davud adlı eserini yazmaya başladı ve Kahire'ye giderek Zâhiriyye Medresesinde hem ders verdi hem de hekimlik yaptı. Eczacı, şair, hekim, astronom, matematikçi, mütefekkir ve şair olan Antakî, 1599'da Mekke'de vefat etti.

Kelâm, matematik, felsefe, mantık, astronomi ve tıp alanlarında eserler yazan Antakî'nin en önemli eseri Tezkire-i Davud ya da Tezkire-i Antakî adlı kitaptır. Bir mukaddime, dört bab ve bir hâtimeden oluşan eser, tıp ilminin önemi ve hastalıkların tedavi yöntemlerinin yanı sıra, astroloji, astronomi, geometri ve tılsım gibi farklı ilimlerden de bahsetmektedir. Antakî kendi deneyimleriyle meydana getirdiği 1712 ilacın tarifini de bu kitapta vermektedir.¹⁸⁶

1.3.1.1.3. Hadîkatü'l-Vüzerâ

Eserin müellifi olan Osmanzâde Ahmed Tâib, 1660 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Süleymaniye ruznamecisi Osman Efendi'nin oğlu olan Ahmed Tâib, iyi bir eğitim hayatından sonra 1678 yılında mülazım ve daha sonra da müderris oldu. 1694 yılında Feyziyye Medresesi müderrisliğine ve 1716 yılında Ayasofya Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Padişah III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa ile tanışıp onlara telif ve tercüme eserler sundu. Mısır kadısı olarak atandıktan sonra burada 1724'te vefat etti.

Tarih, edebiyat, hadis, ahlak konularında eserler veren Osmanzâde Ahmed Tâib'in tarih alanındaki en önemli eseri Hadîkatü'l-Vüzerâ'dır. İlk Osmanlı veziri Alêddin Ali Paşa'dan başlayarak, 1703'te görevden alınan Sadrazam Râmî Mehmed Paşa'ya kadarki doksan iki sadrazamın hayatı mücmel bir şekilde eserde

---

¹⁸⁶ Ayşegül Demirhan Erdemir, "Davud-i Antakî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 9, s. 26-27.

anlatılmaktadır. Daha sonra bu eserin birçok nüshası yayıldı ve bu kitaba birçok zeyl de yazıldı.¹⁸⁷

1.3.1.1.4. Gülşen-i Hulefâ

Nazmî mahlaslı şair Seyyid Ali'nin oğlu olan müellif Nazmî-zâde Murtezâ, Bağdat'ta doğmuş ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir. Osmanlı valilerinin hizmetinde bulunmuş ve sonra Hazîne-i Mâliye'de Rûznâmecî Halîfesi olmuştur. Bağdat'ta 1720 yılı civarında ölmüştür. Nazmî-zâde tarih, astronomi, edebiyat ve din sahalarında eserler yazmıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye çevirdiği eserleriyle de tanınmıştır.¹⁸⁸

Nazmî-zâde Murtezâ'nın en tanınmış eseri tarih alanında yazmış olduğu Gülşen-i Hulefâ'dır. Bağdat valisi Ömer Paşa'nın isteği üzerine yazılan bu eser kuruluşundan 1718 yılına kadar Bağdat tarihini anlatmıştır. Bir bölümünde Mısır'daki Abbasi'lerin tarihi anlatılmıştır. Osmanlılar zamanındaki Bağdat valilerinin tarihini anlatan başlıca kaynaklardandır.¹⁸⁹

1.3.1.1.5. Ravzatü'l Ebrâr

Müellif Kara Çelebi-zâde Abdulaziz, birçok bilgin yetiştiren Karaçelebi Ailesinden olup, 1591'de İstanbul'da doğdu. Babası Hüsâmeddin ve kardeşi Mahmud kazaskerlik görevinde bulunmuşlardır. Önce kardeşi Mahmud'dan, sonra da Sunullah Efendi'den dersler alan müellif, 1612 yılında İstanbul'daki Hayreddin Paşa Camii'ne müderris olarak atandı. Bursa, Edirne, İstanbul, Yenişehir (Atina), Mekke gibi yerlerde kadılık ve müderrislik yaptıktan sonra 1634 yılında İstanbul Kadısı oldu. IV. Mehmed döneminde Şeyhülislâm olan Abdulaziz Efendi, 11 Ocak 1658'de Gelibolu'da vefat etti.

¹⁸⁷ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 279-280; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 1998, s.319; Abdülkadir Özcan, "Hadikatü'l-Vüzerâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. 15, s. 22-23.

¹⁸⁸ Mehmet Karataş, *Nazmî-zâde Murtezâ, Gülşen-i Hulefâ, Bağdat Tarihi 762-1717, Tahlil ve Metin Tenkidi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. XXIV.

¹⁸⁹ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 275; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 318.

Arapça, Türkçe, Farsça'yı iyi bilen Abdulaziz Efendi, Arapça'dan Türkçe'ye bazı kitapları çevirmiş ve birçok alanda verimli eserler vermiştir. En önemli eseri Tarih alanında yazıp Sultan İbrahim'e sunduğu Ravzatü'l-Ebrâr'dır. Dört bölümden oluşan eserin ilk üç bölümü İslâm ve Türk tarihini, dördüncü bölümü de kuruluşundan 1646 yılına kadarki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Müellif daha sonra bu eserine 1647-1657 yıllarındaki Osmanlı tarihinden bahseden bir zeyil yazmıştır.¹⁹⁰

1.3.1.1.6. Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr

Eserin müellifi Mustafa b. Abdullah olup daha çok Kâtip Çelebi olarak bilinmektedir. 1609'da İstanbul'da dünyaya gelen Kâtip Çelebi, 1624-1625 yılları arasında Erzurum ve Bağdad seferlerine, 1629'da İran Seferi'ne, 1633-1635 yıllarında Bağdat-Revan seferine katıldı. 1635'te İstanbul'a dönen müellif, kendini tahsile ve ilmî çalışmalara verdi. Türkçe, Arapça, Farsça ve biraz da Latince bilen Kâtip Çelebi, başta tarih olmak üzere edebiyat, hesap, coğrafya ve kitabiyat alanlarında 25 civarında eser yazdı. Osmanlı Devleti'nin en büyük tarihçilerinden olan Kâtip Çelebi, 1657'de İstanbul'da öldü.

Kâtip Çelebi'nin önemli eserlerinden biri olan *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr* adlı eseri Kasım 1656 yılında tamamlandı. Eser, Osmanlıların deniz savaşlarından bahsetmektedir. 1728 yılında İbrahim Müteferrika tarafından Matbaa-i Amire'de basılan eser, İngilizce ve Fransızca'ya da tercüme edildi ve 1973, 1980 yıllarında, Orhan Şâik Gökyay tarafından İstanbul'da yayınlandı.¹⁹¹

1.3.1.1.7. Takvîmü't-Tevârîh

Yaratılıştan günümüze kadar vuku bulan olayların fihristi mahiyetinde yazılan bu eser Kâtip Çelebi'nin eserlerindendir. 1648 yılında iki ay gibi kısa bir sürede tamamlanan bu eser, 1733 tarihinde İbrahim Müteferrika tarafından bazı ilavelerle basıldı. Farsça, Arapça, Latince, Fransızca ve İtalyanca dillerine çevrilen esere Ali Suavî bir zeyl yazarak 127 sayfalık kısmını 1874'te Paris'te bastırdı.¹⁹²

¹⁹⁰ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 224-226; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 311; Karataş, *Gülşen-i Hulefâ*, s. XLIV.

¹⁹¹ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 214-222; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 307-309.

¹⁹² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri III*, s. 86; Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 309.

1.3.1.1.8. Fezleke

Kâtip Çelebi'nin tarih alanındaki en önemli eserlerinden biri olan Fezleke, 1592 yılından 1654 yılına kadarki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Olaylar detaylı bir şekilde ve kronolojik sıralamaya uygun bir şekilde anlatılmıştır. Her yılın olayları ve o yıl içerisindeki vefat eden devlet adamları ve âlimleri eserde yazılmıştır. Fındıklı Mehmed Ağa, 1065-1115 yılları arasındaki Osmanlı tarihini anlatan bir eseri Fezleke'ye zeyl olarak yazmıştır.¹⁹³

1.3.1.1.9. Târîh-i Gılmânî

Eserin müellifi olan Mehmed Halife, XVII. yüzyılda yaşayan Türk tarihçisi ve devlet adamlarındandır. 1620-1621 yıllarında İstanbul'a gelen Mehmed Halife, Gürcü Koca Kenan Paşa'nın içoğlanı oldu ve onunla tüm seferlere katıldı. Sultan İbrahim döneminde Seferli Odasına yerleştirildi ve buradan halifelğe kadar yükseldi. IV. Murad, İbrahim ve IV. Mehmed dönemlerini gören Mehmed Halife, bizzat müşahade ettiği 43 yıllık tarihi yazarak esere Târîh-i Gılmânî adını verdi. Üç bâb ve bir hatimeden oluşan eserde önemli tarihi bilgiler bulunmaktadır.¹⁹⁴

1.3.1.1.10. Târîh-i Nâimâ

1655 yılında Halep'te doğan müellifin asıl adı Mustafa olup devlet hizmetine girdikten sonra Nâimâ mahlasını aldı. İstanbul'a geldikten sonra 1688 yılında Eski Saray Baltacıları Ocağı'na girdi ve Sadrazam Kalâyıkoğlu Ahmed Paşa zamanında divan kâtipliğine getirildi. Bir yandan Bayezid Camii'nde derslere devam ederek edebiyat, astronomi gibi ilimleri öğrendi. Sadrazam Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın emriyle bir Osmanlı tarihi yazmakla görevlendirildi. Eseri yazmaya başlayan Nâimâ, Hüseyin Paşa'nın adına ithafen esere *Ravzatü'l-Hüseyn fî hulâsati ahhâri'l-hâfikayn* adını vermiştir. Daha çok Târîh-i Nâimâ olarak bilinen eser, Osmanlı Devleti'nin 1591-1659 yılları arasındaki tarihini anlatmaktadır. Fransızca ve Macarcaya da

¹⁹³ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 221-222; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 308-309.

¹⁹⁴ Bekir Kütükoğlu, "Mehmed Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, C. 28, s. 489-490; Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife- Târîh-i Gılmânî*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. XI-XII.

çevrilen eser, İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'da basıldı. Eser hem Osmanlı hem de cumhuriyet döneminde en çok okunan eserlerden biri olmuştur.¹⁹⁵

1.3.1.1.11. Solak-zâde Târihi

1590 yılında İstanbul'da doğan müellifin adı Mehmed olup mahlası Hemdemî'dir. Babası muhafızların başı yani Solak başı olduğundan Solak-zâde diye anılır. 1657 yılında İstanbul'da vefat etti. Solak-zâde kısa bir Osmanlı tarihini yazdı. Solak-zâde Târihi olarak bilinen eserini IV. Mehmed devrinde yazdı ve eserinde kuruluşundan 1657 yılına kadar Osmanlı tarihini anlattı. Solak-zâde eserini yazarken kendisinden önceki tarihçilerden oldukça fazlasıyla istifade etti.¹⁹⁶

1.3.1.1.12. Tâcü't-tevârîh

Eserin müellifi olan Sa'deddin Mehmed b. Hasan Can, 1536'da İstanbul'da dünyaya geldi. Ailesi Çaldıran Seferi'nden sonra İsfahan'dan İstanbul'a geldi. Babası Hasan Can, Yavuz Sultan Selim'in nedimlerinden olup altı yıl onun hizmetinde bulundu. İstanbul'da çeşitli âlimlerden ders alan müellif, İstanbul ve Bursa'da değişik medreselerde müderrislik yaptı. III. Murad devrinde padişahın muallimliğine getirildi. Hoca-i Sultânî unvanını aldıktan sonra kendisine Hoca Sa'deddin denilmeye başlandı. III. Murad ve III. Mehmed döneminin en nüfuzlu şahsiyetlerinden biri olup, 1598'de Şeyhülislâmlık makamına getirildi. III. Mehmed'in hocalığını yaptığı için "Hoca Sadedin Efendi" ünvanıyla anıldı. 1599'da İstanbul'da vefat etti.

Hoca Sa'deddin'in en önemli eseri olan Tâcü't-tevârîh'te, kuruluşundan I. Selim devrinin sonuna kadar Osmanlı tarihi süslü ve edebî bir şekilde anlatılmaktadır. Osmanlı tarihi açısından çok önemli bir kaynak olan eser, sonradan gelen pek çok Osmanlı tarihçisi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Daha sonra Şeyhülislâm olan oğlu Mehmed, babasının eserine zeyl yazmaya niyet etmişse de

¹⁹⁵ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 268-269; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 317-318; Geniş Bilgi İçin bkz. Mehmet İpşirli, "Nâimâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C. 32, s. 316-318.

¹⁹⁶ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 223-224; Abdulkadir Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C. 37, s. 370-372.

bitirememiştir. 1863'te İstanbul'da yayınlanan eser aynı zamanda birçok Avrupa dillerine de çevrilmiştir.¹⁹⁷

1.3.1.1.18. Tarîh-i Râşid

Müellif Mehmed Râşid Efendi, 1670 yılları civarında İstanbul'da doğdu. Malatyalı Kadı Mustafa'nın oğludur. İstanbul'da eğitim gördükten sonra değişik medreselerde müderrislik yaptı. 1714'te Sadrazam Ali Paşa tarafından kendisine vak'anüvislik görevi verildi. Halep, Mekke ve İstanbul kadılıklarını yaptı ve 1734 yılında Anadolu Kazaskeri oldu. 1735 yılında İstanbul'da öldü. Vak'anüvisliği döneminde (1714-1723), Nâimâ'nın tarihine zeyl olarak yazdığı Tarîh-i Râşid'de, 1660-1722 yılları arasındaki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Eserde Mehmed Râşid bizzat gördüklerini ve duyduklarını yazmış ayrıca resmi belgeler ve vekâyi'nâmelerden de istifade etmiştir.¹⁹⁸

1.3.1.1.19. Tarîh-i Vecîhî

Eserin yazarı Vecîhî Hasan Efendi 1622 yılında Kırım'da dünyaya geldi. İstanbul'a geldikten sonra, kaptanıderya olup sonra sadrazam olan, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya intisap etti ve öldürülmesine kadar hizmetinde bulunup mühürdarlığını yaptı. Mustafa Paşa'nın katlinden sonra uzunca bir süre dîvân-ı hümayun kâtipliği görevini icra etti. 1660-1661 yıllarında İstanbul'da veremden öldü.

En önemli eseri olan Tarîh-i Vecîhî'de, 1637-1661 yılları arasındaki Osmanlı tarihini kısaca anlatmaktadır. Genellikle gözlemlediği olayları yazdığı için eserin kaynak değeri yüksektir. Eserinde siyasi ve askeri olaylarla beraber sosyal durum da anlatılmaktadır. Devlet yapısındaki bozulmaları ve yeniçerilerin zorbalıklarını

---

¹⁹⁷ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 137-139; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 298-299; Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, C. 18, s.196-198; Abdurrahman Daş, *Şeyhülislam Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı*, Kayseri 2018, s. 165-208

¹⁹⁸ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, s. 294-295; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 321; Fatih Günay, "Râşid Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, C. 34, 463-465.

korkusuzca eleştirmektedir. Kendisinden sonraki tarihçiler özellikle Naîma ve Vecîhî verdiği bilgileri kaynak olarak kullanmışlardır.¹⁹⁹

1.3.1.1.20. Tarih-i Hamîs

Müellif Vâkıdî 747 yılında Medine’de doğdu. Hayatının elli yılını Medine’de geçirdi. Kur’an ilimleri, fıkıh, siyer ile ilgilendi ve hadis toplamaya önem verdi. Dinî ilimler ve tarih alanında birçok eser veren müellifin yaklaşık yirmi sekiz eseri olup bunlardan çoğu günümüze ulaşamamıştır.²⁰⁰ Tarih-i Hamîs adlı eserinde İslâm tarihini anlatmıştır.²⁰¹ Ancak günümüzde bu eserle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1.3.1.1.21. Azmî-zâde Mustafa Hâletî

1570 yılında İstanbul’da doğan Mustafa Hâletî, III. Murad’ın hocası âlim ve şair Azmî Efendi’nin oğludur. Medrese eğitiminden sonra İstanbul’un bazı medreselerinde müderrislik yaparak zamanla yükseldi ve 1600’de Süleymaniye müderrisliğine atandı. Şam, Kahire, Bursa, İstanbul ve Mısır kadılıklarını yaptı. 1627’de Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1631’de İstanbul’da vefat etti. Mustafa Hâletî genç yaşlarda şiir yazmaya başladı ve kısa zamanda bu alanda üne kavuştu. 1603’te III. Mehmed adına bir divan tertip etti²⁰². Şehrîzâde Mehmed Said Efendi eserini yazarken Mustafa Hâletî’nin şiirlerinden istifade etmiştir.²⁰³

1.3.1.1.22. Târih

Eserin Müellifi Çelebi-zâde Âsım Efendi İstanbul’da dünyaya geldi. İyi bir eğitimden sonra medreselerde müderrislik yaptı ve bazı yerlerde de kadılık yaptı. 1723 yılında Damat İbrahim Paşa tarafından vak‘anüvisliğe atanan Âsım Efendi 1748’de İstanbul kadısı oldu. 1759 yılında şeyhülslâmlığa getirildi ve bir yıl sonra bu görevde iken vefat etti.

¹⁹⁹ Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 229; Abdülkadir Özcan, “Vecîhî Hasan Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, C. 42, s. 586-587.

²⁰⁰ Mustafa Fayda, Vâkıdî, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, C. 42, s. 471-475.

²⁰¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 3a

²⁰² Haluk İpekten, Azmîzâde Mustafa Hâletî, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, C. 4, s. 348-349.

²⁰³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 19b.

Vak‘anüvisken yazmış olduğu Târih eserinde 1722-1729 yılları arasındaki olayları anlatmıştır. Eser, Lale Devrini anlatan önemli kaynaklardanır. Bir vak‘anüvis olan Âsım Efendi, devlet büyükleriyle arasını bozmak istemediğinden onları tenkitten kaçınmış bu yüzden eserinde dönemin sadece güzel taraflarını anlatmıştır.²⁰⁴

1.3.1.1.23. Tuhfetü'l-Bâb*

Eser'in müellifi Şemseddin Bağdâdî'dir. Üzerinde çalıştığımız eserde, bu eserin adı ve müellifin adı geçmekte olup günümüzde ne eserle ne de müellifiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yine eserde kendisinden bahsedilen Hüseyin Bey adlı yazar ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.²⁰⁵

Müellif Şehrîzâde Mehmed Said Efendi bu kaynaklardan istifade ettiği gibi kendi eserleri olan Tuhfetü'l-Haremeyn, Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Âlem, Koştantiniyye Târihi, Zenbîl, Hadîkatü'l-Vüzerâ Zeyli Gül-i Zîbâ'dan da istifade etmiştir. Bu eserler hakkında müellifin hayatı ve eserleri bölümünde bilgi verilmiştir.

1.3.2. Kaynakları Kullanma Şekli

Şehrîzâde iyi bir literatür tarayıcısı olduğundan anlatmak istediği konuyla ilgili kendisinden önce yazılmış eserlerden yeterince istifade etmiştir. İncelediğimiz eserinde de yirmiye yakın tanınmış tarih yazarının eserlerinden yararlanmıştır. Müellif, Kâtip Çelebi'yi her alanda kendisine rehber edinmiş, denizcilik tarihiyle ilgili olması hasebiyle de incelediğimiz eserde de onun eserlerinden alıntılar yaparak kendisinden oldukça fazla faydalanmıştır.²⁰⁶

Hayatını anlattığı kaptanıderyalarla ilgili genel bilgileri verdikten sonra detaylar kısmında konuyla ilgili bilgi veren tarih yazarlarından alıntılar yapmıştır.

²⁰⁴ Abdülkadir Özcan, Âsım Efendi (Çelebi-zâde), **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, C. 3, s. 477-478.

* *Tuhfetü'l-bâb mü'ellifi Şemseddin Bağdâdî tahriri üzere...*, Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 188a.

²⁰⁵ “*Hüseyin Bey merhûm mecmû‘asında demiş ki..*” Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr.. 86b

²⁰⁶ “*Zamâyir-i ülü'n-nihâye vâzıhdır ki Kâtip Çelebi merhûm mecmû‘asında bu rütbe-i celîle hakkında çend satır kelimât-ı râ'ika îrâd itmekle bi-aynihâ bu mecalle-i celîleye ma‘at-tezyîl tasfîr olundu*”. Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 2a.

Yararlandığı kaynakların bazen isimlerini bazen yazar isimlerini, bazen de hem yazar hem de eser isimlerini beraber vermiştir. Örneğin:

“*Kâtib Çelebi Tuhfetü'l-kibâr fî-Esfâri'l-bihâr nâm muhtaşarında der ki...*”²⁰⁷

“*Hadîkatü'l-vüzerâ mü'ellifi tahrîri üzere...*”²⁰⁸

“*Nâimâ tahrîri üzre...*”²⁰⁹

Müellif, bazı kaptanıderyaların hayatını uzunca anlatırken bazılarınınkini de kısaca yazıp devamını tarih kitaplarına havale etmiştir. Örneğin:

“*...Tafşîl-i ahvâli nikâşte-i kalem-i müverrihîn olmağla tettebbü'-i kütüb-i tevârîha ihâle olundu...*”²¹⁰

“*...Şadr-ı müşârün-ileyh rahmetüllâhi 'aleyh hizmetlerinin tafşîl-i ahvâli ve ef'âl-i hayr iştimâli Hadîkatü'l-Vüzerâ siyyemâ Şolâk-zâde Târîhi'nden mestûr olmağla bu risâle-i perîşân edâda bu miqdâr ile iktifâ olundu...*”²¹¹

Bazen bir meselede birçok kaynaktan yararlanmaktadır. Örneğin;

“*Merhûm Hacı Halîfe lakabı Kâtib Çelebi Fezleketü't-Tevârîh ile Tuhfetü'l-Kibâr'ında ve Nâimâ merhûm Tarîhinde ve Vecîhî Mecnû'asında tasfîr etdikleri üzre...*”²¹²

Bazen de bir mesele hakkında birçok yazarın fikrini kıyas etmektedir. Örneğin:

“*Hâfî olmaya ki kütüb-i tevârîhde merhûm Kara Muştafâ Paşa hakkında muhtelif rivâyetler yazmışlardır. Kimi perverde-i ni'ami olduğu cihetden medh u şitâyişinde ifrât ve kimi âzürde-i cevr u sitemi olmağla kadh ve zemmi tarafını tutub her biri bir vâdi'-i nâ-becâya taşaddî etmişlerdir. Ez-cümle Mevlâna Kara Çelebi-*

²⁰⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 92b.

²⁰⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 21a.

²⁰⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 37a.

²¹⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 12b.

²¹¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 14b.

²¹² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 87a.

zâde Abdülazîz Efendi ve Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Mehmed Efendi tarîk-ı kadha sülûk ve mühürdârı Vecîhî Hasan Efendi veliyy-i ni'meti olduğundan medhinde ifrât itmiştir. Ve Müsevvid-i Târih-i Nâimâ Şârihü'l-Menâr-zâde daği müzzemen eder. Lâkin Kâtib Çelebi merhûm “hayrû'l-umûri evsatuhâ” meslekine sâlik olmağla râh-ı şavâba gitmiştir. Cümlelerin aqvâli ale't-tafşîl ânifen keşîde-i silk-i sûtûr kılındı.”²¹³

1.3.3. Dil ve Üslubu

Müellif eserini Türkçe yazmıştır. Fakat Arapça ve Farsça'ya da hâkimiyeti oldukça iyi olduğundan eserin her yerinde Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler, atasözleri, güzel sözler, veciz ifadeler ve şiirlere rastlamak mümkündür. Metin içindeki tarihleri genellikle Türkçe, bazen de Arapça vermiştir. Gün isimlerinde de bazen Farsça kullanmıştır. Anlatımda sade nesirle beraber süslü nesir kurallarına da uyulmuştur. Çünkü anlatılmak istenen hem doğal, açık ve yalın bir dille anlatılmış ve gerektiğinde de şiirler, secili kelimeler, ikilemeler, ağır bir dil ve süslü bir anlatım kullanılarak da anlatılmıştır.

1.3.3.1. Tasvirler

Şehrîzâde gerek gördüğü bazı olayları ve şahısların hayatını detaylıca anlatmış, bazılarını da kısa bir şekilde anlatarak tafsilini başka kitaplara havale etmiştir. Bazen olayları betimleyerek bazen de şahısların hem dış görünümünü hem de kişilik yapısını tasvir ederek anlatımına akıcılık kazandırmıştır. Yapılan tasvirlerden bazı örnekler:

Müşahip Musa Çelebi'nin öldürülmesini anlatan olayın tasviri:

“İdam edilmekten korkan Musa Çelebi, Recep Paşa'nın yanına girerek ona, hani sultanın bana zarar vermesine mâni olacaktınız dedi. Recep Paşa, ey oğul padişahımız için ikimizin de canı feda olsun, hele bir içeri girelim dedi. İçeri girdiklerinde kılıçlar Musa Çelebi için çekilince Recep Paşa, sakın ona dokunmayın padişahın kefaletimiz var dedi. Lakin Musa Çelebi'nin işi bitmişti ve vücudu hançer darbeleriyle paramparça olmuştu.”²¹⁴

²¹³Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 52a.

²¹⁴Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 36a.

Derviş Mehmet Paşa'nın dış görüntüsünün tasviri:

*“Yetmiş yaşlarında bir yaşlıydı. Elbisesi daima temiz ve düzenli olup vakur bir duruşu vardı. Güzel yemek ve içeceklere ilgisi fazlaydı. Sakalı köse misali az olup bıyıkları yanağından inmişti. Şakalaşmayı seven güler yüzlü bir vezirdi. Sarığı çok ilginçti, Mısır Beylerbeyi'nin sarık şekline benzeyip sarık hatlarında bir eşitlik yoktu”.*²¹⁵

Tavil Mehmed Paşa'nın şahsiyetinin tasviri:

*“İyilik sahibi, bol ikramda bulunan, birçok güzel ve hayırlı işler yapan, cesaretiyle meşhur bir vezir idi”.*²¹⁶

Müezzinzâde Ali Paşa'nın kişiliğinin tasviri:

*“Adı geçen kaptanıderya çok bahadır ve cesaretliydi lakin kendi kuvvet ve aklına çok güvenen gururlu biriydi. Denizlerde yönetimi ve savaş sanatını bilmemesine rağmen gururundan ve şiddetli yapısından dolayı aldığı isabetsiz kararlar yüzünden başarısızlıklara sebep oldu”.*²¹⁷

Bayburtlu İbrahim Paşa'nın tasviri:

*“Yaşı yetmişe yakın heybetli ve azametli biri olup, akıllı ve ileri görüşlüydü. Ancak hırs ve kibir gibi kötü hasletlere sahipti”.*²¹⁸

1.3.3.2. Padişahlar Hakkındaki Görüşleri

Şehrîzâde padişahlarla ilgili hep olumlu düşünceler içinde olmuş, padişah isimlerinin geçtiği yerlerde onlarla ilgili övücü sözler kullanmış ve onları öven beyitler ve şiirler yazmıştır. Örneğin:

Sultan II. Bayezid için yazmış olduğu beyit:

“Aşrının kûţbu şehinşâh-ı vilâyet-intisâb

²¹⁵Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 72b.

²¹⁶Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 14b.

²¹⁷Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 16a.

²¹⁸Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 140b.

Bâyezîd ibn-i Mehmed Hân Fârûk-ı ihtisab”²¹⁹

Sultan I. Selim için yazmış olduğu beyit:

“Hâdim-i Baḥḥâ ve Yeşrib şâh-ı şâhib-i adl ü dâd
Hân-ı Selim bin Bâyezid bin Mehmed bin Murâd”²²⁰

Sultan Süleyman için yazmış olduğu beyit:

“Pâdişâh-ı Cem-mehâbet-i şehriyâr-i kâm-kâr
Hân Süleyman ibn-i Sultân Selim-i nâm-dâr”²²¹

Sultan II. Selim ve III. Murat için yazmış olduğu beyitler:

“Cenâb-ı şeh âdil ve bî-müdânî
Şehen-şâh-ı gâzî Selîm Hân-ı Şânî
Ve gerek pâdişâh-ı baḥr u berr şâhin-şeh-i sermî mekân

Hân Murâd bin Selim ibn-i Süleyman-ı zamân”²²²

“Âb-ı rûy-i Âl-i Oşmân ve Şehen-şâh-ı kerîm
Ḥazret-i Sultân Murâd ibn-i Selîm Hân halîm”²²³

Sultan IV. Murat için yazmış olduğu beyitler:

“Şehr-i yar-i baḥr u ber Hâkân-ı Keyḥüsrev-nisâb
Fâtih-i Bağdad Sultân Murâd Cem-cenâb”²²⁴
“Mazḥar-ı lütf ü naşr-ı Rabb-i ibâd
Şehriyâr-i cihân Hân Murad”²²⁵

Sultan IV. Mehmet için yazmış olduğu beyit:

“Şehen-şâh-ı cihân Sultân-ı devrân Hâtem-i şânî
Cenâb-ı Ḥazret-i Sultân Mehmed Hân-ı Oşmânî”²²⁶

²¹⁹Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 10a.

²²⁰Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 11a.

²²¹Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 12a.

²²²Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 14b.

²²³Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 17b.

²²⁴Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 21a-43b.

²²⁵Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 39a.

Sultan I. Mahmud için yazmış olduğu şiir:

“Cihângîr-i zamâne şâhiü'l-hayrât ve's-şân
Cenâb-ı hazret-i Sultân Maḥmûd Hân kisrâ dâd
Şeref-ârâ evvelden muḳaddemiyle taḥt-ı Oṣmâna
Cihânı eyledi ma'mûr ve âbâd ol kerem-i mu'tâd
Huṣûsan bu maḳâm-ı ḳudsiyyan ârâmı himmetle
Edüp ta'mîr kıldı ḳalb-i erbâb-i şalâhı şâd
Hüdâ hayrını maḳbûl etsin olsun cümle hâlinde
Terfîḳı Hızır ve İlyas ve delîli ḳuṭb ile evtâd
Şa'îden bir melek geldi dedi ta'mîrine târiḥ
Ayaşofyayı ḥaḳḳâ Hân Maḥmûd eyledi âbâd”²²⁷

1.3.3.3. Devlet Adamları Hakkındaki Görüşleri

Müellif eserinde devlet adamlarından kaptanıderyaların hayatını anlatmıştır. Bu devlet adamlarının bazen kusurlarını da dile getirmişse de genel olarak onları övmüş ve onların maharetleri ve kahramanlıklarıyla ilgili şiirler yazmıştır. Tasvirler bölümünde devlet adamlarının kusurlarını dile getirdiği kısımlardan bazılarını yazdık. Aşağıda devlet adamlarını övdüğü bazı şiirleri verilmiştir:

Kendisinin isteğiyle eserini yazdığı, Kaptanıderya Şehsuvar-zâde Mustafa Paşa için yazdığı şiir:

Sâhib-i bahr-i lütf u cûd ü kerem
Mensi-i nâm-ı Bermek u Hâtem
A'nî bihî el-Hâc es-Seyyid Muştafâ Paşa.²²⁸

Firârî Kara Mustafa Paşa'nın hayatının sonunda kendisine yazdığı şiir:

Şad hezerân şatır ile taḥrîr ederdim vasfını
Olmasaydı ihtirâzım girînem ḥassâddan
Hâḳ te'âlâ ḳabrini nur eylesün

²²⁶ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 64b.

²²⁷ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 127b.

²²⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 1a

Cennet ü kevşerle mesrûr eylesün.²²⁹

Köprülüzâde Ahmed Paşa için yazmış olduğu şiir:

Vezîr-i a‘zam ve şadr-ı mu‘azzam ve fâdıl
Semiyy-i fahr-i cihân âsaf-ı hümâyûn fâl
Cenâb-ı Aḥmed Paşâ-yı Köprülü-zâde
Nesîb ve âlim ve âkıl Meḥmedü'l-ef‘âl.²³⁰

Vezir-i azam Mustafa Paşa için yazdığı şiirin bir bölümü:

Nizâm-ı mülk u millet intizam-ı dîn ü dünyadır
Vezîr-i a‘zam ve şadr-ı mükerrem Muştafâ Paşa ki
İskender dil ve Cem-i meşreb ve Cemşîd-sîmâdır.²³¹

Kaptanıderya Müsahip Paşa için yazmış olduğu şiirden bir bölüm:

Muşahib Muştafâ Paşa ki dehre gelmedi aşla
Anın gibi bir şadr-ı dâna ve müdebbir aşaf-ı yektâ
Anın fenn-i şehâda olamaz tilmîzi ḥatemler
Yeter şahid şehâ u cûduna ol Nabi-i dâna.²³²

Amca-zâde Hüseyin Paşa’nın hayatının sonunda kendisine yazdığı şiir:

Lütfuyla etmişdi celb-i kûlûb-ı ‘âlem
Ya‘ni ol şadr-ı şehâ perver ve ta‘î ihsân
Eyleye ḥazret-i mennân-ı kerîm ve müte‘âl
Ḳabrini ravza’i Firdevs ve ensîn-i ḳur‘ân.²³³

1.3.3.4. Hz. Muhammed (s.a.v) Hakkındaki Görüşleri

İyi bir İslamî kültüre sahip olan Şehrîzâde, eserde Hz. Muhammed’in hadislerinden örnekler vermiş ve Hz. Muhammed’in adının geçtiği yerlerde onu

²²⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 92a.

²³⁰ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 137a.

²³¹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 145a.

²³² Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 148a.

²³³ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 178a.

övmüş ve ona methiyeler yazarak ona olan muhabbetini dile getirmeye çalışmıştır. Aşağıda Hz. Muhammed için yazmış olduğu cümleler ve şiirlerden bazıları verilmiştir.

“Hâtemü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn, Rasûlü's-sakaleyn, İmâmü'l-haremeyn, Hü mâ-yı hevâ-yı siyerine beyzâ-yı hü mâ-yı sa'adet, Delîl-i sebîl-i şehâdet, Refîk-i tarîk-ı vü şûl bir, Ser-menzil-i necât ve hayât, Hızır şefîk râh ümûd be-ser çeşme-i hayât ve sebât, Müşteri'-i çarh-ı devlet kuşb-i gerdûn izzet, Nebiyy-i efdal ve ekrem, Resûl-i efham ve a'zam beşîr ve maîla'-ı şems, Risâlet- ma'den-i en'âm, Nokta-i dâ'ire-i vahdet, Semere-i şecere-i hikmet, Hülâsa-i mevcûdât, Mefhar-i maḥlûkât-ı dürr-i deryâ-yı bî-pâyân ve bî-kıyâs-i âfitâb “ce'alnâ lehü nûran yemşî bihi'n-nâsü”²³⁴ hâzin-i firdevs hadâyik-ı ḥakâyik kâşif-i rumûz-i esrâr-i deḳâyik ol Şâh-ı serîr-i efrenîş-i ümerâ”²³⁵

“Bâ'is-i hilkat-i zemîn ü zamân
Ol nebiyyü'l-kerîm ve faḥr-i cihan
Ne nebiyy-i şâh-ı enbiyâ ve rusûl
Mürşid reh-nümâ-yı hayr sübûl
Eşrefü'l-enbiyâ ḥabîb-i hüdâ
Pîşvâ-yı cihân nebiyy-i hüdâ
Sebeb-i evvel basîta-i ḥâk
İllet-i ḥaş rif'at eflâk
Nesḳ-ı ârâ-yı kâr-gâh-ı cihân
Terbiyet-i sâz gülşen-i erkân
Emlah-ı mehveşân siper-i vücûd
Efşah-ı nâṭikân mülk-i şühûd
Ḥuṭbe ḥân ḥalîl faşl-ı ḥiṭâb
Zînet-efzâ-yı minber ve mihrâb”²³⁶

“Ol seyyid-i enbiyâ o faḥr-i dû serâ
Ol mazhar-i ḥâs mu'cizât-ı isrâ

²³⁴ “İnsanlar arasında onunla yürüyeceği nur verdiğimiz kimse.” Enam, 6/122.

²³⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 126b.

²³⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 125b.

Geldikde vücûda şevket-i şânından
Lerzende olup yıkıldı tâk-ı kisrâ”²³⁷

“Ve serdâr kâfile-i aşfiyâ nebiyy-i müctebâ
Fâhr-i âlem Muḥammed ve Aḥmed
Ol ḥabîb-i cenâb-ı rabb-i vâḥid
Server-i kâffe-i rasûl u nebî
Şâh-ı ümmet-i Muḥammed-î arabî
Muştafâ müctebâ odur Maḥmûd
Ve ‘aleyhi’ş-şalavâtü mine’l-ma‘bûd
Rasûl-i kâdir-i muṭlaḳ şeft’-i aḳdem ü esbak
Ḥabîb-i ḥazret-i ḥaḳ maḥrem-i esrâr-i mâ evḥâ”²³⁸

1.3.3.5. Şiirler

Şehrîzâde’nin yazarlığıyla beraber şiir yazmada ve ebced hesabıyla tarih düşürmede mahareti vardır. Bazen söze güzellik katmak için, bazen konuyu açıklayıp pekiştirmek için, bazen metni tekdüzelikten kurtarmak için eserin bazı yerlerine şiirler yerleştirmiştir. Yazdığı bazı şiirler, olaylara tarih düşürme niteliğindedir. Şiirlerin geneli kendisine ait olup, bazen de başkalarının şiirini esere aktarmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsçaya iyi bir hâkimiyeti olduğundan her üç dilden şiirler yazmıştır. Aşağıda şiirlerden bazı örnekler verilmiştir.

Seydi Ahmed Paşa’nın, Erdel Beyi ile giriştiği savaşta düşmanı kılıçtan geçirmesi ve birçok düşmanı esir etmesi hakkında yazdığı şiir;

Bir taraftan zehir yağdırdı tûfeng ef’a mişâli
Bir taraftan top saçdı ateş-i ejder gibi
Kana kana içdi ḥûn-i düşmeni ḥâk-i siyâh
Teşnelik hükmüyle kırmızı şerbet sükker gibi
Haraca sürdü toplayup küffârı tutanı ḥaḳ
Gülle sildi çerk-i şirk düşmeni sünger gibi
Falye virdi top ve yırtıldı tûfeng ginehû

²³⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 126a.

²³⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 127a.

Kelleden çıkdı ahd ü galtân olan miğfer gibi²³⁹

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın vefatına düşürdüğü tarih;

Şâd ide rûhunu hağ dedi zamîri târîh
Zevrak-ı cismi 'adem-i baħrine sâldı kapudân
Ola yâri Raħmet-i Rab dedi târîhin Zamîr
Kapudân Paşa qarâya çekti felek cismini
Hağ te'âlâ kabrini nûr eylesin
Cennet ü kevşerle mesrûr eylesin. Sene 1113/1701.²⁴⁰

Sakız Ada'sının fethine düşürdüğü tarih;

Şükr-i yezdân eyleyüp fâtiħ dedi târîhini
Bir kıl ile Sakızı aldım cem-i küffardan. Sene 1107/1695.²⁴¹

Recep Paşa'nın yaptığı fitnelerini anlatırken yazmış olduğı Arapça şiir;

Lillâhi fî âlemihi hâtemün
Tecürrü'l-mağâdiru alâ nağşihî
(Allah için onun âleminde mühürlü yüzük vardır
Ölçüler onun mührü ile olur)
Lâ tünebbişü's-şerre fe tüblâ bihi
Vahzer alâ nefsike min nebşihî
(Şerri yayma onunla imtihân olunursun
Şerri yaymaktan kendini koru)
Müsâri'u'l-bağyi lehâ savletün
Tünekkisü's-Sultâne min arşihî
(Azgın güreşcinin hamleleri
Sultânı tahtından eder)
Lemmâ tağal-kebşü bi-şahmi'l-küllî
Edric re'se'l-kebşî fî kerişihî

²³⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 110b.

²⁴⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 180b.

²⁴¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 174b.

(Ne zaman koç tam yağlanmış olarak azdı
Koçun başını yavaş yavaş karnına doğru çek)
Ve nahnü in lem nehir ev nettekî
Ke'l-meyyiti maḥmûlün alâ na‘şîhi.
(Ve eğer biz boğazlamazsak veya korkarsak
Tabuta konmuş ölü gibi oluruz).²⁴²

Kara Mustafa Paşa’nın tevazu sahibi kişiliğini anlatırken yazmış olduğu Farsça beyt;

Hâksârî-yi bozorgan cihân zîbânde est
În sofali est ki der meclis-i fağfûr-ı hoş est.²⁴³

Seydi Ahmed Paşa’nın Erdel Bey’i ile mücadelesini anlattığı meselede yazdığı farsça şiir;

Çeh endîşedârî ze şîmşîr u tîr
Dûseh pâre nânî diğêr ḥurde gîr
Ze neng ve ze nâmûs eger serbest
Ser-endaz-ı destâr mu‘ciz-i bî-est.²⁴⁴

Erdel Bey’i Rakoçi’nin yenilgeye uğratılması ve Erdel’in fethedilmesi meselesini anlatırken yazmış olduğu farsça şiir;

Der âmed be-kef-i tîg-i çûn kerd-i mâhir
Çû terkân sermest-i efrûht-i çehr
Çünkü subḥ-ı şâdık arz-ı dîdâr
Ve âsâr-ı rûz rûşen-i bedîdâr oldu.²⁴⁵

²⁴² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 33b.

²⁴³ Büyüklerin şerefli makamından dünya güzeldir

Bu seramik meclisinde güzel bir çömlektir. Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 91b.

²⁴⁴ Ne endişe ediyorsun kılıç ve oklardan

İki üç parça ekmek yemek için

Ne âr ve ne nâmusun serbest bırakırsan

Fedâkar başını sokarsın sıkıntıya. Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 114a.

²⁴⁵ Yetenekli ve mâhir olarak kılıcıyla geldi.

Çehresi parlayan kendinden geçmiş Türkler gibi

Çünkü sâdık şafak yüzünü gösterdi

Güzel günün eserleri âşîkâr oldu. Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 114b.

1.3.3.6. Atasözleri ve Deyimler

Müellif, anlatımında akıcılığı arttırmak ve anlatmak istediğini daha özlü sözlerle ifade etmek için eserin gerek gördüğü yerlerine atasözleri ve deyimleri yerleştirmiştir. Türkçe ile beraber Arapça ve Farsçaya da iyi bir vukûfiyeti olduğundan Arapça ve Farsça'dan da atasözleri ve deyimlerden örnekler vermiştir. Bu dillerden atasözleri ve deyimlerin tercümesi metin içinde dipnot olarak verilmiştir. Eserde pek çok atasözü ve deyim olup onlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur.²⁴⁶

Bir kimse tecrübe edilmiş bir şeyi yeniden tecrübe etmeye kalkarsa bu kendisine pişmanlık getirir.²⁴⁷

Her işin bir adamı vardır.²⁴⁸

Balık baştan kokar.²⁴⁹

Akılsız dosttan akıllı düşman yeğdir.²⁵⁰

Su uyur hâsılı düşmen uyumaz.²⁵¹

Kötü ameller gizli kalmaz.²⁵²

Rüzgar gemilerin istemediği yerden eser.²⁵³

İki karpuz bir kucağa asla sığmaz. Yâ kâtip ol yâ mürekkebeci.²⁵⁴

Kul ve kulun sâhip oldukları efendisine âittir.²⁵⁵

²⁴⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 91a.

²⁴⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 99a.

²⁴⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 102a.

²⁴⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 102a.

²⁵⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 104a.

²⁵¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 110a.

²⁵² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 55b.

²⁵³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 119a.

²⁵⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 138b.

²⁵⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 142b.

Her kişi itdiğini bulsa gerek elbette.²⁵⁶

Denizde sayısız menfaatler olsa da,

Eğer selamet istiyorsan kıyıda dur. (Sadi şirazi)²⁵⁷

1.3.3.7. Ayet ve Hadisler

İslamî bilgilere vukufiyeti bulunan müellif kendisinden önceki yazarlar gibi, anlattığı konuları ayet ve hadislerle desteklemiştir. İzâh etmek istediğı bazı meselelerde ayet ve hadislerden yararlanmışır. Mesela: İnebahtı Deniz Savaşı'ndaki yenilginin içinde bir hayır olduğunu “İşte bu, güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir”²⁵⁸ ayetiyle izah etmiş ve “Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz”²⁵⁹ ayetiyle de her şeyin Allah'tan geldiğini dile getirmiştir.

Zalimlere ders olması için Allah tarafından onlara gönderilen musibetlerde zalimlerle beraber bazı mazlumların da zarar görebileceğini “Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır”²⁶⁰ ayetiyle izah etmiştir.

Bir işin ehline sorulması gerektiğini “Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (ilim sahiplerine) sorun”²⁶¹ ayetiyle ve “Allah, size emanetleri ehline vermenizi emrediyor”²⁶² ayetiyle izah ediyor. Sultan Mustafa'nın, Kalaylı Hacı Ahmed Paşa'nın bir hatasını affetmesi meselesine “Ve onlar öfkelerini yutanlardır (tutanlardır) ve insanları affedenlerdir”²⁶³ ayetiyle izah getirmiş ve affetmenin padişahların şe'ni olduğunu söylemiştir.

Topal Mehmed Paşa döneminde, Bozcaada'nın geri alınması için yapılan sefer esnasında düşmanın eline geçen Kaptan Süleyman'ın mavnasını kurtarmak için, Küçük Mehmed'in elli altmış asker, beş oturak ve iki kayak gibi az bir kuvvetle

²⁵⁶ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 57b.

²⁵⁷ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 121b.

²⁵⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 93b, 141; Yasin, 36/38.

²⁵⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 96a; Bakara, 2/156.

²⁶⁰ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 98a; Enfâl, 8/25.

²⁶¹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 99a; Nahl, 16/43.

²⁶² Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 102a; Nisâ, 4/58.

²⁶³ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 153a; Âli İmrân, 3/134.

“Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin”²⁶⁴ ayetini düstur ederek hareket ettiğini bu sayede Kaptan Süleyman ve askerlerini kurtarıp, iki yüzden fazla düşmanı öldürdüğünü “Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır”²⁶⁵ ayetinin kerametini izhar ettiğini dile getirmiştir.

Kemankeş Mustafa Paşa’nın iyi bir idareci olduğunu ancak halk üzerinde ifrat derecesinde kısıtlamalara giderek halkın nefretini kazandığını “Hz. Allah kazâsını infâz etmeyi murad ettiği zaman akıl sâhiplerinden akıllarını giderir, alır”²⁶⁶ hadisiyle, Kâtip Çelebi’nin meseleleri değerlendirirken orta yolu seçerek en iyisini yaptığını “İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır”²⁶⁷ hadisiyle, Kara Mustafa Paşa’nın tevazu sahibi olduğu ve bu sayede insanlar arasında sevildiğini “Tevazu göstereni Allah yüceltir”²⁶⁸ hadisiyle izah etmiştir.

1.3.4. Şehrîzâde’nin Tuhfe-i Mustafaviyye’sine Göre Tarih Felsefesi

Müellif, eserde tarihî olayları anlatırken gerek gördüğü yerlerde olayları yorumlamış ve bu olaylardan nasıl dersler çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir. Örneğin, devlet içerisinde çok değerli şahsiyetlerin, bazı devlet adamlarının özellikle de sadrazamların garazları ve korkuları sonucu gereksiz ve haksız bir şekilde idam edildiğini, bu yüzden devletin büyük zararlar gördüğünü ve bu iyi yetişmiş şahsiyetlerin yerinin doldurulamadığını dile getirmiştir.²⁶⁹

Dünyanın fani olduğunu ve insanın birkaç günlük dünya hayatı için ahiretine zarar vermesinin akıl kârı olmadığını dile getiren müellif, Kemankeş Mustafa Paşa’nın idamı için padişahın huzurunda ona iftira atıp fitne yapanların ahiretlerine zarar vermelerinin ibret verici olduğunu söylemiş ve Cenâb-ı Hakka, insanları ahiretini unutmaları gafletinden uzak tutması için dua etmiştir.²⁷⁰

²⁶⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 118a; Hac, 22/78.

²⁶⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 118a; Bakara, 2/249.

²⁶⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 45a; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, **Ramuzu’l-Ehadis**, s. 344.

²⁶⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 52a; İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, **Keşfü’l Hafa**, C. 1, s. 391.

²⁶⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 91b; Süyûtî, **Camiü’s-Sağir**, C. 3, s. 337.

²⁶⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 43a.

²⁷⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 47a.

Mesele ve olayları değerlendirirken ifrat ve tefritten kaçınılması gerektiğini söyleyen Şehrîzâde, olayları değerlendirirken vasat olanı tercih etmiş, hayatını anlattığı bir şahsiyetin hem iyi hem kötü yönlerini karşılaştırmış ve değerlendirmede objektif olmaya gayret etmiştir. Kara Mustafa Paşa ile ilgili tarih kitaplarında çok yazılar yazıldığını, kimi yazarların onu çok karalayarak kimisinin de onu çok methederek hata ettiğini ancak Kâtib Çelebi'nin “*hayrû'l-umûri evsaṭuhâ*”²⁷¹ hadis-i şerifini kendisine düstur edinip, Kara Mustafa Paşa'yı değerlendirmede vasat yolu seçerek en doğru olanını yaptığını dile getirmiştir.²⁷²

Şehrîzâde'ye göre sadrazam, padişah ile uyumlu olmalı, padişaha itaat edip ona yardımcı olmalı, ancak kendisine verilen emirler kanunlara aykırı ise bunu uygun dille izah edip bunun yapılmaması gerektiğini dile getirmeli, halkın hatırı için hakkın hatırını terk edip ahiretini berbat etmemeli, hiddetle hareket etmemeli ve kaba davranışlarda bulunmamalı. Sadrazam, halk ve padişah arasında bir köprü vazifesini görmeli, lakin sadrazam ve padişah arasına üçüncü bir şahıs girmemeli. Padişah, hayırlı ve istikametli işler yapan ve dindar olan sadrazamları desteklemeli, onları sınırlandırmamalı ve emniyet içinde çalışmalarını sağlamalı. Din ve devlet işlerinde hayırlı ve faydalı işlerin yapılabilmesi için padişah devlet işlerinde işi ehline vermeli.²⁷³

Devlet büyüklerinin ziraat ve ticareti kendi tekellerine almalarının adaletle ters olduğunu söyleyen Şehrîzâde, devlet büyüklerinin ancak kendi geçimini sağlamak için bu işleri yapıp diğer vakitlerini insanlara hizmete sarf etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Devlet büyüklerinin ticaret ve ziraat ile uğraşmalarının utanılacak bir durum olmadığını söyleyen müellif, peygamberlerin, evliyaların, asfiyaların ve büyük din adamlarının da bu mesleklerle geçimini sağladıklarını söylemiştir.²⁷⁴

Allah'ın rahmetinin, tüm insanları ve canlıları kapsayacak kadar geniş olduğunu söyleyen müellif, aynı zamanda Allâh-u Teâlâ'nın, haksızlığa uğrayan

²⁷¹ “İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır.” İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, **Keşfü'l Hafa**, C. 1, s. 391.

²⁷² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 52a.

²⁷³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 52a-53a.

²⁷⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 71b-72a.

kişilerin intikamını alan müntakim olduğunu da dile getirmiştir. Zira Silahtar Yusuf Paşa, Hoca Hüseyin Paşa ile birleşerek Kara Mustafa Paşa gibi bir vezirin idamı için çalıştığından bu hatasının cezası olarak kendisi idam edilmiştir ve böylece ilahi adalet tecelli etmiştir.²⁷⁵ Bazen de Cenab-ı Hak, bir zalime başka bir zalim musallat ederek ondan hesap sormuştur. İpşir Paşa'nın hatalarından dolayı Cenab-ı Hak ona Murat Paşa'yı musallat edip onu cezalandırmıştır.²⁷⁶

“İnellâhe ye'mürüküm en te'üddü'l emânâtî ilâ ehlihâ”²⁷⁷ ayeti gereğince işlerin ehline verilmesi gerektiğini söyleyen Şehrîzâde, yoksa ehil olmayan birilerine verildiğinde balık baştan kokar misali tüm işlerin en baştan berbat olacağını dile getirmiştir. Örneğin kuyumcu işini çadircı yaparsa bu sanatta bir ilerleme kaydedemez. Aynı şekilde hem denizde hem karada ordunun başında iyi yetişmiş ve komutanlıktan anlayan birileri olması lazım yoksa ordular başarı elde edemezler.²⁷⁸

Tarih boyunca ekser devlet adamları ve saltanat işlerini yürütenler sürekli sıkıntılarla, baskılarla, tedirginliklerle, hapsedilmelerle, görevden alınmalarla, mallarına el konulmalarla, öldürülmelerle ya da uzak memleketlere sürgün edilmelerle karşı karşıya olduklarını söyleyen müellif, yöneticiliğin çok kolay bir iş olmadığını ve zahmetli bir iş olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁹

“Akılsız dostun olacağına akıllı düşmanın olsun” sözünün yerinde olduğunu söyleyen Şehrîzâde, akılsız dostların kişinin maddi ve manevi hayatına zararlar vereceğini söylemiştir. Zira Seydî Ahmed Paşa, kaptanıderyalık gibi güzel bir görevi varken hem ocaktakilerin hem de Harem-i Hümayun ağalarından bazı arkadaşlarının kışkırtması sonucu, sadrazamlığı ele geçirmek için bazı planlar içine girmiş ve bunun ortaya çıkmasıyla ceza olarak kaptanıderyalık görevinden alınıp, İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Bosna Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Bu planı yapan arkadaşları kendisine zarar verdikleri gibi kendileri de ya azledilmişler ya da idam edilmişlerdir.²⁸⁰

²⁷⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 61b.

²⁷⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 75b.

²⁷⁷ “Allah, size emanetleri ehline vermenizi emr ediyor.” Nisâ, 4/58.

²⁷⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 102a.

²⁷⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 103b.

²⁸⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 103b-104a.

Devlet işlerinde kibir ve inadın bir tarafa bırakılması gerektiğini söyleyen müellif, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, cesur, zeki, tedbirli, din ve devlet işlerinden iyi anlayan bir kişi olmasına rağmen 1683 yılındaki Viyana kuşatmasında kibir ve tutuculuğu yüzünden ordunun yenilmesine neden olduğunu söylemiştir.²⁸¹

---

²⁸¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 131b-134a.

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE’NİN ÖZETİ

Kaptanıderyalık* itibarlı bir makamdır. Bu yüksek rütbe, özellikle denize sahili olan devletlerde daha değerlidir. Ekonomik hayatlarında denize muhtaç olan sahil devletleri, ilk zamanlarından beri gemi yapımında uzmanlaşmışlar ve yaşamlarını denizlere göre şekillendirmişlerdir.

Hiz. Ömer zamanında Amr bin As’ın Mısır’ı fethine kadar Müslümanların deniz ticareti ile alakası yoktu. Müslümanların deniz seferlerini yapmak istemesi üzerine Hiz. Ömer, Mısır Valisi Amr bin As’a denizin nasıl bir şey olduğunu araştırmasını istedi. Amr bin As verdiği cevapta denizin tehlikelerle dolu olduğunu söyleyince Hiz. Ömer, Müslümanların denizden uzak durmasını emretti. Umman’a gönderdiği Nuhayle Şeyhi Arafce bin Herseme el-Ezdî, bu emre uymayarak denizde savaşa giriştiği için Hiz. Ömer tarafından azarlandı. Ancak Mısır’daki Müslüman halklar bazen cihat ve gaza bazen de ticaret için denizlere açılmaya devam edince Hiz. Ömer bu duruma sessiz kalıp tepki vermedi.

Muaviye döneminde kalyate, firkate ve şaykalarla Müslümanlar denizlerde seferlere başladı. Bu gemilere, denizlerde maharet sahibi, gayr-i müslîmler ücretli olarak kaptanlık etti. Muaviye Mısır Valisi Amr bin As’a denizlerde seferler düzenlemesi için umumi izin verdi. Mısır Emiri Ukbe bin Amir Rodos’a sefer düzenleyip birçok ganimet elde etti. Muaviye bin Ebî Süfyan Kıbrıs Adasına sefer düzenledi. Abdülmelik bin Mervân, İfrikiyye²⁸² Valisi Hasan bin Numan’a haber gönderip bir tersane inşa etmesini istedi. Bu emir doğrultusunda Tunus’ta İslam devletlerinin ilk tersanesi inşa edildi.

Tunus Tersanesinde beş yüzden fazla gemi inşa edilip gaza ve cihat hareketlerine başlandı. İfrikiyye hâkimi Musa bin Nusayr, 710 yılında Tarık bin

---

* Osmanlı Devleti’nde donanma komutanına verilen isim. Bugünkü deniz kuvvetleri komutanı.

²⁸² Mısır’dan Atlas Okyanusu’na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi.

Ziyad'ı Endülüs topraklarının fethi için vazifelendirdi. Tarık bin Ziyad, Endülüs topraklarını ve Sardunya Adasını alıp, Septe Boğazını geçerek Okyanus Denizinde İspanyollarla mücadele edip büyük başarılar elde etti. Tuleytula²⁸³ fethedildi ve buradaki zengin hazineler hilafet merkezine aktarıldı. Bu başarılardan sonra İslam donanması daha da güçlendi.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde denizcilikle ilgili faaliyetler yoktu. İlk olarak Sultan Orhan'ın oğlu Gazi Süleyman Paşa, Rumeli'ye geçerek, Gelibolu, Bolayır, Hayrabolu ve Tekirdağ'ı aldı. İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet döneminde donanma daha da güçlendi. İstanbul'un fethinde donanmadan fazlasıyla istifade edildi. Fetih'ten sonra donanma Akdeniz ve Karadeniz'e seferler düzenledi. Fatih, Gedik Ahmed Paşa komutasında 300 gemilik donanmayı Karadeniz'e gönderdi. Gedik Ahmed Paşa, Kefe'yi fethetti ve birçok ganimet ile esir elde etti.

Sultan Bayezid Han döneminde İspanyollar Endülüs Müslümanlarına zulüm edince buradaki Müslümanlar Osmanlı'dan yardım talebinde bulundu. Kemal Reis komutasındaki gemiler Endülüs Müslümanlarının yardımı gönderildi. Akdeniz'deki tüm sahilleri elde etmek isteyen Sultan Selim Han, tersaneyi tamir ettirip tersaneye yeni göz ve mahzenler ekledi.

Sultan Süleyman Han başa geçtiğinde tersaneyi elden geçirip donanmayı güçlendirdi. Bu dönemde Hayrettin Paşa on sekiz kadirga ile İstanbul'a geldi. Padişah Hayrettin Paşa'ya iltifat ettiği gibi kendisine kaptanıderyalık verildi ve kendisine Kaptanpaşa denildi. Kaptanıderyalığa genellikle vezirlerden biri atanmakta ve denizdeki tüm kaptanlar ona tabi olmak zorundaydı. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde donanmadaki gemiler firkate kalyate ve çekdiri gibi küçük gemilerden oluşmaktaydı. Borton ve kalyon gibi büyük cüsseli gemileri düşman tarafı kullanmaktaydı. Ama IV. Murat döneminden sonra borton ve kalyonlar yapıldı ve onlarla Akdeniz'e seferler düzenlenmeye başlandı.

Sultan II. Murad döneminde Sakız'ın geri alınmasında büyük yararlılıklar gösteren Mezemorta Hüseyin Paşa Cezayirden gelip kaptanpaşa oldu. Sakız'ın kurtarılmasında kalyonların kullanılması çok etkili oldu. Kalyonların yapımına ilk

---

²⁸³ Bugünkü Toledo.

girişen kişi Mısırlı zade İbrahim Paşa'dır. Kalyonlar'ın üretiminden sonra Osmanlı Devleti denizlerde büyük zaferler elde etmeye başladı. Cenab-ı Hak Osmanlı saltanatını ziyade etsin ve düşmanlarını kahr-u perişan etsin.

Reis ve baş anlamına gelen kaptan kelimesi İtalyancadır. Müslümanlar Rum diyarlarını fethedince buralardaki denizcilikle ilgili terimleri kullanmaya başladılar. Kaptanıderyalar ilk zamanlarda Gelibolu Sancağı'na mutasarrıf olurlardı. İstanbul fethinden sonra Sancak Beyi payesiyle hizmet ederken sonraları Cezayir Eyaleti payesiyle hizmet ettiler.²⁸⁴

SÜLEYMAN BEY (Eceliyle Vefat Etti)

Baltaoğlu olarak bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk kaptanıderyasıdır. II. Murad döneminde bazı fetihler gerçekleştirdi. II. Mehmed, karadan kuşatmalarla İstanbul'u alamayacağını anlayınca Süleyman Bey'i denizden İstanbul'u kuşatması için görevlendirdi. Yeni gemiler inşa eden Süleyman Bey, Rumeli Hisarı civarında donanmayı örgütledi ve bugün kendi adıyla anılan Baltalimanı'na yerleşti. Ancak donanma çekilmiş olan zincirleri aşamayınca II. Mehmed, karadan gemileri yürüterek denizlere indirdi ve şehri fethetme muvaffak oldu.²⁸⁵

HAS YUNUS (Eceliyle Vefat Etti)

Fatih Sultan Mehmed Han zamanında yaşamış ve birçok fütuhata muvaffak olmuş bir komutandır. 1453'te İstanbul'un Fethinden sonra Enez'in fethi için gerekli mühimmatları tedarik edip donanmayı fethetmek için hazırladı ve emân ile Enez'i küffardan alarak, nice kaleleri de Osmanlı hâkimiyetine aldı.²⁸⁶

MAHMUD PAŞA (?-1474'te İdam Edildi)

Vezîr Mahmud Paşa Hırvad asıllıdır. Halil paşa azlinden sonra sadrazamlık mührünü aldı. 1468'de kendisine Gelibolu Sancağı verilip Eğriboz fethi için donanma hazırlamakla görevlendirildi. Nice fetihlere muvaffak olan Mahmud Paşa 1472'de tekrar sadrazam oldu. Beş yıl kadar kaptanıderyalık yaptı. Daha sonra

²⁸⁴ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 2a-8a.

²⁸⁵ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 8a-8b.

²⁸⁶ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 9a.

Yedikule Hapishânesi'nde katledildi. Çok maharetli ve kabiliyetli bir vezîr olup adına İstanbul'da cami, medrese ve hamam vardır.²⁸⁷

GEDİK AHMED PAŞA* (?- 1482'de İdam Edildi)

Gedik Ahmed Paşa, Bektaşî abdallarındandır. Fatih Sultan Mehmed zamanında, 1472'de, Mahmud Paşa görevden alındıktan sonra yerine sadrazam olarak atandı ve 1475'te donanmayı hümayun ile Kefe ve Azak fethine görevlendirildi. Buraları alan Ahmed Paşa aynı zamanda Pulya'yı da fethetti. 1482'de Bâyezid Han'ın gadabına uğrayıp katledildi. Dört yıl sadrazamlık ve beş yıl da kaptanıderyalık yaptı. Çok gayretli ve ileri görüşlü bir şahsiyet olup adına bazı hayratlar ve İstanbul'da bir hamam vardır.²⁸⁸

MESİH PAŞA (?- 1501'de Kazaen Vefat Etti)

Diğer adı Ahmed'tir. Kadim devlet adamlarından olup Beylerbeyi rütbesine sahiptir. 1480 yılında kaptanıderya oldu ve Rodos fethine görevlendirildi. Bu görevde başarılı olamadı. Mortum Kalesi'nin fethi görevinde de başarılı olamayınca Gelibolu Sancak beyliğine atandı. 1499'da İbrahim Paşa yerine sadrazam oldu. Galata Baruthane mahzeninde çıkan yangını söndürmeye çalışırken kazaen vefat etti. Sadrazamlığı ve kaptanıderyalığı Bâyezid Han dönemindedir.²⁸⁹

SİNAN PAŞA (Eceliyle Vefat Etti)

Güveği Sinan Paşa diye bilinir. Mesih Paşadan sonra donanma komutanlığına atandı ve padişah huzurunda vezaret elbisesini giydi. 1492'de üç yüz parça gemi ile Avlonya'yı ve havalisini fethetti. Muhabbet ve hürmet sahibi ve sürekli cihad eden kahraman bir vezîrdi. İki yıl kaptanıderyalık yaptı.²⁹⁰

DAVUD PAŞA (?- 1505'te Eceliyle Vefat Etti)

---

²⁸⁷ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 9a.

* Kale açmak, kale tamir veya inşa etmekte maharetli olduğundan “Gedik” lakabıyla anılmıştır.

²⁸⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 9b.

²⁸⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 9b.

²⁹⁰ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 9b-10a.

Sinan Paşadan sonra derya komutanı olup Davud Paşay-ı Sani olarak bilinmektedir. 1493'te Sultan Bâyezid Han tarafından Mora ve İnebahtı fethi için mükemmel bir donanma hazırlaması için görevlendirildi. Venedik'te gemi yapımını görüp öğrenen Yani adında bir gemi ustası sayesinde çok büyük ve çok özellikli iki göke inşa etti. Bunlardan birisinin yönetimini Kemal Reis'e birisinin yönetimini de Burak Reis'e verdi. Bunlarla beraber üç yüz deniz savaş gemisini İnebahtı taraflarına gönderdi. Buralarda birçok başarıya imza atıldığı gibi Midilli'ye yardıma gidildi ve muvaffak olundu. Çok mert ve yiğit bir kişiliğe sahip olan Davud Paşa Sultan Bâyezid Han döneminde on dört yıla yakın derya kaptanlığı yaptı.²⁹¹

HERSEK-ZÂDE AHMED PAŞA (1456-1517'de Eceliyle Vefat Etti)

Hersek diyarında genç yaşta İslam'la şereflendi. Birçok vilayete vali olup birçok fütuhata muvaffak oldu. Dört defa sadrazam olup iki defa da kaptanıderya oldu. Bâyezid Han döneminde Davud Paşa azledilince yerine sadrazam oldu yine aynı dönemde Hadım Ali Paşa azlinden önce sadrazam oldu ve 1506'de kaptanıderya olup 1511'de üçüncü defa sadrazam oldu. Yavuz Sultan Selim döneminde Mustafa Paşa azledilince onun yerine sadrazam oldu. Böylece dördüncü defa sadrazam oldu. 1514'te askerlerin disiplinsizliğini kontrol edememesi suçlamasıyla sadrazamlıktan azledildi ve yerine Hadım Sinan Paşa getirildi.

1506'da sadrazam iken kaptanıderyalığa atandı Mutun ve Kurun fethinde özellikle de Midilli Adası'nın fethinde büyük yararlılıklar gösterdi. 1511'de sadrazam olan Paşa, 1517'de Bursa muhafızı iken vefat etti. Hersek Kasabasında yaptırdığı caminin yakınında defnedildi.²⁹²

CAFER PAŞA (?- 1520'de İdam Edildi)

Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderya oldu. Bu dönemde Venedik ve İslam denizcileri arasında bir savaş olmadı. Fethedilen yerler muhafaza edildi. Doğudaki olaylar ve Sultan Bâyezid Han'ın yaşlılığı yüzünden fetihlerde bir duraksama oldu ama Sultan Selim Han'ın başa geçmesiyle Mısır ve Şam tarafları

²⁹¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 10b-11a.

²⁹² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 11a-11b.

alındı. Denizlerde küffarla anlaşma halinde olundu ve fethedilen yerlerin yollarının güvenliği sağlandı. Cafer Paşa döneminde denizlerde bir gaza ve fetih olayı gerçekleşmedi. Çok sert mizaç sahibi ve zülumkâr olan Paşa halk tarafından sevilmezdi. Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında 1520’de halkın şikayeti üzerine zulmü ispat edilip idam edildi. Sultan Selim Han’ın kadim komutanlarındanıdır.²⁹³

YALAK MUSTAFA PAŞA (?- 1534’te Eceliyle Vefat Etti)

Padişahın birçok hizmetinde istihdam olduktan sonra Cafer Bey’den sonra derya komutanı oldu. Gençliğinde kısa boylu olduğundan kendisine Enderun halkı tarafından Malak (Manda Yavrusu) denilmekteydi. Zamanla “mim” “ya”ya tebdil etti.

Rodos’un fethi en önemli olayıdır. İkinci vezîr olan Mustafa Paşa Gelibolu’da hazırladığı donanma ile Rodos seferine katıldı ve muzaffer oldu. Ardından İslam ordusuna zarar veren Arap Kullesi adındaki kale beş ay kuşatmadan sonra alındı ve ardından Rodos’a tabi Tahtalu, Lindos, İstanköy ve Bodrum İslam topraklarına dahil edildi. Sultan Süleyman Han zamanındaki kaptanıderyalardan olup iki defa kaptanıderyalık yaptı.²⁹⁴

KEMANKEŞ AHMED PAŞA* (Eceliyle Vefat Etti)

Kemankeş Ahmed Bey olarak ta bilinmektedir. Çok yiğit, güçlü ve korkusuz bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1533’te seksen parça kadirga ile Akdeniz’e açılıp düşman sahillerini yağmalayıp tersane-i âmireye geri döndü. Hayreddin Paşa, Cezayir’den geldiği zamanlarda vefat etti.²⁹⁵

HAYREDDİN PAŞA (1478-1546 Eceliyle Vefat Etti)

---

²⁹³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 11b-12a.

²⁹⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 12a-12b.

* Ok atmadaki mahareti dolayısıyla “Kemankeş” lakabıyla anılmıştır.

²⁹⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 12b.

Eceovalı Yakup adında bir sipahinin oğludur. Yakup Midilli seferine gönüllü olarak yazıldı ve Midilli fethedildikten sonra orada kaldı. İshak, Oruç, Hızır ve İlyas adında dört oğlu olup bunlar her biri birer gemiyle ticaretle meşgul olmaktaydılar. Oruç ticaret için Mısır ve Trablus-şam taraflarına, Hızır ise Siroz ve Selanik taraflarına giderdi. Bir müddet sonra küffara esir düştü, esaretten kurtulduktan sonra Antalya’da bulunan Sultan Korkud’un yanına gitti. Sultan Korkud’tan izin alarak on sekiz gemi ile korsanlığa çıktı. Birçok gaza ve fütihat gerçekleştirdi. Cezayir ve Tilimsan ülkelerinde ve sair deniz sahillerinde birçok zafer elde etti.

Kanuni Sultan Süleyman’ın çağrısı üzerine 1533’te İstanbul’a gelen Hayreddin Paşa büyük şenliklerle karşılandı ve Kanuni tarafından derhal kaptanıderya olarak atandı. Paşa birçok zafer elde etti. Cezayir halkı Hayreddin Paşa’ya kendilerini bırakmaması için ricada bulunmuşlardır. Hayreddin Paşa hutbenin ve sikkenin Osmanlı namına olması şartıyla bu teklifi kabul edeceğini söyleyince halk bu teklifi kabul etti.

Venedik şehirlerini istila edip birçok ganimet elde etti. Evvela Çuka Ada’sını vurdu. Çok sağlam kalesi olan İğne Adasını üç gün topla dövüp, dördüncü gün fethetmeye müyesser oldu. Dört bin sekiz yüz esir elde edip mallarına el koydu. Daha sonra Mürted adındaki adayı da toplanla dövüp aldı ve iki bin iki yüz esir elde etti. Ban Ada’sını büyük bir mücadele sonucu fethetti, birçok ganimet elde etti ve orayı vergiye bağladı. Ayrıca altı adayı da vergiye bağladı.

Döneminde devlete büyük faydalar sağlayan Hayreddin Paşa 1546’da seksen yaşlarındayken vefat etti. Türbesi Beşiktaş’tadır. Harikulade bir kişiliğe sahip biri olup her meselesinde istihareye yatıp meselelerini peygamberimize danışmıştır. “Mate reîsü’l-bahr-denizlerin reisi öldü” cümlesi vefatına tarih düşürülmüştür.²⁹⁶

TAVİL MEHMED PAŞA* (?- 1579’da Suikast’la Öldürüldü)

Bosna diyarında Sokul nam karyeden İstanbul’a gelip Sarayı Hümâyuna girdi. Kabiliyetli olup kısa zamanda yönetimin takdirini kazandı. Hayreddin Paşa’nın

²⁹⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 12b-14a.

* Boyunun uzunluğu sebebiyle Osmanlı tarihlerinde “Tavîl” lakabıyla anılmıştır.

ölümünden sonra kaptanıderya olarak atandı. Rumeli Eyaleti'nin Beylerbeyliği kendisine verildi. 1565'te ikinci vezîr iken, Semiz Ali Paşa yerine sadrazam oldu. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde on beş yıl sadrazamlık yaptı. İkrâm sahibi, cesur ve yiğit bir vezîr olup arkasında güzel eserler bıraktı.²⁹⁷

SİNAN PAŞA (?- 1554'te Eceliyle Vefat Etti)

Hırvat asıllı olup Sadrazam Afak Rüstem Paşa'nın biraderidir. Osmanlı Devleti'ne birçok hizmette bulunduktan sonra Taval Mehmed Paşa'nın yerine kaptanıderyalığa getirildi. 1552'de yüz parça kadirga ile denize açılıp birçok fetih gerçekleştirdi. 1554'te vefat eden Paşa'nın mezarı Üsküdar'dadır. Beşiktaş'ta camisi, medresesi ve bir hamamı vardır.²⁹⁸

PİYALE PAŞA (?- 1578'de Eceliyle Vefat Etti)

Hırvat asıllıdır. Enderun'da iyi bir eğitim aldıktan sonra 1547'de kapıcıbaşılık verildi. 1555'te Sinan Paşa yerine kaptanıderya ve sancakbeyi oldu. Denizlerde hususan Akdeniz'de birçok gaza ve fetih gerçekleştirdiğinden 1558 yılında kendisine beylerbeyilik verildi. 1560'ta Cezire'yi (ada) fethedip dört bin büyük kafiri ve üç Anabolu deniz komutanını sağ olarak ele geçirip İstanbul'a getirdi. Bu başarısına karşılık vezîrlük verilmek istendiyse de bu rütbe düşük görülüp Süleyman Han'ın torunu Sultan Selim'in kızı Gevher Hatun ile evlendirildi. Böylece Padişahın damadı oldu.

1566'da Sakız Adasını fethedince kendisini vezîrlük verildi. 1568'de üçüncü vezîr olup 1578'de vefat etti. On dört yıl kaptanıderyalık yaptı. Okmeydanı'nda inşa ettiği cami ve medresesi vardır. Üsküdar'da olan bahçesi dünyanın ilginç yerlerinden birisidir. Yiğitlik, cesaret ve heybetiyle meşhur eşsiz bir vezîrdi.²⁹⁹

MÜEZZİN-ZÂDE ALİ PAŞA* (?- 1571'de Şehit Edildi)

²⁹⁷ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 14a-14b.

²⁹⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 14b-15a.

²⁹⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 15a-15b.

* Bir müezzînin oğlu olduğu için Müezzîn-zâde lakabıyla anılmaktadır.

Ali Paşa yiğitlik ve cesaretiyle meşhurdur. Sigetvar seferinde yeniçeri ağası idi. Kubbe vezîri olan Piyale Paşa yerine kaptanıderya oldu. 975'te (1567-1568) Akdeniz'de fethedilen yerleri muhafaza etti, 976'da (1568-1569) Ajdahan seferine gitti, Kefe ve Irak sahillerine sefer düzenledi. Venediklilerin sulhu bozarak Akdeniz'de Mısır tarafına giden İslam gemilerine topla zarar verdiğini Selim Han'a bildirdi.

Kıbrıs'ın fethi için donanmayı hümayuna gerekli olan levazımatı ve askerleri hazır hale getirdi. Lala Mustafa Paşa sefere serdar tayin edildi. Kıbrıs'ın fethinde başarılı olan Paşa 1571'de yaptığı yanlış bir hareket sonucu donanmanın tamamının bozguna uğramasına neden oldu ve kendisi de şehit düştü. Ali Paşa kahraman, cesur ve yiğit biriydi fakat kuvvetine, aklına çok güvenip mağrur birisi olduğundan denizlerdeki olayları takip etmezdi. Korsanlık işini bilmeyip çok sert bir kişiliğe sahip olduğundan donanmanın tamamen bozguna uğramasına sebep oldu.³⁰⁰

ULUÇ ALİ PAŞA (?- 1578'de Eceliyle Vefat Etti)

Uluç Ali Paşa, Hayreddin Paşa'dan denizcilik eğitimini aldı. Cezayir Beylerbeyi iken Ali Paşa'nın bozguna uğradığı seferde yer aldı ve seferden sonra akıllıca bir manevra ile emrindekileriyle İstanbul'a geldi. Bu güzel başarısından dolayı kendisine kaptanıderyalık verildi ve "Uluç" lakabı "Kılıç" lakabına çevrildi. Tunus ve Halku'l-Vâd seferlerinde tarihi başarılar elde etti. Kılıç Ali Paşa on altı yıl kaptanıderyalık yapıp 1587'de vefat etti. Tophane'de deniz kenarında meşhur olan camide defnedildi.³⁰¹

İBRAHİM PAŞA (?- 1601'de Eceliyle Vefat Etti)

Bosna asıllıdır. Sarayda silahtar iken 1580'de Cerrah Mehmed Paşa yerine yeniçeri ağası oldu. 1581'de Rumeli Beylerbeyi, 1582'de vezîr oldu ve 1583'te Hadım Hasan Paşa yerine Mısır Valisi oldu. 1585'te Şam'da ortaya çıkan isyanı bastırarak Dımeşk'ı kurtardı. 1586 yılında üç yüz bin altın mehirle Ayşe Sultan ile

---

³⁰⁰ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 16a-16b.

³⁰¹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 16b.

evlendi ve ikinci vezîr oldu. 1587’de Kılıç Ali Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı.

III. Murad döneminde bir müddet kaptanıderyalık yaptı fakat denizlerde kayda değer fetihleri olmadı. 1595’te ikinci vezîr oldu ve 1596’da Sinan Paşa yerine sadrazam oldu. Kırk gün kadar sadrazamlıktan sonra azledildiyse de görevi tekrar iade edildi. 1597’de Tatar Han’ı macerasında sadrazamlıktan yine azledildi. 1598’de Cerrah Mehmed Paşa ayak ağrısından sadrazamlıktan emekli olunca İbrahim Paşa üçüncü defa sadrazam oldu ve Kanije fethi gibi birçok fetih gerçekleştirdi. 1601’de vefat edip Şehzâde Cami’si haremindedefnedildi. II. Mehmet döneminde toplam beş yıl sadrazamlık yaptı.³⁰²

ULUÇ HASAN PAŞA (?- 1590’da Eceliyle Vefat Etti)

1588’de diyarı mağripten İstanbul’a geldi ve İbrahim Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. Aynı sene Trablusgarp’ta kendini mehdi ilan edip kaleye musallat olan Yahya bin Yahya adında harici üzerine donanma ile gönderildi. Hariciyi öldürdükten sonra İstanbul’a geldi ve 1590’da vefat etti.³⁰³

CİGALA-ZÂDE SİNAN PAŞA (?- 1606’da Eceliyle Vefat Etti)

Avrupalı deniz komutanı Cigala’nın oğlu olduğu için Cigala-zâde olarak bilinmektedir. Validesi Novobra Hisarı dizdarının kızı olup Osmanlı askerleri tarafından esir edildi. Sultan Selim Han zamanında babası esir edildi ve böylece Sinan Paşa Enderun’a alındı. Enderun’da yükselip Padişah silahtarı oldu ve 980’de (1572-1573) Çerkes Mustafa Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. Erzurum, Bağdad ve Van’da beylerbeylik yaptı sonra vezîr oldu. Şark seferinde komutan Öztemür-zâde Osman Paşa vefat edince muharebeyi idare etti. Hasan Paşa’dan sonra kaptanıderya olup donanmayı hümâyunla Akdeniz’e açıldı, Sinpe Kalesi’nin etrafını yağmalayıp küffarın iki kalyonunu alıp rikâb-ı hümâyuna geldi. Vezîr-i âzam olup Yanıkkale’yi fethetti.

³⁰² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 16b-17b.

³⁰³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 17b.

1595'te sadrazamlıktan azledilip vezîr olarak Eğri Seferi'ne katıldı. 1597'de Şam'a vali oldu ve 1598'de Halil Paşa azlinden ikinci defa kaptanıderya oldu. Acem seferlerine serdar olundu lakin yenik bir şekilde Van'a döndü. Çok güçlü lakin gururlu biriydi.³⁰⁴

HALİL PAŞA (1601'de Eceliyle Vefat Etti)

Bosna asıllıdır. Enderun'da eğitim gördükten sonra zamanla mertebesini yükselterek divan vezîri oldu ve padişahın damadı oldu. 1595'te Cigala-zâde Sinan Paşa'nın ilk azlinden sonra kaptanıderya oldu. Üçüncü Mehmet, Eğri seferine giderken yüz on kadırga ile Akdeniz'i muhafaza etme görevini kendisine verdi. Üç sene kadar kaptanıderyalık yaptı, 1598'de İbrahim Paşa yerine sadaret kaymakamı oldu. İkinci vezîr iken 1601'de vefat edip, İstanbul'da Dikilitaş yakınlarındaki Ali Paşa Cami'sinin bahçesinde bulunan mezarlığa defnedildi. III. Mehmed dönemi kaptanıderyalarından olup zamanında kayda değer fetihler olmadı.³⁰⁵

MUSTAFA PAŞA

Kaya Paşa'nın oğludur. Cigala-zâde Sinan Paşa kaptanıderya iken Acem seferine çıktığında Tersane-i Amire'de bir ağasını tersane kaymakamı olarak bıraktı. Mustafa Paşa adı geçen kaymakam olup bazı rivayetlere göre kendisi de sefere katıldı.³⁰⁶

DERVİŞ PAŞA (İdam Edildi)

Enderunda iyi bir eğitim aldıktan sonra bostancı başı oldu, 1605'te vezaretle kaptanıderya oldu. Hile ve aldatma ile Lala Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu fakat yedi ay içerisinde I. Ahmed tarafından katledildi. Çadır ipiyle boğdurulduktan sonra hançerle boğazı kesildi.³⁰⁷

³⁰⁴ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 18a-18b.

³⁰⁵ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 18b-19b.

³⁰⁶ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 19a.

³⁰⁷ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 19a-20b.

CAFER PAŞA (?- 1608'de Eceliyle Vefat Etti)

Frenk asıllıdır. Kılıç Ali Paşa kullarından olup, efendisi himmetiyle üç defa Kıbrıs beylerbeyisi oldu. Derviş Paşa ölümünden sonra denizlerdeki başarısından dolayı kaptanıderya olarak atandı. İki defa donanma ile Akdeniz'e çıktı, Celaliler İsyanı nedeniyle Mısır'dan kara yoluyla getirilemeyen hazineyi ve bir milyon altı yüz bin altını deniz yoluyla İstanbul'a sağ salım getirdi. 1607'de yine Akdeniz'e çıkıp Avarin'i muhafaza etti, Tersane-i Amire'ye döndükten sonra görevinden azledildi ve sonrasında vefat etti. Deniz işlerinde maharetli biri idi.³⁰⁸

HAFIZ AHMED PAŞA (?- 1601'de İdam Edildi)

Hafız ünvanıyla meşhurdur. Filibe'de dünyaya geldi. Şair bir kişiliğe sahiptir. 1608'te vezîr olan Ahmed Paşa, Frenk Cafer Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1609'da donanmay-ı hümayun ile İskenderiye'ye varıp Mısır hazinesini getirdi. Donanma İskenderiye'de iken korsan gemileri Rodos'a yakın yerde Hüdaverdi Kapudân, Küçük Şaban, Büyük Yusuf kalyonları ve yedi sekiz Karamürsel Düka bortonlarını derdest etti. Bu olaydan sorumlu tutulduğundan makamına Halil Paşa atandı.

1609'da Şam valisi olup, 1623'te Bağdat seraskeri oldu. Daha sonra Van, Erzurum ve Bağdat valisi olup 1625'te Diyarbakır Beylerbeyi iken Çerkes Mehmed Paşa yerine Vezîr-i âzam oldu. Bağdat seferine tayin olundu ancak bu seferde müyesser olamadı. 1626'da sadrazamlıktan azledilip yerine Halil Paşa atandı. Kendisi ikinci vezîr oldu. 1631'de tekrar sadrazam olup yerine geçmek isteyen Recep Paşa desisesiyle katlolundu.

Hafız Paşa akıl ve tecrübe sahibi, salih ve mütebedeyyin, tarihe vakıf ve bilgili bir vezîrdi. Nasuh Paşa'nın muhallefesi, padişahın kız kardeşi Ayşe Sultan ile evlendi.³⁰⁹

HALİL PAŞA (?- 1629'da Eceliyle Vefat Etti)

---

³⁰⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 20b.

³⁰⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye...*, vr. 20b-21a.

Kayseri'nin Zeytun karyesinde dünyaya geldi. Saraydaki eğitimden sonra çakırbaşı oldu ve 1607'de Maryol Hüseyin Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. 1608'de onun yerine Derraki Mehmed Ağa yeniçeri ağası olarak atandı. 1609'da Hafız Paşa azledilince yerine kaptanıderya oldu. Donanma ile Akdeniz'e açıldı daha sonra Silivri önlerine geldi. Denizlerde küffar kalyonlarını ve içindeki beş yüz savaşı deniz askerini ele geçirdi ve bunları padişaha takdim etti.

Donanma ile Sakız'a hareket edip, altı büyük düşman kalyonunu ve Mısır önünde bekleyen küffar askerini esir etti. Baf Limanı'na vardığında Umman taraflarının yağmalandığını duydu. Sultan Ahmed tarafından Cezayir'den getirtilip Mora sancağına verilen Murad Reis'i de yanına alarak yağmacıların üstüne gitti. Sefer de müyesser olup beş yüz asker, yüz altmış top ve iki bin tüfek ganimet olarak ele geçirdi. Bu başarısı dolayısıyla Padişah tarafından takdir edilip vezîrlük verildi. Nice fetihler gerçekleştirip büyük küçük elliden fazla gemi ele geçirdi.

1613'te ikinci defa kaptanıderya oldu, Maltepe'ye sefer düzenleyip fetihler gerçekleştirdi. 1615'te Mehmet Paşa yerine sadrazam oldu ve Erdebil'e sefere serdar tayin edildi. Sadrazamlıktan azledilince üçüncü defa Ali Paşa yârine kaptanıderya olup Karadeniz'e çıkıp Hotin Sefer'inde köprüyü muhafaza etti. Bu defa da kaptanıderyalıktan azledilince mürşidi Üsküdarî Mahmud Efendi dergahında inzivaya çekildi.

1621'de dördüncü defa kaptanıderya oldu, 1622'de Akdeniz'e sefer düzenledi, 1627'de Hafız Paşa azledilince ikinci defa sadrazam oldu ama yine bu görevden azledildi. 1630 yılında dördüncü vezîr iken vefat edip, Üsküdar'da Mahmud Efendi'nin dergahına yakın bir yerde defnedildi. Derviş huylu, açık gönüllü biriydi.³¹⁰

ÖKÜZ MEHMED PAŞA (?- 1620'de Eceliyle Vefat Etti)

İstanbul'un Karagümrük semtinde bir öküz nalbandının oğlu olduğundan "Öküz" lakabıyla şöhret buldu. Enderun'da aldığı eğitimden sonra kethüda ve silahtar oldu, 1607'de Mısır'a vali olarak atandı. Mısır'da asayişî sağlayıp, düzeni

³¹⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 26a-28b.

kurdu ve sonrasında İstanbul'a döndü. İstanbul'a döndükten sonra 1611'de Halil Paşa yerine kaptanıderya oldu. İki yıl kadar kaptanıderyalık yaptı, 1613'te donanma ile Rodos'a vardı ancak dokuz gemiyi düşmana kaptırdı. Bu olaydan sonra kaptanıderyalıktan azledildi, 1614'te Nasuh Paşa yerine sadrazam oldu. 1617'de sadrazamlıktan azledildiyse de 1619'da ikinci defa sadrazam oldu. Hile ile sürgüne gönderildikten sonra orada vefat etti.³¹¹

ÇELEBİ ALİ PAŞA (?- 1621'de Eceliyle Vefat Etti)

Güzelce Ali Paşa olarak ta bilinen Paşa, 1588'de Tunus Beylerbeyi iken Celali Yahya tarafından şehid edilen İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. Genç yaşta yetim kaldı ve ilk fırsatta babasının katilini öldürdü. On beş yıl Dimyat Beyi oldu, 1011'de (1602-1603) Yemen Beylerbeyi olduktan sonra iki yıl Tunus Valisi oldu. Mora ve Kıbrıs Vilayetlerine mutasarrıf olarak atandı. Halil Paşa'nın ikinci azlinden sonra kaptanıderya oldu. Sultan Mustafa tahta çıktığında azledilmişse de kırk gün sonra Davud Paşa azlinden sonra yine bu göreve getirildi. 1618-1619 yıllarında Akdeniz'e çıkarak fetih bölgelerini muhafaza etti. Düşmanın elinden altı kalyonu aldı ve iki yüz askeri esir edip İstanbul'a getirdi. 1620'de Mehmed Paşa'nın hile ile azledilmesi sonucu onun yerine sadrazam oldu.

Bu görevdeyken hazinenin giderlerini karşılamak için çok gayret sarf etti. Sadrazam olduğunda ilk olarak selefi Damad Mehmed Paşa'nın mallarına el koydu ve bunun gibi zenginlerin mallarına el koyup her hafta başı saraya mübalağalı hediyeler gönderdi. Bu hareketini arttırarak devam ettirdi ve kendine de büyük ölçüde mal topladı. Kendisini daima koruyan Darussaade Ağası Mustafa Ağaya da düşman oldu ve mallarını müsadere edip onu Mısır'a sürdü. Padişah muallimi olan Ömer hocayı Mekke'ye sürdü, Baki Paşa'yı Yedikule Zindanlarına attı ve oradan çıkarıp Cezayir'e sürdü. Bunlar gibi manasız bir sürü hareketi vardır.

On dört aya yakın sadrazamlık yaptı. Padişah'ı Lehistan Sefer'ine tahrik etti, sefer hazırlığını yaptığı esnada mesane hastalığı şiddetlendi ve 9 Mart 1621'de vefat

---

³¹¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 28b-31a.

etti. Beşiktaş'ta Yahya Efendi kabri civarında vefat ettiği yerde gömüldü. İki defa kaptanıderyalık yaptı.³¹²

DAVUD PAŞA (Öldürüldü)

Bosna asıllıdır. Enderun'da eğitim gördükten sonra çuhadar ve kapıcı başı oldu. Vezîrlik makamı verildikten sonra 1013'te (1604-1605) Rumeli'ye beylerbeyi olarak atandı. I. Mustafa tahta çıktığında Çelebi Ali Paşa yerine kırk gün kadar kaptanıderya oldu. Yine bu dönemde Dilaver Paşa sadrazamlıktan azledilince başka kimse olmadığından yerine atandı. Fakat yirmi altı gün içerisinde eşkıyanın eli ile katledildi. Zulmü ile tanınmış zalim bir şahıstı.³¹³

MUSTAFA PAŞA (?- 1633'te İdam Edildi)

Niğde'de dünyaya geldi. Sultan Osman'ın Hotin Seferi'nde yeniçeri ağasıydı. Sefer dönüşünde Halil Paşa yerine kaptanıderya oldu. Daha sonra defterdar oldu ve defterdarlıktan azledildikten sonra vezîr oldu (1633). Kötü huylu olup, makamını kötüye kullanıp insanlara kötü muamelede bulunduğundan halk tarafından sevilmezdi. Bunları duyan padişah tarafından 1633 yılının sonlarında idam edildi. Kötü huylu birisi olup yersiz davranışlarda bulunan biriydi.³¹⁴

RECEP PAŞA (?- 1632'de İdam Edildi)

Bosna asıllıdır. Bostancıbaşılık yaptı fakat nikris hastalığına yakalandığından bu görevden tekaüt oldu. Daha sonra 1621'de vezaretle Karadeniz taraflarına derya komutanı oldu ve Karadeniz'e açıldı. Kazak Ak taifesiyle dört defa gaza edip, düşmana galip geldi ve 1623'te Halil Paşa'nın dördüncü defa azlinden sonra yerine kaptanıderya oldu. 1632'de Hafız Ahmed Paşa şehadetinden sonra vezaret mührünü aldı.

Hain bir kişiliğe sahip olan Recep Paşa, Hasan Halife, Defterdar Mustafa Paşa ve Musa Çelebi'yi yerlerinden etmek için birçok fitne çıkardı. Kendisine

---

³¹² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 31a-31b.

³¹³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 32a.

³¹⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 32a-32b.

fazladan mal edindi. Sultan Murad bunları duydu ve durumdan çok rahatsız oldu. Recep Paşa'yı saraya çağırıp idam ettirdi.³¹⁵

ÇELEBİ HASAN PAŞA (?- 1631'de Eceliyle Vefat Etti)

Çatalca'da dünyaya geldi. Darüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın yanında yetişti. Önce matbah emini sonra çavuşbaşı ve sonra büyük mirahur oldu. Sultan Ahmed'in kızı Ayşe Sultan ile evlendi ve 1626'da derya kaptanı oldu. Tersane-i Amire için çok emek verdi, tersane gözleri ve mahzenlerini bina etti, donanma mühimmatını arttırdı. Önce Akdeniz'e çıkıp körfeze kadar gitti. Daha sonra Özi suyundan Karadeniz'e çıkıp Kazakların isyanını bastırdı.

Küçük birkaç başarısızlığından dolayı halk tarafından çok eleştirilip idamı istendi. Kaptanıderyalıktan azledilip Bidun'a beylerbeyi olarak gönderilirdi. Görevine giderken Yenişehir'e vardı, Yenişehir'den Tırhala'ya giderken Doğan Köprüsü denilen yerde vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek, Gedik Paşa mahallesinde defnedildi. Güzel hizmetlerde bulunmuş bir vezîrdi.³¹⁶

CANBOLAD-ZÂDE MUSTAFA PAŞA (?- 1636'da İdam Edildi)

Cigala-zâde Sinan Paşa'nın Acem serhaddinde katlettiği Hüseyin Paşa'nın oğludur. Pederi öldürüldüğünde küçük yaşta olduğundan Enderun'a alındı ve orda eğitildi. Sarayı hümayunda silahtar iken mirahur-i evvel oldu ve Hasan Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu.

1631'de Akdeniz'e sefere çıktı Manid üzerinde iki İspanya gemisini esir edip ve Tersane-i Amire'ye getirdi. Bu başarısından dolayı Rumeli Beylerbeyi olarak atandı. Revan seferinde asker sevki ile vazifelendirildi. Görevine giderken 1636'da Erzurum'da görevinde kusurlu görüldüğünden Sultan Murad tarafından öldürüldü. Çok bilgili ve maharetli biri olup, hat yazmak ve şiir yazmakta usta biriydi.³¹⁷

CAFER PAŞA (?- 1634'te İdam Edildi)

---

³¹⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 32b-34a.

³¹⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 34a-35a.

³¹⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 35a-36b.

Sarayı Hümâyunda bostancı olup zamanla bostancıbaşı oldu. 1631’de Canbolad-zâde Mustafa Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. İlk seferini Akdeniz’e yapıp, Kesendire önlerinde üç korsan gemiyle çarpıştı, tam muvaffak olacakken gemisi ateşe verildi. Kendisi de bir kayığa binip kurtuldu.

İkinci seferinde Karadeniz’e gidip geldikten sonra Budin Valiliğine verildi, 1634’te Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa eliyle katl olundu.³¹⁸

DELİ HÜSEYİN PAŞA (?- 1658’de İdam Edildi)

Anadolu’nun Yenişehir kasabasında dünyaya geldi. Eskisaray’da eğitim gördü, baltacılar arasında görev yaptı. Pehlivan ve bahadır biri olup, kimsenin çekemeyeceği yayı çekerek IV.Murad’ın dikkatini çekti. Sultan Murad Han kendisine önce mirahurluk sonra da vezaret rütbesini verdi. Büyük Mirahur iken, 1634’te Cafer Paşa azlinden sonra vezaret ile kaptanıderya oldu. Kendi yerine Piyale Kethüda’yı bırakarak Revan Seferi’ne çıktı.

1636’da Mısır’a vali olup, 1640’ta Silahtar Mustafa Paşa azledilince yerine geçti ve ikinci defa kaptanıderya oldu. 1640’ta Sultan Murad Han vefat ettiği zaman, Karadeniz’de bulunan ve çevresine zarar veren otuz Rus şaykasını ele geçirip, İstanbul’a gönderdi. Daha Karadeniz’de seferde iken kaptanıderyalık Siyavuş Paşa’ya verildi ve Hüseyin Paşa Özi muhafazasına tayin edildi. Bağdat Valisi olduktan sonra Girit Seferine serdar tayin edildi ve bu seferde gösterdiği başarılarla meşhur oldu.

Şubat 1656’da sadrazamlık mührü Süleyman Paşa’dan alınıp, kapıcılar kethüdası eliyle Girit’te Hüseyin Paşa’ya gönderildi. Fakat kaymakam olan Surnazen Mustafa Paşa sadaret mührü aşkıyla yanıp tutuştuğundan bir fitne yaparak sadrazamlığa geçti. Lakin kısa zamanda azledildi. Siyavuş Paşa sadarete getirildi. Girit’te çok başarılar elde etmesine rağmen Kandiye Fethini gerçekleştiremediği için İstanbul’a çağrıldı. Köprülü Mehmed Paşa bir açığını bulup idam etme yollarını ararken, Padişah tarafından iltifat gören Hüseyin Paşa Çavuş-zâde Mehmed Paşa yerine üçüncü defa kaptanıderya oldu.

³¹⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 36b-38a.

Sadrazam, Hüseyin Paşa'yı idam etmekte kararlı idi. Darüssaâde ağası, Hüseyin Paşa'nın delilsiz bir şekilde idam edilmesi durumunda halktan büyük tepkilerin olacağını sadrazama söyledi. Sadrazam dönemin şeyhülislamı olan Mustafa Efendi'den idam için fetva istediye de şeyhülislam ispatsız fetva veremeyeceğini söyledi. Bu durumda sadrazam idamdan vazgeçmek zorunda kaldı. Tekrar bir hatasını yakalamak umuduyla kendisine kaptanıderyalık verdi.

Hüseyin Paşa bir sıkıntı olmaması için hareketlerine çok dikkat etti. Fakat hiç başarı elde etmedi bahanesiyle kaptanıderyalıktan alınıp Rumeli beylerbeyliği kendisine verildi. Kaptanıderyalık Vezîr Ali Paşa'ya verildi.

Devletin bütçesinde para kalmamıştı. Sadrazam, Hüseyin Paşa'ya gittiği yerlerden para toplattırdı. Bu vesileyle onu idam etmek için eline bir bahane geçmiş oldu. Gizlice bir adam Filibe kadısı Süleyman Efendi'ye gönderildi. Deli Hüseyin Paşa'nın halka zulmedip halktan zorla para aldığını yazıp asitaneye gönderilmesi istendi. Sadrazam Filibe kadısından gelen uydurma belgeleri Padişah'a gösterdi ve idam konusunda onu ikna etti. Şeyhülislam Mustafa Efendi idama fetva vermeyeceği korkusuyla azledildi yerine Bursevi Mehmed Efendi atandı. Bir yandan da Sadrazam Hüseyin Paşa'yı İstanbul'a davet etti. Onu karşılayıp semmur kürk giydirdi.

Hüseyin Paşa padişahın huzuruna çıktığında, padişah kendisine verilen bilgiler doğrultusunda paşayı azarladı. Niye halktan para toplayıp halka zulmettiğini sordu. Paşa bunların oyun olduğunu zaten beni çoktan idam etmek için çaba içinde olduğunu söylediye de padişahı ikna edemedi ve olanları Allah'a havale etti. Yedikule zindanına konulduktan iki gün sonra idam edildi. Yedikule haricinde defnedildi.³¹⁹

KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA* (?- 1644'te İdam Edildi)

Arnavut asıllıdır. İstanbul'a geldikten sonra ocağa alındı ve ocak ağalarından Karto Ağaya hizmet etti. Okçuluk alanında hevesli olup bu alanda iyi bir eğitim aldı ve mahir bir kemankeş oldu. Zamanla Çorbacı ve sonra Kul Kethüdası oldu. Murad

³¹⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 38a-43a.

* Ok atmadaki mahareti dolayısıyla "Kemankeş" lakabıyla anılır.

Han Edirne'ye gittiğinde sekbanbaşı oldu. Padişah'ın gözüne girdi ve padişah onu Revan Seferinde yeniçeri ağası olarak atadı. Revan'da gösterdiği kahraman davranışlar padişahı memnun etti ve İstanbul'a dönüşte azledilen Hüseyin Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı.

Kaptanıderya olduktan sonra tersanede olan israfları ve düzensizlikleri ortadan kaldırdı. Her kırk kadirga için ocaklık tayin etti. Daha sonra Bağdat muhasarası sırasında şehit olan Tayyar Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu.

Mustafa Paşa idari alanda ıslahatlar yapmaya gayret etti. Yeniçeri ve sipahilerin sayısını azaltarak maaşlardan tasarruf etmeye çalıştı. Sikke-i hümayunu yeniledi. Vilayetlerde yeniden tahrir yaptırarak vergileri düzenli hale getirerek devlet gelirlerini arttırdı. İçoğlanların ulufesini divana bağladı ve her birine kaftan bahası adında ödeme yapıldı. Kaftan baha böylece daimi hale geldi.

Beş yıldan fazla sadrazamlık yaptı. Tüm masrafları karşıladıktan sonra altı bin kese akçe arttırıp devlet hazinesine aktardı. Devlet için çok ciddi çalışmalar yaptı. Lakin bu düzen ve intizam halkın zoruna gitti ve halk bu durumdan sıkılmaya başladı. Sultan İbrahim, devlete fayda ve zararını mülahaza etmeden, ifsatçıların isteği üzerine haksız yere zulmen Mustafa Paşa'yı katl eyledi.

Akıllı ve idareci biri idi lakin okur ve yazar değildi. Arkasında pek çok hayır eseri bıraktı. Sivas Yenişehri'ni kurdu, Kabe'ye giden su yollarını genişletti. Mekke yolu üzerinde Ayn-ı Zerka su yolunun güvenliği için bir kale yaptırdı. Haremeyn fakirlerine, yaptırdığı kalenin muhafızlarına ve Mekke ile Medine'de ki sair hayratlara para gönderdi. Kendisine verilen hiçbir hediye kabul etmezdi. Hiddetli, kaba ve inatçı biriydi ama en iyi idareci vezîrlerden biriydi.³²⁰

SİLAHTAR MUSTAFA PAŞA (?- 1642'de İdam Edildi)

Bazirgan-zâde olarak ta bilinir. Endurunda birçok hizmette bulundu. Önce Padişah Silahtarı oldu ve 1635'te Revan seferinde ordu Sivas Sahrası'na vardığında ikinci vezîr olarak atandı. 1638'de Bağdat seferinde Sadrazam Tayyar Mehmet

---

³²⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 43b-53a.

Paşa'nın şehit olup yerine kaptanıderya olan Kara Mustafa geçmesiyle ondan boşalan kaptanıderya makamına atandı. 1639'da Osmanlı donanması Karadeniz'e açıldı. Mustafa Paşa sefere katılmadı. Kaptanıderyalık Siyavuş Paşa'ya verildi. Kendisine Rumeli eyaleti tevcih edildi. Ardından Temeşvar Beylerbeyi'si oldu. Devlet malını uhdesine fazladan alması ve bazı şahısları gereksiz yere idam ettirmesini gerekçe gösteren sadrazam idamına onay çıkarttı. Sultan İbrahim tahtta iken idam edildi. Beş yıla yakın vezîr-i sani olarak görev yaptı. Hüsnü cemali ile meşhurdu. Mert ve kâmil bir insandı.³²¹

SİYAVUŞ PAŞA (?- 1656'da Eceliyle Vefat Etti)

Aslen abaza olan Siyavuş Paşa, Celali Abaza Paşa'nın yanında yetişti. Kilerli ve seferli odalarında bir miktar kaldıktan sonra has oda'ya alındı. Rikâbtar ve çukadar ağalıklarından sonra silahtar ağası oldu. 1640'ta Deli Hüseyin Paşa yerine kaptanıderya oldu. İstilaya uğrayan Azak Kale'sini geri almakla görevlendirildi. 1641'de Azak Kalesi'ne vardı ancak kaleyi alamadı. Bu seferde kusurlu görüldüğünden kaptanıderyalık görevinden azledildi.

1643'te Erzurum Eyaletin'e görevlendirildi. 1651'de sadrazam oldu lakin yetmiş gün kadar sadrazam olarak kaldı. Sadrazamlıktan alındıktan sonra malları müsadere edildi. Daha sonra Bosna ve Rumeli beylerbeyi olarak atandı. 1656'da Silistre beylerbeyi iken tekrar sadrazamlık görevi kendisine verildiyse de yirmi gün içinde vefat etti. Sultan İbrahim döneminde bir seneden fazla kaptanıderyalık yaptı. Okuma yazması olmayan biri idi.³²²

UZUN PİYALE PAŞA (?- 1643'te İdam Edildi)

Tersane-i Amire kethüdası idi. Bağdat seferinde Azak üzerine görevlendirildi. Karadeniz'de birçok başarı elde etti. 1643'te Siyavuş Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderya olarak atandı. Akdeniz'e gelen Paşa, Trablusgarp'ta bazı sorunlara sebep olan kadıların reisi Mehmed Dayı'yı, Himaroğlu Mehmed vasıtasıyla görüşmeye davet etti. Mehmed Dayı, kaptanıderyadan çekindiği için görüşmek

³²¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr.53b-56a.

³²² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 56a-56b.

istememedi. Meseleyi kapatmak için de hem Paşa'ya hem de Padişah'a yüklü miktarda altın hediye olarak gönderdi. Piyale Paşa bu hediyelerin bir kısmını Padişah'a bir kısmını sadrazama verdi ve bir kısmını da kendisine aldı.

Piyale Paşa sefer öncesinde Himaroğlu Mehmed'i bir suçundan dolayı kırbaça cezalandırmıştı. Ayrıca Himaroğlu Mehmed, Galata Kadısı Cinci Hoca olarak ta bilinen Hüseyin Efendi'yi aracı yaparak Tersane Kethüdalığı'na talip olmuştu. Piyale Paşa görevde olan Kara Hoca'yı asla görevden almam deyip Himaroğlu Mehmed'in Tersane Kethüdalığı'na layık olmadığını söyledi ve Himaroğlu Mehmed'i aşağıladı. Bu nedenlerden dolayı Himaroğlu Paşa'nın açığını arıyordu. Nitekim altınları kendisine alan Paşa'yı Cinci Hoca vasıtası ile Padişah'a şikâyet etti. Daha sonra Padişah Himaroğlu'nu da huzuruna çağırıp her şeyi ondan dinledi.

Bu olaylar üzerine Piyale Paşa Yalı Köşküne davet edildi. 13 Mart 1643'te Piyale Paşa'nın konuşmasına fırsat verilmeden evi basıldı. Bahsedilen altınlar evde bulundu ve ardından Paşa 26 Mart 1643'te idam edildi. Tersane işlerinde çok meşhur biri idi. İşlerini güzelce başarırdı. Mert biri olup birçok düşmanı yok etmiş idi.³²³

EBUBEKİR PAŞA (?- 1644'te Eceliyle Vefat Etti)

Rodos Beyi iken görevden azledildi ve İstanbul'a geldi. Piyale Paşa idam edildikten sonra yerine kaptanıderya olarak atandı. Donanma ile Akdeniz'e çıkıp Adriyatik Sahiline kadar gitti ve Akdeniz'i gereği gibi muhafaza etti. Bir yıl gibi kısa bir süre görevde kalıp 20 Haziran 1644 tarihinde görevde iken vefat etti. Padişah İbrahim zamanında kaptanıderyalık yapmış mert ve yiğit biri idi.³²⁴

SİLAHTAR YUSUF PAŞA (?- 1646'da İdam Edildi)

Aslen Bosnalıdır. Bölük ağası Ermeni Mustafa Ağa'nın hademelerinden biriydi. Mustafa Ağa'nın vefatından sonra saraya alındı ve silahtarlığa kadar yükseldi. Sultan İbrahim Paşa'yı çok sevdi ve onu kendisine nedim ve musahip yaptı.

---

³²³ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 56b-57b.

³²⁴ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 57b.

Padişahın hem sohbet arkadaşı hem de özel işlerine bakan kişiydi. Kubbealtı vezîri olup silahtarlık yaptığı esnada Bekir Paşa'nın azlinden sonra 16 Haziran 1644'te kaptanıderya oldu.

1645'te Girit Seferi için görevlendirildi. Sefere çıkan Paşa aynı yıl içerisinde Hanya Kalesi'ni fethetti. Bu fetihten sonra İstanbul'a dönen Paşa, Sultan İbrahim'in iltifatına mazhar oldu ve iki yaşındaki kızı ile nikah yaptı böylece Padişah'a daha da yakınlaştı. Bu dönemde sadrazam olan Semin Mehmed Paşa, Yusuf Paşa'nın başarılarından rahatsız olmaya başladı. Çünkü kendi koltuğu tehlikeye girebilirdi. Yusuf Paşa'ya zahiren muhabbet gösteriyordu ama açığını yakalamak için sürekli fırsat kolluyordu.

Yusuf Paşa Hanya'yı fethettiğinde oradakilerle anlaşma yapmış, mal ve canlarını bağışlayarak Venedik'e gitmelerine izin vermişti. Ayrıca Hanya fethinden sonra Yusuf Paşa'dan Mısır'a gitmesi istendi lakin Yusuf Paşa İstanbul'a döndüğünden bu vazifeyi yerine getirememişti. Bunları fırsat bilen sadrazam Padişaha gidip şikâyetle bulundu. Yusuf Paşa'nın Hanya'dan daha fazla ganimet getirmesi gerektiğini ancak Hanya'daki hazinelerin Venedik'e götürülmesine izin verdiğini Padişah'a söyledi. Hanya Seferi için çok masraf yapıldığını ancak karşılığında elde edilen ganimetlerin gerektiği gibi korunmadığını, hatta elde edilen hazinenin bir kısmını Yusuf Paşa'nın kendisine aldığını söyledi. Ganimetten sadece birkaç esir ve birkaç değersiz parçanın padişah'a getirilmesinin kabul edilebilecek bir durum olmadığını padişahın yanında dile getirdi.

Bu söylenenlerin etkisinde kalan padişah, bostancı başına emir vererek Yusuf Paşa'nın hapsedilmesini istedi. Ancak Cinci Hoca ve Valide Sultan araya girip, Hanya Fatih'inin hapsedilmesinin padişahın şanına ters düşeceğini, sair vezîr ve askerlerin nefretlerini kazanacağını ve düşmanların sevineceğini padişaha söylediler. Padişah'ı bu kararından vazgeçirdiler. Ayrıca sohbet esnasında Semin Mehmed Paşa'nın, Galata'daki Balyos' tan rüşvet aldığını ve bu yüzden Hanya'nın alınmasını geciktirmek ve engellemek için asker ve mühimmat konusunda yavaş hareket ettiğini padişaha söyleyerek onu Mehmed Paşa'nın aleyhine teşvik ettiler.

Padişah Semin Mehmed Paşa ve Yusuf Paşa'yı huzuruna çağırıp ikisini dinledi. Semin Mehmed Paşa söylenenleri inkâr etse de kendisinden sadrazamlık mührü alındı ve Yusuf Paşa'ya verilmek istendi. Ancak Yusuf Paşa tüm ısrarlara rağmen mührü almayınca mühür Salih Paşa'ya verildi. Lakin Semin Mehmed Paşa'nın anlattıkları Padişah'ın kalbinden ve aklından çıkmamıştı.

Padişah'ın etrafında bulunan bazı devlet adamları, Yusuf Paşa'dan Hanya Seferinde elde edilen ganimetlerden pay istemişlerdi. Lakin Paşa bunu kabul etmemişti. Bunlar padişahı Semin Mehmed Paşa'nın ileri sürdüğü gerekçelerle Yusuf Paşa'ya karşı kışkırtmaya devam ettiler. Padişah zaten olanları unutmamıştı. Yusuf Paşa'yı tekrar huzuruna çağırdı. Hemen Girit'e gitmesini istedi. Ancak Paşa sefer mevsimi olmadığını söyleyince Padişah hiddetlendi. Kendini bir şey mi zannediyorsun, zaten devletin hazinesinden çok para harcayarak Hanya'yı aldın ama hazinesini başkalarına mal ettin dedi. Yusuf Paşa mal getirmedi ama ilay-ı kelimetullahı ve padişahımın şanını oralara hâkim kıldım yetmez mi demesine rağmen padişah idamına karar verdi. Vezîr-i âzam Salih Paşa, Defterdar Musa Paşa affı için uğraşılsa da başaramadılar.

22 Ocak 1646 tarihinde Yusuf Paşa görevinden azledilip idam edildi ve yerine Musa paşa atandı. Üsküdar'da, Kavak Sarayı önünde defnedildi. Paşa mütedeyyin, salih, mert ve iyi bir idareci idi.³²⁵

KOCA MUSA PAŞA (?- 1647'de Şehit Edildi)

Yusuf Paşa'nın idam edilmesiyle Ocak 1646'da kaptanıderya oldu. Mehmet Paşa-zâde maiyetine verilerek donanma ile Girit'e gönderildi. 1647 baharında donanma tersaneden çıkış yaptı ve yirmi kalyonla Bozcaada Hisarı'nı muhasara eden düşmanı defettikten sonra birçok yeri de alarak yoluna devam etti. Donanma Hanya Limanı'nda demirledi. Burada zahire bıraktıktan sonra Girit ve Mora semtine gitmek için yola çıktı. Eğriboz önlerinde bir düşman kalyonu gören Paşa birkaç kadirga ile bizzat kendisi kalyonu ele geçirmek hücumu geçti. Ancak kendisine isabet eden bir

---

³²⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 57b-61b.

tüfek kurşunuyla şehit oldu. Sultan İbrahim döneminde bir yıl kadar kaptanıderyalık yaptı.³²⁶

KAPICIBAŞI MUSA PAŞA (?- 1649'da İdam Edildi)

Kapıcıbaşı, şehremini, bölük ağası görevlerinden sonra Rikâbdar Şaban Ağa yerine Mayıs 1645'te yeniçeri ağası oldu. 6 Aralık 1645'te başdefterdar oldu. 22 Ocak 1647'de şehid düşen Koca Musa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Bahr-ı Sefid'de Sakız'a geldikten sonra Çeşme'de olan askerleri almak için hareket etti ancak düşman saldırısı üzerine Eğriboz'a geldi. Burada da düşman olduğu için Girit'e yöneldi. Girit'te bulunan Gazi Hüseyin Paşa onu Anabolu'ya gönderdi. Anabolu Limanında iken düşman, donanması ile boğazı alıp, Paşa'nın ilerlemesini engelleyince Paşa limana geri döndü. Daha sonra İstanbul'a gelen Musa Paşa görevinde ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle kaptanıderyalıktan azledildi. Sultan İbrahim döneminde yedi sekiz ay kadar kaptanıderyalık yaptı.³²⁷

DAMAD FAZLI PAŞA* (?- 1658'de İdam Edildi)

Bosna asıllı olan Paşa, uzun süre Padişah'ın hususi hizmetinde bulunduktan sonra silahtar oldu ve sonra padişahın damadı oldu. Silahtar Yusuf Paşa'nın idamından sonra, Yusuf Paşa'nın içinde bulunduğu İstanbul At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Saray'ı Fazlı Paşa'ya verildi. Rumeli Beylerbeyliğinden azledildikten sonra kubbealtı vezîrlerinden biri olarak atandı. Sadrazam Ahmed Paşa ile münakaşa yaşadığından, kendisine birkaç gemi verilerek Karadeniz'e muhafız olarak yollandı.

Padişah damadı olan Musahip Fazlı Paşa bundan sonra Rumeli muhafazası için asker göndermekle görevlendirildi. İstanbul'a gelen Fazlı Paşa, Rumeli ahvalinin kötü olduğunu ve düşmanın Bosna'yı istila ettiğini Padişah'a söyledi. Padişah böyle bir şeyin olmaması gerektiğini çünkü sadrazamın kendisine buralarda sorun olmadığını belirttiğini söyledi. Padişah Fazlı Paşa ve Sadrazam Defterdar Ahmed Paşa'yı yüzleştirdi. Fazlı Paşa Rumeli'deki olumsuzlukları detaylıca anlattı. Sadrazam dediklerini yalanladı. Bir iki küçük sorun dışında bir sorunun olmadığını,

³²⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye**..., vr. 61b-62a.

³²⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye**..., vr. 62a-62b.

* Sultan İbrahim'in kızı Fatma Sultan'la evlendiğinden "Damad" lakabıyla anılmıştır.

Fazlı Paşa padişahın gözüne girmek ve sadaret mührünü almak için bunları yaptığını, bu küçük meselelerle padişahı uğraştırıp fitne yapmanın yersiz olduğunu söyledi.

Padişah Fazlı Paşa'yı Girit'e sefere görevlendirdi. Fazlı Paşa gitmek istemeyince padişahın çevresindekiler, verilen görevleri yerine getirmiyor diye padişahı Fazlı Paşa'ya karşı kışkırttılar. Padişah Fazlı Paşa'yı hapse attırdı. Beş gün hapiste kaldıktan sonra Karadeniz'e gitmeye razı oldu. Paşa dört kadırğa ile erzak muhafazasına gönderildi. Temmuz 1647'de dönen Paşa, Musa Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı. Mükemmel donanma ile Bahr-ı Sepid'e çıkıp düşman ile yaptığı savaşlarda başarılar elde edip ganimetlerle geri döndü. Ekim 1647'de donanma ile tersaneye dönen Paşa 25 Aralık 1647'de görevinden azledildi. Sultan İbrahim döneminde altı ay kadar kaptanıderyalık yaptı.³²⁸

AMMAR-ZÂDE MEHMET PAŞA (?- 1648'de İdam Edildi)

Ammar-zâde olarak meşhur olan Mehmed Paşa, maiyetinde bulunduğu Piyale Paşa'nın idamında büyük rol oynadı. Tersane Kethüdası iken Cinci Hoca vesilesiyle Fazlı Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. Girit'te Serdar Gazi Hüseyin Paşa feryadname göndererek acil yardım istedi. Nisan 1648'de donanma ile Bahr-ı Sefid'e gitmek için hareket etti. Girit'e yardım götürülecekti. Lakin düşman gemileri boğazı kapattığı için donanma ilerlemedi.

Merkezden hareket için ısrarla emirler gönderilmesine rağmen hareket edilmedi ve Girit'e yardımda ihmalkâr davranıldı. Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa donanmanın korkup hareket etmemesine çok sinirlendi ve Paşa'nın idamını istedi. Boğaza kapanıp Girit'e yardım etmekte ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle idam fermanı çıkan Paşa, 22 Haziran 1648'de idam edildi. Bundan önce efendisine ettiği ihanetin cezasını gördü. Sultan İbrahim döneminde yedi ay miktarı kaptanıderya oldu.³²⁹

---

³²⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye**..., vr. 62b-64a.

³²⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye**..., vr. 64a-64b.

VOYNUK AHMED PAŞA (?- 1649'da Şehit Edildi)

Hezargradi Ahmed Paşadır ki Voynuk lakabıyla meşhurdur. Devlet-i Aliye'ye birçok hizmette bulunduktan sonra vezîr oldu, Ayşe Sultan'la evlendikten sonra Himaroğlu yerine kaptanıderya oldu. 1648'de ayan, asker ve devlet erkânının gayretiyle Sultan İbrahim bin Ahmed Han tahttan indirilip yerine Sultan Mehmet getirildiğinde de kaptanıderyalık görevi devam etti. Nisan 1649'da Bahr-ı Sefid'e çıkıp Foça Limanı'nda düşman donanmasını hezimete uğrattı. Ahmed Paşa Foça'da savaştıktan sonra Cezayir, Tunus, Trablus gemileri ve Mısır'da kiralanan gemilerle bir araya gelip denizden ilerledi. Kandiye Kalesi'ne yakın Balyokasro Kalesi'ni fethetti.

Hüseyin Paşa, Kandiye fethi için kendisinden top ve yardım istedi. Lakin Ahmed Paşa ile Hüseyin Paşa arasında bir anlaşmazlık olduğundan, Ahmed Paşa askerlerinin donanmada görevli olduğunu söyleyerek Kandiye kuşatmasına katılmadı. Bu arada düşman gemileri denizde görülmeye başlayınca Ahmed Paşa donanma ile üzerlerine gitti ve top atışları ile onları uzaklaştırıp Resmo Limanı'na gitti. Burada da kendisinden yardım istenildi ama Paşa yardımda bulunmadı.

Kaptanıderya Hanya'ya gidip oradan kırk elli kayık için levent yazıp kendisi karadan, Amasya Beyi denizden kayıklarla Suda Kalesi'ni kuşatıp saldırıya geçtiler. Ancak 28 Temmuz 1649'da kaleden atılan bir top Ahmed Paşa'ya isabet etti ve Paşa şehit oldu. Aklına çok güvenen ve mağrur biri olan Paşa, Sultan İbrahim ve Sultan Mehmet döneminde on dört ay kadar kaptanıderyalık yaptı.³³⁰

BIYIKLI MUSTAFA PAŞA (?- 1650'de Eceliyle Vefat Etti)

Bıyıklı Mustafa Paşa adıyla bilinen Paşa, Devlet-i Aliye'ye birçok hizmette bulundu ve vezaretle birçok vilayete vali oldu. Rumeli Beylerbeyi'si iken, Girit Seferi'nde Deli Hüseyin Paşa maiyetine girdi. Voynuk Ahmed Paşa'nın şehit düşmesiyle donanma başsız kalınca Hüseyin Paşa, Bıyıklı Mustafa Paşa'nın

---

³³⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 64b-65b.

kaptanıderya olmasını merkezden istedi. Bu istek kabul edildi ve Paşa kaptanıderya oldu. Sultan Mehmet döneminde üç aya yakın kaptanıderyalık yaptıktan sonra yerine Mehmet Paşa kaptanıderya olarak atandı. Tekrar Rumeli Beylerbeyiliğine dönen Paşa, 1650’de Girit’te vefat etti.³³¹

HAYDAR AĞA-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1656’da İdam Edildi)

Pederi Bektaşî hanedanından olan Mehmed Ağa, yeniçeri ocağında kethüda bey ve mirahur oldu. Vezaretle Mısır ve Bağdat eyaletlerine gönderildi. Sultan Murad Han’ın kızı Kaya Sultan ile evlenen Paşa, Eyüp Paşa’nın azlinden sonra 15 Nisan 1646’da Mısır’a Beylerbeyi olarak atandı. 2 Aralık 1647’de İstanbul’a dönen Paşa, 10 Ekim 1649’da Bıyıklı Mehmed Paşa yerine kaptanıderya oldu ve Sekbanbaşı Kör Hüseyin Ağa ile Girit’e görevlendirildi. 15 Ekim’de iki kadirge ile yola çıktılar ve oraya varıp biraz kaldıktan sonra 3 Aralık 1649’da donanma ile beraber İstanbul’a geri döndüler.

Nisan 1650’de donanma ile Girit’e yardım götürmek isteyen Paşa, düşmanın boğazı tutması nedeniyle denizden yardımı götüremedi. 7 Ekim 1650’de kaptanıderyalıktan azledilen Paşa, Rumeli Beylerbeyi’si oldu. Nikris denilen ayak ağrısı hastalığına yakalanan Paşa İstanbul’da durmaktaydı. Dördüncü Mehmed’i tahttan indirip yerine kardeşi Süleyman’ı tahta geçirmeye çalışan Hoca-zâde Mesud Efendi’ye yardım ettiği gerekçesiyle önce Diyarbakır Kazasına sürülmesine karar verildi ve hemen ardından Silistre’deki çiftliğinde bostancıbaşı tarafından kafası kesilmek suretiyle idam edildi. Mücevveze başlıklı mezarı Silivri’dedir.

Paşa’nın idamına sebep olan Şeyhülislam Hoca-zâde Mesud Efendi, divanlarda güzel konuştuğu ve vezîrlerin kusurlarını pervasızca söylediği için hem Valide Sultan hem de Padişah tarafından sevilen biri idi. Çınar Vak’asında yeniçerilerin isteği üzerine Şeyhülislam oldu ama bu töhmetten sürekli kurtulmak istedi. Bunun için devlete musallat olan yeniçeri ağalarını ortadan kaldırmak için saltanata sadık bir şekilde ciddi uğraşlar gösterdi. Bu uğraşı Devlet-i Aliye’nin hoşuna gitti ve kendisine diğer Şeyhülislam’lardan daha fazla olarak Sivas kaleminden on bin kuruş has verildi. Lakin hırslı ve garazkar bir yapıya sahip olan

³³¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 65b-66a.

Mesud Efendi sevmediği kişileri mağdur edip idam ettiriyor ve her söz benim olsun kimse Valide Sultan'a, padişaha yaklaşmasın diyordu. Tüm devlet erkânı ondan çekinmeye başladı.

Mesud Efendi'nin uğraşları sonucu Yaralı Mehmed Paşa sadrazam oldu. Bu şekilde sözlerini daha çok devlet işlerinde hâkim kılmayı düşünüyordu. Fakat Mehmed Paşa sadrazam olduktan sonra onu hafife aldı ve işlerinde ona danışmayıp huzur-u hümayuna tek başına girip çıkmaya başladı. Sadrazam, Mesud Efendi'yi işlerine karıştırmayınca Mesud Efendi saraydan sadrazamın azlini istedi. Lakin Valide Sultan, iki günde bir sadrazam değiştirmenin zarardan başka bir sonucu yoktur deyip teklifi reddetti.

Red teklifini gururuna yediremeyen Mesud Efendi, Haydar Ağa-zâde'yi de yanına alarak Dördüncü Mehmed'i tahttan indirip yerine Şehzâde Süleyman'ı tahta çıkarmak için faaliyetlere başladı. Şayet başarılı olurlarsa Haydar Ağa-zâde sadrazam olacaktı. Lakin durumdan haberdar olan Sadrazam Mehmed Paşa'nın durumu Valide Sultan ve Padişaha bildirmesi üzerine Mesud Efendi Diyarbakır Kadılığı'na sürgüne gönderilmeye karar verildi. Ramazanın yirmi beşinci günü Sinan Paşa'nın köşkünde meşveret var diye çağrılan Mesud Efendi, oraya gelince bostancıbaşı sandalıyla Bursa'ya gönderilip orada katledildi.³³²

HÜSAM PEYKER-ZÂDE ALİ PAŞA (?- 1662'de Eceliyle Vefat Etti)

Derya beylerinden olan pederi Hüsam Bey'in ölümünden sonra yerine geçip Rodos beyi oldu. Haydar Ağa-zâde'nin azlinden sonra kaptanıderya olan Paşa, Haziran 1650'te Girit'e gitmek için donanma ile Bahri Sefid'e çıktı. Yüz elli gemi ile yola çıkan donanma Girit yakınlarında Santorin Adası civarında düşman gemileri ile savaşa girişti. Büyük bir mücadele veren donanma Lefkoşa taraflarına gelip orada da büyük bir mücadeleye girişti ancak başarısız olundu ve donanma hezimete uğramış bir şekilde tersaneye döndü.

19 Mayıs 1652'de Ali Paşa, üçüncü defa donanma ile Bahri Sefid'e çıktı. İki adet gemiyi düşmana kaptıran Paşa, 3 Ekim 1652'de kaptanıderyalık görevinden

³³² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 66a-68b.

azledilip Mora Sancakbeyliği'ne atandı. 16 Nisan 1660'ta ikinci defa kaptanıderya olan Ali Paşa, Karadeniz taraflarını muhasara edip döndükten sonra 12 Şubat 1662'de vefat etti. İlk kaptanıderyalık görevinde iki ay, ikincisinde yirmi üç aya yakın görev yapmış, Sultan Mehmet döneminin kaptanıderyalarındandır.³³³

DERVİŞ MEHMED PAŞA (?- 1655'te Eceliyle Vefat Etti)

Çerkez asıllı olan Derviş Mehmed Paşa, Tabanı Yassı Mehmed Paşa döneminde kethüdalık yaptı ve bu vesileyle adı duyuldu. 1638'de Şam beylerbeyiliğine tayin edilen Paşa, birçok sancakta valilik yaptıktan sonra vezaretle Mısır ve Bağdat'ta görev yaptı. Halep ve Silistre'de de beylerbeyilik yapan Paşa 1651'de Anadolu beylerbeyiliğine atandı ve Boğazhisar'ı muhafazasına görevlendirildi. 1652'de Hüsam-zâde Ali Paşa'nın vefatıyla onun yerine kaptanıderya oldu. Donanmayı daha mükemmel hale getirmeye çalıştığı bir vakitte yerine Tarhuncu Ahmed Paşa atandı ve kendisi sadrazamlık makamına yükseltildi. Yirmi bir ay sadrazamlık yaptıktan sonra felç olduğu için azledilip yerine İpşir Paşa atandı. Ocak 1655'te vefat eden Paşa, Dikilitaş yakınlarında defnedildi.³³⁴

ÇAVUŞ-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1681'de Eceliyle Vefat Etti)

Sivas Eyaletinden azledildikten sonra Derviş Mehmed Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1653'te donanma ile harekete geçen Paşa, Boğaz'ın da boş olmasından istifa ederek Bahr-i Sefid'e çıktı ve Girit'e varıp Hanya'da dört gün kaldı. Burada on iki bey gemisine top ve cephe koyup adanın güneyindeki Seluna denilen kaleyi dört top çıkartarak kuşattı ve fethetti. Ancak Serdar Hüseyin Paşa kale halkının haraçgüzar olduğunu iddia ettiğinden Mehmed Paşa, Rodos'a gitti.

Ancak Venedik donanması gelip Osmanlı donanmasını kuşattı. Kuşatmanın kaldırılmasıyla İstanbul'a gelen Paşa 1654'te azledilip yerine Murad Paşa atandı. 20 Aralık 1658'de ikinci defa kaptanıderya olan Paşa, yedi ay sonra Deli Hüseyin

---

³³³ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 68b-69a.

³³⁴ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 69a-73a.

Paşa'nın üçüncü defa kaptanıderya olarak atanmasıyla görevinden azledildi. İlk görevinde de on altı ay görev yaptı.³³⁵

MURAD PAŞA (?- 1655'te Eceliyle Vefat Etti)

Arnavut diyarından gelip saksoncu ocağında nefer oldu. Zamanla çorbacı, Bağdad Seferi'nde kul kethüdası sonra da sekbanbaşı oldu. Girit Seferinde başarılı hizmetlerde bulunduktan sonra İstanbul'a gelen Murad Paşa, Mehmed Han'ın cülüsünde Mehmed Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. Haziran 1649'da Valide Sultan isteği üzerine Sofu Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu. Lakin ihtilaflar ve karışıklıklar yaşandığından, Ağustos 1650'de sadareten kendi isteğiyle istifa etti ve Budin beylerbeyiliğini istedi. Budin'e giden Murad Paşa'nın yerine Melek Ahmed Paşa sadrazam oldu.

1653'te Budin beylerbeyiliğinden azledilen Paşa, İstanbul'a gelip Aralık 1654'te Çavuş-zâde Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya oldu. Bahr-ı Sefid'de başarılar elde etmesi padişahın dikkatini çekti ve Haziran 1655'te ikinci defa, İpşir Paşa yerine sadrazam oldu. İpşir Paşa yerine geçebilmek için kendisi de birçok yola başvurmuştu. Ancak devletin birçok yerinde sıkıntı ve isyanlar olduğundan bunlarla uğraşmak istemeyen Murad Paşa, 19 Ağustos 1655'te sadareten kendi isteğiyle ayrıldı ve yerine Süleyman Paşa atandı. Murad Paşa hacca gitmeye karar verdi ve kendi isteği üzerine Şam beylerbeyiliği kendisine verildi. Üç kadirge ile yola çıkıp Payas iskelesine çıktı. Buradan Şam'a doğru yola çıktı ve yol üstünde Hama'da Arnavud Mehmed Paşa'nın sarayında dinlenmek istedi. Ancak burada sıtma hastalığına yakalanıp vefat etti ve burada defnedildi.³³⁶

DELLAK MUSTAFA PAŞA (?-1662-1663'te İdam Edildi)

Birçok vilayette valilik yaptıktan sonra İpşir Paşa'nın sadrazamlık döneminde vezîr oldu. Murad Paşa, kaptanıderyalıktan azledilip sadrazam olarak atandığında Mustafa Paşa kaptanıderyalığa atandı. Kâtip Çelebi *Fezleketü't-Tevârîh ile Tuhfetü'l-Kibâr*'ında kaptanıderyalık görevini kabul etmediğini söyler (21 Mayıs 1655). Lakin

³³⁵ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr.73a.

³³⁶ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 73a-86b.

Aziz Efendi tarihinin zeylinde görevi kabul ettiğini, ancak donanmanın sıkıntıları içinde olması, kaptanıderyalık gibi hassas ve önemli bir görevi yürütemeyeceğini anlaması nedeniyle kısa süre içerisinde kendisi istifa ettiğini ve yerine Midilli muhafızı olan Surnâzen Mustafa Paşa atandığını söyler. 1073'te (1662-1663) zulm ve haksızlıkları sebebiyle idam edildi.³³⁷

SURNÂZEN MUSTAFA PAŞA* (?- 1657'de Eceliyle Vefat Etti)

Kapıcıbaşılık ile devlet hizmetine başlayan Mustafa Paşa daha sonra Karaman valisi oldu. 1651 ve 1652'de iki defa defterdar ve 1652'de Temeşvar beylerbeyi olup sonra vezîr oldu. 1655'te Dellak Mustafa Paşa yerine kaptanıderya olan Paşa, donanma ile Bahr-i Sefide çıktı. Boğazhisar'a geldiklerinde boğazı tutan düşman ordusuyla savaşa tutuştu. Kalyonlar önde, arkada sekiz mavna ve birer çekdiri gemileri ile düşman menziline giren donanmayı rüzgâr, Rumeli tarafına sürdü. Ancak düşman donanmaya saldırmaya başlayınca, kaptanıderya ve diğer donanma gemileri top ile karşılık verdi ve savaş akşama kadar sürdü. Katırcı-zâde kalyonuna yedi düşman gemisi saldırdı ve yatsıya kadar devam eden çatışmada kalyonun siren, dümen ve sair alatı harap olup, dört yüz seksen kişiden otuz kişi sağ kaldı. Düşman kalyonu serbest bırakınca kalyon rüzgar etkisiyle Anadolu kıyısına sürüklendi. İçindeki askerler karaya çıktıktan sonra kalyon yakıldı. Düşman gemilerinden de biri yandı biri de battı, altı tanesi harap oldu ve kalan tüm gemileri zarar gördü.

Osmanlı donanması savaştan sonra bir tarafa çekildi. Gemiler Bozcaada'ya gönderildikten sonra kürekçi ve cengçilerden yüz yirmi kişinin cenaze namazı kılındı. Donanma Sakız'a geldiğinde düşmanın Menekşe Hisarı'nı kuşattığını duyan Paşa, düşmana karşı harekete geçti. Anabolu'dan getirilen toplarla düşmana karşı hücumla geçilmesi sonucunda düşman kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Bu başarıdan sonra İstanbul'a gelen Paşa, Mart 1656'da, Deli Hüseyin Paşa'nın sadrazam olmasıyla sadaret kaymakamı oldu. Hüseyin Paşa koltuğuna oturmadan sadrazamlığı kendisine alan Mustafa Paşa, askerlerin karşı çıkmasıyla sadece dört saat sadrazam olarak kalabildi. Sadrazamlıktan azledildikten sonra Erzurum

³³⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 87a-87b.

* Mehterhânedeki zurna çalma görevinden dolayı bu unvan ona verilmiştir.

beylerbeyi olarak atandı ve 1657’de orada vefat etti. Naima, Çınar Vakası’nın asıl müsebbibinin Mustafa Paşa olduğunu söyler.³³⁸

FİRARİ KARA MUSTAFA PAŞA* (Eceliyle Vefat Etti)

Halıcı-zâde Mehmed Paşa’nın damadıdır. Küçük yaşlarda saraya alınan Paşa, nice rütbelere aldıktan sonra silahtar oldu. Daha sonra vezîr olan Paşa, Surnazen Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Ancak donanmada sıkıntılar vardı ve Paşa bunları çözemediğinden donanma efradından istifalar oldu. 3 Mayıs 1656’da görevinden azledilip Mısır beylerbeyiliğine atandı. Yerine Silistre Beylerbeyisi Sarı Kenan Paşa kaptanıderya olarak atandı.

Sadrızam Köprülü Mehmed Paşa’nın uğraşları sonucu Kara Mustafa Paşa Mısır beylerbeyiliğinden alınıp yerine Sivas beylerbeyiliğinden azledilen Şehsuvaroğlu Gazi Paşa atandı ve kendisine idam kararı çıkarıldı. Halep’te mahsur kalan Paşa’yı öldürmesi için Şam Valisi Tayyaroğlu Ahmed Paşa’ya emir verildi. Halep muhafızı Abaza Mehmed Paşa, Kara Mustafa Paşa’ya kaçıp firar etmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine İstanbul’a gizlice giden Paşa, yıllarca kendisini gizleyerek yaşadı. Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduğunda affedilip önce Van sonra da 1664’te Bağdat beylerbeyiliğine görevlendirildi.

Bağdat’ta ikinci defa göreve başlayan Paşa, sekiz ay yirmi altı gün görev yaptıktan sonra azledilip yerine Uzun İbrahim Paşa atandı. İbrahim Paşa’nın azlinden sonra 1671’de üçüncü defa Bağdat’ta beylerbeyi oldu ve güzel hizmetlerde bulundu. Görevi başındayken vefat etti.³³⁹

DAMAD SARI KENAN PAŞA* (?- 1656’da İdam Edildi)

Gürcü asıllı olup Damad Sarı Kenan Paşa olarak ta bilinmektedir. Tutucu Hasan Paşa’nın hizmetkarlarından olup, Hasan Paşa’nın katlinden sonra Enderun-u Hümayün’a alındı. Eğitimini aldıktan sonra seferli ve kilerli odalarında bir müddet

³³⁸ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 87b-89a.

* İdam kararının çıkmasıyla İstanbul’da yıllarca gizlendiği için kendisine “Firari” lakabı verilmiştir

³³⁹ Şehrîzâde, *Tuhfe-i Mustafâviyye*..., vr. 89a-92a.

* Sultan İbrahim’in kızı Beyhan Sultan’la evlendiği için kendisine “Damad” denilmiştir.

kaldıktan sonra rikâbdar iken vezaretle padişah musahibi oldu. Sultan İbrahim'in gözüne giren paşa, kocası Damad Cafer Paşa'nın vefatıyla bekar kalan Padişahın kızı Beyhan Sultan ile evlenip sarayın damadı oldu. Daha sonra silahtar olan Kenan Paşa, 27 Kasım 1653'te Gürcü Mustafa Paşa'nın azledilmesiyle yerine yeniçeri ağası oldu. Ağustos 1655'te Mirahur Mehmed Ağa yeniçeri ağası olunca kendisi iki defa Budin Beylerbeyi olduktan sonra, Sadrazam Siyavuş Paşa vesilesiyle Silistre Beylerbeyliğine atandı. Haziran 1656'da Kara Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu.

Kapatan-ı derya Kenan Paşa, Mayıs 1656'da kırk kadirga, on mavna, otuz kalyon ve yirmi bey gemileri ile Akdeniz'e doğru harekete geçti. Lakin düşman boğazı tutmuştu. Donanma Anadolu Hisarı kenarında demirledi. Paşa karşılarında duran mükemmel ve tertipli düşman donanmasını görünce bir kayıkla Rumeli kıyısına çıkıp bir meşveret meclisi topladı. Mecliste düşman donanmasının mükemmel olduğunu, rüzgarın aleyhimize estiğini ve askerlerimizin çok az olduğunu dile getirdi ve yeterli miktarda asker temin edilmesini beklenmesini tavsiye etti. Ancak yeniçerilerin karşı çıkması üzerine karardan vazgeçildi. Bunun üzerine kaptanıderya, ücretleri savaştan sonra verilmek şartıyla levent yazılmasını istediye de bu teklifi de kabul görmedi.

Durumun ciddiyetinin farkında olup savaşmak istemeyen bazı askerler korkuya düştüler ve bu şekilde savaşmak akıl kârı değildir deyip kaptanıderyanın emrini dinlemeyip karaya çıktılar, askerlerin üçte biri savaşmak için kaldı. Ancak merkezin de baskılarıyla kaptanıderya savaşa girmek zorundaydı. Önce kalyonlar sonra mavnalar ve sonra da çekdirmeler gönderildi. Lakin rüzgârın şiddetinden ve düşmanın yoğun top saldırısından dolayı bu tertip bozuldu ve bazı gemiler iç içe girdi bazıları da rüzgarın etkisiyle karaya sürüklendi ve karaya oturdu. Kaptanıderya karaya oturan gemileri kurtarmak için çekdirileri görevlendirdiyse de düşmanın yoğun top atışından dolayı gemilere yaklaşmak mümkün olmadı. Düşman karaya oturan gemileri yakarak yok etti.

Osmanlı donanması büyük bir hezimete uğradı. Kenan Paşa'nın baştardası ile yedi sekiz tersane gemisi ve on iki bey gemisi kurtulabildi. Sekiz adet kadirga düşmanın eline geçti ve diğerleri batırıldı ve yok edildi. Düşmanın sadece beş gemisi

battı. Düşman savaştan sonra Bozcaada'yı kuşattı ve emanla teslim aldı. Yoluna devam eden düşman donanması çok geçmeden Limni Adası'nı da kuşatarak aldı. Böylece Osmanlı donanması tarihinin en büyük yenilgilerinden birisini yaşamış oldu. Sıngın (İnebahtı) donanma harbi yenilgisinden sonraki en büyük donanma savaşı yenilgisi oldu. Kâtip Çelebi bu savaş için şu ifadeleri kullanır; *“Bu kadar biñ adamin kimi deryâda ğark ve kimi esîr olup dört bin kadar forsa küffâra döndü. Bir hasâret-i azîm vâki’ oldu ki selefde mişli sebkat etmemişdi”*.

Savaştan sonra Kaptanıderya Kenan Paşa yanındaki bazı gemilerle Kavala'ya gitti. Kaptanıderyalık kendisinden alınıp, Silistre valisi Seydi Ahmed Paşa'ya verildi. Ahmed Paşa elde kalan gemi ve mühimmatları tamir etmek için Tersane-i Amire'ye götürdü. Bu yenilgiden sonra Kenan Paşa idam edilmeyi veya hapsedilmeyi beklerken araya giren hamileri ve Sadrazam Eğri Mehmed Paşa'ya elli kese akçe göndermesi sayesinde durumu geçirildi ve Eğriboz'a muhafız olarak gönderildi.³⁴⁰

SEYDİ AHMED PAŞA (1617-1660'ta İdam Edildi)

Önceleri saray baltacısı olan Paşa sonradan Silistre Eyaleti ve Boğazhisar muhafazasına tayin olundu. Silistre'ye doğru yola çıktığında Vize yakınlarında donanmanın hezimete uğradığı haberini aldı. Elindeki askerlerle Boğazhisar tarafına yönelip, Kilidbahir Kalesi'ni muhafaza için yola çıktı. Yağma için gemilerden çıkıp saldırıya geçen düşman askerlerine karşı baskın düzenleyip, bazılarını öldürüp bazılarını da esir etti. Bu hareketi duyan padişah onu 1656'da kaptanıderya olarak atadı. Temmuz 1656'da birkaç hafta boğazı muhafaza ettikten sonra hezimetten sağ çıkan gemileri tamir etmek için donanmayı tersaneye getirdi. Düşmana karşı amansız olduğu için, düşman askerler Paşa'ya Deli Türk lakabını takmışlardı.

Baltacılıktan gelmiş olan Ahmed Paşa, ocaktakilerle ve haremi hümayun ağalarıyla gizlice görüşüp, sadrazamlığı ele geçirmek için çalışmalar başlattı. Niyeti, Köprülü Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmaktı. Lakin bu haberlerin padişah tarafından duyulması üzerine kaptanıderyalık görevi kendisinden alındığı gibi İstanbul'dan da uzaklaştırılmak için 12 Aralık 1656'da Bosna beylerbeyliğine tayin edildi. Temeşvar'dan gelen Topal Mehmed Paşa kaptanıderyalığa atandı ve

³⁴⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 92a-102b.

Bosna'daki Fazlı Paşa, Rumeli eyaletine nakledildi. Seydi Ahmed Paşa ile plan yapanlar da değişik bahanelerle ya azledildiler ya da idam edildiler.

1658'de Erdel üzerine sefer yapan sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'ya yardım etmesi için Seydi Ahmed Paşa'nın görevi Budin eyaleti'ne nakledildi. Seydi Ahmed Paşa Erdel Beyi ile giriştiği savaşta on beş bin kişiyi kılıçtan geçirerek yedi yüz kişiyi de esir etti. Erdel Bey'i Rakoçi girdiği üç mücadeleyi de kaybedince üç yüz askeriyle kaçmak zorunda kaldı ve sonra Erdel'i Osmanlı'ya bırakmak durumunda kaldı.³⁴¹

TOPAL MEHMED PAŞA (?- 1659'da İdam Edildi)

Topal lakabıyla bilinen Mehmed Paşa devletin birçok kademesinde değişik hizmetlerde bulunduktan sonra vezaretle Temeşvar beylerbeyliğine atandı. Seydi Ahmed Paşa kaptanıderyalıktan alınıp Bosna eyaletine atanmasıyla, Mehmed Paşa Temeşvar beylerbeyliğinden azledilip, 17 Aralık 1656'da kaptanıderyalığa atandı. Bu esnada sadrazam olan Köprülü Mehmed Paşa, Sarı Kenan Paşa döneminde düşman tarafından alınan Bozcaada'yı geri almak için karadan harekete geçti ve Topal Mehmed Paşa'dan da donanma ile denizden harekete geçmesini istedi.

Rumeli tarafında Soğanlı Deresi mevkiine ve Anadolu tarafında Küçük Kepez denilen mevkiye toplar yerleştirildi. Top atışları yapılarak düşmanın iki mavnası ve birkaç borton'u batırıldı. Donanma, Kafir Bucağı ve Büyük Kepez arasında demirlemişti. Alınan kararla donanma, kaptanıderya başka bir görevde olduğundan, Çerkes Osman Paşa komutasında düşman üzerine gönderildi. Osmanlı kalyon ve mavnaları düşman kalyon ve mavnalarına saldıracaktı. Yeniçeriler otuz bir çektiri ve başarda ile Rumeli tarafından Kafir Bucağı'na varıp, takviye için uzakta bekledi. Ancak çatışma başlayınca başarda ve kadirgalar geri durunca, kalyonlarda panik oluştu ve askerlerde de ümitsizlik olduğundan donanma geri çekildi. Üç mavna Rumeli sahillerine vurdu ve üç büyük gemi Küçük Kepez'de karaya oturdu. Gemilerin içindeki askerler karaya çıktı ve askerlerden bir kısmı firar etti.

---

³⁴¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 102b-117a.

Düşman, Kaptan Süleyman'ın mavnasını ele geçirip götürdüğü esnada, Alaiye Beyi Küçük Mehmed, beş oturak ve iki kayığa elli altmış askeri koyarak imdada yetişti ve mavnayı düşman elinden kurtardı. Kara Mehmed adında bir topçu Kumburnu sahilinden bir top atarak düşman kalyonunun baruthanesine isabet ettirmesi sonucu büyük kalyon ve yedekleri havaya uçtuğu gibi yaklaşık bin düşman askeri de öldü ve çevredeki düşman askerleri de zarar gördü. Bu olay Osmanlı donanmasına moral olduğu gibi, düşmanın da moralini bozmuştur.

Sadrazam firar eden askerlerin geri getirilmesi için emir verdi. Geri gelmeyenler öldürülecekti. Kaptanıderya Topal Mehmed Paşa'nın bazı ihmalkârlıkları sadrazamı kızdırdı. Lakin bu hassas dönemde sadrazam ona kızmadığı gibi Bozcaada'nın geri alınması için kendisinden gayret etmesini istemişti. Ayrıca sadrazam, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp gemilerine haber göndererek gelmelerini istedi. Buralardan gelen gemilerle sadrazamın yanındaki gemilerin bir araya gelmesiyle Topal Mehmed Paşa komutasında toplam seksen altı parçalık bir donanma oluştu. Önce Bozcaada alındı daha sonra Topal Mehmed Paşa iki ay kadar Limni'yi kuşatarak aldı. Daha sonra Topal Mehmed Paşa elde ettiği iki yüz esirle Edirneye geldi. İlk başlarda kendisine hilat giydirildi ve padişah tarafından taltif edildi. Lakin padişah ve sadrazam önceki tavırlarından dolayı kendisinden hoşnut olmadıkları için 20 Aralık 1657'de kaptanıderyalık görevinden azledilip Sakız muhafazasına gönderildi. Ancak 27 Ocak 1659 tarihinde Sakız'a gelen Kaptanıderya Ali Paşa tarafından idam edildi. Dördüncü Mehmed zamanında yüz yetmiş yedi gün kadar kaptanıderyalık yaptı.³⁴²

KILAVUZ ALİ PAŞA (?- 1661'de Eceliyle Vefat Etti)

Devletin çeşitli kademelerinde ve enderunda nice hizmetlerde bulunan Paşa daha sonra başdefterdarlık görevine atandı. Başdefterdarlıktan azledilen Ali Paşa, önce Valide Sultan kethüdası oldu ardından Temmuz 1658'de Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, Erdel'e serasker olduğunda, Damat Topal Sarı Kenan Paşa azledildiğinde yerine rikâb-ı hümayun kaymakamı oldu. 3 Aralık 1658'de Deli Hüseyin Paşa'nın üçüncü defa kaptanıderyalıktan azledildiğinde, Valide Sultan isteği

---

³⁴² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 117a-128b.

üzerine kaptanıderyalığa atandı. 16 Nisan 1660'ta Karadeniz'e sefer düzenleyip döndükten sonra Belgrad'a serasker olarak görevlendirildi ve yerine kaptanıderyalığa Hüsam Beyzâde Ali Paşa atandı. Kılavuz Ali Paşa kaptanıderyalık görevini yaparken boğazda bazı kaleler bina etmişti. Belgrad'a görevlendirildiğinde Varad denilen kaleyi muhasara edip fethetti. Dördüncü Mehmed döneminde on yedi ay kaptanıderyalık yapmış kahraman ve yiğit bir vezîr idi.³⁴³

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA (1634-1683'te İdam Edildi)

1634 yılında dünyaya gelen Mustafa Paşa'nın babası Oruç Bey, 1638 yılında Bağdat seferinde şehit düştü. Köprülü Mehmed Paşa, Kara Mustafa Paşa'yı himayesine aldı. Köprülü'nün oğlu yaşıtı olan Fazıl Ahmed Paşa ile beraber büyüdü. Yanova fethi'nin müjdesini padişah'a getirdiği için padişaha yakınlıktı ve rikâb-ı hümâyûn oldu. 28 Eylül 1658'de ikinci mirahur olan Paşa, Mart 1662 'de Diyarbakır eyaletine vali oldu. Kısa zaman sonra Hüsam Beyzâde Ali Paşa'nın oğlu Abdulkadir Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı. 13 Nisan 1663'te rikâb kaymakamlığına getirildiği için kaptanıderyalık görevi geçici olarak başkasına verildi ancak 27 Mart 1666'da kaptanıderyalık görevi asaleten Kaplan Mustafa Paşa'ya verildi ve kendisi de rikâb kaymakamı olarak kalmaya devam etti. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa genellikle seferlerde olduğu için onun yerine devlet işlerine Kara Mustafa Paşa bakardı.

Ekim 1676'da sadrazam Ahmed Paşa'nın vefat etmesiyle Mustafa Paşa sadrazam olmuştur. Mayıs 1683 yılında Belgrad seferi için görevlendirildi. Ancak seferde başarısız olan Paşa, seferde ihmali olduğu gerekçesiyle Aralık 1683 yılında idam edilmiştir. Altı ay kadar kaptanıderyalık ve yedi buçuk ay kadar da sadrazamlık yapan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa; cesur, zeki, tedbirli, din ve devlet işlerinden iyi anlayan bir kişi idi.³⁴⁴

---

³⁴³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 128b-129a.

³⁴⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 129a-134a.

KAPLAN MUSTAFA PAŞA (?- 1680'de Eceliyle Vefat Etti)

Kaplan Paşa olarak anılan Mustafa Paşa değişik vilayetlerde valilik yaptıktan sonra Şam'a vali oldu. Merzifonlu Kara Mustafa azlinden sonra 1666'da yerine kaptanıderya olarak atandı. 1667'de donanma ile Akdeniz'e açılan Paşa, fethedilen yerlerin muhafazası için etrafa gemiler gönderdi. 15 Haziran 1668'de Trablusgarp'tan Selanik'e giden Osmanlı donanmasına ait altı gemi, Midilli önlerinde Corci komutasında on yedi fırkate ve üç kalyona denk gelip çatışmaya başladığını duyan Kaplan Paşa, Sakız'dan otuz beş donanma gemisi ile imdada yetişti. Çatışma esnasında atılan bir topla komutan Corci öldürüldü, kalyonlardan ikisi esir alındı, yüz on sekiz düşman askeri esir edildi ve düşman kalyonlarındaki yüz dört Müslüman esir serbest bırakıldı. Esir edilen düşmanlardan otuz kişi ve elde edilen ganimet ve altınlar merkeze gönderildi.

Nisan 1672'de kaptanıderyalık görevinden Silahtar Paşa yerine Halep beylerbeyliğine tayin edildi. Onun yerine Muş Sancağı mutasarrıfı Köse Ali Paşa kaptanıderya olarak atandı. 11 Mayıs 1676'da Bağdat valisi Abdurrahman Paşa'nın Mısır'a vali olarak gönderilmesiyle, boşalan Bağdat valiliğine Kaplan Mustafa Paşa atandı. 30 Ekim 1677'de Diyarbakır beylerbeyliğine atanan Kaplan Paşa yerine, Erzurum valisi Silahtar Ömer Paşa Bağdat'a atandı. 1678'de Çehrin üzerine sefere gönderilen Kırım Hanı Murad Han'ın devletten yardım istemesi üzerine, Kaplan Mustafa Paşa kendi eyalet askerlerine, tüm Kürdistan beylerine, Temeşvar ve sair eyalet askerlerine serdar tayin edilip yardıma gönderildi ve gösterdiği yararlılıklar vesilesiyle zafer elde edildi.

23 Nisan 1679'da Vezîr Kara İbrahim Paşa yerine kaptanıderya oldu. Böylece ikinci defa kaptanıderya olan Kaplan Paşa'nın Diyarbakır'daki beylerbeyliği görevine Vezîr Mahmud Paşa atandı. Aynı yıl içerisinde Moskov Çarının yapılan anlaşmalara uymaması nedeniyle Kaplan Mustafa Paşa otuz yedi parça çekdiri ile Karadeniz'e açıldı. Rodos mutasarrıfı olan Abdulkadir Paşa da on parça çekdiri ile aynı vakitlerde Akdeniz'e açıldı. İkisi de muhafaza görevlerini yerine getirip sağ salım Tersane-i Amire'ye döndü. 1680 yılında kaptanıderya Akdeniz'e, vekili Abdulkadir Paşa da Karadeniz'e açıldı. Kaplan Mustafa Paşa 5 Aralık 1680 tarihinde İzmir'e gitmiş ve orada vefat etmiştir. İlk kaptanıderyalığında altı yıl üç ay,

ikincisinde yirmi aya yakın görev yapmış IV. Mehmed dönemi kaptanıderyalarındandır.³⁴⁵

KÖSE ALİ PAŞA (?- 1676'da Eceliyle Vefat Etti)

Kusec Ali Paşa olarak bilinir. Mora mutasarrıfı iken kendisine Cezayir Beylerbeyliği verildi ve 8 Nisan 1672'de Kaplan Mustafa Paşa'nın birinci sefer azlinden sonra kaptanıderya oldu. Yaklaşık beş yıl denizleri muhafaza etti. Kaptanıderya olduğu zamanlarda Venedik ile sulh içinde olduğundan düşman gemileri ile herhangi bir çatışma yaşanmadı. Mayıs 1676'da görevinden azledildi ve o yıl içerisinde vefat etti.³⁴⁶

SEYDİ-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1684'te Şehit Edildi)

Seydi Ahmed Paşa'nın oğludur. Birçok vilayette valilik yaptıktan sonra vezaretle Rumeli Beylerbeyliğine atandı ve Köprülü-zâde hizmetinde fetih ve gazalarda muvaffak oldu. Özellikle Amman Kale'sinin fethinde takdire şayan yararlılıklar gösterdi. Birçok alanda maharetli olan Paşa, 14 Mayıs 1676'da Kusec Ali Paşa yerine kaptanıderya oldu ve padişah huzurunda kendisine semmür kürk giydirildi. Aynı yıl içerisinde Seydi Ahmed Paşa yirmi dört kadirga ile Karadeniz'e ve vekili Hüseyin Paşa'da otuz kadirga ile Akdeniz'e açıldı. Döndüklerinde 11 Kasım 1677'de görevinden azledilip yerine Vezîr Kara Mustafa Paşa kaptanıderya oldu.

Rumeli beylerbeyliğine tekrardan atanan Seydi-zâde Mehmed Paşa daha sonra Temeşvar beylerbeyliğine atandı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1682'de Avusturya Seferine hazırlanırken buraların muhafızlığına Seydi Mehmed Paşa atandı. Temeşvar ve Komaniçe muhafızlığı sadrazam Ahmed Paşa'ya, Kaniye muhafızlığı ise Seydi Mehmed Paşa'ya verildi (Temmuz 1682). 1684 yılında Osman Paşa-zâde Ahmed Paşa'nın azledilmesiyle onun yerine Temeşvar'a ikinci defa

---

³⁴⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 134a-137a.

³⁴⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 137a.

beylerbeyi oldu. Aynı yıl içerisinde Estergon kalesinin altında kahramanca savaştıktan sonra şehid düştü.³⁴⁷

BAYBURD'LU İBRAHİM PAŞA (1620-21- 1687'de İdam Edildi)

Kara Kethüda demekle bilinen İbrahim Paşa, 1030 (1620-1621) tarihinde dünyaya gelmiştir. Kara Mustafa Paşa'nın içişler ağası oldu daha sonra Mısır valisi olup ardından kethüda oldu. Kara Mustafa Paşa'nın kethüdası olduğu için kendisine Kara Kethüda denildi. 1082'de (1671-1672) padişaha yakın olduğundan kendisine büyük mirahurluk verildi fakat 1676'da bu görevinden azledilip vezaretle rikâb-ı hümayun kaymakamı oldu.

11 Kasım 1677'de Seydi-zâde Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya oldu. Hem kaptanıderya hem rikâb-ı hümayun kaymakamı olduğundan 23 Nisan 1679'da kaptanıderyalıktan azledilip yerine Kaplan Mustafa Paşa kaptanıderya oldu ve kendisi rikâb-ı hümayun kaymakamı olarak kaldı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın başarısızlıklarından dolayı idam edilmesiyle sadaret mührü Kara İbrahim Paşa'ya verildi. Devletin zor bir durumda olduğu ve birçok cephede düşmanla savaşıldığı bir dönemde sadrazam olan İbrahim Paşa, savaşlara gitmekten kaçındı ve savaşları yerine vekiller atayarak merkezden idare etmeye çalıştı. Savaş için gerekli mühimmat, erzak ve askeri cephelere sevk etti ama kendi rahatsızlığını bahane ederek kendisi savaşlara bizzat katılmadı. Ayrıca başarısızlık gösterirse Kara Mustafa Paşa gibi idam edilmekten korkuyordu.

Kara İbrahim Paşa'nın hastalığı artması ve devlet işlerinin sekteye uğraması üzerine Babadağı taraflarında serasker olan Bosnevi Süleyman Paşa, sadrazama vekalet edip devlet işlerinde ona yardımcı olması için Edirne'ye davet edildi. Devlet ve ordu işlerini başarılı bir şekilde düzene soktuğu görülen Süleyman Paşa 19 Aralık 1685'te İbrahim Paşa yerine sadrazam olarak atandı.

Azlından sonra kendisine tekaüt ulufesi verildi ve Üsküdar'daki yalısında ikamet etmeye başladı. Padişah'tan hacca gitmek için izin istedi ve kendisine izin verilince yalısında hac mevsimini bekledi. Lakin İbrahim Paşa'nın daha önce zarar

³⁴⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 137a-138a.

verdiği kişiler padişahın yanına giderek İbrahim Paşa'nın hacca gitmesinin iyi niyetli olmadığı ve parasının çok olmasından dolayı gideceği yerlerde asker toplayıp fitneye sebep olup devletin başına bela olacağını padişaha söylediler. Bunun üzerine İbrahim Paşa'nın mallarına el konuldu ve Rodos'a gönderilmesine karar verildi. Bu işle görevlendirilen Mirahur Recep Ağa, İbrahim Paşa'yı Rodos'a gönderdi ve mallarını ile üç bin kese nakit parasını hazineye teslim etti. Kara İbrahim Paşa 1687'de Rodos'ta boğdurularak idam edildi. Dördüncü Mehmed döneminde yirmi iki ay kadar kaptanıderyalık iki yıl kadar da sadrazamlık yaptı. Akıllı biri idi ama hırslı kibirli ve çok kusurları olan biriydi.³⁴⁸

BOZOKLU MUSTAFA PAŞA (?- 1698'de Eceliyle Vefat Etti)

Bıyıklı Mustafa Paşa olarak ta bilinir ve Enderun-i hümayunda kendisine küçük sipahi denilirdi. Silahtar rütbesi ile meşhur olduktan sonra 5 Aralık 1680 tarihinde vezîr rütbesiyle İzmir'de vefat eden Kaplan Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Dördüncü Mehmed döneminde dört yıl kapatan-ı deryalık yaptıktan sonra Mart 1684'te yerine Müsahib Mustafa Paşa atandı. Şubat 1690'da Halet Ahmed Paşa'nın azledilmesiyle onun yerine Şam valisi oldu. Aralık 1690'da Trablusgarp valisi Kılıç Ali Paşa'nın Kıbrıs Eyaletine atanmasıyla onun yerine Mustafa Paşa Trablusgarp'a vali olarak atandı. Mayıs 1692'de İkinci Ahmed döneminde Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Diyarbakır'a vali olarak atanmasıyla rikâb-ı hümayun kaymakamı olması için Trablusgarp'tan merkeze davet edildi.

Mart 1693'te Hacı Ali Paşa'nın sadrazamlıktan azledilmesiyle Mustafa Paşa huzura çağrılmış ve kendisine sadrazamlık teklif edilmiştir. Mustafa Paşa kendisini bu makama layık görmediğini ve bu görevi başaramayacağını padişaha söyledi ve bu işi iyi başaracak olan Ali Paşa'ya tekrardan görevinin iade edilmesinin daha uygun olacağını dile getirdi. Padişah bu teklife sinirlendi ve ikinizi idam edip mühr-ü hümayunu ya yeniçeri ağası İsmail Paşa'ya ya da Eğriboz muhafızı İbrahim Paşa'ya veririm diye tehdit edince Mustafa Paşa sadrazamlık teklifini kabul etti.

---

³⁴⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 138b-140b.

Erdel tarafına yönelen Mustafa Paşa, Belgrat kuşatıldığından Avusturya üzerine sefere çıktı. Belgrad'a gelen Paşa buradaki mevzileri güçlendirip gerekli önlemleri aldıktan sonra Aralık 1693'te Edirne'ye gitti. 14 Mart 1694'te desise yapan bazı kişiler yüzünden sadrazamlıktan azledildi. Azledilmesinde en büyük rolü, ondan hoşlanmayan Dârüssaâde ağası Nezir Ağa oynadı. Padişah'a yakın olduğundan her fırsatta padişahın yanında Mustafa Paşa'yı karalıyordu. 12 Mart 1694'te Mustafa Paşa'nın Edirne taraflarında askerlerle cirit oynadığını gören padişah bu duruma tepki gösterdi. Padişah çevresindekilerinin de kışkırtmasıyla mirahur ağayı gönderip Mustafa Paşa'dan sadaret mührünü istedi.

Sadaret mührü alınan Mustafa Paşa Trablusgarp'a ikinci defa vali olarak atandı ve Trablusgarp valisi Sürmeli Ali Paşa da sadrazam olarak atandı. Paşa Edirne'den Trablusgarp'a doğru yola çıktığı esnada düşmanları nevrüziyye pişkeşi için hazırladığı para ve atları da beraberinde götürüyor diye padişaha şikayette bulundu. Geri çağrılan Paşa'dan iki yüz on yedi kese akçe ve atlar geri alındığı gibi bir de hapse konuldu. Hapisten çıkarılan Mustafa Paşa, Trablusgarp'a gönderildi ve daha sonra bazı vilayetlerde vali oldu. Haziran 1698'de Amca-zâde Hüseyin Paşa sadrazam iken sadaret kaymakamı olarak görev yaptı. Yakalandığı bir hastalıktan dolayı 20 Aralık 1698'de vefat etti. Edirne'de Üç Şerefeli Cami haziresinde medfundur. Vefat ettiğinde altmış yaşlarındaydı. İyi huylu ve devlet işlerini iyi bilen biri idi.³⁴⁹

MÜSAHİB MUSTAFA PAŞA (?- 1686'da Eceliyle Vefat Etti)

Şeyh Kuloğlu'nun oğlu olduğundan kendisine de Kuloğlu Mustafa Ağa denilmektedir. Safranbolu'da dünyaya geldi ve çocukluğunda Enderun'a alındı, uzun yıllar hazine odasında hizmet etti. 4 Temmuz 1663'te has oda ağası olduktan sonra Hasan Ağa'nın kapıcıbaşı olmasıyla onun yerine padişah müsahibi oldu. Temmuz 1665'te Tire ve Manisa sancakları kendisine arpalık olarak verildi. 12 Nisan 1676'da vezaret rütbesi verildi ve semmür kürklü dört giysi hilat olarak ona giydirildi. Edirne'den İstanbul'a dönen Valide Sultan'a yolculuk esnasında muhafızlık yaptı.

---

³⁴⁹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 141a-143a.

Padişah 1083'te (1672-1673) Leh'lerin elinde bulunan Kamanice Kale'sini almak için sefere çıktığında yanında Müsahib Mustafa Paşa'da bulunmaktaydı ve kalenin alınmasında etkin rol oynadı. Padişah başarılarından dolayı ona hediyeler verdi. Mustafa Paşa'nın padişaha yakınlaşmasını hazmedemeyen sadrazam Kara İbrahim Paşa, onu merkezden uzaklaştırmak için azledilen Bozoklu Mustafa Paşa yerine onu kaptanıderya olarak tayin etti.

1096'da (1684-1685) birkaç kadirga yapıldığı gibi, ekonomik bakımdan gl olan bazı beyler ümera-i derya zümresine ilhak edilerek kendilerinden kendi kadirgalarını kendi imknlarıyla yapmaları istendi. Eski ve yeni donanma bir araya gelmesiyle altmış kalyonluk donanma oluştu. Donanmanın masrafları için hazine bin dört yüz kese akçe verildi. Mustafa Paşa bu paralarla donanmanın ihtiyaçlarını giderdikten sonra yola ıktı. Donanma İzmir Körfezi ağzında Foça Kalesi önünde demirledi ve Orak Adası civarında bir kale inşa etti. Daha sonra Midilli'de boğaz ağzında bir burç ve Sakız'da Fenar Kulesi karşısında bir burç bina ettikten sonra donanma Rodos'a doğru yola ıktı.

Mısır iskeleleri İşkenderiyye, Reşid ve Dimyattan İstanbul'a giden tüccar gemileri Venedik saldırısından kaçarak Anadolu yakasına yakın Susam Adası ve Geyve limanlarına demir atmışlardı ve otuz günden fazla korkudan hareket edemiyorlardı. Gemilerin kaptanları Rodos'taki Mustafa Paşa'dan yardım talep etmesi zerine Paşa donanma ile yardıma gitti ve onları Susam Boğazından güvenli bir şekilde düşman tehlikesinden kurtardı. Dönüşte Venedik korsanlarından meşhur Kapudn Pavlov'un kalyonuna denk gelindi ve kaptanıderya kalyonun ele geçirilmesini emretti. Lakin hava şartlarının kötü olmasını fırsat bilen Pavlov kaçmayı başardı.

Müsahib Mustafa Paşa Mora serdarı olarak atandı ve yerine Mısırlı-zde İbrahim Paşa kaptanıderya olarak atandı. Ancak Mustafa Paşa hasta olduğu için Mora'da kalmak istemediğinden yerine İsmail Paşa Mora serdarı oldu ve kendisine Seddülbahir muhafızlığı verildi. Burada görevde iken vefat etti. Dördüncü Mehmed

döneminde bir yıla yakın kaptanıderyalık yaptı. Alim ve kamil bir insan olup ulema ve şairleri çok sever ve kollardı.³⁵⁰

MISIRLI-ZÂDE İBRAHİM PAŞA (?-1697’de Şehit Edildi)

Trablusgarp dayılarından olup 20 Ağustos 1676’da Köprülü-zâde Fazıl Ahmed Paşa’nın vefatından iki ay sonra Trablusgarp beylerbeyi olarak atandı. Lakin 12 Ocak 1676’da daha önce buralarda halka zulmettiği için Mısır halkı onu istemedi ve durumu padişaha bildirdi. Bu görevden azledilen İbrahim Paşa, İstanbul’a geldi. 1683’te derya beyleri zümresine katıldı.

Tersane-i Amire’de yeniden gemi inşasına başlandı. Mısırlı İbrahim Paşa ve Cezayirli Baba Hasan’ın gözetimine on kalyon verildi. Bu kalyonlardan ikisi elli zira’ sekizi de kırk beş zira’ uzunluğunda yapıldı. Ayrıca donanmanın giderlerinin karşılanması içinde kendilerine Rodos ve Mısır sancaklarının gelirleri tahsis edildi. 1685’te Edirne’ye çağrılan Mısırlı-zâde’ye vezaretle kaptanıderyalık verildi. Kaptanıderya olan Paşa, tersane işlerine çeki düzen verdi. Ağustos 1688’de azledilerek Eğriboz Muhafızı olarak atandı.

Mart 1690’da Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduğunda derya beylerinin kaptanıderya olan Kalaylı Ahmed Paşa’dan şikâyetçi olması üzerine Ahmed Paşa azledilip Bozcaada muhafızlığına gönderildi ve yerine Mısırlı-zâde İbrahim Paşa ikinci defa kaptanıderya olarak atandı. Donanma ile Akdeniz’e açıldı ve düşman gemilerini yenilgiye uğrattı. Aralık 1691’de tekrar azledilip yerine Yusuf Paşa kaptanıderya olarak atandı.

Sultan II. Mustafa tahta geçtiğinde elden çıkan Sakız Adası’nı geri alması için kaptanıderya Amca-zâde Hüseyin Paşa’yı görevlendirmiş ve İbrahim Paşa da serasker sıfatıyla kaptanıderyanın yanında bu sefere katılmıştır. Seferden sonra Anadolu beylerbeyliğine atandı. 1697’de Zenta Savaşı’ndaki yenilgide Elmas Mehmed Paşa ile beraber şehit oldu. İlk kaptanıderyalığında IV. Mehmed döneminde yirmi üç ay, II. Süleyman Han döneminde on ay, ikinci kaptanıderyalığında, Sultan

---

³⁵⁰ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 143a-148a.

Süleyman döneminde on altı ay ve II. Ahmed döneminde yedi ay olmak üzere toplamda dört buçuk yıl iki ay kaptanıderyalık yaptı.³⁵¹

KALAYLI HACI AHMED PAŞA (?- 1714'te Eceliyle Vefat Etti)

Kalaylıkoz olarak ta bilinen Ahmed Paşa, Kayseri'de dünyaya geldi ve genç yaşlarda İstanbul'a gidip amcası Mehmed Ağa vasıtasıyla baltacılar ocağına girdi. Müsahib Yusuf Paşa'nın hizmetlerini gördü ve darussaade ağalığı, kahvecibaşı ve sakabaşılık görevlerini yaptı. Daha sonra Cidde valiliğine ardından Van beylerbeyliğine atandı. 1688'da Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya olarak atandı. 24 Şubat 1689'da derya beylerinin şikâyeti üzerine azledildi ve Bozcaada'ya sürgün olarak gönderildi. 1691'de İstanbul'a davet edildi ve Trabzon beylerbeyliğine atandı.

Daha sonra kendisine Sivas eyaleti tevcih edildi. Sadrazam Ali Paşa'nın azledilmesiyle yerine geçen Bozoklu Bıyıklı Mustafa Paşa, Sivas eyaletine Mahmud Paşa'yı atayınca Ahmed Paşa da 1693'te Kıbrıs muhafızlığı'na tayin edildi. 30 Ekim 1693'te Hüseyin Paşa yerine asitane kaymakamı olarak atandı. İstanbul'da asayişini sağlayıp güzel faaliyetlerde bulundu. Lakin hakkındaki şikâyetler üzerine bu görevden alınıp Diyarbakır'a tayin edildi ve yerine Amca-zâde Hüseyin Paşa asitane kaymakamı olarak atandı. Ocak 1694'te Bağdat beylerbeyliğine atanan Ahmed Paşa yerine Diyarbakır'a Silahtar Damad Osman Paşa atandı.

1696'da Azak Kalesi'ni işgal eden Ruslar üzerine gönderildi. Lakin görevini ihmal edince kale Rusların eline geçti. Bu duruma sinirlenen padişah onun idamına karar verince mühürdarı Halil Ağa ile firar etti ve Üsküdar'da Hamamcı Hüseyin Ağa'nın yanında saklanmaya başladı. Ahmed Paşa'nın yerini öğrenmek için ona yakın kişilerin evlerine baskınlar düzenlenip cezaevlerine konulup eziyetler edildi. Lakin Hamamcı Hüseyin Paşa onu hiçbir şekilde ele vermeyip hayatının kurtulmasına vesile oldu. İki sene gizlendikten sonra Valide Sultan'a ricada bulunup padişahın onu affetmesi için aracı olmasını istedi. Valide Sultan aracılığıyla affedildi ve mütekait olarak Bursa'da Çekirge denilen yerde ikamet etmeye başladı.

---

³⁵¹ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 148b-150b.

Rami Mehmed Paşa'nın sadareti sırasında Mart 1703'te vezîr olarak Kandiye Muhafızlığına gönderildi. Sultan Üçüncü Ahmed tahta geçtiğinde Damat Hasan Paşa, Nişancı Kavanos Ahmed Paşa yerine sadrazam olmuştu. Lakin darussaade ağası Süleyman Ağa, Hasan Paşa ile aralarında soğukluk olduğundan, Padişah'a yanaşıp Kalaylı Ahmed Paşa'nın sadrazam olmasının daha faydalı olacağını söyledi. Halkın da kendisine teveccühü olması nedeniyle Ahmed Paşa 28 Eylül 1704'te sadrazam olarak atandı. Lakin sadarete layık olmayan işler de bulundu. Kendi adamlarına devlet mevkilerini vermeye başladı. Verdiği kararlarda çok tutarsız davrandı. Sadaret makamının hakkını vermeyen Ahmed Paşa doksan bir gün sadrazam olarak kaldıktan sonra azledilip yerine Aralık 1704'te Baltacı Mehmed Paşa atandı.

1706 yılında İstanköy'e görevlendirildi. Bu durumdan şikâyetçi olup durumu padişaha arz ettiğinden 1710'da Kandiye'ye tayin edildi. Lakin buradaki halk yaptığı zulümleri ve fazladan akçe toplamasını padişaha ileterek şikâyetçi olması üzerine 1711'de azledilerek tekrardan İstanköy'e gönderildi ve Yusuf Paşa Kandiye'ye atandı. Bir müddet burada kaldıktan sonra İnebahtı Muhafızlığına gönderildi ve daha sonra İskenderiye sancağı da bu göreve ilave edildi. Daha sonra Trabzon eyaletine atanan Ahmed Paşa, yolculuk için hazırlık yaptığı sırada, Aralık 1714'te vefat etti.³⁵²

ÇELEBİ YUSUF PAŞA (?- 1771'de Eceliyle Vefat Etti)

Enderun'da yetişen Yusuf Paşa, hazine kethüdalığına kadar yükseldi. 1691'de vezaretle Sivas valisi olarak atandı. Ancak birkaç gün içerisinde Yusuf Paşa, Mısırlı-zâde İbrahim Paşa'nın yerine kaptanıderya olarak atandı ve vezîr Genç Mehmed Paşa onun yerine Sivas'a atandı. Üç yıl kadar kaptanıderya olarak kaldıktan sonra Sakız Adası'nı kuşatan Venedikliler üzerine sefere çıktı ancak onları gördüğünde Venedik donanmasının büyüklüğünden çekinip hiçbir müdahalede bulunmayıp geri döndüğünden 31 Aralık 1694'te azledilip Middilli'de kalebind olundu ve yerine Amca-zâde Hüseyin Paşa atandı.

Midilli'de birkaç ay kaldıktan sonra Nisan 1695'te affedildi ve Boğazhisar muhafızlığına atandı. Kasım 1695'te Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, Sultan

³⁵² Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 150b-167b.

Mustafa'nın huzuruna çıkararak, Çelebi Yusuf Paşa, yeniçeri ağası Hasan Paşa, Sivas valisi Hüseyin Paşa, sultan kethüdası Hasan Paşa ve Karaman valisi Mehmed Paşa'nın rehavet içinde bulunduklarını ve devlete hiçbir faydalarının olmadığını sultana söyledi. Sultan bunların vezaretlerini aldı ve her birine üç yüz akçe tekaudluk ulufesi vererek merkezden uzak yerlere gitmelerini söyledi.

Daha sonra Yusuf Paşa'ya tekrardan vezaretlik makamı verildi ve asitane kaymakamlığına getirildi. Mart 1702'de asitane kaymakamlığından azledilerek yerine Abdullah Paşa atandı ve kendisi de Adana eyaletine atandı. Daha sonra Halep Eyaleti'ne atanan Yusuf Paşa, Ekim 1703'te Diyarbekir Eyaletine ve Ekim 1706'da Trabzon Eyaletine atandı. 18 Aralık 1706'da Anadolu Eyaletine atanan paşa daha sonra Kıbrıs'a atandı ve Temmuz 1709'da Kandiye muhafazasına ardından da Temmuz 1710'da Hanya muhafızı olarak atandı. 11 Mayıs 1771'de tekrardan Kandiye'ye atanan Yusuf Paşa burada vefat etti.³⁵³

AMCA-ZÂDE HÜSEYİN PAŞA (?- 1702'de Eceliyle Vefat Etti)

Köprülü Mehmet Paşa'nın kardeşi Amca Hasan Ağa'nın oğlu olduğundan Amca-zâde olarak şöhret buldu. Fazıl Ahmed Paşa'nın seferlerinde yanında bulunmuştur. 1095'te (1683-1684) Pec hezimetinden sonra hapsedildiyse de kısa süre sonra Şehrîzor Eyaletine beylerbeyi olarak atandı. Buradan azledilip beş yıl Çardak Muhafızlığı'nı yaptıktan sonra Nisan 1690'da vezaretle Seddülbahir Muhafızlığı'na atandı. 1691'de Sadaret Kaymakamlığı'na getirildi. Ocak 1695'te Çelebi Yusuf Paşa'nın azledilmesiyle kaptanıderya olarak atandı ve Sakız Ada'sının kurtarılmasıyla vazifelendirildi.

Sakız'ın Fethi

II. Ahmed döneminin sonlarında Sakız Adası düşman tarafından istila edilmeye başlandı. Sakız muhafızı Damad Hasan Paşa direnmeye çalıştıysa da yardım gelmediği için Şeyhülislam Feyzullah Efendiden canların kurtarılması için fetva alıp 21 Eylül 1694'te adayı teslim etmek durumunda kaldı. Devlet adayı geri

---

³⁵³ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 167b-170a.

almak için yeniden hazırlıklara başladı. Bu süre içerisinde II. Ahmed vefat edip yerine II. Mustafa tahta geçti.

Yirmi kalyon ve yirmi dört çekdiri ile 8 Şubat 1695'te saat yedide Foça önlerinden hareket edildi. Orak Adaları mahalinden yola devam edilerek Koyun Adalarında demirlemiş olan düşman donanması üzerine hücumla geçildi. Düşman donanması derhal savunmaya geçti. Güneş batımına kadar savaş devam etti. Düşmanın en seçkin gemilerinin yok edilmesi sonucunda düşmanın gözü korkmaya başladı. Düşman donanmasının tamamen yok olmasından korktuğu için çekilmeye başladı. Osmanlı donanması bu savaşta ciddi bir zarar görmedi ve zaferi elde etti. Bu savaştan kayda değer ganimetler elde edildi.

Sakız'ın geri alınmasından sonra mezkur Hüseyin Paşa buranın muhafızlığına ve Mezemorta Hüseyin Paşa kaptanıderyalığa atandı. 1695'ta Karaman ve Adana, ertesi yıl 1696'da Belgrad Muhafızlığı'na tayin edildi. Belgrad'ta padişah huzuruna çıkarak Temeşvar tarafına yapılacak seferin zararlarını anlatmasına rağmen dediği yapılmadı ve büyük bir hezimet yaşandı. Bu hezimetle şehid olan Elmas Mehmed Paşa yerine Amca-zâde Hüseyin paşa sadrazam olarak atandı.

Sadrazam olduğu dönemlerde Nemçe, Moskov ve Venediklilerle sulh yoluna gitmiştir. 1702'de kendi isteğiyle sadrazamlığı bırakınca yerine Daltaban Mustafa Paşa atandı. Bucuktepe adında bahçelerinde birkaç gün kaldıktan sonra Silivri yakınlarındaki çiftliğine gitti. Hastalığı ziyadeleştikten 22 Eylül 1702'de burada vefat etti. İstanbul'da Saraçhane yakınlarında bina ettiği medresenin bahçesinde defnedildi.³⁵⁴

MEZEMORTA * HÜSEYİN PAŞA (?- 1701'de Eceliyle Vefat Etti)

Rodos'ta dünyaya geldi. Daha genç yaşlarda iken asker olup gemilerle Akdeniz'de defalarca savaşlara katıldı ve Cezayir'e gidip orada zamanla şan ve şöhret sahibi oldu. Devlet tarafından Cezayir'e beylerbeyi olarak atandı. Sakız

³⁵⁴ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 170a-178a.

* Venediklilerle yapılan bir savaşta çok ağır bir şekilde yaralanmasına rağmen iyileşip geri dönmesinden dolayı İtalyanca Mezzomorto (yarı ölü) ifadesinden bozma Mezamorta lakabını almış, Mezemorta, Mezomorto ya da Mezamorto Hüseyin Paşa olarak da anılmıştır.

Ada'sının geri alınmasında büyük yararlılıklar gösterdiğinden Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderyalık kendisine verildi. Altı yıl boyunca donanma ile başarılar elde edip düşman donanmasına zararlar verdi. 1696'da Akdeniz'e açılan Hüseyin Paşa, Venediklilerle uzun süren savaşlar yaptı. Bu savaşlarda zarar gören Venedik donanması bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. II. Süleyman döneminde Tuna kapudanı iken Vidin'in Avusturya'dan alınması için yürütülen harekâtı desteklemesi istendi.

Girdiği savaşlarda başarılar elde etti. Birçok hayratı vardır. Sakız'da bir cami, Cezayir'de bir cami ve medrese bina etti. 1701'de Akdeniz'e çıkıp Sakız taraflarına geldiğinde hastalandı ve 20 Ağustos 1701'de vefat edip Sakız'da defnolundu.³⁵⁵

ABDÜLFETTAH PAŞA (?- 1704'te Eceliyle Vefat Etti)

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın etbaindan olup, Cezayir'den İstanbul'a geldi. On beş yıl boyunca kapudan paşalar maiyetinde savaşan başarılı bir askerdir. 1701'de Mezemorta Hüseyin Paşa'nın vefat etmesiyle, Sakız'da demirlemiş olan donanmaya II. Mustafa tarafından kaptanıderya olarak atandı. Aynı sene düşman donanmasına zararlar verdikten sonra kasım ayında donanma ile İstanbul'a geldi ve donanmayı tersane-i amirede demirledi.

Yakalandığı felç hastalığı yüzünden hareket edemez hale geldiğinden maaşı İstanbul gümrüğünden ödenmek kaydıyla 120 akçe yevmiye ile 23 Aralık 1702'de emekli edildi ve yerine Aşçı Mehmed Paşa atandı. Daha sonra kısa sürede vefat etti. Abdülfettah Paşa, II. Mustafa döneminde on altı ay kadar kaptanıderyalık yaptı.³⁵⁶

AŞÇI MEHMED PAŞA (?- 1704'te Zehirletilerek Öldürüldü)

Kalyon kapudanı olarak hizmet eden Aşçı Mehmed Paşa, Abdülfettah Paşa'nın emekli olmasıyla onun yerine kaptanıderya oldu. Karadeniz'in muhafazasına görevlendirilen Paşa bahar mevsiminde Karadeniz'e açıldı ve buralarda bir müddet güvenlik için kalıp 1703'te donanma ile tersaneye geri döndü.

³⁵⁵ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 178a-180b.

³⁵⁶ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 180b-181a.

III. Ahmed'in tahta geçmesiyle Çerkes Osman Paşa kaptanıderya olarak atandı ve 14 Aralık 1703'te Aşçı Mehmed Paşa tekrardan kalyon kapudanı oldu.

7 Kasım 1713'te Kapudan Süleyman Paşa'nın azledilmesiyle ikinci defa kaptanıderya olarak atandı fakat iki ay sonra 13 Ocak 1714'te azledilerek yerine Süleyman Hoca atandı. İlk kaptanıderyalığında bir ikincisinde iki aydan fazla görev yaptı.

Osmanlı Devleti'nde iki Aşçı Mehmed Paşa vardır. Bazı tarihçiler bu ikisini bir bilmişse de bunlar ayrı kişilerdir. Birisi üstte zikredilen Aşçı Mehmed Paşa olup diğeri de Basra beylerbeyisi olan Aşçı-zâde Mehmed Paşa'dır.

Rodos'ta dünyaya gelen Aşçı-zâde Mehmed Paşa, gençliğinden itibaren denizlerde savaşan başarılı bir askerdir. Başarılarını duyan II. Mustafa onu Tuna kapudanı yaptı. Nemçe Seferinde donanma ile beraber hareket etti. Ayrıca görevlendirildiği bölgeleri en güzel şekilde muhafaza etti. Basra'da çıkan isyanı bastırmada Daltaban Mustafa Paşa'ya yardım etti ve isyancıların karargahlarını yıkarak isyanın bastırılmasını sağladı. Aşçı-zâde'nin başarılarını kıskanan Daltaban Mustafa Paşa ona çeşitli iftiralar atarak idamı için çabaladıysa da başaramadı bilakis Mehmed Paşa gösterdiği başarılarından dolayı Basra valisi olarak atandı. Burada üstün hizmetler ve yararlılıklar gösteren Aşçıoğlu Mehmed Paşa, kardeşinin oğlu tarafından Mayıs 1704'te zehirlenerek öldürüldü. Çok cesaretli ve korkusuz biri idi.³⁵⁷

KÜÇÜK OSMAN PAŞA (?- 1727'de Eceliyle Vefat Etti)

II. Süleyman döneminde silahtar ağalık yaptı. Kasım 1693'te vezîr olup rikâb-ı hümayün kaymakamı oldu. Aynı yıl IV. Mehmed'in kızı Ümmü Gülsüm Sultan ile evlenip Sinan Paşa sarayına yerleşti. Vekaleten görevlendirildiği vezîr-i âzamlık makamına göz dikince Diyarbakır'a gönderildi. II. Mustafa döneminde asitane kaymakamı oldu ve sonrasında Halep'e gönderildi. Anadolu'da eşkıyalık hareketleri başlayınca isyanları bastırmakla görevlendirildi. Daha sonra Rakka

³⁵⁷ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 181a-183b.

Beylerbeyliğine atandı. Üçüncü Ahmed 1703'te tahta geçtiğinde Rakka'ya Kürt Bayram oğlu Mehmed Paşa atandı ve Osman Paşa Van Eyaletine gönderildi.

Van'a gitmeden önce İstanbul'a davet edildi ve 14 Aralık 1703'te kendisine kaptanıderyalık verildi. 11 Mart 1704 yılında donanma ile Karadeniz'e açıldı fakat donanma fırtınaya yakalandı. Donanma fırtınadan çok zarar gördü, kaptanıderya baştardası zor bela kurtuldu. Donanma 6 Kasım 1704'te İstanbul'a döndü ve aynı gün Osman Paşa kaptanıderyalıktan alınarak yerine Baltacı Mehmed Paşa atandı. Şubat 1719'da Vezîr Recep Paşa'nın zulmünü engellemek için harameyn tarafına görevlendirildi. Buralarda gösterdiği başarıları sebebiyle kendisine Diyarbekir Eyaleti tevcih edildi. Daha sonra birçok vilayete vali olarak atandıktan sonra en son vali olarak atandığı Sayda'da 10 Ocak 1727'de vefat etti.³⁵⁸

BALTACI MEHMED PAŞA (?- 1712'de Eceliyle Vefat Etti)

Kastamonu asıllı olup genç yaşta İstanbul'a geldi. Akrabalarının yardımıyla saraya girdi ve 1695'te yazıcı oldu. 1703'te büyük mirahur oldu. Trablusşam Eyaletine görevlendirildikten sonra 16 Ekim 1704'te Üçüncü Ahmed tarafından kaptanıderya olarak atandı. Kaptanıderyalık ile yetinmediğinden 24 Aralık 1704'te Kalaylı Ahmed Paşa azline vesile olup onun yerine sadrazam olarak atanmıştır. Bu ilk sadrazamlık döneminde kendi taraftarlarını iş başına getirmekten başka bir iş yapamadan 3 Mayıs 1706'da azledildi ve yerine Çorlulu Ali Paşa atandı.

Sakız Adası'na sürgün kararı çıkmışken Yazıcı İbrahim Efendi'nin girişimleri sonucu affedildi ve Erzurum Eyaleti'ne beylerbeyi olarak atandı. Daha sonra Halep Valisi olan Mehmed Paşa, Temmuz 1710'da Nu'man Paşa yerine ikinci defa sadrazamlığa getirildi. İkinci defa sadrazamlığa getirilmesinde gümrük emini Osman Ağa'nın çalışmaları etkili oldu. Sadrazam olduktan sonra Osmanlı'nın sınırlarını taciz eden Ruslara karşı sefere serdar-ı ekrem olarak tayin edildi.

Mart 1711'de İstanbul'dan ayrılan Baltacı Mehmed Paşa, 18 Temmuz 1711'de Prut nehri civarında Rus kuvvetleri ile karşılaştı. Ruslar, Osmanlı ordusu tarafından kuşatılınca büyük zayıatlar vereceğini anladılar ve Osmanlı ile tüm

³⁵⁸ Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 183b-187b.

şartlarını önceden kabul ettikleri bir anlaşma imzaladılar. Baltacı Paşa, bu başarıyı fırsata eviremediğinden ve merkeze danışmadan bazı kararlar aldığından sadrazamlıktan azledildi ve yerine Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa atandı.³⁵⁹

---

³⁵⁹ şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye...**, vr. 187b-197b

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRİ ZADE MEHMED SAİD EFENDİ'NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYONU

BU ÇALIŞMADA KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ESASLARI

Üzerinde çalıştığımız Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye adlı eserin tek nüshası olup müellif hatlı olan bu nüsha Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'den (nr.45/555; mikrofilm, nr. 11.743) getirilerek üzerinde çalışma yapıldı.

Metnin transkripsiyon işlemi tam transkripsiyon kurallarına göre yapıldı. Bütün harflerin yazılış ve okunuşlarıyla aynen transkripsiyonu verildi. Okunamayan kelimeler yerine (...) işareti, şüpheli okunan kelimelerin yanına (?) işareti konuldu. Arapça, Farsça tabirler ve müellifin istifade ettiği eserler italik olarak verildi. Metindeki varak numaraları köşeli parantez içerisinde ve fark edilmesi amacıyla koyu renkte [**Bold**] gösterildi. Konu başlıkları da ayrı yazılıp belli olması için koyu renkte (**Bold**) gösterildi. Gerekli görülen yerlere noktalama işaretleri konuldu yine metnin orijinalinde olmamasına rağmen gerekli görülen yerlerde paragraf başı yapıldı.

Metinde geçen Ayet-i Kerîmelerin ve Hadîs-i Şeriflerin anlamları, Ayet-i Kerîmelerin hangi süre ve kaçınıcı ayeti olduğu, Hadîs-i Şeriflerin hangi kaynaktan alındığı ve numaraları dipnotta verildi. Okuyucunun metindeki ayet ve hadisleri anlayabilmesi ve konu ile arasındaki bağı kurabilmesi için dipnotlarda ayet ve hadislerin mealleri de verildi. Metinde geçen Arapça ve Farsça şiir ve ibarelerin Türkçe karşılığı dipnotta verildi. Eserde olayların tarihleri hicri tarih kullanılarak verilmiş ve bazen bu hicri tarihler Arapça olarak verilmiştir. Bu hicri tarihlerin

miladi tarihleri parantez içerisinde verilmiştir. Tarih çevirme işlemlerinde Türk Tarih Kurumu'nun web sitesinde bulunan Tarih Çevirme Kılavuzlarından istifade edilmiştir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : Ā, â; Ą, ā; e	ص : Ş, ş
ء : 'e	ض : Ż, ż; Đ, đ
ب : B, b	ط : T, t
پ : P, p	ظ : Z, z
ت : T, t	ع : 'e
ث : S, s	غ : Ğ, ğ
ج : C, c	ف : F, f
چ : Ç, ç	ق : K, k
ح : H, h	ك : K, k, G, g
خ : H, h	گ : ħ
د : D, d	ل : L, l
ذ : Z, z	م : M, m
ر : R, r	ن : N, n
ز : Z, z	و : v, U, û, Ü
س : S, s	ه : H, h,
ش : Ş, ş	ی : y, ı, î, Î

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ba‘de hamd-ı Hayy ve na‘tı Muştafâ, bâ‘is-i te‘lîfe etdik ibtidâ. Bu nüsha-i dilârânın cem‘ u te‘lîfine bâdî ve bu maqâle-i zibânın tedvîn ü taşnîfine sebep-i âdî budur ki: Hâliyen halîfe-i zamân bâ‘işü'l-emni ve'l-emân sertâc-ı selâtin-i Âl-i ‘Osmân sebep-i nizâm-ı cihân es-sultân ibnü's-sultân ve'l-hâkân ibnü'l-hâkân es-sultânü'l-ğâzî mu‘izzü'd-devleti ve'd-dünyâ ve'd-dîn

Li-münşi‘ihi³⁶⁰

Nâsıb-ı râyât-ı adl u dâd-ı sultân-ı cihân

Fâtih-i ebvâb-ı cûd u şâh-ı dîn Maḥmûd Ḥân³⁶¹

ḥullidet ḥilâfetühü ḥazretlerinin nice müddet rikâb-ı ḥümâyûn-ı ḥidivânelerinde hizmet-i mîr-aḥûr-birle şeref-yâb olan düstûr-i Felâtûn-(Eflâtun) şu‘ûr ve Büzürc-i Mehr-kiyâset vezîr-i Âşaf-nezîr ve Felâtûn-(Eflâtun) hayşiyet

Li-münşi‘ihi:

Sâhib-i bahr-i lütf u cûd ü kerem

Mensi-i nâm-ı Bermek u Ḥâtem

A’nî bihî el-Ḥâc es-Seyyid Muştafâ Paşa³⁶²

Mısra‘

Dâme bi'l-birri zikruhû ve feşâ³⁶³

Hizmetleri kim eben-an-ceddin şecâ‘at ü mehâbetle mevşûf ve nihâyet lütf u keremle ma‘rûfdur.

³⁶⁰ Müellif bizzat kendisinin yazmış olduğu şiirlerin başında “Li-münşi‘ihi” ifadesini kullanmıştır.

³⁶¹ Adâlet sancaklarını diken cihân sultanı, Cömertlik kapılarını açan dînî şâhı Maḥmûd Ḥân ḥilâfeti dâimî olsun.

³⁶² Cömertlik ve kerem denizininin şâhibi ismi unutulmuş Bermek ve Ḥâtem ya‘ni el-ḥâc Muştafâ Paşa.

³⁶³ Zikri iyilikle dâim ve ifşâ olsun.

Vezâretle Maḥmûd Paşa ‘azlinden ḳapudân-ı deryâ olmağıyla, ol âb-ı rûy-ı vûzerânın keşti-i muḳaddem-i zafer-tev’emleriyle baḥr-i cihân sefâyın-i vücûd ḥalk ve âleme limân-ı râḥat olup bunların re’y-i rezîn-i Âşafâneleriyle zuhûr-pezîr olan tedâbîr-i aḥsene ve umûr-ı müstaḥseneye ḳapudân-ı selef nâ’il olmadıkların ḥavâşş ü avâma tefhîm için bu bir iki evrâḳ-ı perîşân edâ cem’ ü tedvîn ve bu devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i ‘Osmâniyede ne mikdâr ḳapudân gûzer itmîşdür. Zafer-yâb olduğumuz vech üzere kimi icmâl ve kimi tafsîl [1b] bi’l-cümle bu nüsha-i nev-peydâ da tebyîn olunup ḥuzur-ı ‘âlîlerine ‘arz u taḳdîm ve *Tuḥfetü’l-Muştafâviyye* ismiyle tevsîm olundu.

Telaḳḳî-i bi’l-ḳabûl buyrulmaḳ bu ‘abd-i ḥaḳîr Şehrî-zâde Meḥemmed Sa‘îd-i pür-taḳşîre aḳşa-yı mâ-yetemennâdır.

Li-münşii’hi

Ey cenâb-ı vezîr-i kân-ı ‘atâ

Mazḥar-ı lütf-i Ḥazret-i Mevlâ

Lütfun oldu sebab bu te’lîfe

Ya‘ni kîm bu kitâbı taşnîfe

Gelmemişdür selefde buna nazîr

İtmemiş kimse böyle bir tahrîr

Cedd-i bî-ḥadd ü sa‘y idüp bu ḥaḳîr

Ya‘ni bu bende-i şikeste-zamîr

Otuza vardı cümle te’lîfim

Oldu her fennde nice taşnîfim

Ma‘rifet böyle iken ey dânâ

Nice bir kârım ola vâveylâ

Nice bir zillet ile ḥor olayım

Nice bir böyle gam-nisâr olayım

Bâri bir ḥizmetinle dil-şâd et

Dil-i vîrânı şen ü âbâd et

Olayım dergehinde bir bende
Bârî kesb-i şeref edeyim ben de

Var iken bir senin gibi dâna
Hâlimi kime eyleyim inhâ

Cümle maşûdunu vire Mevlâ
Kahr ede düşmenin Cenâb-ı Hudâ

Luţf u ihsânla Hudâ-yı Ganî
Ceyş-i a‘dâya gâlib ede seni

Tenbîh

Hafî olmaya ki bu risâle-i perîşân-edâda zikrine taşaddî olunacak vüzerâ vü ümerânın nâ‘il oldukları fütûhâtın tafşîli kütüb-i tevârîhde meşûr olmağıyla bu makâlede ber-vech-i icmâl işâret ile iktifâ ve müverrihîn-i müverrihinde terkîm olduğu vech üzere ism ü resmleri tasţîr ü inhâ olundu. İmlâ ve edâda olan kusûrlar ma‘füvv buyrulmak mercûdur.

Ve işbu nüsha-i ra‘nâ ba‘de't-tekmîl ve telhîs-birle Kâtib Çelebi şürû‘ olunmak taşmîm olundu. İtmâmını müyesser eyleye. Âmîn. [2a]

Muqâddime

Żamâyir-i ûlû'n-nihâye vâzıhdır ki Kâtib Çelebi merhûm mecmû‘asında bu rütbe-i celîle hakkında çend satır kelimât-ı râ‘îka îrâd itmekle bi-aynihâ bu mecelle-i celîleye ma‘at-tezyîl tasţîr olundu.

Faşlün fî sürâdikâti'r-raţîl

Deryâ kapudânlığı dedikleri manşıb-ı mu‘teberedir. Bu rütbe-i refî‘a sevâhil-i bahriyye memâlikine mâlik olan devletlerde bir rütbe-i menî‘a ve manşıb-ı celîledir. Mağrib ve İfrikıyye ve sevâhil-i Mısır ve Şâmiyye ve Septe Boğazı'na varınca Anadolu ve Rûmeli câniblerinde ve Septe'den taşra Bahr-i Okyanus'da vâkı‘

Cezâyir-i ‘azîm ve cenûben ve şimâlen Bahr-i Muhîţ ihâta eylediği sevâhile muttasıl olan milel-i muhtelif devletlerinde zarûriyyât-ı lâzimedden olmak hasebiyle kadîm zamândan berü mütedâvil olmuş bir maşlahat-ı ‘azîmedir. Hattâ Mağrib ve İfrikıyye ve Endülüs devletlerinde bu kavm şâhibine Melend derler. Lafz-ı Melend lügât-i Efrensiyye'den menkûl bir isimdir. Şimdi ‘âmme lisânında meşhûr olan levend lafzı Melend lafzının ğalaţıdır. Bu zikr olunan memâlik-i bahriyye halkının hürûb ü ticârâtı rûkûb-i sefîneye ve sefer-i bahre muhtâc olmağın mebde-i devletlerinden berü fenn-i sefîne ve ahvâl-i deryâya iştiğâl etdikleri için mehâret kesb etmişlerdir. Binâ’en-‘aleyh Cezâyir-i Bahriyye ve sevâhil sükkânı huşûşan İspanya ve İngiliz ve Ceneviz ve França ve Felemenk ve Venedik makûlesi tavâyif-i sefâyin, deryâ umûrunda cümleden ziyâde mâhir ve kadîmî şan‘atları olmak cihetiyle bu şanâ‘atın deġâyıkına vâkıf ü mütebeşşirlardır.

Hażret-i ‘Ömer rağıyallhü ‘anhu zamân-ı hilâfetinden ‘Amr bin el-‘Âş, Mısır’ı feth itdiği vakte gelince ehl-i İslâm'dan deryâda sefîneye mâlik ve ticâret-i bahriyye sebîline sâlik kimesne yoğ idi. Mısır feth oldukda Hażret-i Fâruk rağıyallâhü anhu ‘Amr bin el-‘Âş’a mektûb yazup “*Bahr ne makûle şeydir? Evşâf ü ahvâlini i ‘lâm eyle!*” deyü fermân etdiler. ‘Amr bin el-‘Âş Dîvân-ı Fârûķî’ye bu lafz ile cevâb yazdı:[2b]

Yâ emîre'l-mü’minîn “*İnne'l-bahre halkun azîmün yerkebühü halkun za‘îfun ke dûdin alâ ûdin*”³⁶⁴. ‘Amr bin el-‘Âş’ın arzı gelüp de Hażret-i Fâruk ümmet-i Muhammedi mehâlik-i deryâdan şıyânet kaşdıyla rûkûb-i bahrden men‘ eyledi. *Ķureyş ve sâ’ir ‘Arab kısmından bir ferd ġazâ vü ticâret için sefer-i bahre gitmeyeler deyü ‘ale'l-umûm bahr-i deryâya girmekden memnû‘ oldular.* Emma Mısır halkı ve milel-i muhtelifeden memâlik-i Mısırıyye’de ve sevâhilinde olan tüccâr düvel-i sâlife zamânlarından berü müddet-i ‘ömrleri deryâ rûkûbuna maşrûf ve hürûb ve ticârât-i deryâya an aşl me’lûf olup eben-an-ceddin görüp bildikleri şanâ‘at-ı nâfi‘aları olmağın anlar memnû‘ olmayup, Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve ġayri sevâhilinden sefinelerini işlidüp kârlarını ederler. Ve kezâlik Süveyş halîcinden Yemen’e ve Hînd cezâyirine ve sevâhilinde olan benderlere sefer idüp ticâretlerinden

³⁶⁴ Muhaġġak deniz büyük yaratılmıştır, ona küçük mahlûkât biner. Kurtçuk ve böceğın tahta parçasına bindiğı gibi.(‘Amr bin el-‘Âş).

mu‘aţţal olmadılar ve Megârîbe ve Zenâta ve sâ‘ir kabâ‘il-i ‘Arab-ı kibâr ki Mısır’da ve iskelelerinde sâkin olmuşlar idi. Ahâlî-i Mısır’dan zıkr olunan tüccâr-ı bahriyye anları daği tahrîk ve gâzevât ve ticârât-i bahriyyeye terğîb eder oldular. Ammâ ‘Amr bin el-Âş ile gelen kibâr-ı eshâb ve anlar emşâli müte‘ayyinân-ı ‘Arab tenbîh-i Fârûkî ile mütenebbih olup ibtidâ-yı emirde muhâlefete cür‘et etmediler. Tâ ki Nuhayle şeyhi Arafce bin Herseme el-Ezdî ve Meşket hâkimi ki kuvvet-i mâl ü ricâle mâlik kimseler idi. Müslimîni gâzâ vü cihâddan ve mekâsib-i nâfi‘adan men‘ itmek re‘y-i şavâb değildir deyü tenbîh-i ‘Ömerîye muhâlif sefînelere binüp ‘Ammân ve sâ‘ir cezâyir ü sevâhile gâzâya gitdiler. Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhü ‘anhu işitdik de Arafce’ye itâb-nâme gönderüp ‘Amr bin el-Âş tarafından mü‘âhaze vü zecr itdirdi.

Bundan sonra sevâhil-i Mısıryye sükkânından zî-kuvvet sefîne sâhibleriyle ekâbir-i İslâm daği müşâreket idüp ceste ceste sefînelere girüp gâh gâzâ ve gâh ticâret için deryâ [3a] seferin eder oldular. Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhü anhu hayırları mün‘akis oldukça nehy u men‘i teşdîd etmeyüp sükûtle hâlleri üzre ibkâ eyledi. Tâ Mu‘âviye vaktine gelince kâlîte ve fırkate ve şâyika makûlesi muhtaşar sefînelere gâh gâzâ gâh ticâret eder oldular. Amma bu sefînelerde re‘îs ve âlât kullanan müsevvimîn cümle efrenc ve cezîreler keferesi kısmından fenn-i deryâda mâhir kâfirler olup ücret-i azîme ile istîcâr ve istihdâm ederlerdi. Ehl-i İslâmdan kimesne ol fûnûna müte‘allık şey bilmezlerdi. Mu‘âviye vaktinde tekrâr ‘Amr bin el-Âş istiklâl-i tâm ile Mısıra vâlî oldukda fermân-ı Mu‘âviye ile rûy-i deryâyâ gâzâ için müslimîne izn-i ‘âm virdiler.

Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhü anhin ibtidâ men‘i ba‘dehü sükûtu ba‘dehü izn-i âm virilmekde hikmet böyle demişler ki millet-i Arab bedâvet-i hâlde an asl rükûb-i sefîne ve ahvâl-i bahriyye ümûrundan bir şey bilmezlerdi. İbtidâ-yı hâlde men‘i şıyânet-i maşlahat için olmuş ola. Ba‘dehü fırka fırka ol şan‘ata mübâşeret ve levâzım-i ahvâlini ta‘allüme şürû‘ etdiklerinde alâ sebîli’l-müsâmağa sükût etmiş olalar. Ba‘dehü millet-i İslâmiyye ol fûnûna âşinâ olup ahvâl-i deryâyâ kadar müşterek ittîlâ‘ tahsîl etdiklerinden gâzâ vü cihâda izn-i âm virildi. Ba‘de şudûri’l-izn gûzât-ı müslimîn daği münâsib sefîneler yapup ahvâl-i rûzgâr ve ehvâl-i bihâr dağâyıkına ârif re‘îsleri zümre-i nasârâdan içâle ile tutup kendüsi âlât-ı harble ve edevât-ı cihâd ile girüp gâh gâzâ gâh ticâret eder oldular.

Emîr-i Mısır Ukbe bin Âmir kırk yedinci sâl-i hicretde (47/667-668) fırkâterle Rodos'a ğazâ idüp ganâyim-i keşîre almışdır. Ve kırk sekizinci sâl-i hicretde (48/668-669) Mu'âviye bin Ebî Süfyân fırkâterle Kıbrıs Cezîresine ğazâ eyledi deyü *Târîh-i Hamîs'de* İmâm-ı Vâkıdîden rivâyet eder.

'Abdûlmelik bin Mervân hengâm-ı saltanatında İfrikiyye 'Âmili Hassân bin Numân'a haber gönderüb bu merâkib-i bahriyye ve süfün-i mütenevvi'a inşâsı için Dârü's-şanâ'iiyesin [3b] emr eyledi. Hattâ hâla isti'mâl olunan tersâne lafzı dârü's-şanâ'adan ğalatdır.³⁶⁵ Devlet-i 'aliyye-i İslâmiyede ibtidâ yapılan tersâne Tunusu'l-Hazrâ dârü's-şanâ'asıdır.

Ol vaĳitte Tunus'da beş yüzü mütecâviz fırkate ve ana müşâbih hafîfü'l-ma'ûne sefineler yapılup hâzır oldukda Tunus Şeyhi Ziyâdetullâh ibn-i İbrâhim vaĳtinde ki târîh-i hicretin seksen ikinci senesi (82/701-702) idi. Atâ bin Râbi' Abdûlmelik tarafından serdâr olup ol donanma ile varup Şaklebiye cezîresini feth etdiler. Şaklebiyye'ye lisân-ı firenkde Müseyne adası derler. Evsâfı ma'lûm ve meşhûr bir cezîre ve vâsi' ve ma'mûr bir memleket-i azîmedür. Ve doksan bir senesinde (91/709-710) hâkim-i İfrikiyye Musa bin Naşr Abdûlmelik tarafından işâretle donanma tedârik idüp Târik bin Ziyâd kapudân nasb olunup Endülüs cânibine tahrîk-i râyet-i gaza vü cihâd etdiler. Tevfîk-ı ilâhî ile Endülüs memleketini ba'dehü Serdâniye cezîresin feth etdiler. Ve doksan iki (92/710-711) târihinde yine mezbûr Târik bin Ziyâd hem kapudân hem serdâr olup bu donanmâ-yı azîm ile Septe³⁶⁶ hâlcinden taşra Bahr-i Okyanusa çıkıp İspanya küffârıyla müddet-i medîd ceng idüp fütûhât-ı azîmeye muvaffak olmuşdur. Donammâ-yı asker-i İslâmdan ibtida Septe Boğazından taşra çıkılan donanma budur. Mervîdir ki Tuleytula memleketinde Eraĳlus nâm hâkîm-i nâmdârın Beytü'l-Hikme bir eşer-i azîmi var idi ki binden mütecâviz zamân mülûk-i küffâr beyninde mu'tenâ ve mu'teber ve Ayaşofya mânendi muhterem bir cây-gâh idi.

³⁶⁵Zamîme: Bu evrâk-ı perîşânı tevârîh-i mu'tebere ve bu saĳâyif ve cerâyidi tedvîn ve tasnîf eyleyen abîdü'l-hâkîr ve adîmü'l-belâĳa, bu da'î-i kem-nâm ve bî istîta'a Meĳammed Said ibn-i Şehrî Meĳammed, hatâ ve uyûb ve cürmle mü'eyyed. Nesr vormeye tersâne lafzının Dârü's-sanâ'adan ğalaĳ olduğu katî ba'iddir. Ammâ terseĳâneden muĳaffef denilse min vechin akla yakîndir. Raca'nâ mâ künnâ fihi.

³⁶⁶ Septe Boğazı'ndan taşra olan deryâ-yı muĳîte kütüb-i hükemâda Bahr-i Okyanus derler.

Devlet tavayif-i hükemâda olduğu asırlardan berü bu Beytü'l-Hikme ma'mûr ve ziyâret-gâh-ı cumhûr olup içine bir kaç bin hakîm ve riyâzat-keş feylesoflar ve fûnûn-ı hikmetin envâ'ına meşgûl kimseler var idi. Ve her ilme meşgûl olanların mekânı ve sûk ve dükkânı ve kârgâhı başka olup envâ'ı [4a] zîb u zînetle müzeyyen ider. Hattâ cümlesinin kandilleri ve havânları ve tabhâ ve zurûf mişillü âlât ve evânları zeheb-i hâlişden idi. Ve hazînelerinde olan nükhûd ve cevâhir ve tuhaf kalem ile tahrîr ve lisân ile ta'bîr olunmak rütbesinden efzûn idi. İsevîler beyninde beytü'l-hikme olmak i'tibâriyle mülûk-i Nasârâ istîşâline ihtirâmen cür'et etmedikleri cihetinden bu kadar bin ta'addî-i müteğallibeden maşûn ve gittikce ma'mûr olmuş idi. Bu vechile darü'l-emn olduğuna binâ'en ulûm-i mektûmeye mâlik feylesoflar varup ana tavaştun idüp bî-havf u haşyet izhâr-ı şanâ'atda mehâretlerin ibrâz idüp ol Beytü'l-Hikme'yi nîce bin hazâyin-i Kârun ile mâl-â-mâl etmişler idi. Doksan bir sene-i hicretinde (91/709-710) İspanya kralı olan Lodrig nâm Kral ki sefih ve câhil ve ebter ve bâtıl kâfir-i bed-fa'âl idi. İlim ve hikmete hürmetden bî-haber tama'kâr olduğu hevâsına tâbi' erzâl ile varup Tuleytulayı ale'l-gafle başup beytü'l-hikmeyi teşhîr etdi. Bu kadar yüz den berü Beytü'l-Hikme'de müddehîr olan hazâyin-i emvâl ve defâyini kabz idüp ganâyim-i bî-hesâb ile kâm-yâb oldu. Mezbûrun bu vaşfindan umûmen mülûk-i Nasârâ muğayyerü'l-hatır olup hâsm-ı cânı oldular.

Doksan iki senesinde (92/710-711) serdâr-ı İslâmiyyândan zikr olunan Târîk bin Ziyâd, İspanya üzerine varup ceng-i bî-sâr ve harb-i bî-şümârdan sonra bi avnillâhi te'âlâ ehl-i İslâm gâlib gelüp mel'ûn-ı mezbûrun Beytü'l-Hikmeden gâret itdiği hazâyini ve cevâhir ve tuhaf-ı nevâdiri ve kendü hazînesin cümle iğtinâm etdiler. Ol hazâyin-i bî-nihâye umûmen nasîb-i ehl-i İslâm oldu.

Azîz Efendi *Târîhi*'nde tevârîh-i mu'tebereden nakl idüp der ki Tuleytula fethinde nasîb-i ehl-i İslâm olan şunûf-i emvâlden mâ'adâ yüz altmış tâc-ı mücevher ve bir dirhemi kanţara tarh olunur birkaç şandûk kibrît-i ahmer ta'bîr olunan cevher-i iksîr-i mu'teber ve zimemin [4b] ziyâbı ve la'l-i bedehşânî mürâşşâ' mâ'ide-i Süleymânı ve bir âyine-i kît-î nümâ ve nîce tuhaf-ı girân-bâhâ mâl-i ganâ'imden ifrâz olunup dergâh-ı hilâfete ya'ni Abdü'l-melik âsitânesine irsâl olundu. Tevârîh-i mağâribede bu garrâ-yı azîmi ve iğtinâm olunan emvâl-i bî-hesâbı tafşîl ederler.

Sefîne levendâtından her bir levende on iki bin altun nakîdden mâ‘adâ nîce esîr ve nîce tuhaf takşîm olunduğunu yazmışlardır.

Bu emvâl-i azîme Abdülmelik bin Mervân’a vüşûl buldukda devleti kuvvet bulup tahlîd-i âsâr ve taşhîh-i sikkeye ve nice ebniye-i azîme binâsına şürû‘ itmişdür. Bu vak‘a-i azîmeden sonra hükemânın revnakı münkesir ve şervet-i Kârûniyeleri müstetir olup eşrâr-ı hikmete müte‘allık ümûrdan bir şey i‘lân ve izhâr olunduğu mesmû‘ değildir. Olanlar daği kıbâb ma‘âş-ı zâhiriye mestûr ve zî-meşâyih ve dervîşânda yâhud kıssîsîn ve ruhbân ve târik-i lezzât ciheti şeklinde unvânı terk ve tecrîd ile ma‘rûf ve mezkûr olmuşlardır.

Biz yine şadede gelelim. Bu zîkr itdigimiz ganîmet-i azîmeden sonra guzât-ı müslimîn kuvveti te‘mîn ve fenn-i deryâda mehâret-i âmme kesb idüp be her Mısır’dan ve Tunus’dan ve İfrikiyye’den müte‘ayyen donanma ihrâc eder oldular. Bu tarîkla Baħr-i Sefîd’de ve Septe Boğazı’ndan taşra olan cezâyir ve sevâhile kati çok memâlik-i efrenc zafer bulunup fütûhât-ı celîle ile muğtenim olmuşlardır. Ba‘dehü Endülüs donanması ikiyüz fırkatiyeye degin çıkmışdır ve İfrikiyye donanması yüz elli sefîneye bâliğ oldu. İgtinâm ve fütûhâtları tafşîlâtı kütüb-i tevârîhde mestûrdur. Ba‘dehü mürûr-ı zamân ile rûy-i deryâda gâh küffâr donanması gâh ehl-i İslâm donanması gâlib ve sevâhil ve cezâyir vilâyetlerin ağılabiyyet tarîkıyla birbirinden nehb olarak deryâda ceng ü cidâl eksik olmuşdu.

Devlet-i ‘aliyye-i -i ebed-peyvend-i ‘Osmâniyyede ibtidâ-yı hâlde daği fenn-i deryâyâ çendân [5a] iştiğal ve taşhîl-i mümâreset olunmamış idi. Bu devlet-i ‘aliyyede ibtidâ sefîneler ile Gelibolu hâlcinden Rûmeli cânibine ubûr ve gâzâ-yı mevfûr eden Ğâzi Süleyman Paşadır ki Sultân Orhan Ğâzî oğludur ve Gelibolu ve Bolayır ve Hayrabolu ve Tekirdağı ve İpsala fütûhâtı ol mîr-i gayyûrun eser-i meşkûrudur. Ba‘dehü fâtih-i İstanbul Sultân Ğâzî Ebü'l-fetħ Sultân Meħemmed Hân vaktine gelince fırkate ve ba‘zı muhtaşar sefînelerle sevâhile gâzâ olunurdu. Kostañtiniyye fethinde ziyâdece sefîneler tedârik olunup Karadenize ve Akdenize doğru gâzâyâ şürû‘ etdiler. Hattâ Fâtih merhûm Gedik Ahmed Paşayı serdâr idüp üç yüz pare sefîne ile Karadenize irsâl eyledi. Varup Kefe Kal‘ası Freng elinden ve Menķûb nâm kal‘ayı Naşârâ elinden alup feth eyledi. Vezîr-i müşârün-ileyh bî-hadd u gâye ganâyimden mâ‘adâ küffar beylerinden birkaç müte‘ayyen nâmdâr kâfirleri

esîr idüp dergâh-ı Ebü'l-fetħe irsâl itmişdür. Bu vechile giderek donanma sefînelerinde ve askerinde vefret ü keşret peydâ oldu.

Sultân Bâyezid Hân merhûm aşrında sekiz yüz doksan iki sâl-i hicretinde (892/1486-1487) Endülüs ve Müseyne Adası dedikleri cezîre-i azîme-i ma'mûreye İspanya kâfirleri müsallaṭ olup ol memâlike mâlik Âl-i Ahmer pâdişâhından bir kaṣiyye-i ğarrâ gelüp İspanya istîlâsından şikâyet ve Endülüs iklimini tasalluṭ-i küffârdan tahlîş ricâsına istimdâd ve isti'ânet etmeleriyle birkaç sefîne asker ile Kemal Re'is imdâdlarına gönderilmiş idi. Bu eşnâlarda muḥârebe-i bahriyye Rûmeli semtine düşüp Mora ḥudûdu vilâyetleri ve Arnavudluk sevâhili fetḥ olunmuş idi.

Altı yüz yirmi iki târihinde (922/1516-1517) Sultân Selim Hân ḥazretleri tersâne ta'mîrine şürû' idüp Fâtih-i merhûm vaktinde olan gözlerden ziyâde gözler ve mahzenler yapardı. Ve niyetleri azîm donanma tedârik idüp [5b] Akdenizde olan cezâyir ve sevâhil memleketlerin bi-tamâmihâ eyâdi-i küffârdan istiḥlâş itmek idi. Ḥattâ İdris-i Bitlîsi ve ba'z-ı mahremleriyle sohbet-i hâş eşnâsında Septe Bogâzı'na varınca Akdeniz dedikleri bir ḥalîcde bu kadar mülk-i muḥtelife cem' olup tamâmen bir ḥalîc-i devlet-i 'aliyye-i İslâmiyye ḥükmünde olmamak lâıyık mıdır. Ve bu ḥuşûşa bezl-ı mâ fi'l-vüs' etmemek şân-ı saltanata şe'in virecek kuşûr-ı himmetdendir. Hak Te'alâ ecelden emân verirse bu maksûda kifâyet edecek mürettebe donanma tedârik idüp Akdenizde olan memâliki zîr-i kabṣa-i teshîre almadıkca râhile ü ârâmı ḥarâm itmeye ahd olsun derler imiş ve tersâne binâsını tevfir u teksîr itmeye bu azîmet-i kahramâniye ile şürû' buyurmuşlar idi. Lâkin devlet-i Çerâkese-i Mısrıyye ki Haremeyni's-şerîfeyn ḥizmeti şerefiyle uyûn-i nâsda mu'teber ve Mısr-ı Kâhire taḥtında ḥilâfet olmak haysiyyeti ile tavâıyif-i mezbûre ol şeref-i müste'âr ile celîlül-kadr idiler. Ve Devlet-i 'Aliyye-i Osmâniyye ile beynlerinde vahşet ve ba'zı esbâb-ı ḥâdişe sebebi ile aralarında bürûdet peydâ olmuş idi. Egerçi Tunus Meliki Sultân 'Osman Hafsî tavassuṭu ile yine dostluk tevkîd olunup tarafeynden mürâselât ve elçiler tevârüd ederdi. Lâkin muktezâ-yı ğayret olan ḥamiyyet-i devlet-i kavıyyeme ve istiḳlâlîme şirket kabûl itmediğinden ğayrı tâ'ife-i çerâkese ğâh eşkıyâ-yı urbâna ve ğâh kızılbaş-ı bed-ma'âşa gizli mu'âvenetden ḥâli olmadıkları için ibtidâ mülk-i Mısr'ı fetḥ itmek ehemm ve sevâhil-i Arabistân bu tarîkle kabṣa-i teshîre alınmak

cümleden elzem olmağın bi'l-iktizâ ibtidâ ol maşlahat-ı mühimmeye bezl-i himmet buyurdular.

Ol meşâlih-i mühimme bi-avnilâhi te'âla dil-hûn üzre müyesser ve diyâr-ı Mısır ve Şâm bi tamâmihâ kabza-i itâ'ata girmek mukadder olup Dârü's-saltanatı'l-'aliyye-i ye teşrîf buyurduklarından melhûzları evvelki vech üzre rûy-i deryâyâ donanma ihrâcî tedârikinde [6a] iken İstanbul'a teşrîflerinin ikinci senesi âlem-i uqbâyâ irtihâl etdiler.

Sultân Süleymân Hân Hazretleri cülûs buyurduklarında tersâne ümûruna yine hüsni nazar ve bezl-i himmet buyurup donanmâ ihrâcına itmâm-ı tâmdan hâlî olmadılar. Hattâ ebnâ-yı Rûmdan Oruc Bey nâm gâzî darb-ı şimşîr ile Cezâyir-i garb vilâyetleri teşhîr idüp merhûm oldukda karındaşı Hayreddin Beyin câ-nişîn oldukdan sonra dokuz yüz kırkda (940/1533-1534) Tunus üzerine varup Tunus'u Sultân Hasan Hafsî yedinden intizâ' eyledi. Hasan Hafsî İspanya kralından istimdâd idüp vâfir sefinelerle gelüp Tunusu Hayreddin Beyin yedinden intizâ' eyledikde Hayreddin Beyin sâye-i devlet-i 'Aliyye-i Süleymâniyeye ilticâ ile kâm-revâ olmağı a'dâdan ahz-i şân vesîle mülâhaza etmeğın on sekiz pâre kadirğa ile İstanbul'a gelüp 'atebe-i 'aliyye-i şehriyârîye rûy-i mâl eyledikleri gibi pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri tarafından nazar-ı iltifâta mazhar ve deryâ kapudânlığı rütbesiyle mu'azzez ve muvakkar buyuruldu. Bu vakte gelince kapudânlık, paşalık unvânına makrûn olmayup gâh re'îs gâh kapudân derler idi. İbtidâ Hayreddin Paşa'ya Kapudânpaşa unvânı ıtlâk olunup kapudânlığa Cezâyir Beylerbeyiliği pâyesi virildi. Ba'dehü Piyâle Paşa dahi Cezâyir pâyesiyle kapudân oldu. Esfâr-ı azîme oldukca vüzerâdan biri donanma üzerine serdâr olup deryâ kapudânları anın emriyle me'mûr olmak kânûn idi. Kapudânlık vezâretle tevcîh olunmak sonralarda zuhûr itmişdür. Ve Kapudânpaşa vezâret pâyesinde iken tekrâr bir âher vezîri donanmaya serdâr itmek sû-i tedbîrdir. Def'âtle zarar-ı azîmi müşâhede olunmuşdur. Ve bu devlet-i 'aliyye evâ'ilinde donanma gemileri ekşeriya firqate ve kalîte ve çekdirmeye makûlesi hafifü'l-ma'ûne sefineler idi. Ve sevâhil u adaların ekşerî mebdâi'-i ahvâlde bu makûle sefineler ile feth [6b] olunmuşdur. Ve borton ve kalyon ve ma'una makûlesi azîmü'l-cüsse ve vâsi' gemiler küffâra mahşûş idi. Ehlini peydâ ve i'mâle takayyüd olunmamağla kalyonculuk devlet-i 'aliyye tersânesinde çendân şöhet bulmamış idi.

Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘ aşrından sonra ceste ceste borton ve kıyon yapıp donanma ile Akdeniz’e çıkarır oldular.

Sultân İbrâhim Hân hâzretleri aşrında hafî kıyonlar yapıldı lâkin ahvâline henüz ıtılâ‘-ı tâm tahşîl olunmamış ma’nâ olmağın nizâm-ı ahvâline ve levendâtı intizâmına kemâ yenbagî şûret virilmediğinden gereği gibi bir hizmete yaramak vücûda gelmedi. Ve devlet-i ‘aliyye tersanesinde an asl isti‘mâl olunan sefinelere muğâyir ve tertîbleri başka ocağ olmağ muhtâc olduğundan kapudân paşalar ve ümerâ-yı deryâ ve sâ’ir tersâne ricâli ber muktezâ-yı hased kıyoncuları istişkal idüp bunlar hâdis tâ’ifedir eğer tertîbleri muntazam ve ahvâlleri kemâ yenbagî müretteb ve mülte’em olursa rûy-i deryâda işe yarayup nâmdâr olmağla ümerâ ve tersâne ricâline tefevvuk ederler. Ve kâr güzârlığa manzur-i şehriyârî olup takaddüm ve imtiyâza ruşat bularak Cezâyir ocağları gibi başka gürûh müstakîl olurlar deyü kıyon ümûrunda tehâvün ve tekâsülden hâlî olmadıkları cihetiyle işe yarayacak bir siyâk-ı muntazama muvaffak olmuşlar idi.

Sonra merhûm ve mağfûr Sultân Mehmed Hân bin İbrâhim Hân aşrının evâsıtında kıyonlar inşâsına ihtimâm-ı tâm olunup ol fenne mahâretleri olan üstâdlar peydâ kılındı. Ve levendât ümûruna dağî nizâm virilüp kapudânlar yine alâ hasebi’l-istidâd merâtib ve sâlyâneler ve levendlerine kezâlik mevâcib u zahîreleri mu‘ayyen olmağla cezâyir-i ğarb ocağlarından ve etrâfdan kâr-gûzar şehbâz levendât gelüp kıyonlar ahvâli gereği gibi nizâm bulup rûy-i deryâda nîce [7a] ğazâlara muvaffak oldular.

Sultân Mustafa Hân-ı Sâni‘ tâbe şerâhü hâzretleri aşrından Mezemorta el-Hâc Hüseyin Paşa Cezâyirden gelüp kıyon kapudânı olmuşdu. Sakız Cezîresi Venedik küffârı yedine giriftâr oldukda Amuca-zâde Hüseyin Paşa merkûm kapudâna naşb olunup taraf-ı şehriyârîden Sakız istihlâsına me’mûr olmuş idi.

Ol seferde bi avni’llâhi te’âlâ kemâ yenbagî iş görölüp Sakız Cezîre-i istihlâş ve Venedik donanmâsından gereği gibi ahz-i şâr olundu. Ve bu huşûşların fevka’l-melhûz hizmeti vücûda gelmeye sebep kıyonlar ve kıyon levendâtı olduğuna iştibâh yokdur. Ba’dühü yevmen fe-yevmen kıyonlar ümûrunda mümâreset ve

hükâm ve levendât ve şanâ'ata ehliyet ziyâde olup tersâne ümûrunun ibtidâ nizâmına sebep merhûm Kara Muştafâ Paşadır. Kalyonlar inşâsına evvelen mübâderet eyleyen Mısırlı-zâde merhûm İbrâhim Paşadır.

Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis bin Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' asrında yapılan kalyonlar ale'l-huşûş üç anbarlı azîmü'l-cüsse seksen doksan pâre top çeker sefineler ile Baħr-i Siyâh ve Baħr-i Sefîd'de zuhûra gelen fütûhât-ı celîleye nihâyet yokdur. Hattâ bin yüz yirmi yedi (1127/1715-1716) târihinde Venedik keferesi âyini-i şulh ve bî-câyı şikest itmekle dest-i istîlâlarına bundan aķdem giriftâr olan Mora Cezîresi ma'attevâbi'ıha istihlâş ve istirdâda berren Şadr-ı a'zam Dâmad 'Ali Paşa ve bahren Kıpudân Canım Hoca Mehmed Paşa ta'yîn olunup ne rütbe ğazavât-ı celîle ve fütûhât-ı cemîle zuhûra geldiĝi zîb bahş-ı kütüb-i tevâriħdir. Mora adasından mâ'adâ Şuda ve İspirlonga ve Cuķa ve İstendil misillü nice ada ve cezâyir ve kılâ' daħi zamîme-i memâlik-i İslâmiye kılınmışdır. Siyyemâ bundan aķdem Varhâna fethinde zuhûra gelen nuşret-i cezîle daħi ma'lûm-i enâmdır.

Şevketlü kerâmetlü pâdişâhımız şehinşâh-ı dâr-ı ispâh-ı halledallahü hilâfeteħü hâzretlerinin [7b] eyyâm-ı hümayûn-ı nuşret-maķrûnlarında daħi deryâda birkaç def'a donanmâ-yı küffar bed-efķar şikest olunmuşdur. Siyyemâ bin yüz kırķ dokuz (1149/1736-1737) târihinde Maķko nâ-fercâm câri Baħr-i Siyâh cânibine mükemmel donanma ile istîlâ ķaşdında olduĝu dergâh-ı Abdullah Mirşad hâzret-i Şehen-şâh-ı âlem-penâhiye arz olundukda derhâl edevât-ı sefâyini zafer-maķrûn ve mühimmât-ı donanmâ-yı hümayûn i'dâd ü ihzâr olunmak bâbında vâlid-i mâcid-i keşîrû'l-mehâmid kıbel-i hâķâni Sitanî'den nâzır ta'yîn ve mevâcibleri ber-vech-i müsâra'a itmâm ve icmâl u ikmâl ve Kıpudân-ı Deryâ Vezîr-i mükerrerem sa'âdetlü Süleymân Paşa yüz otuz kıt'a firķate ve yalnız otuz kıt'a işķanbun ve yalnız doksan iki kıt'a ķanca başı ve altı aded aķtarma ķayıĝı ve otuz iki tüccâr sefâyini derûnlarında yirmi binden mütecâviz asker ve on beş çekdirme sefinesi mâħaşıl otuz kırķ bin den ziyâde leşker ile Baħr-i Siyâh canibine tesyîr ve irsâl olunup bi-avnihi te'âlâ ne ĝüne ĝazavât-ı keşîre ve nuşret-i vefîre vücûd-pezîr olduĝu ma'lûm-ı cümhûrdur.

Ol sene-i mübâreke de merhûm vâlid-i mâcid-i keşîrû'l-mehâmid ma'rifetiyle tesyîr u irsâl olunan sefâyini ve levendâtın tafşîlen icmâli kıpudânı merķûm

tercemesi zeyline bi-aynihâ terkîm olunmuştur. Ve'l-hâşıl el-yevm kılyonlar huşûşuna himmet ve nev-be-nev nîce kılyonlar sûy-i deryâyâ endâhte kılınmağda ale'l-huşûş birkaç seneden berü be her biri ikisi yapılmaktadır. Ve etrâf u eknâfa ta'yîn ve irsâl olunan kılyonhâdan mâ'adâ pîşgâh-ı Tersâne-i Âmire âlât dobdolu olduğu manzûr-i a'dâ ve şiddîkdir. Cümle bu fütûhâta bâ'is ve bâdî kılyonlar olduğu kırâran keşîde-i silk-i sûtûr kılınmıştır. Haq te'âlâ şevket-i selâtin-i Osmâniyeyi günden güne müzâd ve a'dâ-i bed lü'âmeti kahr u destân şadâkat-simâtına dâ'im ve dil-şâd eyleye âmîn.[8a]

Bu daği ma'lûm ola ki yine Kâtib Çelebi merhûm *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr* nâm târih-i mu'teberinde der ki: Evvelâ kapudân lafzı baş ve re'îs-i kıvm ma'nâsına kıptân lafzından muhaffef İtalyan lügâtıdır. Ehl-i İslâm diyâr-ı Rûm'u alup deryâ seferlerine ta'yînlerde mübâşeret etmegiyle ekşer keşti ve deryâ ahvâline müte'allik iştilâh ve esmânın kimi İstanbul ve kimi İtalyan ve kimi Rûmîdir. İstedikleri minvâl üzre isti'mâl eylerler. Alarga Alabanda Funda Orsa Boça ? gibi elfâz, cümle ol kabîldendir. Bundan sonra kapudânlar evâ'il-i devlet-i 'aliyyede Gelibolu Sancağı'na mutaşarrıf olup feth-i Kostantiniyye'den sonra iktizâ hasebiyle ba'zı vüzerâyâ ber-vechi arpalık livâ-i mezbûr ile manşıb-ı kapudânî tevcîh olunup nicesi daği sancak beyi pâyesinde hizmet idüp hizmeti muķâbelesinde Cezâ'ir Eyâleti pâyesi bâdehü vezâret inâyet olunurdu.

Şimdiki gibi vezâret dellâl elinde firâde virilüp şatılmaz idi. Ve olur olmaz hizmet muķâbili bir ast tuğ ihsân olunmazdı. Hattâ tercemesi âti Piyâle Paşa Sinan Paşa'dan sonra Gelibolu sancağıyla deryâ kapudânı olup beşden ziyâde rûy-i deryâda nice fütûhât-ı cemîle zuhûra getürmüşken gücüyle Cezâyir Eyâleti virilüp dört mürûrunda cezîreyi feth idüp Anabolu kapudânını hayyen devlet-i 'aliyyeye getirdikde ol vaktin şadr-ı a'zamı hizmeti muķâbili vezâret ihsân olunmak bâbında Sultân Süleymân Gâzî merhûm telhîş etdikde cevâbında daği Cezâyir Eyâleti pâyesiyle ikrâm olunalı beş oldu. Şimdi vezâret versek kıadr-i vezârete kesr târî olur deyü Şehzâde Sultân Selimin kerîmesini bu hizmete muķâbil tecvîz etmiş idi.

Ol sebebdan ol vâkıdde olan vüzerânın tavâiy-i mülûk denlü kadar şöhet-i var idi. Şimdi herkese bilâ müzâheme vezâret ihsân olunalı ve kıal'a fethi değil, a'dâyâ kıal'a teslîm eden kimselere üç tuğ verilmeli. Ol zamânın bir tuğlu beyi miķdârı arz

ve raġbeti kalmışdır. Tafşılı mecmû‘amızda meştûrdur. Daġı cümlesi bu tertîb üzredür.

3.1. SÜLEYMÂN BEY

Balta oġlu demekle ma‘rûf ve kemâl-i şecâ‘at ve firâsetle mevşufdur. Bu devlet-ebed pevyend-i ‘aliyye-i Oşmâniyyede ibtidâ ġapudân naşb olunan budur. Ma‘lûm ola ki bu devlet-i ‘aliyye evâ‘ilinde merġûm ve maġfûrun-leh Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân ġazretlerinin zamân-ı nuşret iġtirânlarına gelince ekşer vaġâyî‘-i ġurûb u ġıtâl cânib birle olan küffar-ı dûzaġ-ġarâr ġisârlarını ġal‘ u ġam‘ ve istîşâle müte‘allıġ olup deryâ seferlerine ve fireng tâ‘ifesi cengine henüz âheng olunmamış idi. Gerġi Sultân Murâd-ı şânî zamânında ba‘z-ı kenârlara ve ta‘yîn-i cezîrelere ta‘arruz olundu deyü ba‘z-ı müverriġîn naġl itmişdür. Vel-y-i mü‘teddün-bih deġildir. Feth-i Ķořantîniyyeden sonra iktizâ idüp berreyn ve baġreyni ġabza-i taşarrufa alup Rûmeli ve Anadolu sevâġilinde ve Akdeniz cezîrelerinde olan [8b] ġuřûn u ġılâ‘ı teřġîr için tertîb-i sefâyin ve donanma mühimmâtını fi‘l-haġîġa tedbîr lâzım geldi. Evvelâ İstanbul ġiřârını yalnız ġara cânibinden muġâřara ve teřġîr bâbında tedbîr ġendân te‘şir etmeyüp deryâ tarafından daġı ġücûm için sefâyin tertîbi mühim oldukda bu mühimmi temşiyet için merġûm Süleymân Bey ser-kâr naşb u ta‘yîn olunup bir rivayetde Südlüce ardında müceddeden gemiler binâ eyledi. Fe amma mu‘teddün bih olan *Tâcü‘t-tevârîġ* rivâyeti üzre Rûmeli ġiřârı zâhrında tertîb-i sefâyin eyledi. Bu devlet-ebed peyvend-i ‘aliyyede evvel ġapudân naşb olunan mezbûr Süleymân Bey olduġu bundan zâhirdir. Zîrâ İstanbul fethinden muġaddem Gelibolu Tersânesinin aġvâli ve ġapudânı kütüb-i tevârîġe taşîr olunmamışdır. Hâlâ ġiřân-ı ġarîb limân-ı mezbûre nisbetle zebân-güzârâna müdrikîn ana li-ecli‘l-ġiffe Balta limânı dediler. Hâlâ âşâr-ı binâ bâġidir. Tevârîġ-i mu‘teberede muřarraġdır ki ol İstanbul ile Ģalaġa meyânını ġat‘ eden ġalîc üzre zencîrler ġekilüb memerr-i sũfün mesdûd olmaġın ol cânibe gemi geġürmek hayyiz-i imkân-ı âdîden devir olmaġıyla Yeniġiřâr cânibinden gemiler sũrüb Ģalaġa ardından naġlı fermân olundukda ilm-i cerri‘l-eřġâl mâġirlerinin ġayret efzâ tedbîrleri ile baġrden berre keşîde ġılınub edhân ile terbiye olunmuş ġızaġlar üzre ġuru yerde gemileri yũrũdũp deryâya ilkâ ve derũnlarına metersler ġurup ebġâl-i ricâl ile mâl-â-mâl oldukda ġiřâna ġücûm idüp dîlîrâne ceng ü cidâl ile küffârı vâle vũ ġayrân idüp bilâġare bu tedbîr dil-pezîr bâ‘iş-

i teşhîr-i şehîr-i mezbûr oldu. Mîr-i mezbûrun vaz'-ı dîrâne ve harekât-ı merdâne ve ahvâl-i sâ'iresi şahâ'if-i tevârîfde ale't-tafşîl mestûr olmağın bu maħalde bu miqdâr ile iktifâ olundu. Tayyebellâhü şerâhü.[9a]

3.2. HAS YUNUS

Tuhfetü'l-kibâr'da nakş-i şahâyif ve âşâr kılındığı minvâl üzre Şehen-şâh-ı mebrûr ve sâmi mekân pâdişâh-ı mağfûr ebû'l-feth ve'z-zafer Sultân Mehmed Hân tâbe serâhü hizmetleri şehîr-i nâ-şinevde mu'âdil merci'-i enâm Maħmiye-i Kostantiniyye-i cennet mûmâsili "Beldetün tayyibetün" (857) fıkra-i kerîmesi hasebince sekiz yüz elli yedi (857/1453) tarihinde bi luţfihî te'âlâ feth u teşhîr buyurduktan sonra şehbâz-ı himmetleri Enez fethi bâbında pervâne ağâz itmekle kal'a-i merķûmenin fethi için lâzım olan donanma-yı hümâyûn-ı zafer-maķrûnun tekmi'l-i edâda ve tetmîm-i mühimmâtı ümûruna mîr-i merķûm mezbûr me'mûr ve cânib-i baħrden şavber-i merâma mânend cû revâne ve tesyîr olundu. Mezbûr daħi hisâr-ı merķûmu hîn-i muħâşarada tarafı birden ol ana a'lâm-ı zafer-i encâm-ı sultân nümâyân olmağla küffâra kemâl-ı mertebe dehşet müstevlî olup emân ile hisâr-ı mezbûru ve nice kılâ'ı teslim eyledi. Mîr-i merķûm zâmân-ı Fâtihde hayli fütûhâta muvaffak olmuş berd ü şücâ'la nihad oldu. Raħmetüllâhi 'aleyh.

3.3. MAĤMÛD PAŞA

Hırvâdiyyü'l-aşıl meşhûr-i cihân Vezîr Maħmûd Paşa ma'rifet-i unvândır ki tercemeleri *Tezkiretü's-şu'arâ*'larda adeti muħlis ile taħrîr olunduğundan mâ'adâ tafşîl-i ahvâli nikâşte-i şahâyif-i Ĥadîkatü'l-vüzerâ olmağın tafşîlden icmâle udûl olundu.

Ĥalil Paşa azlinden nâ'il-i mühr-i şadâret olup Şadr-ı a'zam iken sekiz yüz yetmiş ikide (872/1469) Gelibolu Sancağı virilüp Eğriboz fethi için sefâyin ihzârı ile me'mûr olur. Nice fütûhât-ı celîleye muvaffak olup yetmiş yedide (877/1472) tekrâren pertev-endâz şadr-ı vezâret-i uzma oldu. Kapudânlığı ahd-i Fâtihde beş miqdâridir. Ba'dezâ Yedikule maħbesinde katl olundu. İstanbulda hamâm ve

medrese ve câmi'î vardır. Şâhib-i hüsn-i tedbîr-i madrab-ı şimşîr ile âlem-gîr bir vezîr-i bî-nazîr idi. Şubbet 'aleyhi şehâbü'r-raḥmeh.³⁶⁷[9b].

3.4. AḤMED PAŞA

Gedik Aḥmed Paşa demekle ma'rûfdur ki zümre-i abdâl-i bektâşiyândandır. Zamân-ı Ebü'l-fethde sekiz yüz yetmiş sekiz (878/1474) târihinde vak'a-i şâniyede Maḥmûd Paşa azil ve iclâ olundukda teşrîf-i şadâret-i uzmâ ile mukzî'l-merâm ve sekiz yüz seksen (880/1475) târihinde Donanmâ-yı hümâyûn ile Kefe ve Azak fethine me'mûr ve nâ'il-i feth u zafer olup avdetde Pulya'yı daḥi feth eyledi. Sekiz yüz seksen yedide (887/1482) aṣr-ı Bâhiru'n-naşr Bâyezîd Hânın mazhar-ı kahr u ğadab-i sultânî olup katl olundu. Müddet-i şadâreti dördtür ve beş miqdârı rûy-i deryâda a'dâsı nâ fercâm ile dilîrâne ceng-i işdâr itmişdür. Ba'z-ı âşâr-ı ḥayr encâmı ve İstanbul'da nâmına intimâ ile bir ḥamâmı vardır. Tafşîl-i ahvâli nikâşte-i şahâyif-i siddîka olmağın bu miqdâr ile iktifâ olundu. Gayretkeş bir şadr-ı ğaz-bînîş idi. Tayyebellâhü şerâhü.

3.5. MESÎḤ PAŞA

Nâmı Aḥmed'dir. Kudemâ-yı erkân-ı devletden olup Beylerbeyiliği rütbe-i âliye-i vezâretle kâm-kâr ve sekiz yüz seksen dördte (884/1480) donanmâ-yı hümâyûna serdâr olup Rodos fethine irsâl olunmuşdu. İhtimâm-ı mücâhidîn-i dîn ile emr-i teşhîri karîn-i ḥuşûl olmuşken sû'-i tedbîri mâni' cühme-i duḥûl olup ba'dehü Morṭum Qal'ası muḥâşarasına mübâderet anda daḥi münhezimen avdet itmekle Gelibolu Sancagı virildi. Dokuz yüz beş târihinde (905/1499) Şadr-ı a'zam İbrâhim Paşa'ya ḥalef ve iki mürûrunda Ğalaṭa baruthâne mahzenine ateş işâbet idüp inṭifâsına sa'y ederken vücûdu telef oldu. Şadâret ve kapudânlık aṣr-ı Bayezîd Hân'ındadır. Tafşîl-i ahvâli merḥûm 'Osmânzâde Ḥadîka'sında mestûrdur. 'Aleyhi'r-raḥmetü.

3.6. SİNÂN PAŞA

Güveği Sinân Paşa demekle ma'rûfdur. Tercemesi ânifen nakıl bi-l musaṭṭar olunan vezîr Mesîḥ Aḥmed Paşa'dan sonra kapudân-ı deryâ [10a] naşb u ta'yîn olunmağın beyne'l-ehâlî kesb-i ihtişâş ve ḥuzûr-i ḥazret-i dâver-i âlem-penâhîde

³⁶⁷ Rahmet bulutları üzerine dökülsün.

sevb-i vezâret ilbâs olundu. Kıpudân-ı Baır-i Sefîd iken sekiz yüz doksan yedi (897/1492) târîh-i hicretinde üç yüz pâre gemi ile Avlonya'ya varup ol havâlîyi feth u teshîr ve nice memâlik u buķâ'a dağı havâle-i pençe-i şimşîr eyledi. Rûz u şeb küffâr-ı hâk-i ârâ ile ceng ü cidâlle ma'rûf olup sayf ü bahâr a'dâ-ı dûzah karâr ile muhârebe ve muķâteleye serâpâ-yı evķatı maşrûf bir merd-i şecâ'at-i nezzâd ve şadâķat-endişe ve bir zât-ı kerem-i mu'tâd va'd etse sahib-i hürrem ve mehâbet vezîr-i ķahraman-ı kuvvet idi. Gereği gibi tafşîl-i ahvâli keşide-i sûtûr âşâr-i erbâb tekâ'id-i ahbâr ve nakşî müsattar şahâyif ve sûtûr tevârîh-i eşhâb nakle-i ahvâl vüzerâ ve ahvâr olmağla bu mücmelde bu kadarla iktifâ olundu.

Li-münşî'îhi

Aşrının kûţbu şehinşâh-ı velâyet-intisâb

Bâyezîd ibn-i Mehmed Hân Fârûk-ı ihtisab

'aleyhi'r-raĥmetü ve'l-ġufrân ĥazretlerinin zamân-ı adâlet-kırânlarında iki sene miķdârı yâ izz u iķbâl câh-ı vâlâ-yı kıpudânîye şeref-baĥşâ-yı câh u iclâl olmuşdur. Eskenehüllâhü bi hubûhat-i cenânihi.

3.7. DAVUD PAŞA

Aşr-ı bâhirü'n-naşr Ĥazret-i Sultân Bâyezîd Hân-ı velî ile tercemesi ânifen nakş u pürniyân-ı sahîfe-i beyân kılınan Sinan Paşa'dan sonra kıpudân-ı Baır-i sefîd olan Davud Paşa-yı Şânî demekle be-nâm olan merd-i şecâ'at ittisâmdır. Sekiz yüz doksan sekizde (898/1492-1493) Sultânü's-selâtîni'l-'Osmâniyye, mazhar-ı füyûzât-ı rabbâniye ve menba'-ı esrâr-i lem yezeli, ibn-i Ebü'l-feth Sultân Bâyezîd Hân-ı velî tâbe şerâhü ve ca'ale'l-cennete mesvâhü ĥizmetleri cânib-i deryâdan Mora ve İnebaĥtı memâliklerine zafer ve ol havâlîyi feth u teshîr için mükemmel donanma tedârikine fermân ve ol âvânda paşâ-yı merķûmu ser-asker âlî-şân eylediler.[10b]

Çelebi merĥûm *Tuhfetü'l-kibârı*'nda nakl bi'l-müsetţtar itdiği minvâl üzre ol eşnâda iki göke binâ itdirmişler idi ki her birinin tûlu yetmiş zirâ' ve arzları otuz zirâ' idi. Ve serni eşcâr-ı müte'addideden müte'ellif olup kûtr dâ'iresi dört zirâ' idi. Ve gökenin devresinde kırķ müsellaĥ mübâriz oturup ĥadenk ve tûfeng ile ceng itmek müyesser idi. Amele ve şâni'leri huddâm-ı Sultâniye ve esbâb ve âlât-ı binâ

maḥşûlât-ı memâlik-i maḥrûsedan iken her birine yirmiſer bin filori ſarf olunmuſdu. Ba‘z-ı ehl-i vüķûf rivâyetinde mezbûr Gökelerin bânisi Yani nâm üſtâd idi. Venedik’de bina olunduğun görüb öğrenmiſdi. Ve mezbûr geminin iki kayalığı var idi. Biri kıalyon kayalığı biri mavna kayalığı her birinin yanlarında âdet üzere ikiſer göz ki her birine azîm topar konmuſdu. Üſt gökelnesi ſebeke urulup altında iki taraſa yirmiſer kürek ki her birini doķuzar adam çeküb getürmek için indi ve kıçında da iki zorģu var idi. Kıalyon kıçı gibi ve bunların her birine ikiſer bin âdem cenkci ve kürekci kondu. Birinin riyâseti Kemâl Re’îse ve birinin Burak Re’îse inâyet olundu. Ve sâ’ir gemi envâ’ından üç yüz kıt’a ſefâyın âmâde kıılınup dilîrâne ceng ile İnebaḥtı cânibine gönderildi. Pes ſâh-ı âlîcâh-ı Sultân Bâyezîd mağfîret-destgâh ḥâzretleri daḥi doķuz yüz dört ſevvali âhirinde (29 ſevval 904/9 Haziran 1499) Dârü’s-saltanatı’l-‘aliyye Kıoſtanîniyye-i maḥmiyeden ḥareket ve maḥrûse-i Edirne’ye nühzat buyurdular. Bu vecihle cânib-i a’dâya varılıp bi-avnihi te‘âla nice nuſret-i cezîleye nâ’il ve doķuz yüzyedi (907/1502) târîḥ-i hicretinde Midillü imdâdına gidüp anın daḥi ğazavât-ı keſîreye muvaffak [11a] bir merd-i adüvv-i ſikâr ve bir zât-ı ſecâ‘at-medâr idi. Aſr-ı Bâyezîd Ḥân-ı velî’de on dört seneye kıarîb kıapudân olmuſdur. Tâbe ſerâḥü.

3.8. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ AḤMED PAŖA

Hersek-zâde demekle ma‘rûfdur. Hersek diyârında serḥad vücûd-i pây-endâz ve unfuvân-i civânîde ſeref-i İslâm ile ser-firâz olmuſdur. Nice elviyeye vâlî ve berren nice fütûḥâta muvaffak olarak gündend güne eyyâm-i ḥâlî ve ſânî âlî odu.

Kâtib Çelebi merḥûm *Takvîmü’t-tevârîḥ*’inde cedvel-i vüzzârı ‘ızâmet dört def’a ſâḥib-i mühr ve iki def’a kıapudân olduğun bu tertîb üzere zîkr etmiſtir ki Dâvud Paſa azlinden aſr-ı Bâyezîd Ḥânî’de ſadr-ı ‘azam olup doķuz yüz üç de (903/1498) ma‘zûl ikinci def’a yine aſr-ı Bâyezîd’de Ḥadım ‘Ali Paſa azlinden evvel câh-ı vâlâya mevşûl ve doķuz yüz on iki de (912/1506) manşîb-ı vâlâ-yı kıapudânî ile yine Ḥadım ‘Ali Paſa’ya selef ve on yedide (917/1511) ſadr-ı merķûm azlinden ſâlîſen ſâḥib-i mühr olmağla kıarîn-i izz ü ſeref oldu. Sene-i mezbûre evâḥirinden taḥt-ı âli-baḥt-ı ‘Oſmânî üzere

Li-münſi’ihi:

Hâdim-i Baḥâ ü Yesrib şâh-ı şâhib-i adl ü dâd

Hân-ı Selim bin Bâyezid bin Meḥmed bin Murâd ³⁶⁸

ṭâbe şerâhü hizmetleri cülûs buyurduklarında şadr-ı a'zam olunub ol eşnâda yeniçeri ta'ifesi evini basmağla ma'zûl beş altı ay mürûrunda Muşafâ Paşa azlinde râbi'an mesned-i şadârete mevşûl oldu.

Bu def'a dokuz yüz yirmi Ramazânında (Ramazan 920/Ekim 1514) askerî ta'ifesi zabt etmemek töhmetiyle azl ve makâmına Hâdim Sinan Paşa nakl olundu. Fe amma cedvel-i kapudânânda ve *Tuhfetü'l-kibâr*'ında bir def'a kapudân olmasın taştîr itmişdir. *Ravzatü'l-ibrâr* tahrîri daḥi buna muṭâbık olmağla bu bâbda *Tuhfetü'l-kibâr* düstûru'l-amel kılındı. Paşâ-yı merķûm şadr-ı a'zam iken ba'de'l-azl dokuz yüz on iki de (912/1506) kapudân-ı derya naşb u ta'yîn ve Mütûn [11b] ve Qurûn fethinde ale'l-husûs Midillü Cezîresi zabt u teshîrinde zuhûra gelen harekât-ı merdânegîsi taşriḥ-gerde-i erbâb-ı ketâ'ibdir. Dokuz yüz on yedi de (917/1511) gîr-i mesned-nişîn-i şadr-ı vezâret-i uzma ve dokuz yirmi ikide (922/1517) Bursa muhafızı iken âzim-i dâr-i ukbâ oldu. Beş kapudân-ı âlî-şân olmuş bir vezîr-i kahramân-ı zamân idi. Ve dil ma'berinde ki câmi' bunun âşâr-i ḥayriyesinden olup ol kaşabanın Hersek demekle ma'rûfiyyetine bâ'îş olmuşlardır. 'Aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ḡufrân.

3.9. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ CAFER PAŞA

Mîr-i mezbûr ânifen tercemeleri terķim olunan Hersek-zâde Aḥmed Paşa azlinden Kapudân-ı Baḥr-i Sefîd oldu. Çûn Venedik gemileri rûy-i deryada cüyûş-i İslâm ile bir vecihle tâbaver muķâvemem olamayup tafşîli uhde-i tevârîḥe ihâle olunan Midillü inhizâmından sonra zarûrî sükût birle kaşd-ı intikâmdan tekâ'üd etmiş idi. Taraf-ı devlet-i 'aliyyede daḥi ba'zı avârız ḥasebiyle mütâreke evlâ görölüp min ba'd donanma ile berr ve baḥrden bir diyâra hücûm olunmayup ancak memâlik-i maḥrûse muḥâfaẓa olunurdu. Diyâr-ı şarkda Acem şâhları devleti zuhûr idüp Rafizîler ihtilali ve Sultân Bâyezîd Hân-ı velî ṭâbe şerâhü ḥazretlerinin pirligi ile inzivâsı vûkelânın ihmâline ve mizâc-ı devletin sû'-i ḥâline bâ'îş olup Sultân Selîm Hân cülûsundan sonra taķdim-i ehem mesleğine sâlik olup zarûrî kâfirden eşed olan sürḥser tedmîrine

³⁶⁸ Baḥâ ve Yesribin hizmetkârı adâlet ve ihsân sâhibi, Murad oğlu Mehmed oğlu Bayezid oğlu Selim Hân.

ve diyâr-ı Mısır ve Şâm teşhîrine mukayyed olmağla, küffâr cânibi mütâreke üzere kalmışdı. Li-ecl-i hâzihi mîr-i mezbûr vaktinde bir fetih ve gazâ-perver-şiyâfte-i minaşşa-i zuhûr olmayup vâzı'-ı kavânîn-i Sultân Süleyman-ı merhâmet-ayin dokuz yüz yirmi altıda (926/1520) serîr-i cihân-banîye cülûs birle nâşib-ı re'ıyyât-ı adl ü dâd oldukda mîr-i merķûmun zulûm u ta'addîsi şübût bulmağla [12a] bilâ emân şalb eylediler. Sultân Selim Hân'ın kadîm komutanlarındanır. Tecâvezallâhü anhü³⁶⁹.

3.10. MUŞTAFÂ PAŞA

Yalağ Muştafâ Paşa demekle ma'rûfdur. Sarây-ı İrem-naẓîr-i sultânîde perverde olup nice hîdemât-ı padişahîde müstaḥdem oldu. Ba'de'l-müdde Cafer Bey'den sonra hil'at-ı vâlâ-ı kapudânî ilbâsıyla mûkerrem oldu. Bî-çûn merḥûm târiḥinde Yalağ lakabının sebeb-i tesmiyesi ve ma'nâsı ma'lûm olmuştu deyü zıkr itmişdir. Eyyâm-ı civânîde kâm endâm olmağın hüddâm-ı enderûn meyânında Malağ Muştafâ be-nâm idi. Eyyâm-ı avân-ı behcet-indifâ'ından sonra mîmi yâ'ya tebdîl idüp Yalağ dediler. Müverriḥ-i mûmâ-ileyhin bu kadar şey'i fehm etmemesi mine'l-acâyibdir.

Çûn Rodos fetḥi ehemmi mühimîmdan idi. Vezîr-i şânî Muştafâ Paşa Ser'asker ve şâhibü't-terceme Gelibolu'da ihzâr itdiği sefâ'in birle Muştafâ Paşa'nın serdâr olduğu yedi yüz kadar kişiye mülḥak olup ordu-yı hümâyûn-ı zafer-makrûn ile

Li-münşi'îhi:

Pâdişâh-ı Cem-mehâbet-i şehriyâr-i kâm-kâr

Hân Süleyman ibn-i Sultân Selim-i nâm-dâr³⁷⁰

tâbe şerâhü ḥazretleri daḥî bi's-sa'âde ve'l-ikbâl berren ol sûye mânend-i cevî revâne ve azîmet ve'l-hâşıl kurb-i ḳal'aya ba'de'l-vuşûl muḥâşaraya mübâderet olunup Arab Kullesi asker-i İslâma ziyâde keder vermekle şavâb dîd-i uḳalâ ile eṭrâfında toprak sürölüp bu vecihle kemâl-i metânetle kâmil beş ay cenk u cidâlden sonra havâle-i türâbı dîvâna mülâşık idüp bâlâsından tüfeng u top almağla derûn-i ḳal'ada maḥşûr olan a'dâ-yı bed-li'âm ve nâ-fercâmda bir ḥaṭve bir cânibden cânib-i âḥere ḥarekete mecâli muḥâl olmağla nâçâr küffâr-ı düzaḥ-ḳarâr istîmânen dokuz yüz yirmi dokuz

³⁶⁹ Allah onu affetsin.

³⁷⁰ Murâdına ermiş heybetli azametli pâdişâh, Şultan Selim oğlu Süleyman Hân.

Şaferinin beşinci (5 Safer 929/24 Aralık 1522) günü teslîm-i hışâr eyleyüp ve Rodos'a tâbi‘ Tahtalu ve Lendos ve İstanköy ve Bodrum hışârları daği dâhil-i havza-i memâlik-i İslâm odu. Bu fetħa Buşayrî-i Bağdâdî'nin müveffîk olduğu muşarra'dır ki her fıkrası târihtir.

Mışrâ‘:

Fütiħat mimmâ fütiħa etemmün fethün tâmmün ³⁷¹

Bu sefer-i zafer-ķarînde şâhibü't-terceme müşârun-ileyh Muştafâ Paşa'dan cılve-perdâz minaşsa-i vukû‘ bulan ħarekât-ı ķahramâniye nikâşte-i şahâyif-ı erbâb-ı ketâ'ib olmağla ol vâdide Tevsen-i ħâmeye irĥâ-yı inân olunmadı. Ba‘de'l-avd ve'l-ķufûl manşib-ı ķapudânîden Ħayrî [12b] Bey'in yerine Mısır vâililiği ile ma‘zûl oldu. Sultân Süleyman Ħân zamânında olan ķapudânlardandır. İki seneye ķarîb ķapudân olmuştur. Afallâhü anhü.

3.11. ZİKR-İ KEYFİYYET-İ AĦMED BEY İN-EST ³⁷²

Kemânķeş AĦmed Bey demekle ma‘rûf ve ķuvvet u şecâ‘atla mevşûf olup hattâ ol kadar merd-i tuvâna idi ki iki engüştuna iki ķoyunu aşup selĥ ederler idi. Aşla fütûr-i târî olmazdı ve tîr-endâzıda daği mânend-i Rüstem dastânı olup Okmeydânı'nda ġarbî menzili meşhur-i âfâķdır. Muştafâ Paşa yerine ķapudân olup dokuz yüz kırķ târiħinde (940/1533) seksen pare ķadırğa ile Baĥr-i Sefîd'e sefer eyleyup ba‘z-ı sevâĥil-i küffârı ġâret itdikden sonra dâhil-i tersâne-i âmire oldu. Ħayreddin Paşa Cezâyir'den geldiği esnâlarda vefât eyledi. Tafşîl-i ahvâli nikâşte-i ķalem-i müverriĥîn olmağla tettebbü‘-i kütüb-i tevârîħa ihâle olundu.

3.12. ZİKR-İ TERCEME-İ ĶAPUDÂN ĦAYREDDİN PAŞA

Mütettebi‘ât-ı saĥâyif u tevârîħ u âşâr ħafî ve setîr degildir ki paşâ-yı merķûm mülk-i zamân-ı Sultân Selim Ħân ‘aleyhi'r-raĥmetü ve'l-ġufrân kıbel-i ĥümâyunlarından me'mûren nâ'il olduğu ġazevâtını ve tercemesini zıkr u tafşîl itdiği minvâl üzere mûmâ-ileyhin ismi ħafîdir ki vâlid-i keşîrî'l-meĥâmidi Yakub nâm merd-i adîmi'l-uyûb meşhur-i cihan Aĉe Ovasından sipâhi-zâde ve Midillü fethinde gönüllü yazılmış bir merd-zâde olmağla ba‘de'l-feth cezâire-i mezbûrede ķalmışdı.

³⁷¹ Tam ve kusursuz fetihlerden bir fetih gerķekleşmiş oldu.

³⁷² Ahmed Bey'in keyfiyetinin zikri budur.

İshak ve Oruç ve Hızır ve İlyas nâmunda çâr evlâdı âfâkda iştihâr bulup her biri bir ise birer sefîne ile El-kâsibü habîbüllâh mişdâkıncı ticâret ederler idi. Vâlid-i ekberi İshak Midillü'de mütemekkin Oruc, Mısır ve Trablus-Şâm seferlerine gidüp Hızır Siroz ve Selânik taraflarına işlerdi. Ba'de'l-müddet istîlâ-yı dest-i küffâra giriftâr ve tahlîş-i girîbândan sonra Sultân [13a] Korkud Anıya'da iken istîzân idüp on sekiz oturak bir gemi ile korseanlığa çıkıdı. Bu vecihle güzârende-i eyyâm ve leyâlî ve hayli gazevât u fütûhâta muvaffak olup Tilimsan ve Cezâyir ülkelerinde ve sâ'ir sevâhil-i bahırde tevfiķa nâşır u kadîm birle nâ'il olduğı nuşret u zafer nikâşte-i şahâyif-i kitâb-ı merķûm olmağla bu maħalde Edhem hâmeye irhâ-yı inân olunmadı.

Mâ-haşal fermân-ı hümâyûn cenâb-ı Süleymânîye imtisâlen dokuz yüz kırk (940/1533) sâlinin evâsıtında azîm şenlikler ile Ğalata pîşgâhında lenker-endâz ve ferdâsı hedâyâ-yı vâfire birle şeref-i dest-pûs-i pâdişâhiye nâ'il ve derhal kâpudân-ı deryâ naşb olunmağla iltifât-ı lâ-yuḥşâya vâsıl oldu. Aşırında cîlve-perdâz minâşsa-i vuķû' bulan fütûhât-ı cemîle ve nuşret-i vefire ve gazevât-ı cezîle ve zafer-i keşîre zîb-i sûtûr-ı şahâyif-i *Tuḥfetü'l-kibâr*'dır. Ancak paşâ-yı celîlû's-şân cennet-mekân müşârûn-ileyhin tedbir-i rezîniyle ülke-i Cezâyir ne gûne dâhil havza-i İslâm olduğı târîḥ-i mezķûrdan bi-aynihâ bu maħalle tahrîr olundu ki bu muḥtaşar ve ucâle ve bu cerîdeyi ve maķâleyi kırâ'et eden erbâb-ı ma'ârif mûmâ-ileyhin Devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend-i Osmâniyeye bu gûne bir hizmet-i azîmi sebķat itdikde endişe idüp üç revânını zikr-i bi-ḥayr ile şâd kılmaga vesîle ola.

Çûn Ḥayreddin Bey'in bezl-i tâb u tûvânı ve şarf-ı naķdiye-i himmet-i bî-pâyân ile ülke-i Cezâyir'in gereğı gibi nizâmını virdi. Bu ḥilâlde Cezâyir ḥalkını da'vet idüp bu âna dek sizi ḥimâye itdim ve kal'anızı ma'mûr kılup dört yüz pâre top kodum bundan sonra kimi isterseniz vâli naşb edin ben gemi ile âher yere giderim dedikde cümlesi yekpâr tazarru' idüp aralarından gitmemek ricâ itdiler.

Ḥayreddin Bey, Tunus ve Tilimsan beyleri bana adüvdür. Nihâyet ḥuṭbe ve sikke Âl-i [13b] 'Osman nâmına olursa eğlenem dedi, kabûl itdiler. Ḥayreddin Bey dört gemi tonatup arz u maḥzar u envâ'-ı tuḥaf ve esîrlerden dört kâpudân ve kırk nefer yarar oğlan ile Sultân Selim Ḥân'a gönderdi. Pâdişâh-ı kâm-kâr daḥi kabûl idüp muraşsa' şimşîr ve sancak ve ḥalvet ile dergâh-ı mu'allâ kullarından Ḥacı Ḥüseyn nâm kimesneyi Ḥayreddin Bey'e irsâl buyurdular. İntehâ.

Der-i devlet-i ‘aliyyeye geldikten sonra ikinci seferinde Venedik Şehrini istîlâ idüp avdetde pâdişâh-ı enâm hazretlerinin ‘atebe-i ‘aliyyelerine yüz sürdükde keşîde-i hâk-i pâ-yı Şehen-şâh-ı kâm-kâr kılındığı pîşkeşîdir ki bir kapudân bir aşırda bu hizmeti etmemiş idi.

Evvelâ iki yüz oğlana kırmızılar giydirip ellerinde altun gümüş tarhîler ve kadehler ardlarınca otuz daği birer kîse altun omuzlarında daği ardında iki yüz âdem omuzlarında birer kîse akçe ve daği sonra boynu bağı iki bin kafir her birini sırtında bir pastav çuka bu tarzda el öpüp fâhir hil‘atler ilbâsıyla küllî iltifâta mazhar oldu. Zîrâ bu seferde Hayreddin Paşa evvelâ Çuka Adasın vurdu. İgne nâm cezîreye varup metîn hisârı var idi. Top çıkarup muhâşara etdi. Üç gün döğüb dördüncü güne fetih müyesser olup dört bin sekiz yüz esîr aldı mallarını gâret ve yağma etdiler. Ba‘dehü Mürted nâm cezîreye varup darbe-i top ile anı daği aldı. İki bin iki yüz esîr çıkup ba‘dehü Bân Adasına varup çok cenk eyleyüp âher darb-ı seyf ile fetih eyledi. Ve ganâyim-i kesîre alup Nakşe üzerine vardıkda küffârı karşı gelüp harâca râzı oldu. Paşâ-yı gâzî bir cezîreye daği varup on dört günde üç kal‘asını fetih eyleyüp on bir bin esîr aldı. [14a]

Ba‘dehü altı cezîreyi beş bin altın harâca kesip pastev çukalar ve Pencâbdan bin kız ve bin beş yüz oğlan ve dört kerre yüz bin altun cem‘ olundu ve sâ‘ir emvâl-i ganâyim bu kıyâs üzere idi. Bu kadar emvâlden pâdişâha virdiği öşrü olmayup bu kadar meblağ u metâ‘ kendi de kaldığı ma‘lûm-i enâm iken yine mâ bâkîye ta‘arruz olunmadı. Aşrımızda olan gerek kapudân paşalar ve gerek kapudânlar ve kâr-güzâr ve neberd-azmâ ol aşra gâlib ve kendilerden fevkal-merâm hizmet vücûda geleceği ittifâk-ârâ-yı erbâb-ı hıred ile şâbit iken adem-i vuķû‘unun vechi bu taħrîrâtan ma‘lûm-ı uķâlâ olmağla tafşîline ta‘arruz olunmadı. On üç seneye karîb fermân-fermâ-yı kapudânî olup dokuz yüz elli üç Cemâziye'l-evvelinin altıncı günü (6 Cemâziye'l-evvel 953/5 Temmuz 1546) keşti-i vucûdu tufâna adem birle lenker-endâz cûdi-i uķbâ olup Beşiktaş nâm mahalle ihzâr itdiği türbe-i mutahhereda taķbîr olundu.

El-yevm sahil-i mezkûreye aşrımızda ba‘zı cinsliğini yapıma zarfen dînde olan alâmet-i ta‘rîfi def‘ idüp ve ha‘-ı mu‘ceme ve dâl-i mühmele-i Türkiyye ile Hayreddîn derler ve ba‘zıları yâ‘yı dahi ref‘ ederler. Sinni sekseni mütecâviz

mazanna-i kirâmdan vâsıl-ı mertebe-i vilâyet-i deryâda ğazâları hârik-ı âde bir pîr-i rûşen-zamîr idi. Her umûrunda istiḥâre idüp rû'yâ ile ve ekser rû'yâsında tenbîh ve işâret-i fahri'l-enâm şallallâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile âmil olduğu *Tuhfetü'l-kibâr*'da meşûr ve sâ'ir kütüb-i tevârîḥ-i mu'tebere ve mufaşşalada mezkûrdur. Mâte re'îsü'l-baḥr cümlesi târîḥ-i vefâtı vâkı' olmuştur. Tâbe şerâḥü ve ca'ale'l-cennete mesvâhü.

3.13. ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Tavîl unvânıyla mu'annevedir. Bosna diyârında Şokul nâm kıryeden neşv ü nemâ ve merci'-i her ümîdvâr-ı devlet ü ikbâl olan şehir-i vâlâ-yı bî-bedel ve be hemehâl Maḥmiye-i Kostantıniyye-i adîmü'l-misâle gelüp sarây-ı hümâyûna duḥûl ve ba'd a'vâm-ı ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî rütbe-i [14b] celîlesiyle taşra çıkup ânifen naḫş-ı pür-niyân şaḥâyif-i beyân olunduğu vech üzere Kapudân Hayreddin Paşa fevtinden câ-yı vâlâ-yı kapudânî ile zevraḫça ikbâli ğıpta fermâ-yı neyyir-i asmânî oldu. İki seneye karîb muḥâfaẓa-i baḥr ile mukayyed ba'de murûri'l-ezmine Rûmeli Eyâleti tevcîḥ olunup dokuz yüz yetmiş iki Zi'l-ka'desinde (Zi'lka'de 972/Haziran 1565) vezâret-ı şâniye ile kûbbe-nişîn bulunmağın 'Ali Paşa-yı Semîz yerine pîrâye baḫş-ı şadr temkîn oldu. Gerek Sulṭan Süleyman Hân mağâzî pîrâ ve celîlü's-şân ve gerekse

Li-münşi'îhi:

Cenâb-ı şeh âdil u bî-müdânî

Şehen-şâh-ı ğâzî Selîm Hân-ı Şânî ³⁷³

Ve gerek pâdişâh-ı baḥr u berr şâhin-şeh-i sermî mekân

Hân Murâd bin Selim ibn-i Süleyman-ı zamân

Aşr-ı bâhirü'n-naşrlarında on beş sene müstemirren şadrü'l-vüzerâ oldu. Şadr-ı müşârün-ileyh rahmetüllâhi 'aleyh hizmetlerinin tafşîl-i aḥvâlî ve ef'âl-i ḫayr iştimâlî *Hadîkatü'l-Vüzerâ* siyyemâ *Şolak-zâde Târîḫi*'nden meşûr olmağla bu risâle-i perîşân edâda bu miqdâr ile iktifâ olundu. Re'y-i hüsün ve vefret-i kerem ve ḫayrât-ı müstaḫsine birle şehir bir vezîr-i dilîr idi. 'Aleyhi'r-rahmetü ve'l-mağfire.

³⁷³ Eşsiz ve âdil Hazret-i Pâdişâh, Pâdişahlar Pâdişâhı Ğâzî İkinci Selim Hân.

3.14. ZİKR-İ AHVÂL-İ SİNAN PAŞA İN

Hırvadiyyü'l-aşl olan Şadr-ı a'zam meşhur-i âfâk Rüstem Paşa'nın birâder-i ser-birâderidir. Devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend-i Osmâniye'nin nice ezmân-ı mütekâşire hizmetiyle şeref-yâb olduktan sonra sâbiku'z-zıkr Mehmed Paşâ-yı Tavîl azlinden manşib-ı kapudânî birle kâm-bîn ve kâm-yâb oldu. Dokuz yüz elli dokuz da (959/1552) yüz pâre kadirğa ile deryâya çıkup nice zaman muhâfaza ve hayli fütûhâta muvaffak oldu. Altmış bir de (961/1554) felek-i hayâtı vâsıl-ı ka'rım-ı memât oldu Üsküdar'da medfûndur. Beşiktaş nâm [15a] mevzi'de câmi' ve medresesi ve bir hamâm-ı mülûkânesi vardır. Vefâtına şâ'ir-i fazîlet-intimâ Sihri-i ? sihr-ârânın tanzîm itdiği târîh bî-bedeldir.

Târîh:

Virür âhir fenâya fûlk-i teni

Nûh daî olursa keştî-bân³⁷⁴

Her kaçan dem çeke neheng-i ecel

Katrece gelmeye ana ummân³⁷⁵

Yûsuf-i şânî idi aḥbâba

Görünürdü adû gözüne Sinân³⁷⁶

Sihri'yâ gel du'â'i ḥayr edelüm

Rûh-ı pâkını şâd ide Sübhân

Hâtif-ı ḡaybî didi târîhin

Daldı rahmet denizine kapudân

3.15. ZİKR-İ AHVÂL-İ PİYÂLE PAŞA

Vezîr-i mûmâ-ileyh rahmetüllâhi 'aleyh daî Hırvadüyyü'l-aşldır. Her ne hâl ne varsa bâ'is olan Sarây-ı Hümâyûna çırâğ ve cûybâr-ı hadîka-i sultânîde nice müddet terbiyeden sonra dokuz yüz elli dörtde (954/1547) Harem-i Hümâyûnda kapucubaşılık rütbe-i âliyesiyle mükerrem olduğu hâlde taşra çıkup altmış iki sâlinde (962/1555) tercemesi ânifen âvize-i Sinân şahâyif-i beyân kılınan merḥûm Sinan Paşa'ya sancak pâyesiyle ḥalef ve rûy-i deryâda ve gerek sevâḥil-i Baḥr-i Sefîd'de

³⁷⁴ Verir son fenâya vücûd gemisini Nuh bile olsa kaptan.

³⁷⁵ Ne zaman ecel balinası dem çekse, okyanus onun için bir damla kadar dahi olmaz.

³⁷⁶ İkinci Yusuf idi dostlara, düşman gözüne görünürdü Sinan.

nice ğazevât ve fütûhâtla muvaffak olmakla altmış beş de (965/1558) ĳapudânlıĳına beylerbeyilik pâyesi inzimâmıyla ĳarîn-i izz ü şeref oldu.

Altmış yedi de (967/1560) cezîreyi feth idüp ve dört bin zinde kâfir ve üç fener şâhibi Anabolı ĳapudânını hayyen getirüp bu kadar ĳizmet-i azîme vucûda getirmişken beylerbeyilik pâyesiyle ihsân olunalı iki yıldır bu def'a vezâret pâyesi verilir ise rütbe-i vezâret tedennî [15b] bulur deyü sulţânü'l-gâzî Süleymân Hân tâbe şerâhü ĳizmetleri tecvîz buyurmayup lâkin ri'âyeti daĳı murâd-ı hümâyûn-ı ĳidivânelerî olmaĳla vâfir ihsân ve terakķiler ile tevķîrden şehzâde-i âlî-câhları Sulţân Selîm Hân'ın Gevher Hân nâm düĳterine tezvîc ile dâmad ve bu vecihle derece-i izz ü şânî müzdâd ĳılındı. Yetmiş üç de (973/1566) tafşîli nikâşte-i şahâyif-i erbâb-ı ketâ'ib olduĳu vech üzere cezîre-i Sakızı feth ve esnâm-ı vücûd-ı a'dâyı belde-i merķûmeden kesr ü ĳat' ve ol ülke-i dil-ârâyı Memâlik-i Oĳmâniye'ye zam itdikde pâye-i vezâretle ikrâm olundu.

Mısrâ':

Fem-i İslâma nasîb oldu Sakız

Diger:

Ehl-i küfrün Sakız'ın çekdi Piyâle Paşa

târîĳ vâkı' olmuşdur. Kâtib Çelebi merĳûm *Tuhfetü'l-kibâr*'da der ki; Bu pâyelerin izzeti u i'tibârı ol aşırda bu minvâl üzere idi. Bu aşırda pâyeler mebzûl olup i'tibâr kalmamaĳla bir vezîrin Sancak Bey'i kadar vak'ı ve vakârı kalmadı. Her keşretin muktezâsı zilletdir. İntehâ.

Biz bu mâtdeyi gerek bâlâda ve gerek mecmû'amızda tafşîlen zikrettik. Yetmiş beş de (975/1568) hâşlar ile vezîr-i şâliş olup dokuz yüz seksen beş zi'l-ka'desinin on ikinci ĳünü (12 Zi'l-ka'de 985/21 Ocak 1578) vefât ve terk geşt-i ĳayât eyledi. On dört sene miķdârı ĳapudân olup Oķmeydanı'nda binâ itdiĳi câmi' ve medresesi meşhûr ve Üsküdâr'da olan baĳçesi acâyib-i dünyâdan idüĳi tevârîĳ-i mu'teberede mestûrdur. Şecâ'at ve mehâbetle şehîr bir vezîr-i bî-nazîr idi.

Musarra': ?

Çekmiş ecel dû leys tâ ki Piyâle Paşa

Târîh-i intikâlidir rahmetüllâhi te‘âlâ ‘aleyh [16a]

3.16. ZİKR-İ AHVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST

Mü’ezzin-zâde demekle ma‘rûf ve kemâl-i şecâ‘atle mevşûfdur. Sigetvar fethinde yeniçeri ağası bulunup ol feth-i azîmde zât-ı şecâ‘at-şehâdetden vucûd-pezîr olan hizmet-i uz mâ ma‘lûm-ı hümâyûn-ı Şehen-şâh-ı bî-müdânî a‘ni bihi Sultân Süleymân-ı Sâni olmağla cülûs-ı hümâyûn-ı ma‘delet-me’nûslarından sonra kapudân-ı deryâ merhûm Piyâle Paşa vezâretle kubbe-nişin oldukda hizmeti mukâbili ol câh-ı vâlâda temkîn olundu. Dokuz yüz yetmiş beş de (975/1567-1568) Deryâ-yı Sefîdi muhâfaza, yetmiş altı da (976/1568-1569) donanma-yı hümâyûn ile Ajdahan seferine Kefeye ve Irak sevâhiline gidüp Venedik küffârının fesh-i sulh birle Baħr-i Sefîd’de Mısır cânibine âmed şûd eden ba‘z-ı sefâyin-i İslâmiyeye top endâz hasâret ve nicesin nehb ü gâret itdiği der-i devlet-i Selîm Hânî’ye arz u inhâ olundukda Cezîre-i Kıbrıs fethi için mühimmât-ı Donanmâ-yı Hümâyûn ve sâ’ir edevât-ı rezmiyye ve asakir-i ceng-azmâ a’dâd ve ihzârına fermân-ı hümâyûn-ı sultân-ı zafer-makrûnı şeref-yâfte-i şudûr ve Lala Muştafâ Paşa serdâr ta’yîn olunup tafşîli zîb-ârâ-yı şahâyif-i beyân-ı müverrihîn olduğu minvâl üzere cezîre-i merkûmeyi darb-ı şimşîr-i alem-gîr birle fetih ve memâlik-i Osmâniyeye zâam itmekle

Mısra‘:

Aldı Kıbrıs Adası Şâh Selîm

târîh vâkı‘ oldu. Bundan mâ‘adâ hayli fütûhata muvaffak olmuştur ki *Tuhfetü'l-kibâr*’da mezkûrlar ancak dokuz yüz yetmiş dokuz Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 979/Ocak 1571) sû’-i tedbîri sebebiyle Donanmâ-yı Hümâyûn bi'l-küllîye münhezim ve kendisi şehîden dâr-ı bakâyâ âzim oldu. Kapudân-ı mezbûr eğer çi şecî‘ ve bahâdır işe yarar nefsinde mukaddem ve rüstemâne neberde kâ’im kimesne idi lâkin kendi kuvvet ve tedbîrine mağrûr olduğundan [16b] ma‘adâ deryâ cengleri görmeyüp korşanlık fennini bilmez mütehevvir ve şedîd kimesne olmağla bu inhizâm-ı külliye bâdî ve bu kedere sebep-i âdî oldu. Tecâvezallâhü te‘âlâ anhü.³⁷⁷

³⁷⁷ Allah-u Te‘ala onu affetsin.

3.17. ZİKR-İ AĦVÂL-İ KAPUDÂN ‘ALİ PAŞÂ-YI DİĞER

Uluç ‘Ali Paşa dedikleri merd-i şecâ‘at-uzmâ ve kahramân-ı neberddir ki terceme-i aĥvâlî bâlâda naķş-i şaĥayif-i beyân kılınan Ĥayreddin Paşâ-yı maġfîret-penâh etbâ‘ından olup aĥvâl-i deryaya andan vukûf taĥsîl etmişdi. Cezâyir ĥapudânı iken ânifen tercemesi terkîm olunan ‘Ali Paşa inhizâmında Der-i devlete gelüp şâĥib-i hüsn-i tedbîr vezîr-i bî-naẓîr olduğu ol seferde ĥapudân-ı sâbık müşâfehesinde olan ârâ-yı şâ‘ibesinden ma‘lûm olduğundan mâ‘adâ Ĥayreddin Paşa gibi bir zât-ı şeca‘at-simâtın perverdesi olup kendüden fevka'l-me‘mûl ĥizmet zuhûru me‘mûl olmağın ol rütbe-i celîle tevcîhi ile ĥademe-i ĥaşr-ı câh u celâli terfî‘ olunup Uluç lakabı Kılıĥa tebdîl ve min ba‘d elķâbında lafz-ı mezbûr yazılmak fermân olmağla Kılıĥ ‘Ali Paşa demekle şöhret-şî‘âr olmuştur. Tunus ve Ĥalku'l-Vâd seferlerinde zuhûra gelen ĥidemât beyninde ve tedâbîr-i rezînesi nikâşte-i şaĥayif-i muverriĥindir. On altı sene muttasıl ĥapudân olup doğuz yüz doğsan beş de (995/1587) vefât ve terk-i kâr u bâr-i ĥayât eyledi. Topĥane'de sâĥil-i baĥrde meşhûr olan câmi‘-i şerifi ĥaremінде medfûndur. Şöhreti tavşîfden müstağni olmağla bu kadarla iktifâ olundu.

Li-münşî‘ihi:

Ĥaķ te‘âlâ ĥabrini nûr eylesün

Cennet ü kevşerle mesrûr eylesün

3.18. ZİKR-İ AĦVÂL-İ İBRAHİM PAŞA

Bosneviyyü'l-asıldır. Ĥarem-sarây-ı cennet-fezâ-yı sulţânî de silahdâr-ı şehriyarî iken [17a] doğuz yüz seksen yedi senesi Zî'l-ka‘desinde (30 Zî'l-ka‘de 987/18 Ocak1580) Cerrâĥ Meĥmed Paşa azlinden ağâ-yı yeniĥeriyân ve seksen doğuz da (989/1581-1582) Rûmeli'ne mîr-i mîrân olup doğsanda (990/1582-1583) rütbe-i âliye-i vezâretle bekâm doğsan bir Rebî‘ü'lâhîrinin yirmi üçüncü (23 Rebî‘ü'lâhîr 991/16 Mayıs 1583) günü Ĥadım Hasan Paşa yerine vâli-i Mısr-ı Ĥâhire ve doğsan üç de (993/1585) havâli-i Şam’da zuhûr eden zalâm-i eşkıyayı tîğ-ı Dımışķî neğâd ile Şam-ı cennet-meşâm ahâlîsinin şebini ĥadîr ve rûzunu îd idüp ol ülkede mânend-i şaĥih şadık yüz ağır tamĖayla ‘atebe-i ulyâya da‘vet olunup e‘izze-i meşâĥîr-i müverriĥinden Kara Ĥelebi-zâde Mevlânâ Abdülaziz Efendi tahrîri üzere doğsan dört Rebî‘ül-âĥirinde (994 Rebî‘ül-âĥîr/Nisan 1586) ĥilaf-i âde üç yüz bin

altın mehr ile Aişe Sultan Hâzretleri tezvîc ve vezâret-i şâniye ile kâlâ-yı giran-ı kadr i'tibârı tervic olundu.

Doksan beş de (995/1587) ânifen tercemesi sebt-i şahâyif-i beyân kılınan Kılıç 'Ali Paşa-yı ğâzî fevtinden kapudân-ı deryâ naşb u ta'yîn ve ol câh-ı vâlâda temkin olundu.

Hâzret-i şeyhü'l-mülûk Sultan Murâd-ı Şâliş tâbe şerâhü ahdinde bir sene miqdârı kapudân olup kapudânlığında pîrâye-i harîr tahrîr olacak bir fethe muvaffak olmamıştır. Ba'de zâ *Hadîkatü'l-vüzerâ* ve *Târîh-i Nâimâ* tahrîri üzere bin üç de (1003/1595) kâ'im-makâm-ı âlî makâm ve bin dört Şa'banında (Şa'bân 1004/Nisan 1596) Sinan Paşa yerine teşrif-i şadâret-i uzmâ ile bekâm olduktan sonra Cıgala-zâde kırk gün miqdârı şadr-ı a'zam olup bunlar dahî çille-i erba'îni ba'de't-tekmîl yine makâmına i'ade olundular. Bin altı da (1006/1597) Tatar Hânı macerâsında yine pençe-i azle giriftâr ve bin yedi Cemâziye'l-ülâsında (Cemâziye'l-evvel 1007/Aralık 1598) muraşşa' nişîn çâr bahş-i âsafî olan Cerrah Mehmed Paşa illet-i niķrîs sebebiyle mütekâ'idan pâ-keşide-i dâmen-i uzlet oldukda şalışen çârüm-i şadârete irtikâ ve [17b] mühr-i hümâyuna dest-res vuşûl ve bu def'asında Kaniye fethine ve nîce gazevâta muvaffak olup bin on Muharreminde (10 Muharrem 1010/11 Temmuz 1601) vefât ve Şehzâde câmi'i haremide takbîr olundu. Mecnû'-ı müddet-i vezâreti ahd-i hilâfet-i Mehmed Hân-ı Şâlişde beş sene miqdârıdır. Tafşîl-i ahvâlî zîb-i şahâyif-i müverrihîn olmağla bu miqdâr ile iktifâ olundu. Raḥmetüllâhi 'aleyh.

3.19. ZİKR-İ AHVÂL-İ KAPUDÂN HASAN PAŞA İN-EST

Uluç lakabıyla be-nâm bir merd-i şecâ'at-ittisâm idi. Sertâc-ı Âl-i 'Osman bâ'isü'l-emn-i ve'l-emân Hâkân-ı âlişân.

Âb-ı rûy-i Âl-i Osmân ve Şehen-şâh-ı kerîm

Hâzret-i Sultan Murâd ibn-i Selîm Hân halîm³⁷⁸

Tâbe şerâhü aşr-i bâhirü'n-naşr hidivânelerinde dokuz yüz doksan altı (996/1588) târihinde diyâr-i mağrib-zemînden gelüp 'atebe-i 'aliyye-i

³⁷⁸ Âl-i Osmân'ın yüz suyu şeref ve haysiyyeti ve şehenşâhın cömerdi Selim Hân oğlu Sultan Murâd halîmdir.

hüsrevânelerine rûy-i mâlîde kıldıkda ânifen terceme-i ahvâli terkîm olunan İbrahim Paşa azlinden makâm-ı kapudânîde temkîn ve ol câh-ı vâlâya neyl u vuşûl birle şerefyâb u kâm-bîn oldu. Sene-i mezbûre Zî'l-hiccesi evâhirinde (29 Zî'l-hicce 996/19 Kasım 1588) Trablusgarb'da Yahya bin Yahya nâm hâricî hâşâ halîfe mehdî olmak da'vâ-yı kâzibesiyile zühûr idüp kal'a-i merķûmeye taşallutu ma'rûz sūdde-i devlet-me'âb hâkânî oldukda hârici-i mezkûrun kam' ve bâ'is-i fetret-i âlem olan vucûdînin memâlik-i hayâtdan def'ine donanmâ-yı hümâyûn ile irsâl olundu. Hâricî-i mûmâ-ileyhi katl ve ahâli-i memleket-i merķûmeyi taşallut-i a'dâdan ba'de inhilâş-ı âsitâne-i 'aliyyeye gelüp doksan sekiz de (998/1590) vefât eyledi. Merd-dilîr bir vezîr şâ'ibü't-tedbîr idi. Subbet 'aleyhi sicâlû'r-rahmeti ve'l-gufran .

3.20. ZİKR-İ AHVÂL-İ SİNAN PAŞA İN-EST

Firenk kapudânî Cıgаланın oğlu olmağla Cıgala-zâde demekle ma'rûf ve şecâ'at [18a] ve mehâbetle mevşûfdur. Vâlidesi Novobra Hışarı dizdârının kıızı iken esîr olup mürtekibe-i tanaşşur olmuş idi. Sultân Selîm Hân-ı mağfiret-unvân aşr-ı bâhirü'n-naşrlarında babası ahz olunup mezbûr Sinan Paşa harem-i sultân hizmetine erzâni görülmüşdü. Ba'de kat'îl-merâtib silahdâr-ı şehriyârî ve câh-ı vâlâ-yı merķûmeden dokuz yüz seksen (980/1572-1573) hudûdunda Çerkes Muştafâ Ağa yerine yeniçeri ağalığı ile taşra çıkup ba'dehü Erzurum ve Bağdâd ve Van eyâletlerine vâli ve bu hâl ile güzârende-i eyyâm ü leyâlî iken rütbe-i 'aliyye-i vezâretle mûkerrem ve şark seferinde merd-i cihângîr Öztemür-zâde Osmân Paşa dilîr vefât edecek vasiyyeti üzere mu'asker-i İslâmda kâ'im-makâm olup Hasan Paşa'dan sonra hizmet-i kapudânîde müstahdem olup mükemmel donanmâ-yı hümâyûn ile Baħr-i Sefîde çıkup ol sene Sinpe Qal'asının etrâfını gâret ve küffârın bir iki adet kalyonunu alup feth u zafer birle rikâb-ı hümâyûna avdet ve bu esnâda vezîr-i a'zam Sinan Paşa daħi Yanık Qal'asını feth itmekle ol aşır fuğalâsının ercümendi fahru'l-ulemâ merhûm Azmi-zâde Hâletî Muştafâ Efendi'nin hâce-i belâgat-ittisâm birle tanzîm itdiği kaşîde-i nâşîsinde ve dürrü'n-nizâmındandır.

Nazm:

Cihanda kimseyi söyletmez oldu şimdi bî-gânın

Zebân-ı tîğ ser-tîzin cevâbın virdi a'dânın

Sinân-ı cânsitânları berr u bahri çekdi teşhîre

Zafer hem-râhî oldu devletinde iki başınız
Gele bir heftede iki taraftan feth-i peygâmi
Buda bir lütfudur inşâf edince Hâk Te‘âlânın

Ol eşnâda bin üç Cemâziye'l-evvelinin on sekizinde (18 Cemâziye'l-evvel 1003/29 Ocak 1595) ma‘zûl olup ba‘de zâlik vezâretle Egri seferine gidüp ba‘de'l-muhârebe mesned-i şadâret-i uzmağa İbrahim Paşa [18b] azlinden mevşûl oldu. Lâkin rûz-i târih a‘îni kable't-tekmîl ve çille güzîni inzivâ u humûl olup bin beş (1005/1597) de Şam-ı cennet-meşâme vâli ve bin altı Şevvâlinin dokuzuncu günü (9 Şevval 1006/15 Mayıs 1598) Halil Paşa azlinden sâniyen kapudân olmağla pây-e izz ü şânı âlî oldu. Ol eşnâda bülbül-i tab‘ı riyâza-i şîrîn-i edâ bu târih-i garrâ ile nağme-serâ olmuşdur.

Târîh: ³⁷⁹

Bâ-i Bismillâh ile hâtif idi târihini
Kapudân olan Sinan Paşa-yı deryâdlarına

İnebahtı'ya ve sâ'ir mahalle sefer eyleyüp kapudânlık üzerinde iken Acem seferlerine serdâr olup tafşîli nikâşte-i şahâyif-i kütüb-i âşâr olan inhizâm-i meşhûr ile münhezim ve bi-emrillâhi te‘âlâ sene-i lâhıkada daği inhizamen Van'a avdet itmekle bu takrîble terâküm-i emvâc-ı bihâr ve âlâm-ı küdürret ve telâtum-i fikir zuhûr-i kahr u gâdab-ı nâgehân-ı sulţân-ı enâm birle âzim-i kurb-i perverdegâr oldu. Şöhreti tavşîfden müstağnî bir vezîr-i şâhib-i baht-ı kavî idi. Lâkin bir miqdâr mağrûr idi. Tecâvezallâhü annâ ve anhü.³⁸⁰ Hattâ Nâimâ der ki; *Kendüye pendârı bir mertebeye varmışdı ki makâm-ı temeddühde ene mücâhidü'l-berri ve'l-bahri demeyi mu'tâd etmişdi.*

³⁷⁹ Merhûm Nâimâ Efendi *Târîh-i Kebîrî*'nde Kelek civârı nejâd birle terķîm itdiği üzere tekmîl-i mühimmât-ı seferiyyeden sonra -i mezbûre Şevvâl-i şerîfinin yirmi yedinci (27 Şevval 1006/2 Haziran 1598) gün azîm alaylar ile İstanbul'dan çıkup yeniçeri ağası Tırnaçcı Hasan Ağa ve altı bölük ve sâ'ir kapu kulunu ma'iyetine alup ol cânibe neşr-i livâ-i feth iltivâ ve sevk-ı a'lâm-ı ricâl-ı veğâ eyledi ve'l-hâşıl

³⁸⁰ Allah bizi ve onu affetsin.

3.21. ZİKR-İ AHVÂL-İ HALİL PAŞA İN

Bosnaviyyü'l-aşıldır. Avân-ı şıyâda her nihâl-i nevrese bâ'is-i neşv ü nemâ olan Hadîka-i Hâssa-i Sultânîye çerâğ olup ba'de'l-müdde Harem-i Hümâyûn'dan çıkup kat'-ı merâtıp ederek vezîr-i dîvân ve dâmâd-ı âlîşân olmuşdu.

Bin üç Cemâziye'l-ûlâsının on sekizinde (18 Cemâziye'l-evvel 1003/29 Ocak 1595) ânifen terceme-i ahvâli nakl-ı bi'l-müsattar kılınan Cıgala-zâde Sinan Paşa'nın def'a-i ûlâsı azlinden mansıb-ı kapudânî birle hâl u şânını terfî' u a'lâ kılındı.

Li-münşi'îhi:

Pâdişâh-ı pür inâyet şâh-ı şâhib-i adl ü dâd

Hâzret-i Sultân Mehmed ibn-i Sultân Murâd

tâbe şerâhü Egri seferine müteveccih oldukda yüz on pâre kadirğa ile Baħr-i Sefîdi [19a] muhâfazaya me'mûr oldu. Üç seneye qarîb kapudân olup bin altıda (1006/1598) İbrahim Paşa yerine kâ'im-makâmlık ile şeref-yâb ve mansıb-ı kapudânî ile şâniyen Cıgala-zâde kâm-yâb oldu. Ba'dehü vezîr-i şânî iken bin dokuz Recebinin on dokuzunda (19 Recep 1009/24 Ocak 1601) fevt olup İstanbul'da Dikilitaş kurbunda 'Ali Paşa Câmî'-i pîşgâhında vâki' mezaristana defn olundu. Sultân Mehmed Şâliş tâbe şerâhü aşrında olan kapudânlardandır. Zamânında şâyeste-i tahrîr fütûhât vücûd-pezîr olmamışdır. Raħmetüllâhi 'aleyh.

3.22. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUSTAFA PAŞA

Kaya Paşa-zâde'dir. *Tuhfetü'l-kibâr*'da nikâşte-i şahâyif tahrîr olduğu minvâl üzere Cıgala-zâde Sinân Paşa kapudân iken Acem seferine serdâr ta'yîn olundukda Tersâne-i Âmire'de bir vezîr ağa nâm ağasın kâ'im-makâm etmişdi. Mezbûr kâ'im-makâm olup donanma ile sefere gittiği ba'z-ı tevârîhde mestûr ve Nâimâ'da dahî ba'z ile işâreten mezkûrdur. Mu'teddün bih olmamağla bu kadar ile iktifâ olunmak münâsib görülüp tercemelerini zikre taşaddî olunmadı. Afallâhü anhü.

3.23. ZİKR-İ TERCEME-İ HÂL-İ DERVİŞ PAŞA

Hadîkatü'l-vüzerâ'da terķîm olunduğu vech üzere Hadîka-i Hâssa'da terbiye-i bâğıyân iķbâl-i rûzgâr ile nihâl-i âmâli yâr-ı âver-kemâl olup bi-hasebi't-tarîk ser-bostâniyan ve bin on dört Şa'bânının on beşinde (15 Şa'bân 1014/26 Aralık 1605)

vezâret ile kapudân olmuşdu. Tafşîli mecmû‘amızda terķîm olunan minvâl üzere envâ‘-ı mekr u desîse ile on beş muharreminde Lala Mehmed Paşa kâ‘im-makâmına mevşûl ve yedi ay mürûrunda şimşîr-i qahr-ı Ahmed Hânî birle maqtûl oldu. Mervîdir ki huzûr-i [19b] hümâyûnlarında tınâb-ı otâğ ile boğdurup bir zamândan sonra ayağını tahrîk itmekle kendileri hançer ile boğazını kestiler.

Mısra‘

Qıydı dervîşine Şâh

târîh-i katlidir. Merhûm Azmi-zâde Hâletî Efendi’nin *Hadd-i Mestân* ile müsemma seksen beyt kasîde-i garâyip-nümâsı merķûmun kâşif-i hâlîdir. Mûmâ-ileyhin sebep-i katlinde Nâimâ merhûm târihinde bir garîb kıssa naql eder. Bâdi-i îkâz-ı nûri’l-ebşâr olmağla bi-aynihâ keşîde silk-i sûtûr kılındı.

3.24. SEBEB-İ KATL-İ DERVİŞ PAŞA

Merķûmun sebep-i katli böyle naql olunur ki, kendisi gâyet zâlim ve mezmûm ve tamâ‘-ı bed-rüsûm olup ve ekâbire hizmet eden Yahûdilerden biri mezbûre hizmet ve arz-ı istikâmet idüp ziyâde takarrub kesb etmişdi. Meğer Yahûdîlerin mu‘tâdı bu imiş ki kibârdan birine hizmet etseler ol kimsenin îrâd ü masraf ve ahz ü i‘tâyâ müte‘allik ahvâlinden her neye muṭṭali‘ olur ise defter ederler. Yahûdi-i merķûm daḡi bu vecihle defter eder imiş vezîr-i merķûm Yehûde ziyâde i‘timâd idüp anın kifâyetine ferîkıyye olup külliyyât u cüz’iyyât umûrun aña sipâriş itmişdi. Ol daḡi ekşer maşârîfî kendiden harc idüp bir maḡallinde paşadan istîfâ itmek üzere defter ederdi. Kaçan ki Demürkapu hizâsında sarây binâsına şürû‘ eyledi. Cehûda ısmarladı ki mu‘temed olup tamâm olunca ne kadar mâl şarf olunur ise defter idüp ba‘dehü kendüden istîfâ eyleye. Cehûd daḡi mâl-ı firâvân şarf eyleyüp tarh u resm ve binâ cemî‘an Cehûdün re’yine mufavviz oldu. İtmâma qarîb oldukda bir gün Cehûdu getirüp harc-ı defter taleb eyledi. Cehûd [20a] daḡi eline virüp paşa muṭâla‘a itdikde gördü ziyâde mâl şarf olunmuş keşretinden müstemiz olup ne aceb çok gitmiş deyü sûret-i inkâr ile çîn-i cebîn gösterdi. Çûn vezîr-i merķûm tammâ‘ u bî pâk ve gaddâr idi. Cehûd bildi ki ol malı hak üzere îfâ kendüye güç gelüp bir bahâne ile kendüyi telef ve malı bel‘ itmek ihtimâli muḡarrerdur. Cân başına şıṡrayup fi’l-hâl fikr-i şeyṡanet ile çâre-sâzlık tedârik eyleyüp paşadan defteri aldı ve gözü

karşısında pâre pâre eyleyüp ateşe yakdı ben bu malı sultânımdan almak için defter etmedim.

*El-abdü ve mâ yemlikühü kâne li mevlâhü*³⁸¹

mefhûmunca malım efendimindir ben kendi kulunum. Devletinde nîce bu kadar malı kazandım yine kazanup sultânımdan bir habbe taleb itmeyeceğim ma'lûmunuz değildir. Ancak ne harc olundu deyü su'âl buyurursanız cevâb mümkün olsun deyü defter itdim deyüp paşâyı igrâ ve igfâl eyledi. Ahmak tâmi' Yehûdînin sözünü gerçek zannıyla mahzûz oldu. Yehûdi intikâm için hîleye ağâz idüp sarayda işleyen ameleyle ta'lîm eyleyüp sarayın ser-dabbesinden Sarây-ı Âmirenin divârı altına varınca bir hafî dehlîz kazdırdı şöyle ki bir kaç ırğad gece ile kazup bir ferd âgâh olmadan ikdâm-ı tâm etdiler. Ağzını taş ile kapayup ketm eylediler. Yehûdî bu câh-ı düşmen-i rabbâyı müheyyâ itdikden sonra paşanın adüvvü cânı olan kapu ağasına intisâb idüp vâfir hediye virüp mahremiyyet hâşıl itdikden sonra pâdişâha vezîrin sû'-i kaşdı vardır deyü hafî olunan matmûre kıssasın mahfîce takrîr eyledi. Ol daği pâdişâha [20b] bildirip inde'l-istikşâf hîlekarlar olup tab'-ı padişâhî kendüden müteneffir ve mükedder bulunmağla terâküm-i esbâb vezir-i mezbûrun arza-i tîğ-i âteş-tâb olmasına sebep oldu. Vezir-i mezbûr sâ'ir ta'addîsinden ma'adâ ol eşnâda muqarrer etmiş idi ki İstanbul halkından her şehnişîn başına biner akçe cem' ide, hele katl olunmağla halk ol teklîfden kurtulup hakka şükür eylediler. Tecâvezallâhü te'âlâ an seyyi'âtihi.³⁸²

Yine Nâimâ der ki: Derviş Paşa ibtidâ devlet-i şadârete câlis oldukda Çavuş Paşa'ya tenbîh itdi ki ehl-i dîvân beni sa'ir vezire kıyâs etmesünler kim ki fuqaranın bu günkü işini erteye koya başını keserim deyicek hitâb işidüp bu fâl-ı bed kendüye hasb-i hâl olacaktır dediler. Ve evvel emirden ne söz şudûr ederse âkıbet ol ma'nâ zuhûr edeceği mücerrebdir deyü taştîr itdiler ve ol gün ikinci dîvânında Beylerbeğilikden mütekâ'id bir pîrin oğlu cürmüyle boynun vurdurup malını müşâdere etmekle cümle görenler “Beşşiri'l-kâtile bi'l-katli”³⁸³ mazmûnunu söylediler. Âkıbet-i encâm kârı böyle oldu ve mühr-i hümayunu almak sevdâsıyla

³⁸¹ Kul ve kulun sahip olduğu şeyler efendisine âittir.

³⁸² Allah günahlarını affetsin.

³⁸³ Katili katledilmekle müjdeleyin.

kapudân iken selefi vezir Lala Mehmed Paşa gibi bir merd-i şecâ‘at-nihâd müftî-i aşr Sun‘ullah Efendi’nin rivâyeti üzere Mehmed Paşa’ya tedbir-i emr-i mizâc eden Portakal Hakîm-i merķûmun ameliyle muhâlif huķne ile ilâc yüzünden tesmîm itdiği daği Nâimâ’da mezkûrdur.

3.25. ZİKR-İ TERCEME-İ AHVÂL-İ CAFER PAŞA

Frengiyyü'l-asıldır. Sâbıkâ tercemesi sebt-i şahâyif-i beyân kılınan Kapudân-ı deryâ Kılıç ‘Ali Paşa kullarındandır. Efendisi himmetiyle pençe-i merâtıp kat‘ ederek üç def‘a Kıbrıs Beylerbeyisi olmuştur. Ânifen taştîr olunan Derviş Paşa Lala Mehmed Paşa fevtinden pâ-y-endâz-ı şadâret-i uzmâ oldukda fenn-i deryada maharetine binâ’en kapudânlık câ-yı vâlası tevcih ve bu vecihle hâl ü şanı terfih olundu. İki def‘a Donanmâ-yı Hümâyûn ile Baħr-i Sefid’e çıkup bin on beş (1015/1606) de Celâlîler tuğyânı sebebiyle Mısır Hazinesinin cânib-i berden Âsitâne-i ‘aliyyeye vuşûlü mümkün olmamağla Donanmâ-yı Hümâyûn ile İskenderiye’ye varup ol vakîtte beher sene cânib-i Mısır’dan taraf-ı devlet-i ebed-peyvend-i Osmâniye’ye irsâli mu‘tâd olan altı kere yüz bin altun hazîne-i sefâyine vaz‘ idüp sâlimen Asitâne-i devlet-âşiyâna getirdi. On altı da (1016/1607) yine Baħr-i Sefide çıkup Âvârını muhâfâza idüp Tersâne-i âmireye ba‘de’l-vuşûl ma‘zûl olup ba‘dehü Geşti-i vücûdu ğarkâb-ı tûfân-ı beķâ oldu. Umur-ı deryada mâhir idi. Raħmetüllahi ‘aleyh.

3.26. ZİKR-İ AHVÂL-İ HAFİZ AHMED PAŞA

Hâfız mahlasıyla şehir olan paşâ-yı ma‘ârif [21a] semîrdir. *Hadîkatü'l-vüzerâ* mü’ellifi tahrîri üzere medîne-i Filibe’de bir mü’ezzinin ferzend-i firûz-i duħteridir. Hânende-i hoş-avâz şi‘ir ve mühâzarâtda mâhir şa‘ir sahne-perdân olmağın müşâhib-i şehriyarî olmağla mükerrrem ve giderek Doğancıbaşı ve bin on altı Şevvâlinin yirmi ikinci (22 Şevvâl 1016/9 Şubat 1608) günü Enderûn-ı hümâyûndan rütbe-i âliye-i vezâretle çıkup ânifen terceme-i ahvâli tab‘-ı harîr-i tahrîr kılınan Frenk Cafer Paşa yerine kapudân-ı deryâ hil‘at-ı vâlâsı ilbâsıyla muħterem oldu. On yedide Donanma-yı Hümâyûn ile İskenderiye’ye varup Mısır hâzinesini getirdi. Donanma İskenderiye’de iken ħarbî ħorşan gemileri Mısır’a giden alay gemileri üzerine düşüp Rodos’a yakın yerde Hüdavirdi Kapudân ve Küçük Şa‘bân ve Büyük Yusuf kalyonları ve yedi sekiz daği Karamürsel düķa bortanları dest-i a‘dâ-yı bed-li’âma

giriftâr olup bu hâl ile Der-i Devlet-i ‘aliyyeye geldikde bu sebebdan müttehim olmağla ma‘zûl ve makâmına Hâlis Paşa mevşûl oldu. Âm-ı mezbûr beyne'l-hâlâyik kalyonlar yılı demekle meşhûr oldu.

Kâtib Çelebi merhûm *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr* nâm târihinde der ki: Paşâ-yı mezbûrun letâ'ife ma'il ve şî'ir ile meşhûr olup ol zamân İstanbul Kādısı Gani-zâde Mehmed Nâdirî Efendi ile görüştükde monlâ-yı merkûm bâde-nûş iken *Tefsir-i Kādî'ye* hâşiye yazmağla mukayyed idi. Eşnâ-yı kelâmda paşa tahrîriniz ne mahalle geldi deyü istikşâf eyleyüp monlâ-yı zarîf paşaya ta'rîz-ı kaçd ile “*zahare'l-fesâdî fi'l-berri ve'-bahri*”³⁸⁴ âyeti tefsîrini tahrîr ederiz deyicek paşa intikâl u tedârik idüp mesmû' oldu ki “*inneme'l-hamru ve'l-meysiru*”³⁸⁵ tefsîrine iştigâl olunmuş demekle mu'araza bi'l-misîl vâkı' olup iki tarafa infî'âli mütazammin latîfe düşdü.

Ba'dehü yedi sene miqdârı eyâlet-i vilâyet-i Şâm-ı şeref-i encâm ve cennet-meşâm bekâm. Ve ba'de'l-müdde otuz iki evâhîrinde (1032/1623) Bağdâd üzere serasker olup ol eşnada

Li-münşî'îhi:

Şehr-i yar-i bahr u ber Hâkân-ı Keyhüsrev-nisâb

Fâtih-i Bağdad Sulţan Murâd Cem-cenâb

tâbe şerâhü hâzretleri taht-ı Oşmanî üzere sâye-endâz-ı hükûmet oldukda unvân-ı menşûri-i serdârî yine nâmına terkîm olunmağla

Mısrâ':

Taht-ı sa'âdetde şafâ Sulţan Murâdındır

azlini tanzîm etmişdi. Ba'dehü pey-ender-pey Van ve Erzurum ve Bağdâd vâlisi olup [21b] bin otuz dört Rebî'ü'l-âhîrinde (Rebî'ü'l-âhîr 1034/Ocak 1625) fermân-fermâ-yı Diyârbekir iken Mevlanâ Aziz Efendi tahrîri üzere Çerkes Mehmed Paşa yerine hafız-ı mühr-i vezâret-i uzma olup istîlâ-yı şâh-ı bed-nihâda giriftâr olan

³⁸⁴ “İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.” Rûm, 30/41.

³⁸⁵ “Ancak içki ve kumar.” Maide, 5/90.

Dârü'l-cihâd Bağdâd-ı Behîşt-âbâd fethine serdâr ta'yîn olundu. Tafşîli nikâşte-i şahâyif-i müverrihin olduğu üzere dokuz ay hışn-ı Bağdâd fethine şedd-i niţâk-ı ihtimâm idüp fethi müyesser olmamağla naçar meştâ-yı Halebde karâr etmiş idi. Bin otuz altı Rebî'ü'l-evvelinde (Rebî'ü'l-evvel 1036/29 Kasım 1626) maķâm-ı şadâretten ma'zûl ve maķâmına Halil Paşa mevşûl oldu. Hâk-i der ikbâle rû mâl itdikde vezîr-i şânî ve maħrez-i şeref-i müşâheret-i sultânî olup bin kırk bir Rebî'ü'l-evvelinde (Rebî'ü'l-evvel 1041/6 Ekim 1631) Hüsrev Paşa yerine hil'at-i fâhire-i hüsrevânî ile tırâzende-i şadr-ı kâm-rânî oldu. Def'a-i şânîyesinde yüz on gün mürûrunda tafşîli âtî Recep Paşa desîsesiyle katl olundu. Şâ'ir pesendide maķâlî saħi ve kerîm bir âşaf-i sûtûde-hişâl idi.

Nâimâ merhûm târihinde bir ğarîb kışsa ibretini naķl itmekle bi-aynihâ terķîm olundu. Maħall-i ibretidir ki Hâfız Ahmed Paşa Bağdâd'ı muħâşara ve kızılbaş ile muķâtele emrinde bezl-i maķdûr idüp ĥazînenin kılleti ve zehâ'irin inkıţâ'ı sebebinden leşkerin zarûretinden kat'-ı nazâr asker beyrinde olan serkeş zorbaların da'vetleri ve ĥâric ez-edeb fezâhatları var iken yine âķılâne hareket ile bu kadar müddet kal'ayı muħâşara ve a'dâya muķâvemmet idüp âr-i lâhık olmaķsızın avdetine ri'âyeten kıazâ ile bî-feth rucû' için müsteħak-ı lev m u itâb degil iken ba'z-ı ĥassâd şevketlü kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh ĥazretlerine zem idüp [22a] rûşen ze'âmetleri kendi âdemlerine virdi birer bahâne ile askerî dagıttı. Teshîr-i Bağdâd'da takşîri muħakķakdır deyü ĥilâf-i inhâ ile tab'-ı Şehen-şâhiyi müteğayyir itdiler. Hattâ Hâfız Paşa Bağdâd altından asker cebeħâne ve zehâ'ir talebi ile der-i devlete telhîş gönderdikde isti'ânet ve imdâdı müş'ir cenâb-ı pâdişâhiye bir kaç beyt irsâl etmişdi. Vuşûlünde Sultân Murâd Hân tarafından yine nazm ile tehdîd-i gûne cevâb irsâl buyuruldu. Mefhûmlarından kıazıyye ma'lûm olur.

Nazm:

Hâfız Ahmed Paşa su'âl-i gûne

Aldı eţrâfi adûv imdâda asker yokmudur

Din yolunda bâş verir bir merd-sever yok mudur

Ĥaşmı bed bir kışı oyunda ruh be ruh şeh mât eder

Cenkde at oynadır ferzâna bir er yokmudur

Bir aceb girdâba düşdük çâresiz kaldık meded

Âşinâlar zümresinde bir şenâver yokmudur
Cenkde hem-pâmız olup baş virüp baş almağa
Arşa-i âlemde bir merd-i hünerver yokmudur
Def'-i bî-dâda tekâsülden ğaraž ne bilmezüz
Derd-i mazlûmdan su'âl olmazmı maḥşer yokmudur
Âteş-i sûzân-ı a'dâya bizimle girmeğe
Dehr içinde imtiḥân olmuş semender yokmudur
Dergeh-i Sultân Murâd'a nâmemiz îşâline
Bâd-ı şarşar gibi bir çâbü-k-kebûter yokmudur

Cevâb-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân:

Hâfızâ Bağdâd'a imdâd etmeğe er yok mudur
Bizden istimdâd edersin sende asker yok mudur
Düşmeni mât etmeğe ferzâneym ben der idin
Ḥasma karşı şimdi at oynatmağa yer yok mudur
Gerçi lâf urmağda yokdur sana hem-pâ bilürüz
Lîk senden dâd alur bir dâd-güster yok mudur
Merdlik da'vâ edersin bu muḥanneşlik neden
Ḥavf edersin bâri yânında dilâver yok mudur
Râfîzîler aldı Bağdâd'ı tekâsül eyledin [22b]
Sana ḥasm olmaz mı Hazret rûz-ı maḥşer yok mudur
Bu Hanîfe şehrin ihmâlinle vîrân etdiler
Sende âyâ ğayret-i dîn ü Peygamber yok mudur
Bî-ḥaberken saltanat iḥsân eden Perverd-gâr
Yine Bağdâd'ı eder iḥsân muḳadder yok mudur
Rüşvet ile cünd-i İslâm'ı perîşân eyledin
İşidilmez mi şanursun bu haberler yok mudur
Avn-i Ḥaḳ'la intikâm almağa a'dâdan meġer
Bende-i dîrîn vezîr-i dîn-perver yok mudur
Bir âlî-sîret vezîri şimdi serdâr eylerim
Hazret-i Peygamber mu'în olmaz mı rehber yok mudur
Şimdi ḥâlî mi kıyâs eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft-kışver yok mudur

Bu Murâdî gibi heft-kişver yokmudur (nüsha)

Şadr-ı mûmâ-ileyhin katli kıssasını Naîma merhûm tafşîl eyleyüp derki cûn Hâfız Paşa şadr-ı a'zam oldu. Recep Paşa hased idüp Hâfız Paşayı kaldırup kendisi vezîr-i a'zam olmak için amele başladı etrâfdan daği zorbarlar ve bölük halkının a'zamı gelüp İstanbul'un içi dolmuş idi. Saka Mehmed ve Cin 'Ali ve Maḥmud Ağa oğlu ve Şâlih Efendi ve Emîr Halîfe ve Cadu 'Osman ve Bıçaḳcı oğlu ve Kütahyalı Kalem Bey ve Nazlı Muslu ve Rûm Aḥmed ve daği bunların emşâli zorbarlar ki her biri bir mâddetü'l-fesâd idi. Bunlar müttefeḳu'r-re'y İstanbul içinde etbâ'ları ile oturup ikâz-ı fitneye bahâne ararlar idi.

Rûmeli'nden Boşnaḳ ve Arnavud zorbarları Şâlih Efendi ve Saka Mehmed daği bunun gibi nîceler Receb Paşa tarafında idiler. Hüsrev Paşa daği kulun gönlüne girmiş ve mefâsidlerine müsâ'ade ile ḳalb-i fâsidlerini teshîr eylemiş idi. Anın için azlinden ekşerî dil-gîr olup azline sebep olanların istîşâline vech-i mezkûr üzere taşmîm etmişler idi. Ol sebebdan [23a] tamâm-ı fitneye zamânın mizâcı müste'âr olmuş idi. Recep Paşa daği ğarâzını temşiyet için zorbarları ve sâ'ir neferâtı tahrîk etmeye başladı. Yer yerden âteş-i fitne ve fesâda âb u tâb vormeye başladılar. Bin kırk bir Recebû'l-müreccebinde (Recep 1041/Şubat 1632) zorbarlar ve sâ'ir kul ayağa kalkup İstanbul'da Atmeydanı'nda cem'iyet idüp Hüsrev Paşa gibi vezîri ki şîyt-i şavleti aceme velvele şalmış idi. 'Azl itdirmeye sebep olanlar pâdişâhın ve devletin dostu değildir deyü bu bâbda Şeyḫü'l-İslâm Yahya Efendi Hâzretleri Vezîr-i a'zam Hâfız Paşa'yı ve Defterdâr Muştâfâ Paşa'yı ve muşâhib-i Hasan Halîfeyi ki yeniçeri ağası idi. Şimdi halkın boğazda sâhil-i bahrde Hasan Kalfa dedikleri yalı şâhibidir ve muşâhib-i meşhûr Musa Çelebî'yi ve bi'l-cümle pâdişâh-ı âlem-penâh hâzretlerinin muḳarreblerinden on yedi nâmdâr kimseyi ki defter idüp Hüsrev Paşayı azl itdirmeye sebep bunlardır ve işyân eden İlyas Paşa kim tafşîl-i ahvâli mecmû'amızda mezkûrdur. Anın hevâdarları bunlardır deyü pâdişâha haber gönderüp bunları ver paralayalım dediler. Yeniçeri daği bu bâbda hümez-bânlık idüp üç gün sarây-ı hümâyûna hücum eylediler ol üç günde esvâḳ-ı dekâkîn-i İstanbul açılmayup eşkıyâ def'ine kâdir tedbîr-i sâ'ib eder kimesne bulunmayup ehl-i arz olanlar ḥavf u ḥaşyetinden hâneleri ḳapusu sedd idüp endişesi olanlar tebdîl-i mekân eyleyüp lâ havle gûyân-ı ḫayrân olmuşlar idi. Bir def'a hücum idüp bâb-ı hümâyûna

vardıklarında pâdişâh hâzretlerinden bu gün sabr edin yarın [23b] cevâb virilür deyü cevâb şudûr itmeğin anlar dönüb lâkin gece ile Atmeydânın terk etmeyüp dağılmadılar. Seherde yine Bâb-ı hümayûna hücum idüp kavlı-i evveli i'âde eylediler. Âhır üçüncü gün ulemâyı ihzâr idüp ve güft ü gû çoğalup âher zorbarlar hücum idüp orta kapuya varınca asker memlû olup ol gün vüzerânın re'yyden Bayrampaşa vezîr-i a'zama haber gönderüp meded zinhâr devletlü Sultânım olmaya ki bu gün meşveretdir deyü dîvâna gelesin. Hemân ihtifa eylesin. İnşâallâh bu cem'iyete tefrika gelür ve illâ havf muqarrerdir. Bir zarar tertîb itmekden hâzer olunur dedi. Resânende-i peygâm Arslanhâne önünde rast geldiki vezîr-i a'zam mevkib-i şadâret ile süvâr olup bâb-ı hümayûna gidiyor ol maḥal yanaşub îşâl-i peygâm-ı naşîhat encâm eyledi.

Hâfız Paşa ḥande eyleyüp var bizden selâm ile zuhûr edecek kazâ-i mübremi rû'yâmda müşâhede eyledim ölmekden ḡam çekmem deyü cevâb virdi.

Nâimâ der ki: Faḳîr derim ki ol ünvan ile nâzım-ı menâzımı'l-ümem olan devletlü sarây-ı âmire kurbuna gelmiş iken ve bu maḳûle ümûr-i hâ'ile ḥudûsunda çâre-sâzlık ol maḳâm şâhibinden me'mûl ve maṭlûb iken hatem-i vekâleti şâhibine teslîm etmedien ol havf ile yine geriye dönüb âr lâhık olmaḡdan mevt daḡi eshel ma'nâdır. Çün vezîr-i a'zam yeni saray kapusundan içeriye dâhil oldu. Halk iki şak olup vezîr zan eyledi ki anlar kendüye selâma durmuşlardır. Selâm virdi meger ol fitnecilerin her biri koynun ve cebin taşla doldurmuşlar. [24a] imiş vezîr geçince bir sipâhi seçilüp arkasına bir taş urub bre urun deyü na'ra urıçak halk çağrışub taş yağdırup Hâfız Paşayı atından yıkdılar. Şâtırları koltuḡuna girüp sür'atle hastalar odasına andan içerüye derûn-ı saraya kaçırıldılar. Sipâhîler şâtırlara hücum idüp birini ḡançer ile göḡsünden urub katl ve birini mecrûḡ eylediler bâḳîleri sâ'ir paşalar ile muḡtelit saraya ilticâ idüp kapandılar. Hâfız Paşanın üst kaftanı ve mücevvezesi talân olmuşdu. Ve içeride Bostancıbaşı'ndan üst ve mücevveze alup ḡuzûr-i hümayûna varup mühr-i şerîfi öpüp teslîm idüp vâkı'-i ḡâli beyân ve girîze istîzân eyledikde Pâdişâh-ı ḡayûr ḡamnâk olup yürü var git deyü destûr virdi. Hâfız Paşa Yalı köşḡüne inüp tebdîl-i şûretbir kayıḡa girüp Üsküdera firâr eyledi. Berü cânibde Hâfız Paşa hastalar odasından içerü kaçdıḡda leşker ḡıriv koparup orta kapudân içerü yürüyüp

dîvânîhâne-i hümayûn asker ile dolup ol nâmdâr zorbalar ileri durup padişaha sözümüz vardır dîvâna çıksın deyü çağırıp bağırmaya başladılar.

Sultân ‘Osman vak‘asına mânend bir kâziyye ola ve şâyed saray nehb ü gâret oluna deyü cümle iç halkı müsellaḥ ve muḥteriz-i ḥayrân olup “ve belâgatü'l-kulûbe'l-ḥanâcîre” maẓmûn-i mâ şadâkı olmuşlar idi ki Padişâḥ ḥazretleri daḥî taşra çıkup şî‘âr-i saltanat ile ayak dîvânı idüp taht-ı ḥilâfet üzre karâr eyledi. Ve nedir kullarım murâdınız deyü şaded-i [24b] su’âlde olıcak ol bî-edebler ifrât ü kâḥat idüp bir mertebe edepsizlik etdiler ki ta‘bîre gelmez ve Ḥafız Paşayı ve defter etdikleri on yedi mu‘teber erkân-ı devleti bize ver pâdişâḥa dost degillerdir eger devletine ḥayırḥâḥ olsalar biz Muşul’da düşman ağzında oturur iken parekende itdirüp bunca mühimmât ve levâzım-ı sefer telef olmasna sebep olmazlar idi deyü iḡlâz-ı kelâm etdiler. Pâdişâḥ ḥazretleri cevâb-ı maḳûle taşaddî etdikce anlar dinlemeyüp ğaraż-ı fâsidlerin tekrâr zıkr idüp çağırışub elbette verirsiz paralarız yoḥsa iş ğayri olur deyü yakîn hücum idüp el-iyâzü billâḥ vücûd-i pâdişâḥa dest-i dirâz olmaḳ mertebeleri yakîn geldiler ve ğarażlarından ğayrı bir cevâb söylemeyüp eslemediler.

Padişâḥ-ı âlem-i penâḥ daḥî ol nâdânların cevâbın eslemeyüp ḥabâset ve ğavġa etdiklerinden maḳsûdları mahz-ı fitne-i saltanat idüġi bilüp çünki cevâba kulak tutmazsız ve kâbil-i ḥitâb degilsiz niçin beni taşra dîvâna da’vet eylediniz deyü ol nâdânların şalâḥ u işlâḥından kat‘-ı ümîd ile tahtından kalkıb içeryüye teveccüh idüp enderûn ağavâtı pâdişâḥı ortaya alup içeru göturdüler. Ol eşkıyâ pâdişâḥın aḳabince sel gibi aḳup dilediler ki Ḥarem kapusundan içeru hücum ile duḥûl edeler. Ol maḥal ġılmân-ı ḥarem-i ḥâşşa dervâze-i bab-ı sa‘âdeti anların yüzüne sedd idüp kapu kapandığından eşkıyâ nın ğayzları ziyâde olup daḥî çağırışub pâdişâḥım mâdem ki bu on yedi kişiyi vermezsin biz işimizi bilirüz deyü ḥal‘den kinâye ve ta‘rîz idüp raf‘-ı eşvât [25a] ile zemîne zelzele ve âsümâne velvele şaldılar. Ol maḥal içeryüde Recep Paşa ki Hüsvrev Paşa’ya hevâdar ve Ḥafız Paşa’ya adâveti var idi. Bu fitneyi taḥrîk eden kendi idi. Şûret-i şalâḥda giryân u nâlân olup pâdişâḥın ayağına düşüp pâdişâḥım bu müfsidler teskîn lâzımdır ve illâ bir vechile cevâbları mümkün degildir. Eger ben kulunu daḥî isterlerse ver ki kul efendisi yoluna ḳurbân ola gelmişdür. Kul istediklerini alagelmişlerdür pâdişâḥân-ı selefden daḥî alagelmişlerdür. Bir kaç bendeniz gitmekle nesne lâzım gelmez. İllâ Ḥak saklasun

eger bu bed huyly teskîn olunmazsa ahvâl müşkil olur ve nizâm-ı devlet muzmañil olur deyü vâfir niyâz eyleyüp pâdişâh hazretleri dañi mülâhaza idüp gördiki bunlar cümle yigidin hañlarından gelinmek bu hâlde müşkil ma'a'l-kerâhe ehven-i şerreyn ile bi hasebi'l-iktizâ amel idüp Bostancıbaşı Cafer Ağayı gönderdi. Kayaık ile henüz Hâfız Paşa Üsküdaraya yanaşmış idi. Şandal ile ardından erişüb sizi pâdişâh ister deyü kendü şandalına alup hużûr-ı pâdişaha getürdi. Ol mañal pâdişâh buyurdu: Bâbü's-saâde'yi açdılar tekrâr çıkup taht üzre qarâr eyledi. Ve asker dañi geri çekilüb durdular. Ol mañal pâdişâh hazretleri parmağıyla işâret ve ta'yîn idüp dört nefer kimesneyi mücâvebe için hużûruna taleb eyledi. İki sipâhi ve iki Ocañdan çorbacı imiş yine anlara nuş u pend idüp bu evza'-ı dîn u devlete münâsib degil idüğünü ve nâmûs-ı hilâfetin hetki revâ degil idüğün zıkr idüp vâfir söyledi. Anlarda cümle askerin cevâbı pâdişâhım devletine bed-hâh olanları elbette vermek [25b] gereksiz ki teşeffi oluna. Ve illâ bunca deryâ-yı bi-pâyâna gayri bir vechile indifâ' müteşavver degildir deyü garaż-ı aslîlerin tekrâr itdiklerinde Hâfız Paşa dañi abdest alup Babüssa'âde'de durdu gördü pâdişâhın sözü geçmiyor hemân Bâbü's-sa'âdeden çıkup hużûr-ı hümayûna gelüp pâdişâhım hezâr Hâfız gibi kulun yoluna fedâdır ancak ricâm budur ki:

Beni sen katl etmeyüp kû bu zâlimler hûn-ı nâ hañkımı rîzân ve beni şehîd etsünler ve lütf idüp meyyitimi Üsküdarada defn etdiresin. Ve eytâm fuqarâsına nazâr-ı inâyetin ricâ ederim deyüp yer öpüb bir kerre “*Bismillâhirrahmânirrahîm ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-aẓîm. İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'un*”³⁸⁶ deyüp arza-i kerbelâyaya mânend olan meydân-ı belâyaya merdâne yürüdü. Pâdişâh mañramesinin yüzüne tutup ağladı. Cümle enderûn ağaları ve erbâb-ı dîvânın dîdeleri giryân ve ciğerleri puryân oldu.

Hâfız Paşa meydâna girdikde câ becâ sipâhîler meydâna seçilüp hücum etdiler. İbtidâ gelen sipâhi Hâfız Paşa'ya hamle edelim deyü yanaşdıñda Hâfız Paşa mütedeyyin ve şâhib-i ilim ve ma'rifet olmağla rûh-ı emânetullâh olup viķâyesi bâbında hasbe'l-kader sa'y itmek insâna vâcib olduğunu bilirdi. Anın için ibtidâ gelen sipahînin ağzına Bermeşe kañramânı şöyle urdu ki herif yere pây-mâl olup

³⁸⁶ Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.. Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en Yüce ve en Büyük olan Allah'ın (C.C.) yardımıyla elde edilir. Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve o'na döneceğiz. (Bakara 156)

başından destârı yuvarlandı. Bir sipâhi daği sıçrayup hançer ile başından urup kulağına dek kellesin şak eyledi. Biri daği göğsünden bir hançer urup yıkdılar. Gayrı hücum edib ol vezîr zî şanı ki “âşe sa’îden ve mate şehîden” ³⁸⁷kâşif-i hâlidir. Pîşgâh-ı pâdişâhîde [26a] on yedi zağm ile hûn-i sürha âğuşte etdiler. Çûn henüz ramağ bâkî idi. Bir yeniçeri göğsüne çıkup bıçağıyla boğazı altına çalup zebh eyledi. Bu vechile ol bî-günâh şehîd oldukda hüddâm-ı saray üzerine bir yeşil harîr örttüler. Pâdişâh-ı gayûrun nigâhe tâkatı kalmayup derûnundan hoş imdi. Hak te’âlâ ikdâr ederse sizden ahz-i şâr nice olur göresiz deyüp zâhiren bre Hâkdan korkmaz Peygamberden utanmaz zâlimler deyüp kalkıb yine içerüye gitdi. Ol gün bu mürettebe ile dîvân bozulup halk saraydan çıkup erâzil yine Atmeydanına rücû‘ etdiler. Hâfız Paşa merhûmu vasiyyeti üzere Üsküdâr’da defn etdiler. Padişâh hazretleri mühr-i şadâreti Receb Paşa’ya viridi. Hâfız Paşayı i’dâm ile ke’enne Receb Paşa nâ’il-i merâm oldu. Lâkin gerek anın ve gerek Hüsrev Paşanın yaptığı yanına kalmayup anın daği başına bu uķûbet geldi. Nitekim qarîben zîkr olunur.

Hâfız Paşa akıl ve tecrübe şâhibi şâlih ve mütedeyyin tevârihe vâkıf bir vezîr-i ârif olup Naşuh Paşa muhâllefesi hâher-i Pâdişâh-ı Cihân Âişe Sultânı tezevvüc etmişdi. Nitekim bâlâda tafşîl olundu.

Li münşi’ihi:

Pâdişâhın uğruna canın vere

Böyle ister merd-i şâdık bî-merâ

Şübhesiz kaşr-ı cinândır menzili

Kim şehîden eyledi azm-i beķā

3.27. ZİKR-İ AHVÂL-İ HALİL PAŞA-YI DİĞER

Hadîkatü’l-vüzerâ’da nikâşte-i şahâyif-i beyân kılındığı minvâl üzre diraht-i vücûdî Kayşeriye a’mâlinden Zeytûn nâm kıaryede yâd-ı âver-i şühûd olan mîr-mîrân-ı maķtûlün birâder-i gühteridir. Sarây-ı bî-mişâl-i sultânîye dâhil [26b] ve ba’de’l-ezmine çakırcıbaşılık ile taşra çıkup bin on altıda (1016/1607) ibtidâ ocağdan agâ olan Maryol Hüseyn Ağa azlinden yeniçeri ağası olup on yedide maķâmına Derrâķî Mehmed Ağa mevşûl oldu. Ale’t-tafşîl tercemesi ânifen tasfîr olunan Hâfız

³⁸⁷ Saîd (mutlu mesud) yaşadı ve şehid olarak öldü.

Paşa azlinden bin on sekizde (1018/1609) kapudân olup donanmây-ı hümâyûn ile Baħr-i Sefîde girüb *Nâimâ* merhûm târihinde ve Kâtib Çelebi *Tuhfetü'l-kibâr*'ında tahrîr etdiği minvâl üzre kapudânpaşa-yı müşârunileyh Silivri pîşgâhına vardıkda dârü's-salţanadan ikinci menzildir.

Cezâyir-i Arab kapudânlarından Ceneviz Ca'fer  alitesiyle gelüp meger İspanya Kralı'nın akrabâsından vezîri şeklinde bir kâfir haçlıye hâkimi imiş bir tâze sulbî oğlunu Kral Mala atana irsâl için beş yüz kadar ceng-âver  afir ile bir  alyona koyup envâ'-ı tuhaf ve hedâyâ ile göndermiş giderken Cezâ'ir gemilerine rast gelüp harb-ı az mden sonra  alyonu alup içinde bulunan küffârı es r ve tuhaf ve hedâyâyâ müte'allı  olanı i tin m ve âdetleri üzre beyne'l- uz t iktis m etdiler. Ve  ul m-ı mezb ru P di  h-ı İsl m H zretlerine peşkeş getürdüler. Ma all-i mer  mda  ul mı kapud n Halil Paşa'ya tesl m etdiklerinde get renlere hil'atler giydiril p n k-  l ile ho   l oldu. Es r-i mezb r hu  r-ı p di  ha geldikde İsl m tekl f olunup fi'l-h  l  ab l itmekle haz neye, andan h  s odaya alındı.

Kapud npa a donanma ile Sakıza vardıkda altı p re k   mi   l k fir  alyona nice m ddetdir sedd-i r  h-ı s  fn-i Mı ır idüp um  men h    Kıbrıs önünde oldukları haberi [27a] alındıkda mütevekkilen 'alell  h teveccüh idüp giderken Anlı ara n m mağalde iki k  a levend fır atası ah  olunup içinde olan Etr k harem-z delerinin ba' ısına siy set idüp ba' ısını küreğe  odular. Andan Baf Limanı önüne vardıklarında  alyonların haberini aldılar ki c nib-i Umm na çıkıp ba' -ı ma alleri has ret etmişler. Tam m-ı s r atle ol leylden donanm -yı h m   n dery ya çıkıp ta'  b k  n n ale' - ab  h otuz mil mi   arı yerden göricek yelken kürek üzerlerine az met ve v  t-i aşırda eri  b a   ama dek dola up gece içre dağı ardlarından kesilmey p gidüp küfür dağı b -perv  fenerler yakıp  nlerince gidirlerdi.

Ale' - ab  h yine tarafeynden ıop ve t feng ve cenge     z olunup  uz t-ı İsl m  adırg larıyla h c m şadedinde iken  or  n-ı at   Murad Re'is ki S lt n Ahmed H n Cez yir'den getirüp ri' yet ve iltif t idüp Mora Sanca ını vermiş idi. Kapud n gemisi ile yanyana durup gemilerin hücumdan men' eyledi. Irak dan ba  toplarıyla d  ge d  ge direk ve siren  ırub zeb n etdikden sonra yana ma a ic zet viridi. V  t-i aşırda fetih müyesser oldu. İ lerinde beş yüz kadar harb   afir ve yüz altmış kadar ıop ve iki bin kadar t feng ma b  z-i  ab a-i i tin m oldu.

Pes dört pâre kûh peyker kalyonlarıdır ki alınub sâlimen ve gânimen dönüb Mağosa Limanına lenker-endâz oldular. Zıkr olunan kalyonların biri Kara Cehennem demekle meşhûrdur. Derecât-ı heftkânesi ma‘den şer u şûr kal‘a mânend bir azîm gemi idi. Kâpudân Paşa Darü’s-Saltanaya fetih nâme gönderüb kendüsü Şayda [27b] ve Beyrut ve İskenderun ve Trablus Şâm taraflarına gidüp devr eyleyüp sefâ’in-i harbiyeden eser bulunmamağla Girid ve Mağosa limanına dönüb andan aktarmaları yedekleyüp İstanbul’a geldiler. Taraf-ı padişâhîden tehniyet-i gazâyı mütezammın hatt-ı şerîf ve hil‘at-i semmûr kâpudân Paşayı istikbâl idüp Sarayburnu nâm mahalle yanaşub el öpdükde vezâret pâyesi ihsân buyuruldukdâ Tersâne-Âmire’ye dâhil olduktan sonra divân günü hedâyâ vü üsârâ peşkeş çekilüb mevkı‘-i kabûlde vâkı‘ olan bundan ma‘adâ nice fütûhâta muvaffak ve üç miqdârı kâpudân olup sagîr u kebîr elliden ziyâde gemiler aldı. Lâkin şâbıkâ Mısırdan gelen Mehmed Paşa’dan daği hîdemât-ı celîle zuhûr idüp sa‘y-i meşkûr ve izzet müşâheret-i pâdişahiye mukârenet ile mazhar-ı lütf-i mevfûr olmağın hâtem-i vezâret kendüye verilmesi müstahak iken muktezâ-yı hâl ile Naşuh Paşa’ya verilmeğın Mehmed Paşa’nın daği hatırı tatyîb olunmak için kâpudânlık mansıbı kendüye virildi. Yirmi iki Şevvâlinde (Şevval 1022/Aralık 1613) şâniyen kâpudânlık ile nâ’il-i izzet u şeref oldu. Bu def‘a daği Maltepeye sefer ve nice fütûhâta mazhar olup nâm-ı nîkû tahşîl itmekle yirmi beş Muharreminde (Muharrem 1025/Şubat 1616) Mehmed Paşa azlinden teşrîf-sâz-ı makâm-ı şadâret-i uzma olup Erdebil üzere serdâr oldu.

Ba‘del-azl üçüncü def‘a ‘Ali Paşa yerine kâpudân ve Baħr-i Siyâha çıkup Hotin seferinde cisri muhafaza eyledi. Bu def‘a daği ma‘zûl ve mürşidi Üsküdarî Maħmûd Efendi kudise sirruhu hâzretlerinin âsitânesinde şümârende-i seyha-i inzivâ u ħumûl olup bin kırk ikide (1042/1632-1633) râbî‘an câh-ı vâlâ-yı kâpudânîye mevşûl oldu. Bin otuz birde (1031/1622) [28a] Baħr-i Sefîde çıkup geldikde Receb Paşa’ya selef ve otuz altı (1036/1626) eva’ilinde Hâfız Paşa azlinden şâniyen mühr-i şadârete na’il-i izz u şeref oldu. Tafşîli bu ki sene-i mezbûre mâh-ı Rebî‘ü’l-evvelinde on ikinci günü (12 Rebî‘ü’l-evvel 1031/25 Ocak 1622) Ka’im-makam Receb Paşa sarayında müşâvere fermân olunup Şeyhü’l-İslâm Yahya Efendi ve Şadr-ı Rûm Kara Çelebi-zâde Mehmed Efendi ve Şadr-ı Anadolu Hasan Efendi ve ulema’-i bâkiye ve vüzerâ ve sâ’ir erkân ve da’iyân cem’iyyet idüp re’y-i ve istihsân-ı cumhûr ile mühûr ve vezâret Halil Paşa’ya ve yeniçeri ağalığı hilaf-ı adet Çavuşbaşı

‘Ali Ağa’ya virildi. Ertesi vezîr-i a‘zam Dîvân-ı hümayûna varup hil‘at-i serdârı ba‘de’l-îlbâs şiddet-i şitâda alay ile Üsküdar’a geçdi.

Nâimâ der ki ol avânda şiddet-i sermâ ve hiddet-i şitâdan âlem pür-berf ve yah gûyâ kürre-i zemherîr vech-i arzâ nüzûl etmişdi. Hattâ alaylar dizilüb vezîr Halil Paşa Üsküdar’a geçdikde yeniçerilerin vesâ’ir kisver-pîş olan erbâb-ı alayın şakalları kar ile memzûc donup gûyâ ki buz pâresi olmuşdu. Çehreleri ve kulakları bürûdetden rikkat ve kümûdet beyrinde mülevven olup çok kimse dondu. Halil Paşa vezîr olup serdârlık ile Üsküdar’a geçdikde şeyhi kutbü’r-rabbânî gavsü’s-şamedânî Üsküdârî Maḥmud Efendi ḥazretlerine varup bu def‘a serdârlık hizmetiyle me’mûr olduğu ifâde etdikde eyu ve kim bir def‘a daḥi serdâr olmuş idin deyüp bir gayri nuṭk etmediler. Paşa münfa‘il çıkup gitti. Ḥazret-i Şeyhin ḥayvân-bende olanlar Halil Paşanın bu def‘a daḥi bir maşlahata muvaffak olmayacağı bundan istidlâl etdiler. Nefsü’l-emir nuṭk-ı azîz bi-aynihâ zuhûr itmiştir ki tevâriḥde mezkûrdur. Ba’dehü Dîvân-ı hümayûnda vezîr-i râbi‘ iken bin kırkda (1040/1630) [28b] fevt olup Üsküdar’da Maḥmud Efendinin Âsitânesi kurbuna i‘dâd itdiği türbesinde defn olundu. Derviş-nihad bir pîr-i rûşen-zamîr idi. Raḥmetüllahi ‘aleyh.

3.28. ZİKR İ AHVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Şehr-i cennet-adîl ve bî-mişâl maḥmiye-i Kostantiniyye’de Karagümrük semtinde bir öküz na‘lbandının oğlu olmağın Öküz lakabıyla şöhret bulmuştur. Harem sarây-ı hümayûnda perveriş ve silahdarlıktan bin on altıda (1016/1607-1608) Mısır’a vâli ve tafşîli uhde-i tevârîḥe ihâle olunan Mısırda vuḳû‘ bulan hizmeti muḳâbili âsitâneye geldi. İzz-i muşâheret-i padişâhiye nâ‘il ve bin on dokuzda (1019/1610-1611) Halil Paşa azlinden rütbe-i câh-ı vâlâ-yı kapudânîye vâsıl oldu. İki sene miḳdârı deryâyı muḥafaza idüp yirmi ikide (1022/1613-1614) mükemmel donanmâ-yı hümayûn ile Rodosa varup *Tuḥfetü’l-kibâr*’da nikâşte-i şaḥâyif-i beyân kılındığı minvâl-i mufaşşal üzre dokuz pâre sefâyin-i İslâmiyeyi küffâr almağıyla geldikde töhmet-i takşîr ile ma‘zûl ve yirmi üç Ramazanında (1023 Ramazan/Kasım1614) Naşûḥ Paşa yerine şadâret-i uzmâ maḳâmına mevşûl oldu. Yirmi altı Muḥarreminde (1026 Muḥarrem/Şubat 1617) azl ve yirmi sekiz Şaferinde (1028 Şafer /Ocak 1619) şâniyen selefi Halil Paşa yerine mühr-i hümayûn ile bekâm oldu. Hîlel nefy ü iclâ olundukda ânda vefât eyledi.

Tafşîli Nâimâ kavli üzre bu ki; Bir nice müddet kapudân olan İstanköylü Güzelce ‘Ali Paşa geçen sene ba‘z-ı gemiler alup vâfir ganâyim ile gelüp pâdişâha mübâlagâ pîşkeş çekdikde Vezîr-i a‘zam Mehmed Paşa hased belâsıyla elem çeküb donanma ile ganâyim-i kadîmden mu‘âhede ve müsâleha üzre kâ‘im olan Venedikli ve França tavayifinden ve ilk olan küffârdan alınmışdır deyü igvâ ve tahrîk ile balyoları da‘vâcî çıkarub ve alınan mâl mübâlagadır. [29a] ‘Atebe-i ‘aliyyeye oşr-i âşiri verilmemiştir deyü şikâyet etdirdi. Kapudân ‘Ali Paşa dahi hayli tedbîrde mâhir olmağın amele mübâşeret idüp Paşa’ya beş kese akçe ve birkaç esir vermekle gözünü boyayup igfâl etdikden sonra mahfîce pâdişâha bî-had ve bî-pâyân tuhaf-ı girân-kıymet ve emvâl-i firâvâne bezli ile tab‘-ı hümâyûn kendüye ikbâl eyledikde cenâb-ı pâdişâhîye vücûh-i adîdeden beytü’l-mâle â‘it menâfi‘ u avâyid gösterüb umûr-i mühimmede huşûşan cem‘-i hâlde hîdemât-ı azîme vücûda getürmeği müte‘ahhid olmağla mühr-i hümâyûn Mehmed Paşa’dan alınup Muharrem’in on altıncı günü kendüye virilüp şadr-ı a‘zam oldu. Hemân ertesi selefine celbi tevcîh ve üzerine mübâşirler koyup otuz bin altun kadar mâl tahşîl eyledi. Menkûldür ki bir günde beş def‘a kapucular kethüdâsını gönderüb tahvîf u tehdîd ile cümle mâ melekin ahz eyledi. Bir şey’i kalmadıktan sonra eyâlet-i Haleb ile diyâr-ı ‘Arab’a yolladı. Bî-çâre Öküz Mehmed Paşa uryân u nâlân Halebe vardıkda gayretinden kahr u zillate tahammül edemeyüp hastalandı çok geçmeyüp vefât eyledi. Halebde hâric-i sûrda vâki‘ bir kûh-i bâşkûh üzerinde merhûm Şeyh Ebû Bekr tekyesi dedikleri Âsitâne-i cennet-nişânede müheyyâ eyledüğü merkadinde defn olundu. Edîb ve vakûr bir vezîr şâhib-i şu‘ûr idi. ‘Aleyhi’r-rahmetü ve’l-mağfira.

Hattâ Mısır vâlisi oldukda Mısırî taşhîh ve kavânîn-i nâfi‘ayı tensîk idüp diyâr-ı Mısırî tesallu‘-ı zalemeden halâş itmekle sebep-i emn-i mehdîd ? ve illet-i feth-i cedîd olup ile’l-ân kavli-i kur‘ân lakabı ile şâhib-i unvân idüğü şahâyif-i tevârîhde mestûr ve mecmû‘amızda ale’t-tafşîl mezkûrdur. Ve bi’l-cümle sâ‘ir umûr-ı Mısıryyede [29b] dahi muvaffak olup gerek hazîne irsâlinde gerek sa‘ir ahvâlinde mazhar-ı re‘y-i şavâb olmağla ba‘z-ı a‘mâl-i hasenesi vardır ki şalâh-ı hâle illet ve istikâmet-i emre bâ‘iş bir hikmetdir. Biri oldur ki Mısırdâ ahvâl-i sikke muhtell olmağla emr-i bey‘ u şirâ müşevveş iken sa‘y idüp hâliş ve mağşûş mâ beynini temyîz ve tenkîh ve ayâr-ı kâmil üzre sikkeyi taşhîh eyledi. Biri dahi anbar-ı mîrîden ibâret olan şu ne ahvâlidir ki muqaddemâ vülât-ı Mısır tahammül-i evzâr idüp gılâl

hizmetinde olan ümenâ ile mu‘âmele ve te‘âtî itmekle müsâmağa kılup teferruk-ı ğılâl ve nağz-ı hubûbâta sebep olmuşlar idi. Kendüleri aşlâ ol tarîka-i reddiyyeye sülûk semtine iltifât etmeyüp kat‘-ı tama‘ ve anbâr-ı hâşşayı bir emîn-i metîne ışmarlayup ahvâl-i ğılâli bi‘z-zât tefekküd ve tefeħhuş itmekle bir habbe izâ‘at olunmadı. Biri daği yeniçeri ve azeb-i âmme mücerred olmağla meskenleri olmayup bir mahall-i mu‘ayyen qarârgâhları yoğ iken ol iki sınıf için derûn-i kal‘ada mahşûş odalar binâ ve iskân eyledi. Dâ‘imâ kal‘ada bu kadar asker hâzır bulunup halk daği ta‘addîlerinden sâlim olup kurtuldu. Biri daği Ka‘be-i Mükerreme şerrefehellâhü te‘âlânın mütehalhal olan erkânına ahkâm için zer u sîmden masnû‘ kuşakları ve zeheb-i hâlişden tecdîd olunan mîzâb rahmeti ki Dârü's-salţanadan Mısıra gönderilmiş idi. Kendüler ol eşyâ-i nefisenin mühimmâtın görüb üstâd-ı mâhir serkârlarıyla mahalline îşâl ve ol hizmet-i müteberrekeyi alâ vechi'l-etemm tetmîm ve ikmâl itdüğinden mâ‘adâ ba‘z-ı tetimmât-ı hayr daği etdiler.

Cümleden Maķâm-ı Hanîfde olan mahfel-i nev‘an dayyık olmağla tevsî‘-i vechi üzre tecdîd u mîzâb cânibinde beyt-i şerîfin birkaç üstuvâneleri tecdîd [30a] olunacak Cevf-i Beytüllâh’da olan A‘mide-i Şerîfeyi daği astâr-ı cedîde ile tezyîn etdiler. Ve Metâf-ı Şerîf’i tesviye idüp Haţm-i Şerîfin ferşini ta‘mîr ve Harem-i Muhterem etrâfına büyüti ehl-i Mekke mülâhağa olmağın nîcesinin ba‘z-ı kinâsat müctemi‘ olmuş idi. Cümlesin qaldırub taţhîr ve Mekke vü Arafât su yollarının muhtâc-ı termîm olanları ta‘mîr etdirdi. Biri daği Mekke-i Mükerreme ile Mısır beyninde Ezlem nâm menziline nısf-ı tarîkddır. Her istikbâl-i hüccâc için Mısırdan maţ‘ûmât ve melbûsât-ı firâvân ile giden kâfile-i azîme ki leşker-i Mısırdan hurs nâmına bir asker koşulup hüccâc ile ol mahmilde mülâkât ederler anda İbrâhim Paşa kuyuları demekle mevķûf olan âbârı uşât-ı urbânı ta‘ţil etmeğın bin dört senesi (1004/1595-1596) târihinde vâli’-i Mısır Şerîf Paşa ol câhları açub ve Arab şerrinden hıfz için civârında bir kal‘a yapub müstahfızlar komağla hüccâc ve müstakbilîn ol mevzi’de refâhiye üzre seyrâb olurlardı. Ba‘dehü azîm yağmurlar yağmağla seyl firâvân gelüp ol kal‘ayı harâb itmekle ıssız qalup urbân ol kuyuları yine ibtâl idüp su bulunmamağla hüccâc zahmet çekerler idi. Bu def‘a vezîr-i müşârün-ileyh ol kal‘ayı ta‘mîr ve müstahfızların ta‘yîn idüp câhları açub tamâm ma‘mûr eyledi.

Biri daği Mışır ile Akabe beyninde vâkı‘ Âcrud nâm mağalde bir berke olup suyun ana inhişârı ve şerîf Paşa zamanında binâ olunmuş bir hişâr var idi. Ba‘dehü harâb olmuş idi. Anı daği ta‘mîr idüp ve ol yollarda her menzile şarf -ı emvâl idüp hüccâca sebep-i râhat olur eşerler kodu. Biri daği dâhil-i Mışırda vâkı‘ mevlevîhâne civârında ba‘z-ı değâkîn [30b] binâ vakf idüp ol hânķâha vakf itdiler. Biri daği Bâbü'z-zevîle havâlisinde şeyh Ebu'n-nûr quddise sirruh merķadin müceddeden binâ ve üzerine bir hânķâh daği inşa ve şeyh ve dervîşâna vezâyif u ta‘âmiye vaz‘ ve her sene mevlid-i şerîf okunmak için vâfir mâl vakf eyledi. Bir daği Mışır kal‘asında yeniçeriyân ve azebân için binâ itdüği odalar tarafında arzan kırk tûlen altmış zirâ‘ miķdârı cidâr yıķılıp ķalmıřdı. Esâsından bâlâsı hişâra dek ol kadar yeri müceddeden binâ ve ihyâ eyledi.

Ve biri daği Mışır ile şâm beyninde vâkı‘ Ureyş Kal‘ası ki bir hişâr üstüvâr ve melce’-i ebnâ’-i sebîl iken yıķılıp suları soğulmuş ve melce’-i lüşûs-ı Arab olmuş idi. Alâ mâ yenbağî termîm u imâret ve içinde müte‘addid sâkıyeler ihdâs eyledi.

Biri daği Yunus kal‘ası ki harâb ve me’vâsı serrâķ olmuşdu. Müceddeden ta‘mîr ve içine muvazzaf asker vaz‘ ve bir câmi‘ ve hammâm yapub âbâdân eyledi. Kezâlik belde-i Halîlü'r-rahmân ile Ğazze beyninde vâkı‘ Beyn Hayreyn Kal‘ası harâb iken ma‘mûr idüp içinde bir mescid ve bir hân ve ba‘z-ı sâkıyeler yapıdı.

Biri daği Ravza-i Halîl ‘aleyhi's-selâmı ve câmi‘ ve imârâtını muzâfâtı olan büyütle ta‘mîr ve termîm etdiler. Kezâlik şağratüllâh üzerine merhûm Sultân Süleymân Hân binâ etdikleri ķubbe-i âliyenin ekşeri kâşileri řâķıt olmuş idi kâşilerin tecdîd etdiler. Dört beş ay tamâmen Mışırda hükûmet idüp ba‘dehü Âsitâne-i sa‘âdete da‘vet olundukda eğer Mışırda ve eğer yollarda olan emâkin ve mezârân-ı mübareke ziyâret ve pâdişâha du‘âlar etdirmekle celb-i menâfi’-i dünyâ u âhîret ederek tarîķ-ı şâmdan gelüp dârü's-saltânaya vüşûl buldu ve pâdişâhın Gevher Hân Sultân nâm duğterlerine sezâvâr görülmekle [31a] ol cenâb-ı saltanat-me’âba dâmâd oldu. Ve'l-hâşıl düştûr-i merķûmun kazâsı vafında eğer Edhem Câpın refân-ı irhâ-yı inân olsa henüz niş merhalesine vüşûl bulmadı. Müstağrak-ı ğurfe nâ tuvânı oldu. Alâ vechi't-taşşîl tercemeleri ketb olunsa nice bunun gibi maķâle olacak bî-iştibâh olmağla bu miķdâr ile iktifâ olundu. ‘Aleyhi'r-rağmetu ve'l-ğufrân.

3.29. ZİKR-İ AHVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST

Çelebi ‘Ali Paşadır. Güzelce ‘Ali Paşa daği derler ki doğuz yüz doğsan altıda (996/1587-1588) Tunus Beylerbeyisi iken Celâlî Yahya şehid itdiği İstanköylü Ahmed Paşanın ferzendidir. Pederleri şehîd olduğu evânda sinn-i dûni'l-bülûğda yetîm alup ba‘de'l-müdde atîlini ale'l-ğafle başup helâk itmekle Dimyâť beyi oldu. On beş sene Dimyâť beyi ve bin on birde (1011/1602-1603) Yemen Beylerbeyisi ve iki sene Tunus Vâlisi olup Mora ve Kıbrıs elviyelerine mutaşarrıf oldukdan sonra ubbe vezîri iken Halil Paşanın def‘-i şâniye azlinden apudân-ı deryâ olup Sulţan Muştafâ cûlûsunda ma‘zûl ve kırk gün mürûrunda Davud Paşa azlinden yine maamına vûşûl oldu. Bin yirmi yedi (1027/1617-1618) ve bin yirmi sekizde (1028/1618-1619) donanmâ-yı hümâyûn ile Baħr-i Sefîde ıup muhâfaza etdi. Bu def‘a kâfirin altı pâre alyonun bend-i zincîr teshîr idüp sâhil-i İstanbul’a lenger-endâz-ı arâr oldukda iki yüz esîri düşlerinde birer kîse ğuruş ile hûk-pâ-yı hümâyûna peşkeş çekmeğin hal‘-ı fâhire ilbâs ve altun zincîr in‘âmı zamîmesiyle mûkerrem ve yirmi doğuz Muharreminde (1029 Muharrem/Ocak 1620) ânifen zıkr olunan desîse sebebiyle Mehmed Paşa azlinden Şadr-ı a‘zam oldu. Çûn bundan adem keşîde-i silk-i sûtûr ılındığı minvâl üzre cenâb-ı pâdişâhiye vücûh-i adîdeden beytû'l-mâla na‘-ı ? azîm gösterdi. Şadr-ı a‘zam oldukda evvel [31b] selefi Dâmâd Mehmed Paşayı müşâdereden sonra tahşîl-i mâl ve cem‘-i hazînede yed-i tûlâ gösterüb her hafta başında serîr-i sidre mişâli savbına mübâlağa hedâyâ ve emvâl gönderüb mevâcib ve maşârif tedârikinde ma‘dûriyyeti ? şârif oldu. Giderek cem‘ ve tahşîlde ifrâť idüp müte‘ayyen mâldârların birer arîk ile mallarını alup ağniyâ-yı devlet ve mütemevvelân-i memlekete ulaşıb malı ve emlâklarına dolaşıur oldu. Az zamanda ok meblağ peydâ idüp mevâcibi virdikden sonra lâ yenatı‘ araf-ı pâdişâhiye dînâr-ı bisyâr göndermekle taarrub-i istiklâlî bir dereceye vardı ki Dârü's-sa‘âde Ağası Muştafâ Ađa bu denlûden berü mü‘temin ve müsteşâr-ı devlet ve atabeg-i a‘yân hademe-i salţanat olduğundan ğayri kendinin velî-ni‘meti ve huzûr-i pâdişâhîde hâmîsi ve sebeb-i rif‘ati iken ana dađi ğalebe ve ihânet idüp emvâlini müşâdere ittirüb Mısıra sürdü. Ve mu‘allim-i Sulţanî ‘Ömer Hoca istiklâl-i tâm ile mer‘î iken ana dađi ğalebe idüp min ba‘d ümûr-ı cumhûra ve silsile-i ulemâyâ müdâhale eylemeye ve Mekke’ye gide deyü fermân etdirdi. Ve Bâkî Paşayı dađi müşâdere idüp Yedikuleye kodu. Ba‘dehü Yedikuleden ıarub Cezâyir’e nefy

eyledi. Bunlara müşâbih nîce bî-ma‘nâ harekâtı lâ yuhsâdır. On dört aya qarîb şadr-a‘zam olup pâdişâhı sefere tahrîk ve mühimmât-ı seferiyyeyi ikmâl üzere iken âhîret seferi görünüb ârıza-i qadîmesi maraz-ı huşâtü'l-meşâne müştâd olmağla bin otuz Rebî‘ü'l-âhîrinin on beşinde (15 Rebî‘ü'l-âhîr 1030/9 Mart 1621) vefât eyleyüp Beşiktaşda Yahya Efendi kabri civârında i‘dâd itdiği türbede defn olundu.

Kâtib Çelebi tahrîri üzere iki def‘a kapudân olmuştur. Hadîka tahrîri buna muhâlifdir. Etyâr ve ahvâli bu tahrîrâtndan ezhardır. Afallâhü te‘âlâ anhü. [32a]

3.30. ZİKR-İ AHVÂL-İ DÂVUD PAŞA İN-EST

Bosneviyyü'l-asldır. Harem-i hümayûnda çukadâr-ı şehr-i yârî iken ahd-i hilâfet-i Mehmed Hanîde kapucubaşılık ile taşra çıkup bin on üçde (1013/1604-1605) rütbe-i âliye-i vezâretle Rûmeline vâli ve Sultân Muştafâ Hân hazretlerinin cülûs-i hümayûnlarında Çelebi ‘Ali Paşa yerine kırk gün miqdârı kapudân oldu. Cülûs-i merkûmede Âsitâne-i ‘aliyyede bulunmağın Dilâver Paşa azlinden kaht-ı ricâl sebebiyle şadr-ı a‘zam olup yirmi altı gün mürûrunda dest-i eşkıyâ da maqtûl oldu zulüm ve bî-dâdı ile ma‘rûf bir şahıs-ı zâlim ve mezmûm idi. Tecâvezallâhü anhü.³⁸⁸

3.31. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Nigde nâm maħalde pây-endâz-ı vücûd olmuştur. Sultânü's-selâtîn merhûm

Li-münşi’ihi

Mazhar-ı lütf-i hüdâvend-i Latîf ü Mennân

Şâh-ı mazlûm ve şehîd Hazret-i Sultân ‘Osman

tâbe şerâhü hazretlerinin ahd-i hümayûnlarında vâki‘ olan Hotin Seferinde yeniçeri ağası idi. Avdetde köprüye gelindikde Halil Paşa yerine kapudân olup selefi baştardeden çıkup giderken gerü muqarrer olmağıyla mezbûr karaya atıldı. Ba‘de'l-müddet defterdâr olup azl olundukdan sonra bir ay mürûrunda kırk iki târîhinde (1042/1632-1633) selefi Hüseyin yerine sâniyen vezâretle

Li-münşi’ihi:

Pâdişâh-ı Cem-cenâb ve şâh-ı şâhib-i adl u dâd

³⁸⁸ Allah onu affetsin.

Fâtih-i Bağdâdî ibn-i hân Ahmed Hân

tâbe serâhü hizmetlerinin irâde-i ‘aliyyeleriyle defterdâr olmuşdu. Teng meşreb ve sû’-i hulk şâhibi olmağın mahsûşan pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin çerâğ-ı efrûhtesiyim deyü garrâlanub ibâdüllâhâ hüsn-i mu‘âmele etmeyüp ve bir ferdi gözüne aldirmayup haddinden tecâvüz eyledi. Bu maķûle harekâtı ve ba‘z-ı zellâtı tab‘-ı ebniye-i İskender-nümâ-yı pâdişâhiye mün‘akis oldukda sene-i mezbûr evâhîrinde [32b] katl olundu. Şâhib-i tavr-ı bed bir kimse olup ef‘âli nâ bercâ idi. Afallâhü anhö.

3.32. ZİKR-İ RECEB PAŞÂ-YI BED-HASLET

Bosnevîdir. *Hadîkatü'l-Vüzerâ'da* nikâşte-i şahâyif-i beyân kılındığı minvâl üzre bostancıbaşı iken illet-i nikrîza mübtelâ olmağın pâ nihâde-i püster-i tekâ‘üd olmuşdu. Ba‘dehü otuz bir târihinde (1031/1621-1622) rütbe-i celîle-i vezâretle Baħr-i Siyâh cânibine kapudân-ı kâ‘im-maķâm oldu. Ramazan âhîrine varınca Kazak Ak tâ‘ifesiyle dört def‘a gâzâ idüp bi avnihi te‘âlâ düşmana ğâlib gelmekle otuz iki de (1032/1622-1623) Halil Paşanın def‘a-i râbi‘a azlinden hizmeti muķâbili kapudân vârisi oldu.

Bu def‘a Baħr-i Sefîdi muhâfaza idüp sefer-i şâniyesinde Baħr-i Siyâha hâne iclâsına gidüp def‘a-i sâlisinde iki yüz kırk kadar şâyika ile bî-meħâyâ ? ceng idüp bu def‘a daħi bi luṭfillâhi'l-meliki'l-vehhâb a‘dâ-yı bed li‘âma ğâlib oldu. Bin otuz beşde (1035/1625-1626) kâ‘im-mâķam-ı fîtn-e-ħurûş ve bin kırk bir Recebinde (Recep 1041/ Şubat 1632) bundan aķdem tafşîli mürûr eden Hafız Ahmed Paşa şehâdetinden şâhid mühr-i vezareti der-aġuş eyledi. Sû’-i tedbîri sebebiyle zamânında vuķû‘ bulan vaķ‘a-i pür-sevr-i meşhûr mecmû‘amızda nikâşte-i şahâyif-i beyândır.

İcmâli bu ki mezbûr Receb Paşa raf-ı-şürekâ ile istiklâl-i tâm celb itmek sevdasına düşüp hâ’in-i bed-nihâd olmağıyla bu mâddenin sühûletle şûret-pezîr olmasını ķable’t-ta‘akķul Hasan Halîfe ve Defterdâr Muştafâ Paşa ve Musa Çelebi izâlesi için her birinde ehl-i fesâd-ı zorbahâ-yı bed-nejâdları tahrîk itmekle ğüne ğün fetrete sebep olmuş ki zikri bu maķâle-i muṫtaşar-ı gencâyış-pezîr değildi.

Mısrâ‘

Pâdişâh-ı Cihân Hân Murâd

tâbe şerâhü hâzretleri bu nice sipâh gavğasında ve meşhûr İlyas Paşa fitnelerinde Receb Paşanın [33a] ittifâk olup Hâfız Paşayı paralanmak hûşûşunda ve Hasan Halîfe ve Musâ Çelebinin³⁸⁹ katlinde medhâli olup hafıyyeten zorba başıyla kîse kîse mallar gönderüp belki daği ziyâde tasallut havasıyla hal‘u gadr kaçında olan eşkıyâ yı imdâd-ı emvâl ve ruhsat-ı mevâ‘id ile takviye eden kendü idüğine zamîren gâhî şehâdet idüp Hafız Ahmed Paşa vak‘ası günü beni daği isterlersede ver pâdişâhım demesi ve daği nice kelâm-ı ahmağanesi maḥz dağl idüğü mütebeyyen olup ancileyin fitnelerde zorbalar pâdişâha muḥâlefet ve andan hoşnûd olmaları hûd kefâhü cürmen bâbından olup hûşûşan şehzâdelere kefil olması derûn-i pâdişâhîde câygîr olup katline taşmîm buyurmuşlar idi. Ba‘z-ı hayır hâhân devlet-i ‘aliyyenin bu hûşûşda şehâdetleri inzîmâmıyla Receb Paşa’nın bed-hâh olmasında kalb-i pâdişâhînin şekki olmamış idi. Binâ’en ‘aleyh sene-i mezbûre mâh-ı Şevvâlinin yirmi sekizinci (21 Şevval 1041/11 Mayıs 1632) günü Pâdişâh-ı âlem-penâh hâzretleri Recep Paşayı enderûn-i hümâyûna da‘vet idüp nikrîz olduğundan gel berü topal zorba başı deyü hitâb buyurduklarında Receb Paşa’nın bu hitâbdan canı başına sıçrayup hâşâ pâdişâhım vallâhi ve billâhi pâdişâhın rızâsından taşra zerre kadar vaz‘-ı hareketim yokdur deyüp yemîn ile ibrâ‘-i zimmete başladı. Lâkin deryâ-yı gâdab-ı şehriyârî bir mertebe mütelâtım olmuşdu ki bir vechile teskîn-i maḥâl idi. Bre kâfir abdest al buyurdu. Meger Hafız Paşa vak‘asında ayak dîvânı olmak için pâdişâhı taşra da‘vet etdikde pâdişâhım abdest alın öyle taşra çıkın deyü tahvîf etmişdi. Pâdişâh ana ta‘rîz idüp ateş-i haşm-i Sultânî uluvv-i hayyiz olmağla şu hâyinin tîz başını kesin deyü fermân etdikde derhal katl olunup Hâfız Paşa’ya [33b] itdiği ukûbet ve cezânın mükâfâtını bu sûretde gördü.

Nâimâ merḥûm târîhinde bu fitne-i azîme nitekim inde’l-ukâlâ indifâ‘ı hayyiz-i imkândan devr mertebesi iken bi avnihi te‘âlâ Receb Paşa katlinden sonra şadr-ı a‘zam naşb olunan Tabanı Yaşşı Arnavud Mehmed Paşa re’y-i rezîniyle indifâ‘ını zıkr u tafşîl akabinde der ki âdetüllâh böyle cârî ola gelmiş ki her hangi

³⁸⁹ Siyyemâ: Musâ Çelebi Sultân-ı gayûr Murâd Hân-ı cihângîr virneyüp nice kîl ü kâlden sonra katl etdirmezüz ancak zorbalar bir kere görsünler. Ba‘dehü yine taraf-ı şâhânelerine irsâl olunur deyü Canpolad-zâde Muştafâ Paşa ile ikisi kefil olduğdan sonra Musa Çelebî’yi niye katl itdirdi.

tâ'ife haddinden tecâvüz idüp nâmûs-i şer' ve tavr-ı akıldan hâric hareket ederse elbette gayret-i İlâhiye zuhûr idüp bir hâkim-i câsirin şimsîr-i kahr u te'dîbiyle zelîl ve maḫhûr olurlar. Bu bir kaç Arabî beyt ki maẓmûn-ı ibret-nümûnu mahz-ı ḫikmetdir. Buhtınnaşrın hâteminde mahḫûk idi derler bu maḫalle gâyet münâsib olmağıyla taḫrîr eyledik haddini tecâvüz edenlere nuşh kâfidir.

Arabiye:

Lillâhi fî âlemihi hâtemün

Tecürrü'l-makâdîru alâ naḫşîhi

(Allah için onun âleminde mühürlü yüzük vardır

Ölçüler onun mührü ile olur)

Lâ tünebbişü's-şerre fe tüblâ bihi

Vahzer alâ nefsike min nebşîhi

(Şerri yayma onunla imtihân olunursun

Şerri yaymaktan kendini koru)

Müsârî'u'l-bağyi lehâ savletün

Tünekkisü's-Sultâne min arşîhi

(Azgın güreşçinin hamleleri

Sultânı tahtından eder)

Lemmâ ṭağa'l-kebşü bi-şahmi'l-küllî

Edric re'se'l-kebşi fî kerîşîhi

(Ne zaman koç tam yağlanmış olarak azdı

Koçun başını yavaş yavaş karnına doğru çek)

Ve nahnü in lem neḫır ev netteḫî

Ke'l-meyyiti maḫmûlün alâ na'şîhi.

(Ve eğer biz boğazlamazsak veya korkarsak

Tabuta konmuş ölü gibi oluruz.)

Taşdîḫ-i nefsü'l-emir, evvel-i âferenîş-i âlemden bu deme gelince âdetü'llâh böyle cârî ola gelmişdür. Zamân-ı enbiyâüllâh şalavâtüllâhi alâ nebiyyinâ ve 'aleyhim ecma'în ve gerek evâni-i ḫulefâ'-i râşidîn rıdvânüllâhi 'aleyhim ecma'în ve gerek selâtîn-i sâlîfe vakitlerinde her kavim ki haddinden tecâvüze cesâret eden elbette ve elbette bir hâkim-i naşr u câsir yedinden cezâsını bulmuşdur.

Ve bir kes ki el-iyâzü billâh marâz hâkdır ve hasede mübtelâ ve âhere olan zerre lütfu çok kerre lâ bûd kendi gittikce idbâra dûş olup maşûdînin mühr-i ikbâlî günden güne pertev şâlihası emr-i muhakkaqdır. Ehl-i hased mebgûz-ı bârîdir gûyâ [34a] ni‘am-ı Bârînin mebzûl olmasına râzı olmayıb âherine şöyle dursun kendine olan lütfu daî çok görür. Aşrımızda katî vâfir bulunur. E‘âzenallâhü te‘âlâ minhüm.

Ve bir kimesne ki evân-ı devletim mümted olsun deyü zuhruf-i dünyaya râğbeten dîn u devlete muzır harekât-ı şen‘aya mübâderet ve def‘-i şürekâ için nüfûs-ı keşîrenin bi gayr-i hâkkin izâ‘atine cesâret eyleye. Li-ebed dünyâ ve âhiretde cemî‘-i hâlka rûsvâ olarak itdiği fezâhatın cezâsını görür nitekim ba‘zı mertebe terķîm olunur. Bu mâddeyi “*Me‘hazü'l-‘iberü fî A‘zami'l-haber*” nâm muhtaşarımızda ve gerek *İbretü'l-enâm* ismiyle be-nâm makâlemizde ve eger mecmû‘amızda tafşîli üzre tahrîr etdik. Kütüb-i mezkûreyi ve tevârîh-i sâ‘ireyi tettebbü‘ edenle me‘âl-i hâl gereği gibi vâzıh ve zâhir olur. Bunda bu miqdâr yesîre kâfîdir. Ve'l-hâşıl Receb Paşa dört seneye karîb kapudân ve üç ay miqdârı şadr-ı a‘zam oldu.

3.33. ZİKR-İ AHVÂL-İ ÇELEB-İ HASAN PAŞA

Erbâb-ı keremin ser-tâcı meşhûr dârü's-sa‘âde ağası Koca el-Hâc Muştafâ Ağa'nın etbâ'ındandır. Çatalca nâm maħalde pâ-y-endâz-ı mehd-i vücûd³⁹⁰ olmuştur. Mûmâileyh Muştafâ Ağanın saraclığından neş'et idüp Matbah Emîni ba‘dehü çavuşbaşı olup giderken veliyyü'n-ni‘ami himmet-i ‘aliyyesiyle mîrahûr-i kebîr oldu. Bin otuz beş Zîl-ka‘desinde (Zîl-ka‘de 1035/Agustos 1626) Kâ‘im-makâm Gürcü Mehmed Paşa katlinden Kapudân Receb Paşa kâ‘im-makâm oldukda kapudânlık manşibiyla cemîleye tercîh ve merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân tâbe şerâhü hâzretlerinin dühteri sad-ahteri Âişe Sultân Hâzretleri daî tezvîc olundu. Tersâne-i Âmire ümûruna bezl-i dikkat idüp re‘y u dîvân şâhibi vezîr olmağla tersâne gözlerini ve maħzenlerini binâ idüp donanmâ [34b] mühimmâtına ziyâde revnak virdi. Evvel seferinde Baħr-i Sefîde çıkup körfeze vardı. İkinci seferinde fermân-fermâ-yı karîm câbînîn ? kirâ-yı iclâsına Baħr-i Siyâha gidüp bi lütfihi te‘âlâ nuşrete muvaffak oldu. Otuz sekizde (1038/1628) Baħr-i Siyah’a donanmanın tesyîri muktezâ iken Özi Boğazında muhâfızlar çokdur deryâya çıkar çokluk kızak yokdur

³⁹⁰ Beşiğe ayak atıp vücûd bulmak. Doğmak, dünyâya gelmek.

deyü Baħr-i Sefîd'e çıkdı lâkin kızak vesîkaları Özi suyundan Baħr-i Siyâh'a çıķup tafşîli nikâşte-i şahâyif-i tevârîh olduğu üzere nîce ĥasâret-i azîm itdiğinden mâ'adâ ĥapudânpaşa Akdenizde bulunmağla tevcîh-i ĥaţar etmeyüp fireng-i pür-nîrnin daħi memeri Mısırdı nice sefâyini alup ĥalkını ġâret ve giriftâr-ı zencîr-i esr idüp meşâ'ib-i baħrı istimâ'ından ĥulûbe vahşet ve ĥalka ĥaşyet müstevlî oldu.

Nâimâ der ki bu ümûr ġuş-zed-i hümâyûn oldukda ĥapudâna ġadab idüp ĥatlı olunmadıġı takdîrde ĥayd u te'dîb muķarrer görünüyorken aslâ itâb zuhûr etmeyüp geldikde ilbâs-ı ĥil'at mûrişü'l-behce ile mazhar-ı nevâziş bî-ĥesâb olduğu ol aşrın şeyh u şâbı katında mûcibü'l-istiğrâb olup elsine-i uķalâ-yı vakti fakra ĥân sene “*inne ĥazâ le şey'ün ucâb*”³⁹¹ oldu.

Lâkin Kâtib ĥelebi, Fezlekede der ki nazâr-ı inşaf ile bakılsa Ķapudân Ĥasan Paşa bir memdûh vezîr ve yarar ĥapudân olup nîce def'a ĥidemât-ı celîle ve ġazevât-ı cemîlesi zuhûra gelüp elsine-i ĥulķ-ı senâĥânı iken bir Akdeniz'e gitmekle Karadeniz'de olan fezâhat için ve ĥazâ ile Akdenizde düşmana sayd olan bir iki sefine için şâbık yararlıġı ferâmuş olunup niķin pâdişâh ĥatlı veyâ azl etmedi deyü beyne'l-ĥalk ġüft u ġû zuhûr [35a] itdüġi maĥall-i ibretidir. İşte ĥalk böyledir cüz'î kuşûr için mehâsin-i sâbıķa cümle ferâmûş olunur. İntehâ.

Ba'dehü Baħr-i Siyâha çıķup nice ĥizmete muvaffak olup geldikde dâmâd-ı sultân olduğundan mâ'adâ elsine-i nâsda re'y-i rezîni meşhûr ve rüşd-i vekâletle mezkûr olmağla ol vâķit de ķâ'im-maķâm bulunup sâbıķan tercemesi naķl-ı bi'l-müsattar ķılınan Receb Paşa-ı bed-haslet ķâ'im-maķâm olur. Vehmine düşüp mansıbın muĥâfaza için Ĥasan Paşayı azle teşmîr idüp pâdişâh-ı âlem-penâh ĥazretlerine anın ĥaķķında si'âyet etmişdi. Ve bin kırķ Rebî'ü'l-evvelinde on ikinci ġünü (12 Rebî'ü'l-evvel 1040/8 Ekim 1630) bilâĥare Receb Paşanın temhîdâtı kârgîr olmağla mansıb-ı ĥapudânîden Bidun eyâletiyle azl etdirdi. Bir iki ġün mürûrundan Biduni âĥere verüb Rûmeli'nde tesyîr-i askere me'mûr etdiler. Ol daħi sevķ-ı sipâh ve tenfîr-i asâķir ederek Yenişehire varup Yenişehirden ĥalkup Tırhalaya giderken Doġan Köprüsü nâm menzile nüzûl etdikde alâ rivâyetin Receb Paşa tarafından tesmîm olundu. Ol maĥalde meyyitin ġasl idüp na'sını şaķ ve mâni'-i ufûnetde sabır

³⁹¹ “*Bu ancak şaşırtıcı şeydir.*” Sad, 38/5.

ve zift gibi atlıpe ile tılâ idüp tabutun İstanbul'a getirüp Gedikpaşa mahallesinde kendi binâ itdiği mekteb civârına defn etdiler. Hidemât-ı celîlede bulunmuş bir vezîr şâhib-i re'y dil-pevîr idi. Rahmetüllahi 'aleyh.

3.34. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Devr-i Sultân Ahmed Hân-ı evvelde bin on altı (1016/1607-1608) târîhinde bundan esbak tercemesi keşîde-i silk-i sûtûr kılınan Cağal-zâde Sinân Pâşa Acem serhaddinde katl itdiği Hüseyin Paşanın oğlu dur ki Canbolad-zâde demekle ma'lûm her bende vâzâdedir. Pederi katl [35b] olundukda tıfl-ı sagîr olmağıyla harem-i hümâyûn hüddâmına ilhâk buyurulmuşdu. Harem-saray-ı hümâyûnda perveriş bulup silahdar iken mîrahûr-ı kebîr olup ânifen mersûm kalem-şikeste raqam olduğu üzre Hasan Paşa azlinden kapudân oldu. Bin kırk bir târîhinde (1041/1631-1632) donanmâ-yı hümâyûn ile Baħr-i Sefîd bâd-bân-güşâ-yı azîmet ve Manid üzerinde iki İspanya sefînesine rast gelüp ceng-i azîmden sonra ikisini daħi zabt ve gelüp Tersâne-i Âmireye rabt eyledikde Rûmeli Beylerbeyisi olmuşdu. Revana imdâdına asker sürmeye ta'yîn olunup tafşîli Târîh-i Nâimâ'da keşîde-i silk-i tahrîr olduğu üzre bin kırk altı (1046/1636-1637) târîhinden Erzûmda seyf-i kahr-ı Murâd Hân birle katl olundu. Nâimâ der ki zorbarlar aşrında Musa Çelebiye tekeffül idüp huzûr-ı pâdişâhîden alup Receb Paşa-yı ğaddâra getürdüğü hâtır-ı hümâyûnda uķde kaşmışdı. İzâlesi için bir vakit gözedirlerdi. Bu esnada kısâs icrâ olundu.

Anın daħi icmâli Nâimâ tahrîri üzre bu vechiledir ki; Mesfûr Receb Paşa pâdişaha varup şevketlü pâdişâhım Musa Çelebîyi bu kulların sarayına gönderin kullarınıza naşîhat idüp işte pâdişâhımızın sizlerden dirîği yokdur maķbûl ve mergûbu olan Musa Çelebîyi gönderdiler. Bunda der sizede lâıyık olan budur ki pâdişâhımızın hâtırına ri'âyet idüp Musa Çelebîden ferâğat edesiz diyelüm inşâallâh ümiddir. Musa Çelebîyi ellerinden ħalâş ederiz deyü ibrâm eyledi. Pâdişâh rızâ vermeyüp vâfir imtinâ' eyledi. Bilâhare Receb Paşa Canbolad-zâdeyi daħi kendüye uydurub Musâ Çelebiyi almak [36a] huşûşunda taslîf eyledi. Canbolad-zâde daħi pâdişâh-ı âlem-penâh ħazretlerine niyâz idüp pâdişâhım Receb Paşa lalanın bu sözü müveccehdır. Mûsa Çelebîyi kul anın sarayında görüb bu vechile kavı-i leyyin ile yalvarıldıkda bir zarar etmeyecekleri muķarrerrdir. Ve hem vezîrinin sarayından zor ile almağa ķâdir değil erdir. Hâşılı bir zarar olmayacağına bende kefîlim dedi.

Pâdişâh-ı ğayûru ne işlesün. Bunların ittifâk ile ibrâmına ne cevâb versün hoş imdi Mûsa size Allah emâneti olsun. Eger bir kılına hâtâ gelürse sizden bilirim deyüp giryân olarak Mûsa Çelebîyi daği Receb Paşa sarayına gönderdiler. Ertesi yine erâzil ve ecillân Atmeydânından Receb Paşa sarayına yürüyüp Mûsa Çelebi gelmiş. Elbette isteriz deyü hücum etdiler. Mûsa Çelebi Recep Paşa yanına girüb yâ Sultânım şefâ'at etmegi ta'ahhüd etmişdiniz bana kıymak revâmıdır dedikde Receb Paşa yâ oğul ne işleyelim pâdişâh-ı âlem-penâhın vücûdunu muhâfaza için senin ve benim gibi hezâr hüddâm fedâ olsun hele görelüm belki def'-i mümkün olur deyü kendüsü içeriye girdi. Mûsa Çelebîyi nedirbân başına çağırdılar. Receb Paşa iç ağalarına ta'lîm eylemiş bî-çâreye bir omuz urub nedirbandan aşağı düşdükde havâli-i sarayda olan rû'esâ-yı eşkıyâ hancer üşürüb katle mübâşeret etdikde Receb Paşa sâde his ile segirdüp bize elinizi çekin taraf-ı pâdişâhîden benim kefâletim ile gelmişdür. Bu ne olmaz işdir deyü ca'lî bir iki feryâd eyledi. Lâkin Mûsâ Çelebi'nin işi bitmiş idi. Vücûdu hancer zahminden sûrâh sûrâh olmuşdu. Ol maħalde çünki hâl böyle oldu bâri meyyitin taşra bırakalum ki cem'iyet dağılsun deyüp henüz ramak bâkî iken [36b] Mûsa Çelebîyi vezîr sarâyı dîvârından Atmeydânı cânibine doğru pertâb itdiler. Erâzil daği hancer üşürüb şehîd eylediler. Pâdişâh-ı cihân kahramân-ı zamân Sultan Murad Hân, Mûsanın katlini işittikde bir âh-ı şeref-şân çeküb yâ rabbi bu mazlûma kıyan zâlimlerin haklarından gelmeye sen iktidâr eyle deyüp zârî zârî ağladı. Ve bu vaz'-ı ciger-gâh-ı âteş ile yanub yakılup cigerini dağladı. Âkıbet intikâmı cümleden alup mecmû'unu katl eyledi.

Yine Nâimâ müverrihden nakl eder ki: Mezbûr Canbolad-zâdeye pâdişâh hazretlerinin vâfir iltifâtı olup Hasan Paşa muhâlefesi Âyişe Sultânı tezvîc etmişler idi. Lâkin Musa Çelebi vak'asından berü derûnlarında uğde qalup katline bahâne ararlar idi. Paşâ-yı müşârûn-ileyh ise ni'am-i hakka şükürden zâhil ve derûn-i pâdişâhîde olan uğde-i sâbıkadan gâfil rûz-gân-ı hüsn-i zan üzre olmak muhteza-yı tabî'atı ve eslâfindan mevrûşe haşleti olan zulm u cevre küllî meyl idüp leşker sürmeye Karaman diyârına gönderildikde ümmet-i Muhammedi ziyâde tazâyık idüp ba'z-ı bî-günâhları şelb u katl eyledi. Şikâyet olundukda künye-i kadîmeye binâ'en hakkında hatt-ı hümayûna gâdab-ı maḡrûn-ı hüsvânı çıkup bin kırk altı Muharremi evâhirinde (30 Muharrem 1046/4 Temmuz 1636) Erzurûmda katl olundu. Merkûm Muştafâ Paşa ulûm ve sanâyi'-i daḡîkadan kati çok ma'ârif mâlîk ve ekserinde

mâhir huşûş-ı hüsni hat yazmak ve sür'at yapmak ve şi'ir inşâyâ müte'allik deyik ?
ve haķâyıkden habîr ve şecî' bir vezîr idi. Afallâhü anhü.

3.35. ZİKR-İ AHVÂL-İ CAFER PAŞÂ-YI SÂLİS

Sarây-ı Hümâyûnda bostancı olup giderek bi-hasebi't-ţarîķ bostancıbaşı oldu. Bin kırķ Zî'l-hiccesinin on üçünde (13 Zî'l-hicce 1040/13 Temmuz 1631) tercemesi ânifen [37a] nakş-i pür-nebân-i şahâyif-i beyân kılınan Canbolad-zâde Muştafâ Paşa azlinden ĳapudân-ı deryâ manşıb-ı celîlesiyle kâm-kâr oldu. Evvel seferinde donanmâ-yı hümâyûnu ile Baħr-i Sefîde ĳıkup Kisendire pîşgâhında üç ĳarbî ĳalyonu görüb üzerine varup fethi ĳarîb olmuşken küffâr me'yûs olmağla derhâl gemilere ateş verüb baştendenin ĳayalık top deliğine girmiş bulunup infikâķı mümkün olmağla Kâtib ĳelebi taħrîri üzre bile yanub paşa bir ĳayığâ binüb kendi gücüyle ĳalâş olup bu ĳâl ile Tersâne-i Âmireye geldi.

Nâimâ taħrîri üzre ĳapudânpaşa kırķ üç Zî'l-hiccesinde (1043 Zî'l-hicce/Temmuz 1634) donanmâ-yı hümâyûn ile Selânik önüne vüşûl bulup vâfir şenlik toprakları atub ba'dehü ĳalkup Selânik muzâfâtından ĳasaba-i Kisendire ki sâhil deryâdır vâsıl olduklarında meger iki pâre azîm fireng ĳalyonları ki çok zamân idi deryâda meşğûl-i fessâd idiler. Ol eşnâda Kisendire sâhiline yanaşub buğdây iştirâ etmeğe meşğûller iken deyn-i bâtları donanmâ-yı hümâyûna geldikte görüb ĳaber virdüğü gibi donanmâda daħi anlar görölüb ĳapudânpaşaya ĳaber olundukda aya bu kâfir gemileri bu yalılara ne maşlahata geldi ola deyü üzerlerine doğruldukda anı gördüler ki ĳalyonlar lenkerlerini kesüb deryâyâ açıldılar. Ve ĳarbî bayrağı dikdiler ĳapudânpaşa donanma ile üzerlerine yürüyüp erişüb toylaşdılar. ĳalyonlar azîm olup derûni ĳarbî soltaţlar ile mâl-â-mâl ve ceng gemileri olmağın yağmûr mişâli top atub ceng u muķâtelede azîm cür'et gösterdiler. ĳapudânpaşa iķdâm itmekle tersâne kethüdâsı uzun Piyade kim [37b] tercemesi ĳarîben zîkr olunsa gerekdir ve nâmdâr olan ümerâdan Memi Paşa ve bir bey daħi üçer bile dümenlerini doğruldub başa baş çatub sarıldılar. Bi-ķazâ'illâhi te'âlâ ol maħalde paşanın başına top dânesi işâbet idüp şehîd oldu. Ol bir emîr daħi şehîd olup Piyâde kethüdâ merdâne ceng idüp nâĳâr gerü açıldı. Bu ĳâlî göricek ĳapudânı Cafer Paşa ki şecâ'atden bî-hemtâ merd-i tuvâna idi. ĳamiyyet-i İslâmiye muķtezâsınca baştendesin ilerü sürüb cümle donanma gemilerini ĳafadar idüp ĳayret-i tâm ile bir ĳamle eyledi ki cânib-i küffârdan top ve tûfeng

yagdıgınca aynına almayup sürüb kâfir kalyonuna çatdı başterdesinin kayalığı kâfir kalyonunun bir top deliğine girib saplandı. Ol maḥal kalaylar ve zincirler ile muḥkem ol kalyona sarılıp guzât-ı İslâm içerü koyulup küffâra kılıç koydular. Freng-i bed reng bu ḥâli gördükde ḥıyânet-i zâtiyye ve ḥabâset-i celîyyeleri muḳtezâsınca “en-nâru ve lâ el-âru” ³⁹² mefhûmuyla azm-i kâşırarına üstüvâr idüp kendü kalyonlarına ateş urub tutuşdurdular. Kaçanda barut ḥazînesinden tutuşub yanmağa başladılar. Kaçanda ateş başında ceng ü keşâkeş ol kalyonun küffârı nâr-ı bevâr-kâr ve şimşîr-i ebdâli beyninde kaldılar. Ol bir kalyonu daḥi kendüsi tutuşdurub ikisine bile tâb-ı ateş sebebiyle yanaşılmaḳdan kalur.

Donanma-yı hümayûn qadırğaları ol belâsın bulmuş melâ’inden geri çekilüb temâşâyâ durdular. Amma çûn kapudânpaşanın başterdesinin kayalığı top sûrâhına saplanub ve kalaylar ile muḥkem şarılmışdır. Âsânlıḡla münfek olmaḳ mümkün olmayup başterdenin kayalığı bile yanub güçle [38a] ayrılıp alarğa oldular ve deryâdan su çekmekde ve kayalıḡa dökmekle itfâ idüp bir iki qadırğa kışından yedeḡe alup meşakkat ve güşüş bisyâr ile başterdeyi ḥalâş etdiler. Başterde münfek oldukda ol iki ḥarbî kalyona bi'l-küllîye âteş-i sûzân ihâta idüp derûn-i saḡar meşḥûnlarında olan cehennemiiyyun ile ma’an yanub ikisinin derûnlarında taḥmînen iki bin miḡdârı küffârı yanub rûy-i deryâda mazmûr oldular. Ümmet-i Muḥammed’ten altı yüz kadar guzât ol ma’rekede seyrâb-ı şehâdet olan iki yüz miḡdâr müslümân zahm-nâk oldular. Andan dönüb tekrâr Selânike yanaşdılar. Ve zahm-nâk olan müslimîne tımâre meşḡûl oldular. Kapudân Cafer Paşa kendi ḥalkından ol ḥarbî küffâra zahîre ve ta’âm bey’ edenle siyâset buyuracaḡ müttehimler muḡtefi olup ba’zıları katl olundu. Cemî’-i zamânda aḥvâl böyledir. Müttehim ḥalâş olup sâdık nâ-ḡaḡ yere maḡtûl olur. Bunun daḥi tafşîli mecmû’amızda meşûrdur. Şâhibü’t-terceme Cafer Paşa ikinci seferinden Baḡr-i Siyâha gidup geldikde Budin Eyâleti virilüp bin kırk dördte (1044/1634-1635) Belḡradda Naşûḡ Paşa-zâde Hüseyin Paşa yediyle katl olundu. Raḡmetüllâhi ‘aleyh.

3.36. ZİKR-İ AḤVÂL-İ DELİ HÜSEYİN PAŞA İN-EST

Nâimâ *tahrîri* üzre Anadolu’da Yenişehir nâm ḡasabada zuhûr idüp Eskisaray baltacılarından pehlivanlıḡı ve bahadırlıḡı ḡasebiyle merḡûm Sulṡan Murâd

³⁹² Ateş ve âr yok

Hân Gâzî Hâzretlerinin mazhar-ı iltifâtı olup mîr-aşurluk ba‘dehü vezâret rütbesine nâ‘il olmuştur. Ve tarîk-ı intisâbını yine Nâimâ tahrîri üzre böyle nakl ederler ki; Aşr-ı Murâd Hânda, Acemden elçi gelüp izhâr-ı hüner için bir kurulmuş kemân getürür. Bu kemanın kirişini [38b] çıkarub yine kurmağadır bir pehlivân Memâlik-i Osmâniyye‘de bulunurmu deyü arz eylemiş vâkı‘ hâlde şehir-i İstanbul’un nâmdâr ve zor âver pehlivanlarına arz olunmuş kemân-ı mezbûru bozub kurmak değil kirişini bile tahrîk edememişler. Ol keman Dârü’s-sa‘ade ağasını odasında durub hafiyeten anı çeker pehlivân tecessüs olunurmuş. Deli Hüseyin Paşa ol vakit acemi baltacı imiş, ağa odasının ocağına eyyâm-ı şitâda odun taşırılmış. Bir gün ağa odasını tenhâ bulur. Nöbetçiden gayri kimse yok kemanı görür. Kabzaya alur asl-ı hikâyeden haberi yok birkaç kere kepâde-vârî çeküb dururken ol esnâda Dârü’s-sa‘ade ağası geliyor dediklerinde telâşıyla kemanı birağub gider. Ağa gelüp kemanı mevzi‘inde hâlet-i ûlâsı üzre görmeyüp bu kemana kim yapışdı deyü su’âl eder.

Nöbetçi Yahya Ağa korkusundan Baltacı Deli Hüseyin Ocağı odun getürdi. Kemanı alup birkaç kere çekdi sizin geleceğinizi işdüb bırakup kaçdı dediklerinde ağa mesrûr olup tez Deli Hüseyini çağırın dedi baltacı zâbiteri ve eskileri olan eşhâbı hâsed bî-çâreyi âzâr idüp aşılacak ağa odasına girersin dek ? turmazsın. Ana buna yapuşursun senin tırnaklarını dökelim deyü inciderek getürdüler. Ağa kemanı eline verüb çek imdi göreyim dedikde yine eline alup kepâze mişâli beş on kere kemanı çekdi. Dârü’s-sa‘ade Ağası ta‘accüb ve istihsân idüp tez şimdi yoldaşa pâk tulum ve kisve ile giydirin adam şekline kon huzûr-i hümâyûna getürsem gerek kethüdâyâ tenbîh olundu. Bî-çâre Deli Hüseyin zelîl u nâ murâd iken ân-ı vâhidde ebnâ-yı cinsi beyinde mu‘azzez ve mükerrrem dârü’s-sa‘ade ağası sevkiyle [39a] huzûr-ı hümâyûna varup kemân-ı mezbûru çeküb izhâr-ı hüner idüp mazhar-ı tahsîn oldukdan sonra huzûr-ı pâdişâhîde acem elçiye müvâcehesinde kemân-ı mezbûru kepâde-vârî çekerken zor-ı bazu ile şikest idüp parçalarını acem elçisi önüne vaz‘ etdikde pâdişâh-ı cihânın ve seniyyâtın ibtihâc u meserretlerine ve elçinin kemâl-i infi‘âl ve hacâletine sebep olmuştur.

Sultân Murâd Hân-ı Gâziye ibtidâ intisâbı bu tarîk ile olup sonra mîrahûr-i kebîr iken bin kırk dört Muharreminin dördüncü günü (4 Muharrem 1044/30 Haziran 1634) Cafer Paşa azlinden vezâret ile kapudân oldu.

Mısrâ‘:

Mazhar-ı lütf ü naşr-ı Rabb-i ibâd

Şehriyâr-i cihân Hân Murad

hazretlerinin rikâb-i hümayûnlarına mülâzim ve Revân seferine gidüp Piyâle kethüdâ kâ'im-makâm kılmışdı. Bin kırk beşde (1045/1635-1636) Mısr-ı Kâhireye vâli ve tafşîli târih-i Nâimâda mezkûr olduğu vech üzre ve kırk dokuz evâ'ilinde (1049/1639) Silâhdar Muştafâ Paşa azlinden şâniyen kapudân olmağla eyyâm-ı izz u şânî âlî oldu. Bin elli (1050/1640) târihinde kahraman-ı cihân Murad Hân vefât idüp

Li-münşi'îhi:

Fâtih-i Hanya şehinşâh-ı adâlet-intisâb

Yemm-i atâ Sultân İbrahim Hân

Cem-i cenâb hazretleri şahn-ı âlisince 'Osmanî üzre pertâv-endâz oldukda Karadenizde bulunup Rus-menhûs şaykalarından otuz pâre şaykame alup hayli yüz aklıgı idüp tutulan kızıakları demirleyüp âsitâne-i devlet-âşiyâna gönderdi. Henüz kendüsi Baħr-i Siyâh cânibinde iken taraf-ı hümayûndan kapudânlık Silâhdar Siyavuş Paşa'ya tevcih olunup Hüseyin Paşa Özi muhâfazasına ta'yîn olundu. Bu Bagdâd eyâletlerine dahî mutaşarrıf olup ba'de'l-müdde

Li-münşi'îhi:

Pâdişâh-ı kâm-bahşâ şehriyâr-i kâm-rân

Yemm-i atâ hâtem-i şehâ Sultân İbrâhim Hân ³⁹³

tâbe şerâhü hizmetlerinin ahd-i hümayûnlarında [39b] zuhûr eden Girid seferine serdâr-ı güzîn naşb u ta'yîn olunup on beş sene Girid serdârı olup küffâr ile muhârebede erlikleri destân olmağla azîm iştiḥâr tahşîl etmişdi. Hattâ devr-i Sultân Mehmedîde bin altmış altı Cemâziye'l-evvelinin ikinci (2 Cemâziye'l-evvel 1066/27 Şubat 1656) günü mühr-i şadâret Süleymân Paşadan alınup kapucular kethüdâsı yediyle Girid'de mezbûre irsâl olunmuşdu. Lâkin kâ'im-makâm olan Surnâzen Muştafâ Paşa mühr-i hümayûn sevdâsıyla tahrîk-i fitne idüp kendisi ol makâm-ı

³⁹³ Mutluluk bahş eden Bahtiyar hükümdâr, deniz gibi ihsânı bol Hatem gibi cömert Sultan İbrahim Hân.

uzmâda karar eyledi. Lâkin ana daği kalmayup dördüncü sâ'atde ma'zûl oldu. Ve makâm-ı şadârete Siyavuş Paşa mevşûl oldu. Nitekim zikrolunsa gerekdir.

Biz yine şadede geledüm. Gerçi Hüseyin Paşa feth-i Girid için merdâne sa'y eyledi. Lâkin ber-muktezâ-yı takdîr Kandiye fethi nâm-ı Ahmede ketb olmağla kendüye müyesser olmadığından a'dâsı tama' ve tekâsülüne haml idüp iş görmedi nâmıyla azl olunup rikâb-ı hümayûna da'vet olunmuşdu. Kat'-ı menâzil ederek üzerine vâsıl olup bin altmış yedi şevvâlinin on ikinci (12 Şevval 1067/ 24 Temmuz 1657) cum'a günü rikâb-ı hümayûna rûy-mâl etdikde Şadr-ı a'zam bulunan Köprülü Mehmed Paşa sevkiyle öyle bir merd-i zûr-âverin katline karar verilmişken ber muktezâ-yı takdîr-i Bârî mazhar-ı iltifât-ı şehriyârî olup iki gün mürûrunda kapudânlık mansıb-i celîlesi Çavuş-zâde Mehmed Paşa'nın vak'a-i şâniye azlinden şâlisen müşârün-ileyhe ihsân olundu.

Nâimâ merhûm der ki: Ba'z-ı eşhâb-ı vükûf naklî üzre Şadr-ı azam Deli Hüseyin Paşanın sû'-i hâlini ve zulm ve ta'addiye müte'allik ahvâlini pâdişâha bildirip bu kadarda bu kadar bin kese akçe ve mühimmât gönderildi. Hazine iddihârına meşgûl olup bir iş görmedi [40a] ve daği buna benzer 'aleyhine nice kelimât söyleyüp geldiği gibi katl olunmak müşammem idi. Lâkin mezbûr teberdârlıktan çıkma olmağıyla Dârü's-sa'âde Ağası gizlice şâhib çıkup Dârü's-sa'âde Ağası Solak Mehmed Ağa Şadr-ı a'zamin oğulluk olmağla tahlîşi için ricâ etmişler idi. Re'îsü'l-küttâb Şâmî-zâde ve Gürcü Kethüdâsı Solak Mehmed Ağa ile sâdikâne müttehid olmağın paşâ-yı mezbûru şadr-ı a'zamin pençesinden tahlîş huşûşunu Dârü's-sa'âde Ağası anlara tenbîh etdikden sonra sa'âdetlü vâlide Sulţan hazretlerine ricâ etmiş idi. Hülâsa-i kelâm bu kadar zamandır Girid gibi bir cezîrede hizmeti sebk eden bir vezir-i nâmdârın töhmetle katl olunup mûcib-i katli bir töhmeti bulunup istiftâ olunmağa muhtâcdır dediler.

Şadr-ı a'zam ayak basup zâlimdir dedikde hâlâ şikâyetçiler yok bu esbâb-ı hafiyeye ile katl etsen halk icrâ-yı garaza haml ederler. Bu ta'dâd itdiğiniz töhmetler şübût bulmağa muhtâcdır. Şübût bulduğu takdîrce istiftâ olunmalıdır deyü cevâb virildi. Şadr-ı a'zam Şâmî-zâdeyi gönderüb müfti'-i vâkt bulup Muştafâ Efendiden fetvâ-yı katl talep eyledi. Müfti Efendi Hüseyin Paşanın zîr-i himâyede olduğunu biliyordu. Ve şûret-i şer'iyeye ifrâğ olunacak bir töhmeti yok ıztırâba düşüp hüsn-i

hâlde def olunmasını Re'îs Efendiye ricâ idüp şâhib-i devletin bize hâtırı kalmamak üzere bu kâr-i mekrûhu ber-hâl etmegi sizden bilirim deyüp ibrâm ve ilhâh eyledi. Re'îs efendi dârü's-sa'âde tarafını irzâ için dâmen-i der-miyân idüp Şadr-ı a'zama gelüp Sultânım Şeyhü'l-İslâm Efendi hayır-hâhınız du'âlar etdi. Muṭlaḳ zulme binâ'en tecvîz-i ḳatlı için fütûr verilür lâkin üzerine bir şey şübût bulmamağın böyle nâmdâr adamı ḳatlı itmekde mahzûrât vardır. Âḫiretlerini sakındığımız [40b] gibi dünyâların daḫi şıyânet üzerimize lâzımdır dediler deyü i'tizârdan sonra bu re'y ve tedbîrleri der-miyân itdiği Hüseyin Paşa'ya bir mansıb verile. Hârc u şiddet-i batş muktezasıyla li-ebed zulüm eylese gerekdir. Şâkîleri tahrîk olunup ol bahâne ile haḳḳından geline. Şadr-ı a'zam daḫi tefekkür idüp bu tedbîri münâsib görüb ḳatlı için ibrâmdan fâriğ oldu. Ve ḳapudânlık mezhebini tevcîh itdirdi ki derya beğlerinden ve adalardan celb-i mâl etdikde ser-zamîr icrâ oluna. Lâkin Dârü's-sa'âde tarafından ve sâ'ir ocaḳdaşlardan deli Hüseyin Paşanın tarafdarları ve akranları kendüye nihânı haber verüb olmaya ki deryâ beylerinden ve tersânedan ve adalardan celb-i mâl sevdasına düşmekle şikâyetci getüresin bin canın olsa birini ḫalâş edemezsin deyü tenbîh-i azîm ve ta'lîm etdiler.

Paşâ-yı mezbûrun ḳapusu mükemmel etbâ'ı keşîr maşrafı ziyâde idi. Lâkin eskiden Girid'den peydâ etmiş müddeḫir vâfir altunu olmağın ḳapudânlıkda celb-i mâle muḫtâc olmayup ḫavfından iffet üzere ḫareket idüp şikâyet etdirmeydi. Hattâ ümerâ-yı deryâ âdetâ veregeldikeri sâ'at u ḡulâm ve ḫuḳa u ḫumaş ve iḫrâm maḳûlesi hedâyâyı o ḳabûl eylemedi. Bu tedbîr-i hüner-ṫarlıḳ ? sebebiyle zafer bulmadıkları çün bin altmış dokuz mâh-ı Rebî'ü'l-evvelin yedinci (7 Rebî'ü'l-evvel 1069/3 Aralık 1658) günü ḳapudânlıktan azl ve Rûmeli eyâleti virilüp ḳapudânlık vâlide sultân ḫazretlerinin kethüdâlığınan çıkma Vezîr 'Alî Paşa'ya virildi.

Deli Hüseyin Paşa'ya surî iltifât olunup Rûmeli eyâleti ile Edirne ve Şofya Herḳatde dilersen meḳs ü ârâm eyle deyü ruḫşat virilüp gönderildi. Vezîr-i müşârün-ileyh Filibe ve Şofya'ya varup ḫazînesinde nüḳûd ḳalmamağla levend ülufesini ve ba'z-ı [41a] maşârifine imdâd zü'müyla ol eṫrâfdan bir miḳdâr zahîre bahâ cem' idüp aḡniyâdan birkaç kimseyi ḡarâmet-i mâliye için tecrîm eyledi. Lâkin zulmü selef vâlîlerinden ziyâde ve mu'tâd-ı ḳadîm kıyâsınan ifrâtıyla ḫâric deḡil idi. Ammâ

çünkü “*vücûduke zenbün lâ yukâsu ‘aleyhi zenbün*”³⁹⁴ ma’nâ-yı şerîfi üzre vükelâ-yı devlet yanında müsteğıl ve şadr-ı a’zam temessük olacak bir bahâne Allah’dan isterdi. Rûmeli’ye irsâl eyledi. El uzatdığını işitdiği gibi Âsitâne-i sa’âdete şûret-i iltifât ile da’vet için emr-i şerîf ve mektûb-i tevkîr-i üslûb irsâl eyledi. Ve meşhûr cihanı Abaza Hasan Paşa gâ’ilesini ber taraf eylediği gibi anın mezâhim ve tağallübünden kurtulmağa azîmet eyledi. El-uhdetü ale’r-râvî.

Filibe Kâdısı Süleyman Efendiye hafıyyeten adam varup Rûmeli’nde Deli Hüseyin Paşanın ne kadar zulüm ve ta’addîsi olmuş arz u mahzar ile şâkîler irsâlini ta’lîm ve tenbîh itmişdirler. Vâki‘ gayr-i vâki‘ vezîr-i müşârûn-ileyhin ifrât üzre zulüm ve ta’addîsi ve ol memâlik fuqarasına itdiği cevır ü sitemi kâdî’-i merkûm kalem getirüp dil-hûn-ı hasm üzre mufaşşal ve meşrû‘ arz ü mahzar yazup şekkâle yediyle Âsitâneye uçurdular. Hüseyin Paşa dahi hâmişine mağrûren kemâl-i ihtîşâm ile İstanbul’a geldi. Vüşûl bulduğu günün ertesi şadr-ı a’zam vardıkda kıyâm u tevkîr ve ikrâm ile mülâkâtdan sonra semmûr kürk giydirib envâ‘-ı altun ile hânesine avdet itdirildi. Meğer şadr-ı a’zam Filibe kâdisından gelen arz u mahzarı ve şikâyetin mevâdd-ı müte’addide-i müstemil nâmelerini pâdişâha arz idüp her ne ilkâ etmiş ise Deli Hüseyin Paşanın katli huşûşunda deryâ-yı gâdab-ı şehriyârîyi tahrîk **[41b]** etmişler. Egerçi müfti bulup efendi bu def’a katline fetvâ vermeyüp şadr-ı a’zam tarafından ibrâm ve ilhâh olundukça ol maqûle nâmdâr adamın cüz’î cürmü sebebiyle katli meşrû‘ değildir. Bir yere nefy etsünler sonra dîn u devletin bir maşlahatına yarar demekden gayri cevâb vermemişdi. Lâkin şadr-ı a’zam müstekıl olmağın kelâmını tenfîz idüp Müfti Efendinin adem-i müsâ’adesi müfid olmuşdu. Belki doğru söylemesi bu huşûşda kendüye töhmet add olunmağla azl ve maqâmına Bursevî Mehmed Efendi nakl olundu. İmdi Köprülü Mehmed Paşa bin altmış altı (1066/1655-1656) evâhîrinde boynu pâreli Mehmed Paşa azlinden pîrâye-bahş mesned-i şadâret oldukda huzûr-i hümayûnda mührü birkaç şürûtuyla almışdır.

Ol huzûr-i hümayûna her ne telhîş edersem tenfîz olunup hilâf buyurulmaya.

Sâniyen ednâdan a’lâya varınca menâşib u merâtib ve sâ’ir tevcîhât huşûşunda kat’â bir taraftan sevğ u şefâ’atle bu kullarına ibrâm buyurulmaya ki

³⁹⁴ Senin varlığın, benliğın senin için öyle bir günahdır ki, bir başka günahla kıyas edilemez.

devlet-i pâdişâhiye enfa‘ olan ricâli istiḥdâm kābil ola. Zîrâ “*El-âfâtü tetevelledü mine’ş-şefâ’âtî*”³⁹⁵ mefhûmunca cümle ihtilâlin sebebi şefâ‘at-i nâ ma‘kûledir.

Şâlisen vüzerâdan ü vükelâdan birini ya malına rağbeten yâ ḥüsn-i i‘tikâdına binâ`en azîm ve şerîk maḳâmına vaz‘ idüp bu kullarının istiklâlîne ḥalel verilmeye.

Râbi‘an bu kulları hakkında eşḥâb-ı aḡrâz olan münâfikîne ruḥşat-ı kelâm verilmeye. Zîrâ cümle âlem devletden hisse-mend olmak ister âlemi irzâ kābil değildir. Ol cihetden bu maḳâm şâhibine ḥassâd u ḥusemâ ḳatî çokdur. Hücûm-i nâsı ḳat‘ ve fesâdı ref‘etmeğe zem ve müsâvî ḳapusuna sedd itmekden ḡayri çâre yokdur. Ve li zâlik ḥuşûş-ı sâ`irede ve gerek bu ḥuşûşda şadr-ı [42a] a‘zamın kelâmı nüfûz bulmaḡla ertesî fermân ile ḥuzûr-i ḥümâyûna vardıkda pâdişâh ḳahramanı heybet dâme mehâbühü.

Li-münşi`ihi:

Şehen-şâh-ı mükerrem câlis-i evrenin hâḳânı

Cenâb-ı Ḥazret-i Sultân Mehmed Ḥân-ı Oşmânî

ḥitâbı itâb-ı âlûd ile on beş sene miḳdârı askerime serdâr olup beher Hızâne-i Âmire'den mevâcib ve mühimmât nâmıyla aldığın bu kadar bin kesenin aşr-ı âşırın maḡalline şarf etmeyüp iddiḡâr itmekle ta‘ṭîle bâ`is olduğundan ḳat‘-ı nazâr-muḡâşara olan ḳal‘anın teşḡiri ḥuşûle aḳreb olmuşken ḥuzûz-ı nefşâniyeye teba`iyyetin ile ihmâli ve müsâmaḡa etdiklerin ḥuzûr-ı ḥümâyûnda bi'l-küllîye zâhir ve nümâyân olup beytü'l-mâli müslimînden bu tarîḳle aḡz etdikleri emvâlin teftîş ve taḡşîli mevḳûf-ı fermân iken ihtiyârlık ve emekdârlıḡa merḡameten taḳayyüd olunmayup yine nevâle-i iḡsânımda hisse-mend ve Rûmeli manşibıyla behremend etmişken celb-i emvâl için fuḳarâya itdiğin eziyet husûsunda ḥükkâm-ı vilâyetden vârid olan arz ve maḡzar ve cerâyim-i sâbıḳanıza sûd-mend olup ḡaḳḳından gelinmek lâzım geldi. Ugûr-i ḥümâyûnumda ḡizmet ve zabt u rabt-ı eyâletde ḡareket böylemi olur deyü itâb-ı ḡaḡab-âlûd buyuruldukça idare-i kelâm ve tedârik-i cevâb ve tenvîr-i merâmın âciz ümmî âdem olmaḡın âteş-i kenîyye-i ḡüsrevânîyi teskîn edecek bir cevâba ḳâdir olamayup pâdişâhım bana edenleri Allâhıma ḡavâle eyledim. Beni çokdan öldürtmek isterler ve sâbıḳan arz u maḡzârı ısmarlayup getürdüler demekden

³⁹⁵ Afetler şefâatlerden doğar.

ğayri bir söz söyleyemedi. Ahz ü habsi fermân buyurulmağın Yedikuleye vaz‘ olunup şüfe‘â ricâsı müfîd olmayup iki günden sonra ol bir gâzî vezîr-i dilîri katl eylediler. Yedikule hâricinde medfûndur. Köprülü merhûmun bu evzâ‘ı [42b] ve gerek zîkr-i âtî Seydî-zâde gibi bir nâmdâr katlinde olan etvâr-ı nâ bercâsı mûcib la‘n-i enâm oldu. Vezîr-i mezbûr Hüseyn Paşa küşâde meşreb-i şefî‘-i tabî‘at olup inâyât-ı Luţfiyelere ve Naşreddin vârif hikâye ve emsâl-i muḍhike söylediğinden Sultan Murad Hân tâbe şerâhü ḥazretleri mahfûz ve münşerih olmağın ekşer evkâtde yanlarından münfek olmazdı.

Hattâ yine Nâimâ *merhûm naḳl eder ki* bir def‘a sefer azîmetiyle İstanbuldan alây-ı azîme ile çıkarken cümle ḥalk Hattâ nisvân-ı şehir bile fevc fevc temâşâsına çıkmışlar zere ve ser-penâh ile levendân süvâr olup reh-güzârına saf çekme ḥalka âvâz-ı bülend ile selâm verüb ricâ-yı ḥayr ve dü‘â ile tevdi‘ ederdi. Nisvân gürûhuna uğradıkda selâmün aleyküm kadınlar cennet reyḥânları ve melekleri ulemâ ve sulehâ ve yarar koçak yigitler sizden doğar Allâhü Te‘âla sürünüze bereket versün bizi du‘âdan unutman deyü çağırub söylediler. Ricâl-i nisvân gırîv ve feryâd ederek Allâh seni pâdişâha bağışlasun. Kahraman vezîr olunca böyle gerek deyü cân u gönülden ḥayır du‘âlar ederlerdi. Lâkin levend meşreb ve bî-pervâ icrâ olmak ḥasebiyle lisânı çendân mazbûta olmayup geride dergâh-ı âlî askerleriyle imtizâc u ittihâd idemedi. Beşeriyet muktezâsınca tama‘-ı ḥâmdan daḥi ḥâlî olmamağla ba‘z-ı evzâ‘-ı nâ-hemvârı a‘dâsına ḥüccet olup katl etdirdiler.

Amma bu maḳûle kabâyih-i mestûresine ḥalk-ı âlem muṭṭali‘ olmayup şöhret ve şecâ‘atına müte‘allık avâm-ı nâsda cümlesi meddâḥ u tarafdârı bulunmağla ḥayf şad ḥayfki böyle vezîr-i nâmdârı garaḫa binâ‘en katl itdirdiler deyü âmme-i ḥalk tehazzün ve te‘essüf-i izhâr etdiler. Meclislerde belki esvâḳda ve bilâd-ı sâ‘irede anın rûhuna senâ ü rahmet [43a] u bâ‘iş olanlara ta‘n u dahl ve ḡybetine nîce müddet ḥâlk-ı âlem iştiğâl eylediler.

3.37. KELÂM-I SÂDIḲÂNE

Hafî olmaya ki bu cerîde‘-i muḥtaşarada mezkûr olan vüzerâ-yı ‘ıẓâmdan ve ümerâ-yı kirâmdan cümleye ḡâlib birkaç merd-i kâr-azmâdır misillü Hayreddin Paşa ve Piyâle Paşa gibi lâkin merdâne etvâr ve kahramâna evzâ‘da şâḥibü’t-terceme

Hüseyin Paşa ve zikirleri âtî Silâhdâr Yusuf Paşa ve Seydî-zâde ve Kara Muştafâ Paşa'ya mu'âdil bir vezîr-i âlişân bu devlet-i 'aliyyede değil düvel-i sâlifede gelmemiştir. Hayf şad hayfki cümlesi garaza binâ'en katl olunmuştur. Nitekim bâkîlerin tafşîl-i terceme-i hâlleri zîkr olursa gerekdir cemî' zamân şöhret-ârâ merd-kâr-azmâ zâlimin giriftâr-ı pençe-i zulmü olmuştur. Suhufat-ı kütüb-i tevârîh ve âşârı tettebbü' edenlerin ma'lûmudur. Zamânımızda daî A'rec 'Osman Paşa-yı dîlîr ve Aydın Vâlisi Abdullah Paşa-yı adîmü'n-naẓîr ve Tuz Mehmed Paşa gibi vezîru's-şöhret-ı afetün mağzâsınca şöhretlerine binâ'en şâhib-i mühr-i şadâret olanlar havfe düşüp eyyâm-ı devletleri mümted olmak zü'muyla her birini arza-i şimşîr-i telef etmişlerdir. Mâ haşal Hüseyin Paşa üç def'a kapudân olup def'a-i ûlâsında ahd-i Murâd Hân-ı Gâzîye birden berü ziyâdece def'a-i şâniyesinde yine ahd-i Murad Hânın on beş ay ve ahd-i İbrâhim Hânın üç ay ve def'a-i sâlisinde ahd-i hilâfet-i Mehmed Hân-ı râbî'de beş ay miqdârı ol câ-yı vâlâda mukim olmuş işgüzâr bir merd-i şecâ'at-nihâd ve bir zât-ı şecî' u bahâdır ve kahraman-ı nejâd ve muhlis-i pâk-ı idi.

Li-münşi'îhi:

Hak te'âlâ kabrini nûr eylesün

Cennet ve köşkle mesrûr eylesün.

3.38. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA [43B]

Vezîr-i müşârun-ileyh Nâimâ tahrîri üzre Arnavûdiyyi'l-asldır. Bâlig-i sinn-i temyîz oldukda ma'a her tâlib-i ikbâl mahmiye-i Kostantiniyye-i cennet-mişâle dolup ocağ ağalarından Karto Ağaya hizmet idüp yeniçeri ve solak olup tîr-endâzlığa heves idüp mâhir kemânkeş olmuşdu. Giderek çorbacı ve bi-hasebi't-tarîk kul kethüdâsı oldu.

Li-münşi'îhi:

Şehr-i yâr-i bahr u ber hân-ı keyhüsrev nihâd

Fâtih-i Bağdâd şehinşâh-ı alem Hân Murâd

tâbe şerâhü hazretleri Edirneye gittikde sekbânbaşı oldu. Erzurûm muhâfazasına gönderilmekle Abaza Mehmed Paşa mezbûrun revş u hareketini beğenüb Sultan Murad Hân tâbe şerâhü hazretlerine takarrub hâlinde terbiye

eylemişdi. Pâdişâh-ı Cem-nihâd hazretleri hattâ iltifât idüp Revân seferinde yeniçeri ağası eyledi. Neferâtı dil-hâh-i pâdişâh üzre taklîl u kahr eyleyüp serkeşlerini diyâr-ı ademe göndermekle pâdişâh yanında takarrub kesb eyleyüp Revân seferinde harekât-ı kahramânesi manzûr-i pâdişâhîde adâlet-ittisâm olmağla İstanbul'a teşriflerinde Hüseyin Paşa azlinden manşib-ı kapûdânı ile taltîf olundular. Kapudân oldukda Tersâne ocağında olan isrâfat ve ihtilâli daği kaldırub be her kırk kadırğa ocaklık eyledi. Ba'dehü kâ'im-makâm ba'dehü eşnâ-yı muhâşara-i Bağdâd-ı Behişt-âbâdda Tayyâr Mehmed Paşa şehid oldukda şadr-ı a'zam olup bi-avnihi te'âlâ Bağdâd dârü'l-velâye ve'l-cihâdın fethi.

Li-fehîm:

Malını yağma idüp fettâh-ı hân oldu girift

Zor ile Bağdadı aldı leşkerden Murâd

mâşadakınca zamânına tesâdüfet ile bir kat daha teğarrub ve ta'ayyün kesb itdiğinden mâ'adâ on iki bin nefer sipâhi ve on yedi bin yeniçeri alıkoyup bâkîsini defterden ihrâc ve bu vecihlede maşârif-ı devlet-i Osmâniyyeyi taklîl itmekle böyle vakitte hizmet-i [44a] azîmede bulundu. Pâdişâh-ı gâzâ i'tiyâd Sultân Mücâhid Hân Murad hazretleri ba'de'l-feth Âsitâneye azîmet eyleyüp Bağdad ve Behişt âbâdın kuşûr-i nizâmını tetmîm u tekmîl için paşâ-yı müşârün-ileyh burc-ı ûlâda qalup ba'de itmâmî'l-merâm bi'l-izzî ve's-sa'ade şehr-i nâ-şinevde mu'âdil-i Kostantiniyye-i cennet mümâşile geldikde bir kaçî Hasan Efendi ile nezî-ı ümûrunu görüb is'ârî huşûşunda daği bezl-i himmet etdikden sonra ol eşnâda pâdişâh-ı gâzî Sultân Murâd-ı mekremet-nişân hazretleri hulûl-i ecl-i müsemmâ ile dârü'l-cinâna intikal etdikde geri ve mesned-i şadâretde takrîr u himmet-i 'aliyyesiyle sikke-i hümâyûn tecdîd olunup cedîd u ceyyid Akçeşehir ve bâzârı mâl-â-mâl eyledi. Ve vilâyetleri daği müceddeden tahrîr itdirdi ve tezâkiri kaldırub hazîne irâd ve maşârifini nakd eyleyüp irâdı artırdı. Ve her üç ay tamâmına sipâh ve yeniçeri ve sâ'ir ulûfe-havranın mevâciblerini seksen akçeye mahsûb olmak üzre saf riyâle hâs virilüp te'hîr etmezdi. Bu eşer ile'l-ân şadr-ı mûmâ-ileyhden yâdigar kaldı. Ve sarây-ı cedîdin iç oğlanlar ulûfesini dîvâna rabt idüp ve beher hazînedeki kaftan bahası verilmek daği paşâ-yı mezbûrun eşeridir. Zamân-ı vezâretinde ki beşten ziyâdededir. Cümle maşârif u mevâcibi tekmîlen virdikden sonra altı bin kese akçe arturub hazîne-i âmireye teslîm

itmiştir. Her hûşûşda istikâmet ü ihtimâm üzre sa'y-i mâlâ kelâm idüp ve her emre intizâm verüb devlet-i 'aliyyeye çok sa'y u hizmet eyledi. Lâkin ekseri halkın murâdı onda olmamağla güçlerine gelüp bu zabt u rabt'dan sıkıldılar. Sultân İbrâhim Hân ise hayrûş [44b] u devlete nef' u zararı mülâhaza itmeksizin müfsidler ifsâdı ve şeyâtîn-i ins igvâsıyla istikâmetinden nâşi eyledi ki dellâl ve gılzatdan mükedder olup nâ-hak yere zulmen katl eyledi. Müşârün-ileyh paşâ-yı celîlû's-şânın sebep-i katlini Naîma merhûm böyle tahrîr etdikde ber-muktezâ-yı iradet-i Hayy bî-çûn ve iktizâ-yı kazâ-yı “*kün fe yekûn*”³⁹⁶ mûcebi üzre ki âlem âlem-i küfür u fesâd ve her gün için fesâd ve her fesâd aķabinde gûn-i gerdûn gerdûnda havâdisinden olmaķ ber mûceb-i fermân-ı müsebbibü'l-esbâb mu'tâd idügi ma'lûm-i ĳalb-i üli'l-elbâbdır. “*Ve len tecide li sünnetillâhi tebdîlâ*.”³⁹⁷

Târîhi hicretin bin elli iki Zî'l-hiccesi hilâlinda (1 Zî'l-hicce 1052/20 Şubat 1643) burc-ı hût'un yirmi sekizinci derecesinde olan kırân-ı ulviyyîn ahkâmının tetimmâtından şûret-pezîr olan kazâ cümlesinden ki işbu selâse ve hamsîn ve elf Muħarremü'l-harâmın gurrende ki (1 Muħarrem 1053/22 Mart 1643) yevm-i sebt idi, Nevruz-i firûzi Sultânî olup tâli'-i sâde âlem-i burc-i akreb sehmü's-sa'âde ve sehmü'l-ğayb ikisi daħi akrebde hüdâvend-i tâli'-i behrâm-ı intikâm müsellese-i nâriyeden burc-i cevzâda ki şâmin-i tâli' ve beytü'n-nikbedir, vâki' olup zühal hûtda ki burciyyet i'tibârıyla terbî'-i merîhde bulunup neyyireyn-i utârid u müşterî burc-i hamelde zenb ile meħâsid ve yine bin elli üç Zî'l-ka'desinin on altıncı (16 Zî'l-ka'de 1053/26 Ocak 1644) yevm-i şüleşâda terbî'-i nahseyin vâki' olup burciyyet ile ki merîh beytü's-şerefde ya'ni cedyde ve zühal hamelde ve müşterî daħi hamelde olmağla burciyyet i'tibârınca ol daħi terbî'-i merîhden hisse-mend olmuş ve şems-i delvde? vü kamer esedde iken terbî'-i nahseyinden üç gün muķaddemdir. Ve zühre derece-i şerefe akreb burc-i hûtda bulunup bi'l-cümle bu terbî'in delâlâtı bu güne şûret-pezîr oldu ki Kâdir-i bî-çûn celle celâlühü irâdetiyle Fâyik Paşa katlinden sonra dördüncü [45a] gün ki yevmü'l-eħaddir, sadr-ı a'zam müdebbir-i ümûr-i ümem Kara Muştafâ Paşa mazhar-ı ĳađab pâdişâhî olmağla rehrev-i âlem-i beķâ oldu.

³⁹⁶ “*Ol der hemen oluverir.*” Yasin, 36/82.

³⁹⁷ “*Ve Allah'ın sünnetinde asla bir değışiklik bulamazsın.*” Ahzab, 33/62.

Yine Nâimâ, tafşîlini müverrihden böyle nakl eder ki; Vezîr-i müşârün-ileyh şecâ‘at ü şehâmet ve akl ü kiyâset ile mevşûf u cûd u sehâ ve terbiyet-i örf ile ma‘rûf idi. Lâkin cülûs-i hümâyûn-i İbrahim Hân’dan berü kemâl-i istiklâl ile mülk-i Osmanî’de hüküm cârî olup devlet-i ‘aliyyenin îrâdını tekşîr ve maşârifini taklîl itmek huşûşunda takayyüd-i tâm ve ifrât üzre ihtimâmından nâşî kendüden ba‘zı hâlât zuhûr etmiş idi ki halkın kulûbü kendüden müteneffir olmuş idi. Hemân “*izâ erâdellâhü infâze kazâ’ihî ezhebe an zevi’l-uķûli uķûlehum*”³⁹⁸ hadîs-i şerîfin sırr-ı mektûbu zuhûr idüp andan bu nevi‘ hâlât zuhura gelmiş idi. Cümleden müşâhereden gümrükden ve mîrîden ve sâ‘ir ulûfe ve vazâyife mutaşarrıf olanları cihet-i ma‘âşları evvelki ulûfelerinden bir miqdâr tenzîl idüp ve ba‘zısı nâ müsteħakdır deyü mahrûm idüp kat‘-ı erzâka müte‘allık cevri eyledi. Ve yoklama nâmıyla nice esâmiler çalup askerî tâ‘ifesini tekdîr etdi. Ve Rûmeli bilâdına avârız tahrîri için Dilâver Efendiyi gönderüb kadîme muğâyir ziyâde hâneler bağlayup ra‘iyyet u askerî mücâvir ve mukîm u seferî belki sâdât u kuḍât yeksân avârıza bağlanub âh fuķarâ “*rabbenâ ve lâ tühammilna mâ lâ tâķate lena bih*”³⁹⁹ gûyun âsumâne ermişdi. Ve Başmuhâsebeci İstanbulî Hacı ‘Ali Efendiyi cizye tahrîrine ta‘yîn idüp esâmî’-i ehl-i cizyeyi tekşîr-i fermân itmekle etfâl-i sağırayı bile deftere kayd itmekle ehl-i zimmete ta‘addî eyledi.

Bunlardan mâ‘adâ Fâyık gibi kırk yıldan berü geçmiş bir zâlim-i meşhura [45b] şâhib çıkup Rûmeli ve Mora tahrîrine havâle idüp nice ibâdüllâhı huşûşan nice kuḍât u a‘yân-ı bilâdı der-zencîr itmekle izdirâ’ u tezlîl ve fuķarâ vü zu‘afâyı katl u habs ve tenkîl eylemiş iken meşķûrül-mesâ‘î oldu deyü Rûmeli emîrül-ümerâsı itdiği hayret-efzâ-yı cihânyân olmuşıydı. Ve Silâhdar Paşayı müşâdere ve bir cezîreye nefy itmekle ta‘zîr kifâyet ederken ğaraż-ı sâbıkına binâ‘en katl etmesi daḫi bî-vech idi. Nitekim qarîben zîkr olunsa gerekdir daḫi nice bunun gibi esbâb-ı bâtına ki ekseri âlemiyâna hafî ve haķķa zâhirdir; vuķû’ bulan esbâb-ı zâhireninde eşheri bu oldu ki silâhdâr paşa-yı cedîd mazhar-ı iltifât-ı pâdişâh saîd olup hancı Hüseyin Efendi ile ittîfâķ ve ittîhâd eyleyüp ümûr-i devlete qarışub vezîr-i a‘zam mu‘âraza şadedinde olmağa başladılar. Vezîr-i a‘zam ise silâhdârın ibtidâ zuhûr edeceği esnâda pâdişâhı men‘a çalısub pâdişâhım ümûr-ı devlet müşâreket kabûl etmez. Vüzerâ,

³⁹⁸ “Hz Allah kazâsını infâz etmeyi murad ettiği zaman akıl sâhiplerinden akıllarını giderir, alır.”
Hadis-i Şerif, Ramuzu’l-Ehadis, s. 344.

³⁹⁹ “Ey Rabbimiz, takatimizin, gücümüzün yetmeyeceğini bize yükleme.” Bakara, 2/286.

çukadar, şilahdar paşa'ya verilecek manşib ve havâs ve levâzım-ı ihtîşâma îrâd-ı devletin tahammülü yokdur. Hazîneyi geregi gibi mâl-â-mâl edelim ba'dehü murâd-ı şerîfiniz olduğu kadar çırağlar alın şimdi vakti değildir diye gördü. Fâ'it etmeyüp Silahdar Paşa ta'ayyün buldu. Ve Cinci Hoca ile i'tizâd idüp vezîre galebe çalmağa başladı. Vezîr her ne işlerse kimden ne alursa ne tevcîh ederse bunlar haber alup hafiyeten pâdişâha akbah vech üzre bildirüb rakîblik eder oldular. Gittikce bunların evzâ'ından vezîri dil-gîr olup kendüye mâni'-i istiklâl oldukları için izâlelerine çâre endîş oldu. Ve hüsn-i tedbîr ile pâdişâha söylemekle def'i nâ mümkün idigünü bildiği ecilden çirâğ-ı hâsı kul kethüdâsı Hüseyin Ağa ile bu sırrı der-miyân etdikdedir. [46a]

Hüseyin Ağa ma'kül gördi ki tahrîk-i fitne-i râciliyye ile kul dîvânda çorba yemeyüp mezbûrun ib'âd kılması telkîn-i lâzımdır. Şâyed gılv u gâ'ilesi vehminden mezbûrlar ib'âd olunup sonra tadrîcle haklarından gelinür. Bu tarîkle kişver-i istiklâl size şarf olmak müteşavverdir dedikde paşâ-yı sâde dil kethüdâ beyin re'yine vücûd verüb imdi sana yüz kese akçe vereyim odalara ve söz şâhiblerine tevzî' idüp şorba yemekden imtinâ'ı huşûşunda ittifâka sa'y eyledi. Kethüdâ beyin daği bu maşlahata müte'ahhid olduğu hânesine vardı. Ve odabaşılardan ve ihtiyârlardan sözünü dinler zannettiği kimseleri çağırub akçe verüb mâ cerâyı birer ta'lîm ve tenbîh eyledi. Ammâ çünkü Ocak halkının ekşeri ve nâfizü'l-kelâm ihtiyârları taklîl-i ulûfe ve kaşr-ı menâfi' ve kat'-ı fevâ'id itdiği için vezîrden çendân mahzûz değiller idi. Ma'kül-şinâs olanları biribiriyle meşveret idüp pâdişâhımızdan biz ne cevır u eziyet gördük ki çorba yemeyüp bî-ma'nâ taşdî' ideyüz. Vezîrin murâdı bizim bahânemizle Silahdâr Paşa ile Hüseyin Efendiyi aradan kaldırmaktır ki kendüsi müstaķil ola. Bu kadar zamân müstaķil idi. Biz ne fâ'idesini gördük. Ocağımızdan bu kadar bin esâme kaldırıp nîcelerimizin dirliklerin çalup bizim ve gayrı için bir cihet-i intifâ komadı. Böyle kimse için bu maķûle emr-i vahîmi'l-âķıbye şürû'un fâ'idesi yokdur dediler. Bu vechile istişâre ederek Muşlihiddîn Ağa'ya varup bu każiyyeyi anınla der-meyan etdiklerinde Muşlihiddîn Ağa ki mi'mâr dâmâdı Ocak halkının mu'teber şâhib-i reşâdıdır. Feryâd idüp, el-hazer sümme'l-hazer Sultân Murad merhûmun nîce bin nüfûs katli ile itfâ eylediği ateş-i fitneyi yeniden iş'âl itmekmi istersiz. Ayağa söz düşükdün sonra iş katî müşkil olur bu ne asl-ı re'y-i [46b] fâsiddir deyüp rızâ vermedi ve atına binüp vezîre varup Sultânım bu ne asl bî-ma'nâ

işdir dedikde vezîr kažiyyenin şüyû‘undan münfa‘il olup haberim yokdur deyü yemîn eyledi. Andan Muşlihıddîn Ağa Yeniçeri Ağasına varup bu ne bî-ma‘nâ işdir. Sizin bundan haberiniz varmıdır dedikde ağa hayır âgâh degilim deyüp ve havfından pâdişâha varup hikâyeyi i‘lâm eyledi.

Pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretleri Muşlihıddîn Ağayı çağırup, bağa ihtiyâr kullarım şorba yememek isterler imiş aslı varmıdır deyü su‘âl buyurduklarında hâşâ pâdişâhım cümlesinin boynu kıldan incedir. Ve cümlesi emrine mu‘tî‘lerdir. Bu sözden aslâ haberleri yokdur. Egerçi lalan kethüdâ bey eliyle ba‘z-ı odalara birkaç kese göndermiş lâkin anlar anın igvâsıyla böyle iş itmek muhâldir dedikde pâdişâh-ı cihân Sulţan İbrâhim Hân Hazretleri yâ ben şimdi lalamı katl etsem kullarım bana incinürlermi dedikde hâşâ pâdişâhım belki cümlesi haz ederler ve pâdişâhıma hayır du‘â ederler deyüp gelüp gitti. Ertesi ehad günü vezîr Dîvân-ı hümâyûna varup da‘vâcılardan birine ta‘nîf ve azâr itdüğünü pâdişâh hazretleri kafesden görüb iki kere kafesi kaçub dîvân bozulmağa işâret etdiler. Dîvân bozulup arza girmeye izin olmadı. Vezîr mütefekiren saraya vardıkda enderûn hüddâmından Bayram Ağa nâm kimesne Muşlihıddin Ağanın pâdişâhı habîr itdiğini duyup vezîr-i a‘zama bir tezkere gönderir. Ve keseler kažiyyesi duyuldu başına bir çâre gör deyü haber ucurur. Vezîr-i a‘zam koynuna bir muşhaf-ı şerîf koyup süvâr olup demir kapudân içeri varır. Pâdişâhı ayak seyri eder bulup zemîni pûs eder bî-da‘vet geldüğünden pâdişâh haşme gelüp lala ne aceb baban evi gibi da‘vetsiz gelürsin deyü ta‘zîr etdikde koynundan muşhafı piyâle [47a] çıkarub kadem-i pâdişâhiye yüz sürüb devletlü pâdişâhım bu kuluna iftirâ idüp pâdişâhıma şöyle demişler haberim yokdur, kızb-i sarîhdir deyüp ibrâ’-i zimmet için eyman-ı gılâza başladı. Pâdişâh hazretleri itâb gûne yâ sen ta‘lîm eylemedin ise kullarım şorba yemekden niçin imtinâ‘ ederler ve beynlerinde bu makûle kelâmı nice söyleşebilirler dedikde pâdişâhım anların tuğyânı şimdi olmuş değildir nice def‘a etmişlerdir. Bu âna dek bin dürlü tedbîr ile ben zabt ederdim lâkin şimdi istiklâlîm olmadığımı duydular. Bana mutî‘ olmayup sözümü dinlemez oldular. Ba‘de’l-yevm zabtlarına kâdir degilim deyü cevâb virdi pâdişâh hazretleri heb yalan söylersin bu sözlerin kızbdır anlar benden râzîler, fitneyi sen kaldırmak istersin deyü buyurduklarında muşhaf üzerine el koyup eger kızbim var ise bu kelâmı kâdîm bana garîm olsun ve bana pâdişâhımın ni‘meti harâm olsun zabtlarına kâdir degilim deyü nice eyman-ı gılâz eyledi.

Sübhanellâhi'l-azîm bu ne keyfiyyetdir ki ânifen tafşîl olunduğu üzre def'-i şürekâ için muharrik-i fitne kendüsi iken devlet-i dünyânın birkaç gün imtidâdı için hilâf yere bu kadar eyman-ı gılâz eyleyüp âhiretine muzır hareket eyleye, mahall-i ibretidir. Hak Te'âlâ celle şânühü hazretleri ibâdını gafletden îkâz eyleye âmîn.

Ve'l-hâşıl vezîr-i a'zamın bu kelâmından pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri gâdaba gelüp hep sözlerin kızbdır ver mührümü ben zabt eder adam bulurum deyü buyurup daği bostancıbaşıya al şunu deyü işâret eyleyüp kendüler hareme doğru gitdiler . Bostancıbaşı köşk yanında muhâvereyi istimâ' ederdi. Pâdişâhın al şunu dedikde mührü al demek fehm idüp paşaya mührü virin dedi. Paşa mührü teslim idüp kendüsi taşraya doğru teveccüh etdikde bostancıbaşı mâni' olmadığından pâdişâhın kelâmını fehm [47b] idemeyüp gâlať itdiğini bildi ve fermân-ı pâdişâhî kendinin habsi idüğünü idrâk idüp bostancıbaşının gâlaťını ganîmet add idüp atına süvâr olup kemâl-i hayret ve ıztırâbla sarayına can atub kapuları kapadup etbâ'ına silahlanın deyü emr etdi. Etbâ' ve havâşî cem' olup bu ne asl-ı sû'-i tedbîrdir bu İstanbul şehridir cümlemizi kılıçtan geçürürler bir gayri çâren var ise anı gör dediler. Nâçâr hevl-i cân ile hareme girüb bir siyah kapama bir yeşil muqaddem bir çuka serhaddi ile tebdîl-i câme bir kevrde hamâyil idüp harem damından Nallı mescid tarafına indi. Berü cânibde ise pâdişâh çıkup bostancıbaşıya nice etdin dedikde mühri teslim idüp paşânın gittiğini söyledi. Pâdişâh gâdaba gelüp tîz kâfir yâ başı yâ başınız dedikde bostancıbaşı gâlať idüğünü ol vakit bilüb dört beş yüz bostancı ile sinirlenüb vezîrin sarayına geldi. Kapuları kapanmış etrâfını ihâta etdiler vezîr ise tebdîl-i kıyâfet Nallı Mescid cânibine egerçi indi. Amma uzakdan bostancıların hücum ve ihâtasını görüb kurtulmak müte'assir idüğünü bilüb bâri ahsama dek bir mevzi'de eğlenüb gece firâr edeyim deyü Na'llı Mescid kurbunda bir yığın otluk var imiş anın altına gizlenür. Bostancılar ise sarayı açdırub girüb firârını duyduklarında mescid semtinde olan açık dîvarı ararlar iken bâlâ-yı dîvârdan biri otluğun hareketini görüb haber verir altından çıkarub tutduklarında sell-i seyf idüp bir bostancı parmaklarını doğrar bir bostancı bıçak ile kafasından urub kanını revân idüp bende çekdiler. Ahz olunduğu sâ'at pâdişâha haber gitmişdi. Katl idüp meyyitini getürsünler deyü [48a] tenbîh-i hümayûn şudûr idüp bostancıbaşı Paşayı mağlûlen getirüp sebîlhâne önüne geldikde katl-i fermânı karşı gelmeğin katline müteşemmir oldular. Paşa her çend yalvarup beni huzûr-i hümayûna zinde götürün pâdişâha söyleyecek sözüm vardır diye gördü

müfid olmayup Hoca paşa çarsusunda Tırnakçı Sarayı kapusu ve Sebilhâne önünde alâ mele'i'n-nâs Kara 'Ali dedikleri Ehremî rû siyâh kemend atub boğub bir kilim ile habesini huzûr-i hümayûna getürdüler. Ba'dehü götürüp müheyyâ itdiği türbesinde defn etdiler.

Nâimâ merhûm der ki işbu elli üç senesinde vukû' bulacak husûf münâsebeti ile vezîrin taraf-ı hilâfında olan Azîz Efendi-zâde Bahâyî Efendi bu beyti demiştir.

Beyt:

Mühr-i ikbâl-i vezîr oldu giriftâr-i kûsûf

Yüzü ağ ola zuhûr etdi hele hükûm-i husûf

Vezîrin cümle emvâli taşınub mîrîye kabz olundu. Bir eğer hekyesinde otuz bin filori bulunup gayri çokluk nükhûd çıkmadı. Bir mucaffel hücrede bir hasır döşenmiş üzerinde bir kürsi-i zî kıymet anın üzerinde beş kıt'a taşvîr ki biri kendü taşvîri bâkîsi a'yân-ı devletin ve bir tahta üzerinde ma'âdinden mihlar gebgebler kaçılmış bulundu. Ehıbbâsı havâşş-ı maķûlesi ba'z-ı âfât def'i içindür dediler. A'dâsı sihir u aķd-i lisâna müte'allık a'mâl-i neyyir-i necâtdır dediler. El-uhdetü ale'r-râvî hattâ paşa'ya müte'allık ve müterreddid bir mağribî var idi. Paşa için sihir ve aķd-i lisân ederdi deyü töhmet olunup yağma etdiler. Paşâ-yı müşârun-ileyhin yine Nâimâ tahrîri üzre kıtline bir sebep daħi cesûr ve bahâdır olmağla ekseri ahvâlde rifk u mülâyemet bilmeyüp tehevvür u şiddet üzre hareket itmekle halk husûşan hizmet-i bâb-ı âlî ve erbâb-ı dîvân ukûbet u azarından ifrat üzre hâ'if ve lertzân idiler ve lütf-u [48b] keremi ancak bir iki şahşa mahşûş olup halkın mâl-ı mîrîden olan ta'ayyüşünü bi'l-küllîye kat' itmekle lütfundan kânî olmuşlar idi. Halkı zabt etmek tahvîf u tehdîde muhtâc olduğu gibi tergîb u istimâlete daħi muhtâcdır.

Eflâtun-ı İlâhî der ki halk üç kısımdır. Evvelkisi tabaka-i 'aliyyedir hüccet ve ilzâm ile zabt olunur. İkincisi evsât-ı nâsıdır ekser umûr da tergîb u istimâletle istihdâm olunur. Tabaka-i şâlişe sifledir terhîb u tehdîd ile zabt olunur. Bu tabakât-ı selâşeye unf-i mücerred ile hükûmet müşkıldır. İnķıtâ'ı rağbet adem-i muhabbete sebebdır. “*Men lem ye'men şerreke lem yürid hayrake*”⁴⁰⁰ mażmûnu ma'lûmdur. Paşâ-yı müşârun-ileyh ise havâşşa rifk u müdârâ etmek değil nice umûr da pâdişaha

⁴⁰⁰ Şerrinden emin olunmayan kimseden hayır murâd edilmez.

hiddet ve ru'ûnet ile cevâb verüb devlet-i 'aliyye'nin nizâmında sa'yim meşkûrdur deyü hayır-hâhlık yüzünden mücâdele ve muhâvere ederdi ve hâtır-hâh-ı pâdişâhî olan umûrlarda kendi murâdına muvâfık olmayana müsâ'ade etmezdi. Marzîsi olmayan meşâlihden pâdişâhî hüsn-i mülâtafe ile tahvîl için havâşş-ı maqbûlünden bir aql-ı râcih şâhibini kavle alup ol maqbûle müşkilâtda anınla isti'ânet etmeyüp mücerred istiklâl da'vâsıyla cerh u ta'dîl-i umûrda müstakıl bi'r-re'y olup pâdişâha nazlanur idi ve isrâfât maqbûlesidir deyü sarây-ı âmire'nin ekseri maşârifini tenkîş itmekle hademe-i Enderûn-i hümâyûn kendüden i'râza başlamışlar idi.

Yine Nâimâ der ki kapucular kâtibi Hüseyin Efendi ki sultan kethüdâsıdır naql eder ki Muştafâ Paşa merhûm cüz'ıyyât için pâdişâh kendüyi da'vet etdiğüne dâ'imâ mütegayyir olup pâdişâh ne fermân etse men'u mu'âraza mu'âmelesin ederdi. Hattâ kabîl-i vâkı'de pâdişâh hazretleri silâhdarlıktan Davud Paşayı Anadolu eyâletiyle çıkardıkda vezâret ile kâm-yâb itmek murâd eyledikde Muştafâ Paşa rızâ vermeyüp pâdişâhım vüzerâ çokdur ne lâzım deyü men' idüp bir gün vezîre bir hatt-ı hümâyûn vürûd eyledikde mazmûnunda [49a] sebebi nedir senin virdiklerin tutulur benim virdiklerim tutulmaz ben Dilâver'e vezâret virdim deyü nice ciğer-gâh sözler yazmışlar idi. Bu mertebe ta'annüdü pâdişâha hoş gelmez idi. Bir def'a nighbân-ı perde-kiyân-ı harem-i hâş Kethüdâ Hâtun için beş yüz çeki odun fermân olunup mu'azzamât-ı umûra iştigâl sebebi ile te'hîr olunmuş.

Bir gün vezîr dîvânda umûr-ı mühimme görürken âdetden iki sâ'at muqaddem vezîre haber verüb dîvânı bozdurub içerü da'vet etdiler. Vardıkda Kethüdâ Hâtuna fermân itdiğim odun bu vakte dek niçin virilmedi deyü itâb buyurduklarında pâdişâhım tenbîh edelüm verilsün deyü cevâb virdikden sonra küstâhâne idüp pâdişâhım ben senin vezîrinim dîvânı bozdurub bu maqbûle cüz'î maşlahat için beni çağırırsın. Beş yüz çeki odun otuz akçeden onbeş bin akçe eder. Bu kadar şey-i hasîs için beni getürdüb umûr-ı mühimmeyi ta'vîk etdirirsiniz. Bana ra'ıyyet-i hazîne ve ser-hadler ahvâlini sormazsınız deyü perde-bîrûn kelimât ile pâdişâhı muğber eyledi. Nâkıl-i hikâye Hüseyin Efendi ki şadr-ı müşârûn-ileyhin mahrem esrârı idi, bu hikâyeyi işitdikde aklı başından gidüp varup Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendiye şikâyet ve arz-ı mâ cerâ etdikde Yahya Efendi hemen gözlerini açub ellerini kaldırüb bre zinhâr sakınsun pâdişâhlara böyle söz söylenmez. Ol umûr-ı

aẓîme dedüğü maşlahatlar heb görölür olur biter. Hemân anlara lâzım olan pâdişâh-ı âlem-penâh Һazretlerinin nutk-ı şerîflerine imtisâldir. İşte umûr-ı mu‘azzama pâdişâhın tenbîh buyurduğı ma‘nâdır bu ne bî-mâ‘nâ işdir. Bizden oğlu muza selâm eyle zinhâr bu gûne Һuşûnet u dellâl etmesünler ve pâdişâh ile bu mu‘âmeleden Һazer etsünler dedi. Һüseyin Efendi bir takrîb ile gelüp Müftü Efendinin selâmını teblig idüp dediğı naşîhati söyledi cevâbin da :[49b]

Be hey âdem! Bir manşıb için kızb u müdârâyı irtikâb itmek bana güc gelür. Benim sa‘yim kendi devleti içindir. Herkes bir taraftan söz söyleyüp tahrîk-i ğadab edecek nifâka başladılar. Hangi birinin murâdı üzre müdârâ edeyim. Böyle hayâtıdan mevt dağı yeğdir deyüp muķtezâ-yı meşrebinden rucû‘ etmedi.“ *Men lem ye‘men şerreke lem yürid Һayrake.*”

Yine Nâimâ der ki şakâvetden mesmû‘dur ki Kara Muştafâ Paşa'ya mahremleri Һayır-Һâhlık yüzünden Sultânım Silâhdâr Yuşuf Paşa'ya müdârâ etseniz ma‘ķıldür dediklerinde Sultân Murad gibi Һahramân-ı zamânın maķbûlü ve mergûbu silâhdârına müdârâ etmeyüp zûll u tevâzu‘u kabûl etmedim deyü beynlerinde sebķat eden mâcerâyı nakl eylemiş tafşîl-i mâcerâ budur ki merhûm Sultân Murad Һân aşrında Bayram Paşa vezîr iken rind vü şâhib-i akıl olmağın kemâl-i ihtirâzından Silâhdâr Paşa'ya ziyâde müdârâ idüp pâdişâh Һazretlerine her ne telhîş ederse bi-aynihi Silâhdâr Paşa'ya da bir tezkire yazup ma‘an gönderüb i‘lâm ederdi. Silâhdâr Paşa da Bayram Paşa'ya tarafdarlık idüp her kelâmını tenfize sa‘y ederdi. Çûn Bayram Paşa vefât idüp mühür Tayyâr Mehmed Paşa'ya gidüp Kara Muştafâ Paşa ķā‘im-maķām oldu. Tab‘ında fezâhât vü dimâğında nüĥûset ĥadd-i i‘tidâlden mütecâviz olmağın Silâhdara iltifât etmeyüp her mâddeyi ancak Pâdişâha yazardı. Silâhdâr Paşa pâdişâha şekvâ idüp Kara Muştafâ Paşa bu ķulunuzu âdem yerine komaz. Muķaddemâ ve ĥâlâ arz eylediğı umûru nâ mahrem add eder. Bilmem yanında cürmüm nedir dedikde Pâdişâh-ı âlem-penâh Һazretleri dağı Kara Muştafâ Paşa'ya itâb idüp niçin silâhdarım cânibini iķrâĥ idüp umûru ana da yazmazsın dediklerinde düstûr-i veķûr cevâb-ı bâ-şavâb verûb, şevketlü Pâdişâhım evvelâ bu ķuluna bildir: [50a]

Silâhdâr ķulunun senin saltanatında ortaklığı varmıdır, yokmudur? Eğer var ise emr-i pâdişâhımın her umûru ana da yazmak lâzım gelür. Yoğise pâdişâhım ben

yalnız seni pâdişâhım bilirüm ancak sana yazarım ve lâîk olan budur ki benimle pâdişâhımın miyânında vuķû‘bulan mûkâtebât ve mu‘âmelât maķûlesi esrâra ķat‘a silahdâr ve ğayrisi muṭṭali‘ olmaya. Ve illâ ben hükûmet u vezâret edemem deyü ḥatm-i kelâm etdikde bu cür‘et-i sâdıķâne tab‘-ı hümâyûna ḥoş gelüp silahdâra daḥi yazmaķdan kendüyi mu‘âf buyurmuşlar idi. Bu vech üzre Silahdâr Paṣa ile beynleri ḥoş olmayüp beynehümâda adâvet muķarrer idi.

Paṣâ-yı merķûmun mühürdârı Vecîhî Ḥasan Efendi merḥûm târiḥinde der ki: Ḥazret-i pâdişâh-ı rûy-i zemîn “ḥalledallâhü ḥilâfeteḥü ilâ yevmi‘d-dîn”⁴⁰¹ ḥazretlerinin mübtelâ olduĝu renc-i hafeķâna ilâc-ı etibbâ te’sîr etmeyüp şâḥib-i nefes u azâyim-ḥânlar mürâca‘at üzereler iken Memâlik-i Anadolu ḳudâtından Za‘feranbolu nâm mevzi‘de medfûn olan meşâyiḥ-i izâmdan bir kimsenin evlâdından olmaķ üzre şöhret-i kâzibesî olan Ḥüseyyin nâm bir sûhte-i meḥûl taḥṣîl-i ma‘ârife adem-i ḳudretinden medâr-ı ma‘îšet olmaķ için azâyim-ḥânlık ile cerr-i emvâle meşĝûl idi. Ba‘dehü Cinci laķabıyla meşhûr ve âsitâne-i devlet melce-i cumhûr olmuşdu. Vâlide-i Sultân ilķâsıyla ḥuzûr-ı hümâyûn-i şehriyârîye sevk olunup da‘vet olundukda nefesinden bir miķdâr ihsâs-ı râhat eylemeleri ile mazhar-ı inâyet ve iltifâtları olup dâḥil-i kayd-ı defter mülâzemet deĝil iken def‘aten ḥâric müderrisi olmaķ için işdâr-ı fermân buyurduķlarında çâr-bâliş pîrâ-yı mesned-i şadâret Yahya Efendi sâz-kâr-i ķânûn-i saltanat deĝildir deyü istikṣâr şadedinde iken

Beyt:

Verse nâdâna felek dil-ḥâhı üzre devleti [50b]

Düşdüĝünde pek şikest olmaķdır anın ḥikmeti

fehvası üzre birkaç günden sonra cedd-i büzürg-vârları cennet mekân merḥûm Sultân Süleyman Ḥân medresesi virilüp ba‘dehü Ğalaṭa ḳazâsı inâyet olundu. Ve rikâbdâr-ı ḥâṣṣa Yusuf Ağaya vezâretle silâḥdârlık virilüp Silâḥdar Paṣalık unvânıyla kesb-i iştiḥâr eyledi. İltifât-ı şehriyârî ile mezkûrlar melce’-i ḥavâs vü avâm olup murâd eyledikleri mevâddı bî-tekellûf pâdişâh-ı enâma arz u i‘lâm ederler idi. Her manşib ehline tevcîḥ olunup azl u naşb ĝâ‘ilesi ber taraf olmaĝla fuķarâ istirâhat etmişler iken manşib-ı rüşvetle şatmaĝa cenâb-ı pâdişâḥîyi sevk idüp bu kâr-ı

⁴⁰¹ Hz. Allah hilâfetini dîn gününe kadar devâm ettirsin.

fezâhat-encâma mübâşeret ve bu ef'âl-i mekrûheye mübâderet etdiklerinde Vezîr-i 'azam Kara Muştafâ Paşa taraf-ı hilâfda bulunup her çend men'a sâ'î oldukça mümkün olmayup mezkûrlar ile hüsn-i zend-gânı olmayacağı bilüb ve iki def'a mühr-i vezâreti teslîm idüp ricâ-yı azl etdikde ol daği husûle gelmemek ile bi'l-küllîye hizmet-i devletden rû-gerdân u intizâr-ı şehâdet ile evkâtı güzerân üzre iken mekr u tezvîr-i a'dâ ile mazhar-ı kahr-ı kahramânî ve âzim-i behîşt-i câvidânî oldu. Vezîr-i müşârün-ileyh hall u aqdi umûrda re'y-i şâ'ib ile âlem-ârâ ve hüsn-i ahlâk ve etvâr-i pesendîde ile maqbûl-ı tîbâ'-ı uqâlâ olup felek-i hezârân dîde-i mir'ât zühûra nazîrini müşâhede itmek muhâl u binây-ı câh ve celâli teneddübân havâdis dehr bî-dirîğ ile hâlâş-pezîr olmak münâsibü'l-ihtimâl iken bir iki mechûlün zühûru ile kevkeb-i baht-ı devleti üfûl eyledi. Hamsîne qarîb idi. Beş dört ay pîraye-bağş şadr-ı sa'âdet oldular. Ve iki seneye qarîb kapudân olmuşdu. Beyne'l-vüzerâ memdûh olan vezîr-i zîşânın biridir ki mesleği sonra gelenlere dîvânda düstûr-i amel oldu. Yine Na'imâ der ki:[51a]

Vezîr-i mezbûr âkıl u müdebbir olup ancak nokşanı okur ve yazar değil idi. Kendi daği i'tirâf idüp ben bu makâma lâıyık değilim. Nihâyet kaht-ı ricâl olmağla beni naşb etdiler. Zîrâ mansıb-ı şadâretin şartı okuyup yazmağdır. Pâdişâh ile vezîr arasında esrâra müte'allık nice umûr vâdır bir kâtib-i vâkıf olmak lâzım gelür der idi. Ma'a zâlik vüzerâ-yı izâmın ser-efrâzı idi.

Yine Vecîhî merhûm târîhinde der ki Paşâ-yı müşârün-ileyh âkıbet-i kârdan gâfil olmayup bezl-i dînâr u direm ile vücûh-i hayrâta mâ'il idi. Ez cümle Ka'be-i Mükerrreme'ye Arafâtdan gelen şuyun mecrâsına bir azîm seng-i siyâh sedd-i râh olmağla muqaddemâ sâ'î-i hayr olanlar meşakkat-i tâm ve ihtimâm mâlâ-kelâm ile dört usbu' miqdârı ancak kat' etdirüb kalîlü'l-intifâ' idüğü mesmû'u oldukça vâfir mâl gönderüb ol seng-i siyâhı bir ol kadar daği kat' etdürüb âb-ı firâvân ahâli-i harem-i muhtereme kifâyet miqdârı cereyân itmekle dünyâda dü'â-yı hayra nâ'il ve uqbâda a'lâ-yı derecâta vâsıl oldular. Ve tarîk-ı Mekke-i Mükerrreme'de Ayn-ı Zerķâ üzerine bir kal'a binâ etdirüb Haremeyn fuķarâsına ve kal'a-i mezbûre müstaḥfizlarına mevâcib u hayrât-ı sâ'iresi levâzımıyla evfķâından beher sene iki bin beş yüz sikke-i ḥa ? irsâl olunur. Ḥattâ bin yüz elli dokuz (1159/1746-1747) târîhinde bu ḥakîr Şehri-zâde-i şikeste zamîr ḥacc-i şerîfe giderken defteriyle meblağ-ı

merkûmu müderrisi olan Mehmed Efendi demekle şehîr fâzıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür ki *Tuhfetü'l-Haremeyn* nâm nüshamızda mezkûr İstanbul'da Parmağkapu kurbunda bir medresesi vardı ki bir maħalde kendi ve pîşgâhında Kıpudân Paşa medfûndur. Ve Ğalaţada kûrşunlu mahzene muţtaşıla yazma olan kenîse bundan aķdem şekvâ-yı müslimîn ile mühûrlenmişdi. Vezîr-i müşârûn-ileyh bin elli iki târihinde (1052/1642-1643) ol maħalde mahz-ı hayrından

Mışra':[51b]

Ma'bed-i takavvuy-i zemîn ve kıblegâh-ı müslimîn

bir câmi'-i pâkize tarh ve dil-nîşîn ihdâs etdiler. Ve Tokat ve Sivas beyrinde Artukabad menzilinde vâkı' Mehmed Paşa Hânı ki mürûr-ı ezmân ile virân olmuşdu. Tecdîd idüp câmi' ve hamâm yapıdırub etraftan dört beşyüz öktürdüb ma'mûr etdi ve Sivas Yenişehri demekle meşhûr bir kazâ oldu. Ve Edirne'de Mihal Bey köprüsünün ekserisi harâbe idi, yirmi bin ğuruşdan ziyâde akçe şarf idüp müceddeden yaptırdı. Edirne yolu üzre kasaba-i Çorlin ve daħi Kuruçay demekle ma'rûf olan mevzi'de cisirler binâ ve kantaralar inşâ idüp

Mışra':

O yoldan etdi ebnâ-yı sebîlin miħnetin zâ'il

Egre nâm kal'a ki ol vakîtte ser-hadd-i İslâm idi pâdişâh-ı âlem-penâh adâlet-destgâh

Li-münşi'ihî:

Mazhar-ı vücûd u' nuşret bâ'is

Ya'nî Sulţan Mehmed Sâlis

tâbe şerâhü ğazretleri feth edileden berü ülke-i merkûmede bir hamâm yapılmayup bu cihetden ahâlisi ziyâde zahmet çekerler idi. Bu kaẓiyye vezîr-i merkûmun mesmû' ve ma'lûmu oldukda ol maħalde bir âlî hamâm ve mekteb ve baruthâne yaptırdı. Ve mahmiye-i İstanbul'da ve daħi Üskûdar'da Pendik nâm sâhilde ve sâ'ir muhtâc olan mevâzi'de çeşmeler binâ etdirüb

Mısrâ‘:

İtdi ayn-ı lütufla leb-i teşne-gâne iltifât

ve daği Anadolu cânibinde ve Rûmeli'nde sa‘bü'l-mürûr olan yollarda kaldırımlar ve su bulunmaz yerlerde çeşmeler ve selsebîller binâ idüp bî-nihâye âşâr-i hayrî bâkî kaldı. Ve bi'l-cümle vüzerâ’-i aşrın eşbehi idi.

Yine Nâimâ merhûm der ki: Eyyâm-ı şadâretinde ta‘ayyün-i tâm ve nüfûz-i kelâmını nakl edenlerden mesmû‘dur: Kendi vaktinde Kazak melâ‘ini gelüp Midye karyesini urub gâret idüp bir Âl-i Muhammedî nice müslümanlar ile esîr etmişler. Vezîr-i merkûmun mesmû‘u [52a] oldukda ol eşyâ esîrler ile gelür ve illâ kendüleri bilir deyü haber gönderdikde cümlesi geldüğü şâyî‘ olmuşdur. Nüfûz kelimesi bir rütbede idi ki aşlâ bir kelâmı iki etmeyüp her ne derse te’sîr ederdi.

Kelâm-ı mu‘tebere

Hafl olmaya ki kütüb-i tevârihde merhûm Kara Muştafâ Paşa hakkında muhtelif rivâyetler yazmışlardır. Kimi perverde-i ni‘ami olduğu cihetden medh u şitâyişinde ifrât ve kimi âzürde-i cevri u sitemi olmağla kadh ve zemmi tarafını tutub her biri bir vâdi’-i nâ-becâyâ taşaddî etmişlerdir. Ez-cümle Mevlâna Kara Çelebi-zâde Abdülazîz Efendi ve Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Mehmed Efendi tarîk-ı kadha sülûk ve mühürdârı Vecîhî Hasan Efendi veliyy-i ni‘meti olduğundan medhinde ifrât itmiştir. Ve Müsevvid-i Târih-i Nâimâ Şârihü'l-Menâr-zâde daği müzzemen eder. Lâkin Kâtib Çelebi merhûm “*hayrî'l-umûri evsâtuha*” ⁴⁰²meslekine sâlik olmağla râh-ı şavâba gitmiştir. Cümlelerin aqvâli ale't-tafşîl ânifen keşîde-i silk-i sûtûr kılındı.

Netice Muştafâ Paşa merhûm nâdirü'l-mişâl adîmü't-temâsîl bir vücûd-i bî-hemâl olup aybı ancak fart-ı hiddet ve mevâdd-ı hâki muktezâsınca umûruna gâyet huşûnet üzre idi. Nefsinde sâdık kimse olmağla devlete hayr-hâhlık eyledi. Lâkin müdârâ daği şarttır. Zîrâ muktezâ-yı zamâne oldu ne güzel Mısrâ‘dır

Gördün zamâna uymadı, sen uy zamâna

⁴⁰² “İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır.” **Hadis-i Şerif**, Keşfü'l Hafa, C.1, s. 391.

Mesned-i şadâretde olan kimesneye lâzım ve lâzıbdır ki mülûkünün meşrebince hareket eyleyüp meşreb-i mülk ne vâdîde ise ol tarafta sâlik olup lisân-ı mülkten şudûr eden kelâm eğer muğâyir-i kânûn ise rifk ile müdâfa'asına sa'y ede. Huşûnet ve hiddet ile hareket vüzerâ ve vükelâyâ şâyeste değildir. Ve'l-hâşıl lisân-ı aşr dedikleri herkesle oluru mertebe geçinmek olduğunu bilmek cümleye lâbüddür ve selâtînin lisân-ı hümayûnlarından şudûr eden mâtde her ne kadar cüz'î ve lâ şey maķûlesi ise dağı mâtâmki lisân-ı hümayûndan sâdır ola ehemmi-i umûr olduğu [52b] meczûmdur. Mülûke dağı lâzımdır ki müstaķîmü'l-eťvâr hayr-hâh ve dindâr vüzerâyâ istiklâl-i tâm vere. Zîrâ rütbe-i vezâret ümm-i menâşıb-ı devlet ve üss-i merâsim-i saltanatdır. Bu vekîl-i muťlak ķarîb u ba'îd cümle halk ile pâdişâh beynine tavassuť eder lâkin vezîr-i a'zam ile pâdişâh beynine kimse tavassuť edemez. Ve âher kimse maķrem esrârları olmak câ'iz değildir.

Rütbe-i vekâlet bir vechile şirket kabûl etmez. Zâtî fi'l-cümle envâ'-ı maķâsıddan ârî müstaķîm vüzerâyâ istiklâl-i tâm vermek inde'l-aķıl mertebe-i vücûbedir zîrâ müstaķil olmayan vezîr kendüyi muķâfaza kaydına düşmekden ğayri bir iş göremez.

Devr-i Sultân Mehmed-i Râbî'de Köprülü Mehmed Paşa'ya gelince vüzerâda istiklâl olmamağla zuhûra gelen ihtilâl ve Köprülü Mehmed Paşa emrinde müstaķil olmağla vaķtinde vuķû'bulan nizâm-ı devlet ve intizâm-ı ķavânîn-i saltanat kütüb-i tevârifî tetebbü' edenlerin ma'lûmlarıdır. Vüzerâyâ olur olmaz söz için ğağab u itâb ve şeyâtîn-i ins iĝvâsıyla zehr-nâk hitâb etmeniz mülûke ayıbdır. Zîrâ manşıb-ı vezâretten müşkil-ter maşlahat ve ğuna-ğûn mihneti müstemil su'ûbetli hizmet yokdur. Rızâ-yı Hâķ te'âlâ celle şânühü ve rızâ-yı ğazret-i pâdişâhî ve rızâ-yı halk ve kendü nefsinin irzâ bu dört rızâ-yı müteĝâlifetü't-teķâzüd her bâr tevâfuķ üze bulunmaķ müte'assirdir. Bunların beyninde hazm-i âķılâne ile hareket idüp dîn ü dünyâyâ zarar gelmeyecek harekât ne kadar müşkile-i umûrdan idüğünü yine ol maķâm-ı âlî aşhâbları bilir kitâblarda ve hikâyâtta okuyup işidenler bilmez bizim gibi bir ķuru sözünü nakl eder. Hâķ te'âlâ veliyyü'n-ni'am efendimize tevfiķ verüb cümle müşkillerini âsân eyleye âmîn. Tatalım kemâl-i ihtiyât ile harekât-ı mu'tedilleye imkân olmuş ğavâdiş ğerdûn ve zuhûrât-ı [53a] dehr-i bukelemûndan tevellüd eyleyen devâhi'-i ğayr-i melhûzaya ne ķâre olur hemân sebîl-i selâmet

dâ'imâ hayır-hâhlıgla tarîk-i istikâmetde olup her hâlde hazret-i Rabbi'l-âlemînden isti'ânetle müyesser olur. Her hâlde emrinde müstakıl olmayan vüzerânın Cenâb-ı Hazret-i Bârî celle şânühü mu'în ve zahîri ola âmîn.

Zîrâ rızâ-yı halk üzre olan umûra mübâderet etse rızâ'ullâh ber-ıaraf olur. Bu cihetden binây-ı âhireti berbâd olacağı bî-iştibâhdır. Eger rızâ-yı pâdişâhî mütâba'at etmese katl-i havfî muqarrer kaldı ki müşâhibât-ı pâdişâhiye muhâlefet ve rızâlarına gayr-i mu'tâbık işde bulunsa mâdâm ki vezîr gayr-i müstakıldır. Anlarda vezâretde şerîk mesâbesindedirler. Pâdişâh anların vezîr hakkında tefevvüh etdikleri kelimâta nazar ederse yine vezîrin yâ azline veyâ katline sebep olur. Zîrâ selefde ola gelmişdür ve ekşer vüzerâ hussâd nifâkıyla katl olunmuşdur. Nitekim ba'zısı bu makâlede mezkûrun bu vechile emrinde gayr-i müstakıl olan vüzerâ bahr-i hayretde senâverlik idüp iki câmi' arasında kalmış bî-namâza döner dahî emr-i vezâretde şirket bâ'is-i cezâ'î-i kânûn-ı devlet ve bâdi'-i inhidâmi-i kaşr-ı nizâm-ı saltanatdır. Mülûke lâyıq ve mesâbe-i farzda olan emir ki -li-küllî amelin ricâlün- muktezâsınca amel idüp her işde ve her rütbede şâhibini bulup istihdâm idüp ol kesin me'mûr olduğu hizmete bir âheri şerîk ittihaz etmemekdir. Tâki herkes bulunduğu hizmetde dîn u devlete nâfi' ef'âli vücûda getüre. Fezleke-i kelâm Kara Muştafâ Paşa'nın eger hiddet-i tab'ı ve huşûneti olmasa âleme mişli bir gelenlerden idi. Bâ îyne ? cümle bin târihinden (1000/1591-1592) sonra gelen vüzerânın eşbehi olduğu inde'l-uqalâ kazâyâ-yı müsellemeden olduğu müsbetdir. Zamânında mu'tâd olan hedâyâdan gayri bir âhadden bir habbe şey alındığına rızâsı yogıdi. Raḥmetüllâhi 'aleyh.[53b]

3.39. ZİKR-İ AḤVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Bâzirgân-zâde demekle ma'rûfdur. Kemâl-i hüsn u behcet ve nihâyet leṭâfetle elsine-i nâsda mezkûr olup nûr-i ruḥsâr-ı tâbdârı yanında cehr-i münîr meksûf ve hüsn-i Yusuf-i mânend ile mevsûf olduğu

Li-münşi'îhi:

Şâh-ı âlem-penâh ü şâhib-i dâd

Ḳahramân-ı cihân ḥân Murâd

tâbe şerâhü hâzretlerinin mesmû'ları oldukda harem-sarây-ı behişt-ârâyâ alup min külli'l-vücûh ⁴⁰³ maqbûl-i sulţânî olmuş idi. Enderûn-i hümâyûnda hîdemât-ı keşîrede müstaħdem ve ba'de'l-ezmine silahdâr-ı şehriyârî olmağla mükrem oldu. Bin kırk dört Zî'l-hiccesinde (Zî'l-hicce 1044/Haziran 1635) vâki' Revân seferinde Sivas şahrâsına nüzûl olunduğu gün vezîr-i şânî nâmıyla Harem-i hümâyûndan taşra çıkup ve bu vechile mu'azzez u mükerrerrem oldu.

Nâimâ tahrîri üzre Revân avdetinde mezbûre Atmeydanında vâki' Receb Paşa Sarayı ki aşlında İbrahim Paşa Sarayı derler konak ta'yîn olunup fermân-ı hümâyûn ile Kâ'im-mağâm Bayram Paşa ol sarayı emti'a-i tılâ-dûz ile mefrûş idüp ğuref u kusûrun zer u zîver ile teznîb u hüddâm ve etbâ' odalarına varınca bisât-ı lâyiķa ve mühimmât-ı lâzıme birle tenzîl eyleyüp dil-hâh-ı pâdişâhî üzre her kusûrun tekmîl etmişdi. Pâdişâh-ı âlem-penâh hâzretlerine tertîb olunan vech üzre cümle vüzerâ vü vükelâ ve erkân u erbâb-ı dîvân ve ricâl u a'yânı ol âlâ-yı celâdet-nişân ile hasbe'l-emir Silahdâr Paşa'nın önüne düşüp mülûkâne tertîb u tavzîh ile tehiyye olan sarayına getürdüler. Rûz-ı mezbûrda Silahdâr Paşa cıgâl giyüp üzerine kıbası al ve başlarına zerân-dûd miğfer ve üzerine ibrişimden bir al şalı sarınub kemâl-i übbebet u unvân ile arz-ı celâdet-şân etmişler idi. [54a] Ve kendünün bin miğdârı mahşûş sekbânı var idi ki cümlesi tûfeng-endâz-bir muhteri' ğurûh-ı nâ-sâz idiler. Azîm tûfeng şenlikleri eylediler. Zamân-ı yesîrde ol şâb-ı muķbile yüz tutan iķbâle sagîr u kebîr hayrân kıldılar. Amma nefsinde Silahtar Paşa hüsn-i cemâl ve pesendîde-ķişâl şâhibi bir merd-i dilîr ve devlete ķurbe lâyiķ reşîd u kâmil bir vezîr idi. Beş seneye ķarîb vezîr-i şânî oldukdan sonra

Li-münşi'îhi:

Rüstem ve sâam mehâbet-i şâh şâhib-i adl u dâd

Hüsrev-i aşr ve mu'izzü'd-devle ya'nî Hân Murad

tâbe şerâhü hizmetleri bin kırk sekiz (1048/1638-1639) târihinde dest-i ser-hüsran rafz-bîşe ya'nî Şah Abbâs bir endişenin bi-ķazâ'illâhi te'âlâ dest-i istîlâsına giriftâr olan dârü'l-cihâd hışnı u alâ-yı Bagdâd-ı Behişt-âbâdı istirdâd için bâ-mezheb-i Numân ictihâda niyyet birle âzim-i sefer-i zafer-eşer oldukda ma'ıyyet-i

⁴⁰³ Her cihetten.

Hüsrevânî birle ser firâz ve eşnâ-yı muhârebede Şadr-ı a‘zam Tayyar Mehmed Paşa dest-i sâkî’-i ezelden şerbet-i şehâdeti nûş idüp kapudân sâlifü’z-zikr merhûm şadr-ı ma‘reke-ârâ Kara Muştafâ Paşa teşrîf-sâz-ı makâm-ı şadâret-i uz mâ oldukda kapudânlık tevcîhiyle ser-efrâz olmuş idi. Ba‘de itmâmî'l-merâm sâlimen ve manşûren mevkib-i Sultânî cânib-i âsitâne-i sa‘âdet-âşiyâna vuşûl bulup kırk dokuz evâsıtında (1049/1639-1640) Karadenize sefer iktizâ idüp şâhibü't-terceme Baħr-i Siyâh cânibine azîmetden bi'l-küllîye imtinâ‘ ve ol hemûya mânend cû ceryânından istignâ itmekle kapudânlık Siyavuş Paşa’ya ve mûmâileyhe Rûmeli eyâleti tevcîh olundu. Ba‘de'l-müdde Tımesvara naql olunup

Li-münşî’ihi:[54b]

Mazhar-ı lütf-i lâ Yezâl u Rahîm

Hâzret-i Gâzî Hân İbrâhim

tâbe şerâhü hâzretlerinin ahd-i hümâyûnlarında katl olundu.

3.40. TAFŞÎL-İ KATL-İ SİLAHDAR PAŞA

Vecîhî merhûm tahrîri üzre Temeşvar Beylerbeyisi olan ol Silâhdar Paşa ki muqaddemâ Harem-i hümâyûnda iken maqbûl-i pâdişâh-ı cihân olmağla tañtana-i şöhreti mele-i a‘lâya erişmişdi. Merhûmun ise kemâl-i muhabbetlerinden her sözüne muhâlefeti olmamağla murâd eylediği menâşıbı istediği âdemlere alıverüb diledüğünü kendü tarafından zabt ve âdemlerine tevcih-i emvâl-i azîme tahşîl etmişler idi. Bu rütbe ile kanâ‘at lâzım iken Beytü'l-mâl-i müslimîne â'id olan Kıbrıs hazînesi ki senede seksen bin (80000) gurus eder dâhil-i hizâne-i âmire olmayup kul mevâcibine verilürdi. Üç dört sene miqdârı mâl-ı mezkûru bi'l-küllîye aħz idüp andan mâ‘adâ hizâne-i pâdişâhîde olan mülûke mahşûş tuhaf-ı bî-nazar ve tefârîk-i bî-adîli bî-tekellûf alup hıfz idüp dahî nice in‘âmât-ı mülûkâne ile mahsûd-i âlem olmuşdu. Sultân Murad Hân Gâzî vefâtından sonra ibtidâ manşıba çıkdıklarında bir miqdâr zî-kıymet eşyâ taraf-ı mîrîye alınmışdı. Tekrâr sâ’ir eşyânın mütâlebe ve tahşîli için Edirne bostancıbaşı olan cellâd-ı meşhûr Merrîh ile teve’ümân Sinan Ağa yediyle fermân-ı hümâyûn gönderilüb ber-mûceb-i emr-i şerîf kal‘aya habs olunup teftîş etdiklerinde nûkûd-i emvâl maķûlesinden elli bin (50000) gurusluk miqdârı eşyânın defterin lede'l-irsâl bundan ziyâde kudretim yokdur deyü ta‘allül itmekle katline hatt-

1 hümayûn şudûr idüp ba'de'l-katl dâhil-i hizâne-i pâdişâhî olan nüķûd ve âlât-ı mücevher-i zerrîn vü simmîn ve tuhaf-ı nâ-ma'dûde beş bin kîseden ziyâde idi.[55a] Nâimâ merhûm der ki:

Müverrih katlinin zuhûruna sebep olan ma'nâyı tafşîl idüp der ki: Sultân Murad Han-ı merhûm hâl-i hayâtında sulbiye kızı Kaya Sultânı Silâhdar Paşa'ya nâmzed etmesi beyne'l-a'yân huşûşan Sarây-ı âmire hüddâmı beyninde şâyi' idi. Kaya Sultân Kethüdâsı Mevķûfâtçı Mehmed Efendi ki bir müte'ayyen âdem idi. Vezîr-i a'zam Kara Muştafâ Paşanın istiklâl u şevketi altında maķhûr olmağın Sultân Silâhdâr Paşa'ya tezvîc oluna. Ol takrîbiyle Âsitâneye gelüp kâ'im-maķâm veyâ âher manşib ile ķurb-i devletde şâd-kâm olmak vesîlesiyle ke'l-evvel ta'ayyün kesb itmek mümkündür mülâhazası idüp bu tedbîr sûret-pezîr olursa kendüsi ve sâ'ir tevâbi' ke'l-evvel menâfi'-i devlete mükâsim ve müşârik olmak tama'ına düşüp bu re'y-i nâ-ma'ķülün temşiyetine mübâşeret etdiler. Merķûm Mehmed Efendi Silâhdâr Paşa'ya hevâ-dâr geçinen kimseler ile her-bâr meşveret ederek bu huşûşu kuvvetden fi'le getürmeye şürû' idüp bu hayâl-i hâm ve maşlahat-ı bed-fercâm iffetli ismetli vâlide Sultân hazretlerine bir tarîkle teblîğ etdiler. Anlar daħi hem-zeban oldukda tedârik-i meşâlih-i sûr için Silâhdâr Paşanın Âsitâneye gelmesi kasdıyla cenâb-ı pâdişâhiye arz-ı mâ-fi'l-bâl ile istid'â-yı inâyet etdiler. Çûn vezîr-i a'zam umûr-ı devlete istiklâl üzre mutaşarrıf ve pâdişâh hazretleri her huşûşda kendüleriyle istişâreye mütevaķķıf idiler. Bu ma'nâyı kendüler ile müzâkere buyurduķlarında vezîr-i a'zam söze gelüp pâdişâhım benim maķsûdum uğûr-i dîn u devletlerin istikâmetle hizmet idüp ahvâl-i mülk vü re'âyâyâ nizâm vermektir. Bu ma'nâ ise ittifâķ-ı kelime ve ittiḥâd-ı ķulûbe muḥtâcdır. Silâhdar Paşa geldikte anlar pâdişâh-ı merhûm zamânında umûra müdâhale ve aḥz-i [55b] rüşvet ile meşâlih-i mühimmeye mu'âraza etmeğē mu'tâd olmuşlardır. Umûr-ı devletde te'âruz-ı ezdâd ise fitne vü feşada mü'eddâ olacağında şek yokdur deyüp cenâb-ı pâdişâh-ı âlem-penâhiyi iğdâb edecek ba'z-ı güzeşte zellâtın tezkîr idüp ol hayâtta oldukça kûteh beyinler fitne mulâhazasından ḥâlî olmazlar ve kendüde müddeḥir olan ḥazâyini daħi taḥşîl mümkün değildir deyüp her ne söylediyse söyleyüp katli için hatt-ı hümayûn alup kârını tamâm etdiler.

Yine Nâima der ki, fakîr derim ki muķarreb-i pâdişâh olanlar huşûşan vezâret ünvânıyla rif'at ü şân bulanlar Devlet-i 'aliyyede nâfizü'l-kelâm olup cenâb-ı

pâdişâhîden tuhaf u atâyâ ile mükrem olmak ve ba'z-ı umûra karışub ba'z-ı müste'addine menâşıb alıvermek ve âdemlerini çerâğ itmek ve menafi'-i devlet-i 'aliyyeden vücûh ile müntefi' olmak maḥmûdü'l-âkıbe değil ise de ola gelmiş ma'nâlardır. Mâl-i mîrîden şey almak mekrûh ise de anın mücâzâtı müşâdere ve istirdâddır. Vüzera'-i 'izâm ve vükela'-i kirâmın etba' ve hevâdârları efendilerini devlete takrîb için sa'y etmeleri ḥayır-câh ve sevdâ-yı ta'ayyüne mebnî bir emr-i zemîm-i cibillîdir. Bunun daḥi cezâsı nefy u ta'zîr veya müşâdere ile te'dîbdir. Bu cümle müşârün-ileyhin kılletine illet-i müstakille olamaz lâkin Silâhdar Paşa izz-i devlet naḥvet-i hadâset ile iltifât-ı pâdişâhiye maḡrûr olup âkıbet-endîşlik etmeyüp nâ ḥaḳ yere Tabanı Büyük Meḥmed Paşa ve bir kaç kimsenin ḳatline sebeb olduklarıdır. Çûn tabî'ât vücûd-i mükâfât üzre mebnîdir. “*Fe lâ cerame sü'-i amel*”⁴⁰⁴ mücâzatına giriftâr olup intikâm-ı ilahî [56a] zuhûr eyledi.

Beyt:

Cebîn-i benû seydâin bî-vefa

Ki âḥer nezd-i seyli'-i ez ḳazâ

mefhûmunca Silâhdar Paşayı müşârün-ileyh bir zaman izz ü iḳbâlle atub tutub âkıbet-i eyyâm-ı civânisi ve a'vâm-ı izz ü kâmurânisi münḳazî olup râh-ı izmiḥlâle gıtdi. Paşâ-yı mezbûrun fevtinden sonra ḳatî çok emvâl ve tuhafı çıḳdı. Afallâhü anhü.⁴⁰⁵

3.41. ZİKR İ AHVÂL-İ SİYAVUŞ PAŞA

Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ'da nikâşte-i şahayif-i beyân kılındığı vech üzre Abaza cinsidir meşhûr Celalî Abaza Paşanın abd-i direm-i ḥazînesi olmaḡın Saray-ı hümâyûna alınmışdı. Kilerli ve seferli odalarında evḳât-güzâr ve şümârende-i derd-i bahâr oldukdan sonra ḥâne-i ḥâşşaya düḥûl ve rikâbdârlık vü çukadâr aḡalık rütbelerine ba'de'l-vuşûl silâhdârlık rütbe-i celîlesiyle na'il-i gâye-i me'mûl oldu. Bin elli senesi Cemâziye'l-evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1050/17 Ağustos 1640) bundan sabıḳ tercemesi ale't-tafşîl keşîde-i silk-i taḥrîr kılınan Deli Hüseyin Paşa merḥûmun def'a-i şâniye azlinden silâhdar iken harem-sarây-ı hümâyûn-i pâdişâh rub'-

⁴⁰⁴ Kötü ameller gizli kalmaz.

⁴⁰⁵ Allah onu affetsin.

meskûndan çıkup vezâretle nişîn-câh-ı vâlâ-yı kapudânî olmağla çerâğ u mesrûr ve dest-i istîlâ-yı a'dâ-yı bed-li'âma giriftâr olan Azak hısnı istihlâşına me'mûr olmuşdu. Elli birde donanmâ-yı hümayûn ile Azak kal'asına varup dest-mâye-i zafer avdet etmeğın töhmet-i takşîr ile ma'zûl oldu. Elli üç de Erzurum eyâletiyle kâm-bîn elli beşde vezir-i kıyye-nişân olmuşken haftasında Silistre eyâleti'yle tardı u ib'âd ve altmış birde mesned-i şadâret-i uzmaya iş'âd olundu; yetmiş gün mikdârı şadr-ı a'zam olup ba'de'l-azl nefy ve müşâdere olundukdan sonra Bosna ve Rûmeli vâlisi olup altmış altı Cemâziyelâhiresinde (Cemâziyelâhîr 1066/Nisan 1656) Silistre vâlisi iken şâniyen şadr-ı a'zam ve yirmi [56b] gün mürûrunda fevt oldu. Merhûm Sultân İbrahim Hân Gâzi tâbe şerâhü hâzretlerinin zamân-ı saltanatlarında bir seneden ziyâdece kapudân olmuşdur. Ümmî bir zât idi. Raḥmetüllâhi 'aleyh.⁴⁰⁶

3.42. ZİKR-İ AHVÂL-İ PİYÂLE PAŞA

Tersâne-i Âmire Kethüdâsı meşhûr Uzun Piyâle Paşa dedikleri merd-i dilîrdir. Bağdâd seferinde Azak üzerine ta'yîn olunmuşdu. Ol sene-i zafer-қarînde Baḥr-i siyah cânibinde nâ'il olduğı feth u nuşret nikâşte-i şahâyif-i *Tuḥfetü'l-kibâr*'dır. Bin elli ikide (1052/1642) ânifen tercemesi sebқat eden Siyavuş Paşa azlinden Cezayir eyâleti pâyesiyle kapudân olup Baḥr-i Sefîde gitmişdi. Kâfir yakasına geçüb eṣnâ-yı seyr u güzârda bir kereste қalyonuna rast gelüp derhal zabt eyledi. Bu vechile der-i devlet-i adâlet-maşîra geldikde kendinin қırağı tercemesi âtî Hımâr oğlu Tosun'dan emvâl-i keşîre almışdır deyü hilâf-i inhâ ile bin elli üç Muḥarreminin beşinci günü (5 Muḥarrem 1053/26 Mart 1643) қatl olunmasına sebeb oldu.

Nâimâ tahrîri üzre tafşîli bu ki; Қapudân-ı mezbûr Aқdenize gitdikde Mağrib Trablusuna қаşd idüp anda Re'îsü'l-қudât Meḥmed Dâyı ki şevket ü bâlle bî-akrân kimse idi. Қapudândan ḥavf idüp sâbıқan Koca Halil Paşa Mağrib Trablusunda Sefer Dayıya itdiğini ide deyü müsteş'ir oldu. Hımâr oğlu Meḥmed қapudân ki yine Piyâle Paşa қırağlarından idi. Қapudân paşa tarafından risâlet ile Muḥammed Dayıya varup mülâқâta da'vet eyledi. Meḥmed Dayı ḥavfindan mülâқâtdan i'râz idüp қapudân paşa bizi mülâқâtdan afv buyursunlar.

⁴⁰⁶ Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Mısra‘:

El-abdü ve mâ fî yedihi kâne li-mevlâhü⁴⁰⁷

deyü iki süfrelük altun mesbûk şahınlar ve iki süfrelük daği sîm-i hâmdan ma‘mûl şahınlar [57a] kapaqlarıyla cümle pâdişâha olmak üzere ihdâ idüp vekîlü's-saltânaya daği vâfir hedâyâ ki değme mülûkda bulunmaz gönderüb bunlardan mâ‘adâ kapudân paşanın kendüsüne hedâyâ-yı azîm irsâl etdi. Naql eder ki top dânesi vaz‘ında mesbûk yirmi altı kıantar zer-i hâliş göndermiş el-uhdetü ale'r-râvî Kapudân Piyâle Paşa zıkr olunan tuhaf ve emvâli kabz idüp daği Mehmed Dayıya mülâkat için ibrâm etmeyüp dönüb İstanbul'a geldikde bir süfre altun şahın bir süfrelük gümüş şahın padişâha verüb ve bir süfre gümüş şahın vezîre verüb bir süfre altun şahın ile altun kelleleri ketm eyledi. Meger seferden muqaddemce Himâr oğluna bir cürm için birkaç değnek urub ta‘zîr etmiş idi. Himâroğlu eşeklik idüp kendi çirâğ ve bir keşîdesi olduğuna binâ'en ol kadar şey'i hâzm itmek lâzım iken tahammül edemeyüp ol künyeyi istifâya fırsat arar imiş. Bu def'a Gâlağa Kağısı dâ'î Hüseyin Efendi ki Cinci Hoca demekle ma'rûfdur. Ana intisâb idüp tersâne kethüdâlığına tâlib olur. Ricâ etdirdikde kapudân cevâz göstermeyüp mağdûmu Kara Hoca azl olunmağı revâ görmeyüp İbnü'l-himârı lâıık değıldir deyü zem eyledi. İbnü'l-himâr daği:

Arabiye:

Sevfe terâ izâ incelâ el-ğubâru

Efrese tahteke Ümmü'l-himâr⁴⁰⁸

deyüp bâlâda zıkr olunan ma'nâyı Cinci Hoca vâsıtasıyla pâye-i serîr-i saltanat arz-ı maşîr kıldıkda Himâr oğlunu huzûr-i hümâyûna getirüp söyletdiler. Ol daği vukû'u üzere söyledikde tevķîf olunup Piyâle Paşa Yalı Köşkü'ne da'vet kıldı. Bin elli dört Muharremnin dördüncü (4 Muharrem 1054/13 Mart 1644) aħad günü idi ki huzûr-ı hümâyûnda Piyâle [57b] Paşa telakkum etmeğin menzili başılap ol eşyâ zuhûr itmekle mażhar-ı ğağab-ı hüsrevâni olup Piyâle 'Ömrü şikest oldu. Kapudân-ı merķūmenin:

⁴⁰⁷ Köle ve elinde olanlar efendisine aittir.

⁴⁰⁸ Yakında görürsün toz kalktığı zaman altında Ümmü'l-Himâr olduğunu anlarsın.

Beyt:

Le-ḳad rabbeyte cerven tûle Ömrî

Fe lemmâ şâra külliyyen azza riclî

mâşadakı ḥasb-i ḥâl olup ibnü'l-ḥimâr dedikleri Ḥimâroğlu, Ḥimâr'ın nifâkıyla muḳtezâ-yı ser-nüviştine uğradı.

Kâtib Çelebi merhûm *Tuḥfetü'l-kibâr'da* der ki; Ḳapudân-ı mezbûr tersâne ocağında bir nâmdâr ve kâr-güzâr mişli bir gelenlerden şikâr-i adüv merd kimse idi. Mefte şatıldı gitdi sonra sebep olan ḥar-ı lâ yüfhem ibnü'l-ḥimâr daḥi

Mısrâ':

Her kişi itdiğini bulsa gerek elbette

mâşadakınca ḳatl olundu, nitekim zıkr olunsa gerekdir.

3.43. ZİKR-İ ḤÂL-İ EBÛ BEKİR PAŞA

Ümerâ-yı deryâdandır. Rodos beyi iken ma'zûlen der-i devlete gelmişdi. Piyâle Paşa ḳatl olundukda ḳapudân-ı deryâ naşb olundu. Donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıkup Kılaverî Sevâhiline dek varup ol sene Aḳdenizi gereği gibi muḥâfaẓa eyledi. Ba'de'l-avd elli dört Rebi'ül-âḥirinde (Rebi'ül-âḥir 1054/20 Haziran 1644) güşte-i hayâtı ğarḳa-i girdâb-ı memât oldu. Devr-i İbrahim Ḥânîde bir sene miḳdârı ḳapudân-ı vâlâ-şân olmuş bir merd-i yegâne idi. Ufiye anhü.

3.44. ZİKR-İ AḤVÂL-İ SİLAḤDAR YUSUF PAŞA İYN

Şecâ'at u mehâbetle aşrının rüstem u ḳahramanı meşhûr-ı cihan Silaḥdâr Ğâzî Yusuf Paşa-yı cennet-mekândır. *Fezleke'de* mersûm-i şaḥâyif-i beyân kılındığı üzre paşa-yı müşârûn-ileyh esbağallâhü ni'me'l-vişâlü 'aleyhi. Bosneviyyü'l-aşl olup Avrat-pazarında sâkin bölük ağası Ermeni Muştafâ Ağanın hüddâmından idi. Agâ-yı merḳûmun irtihâlinden sonra ḥarem-i hümâyûna girüb bi-ḥasebi't-tarîḳ silaḥdâr-ı şehriyârî olmuşdu. Sultân Murâd-ı merhûmun nedîmi ve silaḥdâr iken taḳarrub idüp mazḥar-ı iltifât-ı bî-pâyân olduğu ḳarînesiyle mezbûru [58a] daḥi Sultân İbrâhim Han-ı evvel pâyede müşâḥib ve nedîm edinmişdi. Tafşîli Nâimâ tahrîri üzre budur ki;

Bir gün Sultân İbrahim Hânın hatırlarına hutûr eder ki, birâderim Sultân Murâd-ı merhûmun bir maqbûl silahdârı var imiş niçin benim bir maqbûl muqarreb silahdârım olmaya deyü bu huşûşu lisâna getirüp ba'z-ı müşâhibleriyle istişâre ederler. Enderûn-ı hümâyûnda ol maqbûle kimseler zuhûr itmekde havâs vü muqarrebînin fevâ'id-i melhûzası olduğuna binâ'en pâdişâhı bu ma'nâyâ tergîb idüp vâkı'a pâdişâhımızın nazar-ı ihtişâsı ile bir müste'id kulları maqâm-ı kurbîyyete ihtiyâr olunmak şân-ı şerîflerine bâ'is-i iftihârdır derler. Pes şâhibü't-terceme vezâret-i şâniye ile hall u aqd-i umûra medâr olmak vechi üzre müşâhib-i nâmdâr oldular. Maşûş şaray-ı âlî düşünüb cümle esbâb-ı ihtişâm ve levâzım-ı mâlâ-kelâmı mîrîden görölüb mültecâ-yı hâşs u âm oldular. Ve Sultân Murâd Hân-ı merhûmun silahdârbaşısına müte'ayyen olan şeyler ber-mûceb-i defter bunlara da i'tâ olundu. Ve silahdârlıktan kubbe-nişîn iken ânifen tercemesi terkîm olunan Bekir Paşa azlinden bin elli dört Rebî'ü'l-âhîrinin onuncu günü (Rebî'ü'l-âhîr 1054/16 Haziran 1644) kapudânlık manşib-ı celîlesiyle mübeccel kılınub elli beşde Girid seferi'ne bâ'is oldu. Mükemmel donanmâ-yı hümâyûn ile fethâ me'mûr olmuşdu. Sene-i mezbûrede Hanya hisârını bi-inâyetillâhî te'âla feth u teshîra muvaffak oldu.

Mısra':

Harb ile bin elli beşde (1055/1645-1646) kal'a alındı hemân

târih vâkı' olmuşdu. Sâlimen ve manşûran Âsitâne-i 'aliyyeye geldikde iki? yaşında kerîme-i muhteremeleri İşmetli Sultân hazretlerini tezvîc ile şânını âlî kılmışlar idi. Sene-i mezbûre Zî'l-hiccesinin beşinci günü (5 Zî'l-hicce 1055/22 Ocak 1646) latîfe ? katl olunup maqâmına Musa Paşa nakl olundu. Üsküdar'da Kavağ Sarayı pişgâhında şaffe-i ? meşhûrede medfûndur.

Paşâ-yı merkûmun [58b] ser-encâmını tafşîl idüp Nâimâ der ki: Vezîr-i müşârûn-ileyh mazhar-ı inzâr-ı pâdişah-ı cihân ve namzed-i sultân ve ser-asker vü kapudân olup Girid seferinde gazâ-i mühimmin temşiyet ve Hanya Kal'asın feth eyledikde kefereyi mâl u cânları ile emân ile Venedik'e gönderüb kal'ayı zabt etmişdi. Ve tuhaf-ı rûzgârdan olmak üzre iki kırmızı sümâkî amûd pâdişâha getürmüşdi. Lâkin civân kapucubaşı demekle ma'rûf olan Semîn Mehmed Paşa Kara Muştâfâ Paşa'dan sonra vezîr-i a'zam olup her huşûşda murâd-ı pâdişâhiye mûmâşât ile mîzâc-gîrlik vâdîsine sülûk idüp her hafta pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine

nükûd u eşyâ ve nice tuhaf-ı girân-bahâ hedâyâ verüb tab‘-ı hümayûnu ahz-i hedâyâyâ meyl etdirüb kendiler daği erbâb-ı menâşıb ve ummâlden bî-şümâr alup hükâmı zamân-ı kalilde azl u tedbîr itmek iktizâ etmiş idi. Ve evâ‘il-i hâlde kapudân, Müşâhib Yusuf Paşa ile müttefik u müttehid olup şûret-i zâhirede muhabbet ve müvâlât üzre mu‘âmele ederlerdi. Lâkin

Arabiye:

Yeşnâ aleyye eşnâ ‘aleyhi ve fi‘l-kulûbi dağâ’in ⁴⁰⁹

meftûmu üzre manşıb-ı celîle ve rüteb-i ‘aliyye erbâbı beyinde umûr-ı zarûriyyeden olan tehsûd u tenâfûs âlem-i derûnunda dergâr ve birbirinin fırsatın gözüdüp gamîza u nakîşa zuhûruna intizar üzre idiler. Taki Kapudân Yusuf Paşa Hanyayı feth idüp gelüp huzûr-i pâdişâhîde evvelkiden mu‘teber ve mültefit oldu. Vezîr-i a‘zam Mehmed Paşa zevâl-i şadâret havfından dâmen-i dermiyân idüp nahvden bî-haber olmağla Yusuf munşarif olduğun bilmeyüp anı kurb-i pâdişâhîden şarf u teb‘ide bezl-i ihtimâm eyledi. Hattâ henüz kapudânpaşa der-i devlete gelmezden akdem kendüye Mısır manşıbı tevcîh olunmak üzre hatt-ı hümayûn işdâr idüp Hanyadan Mısıra gitmek için fermân göndermek şadedinde iken kapudân [59a] paşa şevket-i tâmmе ile gelüp kadem-i pâdişâha yüz sürüb Mısır ili müdâfa‘a tedbîri âtıl olmuşdu. Vezîr-i a‘zam mekîdet-i âheri tedârikine düşüp Yusuf Paşa hakkında pâdişâha dedi ki:

Şevketlü pâdişâhım bu kadar hazîne ve emvâl-i azîme şarf idüp her ne arz eyledi ise müsâ‘ade olunup dirîğ olunmamışken bir kuru kal‘ayı şulhen alup içinde olan küffârı bu kadar kerre yüz bin altun u cevâhir ve nevâdir ile sağ ve sâlim gemilere koyup dârü‘l-küfre yollamak ukalâ işimdir. Meger ki kendüsü küffârı muhfî haklayup mebâlig-ı azîme almış ola ve illâ bu kadar ganîmet-i azîmeyi müft yere elden çıkarmak revâmıdır. Hizâne-i Âmireden bu kadar bin kise şarf olunup ve bu kadar bin abtâl ricâl düşüp muķâbelesinde bir boş kal‘a ki beher sene müstaḥfizlarına bu kadar bin gurus âsitânenen gitmeğе muḥtâc ola feth etdim deyü pâdişâhımâ iki mermer direk getürmek bir işmidir. Maşârifе müvâzî ve muķâbil hazîne iğtinâm olunmayan iş iftiḥâra şâyeste hizmetmidir. Zannım budur ki kâfiristana yolladığı küffârdan vâfir mâl u tuḥaf ve cevâhir alınmışdır. Su‘âl u

⁴⁰⁹ Onlar beni över bende onları överim halbûki kalplerde kin vardır.

tefehhuşda ibrâm buyurulur ise zühûra çıkardı deyü bu ki müte‘allık vâfir söz söyledi. Vâkı‘â Yusuf Paşa, Hanyada ğanâyimden pâdişâha birkaç esir ile direklerden mâ‘adâ i‘tibâr sezâ bir şey getürmemişdi.

“*Kelimetü’s-şeyh müâ‘atün*”⁴¹⁰ fehvası üzre bu kelimât kalb-i pâdişâhîyi tağyîr idüp mâl-i fütûhât mutâlebesi için Yusuf Paşa’ya şûret-i ğağab gösterüb bostancıbaşıya al şunu deyü ħabs için fermân etdüler. Ammâ Hocaefendi vâlîde Sultân ħazretleri ile müttefeķan taħlîşa sa’y etdiler. Pâdişâhım Hanya gibi bir kal‘a fetħi ħizmetinde bulunan ħulunuzu mutâlebe-i mâl nâmıyla ħabs itmek şân-ı mülûkâneye düşer ma’nâ deĝildir. Sâ‘ir vüzerâ ve askeri [59b] ħullarınızın ħalbini tenfir den ĝayrı a’dâ-yı dîn maħzûz olacaķlarında şübhe yokdur deyüp fi’l-ħâl afv etdürüb yine mu‘âmele-i eltâf-i pâdişâhîye mażhar olup yed-i iltifâtla serverûyin ? süvde-i kef-i nüvâziş eylediler ve eşnâ-yı müsâħabetde su‘ûbet-i fetħ-i Hanya ve te’ħîr-i emr-i taħbîr ve askerin ta‘b ve ħastalığı zikri şadedinde mühimmât ve asker göndermede vezîrin amden taķşîrin beyân idüp ruķşat-ı kelâm bulunmaĝla vezîrden fırsat-ı intikâmdır deyü pâdişâhım bu sefere ibtidâ vezîr-i a‘zamın rızâsı yogıdı. Ğalaţada olan Balyos kendüye altmış bin flori va‘d idüp bu azîmeti feshâ mürâca‘at etmişdi. Ana binâ’en bu seferi istişvâb etmeyüp men‘a mecd oldu. Vak‘ı mümkün olmayınca mühimmât ü asker ve sâ‘ir levâzım ile imdâda ta‘ammüden taķşîr ile bâ‘iş-i ta‘vîķ u te’ħîr olunduĝundan ĝayrı şimdi ħulunuzu izħâr-ı adâvet ve i‘dâmım için teşmîr-i sân-ı himmet itmişdir deyü kâdir olduĝu mertebe söyledi. Pâdişâh vezîr-i a‘zamı çağırub ikisi ma‘an ħuzûr-i ħümâyûna ħazır olduķlarında pâdişâh ħazretleri yine ol şadedden söz açub Ķapudân Paşayı teħâşî kelâm evveli i‘âde idüp müvâcehe-i vezîrde celiyyetü’l-ħâlîde ke’l-evvel taķrîr eyledi.

Vezîr-i A‘zam Mehmed Paşa kemâl-i te‘ayyün ve istiķlâlîne ĝarrâlanub kendü şadâretine zevâl ihtimâlini virmeyüp ħapudân paşa’ya ta‘annüf ile cevâb verüb niķin böyle söylersin ne maķûle maşlahatda taķşîr olundu. Arz eylediĝin ħuşûşların hangisine müsâ‘ade olunmadı. Celbliĝi ħaviyye lafzı ile müşemmezen ħitâb-ı bâ-itâb eyledi. Ertesi ĝünü Dîvân-ı Ħümâyûnda mühr-i vezâret Mehmed Paşadan alınıb ħapudân paşaya mükerreren tekîf olundukda ebâ vü istiĝnâda mübâlaĝa itmekliĝin Sâlih Paşa’ya virildi. Lâkin Yusuf Paşa [60a] ħaķķında vezîr-i

⁴¹⁰ Şeyhin sözlerine itâ‘at olunmak vardır.

sâbıkın muqaddemâ söylediği sözler kalb-i pâdişâhîde uqde alup mala mûte‘allık kelimât olmaqla atırdan gitmemiş idi. Yusuf Paa ise nefsinde âlih ve mûtedeyyin ve affü'n-nefs olmaqla ne kimseden nâ a yere celb-i mâl ederdı ve ne âhere avfen ve keremen ey verirdi. Nehhâb u vehhâb olan küremâ-yı aşrın in‘âm u ihsânına me‘lûf olmuş avâ-ı muarrabîn-i pâdişâhî ise Yusuf Paa’dan ey’-i keır ümîd idüp bir al‘a-i azîme feth eyledi. Ve yedinden bu kadar kise arf olundu. Mâl-i firâvâne mâlik olduğunda übhe yoktur. Hi olmazsa birkaç esır hediyyesin aluruz ümîdiyle cümlesi ümîd-vâr-ı lütf idiler. Ammâ Yusuf Paa alâbet-i alâh ve istikâmetle pâdişâhın lütfuna maqrûr olup bezl-i mekârim apusun kimseye feth etmediğinden alk daı ol babda muabbet ve ayır-âhı yı sedd idüp araf-ı ilâfın tutdular.

“*Lâ vefâ’e li’l-mülûk*”⁴¹¹ mağzâsınca her belâ kim vüzerâ ve vükelâya ârı ola nevâzi-i Sultâniye gurra olmadıdan zuhûr ede gelmişdir. Muâhibân vü muarribân dâ’imâ pâdişâha Yusuf Paa’nın etvârını tabîh idüp cümle hûnerlerini ayb-i nakse olmak üzere zemm u ada başladılar ve a‘dâ-yı dîni anyadan zend apu verüb cümle mâl ü menâllerıyla çıkararak pâdişâhıma iki taş direk getürdü zâhir bu iki taş direk azâyâ arf olunan bu kadar bin kise kıymetlü cevâhir olmak gerekdir deyü gâh ced gâh hezl yüzünden mezâm u muğdıbe ile kalb-i pâdişâhîyi tahvîli ve muabbetini buğz u kerâhete tebdil etdiler bir iki def‘a bu ma‘nâ için serzeniş u itâb-ı pâdişâhîye mazhar olup yine afv olunmuşdu. Ammâ bed-âhlar yine nifâdan alî ve kalb-i pâdişâhîyi küdüretten tehî değıl idi. [60b]

Ammâ zî'l-icce'nin yevm-i râbî‘i ki rûz-ı düşünbe idi. ava Sarayına da‘vet olunup vardıda elbette İç ilinde olan beylerbeğıler ile heman git var Giridi bütün al deyü buyurdular. Yusuf Paa yer öpüb pâdişâhım re‘âyâyâ kereste alınub âlâ gemiler yapılmâ üzredir ve vatimiz erbâ‘în eşnâsıdır. Mevsim sefer-i bar olmadığından at‘-ı naar ol kadar mîr-i mîrânlara ol cezîrede güncâyış yoktur. imdi gidemem dedikde pâdişâh adaba gelüp derûnlarında cây-gîr olan uqde-i sâbıkı lisâna getirüp sen kendüni bir izmetmi etdim sanursın bu kadar azînemi arf eyleyüp âıbet bir alây-ı mel‘ûnû atlı-i âm etmeyüp mâl ü menâlleri ile diyârlarına gönderdin deyü itâb buyurulduda Yusuf Paa cevâbında egeri azîne arf eyledim

⁴¹¹ Meliklere vefâ yoktur.

amma kelimetüllâhı i'lâ idüp a'dâyı seyf-i kahr-ı pâdişâhî ile tezlîl ve bir kal'a-i azîmeyi Memâlik-i Mahrûsaya zam eyledim. Emân taleb eden küffârı katl-i âm ve mâllarını iğtinâm bir şey değil idi. Lâkin âkıbet i vahîm olan nakş-ı emândan şakındım ve ben kâdir olduğum mertebe ugûr-ı hümâyûnlarında hizmet etdim bir kulunuz dañi varup ben kadar hizmet etsün deyü bî-yâgâne söyledikde gâdab-ı mülûkâne müştêd olup ne yâbâna söyler sana var gid dedim durma gid yoñsa seni katl ederim deyü tehdîd buyurdukda kadîmden iltifât ve nevâzişe me'lûf olmuş devletlü hassâd nifâkından kalbi münkesir ve veliyyü'ni'am âzârından ziyâde müte'essir olmağla bî-ihtiyâr hâlde ye'sle dürüş-gûylük idüp şimdi vañti degildir gidilmez dedikde bostancıbaşı Hasan Ağa'ya kâldır şunu dediler. Yusuf Paşa dañi dilîrâne hemân öldür ne durursun deyü bostancıbaşı ile çekilüb gitdi. Ol sâ'at katlini fermân etdikde Şadr-ı a'zam Sâlih Paşa ayağına [61a] düşüp ricâ eyledi. Mecâl olup birkaç def'a âdemler gelüp her birine te'kid-i fermân etdiler bir sâ'atden ziyâde te'hîr olunup Vezîr-i a'zam Salih Paşa ve Defterdâr Musa Paşa hâric-i kaşrda giryân olup hiç biri tahlîşa kadir olmayup bilâhere Haseki Ağa gelüp kapucular kethüdâsı ile bostancılar hunka mübâşeret idüp, ma'lûmât ve mürâca'at müfid olmayup ol gâzî vezîr-i bî-naẓîri lâ'in-i şey'-i hassâd ve bed-endiş nifâkıyla dehr u dârü'l-çarâr idüp eylediği hizmeti muķâbelesinde mazhar-ı cezâ-yı sitem-kâr olup -lâ-vefâ'e li'l-mülûk-⁴¹² kelâmının ma'nâsı zuhûr etdi.

Yine Na'imâ der ki, Müverrih Şârihü'l-Menâr-zâde nakl eder ki kabîl-i vaķ'a gecesi Bostancıbaşı Hasan Ağa rû'yâda görmüş ki mezbûr Yusuf Paşa iki elinde iki tabak kağıddan maşnû' levh-ı mezâr tutub üzerinde kiķâbet olunan ebyâtı kırâ'et eder bîdâr oldukda hâtırında bu kalmış ki Yusuf bin Abdullah cennetliksin inşâallah dermiş. Ol sabah vaķ'a-i hâ'ile zuhûr idüp herkes mağmûm u mağzûn oldu.

Pâdişâh merhûm vezîr-i merķûmu bu gadr vaķtinden sonra nâdim olup ma'ıyyetini huzura getürdüb nigâh-ı merhamet ile naẓar buyurduķlarında ne güzel kırmızı elma yanaķları var imiş yazık oldu ki kıydım deyü girye-i hây hây ile vâfir bükâ ve sebeb olanlara bed-dü'â eyledikleri tevâtür mertebesine şâyî' olmuşdu. Paşâyı mezbûr hadd-i zâtında mütedeyyin vü şâlih u cûd olup hadâşet-i sinni ile meşîhate lâyıķ ve umûr-ı cümhûr tedbîrinde sâ'ir akrân ve emşâlinde fâyik kimse idi.

⁴¹² Melikler için (hükümdarlar) vefâ yoktur

Çapudân ve serdâr oldukda donanma ile varup Girid fethi muqaddimesi bâ'is ve durâ-dûr seferlerine zuhûruna mezbûr ile Cinci Hoca sebeb-i hâdis [61b] olmuşdu. Sultân İbrahim Hân Gâzî hazretlerinin iltifât ve gâdabı müte'âkıb ve meşreb-i hümayûnlarına televvün gâlib idi. Seferden geldikde ânifen tafşîl olunduğu üzre ednâ sebeb ile izâle olundu eğer mu'ammer olupdu nice hizmetler itmek şânından ve kâr-güzârlığı sahîfe-i hisâl-i hamîdesi unvânında idi.

Yine Na'imâ der ki; Faķır derim ki Silâhdar Yusuf Paşa'nın katline şûretâ bir sebeb-i müstakıl yoğidi. Ancak Kara Muştafâ Paşa'nın katli huşûşunda Hoca Hüseyin Efendi ile müttefik olup öyle bir kâr-güzâr vezîrin i'dâmına ikdâm eylediği cürmün mücâzâtıdır ki emr-i haķ ile buşûret mürûr eyledi.

Nazm:

Müntekımdır bir adı Mevlânın

Âmmıdır lütfu Haķ te'âlânın

Ufiye anhü

3.45. ZİKR-İ AHVÂL-İ ÇAPUDÂN KOCA MUSA PAŞA

Çudemâ-yı vüzerâdan Koca Musa Paşa'dır. Ânifen tercemesi tafşîl olunan vezîr-i şecâ'at-semîr Yusuf Paşa-yı dilîr katl olundukda bin elli beş Zî'l-ħiccesinde (Zî'l-ħicce 1055/Ocak 1646) çapudân naşb olunup bu eşnâda Mehmed Paşa-zâde daħi mühr-i şadâret nez' ve Donanma-yı hümayûn serdârlığı ile Girid Cezîresine varmak üzre çapudân-ı mezbûrun ma'ıyyetine ta'yîn olunup bin elli altı (1056/1647) bahârında mükemmel Donanmâ-yı hümayûn ile Tersâne-i Âmireden çıkup boğaza vardıklarında muqaddemâ Şaferü'l-ħayr'ın yirmi yedinci günü yirmi kıt'a kalyonla küffâr gelüp Bozcaada Hişârını muhâşara eylemişler idi. Anları def' etdikden sonra bir nîce nuşret-i cezîleye daħi muvaffaķ olduğunun tafşîli *Tuhfetü'l-kibâr*'da ve fezlekede muşarraħ olmağla bu maħalde tafşîlden icmâle udûl olundu.

Bu eşnâda zemherîr içinde donanma gemileri Girid'e zahîre getirüp Hanya'dan zehâyir ihrâc ederken bir azîm furtuna-i nâgehânî zuhûr ve rû-yi deryâ tufân-ı Nûh'dan nişân verüb leb-i limânda lenger-endâz atmakda olan gemiler ve beş on pâre [62a] sefine zehâyir ve halk ile ğark olup bâķiler daħi ħalel-pezîr olmağla

Hanya Limânında sefâyin-i donanma-yı hümâyûn mekş u ârâm mümkün olmayup Zî'l-hiccenin on yedinci günü Kapudânpaşa Donanma-yı hümâyûn ile Girid ve Mora semtine âzim olup Eğriboz pîşgâhında bir harbî kalyon gördükde birkaç kadirğa ile bi'z-zât şarılup sevindiricek maħalde kapudânbaşının zaħm-i can-güzâr ile tufeng-endâzımızın vücûdüna ħalel verüb ya'ni şehîden kurb-i gerd-gân-i azîmet ve bu vecihle Donanma-yı hümâyûna hezîmet vâķi' oldu. Aşr-ı İbrahim Ĥânî'de bir seneye karîb kapudân olmuş bir vezîr-i şecî' idi. Raħmetüllâhi 'aleyh.

3.46. ZİKR-İ AĞVÂL-İ DİĞER MUSA PAŞA

Devlet-i 'aliyye-i ebed peyvend-i Osmâniyede kapucular kâtibi ve şehremîni ve bölük ağası oldukdan sonra sipâhîler ağalığından Rikâbdâr Şaban Ağa yerine bin elli beş Rebi'ü'l-evvelinde (Rebi'ü'l-evvel 1055/Mayıs 1645) yeniçeri ağası oldu. Sene-i mezbûre Şevvâlinin on yedinci günü (17 Şevval 1055/6 Aralık 1645) şıkk-ı evvel defterdârı oldu. Bin elli altı Zî'l-hiccesinin on beşinci (15 Zî'l-hicce 1056/22 Ocak 1647) günü ânifen tercemesi taştîr olunan Koca Musa Paşa şehîd oldukda vezâreti târiħ-i merķūmede kapudân-ı deryâ olup Baħr-i Sefîd'de Sakız'a varup Çeşme yakasından olan askeri almak şadedinde iken etrâfda küffâr-ı bed-efkâr hücûm itmekle tâb-âver olamayup Eğriboza geldi. Anda daħi münhezim olup sıfırü'l-yed Girid Cezîresi serdârı Ėâzi Ĥuseyin Paşa'ya vardıkda mezbûre itâb-âmiz kehle idüp Anabolu'ya ta'yîn eyledi. Mezbûr daħi Anadolu Limanında iken a'dâ-yı bed-fercâm mükemmel donanma ile boğazı alup bir vechile kapudânpaşa taşra çıkmağa kâdir olamayup vâķi'-i ĥâlî der-i devlet-i 'aliyyeye arz u inhâ etdikde töhmet-i taķşîr ile ma'zûl oldu. Aşr-ı İbrahim Ĥânîde yedi sekiz ay [62b] miķdârı kapudân olmuşdur. Raħmetüllâhi 'aleyh.

3.47. ZİKR-İ AĞVÂL-İ FAZLI PAŞA İYN

Bosnevîdir. Sarây-ı ferah-fezâ-yı hümâyûn-i ĥâkânîde nice zamân ĥidemât-ı sultânîde evķât-güzâr olup ba'deħü silahdâr ve dâmad-ı pâdişâh-ı kâm-kâr olmuşdu. Silahdar Yusuf Paşa katlinden sonra İstanbul'da Atmeydanında vâķi' İbrahim Paşa sarayı kendiye temlik olunmağla El-yevm Fazlı Paşa Sarayı demekle elsine-i enâmda şöhet-yâbdır. *Tuħfetü'l-kibâr* ve *Fezleke* saħîfelerinde taħrîr olunduğu üzre Rûmeli Beylerbeyiliğinden ma'zûlen gelüp Âsitâne-i 'aliyyede ĳubbe-nişîn olmuşdu. Şadr-ı

a‘zam Ahmed Paşa ile olan münâkaşa sebebiyle Karadenize birkaç sefîne ile muhâfız ta‘yîn olunmuşdu.

Tafşîl-i münâkaşa Nâimâ tahrîri üzre budur ki aynıyla terkîm olundu. Dâmâd-ı Pâdişâhî Muşâhib Fazlı Paşa bundan akdem Rûmeli muhâfazasına asker tesyîrine me‘mûr olup gitmişti. Âsitâneye gelüp kubbe-nişîn oldu. Pâdişâha buluşdukda Rûmeli'nin ahvâli diğer-gûn ve re‘âyâ perîşân ve za‘îf olduğunu ve küffâr Bosna ser-haddine müstevlî olduğunu söyledi. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri yâ bana vezîrim dediği Bosna hudûdunda bir iki palanğa ile bir kilise aldılar yine evvelden kâfirin imiş. Bu senin söylediğin söz ne gûne sözdür. Bu kelâmı lalamın önünde söyleyebilirmisin deyü buyurduklarında gâfil Fazlı paşa “*lâ yenfe‘uke'l-emîru izâ âdeke'l-vezîr*”⁴¹³ kelâmından gâfil olmağla istikâmetine mağrûren kavvâl bi'l-hağ olmak dâ‘iesiyle pâdişâhım lalanın müvâcehesinde söylerim dedi. Pâdişâh-ı âlem-penâh vezîr sarayına geldi ziyâfet tertîb olunup ol meclisde vezîr-i a‘zamla Fazlı Paşayı buluşdurdu. Fazlı Paşa siyâk-ı sibâk [63a] üzre Rûmeli'nin harâblığını ve küffârın Bosna'ya istîlâsını tafşîlen müvâcehe-i vezîrde söyledikde vezîr-i a‘zam, mezbûrun kavlini nakz u tekzîb idüp pâdişâhım bunlar göz büyüklüğü idüp cüz'î umûru kabardup ortalığa vehim ilkâ etmeğe kendülere hayır-hâh dedirtmek isterler. Ser-hadd-i İslâmiyyede küffâr ile muhârebe şimdi olmuş değildir. Gâh gâlib gâh mağlûb olmak olagelmışdür. Bosnada olan vezîrlerimiz bir iki kal‘a kâfirden aldılar. Küffâr cem‘iyyet ile gelüp hâ bir miqdâr tecâvüz eylemiş dedikde vâfir asker ve yarar ümerâ ve serasker gönderilüb cümlesini istirdâddan sonra daği memâlikini pâdişâhımın hayr dü‘âsı ve himmeti berekâtıyla berbâd ederiz. Ve Rûmeli'ne seleften ziyâde zamânımızda teklîf olunmadı ki harâblıklarına biz sebep olalum deyü cevâb virdikde Fazlı Paşa birde beyhûde söyleyüp be hey şevketlü pâdişâhım

Beyt:

Şâh vâkıf gerekdir ahvâle

Vükelâya kalsa vây hâle

fehvâsınca âlemin ahvâline bi'z-zât takayyüd idüp tahşîl-i vükûf buyurun. Lalan irtişâ ile âlemi harâbe virdi hazîne yok re‘âyâ ve askerinin hâli Allaha

⁴¹³ Vezir sana düşman olduğu zaman Emir in sana faydası olmaz.

qalmışdır. Bu hareketin âkıbeti neye müncez olacağını mülâhaza buyurun. Bu maķûle müdâheneye çendân iltifât buyurman dedikde Şadr-ı a‘zam Defterdâr Ahmed Paşa muķace ? ve mücâdelede hazır cevâb idi. Pâdişâhım bu maķûle münâza‘ât ve i‘tirâzât nihânî maşlaşata mebnî ve şasedden nâşidir. Mühr-i hümayûn talebkârı olanlar maķâm-ı vekâletinizde olan şulunuza şased idüp ma‘nâ pâdişâhımın fermân-ı şerîfleriyle olmuş hall u aķd tedbîrâtı bekitmeyüp gâh düşmen ahvâlini gâh asker ve re‘âyâ ihtilâlini mevzû‘-ı bahş itmekden ğaraşları biz vezîr olsak dağı yekrek tedbîr ederdik [63b] demek isterler.

Amma ricâl-i devlete dehşet ve ibâdüllâha şaşyet verecek böyle bed-şaberin birine on şatub âleme řâyi‘ etmenin řubh u şazarını bilmeyen umûr-ı âmmeyi nice tedbîr etse gerekdir şulun vüs‘um mertebe dîn u devlete şizmetine bezl-i maķdûr eyledim i‘tirâz-ı mücerrede ne i‘tibâr-ı pâdişâhımın emrinden hâric bir işmi işledim beyân eylesün â pâdişâhım bu maķûle şûret-i hâķdan ğörünenler kendülere şayır-řâh dedirmek için umûr-ı salşanatın cümlesine i‘tirâz idüp mu‘âyib u neķâyis bulurlar hâķîķaten pâdişâhımın tedbîrini tezyîf etmiş olurlar. Bunların ğaraş-âmiz sözlerine vücûd verilmesün ki şulûb-i hâlķa nefret ve beyne'l-âme fetret vukû‘una bâ‘isdir deyüp mugâlaťa-i hâķmâne ile Fazlı Pařadan tahvîl-i nigâh-ı ragbet ile sükûn etdiklerinde Fazlı Pařa dağı söyleyem derken vezîr-i a‘zam ferce bulup pařa şarındaş hemân her işidilen cüz‘iyyâtı kerâmetlü efendimize söyleyüp tekdîr-i şatır itmek ma‘ķûl değildir. Devlet-i ‘aliyyelerine ittifâķ u ittişâd ile çâresin ğörüb pâdişâhımızın rızâ-yı hümayûnlarına lâyiķ şizmete sa‘y edelüm eř gidelüm deyüp taşra çıkarlar. Ol ân Fazlı pařa şulları emr-i kazâda vükûf-i tâm şâhibidir. Girid seferine ta‘yîn buyurula deyü telhîş idüp řatt-ı şerîf işdâr etdi.

Fazlı Paşa imtinâ‘ itmekle pâdişâhım işte umûra i‘tirâz ederler şizmet teklîf olunsa ebâ ve ictinâb ederler deyü telhîş etdikde şabsi fermân buyurulmağın Fazlı Paşayı şapu arasında maķbûs etdiler. Beş ğün hapisden sonra Karadeniz’e ğitmeye râzi olup dört pâre şadırğa ile erzâķ muķâfazasına ğönderilüb ğeldikde elli yedi Cemâziye'l-âhirinde (Cemâziye'l-âhir 1057/ Temmuz 1647) diğer Musa Paşa yerine çapudân-ı deryâ oldu. Mükemmel donanma ile Başr-i Sefîd’e çıkup [64a] küffâr ile ceng-i azîmden sonra sâlimen ve ğânimen sene-i mezbûre Ramazanının sekizinci (Ramazan 1057/Ekim 1647) ğünü Donanma-yı hümayûn ile Tersâne-i Âmireye vâşıl

olup Zî'l-ka‘desinin yirmi sekizinci günü ma‘zûl oldu. Nâimâ tahrîri buna muhâlifdir. Asr-ı İbrahim Hânîde altı ay miqdârı kapudân olmuş şâhib-i re‘y dil-pezîr bir vezîr-i şecî‘ ve bî-nazîr idi. ‘Aleyhi'r-raḥme.

3.48. ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEHMET PAŞA

Ammâr-zâde demekle meşhûrdur. Sâbiḳü'z-zîkr Piyâle Kethüdânın çırağ-ı hâşşî iken veliyyü'n-ni‘meti efendisi mûmâileyh Piyâle Paşanın katline bâ‘iş olduğu muḳaddemâ zîkr olunmuşdu. Tersâne kethüdâsı iken meşhûr-i cihân Cinci Hoca‘ya intisâb-ı küllîsi olmağın bezl-i nüḳûd-i mevfûre ile Fazlî Paşa azlinden kapudân oldu. Elli sekiz Rebî‘ü'l-âhîrinde (Rebî‘ü'l-âhîr 1058/Nisan 1648) mükemmel donanma ile Baḥr-i Sefîde çıkup gitmişti. Lâkin donanma-yı a‘dâ-ı bed-li‘âm güzer-gâhı sed itmekle bir vechile taşra çıkamayup vâḳı‘-i hâli der-i devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend Hîmâroğlu arz u i‘lâm etdikde sene-i mezbûre Cemâziye'l-evveli evâhîrinen (30 Cemâziye'l-evvel 1058/22 Haziran 1648) kapudân-ı mezbûr katli için taraf-ı devlet-i ‘aliyyeden mübâşir ta‘yîn olup ber-mûceb-i fermân-i hümâyûn boğazda kapanmak töhmetiyle katl u i‘dâm olundu. Bundan aḳdem efendisine itdiği iḥânetin cezâsını gördü.

Amma Vecîhî merḥûm der ki: Girid‘de Şerdar Ğâzî Hüseyin Paşadan feryâd-nâme gelüp askerin tâb u tâḳati ḳalmadı. Zahîre vü mevâcib ve imdâd ile bir gün evvel donanmanın gelmesi ehem ve elzemdir deyü i‘lâm ederdi. Donanmâ gemileri ise bu boğazda küffâr gemileri sed-râh itmekle mahşûr olup taşra çıkamayup müddet-i medîde ḳaldılar. Âsitâne tarafından mü‘ekked evâmir-i ‘aliyye gönderilib kapudâna taşra çıkmak ve a‘dâ ile muḳâbil olmak teklîf olundukça tahvîfî müş‘ir cevâb ile iḡfâl ve Girid‘e imdâd eriştirmekde tafşîli ve emr-i ḳazâda ihmâl eyledi. Şadr-ı a‘zam Hezâr-pâre Aḥmed Paşa gördü ki sefâyin-i küffâr [64b] ḥavfiyla bu kadar eyyâm Donanmâ-yı hümâyûn mahşûr ḳalup bir işe yaramadı kapudânın katlini telhîş idüp kapucular kethüdâsı gönderilüb katl olundu. Devr-i İbrahim Hânîde yedi ay miqdârı kapudân olundu. Tecâvezallâhü anhü.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Allah onu affetsin.

3.49. ZİKR-İ AHVÂL-İ AHMED PAŞA İN-EST

Hezârgîrâdî Ahmed Paşadır ki ve Voynuk lakabıyla şöhet-ârâdır. Hîdemât-ı vefîre-i Devlet-i ‘Aliyye-i Osmâniyede müstahdem ve ba‘de'l-ezmine vezâretle mükerrrem olup dürretü't-tâc-ı saltanat gurretü cebîni'l-iffet Âişe Sultân Hazretlerinin şeref-i izdivâcıyla muhterem oldukdan sonra Boğazhışar muhâfızı iken ânifen terceme-i ahvâl üşkânesi? pâ-yı bend-tahrîre çekilen Hîmâroğlu yerine târîh-i mezbûrda kapudân-ı deryâ olmağla mükerrrem oldu. Bin elli sekiz Recebinde (Receb 1058-Temmuz 1648) bi-hasebi'l-iktizâ Sultân İbrahim bin Ahmed Hân Gâzî ittifâk-ı a‘yân vü asker ve erkân-ı devlet ile hâl‘ olunup

Li-münşî’ihi

Şehen-şâh-ı cihân Sultân-ı devrân Hâtem-i şânî

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Mehmed Hân-ı Osmânî

tâbe şerâhü hizmetleri taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzre sâye endâz-ı iclâl olup mûmâ-ileyh yine manşib-ı kapudânîde takrîr olundu. Elli dokuz Rebî‘ü'l-âhîrinde (Rebî‘ü'l-âhîr 1059/Nisan 1649) donanma-yı hümayûn ile Bahr-i Sefîde çıkup hûd-re’y olmağıyla Foça limanında vâki‘ olan inhizâm-ı küllîye sebep-i müstakîl olduğu *Tuhfetü'l-kibâr*’da muşarrahdır. Ba‘dehü Cezîre-i Giridde Şuda Adasını eşnâ-yı muhâşarada kendiyê dâne-i top işâbet itmekle sene-i mezbûre Recebin on sekizinci (18 Receb 1059/28 Temmuz 1649) günü şehîd oldu.

Nâimâ der ki bundan akdem müşârün-ileyh Ahmed Paşa donanma ile Foça Limânında küffâr ile cengden sonra Cezâyir ve Tunus ve Trablus sefîneleri ve Mışırda nevl ile tutulan bortonlar ile bir yere gelüp mecmû‘u Qandiye altına vardıklarında kapudânpaşa gemileri kenara yanaşdırmayup deryâ tarafından ve sâ’ir asakir karadan ittifâk ile Qandiye Qal‘asına [65a] kuşlukluk ve sâ’ir yola qarîb olan Balyokasro nâm Qal‘a fethine teveccüh idüp vardıkda Recebin beşinci günü bi-avnullâhi te‘âlâ fethi müyesser olup Hüseyin Paşa gerü mekânına avdet etdikden sonra kapudândan top ve imdâd taleb olundukda biz deryâyâ me’mûruz bizim mühimmâtımız ancak bize vefâ eder deyü müsâ‘ade etmediğinden serdâr-ı gâzî muğber olup zîrâ muqaddemâ Serdâr Hüseyin Paşa arz u mahzar ile der-i devlete âdemler göndermiş idi. Ol âdemler Girid’e varup vezîr-i sâbık Mehmed Paşanın

mektûbuna yazılan teselîyetlere muğâyir ağızdan haber verüb donanma ne şekil çıkdığıun söylemekle a'yân-ı asakir serdâr yanına cem' olup sefere ta'yîn olunan ümerâ vü beylerbeyiler tekrâr birer tarîk ile ocağ ağalarına mürâca'at idüp kalkdıkları ve lağımçı irsâl olunmayup beş bin yeniçeri defteri gönderilüb mevcûdları ancak iki bin olup Qandiye Muğâşarasına yeniçeri ağası ve altı bölük halk ve cümle asker gelüp bizimle müttefikân metrise girilür ise biz daği bezl-i maqdûr ideriz deyü arz olunmuşdu. Şimdi ise bir miqdâr hizmetkâr ve cebelûlarımız ancak geldi. Bu hizmet bunlar ile hâşıl olmaz deyü azîm feryâd etdikde serdâr-ı bâ-vekâr tekrâr istimâlet virüb mâbeyninizde de olan güftü-gûnun aşlı yokdur. Vezîr-i a'zam müstevfâ asker ve lağımçı gönderüb donanma askeri gemilerden çıkup bizimle metrise giderler. Şabr edin deyü def'-i meclis etmişdi. Bu eñnâda kapudânpaşa muğâlefet idüp ve metrise girmek degil top ve imdâd bile vermeyüp biz deryâya me'mûruz dediğinde serdâr dilgîr olup umûmen asakir-i İslâma tağayyür-i hatır u vehm târî olmuş idi. Bu eñnâda rû-yi deryâda da küffâr gemileri görünmekle kapudân paşa donanma ile üzerine varup biraz toplaşdıktan sonra ayrılup [65b] Resmo'ya gitdi. Anda daği kapudân paşadan imdâd taleb olundukda yine muqayyed olmayup bunda da asker ve mühimmât lâzımdır deyüp bu ise kendi bir iş görmek ve nâm kendinin olmak sevdâsıyla cezirede olanlara imdâd vermeyüp ru'ûnet eyledi. Tekrâr kalkub Hanyaya varup ba'zı gemiler su itmekle kalafata mübâşeret olunup ol mağalde kırk elli kadar kayıklara levend yazıp kendü karadan Amasya Beyi Ahmed Paşanın yanına gelüp Şuda Kal'asını kayıklar ile teşhîr taşavvurunda olup kara cânibinden nedirbânlar tedârik ve kal'aya çıkmak üzre mütehevvirâne hücum etdi. Kazâ ile kal'adan bir top gelüp kapudânpaşayı şehîd etdi ve kâne zâlike fî sâmin ve aşere min Recebi'l-mürecceb sene minhu (18 Receb 1059/28 Temmuz 1649) gitdi. Akıl ve re'yine mağrûr bir zât idi. Devr-i İbrahim Hânîde ve ahd-i Sultân-ı Mehmedîde on dört ay miqdârı kapudân olmuşdur. Ufiye anhü.

3.50. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Bıyıklı Muştafâ Paşa demekle şöhet-şi'ârdır. Devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend-i Osmâniyede hidemât-ı keşîrede müstahdem ba'de'l-müdde vezâretle nîce elviyye vâlî ve bu vecihle qadr u şânı günden güne refi'-i âlî olarak Rûmeli

Beylerbeyisi iken Girid seferinde Serdâr-ı Âlî- Vakâr Deli Hüseyn Paşa-yı Gâzînin ma'yyetine me'mûl olmuşdu. Kapudân-ı deryâ sâlifü'z-zikr ve Voynuk Ahmed Paşa bi-kazâ'illâhi te'âlâ bu vechile dâr-ı beķāya âzim ve Donanma-yı hümâyûnda münhezim olduğı haber-i vahşet-eşeri müşârûn-ileyh Hüseyn Paşa'ya elsine-i ahâlî-i donanmâ-yı hümayundan arz u mahżar birle i'lâm olundukda donanmâ-yı hümâyûna kapudân, mühim ve lâzım olmağıyla müşârûn-ileyh Bıyıklı Muştafâ Paşa'ya cânib-i serdârîden emir virilüp gemilere irsâl olundu. Ve kapudânlık mûmâ-ileyhe tevcîh olunmak bâbında der-i devlet-i adâlet-maşîre arz göndermekle mücebince tevcîh olundu. Üç aya karîb [66a] devr-i Sulţan Mehmed Hânîde kapudân olup ba'de zâ der-i devletden Mehmed Paşa irsâl olunmağıla mûmâ-ileyhe yine Rûmeli Eyâleti tevcîh olundu. Altmış târihinde (1060/1650) Girid'de fevt oldu. Aşrında işe yarar bir vezîr idi. 'Aleyhi'r-raĥmetü.

3.51. ZİKR-İ AHVÂL-İ KAPUDÂN MEHMED PAŞA

Haydar Ağa-zâde demekle ma'lûm bir şeyh ve şâbdır. Pederi Hasan Ağa dūd-mân-ı Bektâşiyândan olup kendi daĥi yeniçeri ocağında Kethüdâ Bey ba'dehü mîraĥûr-i kebîr olup vezâret ile Mısır ve Bağdad hükûmetlerine vâsıl oldu. Merhûm ve mağfûrun-leh Sulţan Murad Hân-ı gâzînin kerîmeleri Kaya Sulţan tezvîc olunup ba'dehü Eyüb Paşa azlinden sonra bin elli altı Şaferinin yirmi sekizinci günü (28 Şafer 1056/15 Nisan 1646) vâli-i Mısır-ı Kâhire olup elli yedi Zî'l-ka'desinin beşinci günü (5 Zî'l-ka'de 1057/2 Aralık 1647) mağrûren Âsitâne-i devlet-i âşiyâne raĥsûde oldu. Elli dokuz Şevvâlinin üçüncü günü (3 Şevval 1059/10 Ekim 1649) Bıyıklı Muştafâ Paşa yerine kapudân olup ocağda sekbân başı Kôr Hüseyn Ağa ile Girid'e me'mûr oldular. Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü iki kadirğa ile çekdirüb ol suya mânend-cûy-i revâne olup akıtdılar. Zî'l-ka'denin yirmi sekizinde şavb-ı merâma vâsıl ve bir kaç müddet mürûrunda Donanmâ-yı hümâyûn ile gerü Tersâne-i Âmireye dâhil oldular.

Kâtib Çelebî taĥrîri üzre bin altmış Rebî'ül-âĥirinde (Rebî'ül-âĥir 1060/Nisan 1650) boğazı küffâr ihâta itmekle Donanmâ-yı hümâyûn ile üzerine varup boğazı taşra çıkmak mümkün olmadı. Her çend ki aĥdâm-ı tâm birle Âsitânedен gerü birkaç aded sefâyin ve nice cüyûş-i müvâhĥidîn irsâl u tesyîr olundu. Bir vechile bir iş görüldü. Bundan mâ'adâ küffâr sevâhilde nice kılâ' ve bi'

dest-i-res buldu. Peyâm-ı vahşet irtisâmı dañi birbirini pey ender pey te'âkub etmeyin sene-i mezbûre Şevvâlinin on birinde (11 Şevval 1060/7 Ekim 1650) ma'zûl [66b] olup ba'dehü Rûmeli Beylerbeyisi olmuşlar idi. Nıkrıs marazıyla alîl ve İstanbul'da münzevî iken Hoca-zâde fetvâsında bir kaçına kâ'im-makâm oldu. İclâs töhmetinde Hoca-zâde ile müşterek olmağın Silistre nâmı ile şehirden ihrâc olunup bostancıbaşı mübâşeretiiyle çiftliğinde katl olundu. Hoca-zâde vak'ası egerçi tûl u dirâz bir kışşadır. Ancak nice fevâ'idi müştemil maħall-i ibret bir kâziyye olmağla Nâimâ târihinde bi-aynihâ nakl olundu. Nâimâ der ki:

Hoca-zâde Mes'ûd Efendi mütekellim ve cesûr olmağla kağıaskerlikleri vaħtinde vûzerânın nâ-ma'kûl hareketlerine i'tirâz idüp şöyle olmağ ma'kûldür deyü dîvânlarda ve meşveret meclislerinde sözünü dirîg etmeyüp bî-pervâ hağ söyler deyü şöhret bulduğı için devletlü Vâlîde Sultân Hazretlerinin ve şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh hizmetlerinin nazâr-ı iltifâtlarına mazhar olmuş idi. Şadr-ı a'zam Gürcü Mehmed Paşa muhâvereleri ve hâdden mütecâviz mücâdeleleri vâki' olmuş idi. Bir miğdârını zıkr-i kâ'imeden hâlî olmamağla yine târih-i mezbûrdan nakl olundu.

Bir gün hużûr-ı hümayûnda Müfti Hanef Efendi ve Vezîr-i a'zam Gürcü Mehmed Paşa ve Hoca-zâde Mes'ûd Efendi bir huşûş için mevcûd bulunup ol hilâlde şehir ahvâli müzâkere olunup pâdişâh hazretleri lahm sekizde şatılup niye bulunmadığının aşlı nedir deyü su'âl buyurduklarında vezîr vü molla ve sâ'ir hâzırîn pâdişâhım et ve itmek ve her şey devletinde firâvândır mużâyâka yokdur dediklerinde Hoca-zâde meydana atılup mu'âraza idüp niçin böyle müdâhene edersiz deyüp pâdişâh hazretlerine şevketlü hünkârım hâla narğ umûruna takayyûd yokdur. Şehirde laħmin vücûdu bulunmaz bahâsı sekizer akçedir. Lâkin semüz etler gizlüce onar on ikişer akçeye şatılır. [67a] Fuğarâ bu bâbda mużtaribdir dedi. Vezîr ve molla Hoca-zâde nin bu mağûle cür'et ve mu'ârazasından ziyâde dilgîr olup meclis dağıldı. Böyle nice kelimâta cür'et simâtı vârid bir selefi dañi Yalı Köşkünde cümle a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat mevcûd iken Gürcü Mehmed Paşa'dan mühür alındıkda feth-i kelâm idüp bunca yıllık kulluğum cemî' seferlerde ve serħadlerde ömür geçürdüm bu ak şağalımı dîn ü devlet hizmetinde agartdım benden mührü almağ pâdişâha lâyıkmıdır. Gördünüzümü hizmet nîce bilinirmiş dedikde herkes sükût idüp hemân Mes'ûd Efendi kaş çatub erkân-ı meclise hitâb idüp, efendiler paşalar

söylesenize ne durursuz meger pâdişâhımız mührünü bu ma'tûhdan almağla zulümmü etmiş oldu. Bre ma'tûh sen tedbîrden maşâlih-i devlete âciz u sır olduğundan gayri hıyânetin daği zâhirdir. Geçen günlerde Anadolu kağaskeri var iken bana vezâret gerekmez mührü alsunlar her kime verirlerse versünler anın zamânında vezâret itmek kâbil değildir demedinmi. İşte bu mühür ol alsunlar deyü istignâ itdiğin mühürdür. Niçin tezallüm edersin, etbâ' vü levâhıkınla devlete azmı hıyânet etdin dedikde cümlesi mebhûn oldular. Raca'nâ mâ künnâ fîh. Ebû Said Efendi vesâtatıyla Beşir Paşa vezîr oldukda Mes'ûd Efendiye çendân ragbet olunmamağla mükedder olup Murad Paşa ile ve Ocak halkı ile gizlüce ihtilât ederdi.

Murad Paşa vezîr oldukda bi hasebi'z-zâhir istihkākā nümâyân ve enderûn ağalarının muhabbet ve incizâbı iktizâsıyla Harem-zâde müfti olup Mes'ûd Efendi yine mensî olmağla daği ziyâde muğberu'l-hatır olmuşdu. Çınar vak'asında ba'z-ı söz şâhibleriyle gizlüce mu'âmelesi olmağın asker talebi ile müfti olmuş idi. Ve lâkin hatır-mândeliğini unutturub asker talebiyle naşb [67b] olunmuşdu. Ol töhmetden tathîr-i zeyl itmek için taraf-ı saltanata şadâkatle temahhuız idüp meydân zorbalarının izâlesine gerçekten sa'y ü himmet etmişdi. Bu huşûşda zuhûra gelen hizmeti muvâfık-ı tab'-ı hümayûn-ı şehriyârî olup şehîd-i sa'îd Sultân 'Osman Hâzretlerinin Hoca 'Ömer Efendi sâbıkan nâ'il olduğu Sivas aklâmından on bin gurusluk hâş kendüye ihsân buyurulmağla sâ'ir meşâyih kelâmından ziyâde mazhar-ı ikrâm olup evzâ'-ı güzêştesinden aġmâz-ı ayn şeklinde müsâmaħa olunmuşdu. Mes'ûd Efendinin şûret-i zâhirede da'vâsı umûr-ı devleti taşhîh ve aħvâl-i âlemin nizâmına ihtimâm idi. Lâkin derûni ġarażından hâlî olmayup devlet-i dünyâya ve ta'ayyün taşşîline hırşî ziyâde olmağla her hususda söz benim olsun ve taraf-ı saltanata kimse takarrub etmesün hall ü aġd ve azl u naşb benim re'yimle olsun deyüp zerre kadar murâdına muhâlif his itdiği âdemi cürûb u şütûm ile ırzını yıkup mümkün ise katline dek sa'y ederdi. Cümle erkân-ı devlet lisânından havf idüp zarûrî müdârâ ederlerdi. Siyavuş Paşa fevtinde mühri Boynu Yaralı Mehmed Paşa'ya gönderilmeġe kendüsi ma'kûl görüb bir sâde dil Türkmen âdemidir. Aşlında der-i devlete hizmetkârlıġla gelmekle izzet-i nefis da'vâsından hâlî bir pîr-i za'îfî'l-hâldir. İstedim gibi zîr-i tahakküme alup fetk ü retk-i umûrda dil-hâh üzere müstaķıl olmak mülâhazasına zâhib oldu. Amma vezîr-i a'zam geldikde efendi hâzretlerinin matmah-ı nażar-ı olan mu'âmeleyi etmeyüp taşşîl u istiklâl iddi'asında olduğundan mâ'adâ efendiyi istisġâl

idüp umûrunda mahremâne istişâre etmeyüp huzûr-i hümayûna yalnız gidüp geldiğinden efendi bî-huzûr olup bu âdemi yanlış sevk [68a] etmişiz. Bu merkezin racülû değildir gayri âdem tedârik iktizâ etdi deyü erkân-ı devletden olan hem-râzları ile söyleşüb nihânı vâlide sultân hazretlerine haber gönderdi. Eskiden olan mâcerâsı ise henüz ferâmuş olmamağla kelâmına vücûd virilmeyüp bu âdemi kendüler ta'rîf etdi. Ve mûcib-i azl ne cürmü vâir küffâr ahvâli böyle devletin zarûret u ihtilâli ma'lûm böyle vakit de bilâ cürm iki günde bir vezîr tebdîl olunmak zararını mülâhaza etmedi. Niçin böyle ham fikre zâhib olurlar deyü kat'î cevâb virilüp kelâmına râğbet olunmadı.

El-uhdetü ale'r-râvî Vecîhînin ve Aziz Efendiden mâ'adâ zabt u veķâyî' edenlerin takrîri üzre Mes'ûd Efendi bu mağlûbiyete sabr idemeyüp cesâret-i cibilliyet muķtezâsınca fikr-i fâside zâhib olup kâ'im-maķâmîlıķdan ma'zûl şâhibü't-terceme Haydar Ağa-zâde ile kerem-i ülfet olmağla anınla meşveret idüp bu ma'tûhü bi-hasebi'z-zarûre sevk eyledik şimdi ayağımız almağla sa'y ediyor cânib-i saltanata naşîhat haberi gönderdik dinlenmedi. Küffâr Bozcaadayı aldı şimdiden sonra bu vaz'ımıza göre İstanbul'a gelür maşlahat-ı vaķt budur ki ocağı tahrîk ile Sultân Süleymânı iclâs eyleyelüm sen vezîr ol âlemin nizâmına ma'an sa'y edelim demiş. Ol ahmak daķi vezâret arzusuyla bu tama'-ı hâma vücûd verüb zorbalar izâlesi maddesinde hizmet eden kethüdâ beyin keķeci oğluna ve Ocağdan ba'z-ı müte'ayyen ahmaķlara keşf-i râz idüp Ocağ ve halkını tahrîk-i murâd etmiş ola. Bu aralıķda Sultân Süleymân vâlidesinin kethüdâsı olan Kara 'Ali Ağa ve Kara Çelebi-zâde Ebû'l-Fâdıl Maķmud Efendi merhûmun kethüdâsı ebnâ'-i sipâhiyândan diğeri 'Ali Ağa ki Müfti Efendi hevâdârlarından idiler. Bu fâsık tedbîrde müttefik olmuş olalar eger vâķi' eger gayr-i vâķi' bu haberi Vezîr-i a'zam [68b] Mehmed Paşa gizlüce pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine ve Vâlide Sultân'a i'lâm etdikde Mes'ûd Efendinin mâ cerâ-yı sâbıķası ve Haydar Ağa-zâde ve ol zıkr olunan eşhâş ile ittihâdı ve vezîrin azlını murâd idüp sözü nâfiz olmadığınan müte'ellim olması vezîrin kelâmını taşdıķ idüp ol sâ'at Diyarbekir Kazâsı nâmıyla nefyine hatt-ı hümayûn tahrîr buyuruldu. Mâh-ı Ramazânın yirmi beşinci günü Sinan Paşa köşķünde meşveret vardı deyü müfti da'vet olunup geldiği sâ'at bostancıbaşı şandalıyla Bursaya irsâl olunup anda katl olundu. Bu bâbda Mes'ûd Efendi ile ma'ıyyet töhmetiyle şâhibü't-terceme daķi katl olunmuşdur. Vezîr-i mezbûr Ocağdan hâsıl

olmağla battâl kıyâfet ve mâryol-?tabî‘at ve bed-zebân u ħark endâz idi. Lâkin yine nefsinde celebîlikden ħâlî olmayup meĥâmid-i celîle neşrine nev‘an mâ‘il ve erbâb-ı ma‘rifet ve kemâle ba‘z-ı mertebe iltifât-ı la‘net idi. Ĥattâ Mısır vâlisi iken ol vaĥit de erbâb-ı ma‘ârif-i meşâhirinden rûz-nâmçe-i Mısır Sührâb-zâde bir târiĥ-i ħazâ nüshasını kendüye ihdâ etdikde muĥâbelesinde otuz kise diger bir ħarye-i maĥlûlden kendüye vermiş mücevveze ile mezarı Silivri taşrasındadır. Devr-i Sultân Mehmed Han-ı Râbi‘de bir sene miĥdârı ħapudân oldu.

3.52. ZİKR-İ AĤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA İN-EST

Ĥüsâm Peyker-zâde demekle şamşam-ı iştiĥârî mânend-i Rüstem-i Dâstân olmuştur. Pederi mûmâ-ileyh Ĥüsâm Beyin ümerâ-i deryâdan olup felek-i vücûdu lenker-endâzı ĥall-i adem oldukda maĥâmına müşârün-ileyh geĥüb Rodos beyi olmuştı. Bu eşnâda tercemesi ânifen tafşîl olunan Ĥaydar Ağa-zâde Mehmed Paşa azlinden ba‘de’l-istişâre ħapudânlık, mezbûre tevcîĥ olunup Donanmâ-yı ĥümâyûn ile Tersâne-i Âmireye dâĥil oldu. Bin altmış bir Cemâziye’l-âhiresinde (Cemâziye’l-âhir 1060/Haziran 1650) mükemmel donanmâ-yı [69a] ĥümâyûn ile Baĥr-i Sefîde ħıĥup yüz elli pâre sefine ile Girid’e aẓîmet ve muvâfıĥ-ı rüzgâr ile sefâyin-i İslâm bâd-bân-güşâda giderken Girid’e ħarîb Şantorin nâm cezîre yanına vardıklarında küffâr-ı ĥâk-sâr gemileri zâhir olup ceng-i aẓîmden sonra Lefkoşe tarafına gelinüb anda daĥi aẓîm muĥârebe olunup bilâĥare donanmâ-yı ĥümâyûn münhezimen Tersâne-i Âmireye avdet eyledi. Üçüncü def‘a bin altmış iki Cemâziye’l-âhiresi evâ’ilinde (Cemâziye’l-âhir 1062/ Mayıs 1652) donanmâ-yı ĥümâyûnla yine Baĥr-i Sefîde ħıĥup bu def‘a daĥi bir iki sefâyin-i İslâm dest-i küffâra bi-ħazâ‘illâhi te‘âlâ giriftâr olmağla sene-i mezbûre Şevvâlinin evâĥirinde (29 Şevvâl 1062/3 Ekim 1652) ħapudânlıktan Mora Eyâletiyle tardı u teb‘îd olundu. Ba‘de’l-müdde bin yetmiş Şabânının beşinci günü (5 Şa‘bân 1070/16 Nisan 1660) Vâlide Sultân kethüdâsı ‘Ali Paşa azlinden şâniyen ħapudân olup bu def‘a Karadeniz cânibini muĥâşara idüp geldikde yetmiş iki Cemâziye’l-âhiresinin yirmi ikinci günü (22 Cemâziye’i-âhir 1072/12 Şubat 1662) vefât eyledi. Def‘a-i evvelinde iki seneden mütecâviz def‘a-i

şâniye de yirmi üç aya kârîb kapudân olmuştur. Sultân Mehmed devrinde olan kapudânlardandır. ‘Aleyhi'r-rahmetü ve'l-mağfiret.⁴¹⁵

3.53. ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMED PAŞA

Dervîş Mehmed Paşa'dır ki Çerkesü'l-aşıldır. Hadîka'da mersûm yarâ'a-i bâhirü'l-berâ'a olduğu üzere Tabanı Yaşşı Mehmed Paşanın hâl-i şadâretinde kethüdâlık makâmında pâ-bercâsı merkez-i ta'ayyün ve i'tibâr olup kırk yedi târihinde (1047/1638) eyâlet-i Şâm ve daha nice elviyeye vâlî ve Bağdâd ve Mısırdâ eyyâm-ı izz ü şân-ı âlî olarak rütbe-i vezâretle vâlî-i Bağdâd-ı Behiş-tâbâd olmuştur. Ba'de-ezân Haleb ve Silistre'de sâye-endâz-ı emâret oldukdan sonra altmış birde (1061/1651) Anadolu eyâletiyle Boğazhisârı muhâfazasına me'mûr altmış iki Cemâziye'l-âhîrinde (Cemâziye'l-âhîr 1062/Mayıs 1652) Hüsâm-zâde 'Ali Paşa vefât itmekle çâker-i vâlâ-yı kapudânî ile [69b] mesrûr olmuştur. Mühimmât-ı donanmâ-yı hümâyûnu tedârik u tekmîl üzere iken altmış üç Rebî'ü'l-âhîrinde Tarhuncu Ahmed Paşa yerine şadı'ş-şudûr olmağla tebcîl olundu. Müddet-i vezâreti yirmi bir aya bâliğ oldukda ma'zûl ve makâmına İpşîr Paşa mevşûl oldu. Altmış beş Rebî'ü'l-evvelinde (Rebî'ü'l-evvel 1065/Ocak 1655) fevt olup Dikilitaş kurbunda defn olundu.

Tafşîl

Nâimâ der ki müşârün-ileyh Dervîş Mehmed Paşa felc ârızıyesiyle hasta ve amel-mânde olmağla mühür alınub İpşîr Paşa'ya gönderildikde elem-i azil şiddet-i maraza sebeb olup târîh-i merķûmda vefât eyledi. Nükûd ve eşyâ katî çok cümleden doksan beş bin filori ve sekiz yüz kise esedî gurus ve sâ'ir nükûd ve cevâhir vü âlât-ı zer ü sîm ve tuhaf u nevâdır ki müddet-i ömründe cem' etmişdi. Bundan mâ'adâ kethüdâsı 'Ali Ağa Pâdişâha buluşub defter-i emvâlini teslîm etdikde hâric ez-defter habâyâdan olmak la'net-i cevâhire müte'allik tuhaf-ı nâdire ile mâl-â-mâl iki şanduka bundan mâ'adâ iki mürâşşâ' hancer ki mübâlağa tarîkıyla biner kise akçe kıymet takdîr olundu derler. Pâdişâha teslîm idüp şadâkati izhâr eyledi.

Bunlardan mâ'adâ sâ'ir ecnâs-i emvâl ve eşyâ ve kürekler ve kumaşlar huşûşan cebehânesinde zer-nişân tûfengler ve süyûf günâ-gün değme hazînede nazîri

⁴¹⁵ Allah'ın rahmeti ve mağfireti üzerine olsun.

bulunmaz nevâdir idi. Cümlesi Haşşa-i hümayûn için kabz olundu. Vezîr-i mûmâ-ileyh tâ ağalığı zamânından berü mâl-dâr ve zî-kuvvat olmağın milletimize ve pâdişâhlara ve sâ'ir aşhâb-ı hîdemâta akçe verüb i'mâl ederdi. Dâ'imâ artırmakda idi ve taraf-ı devlet-i 'aliyyede ta'ayyünü olmağla akçesine cefâ olunmayup vakti ile edâ olunup ribh-i azîm husûla gelürdi. Bu tarîk ile iki bin kiseden ziyâde nûkûda nâ'il olmuşdu. Şâm vâlisi iken kâpusu mükemmel olduğuna [70a] binâ'en Bağdâd feth olundukda eyâleti Hasan Paşadan sonra buna virilüp diyâr-ı Irâkın ammâri kendüye sipâriş olunmuşdu. Birkaç sene mütevâliyeten Bağdâd'ta olup gereği gibi şen ve âbâdan etmişdi. Başra semtinden Hind ve Aceme nûkûd gönderüb tuhfe vu emti'a ve lû'lü' getürdüb münâsib mahallere gönderüb mahşûl-i eyâletden mâ'adâ vî ? bin kise kadar ticâretten hâsıl ederdi. Bundan mâ'adâ Bağdad'da Zağferâniye ve Ebû Ğureyb ve Rıdvâniye şurlarınki arâzî'-i şûrândan ziyâde metîndir.

Kuvvet ve gayret şâhibi ba'z-ı şüyûh-i urbân ile ber-vech-i müşâreket ekdirüb biçdirüb anbarlara şıgmaz mahşûlât peydâ ederdi. Ve Acem memleketinden yaylak için Şehr-i Zor şahrâlarına çıkan ulus tâ'ifesi ki katî vâfir koyun terbiye ederler kârları odur anlardan koyun iştirâsına bir ağasını ta'yîn idüp vâfir akçe ile irsâl ederdi. Ucuz bahâ ile birkaç bin koyun alup Bağdad'a gelinceye dek laţif mer'âlara tevzî' ve ra'y etdirdi. Ve nefis-i Bağdad'da birkaç yerde kasab dükkânı yabdırub kendü ğanemleri zebh olunup ta'yînâta virüldükden sonra narhından bir akçe âşağı halka daği fûrûht ederlerdi. Kezâlik birkaç yerde furûn yapdırub levendât ve iç oğlanı ve ağavât on bin âdeme ekmek virüldükden sonra halka da fûrûht ederlerdi. Bir kaç sene bu siyâk üzre Bağdad'da eğlenüb kendü maţbatına ve etbâ' vü levendâtı ta'yînâtına ve dâbbelerin alef u alîfine halkdan akçe ile şey almayup kendü şey'ini verüb ve ziyâdesini fûrûht idüp emvâl-i azîme peydâ ederdi. Bağdad'dan azil olundukda yüz bin ğuruşluk ğılâli der-anbar bulunmuşdu. Gelen mütesellime verüb ve vilâyet a'yânının kârına [70b] tevzî' idüp cümle ğılâli nakd etdikden sonra Bağdad'dan çıkmışdı. Kezâlik etbâ'ına virdiği yıllık mülebbesât daği böyle tedârik olunup çukayı Haleb'den ve sâ'ir metâ'ı Hind'den getürmek için beher sene ticâret ve emti'a ahvâli bilir ağalarından birini Halebe ve birini Başra'ya ve birini Hind benderine gönderüb -felâ efele- ? her birine yüz kise sermâye verüb gönderirdi. Meselâ Haleb'den peşin akçe ile sâye çıkanın zirâ'ını üç buçuk ğuruşa alup paşa ? sının fermânı ve ulüvv-i câhi kuvvetiyle yüklidüp Diyarbekir'e getirüp andan

gelenler ile Bağdâd'a gelürdi. Gümrük ve sâ'ir harc-ı râh ve tekâlîfe ihtiyâc yok Bağdad'da ol çıkanın zirâ'ını yedi esediye verirlerdi. Kendüye ve etbâ'ına iktizâ eden îdiyye kat' olundukdan sonra kuşûru tüccara virilüp ve maşrûfun bahâsı bey' itdiğinin fâ'idelerinden hûşûle gelecek mertebe fâ'ideleri etmişler gerek kumaş ve kütne gerek destâr ve sâ'ir Hind metâ'ı dahi bu siyâk üzere gelürdi.

Hulâşa-i kelâm bu kadar bin asker ile bu kadar sene mülebbis u şeb'ân ve müreffeh u pür-unvân vech-i âsân üzere geçinüb vilâyetden gelen fevâ'id u avâ'id hazînesinde kalırdı ve hemî zamânında vilâyet ma'mûr ve âbâdan ve re'âyâ âsûde ve şâd u mân olurdu. Kethüdâsından menkûldür selefimiz Hasan Paşa Bağdad'da vâli iken eyyâm-ı şayfe lâzım olan kavun ve karpuz vekîl-harc yediyle alınub beher kavun üç ve beher karpuz dört paraya üzüm vesâ'ir meyve ki paşa için alınmış böyle defter olunup hâh vü nâ hâh beş kise meyve akçesi alınub vekîl-harc ile aşhâba mükâseme etmişler. Bağdâd'da ise şat taşub sonra hâlet-i ûlâsına gelüp şat kenarında ne miqdâr yerleri basar ise üzerlerinde kavun ve karpuz ve sebze [71a] bostanları ederler bostanlara izin verüb öşür nâmına ve rûsûm almak hizmetine Şat Muşkâtâ'ası derler. Hasan Paşa'dan yeniçeriler muşkâtâ'ayı alup beş kiseye alup ve verdikleri meyve bahâsı nâmıyla yine beş kiseyi Hasan Paşa'dan almışlar. Amma Derviş Paşa muşkâtâ'a-i mezkûreyi bir adamına virdi ve kurb-i Bağdâd'da olan yerleri mahşûş âdem koyup kendüsi ekdirdi. Kendüye ve enderûna lâzım olandan efzûn meyve hûşûlünden sonra taşra a'vânına varınca sâ'ir ta'yînât gibi kavun karpuz ta'yînini verdikden sonra şehir içinde fûrûht eylediği meyveden ol âdeme beş kiseden mütecâviz fâ'ide hûşûla gelüp mutaķâ'a rûsûmundan dahi mîrîye on beş bin gurus hâşıl oldu. Ve bir hâli dahi ticâret hizmetinde olan ağasına verilen re'sûl-mâlin her yirmi gurusdan bir gurus fâ'ideden verilmek üzere ücret ta'yîn etmişdi.

Mezbûr ağa dahi paşasının nâm u şânı ile ve kuvvet u câhi ile kendü malını ve gayrîde muğârebe ile aldığı akçeyi dahi başkaca eşyaya bozub sâye-i veliyyü'n-ni'amîde vâfir ticâret u intifâ' edermiş bu nakl edeceğimiz kelâm kudemâ-yı hükemâdan menkûldür. Ba'z-ı uķâlâ-yı ulûm Derviş Paşa'dan nakletmişler. Demişki: İktisâb-ı mâlin vücûh-i tabî'îsi zirâ'at u ticâret ve imâret bu üç şey'e münhasırdır. Egerçi şanâ'ât-ı mütenevvi'a dahi ber-vech add olunmuşdur. Ana göre dört kısım olmak iktizâ eder ammâ aşhâb-ı şan'atın ekseri tedârik ma'âşlarından âciz olmağla

şan‘atlarının fâ‘idesinden kendüye ancak seddi-ramak mertebesi kalup fâ‘idelerinin fazlası ol şan‘atın tüccâr-ı zevil-yesârına â‘id olagelmekle tarîka-i kisbi vücûh-i selâseye haşr-ı şâhîh olur ve kuvvet-i câh ve uluvv-i nâm ne mertebe ise ticâret ve zirâ‘atde ol miqdâr intifâ‘ ola gelmişdür. Zîrâ câh u nâm şâhibine halk takarrub için [71b] ve ba‘de zamân huşûle gelecek menâfi‘ mülâhazasıyla hizmet idüp mâlen ve bedenlen mer‘î intifâ‘ında bulunurlar ücret-i âcile istemezler. Halkın bir kısmı daği şerrinden ve tasallutundan havf idüp menâfi‘den hisse-i me‘mûlesin iskât eder ve belki intifâ için ol daği sa‘îd olur. Pes bu iki vech ile halkın ücret-i hizmetleriyle rub‘-i mesâ‘îleri şâhib-i câha â‘id olup zamân-ı kalîlde şervet-i azîmeye nâ‘il olsa gerekdir. Her kaçan ki bir vâli ve hâkim-i ticâret ve zirâ‘at ile işlâh-ı mâl ve tevfir-i îrâd ve tedârik-i mühimmât-ı lâzımeğe kâdir olmaya iki nev‘ beliyeye azîmeye mübtelâ olup dünyâ vü âhiret hasâretine uğrar. Biri bu ki halkın elinde olan nükhûd ve emvâlîne müstevlî olup zulmen ibâdüllâhın emvâl u eşyâsını gasb etmeğe muhtâc olup zümre-i zâlemeden olur. İkincisi bu ki zulmen ve qahren halkdan aldığı malı iddihâr edemeyüp zarûriyyâtından olan me‘kûlât ve melbûsât ve sâ‘ir bu maqûle levâzım için şarf idüp tahşîli yine aşhâb-ı ihtikâr ve merrâbî tüccâr gaddârlarına â‘id olup kendüsi sevâd-ı vech üzre kalsa gerekdir. Mu‘ayyende muhtekirler ve merrâbî tâcirler için kazanmış oldu kendüye sû‘-i a‘mâlin ve zer ü bâlî kalur bu şûretlerde hâkim tahrîb-i memleketden ve teferruk-ı ra‘iyyetden gayri işe yaramaz der imiş ve ba‘z-ı ahlâk kitâblarında mülûk u vüzerâya ve hükâm u ümerâya ticâret ve zirâ‘ati lâyıq görmemişler.

Ve bu şan‘atlarda te‘âfi ve iştiğâl edenler daği alçak ve rezîlüt-tab‘ oldu deyü ta‘n etdiklerinin aşlı budur ki vüzerâ ü hükâm yalnız cem‘ u iddihâr-i emvâl için bu şan‘atları dâ‘imâ kendü işleyüp gayri kimseleri zor-ı bazı ile men‘ eyleyüp ibâdüllâhın kâr u ma‘îşetlerini ta‘zîye edecek mertebe iştiğâl eylemek adâlete muhâlif ve belki-cevr-i [72a] şarfdır. Ve maksûdu kendü zarûriyyâtını tedârik ve muhtekirlerin gâbn u hîlesinden kurtulacak mertebe sa‘y olmayup muhtaka iddihâr-i mâl için çalışmak ise ol şûretde mürüvvat u semâhate vâcib olan mekârimi terk idüp sûkûl gibi şerâyif-i insâniyetden münselih olmuş olur mezmûm olan budur. Ve illâ ümerâ vü hükâm maşârif-i lâzimelerini tedârik edecek mertebe sermâyelerini i‘mâl idüp zulm ile cem‘-i emvâl irtikâbına muhtâc olmayacak kadar zirâ‘at u ticâret ile meşgûl olmaları hîrfe-i mahza ve şanâ‘at-i mezmûme değildir.

Ale'l-ḥuşûş levâzım-ı etbâ‘ ve ıyâlini gördükden sonra inşâ-yı ḥayırda ve bezl-i iḥsân-ı müberrât ile kerem-kârlık eyleyen kibâra ne kadar enseb ve aḥsen ve imâret-i bilâd ve refâh-ı ibâda bâ‘iş ne güzel kâr müstaḥsendir. Selefde enbiyâ’-i izâm ‘aleyhimü’s-selâm ve ḥavâşş-ı evliyâ vü şulehâ ve e’imme-i müctehidîn ve sâ’ir ekâbir-i dîn bu şanâ‘ata ne tarîk ile sülûk idüp ve nice ta‘ayyüş etmişlerdir. Siyer ve aḥbâr kitâblarında meşûrdur biz yine şadede rücû‘ edelim.

Mezbûr Derviş Paşa Bağdad’dan sonra Anadolu ve Bosna ve Silistre eyâletlerine mutaşarrıf olduktan sonra ḳapudân olmuş idi. Mal-dâr olmağla tersâne ve ḳapudânlık mühimmâtını kendüye çekdirmek için Tarḥûncu Aḥmed Paşa vezîr iken çok nezâket etmiş idi. Amma mümkün olmayup kuvvet-i mâl ve câh ile Tarḥuncu Aḥmed Paşayı izâle ve kendüsi vezîr olmuşîdi.

Ba‘de’s-şadâre kendüsi adem-i ihtiyâc sebebiyle bî-niyâzlık vâdisinde müsterîḥ olup her işi müstakillen şâhibine sipâriş idüp ve vezîrlere â‘id olan avâ‘id u rüşvet ve hedâyâ her ne ise cümlesini mîrîye îrâd ḳayd idüp a‘dâ ve ḥassâd iftirâsından emîn oldu ve evḳâtını zevk u şafâyâ şarf eyledi. Fâlic oldukda rûh-i izâfisi olan mühûr daḥi [72b] alınub İpşir paşa’ya gönderildikde mertebe-i şadâretten müfâraḳat iştidâd-ı illete sebep olup emânet-i hayât-ı müste‘ârını şâhib-i ḥaḳîḳisine teslîm idüp müteveccih-i dârü’n-na‘îm oldu. Sinni yetmişe ḳarîb bir pîr idi. Vezîr-i müşârün-ileyh sefer u hâzarda pâk-i meclise ve leṭâfet-i libâsa mâ‘il muḥteşem vü müvâḳḳır kimse idi. Ta‘âma ve nefis u lezîz me’külât ve meşrûbâta ihtimâmı ziyâde ve tevâbi‘-perver idi. Şaḳalı kûsec mişâli ḡayet az olup bıyıkları taki ? yanağından aşağı imiş her bıyığı iki şaḳal kadar var idi. Ḥattâ ba‘z-ı ḳurenâsı kemâl-i ḥâlini beyân zımnında kûsec olduğunu telmîḥ idüp ḥalka şaḳal şaydırdınız dedikde bunu şayamazlar ya deyü bıyıklarını gösterüb ḥande etmiş zâtı levendân-meşreb, rindâne laṭîfeye mâ‘il muḥteşem mütereffih bir vezîr idi. Destârı bir u‘cûbe şekil idi. Tarzı sipâhiyâne ḥirtâvî kıyâfetinde amma Mısır beylerbeyinin destârına müşâbih ḳafa mişâli u kevrlerinde nizâm u müsâvât yok böyle bozuk-düzen tartağın şâdırdı. Ḥaḳ-gû ve müstakîm-i devlet idi. Ḥattâ ḳapudân iken vezîr-i a‘zam Tarḥuncu Aḥmed Paşa ile münâza‘a ve muḥâvereleri geçüb ḳapudân başı tersâne mühimmâtı ve donanma levâzımı için akçe virilmedi deyü pâdişâha i‘lâm ve pâdişâh daḥi vezîre itâb etdikde vezîr pâdişâhım ocaḳlıklardan mâ‘adâ şu miḳdârı ḥavâlât ve şu miḳdârı

naķid virdim lâkin kifâyet miķdârıyla ķanâ‘at etmez meġer mâl-i mîrîyi umûmen ana teslîm edelim dedikde ġuzûr-i ġümâyûnda mürâfa‘a oldular. Şadr-ı a‘zam ķavl-i evveli takrîr etdikde ķapudân paŗa bi‘l-müvâcehe ŗevketlû ġünkârım ġuzûrunuzda yalan söyleniyor bana ŗu miķdârdan ziyâde akŗe vermedi deyicek vezîr ġađaba gelüp âzar siyâķında ķapudâna ŗiddetle cevap vericek ķapudânpaŗa kûkreyüp vezîre sen kimsin ve kaçan vezîr oldun ben feth-i Bağdâd‘dan [73a] bir vezâretle uġur-ı ġümâyûnda ġizmetteyim sen bana böyle diyecek vezîr deġilsin deyü mütehevvirâne cevâb vermiŗdi. Rahimeġüllâh.

3.54. ZİKR-İ AġVÂL-İ MEĤMED PAŗA

Çavuş-zâde demekle ma‘rûfdur. Sivas Eyâletinden ma‘zûl iken Derviş MeĤmed Paŗa câh-ı ķapudânîden mesned-i şadârete teŗrîf etdikde manşıb-ı ķapudânîyle taltîf olundu. Altmıŗ üç bahârında (1063/1652-1653) donanmâ-yı ġümâyûn ile Baġr-i Sefîde çıkup boġazı ġâlî bulmaġla Girid‘e varup Ĥanya‘da dört ġün âramdan sonra on iki pâre bey gemisine top ve cebeġâne koyup cezîrenin cenûb tarafında sâġilde Selune nâm ġışara varup ahâlî itâ‘at ŗûretinde sekeŗ-i ? kûffâr olmaġla dört pâre top ile muġâşaradan sonra şabânın yirmi dördüncü ġünü feth eyledi. Serdâr Ĥüseyin Paŗa tarafından ķal‘a-i mezbûre ahâlîsi mutî‘-ı ġarâc ġüzâr idi deyü i‘tirâz olunup ķapudânpaŗa dönüb Rodos‘a vardıkda kûffâr donanması gelüp bir zamân limanda muġâşara eyledi. Âsitâneye geldikde altmıŗ dört Muġarreminde (Muharrem 1064/Kasım 1654) ma‘zûl ve maķâmına Murad Paŗa mevşûl oldu.

Ba‘de ez an altmıŗ sekiz Rebi‘ü‘l-evvelinin on dördüncü (14 Rebi‘ü‘l-evvel 1068/20 Aralık 1658) ġünü şâniyen ķapudân olup yedi ay mürûrunda bi-ġasebi‘l-iktizâ rûtbe-i ķapudânîye üçüncü def‘a Deli Ĥüseyin Paŗa mevşûl olmaġla bunlar ma‘zûl oldular. Def‘a-i ûlâda on altı ay miķdârı ķapudân olmuş vezîr-i âlîşân idi. Raġmetüllâhi te‘âlâ ‘aleyh.⁴¹⁶

3.55. ZİKR-İ AġVÂL-İ MURAD PAŗA İNEST

Ĥadîķa şâġibi taġrîri üzre Arnabud diyârından gelüp sakşoncu ocaġında nefer olmuşdu. Giderek çorbacı ve Bağdâd seferinde ķul kethüdâsı ba‘deġü sekbânbaŗı oldu. Girid seferinde ġidemât-ı pesendîde vücûda getürmekle Âsitâne-i sa‘âdete

⁴¹⁶ Allah‘ın rahmeti üzerine olsun.

geldikde eşnâ-yı cülûs-i Mehmed Hân'ide, Muştafâ [73b] Paşa kethüdâ Mehmed Ağa yerine yeniçeri ağası olup elli dokuz Cemâziye'l-âhîresinde (Cemâziye'l-âhîr 1059/ Haziran 1649) büyük vâlide Sultân irâdesiyle Sofu Mehmed Paşa yerine şadr-ı a'zam oldu. Lâkin eşnâ-yı fetret olup mühr-i hümayûna ba'z-ı mu'arız zuhûr idüp kendinin adem-i muķâvemetini iddi'âsın idüp

Mısra':

Îlâc-ı vâkı'a pîş ez vukû' bâyed-kerd ⁴¹⁷

fehvasınca arza-i telef olmazdan muķaddem bin altmış senesi Şabânında (Şa'bân 1060/Ağustos 1650) sadâretten isti'fâ birle Budin eyâletin ricâ itmekle merâmına müsâ'ade ve maķâmına Melek Aḥmed Paşa pâ recâ oldu.

Bu mühimmâtın tafşîli Nâimâ taḥrîri üzre budur ki çün ocaķ ağaları umûr-ı devlete bi'l-küllîye müstevlî olup retķ ü fetķ ve meşâlih-i cümle anların yed-i istiklâlinde idi. Huşûşan kethüdâ beḡin cümleden ziyâde nâm u şân şâhibi olup kapusuna cümle ulemâ vü vüzerâ mülâzemet idüp ekşer menâşib anın re'yi ile virilüp rızâsı olmadığı şûretde verilmek mümkün olmayup ve küçük vâlide ḥâmîsi olduğundan gezend erişdirmek müte'assir ve giderek devlet ve ihtişâmı ḥadden tecâvüz idüp kevkebe u vâridâtı vezîr-i a'zam berâber gelmekle ḥazm olunmaķ rütbesinden ifrât ile geçmişdi ve murâd etdikleri mevâdda vezîr-i a'zâmın adem-i müsâ'adesine müşâhibi ve nedimleri olan müneccimbaşı Hüseyin Efendi ve Budak-zâde Mehmed Ağadan mülâḥaza etmeleriyle bunlar nefy-i beled olunsun yâhud yanından teb'id etsünler deyü muşlihûn lisânından vezîre ḥaber gönderdiklerinde kelâmları kabûl olunmamaḡla beyinlerine bi'l-küllîye bürûdet düşmüş idi. Vezîr-i a'zâmın kethüdâ beyin hakkında tedbîr eylediḡi mevâyid kâr-ger olmayup kethüdâ beyin tertîb itdiḡi fitne ve daḡi vezîrin ma'lûmu olup dîvâna varmayup ṭarafeyn kîne ile müterakķıb-ı fırsat dururlardı. Ol yevm-i şüleşâda kethüdâ beyin Topkapusunda olan baḡçesinde cem'iyet tertîb idüp yeniçeri ağası ve binbaşı aḡa ve Muşlihiddin [74a] Aḡa ve Yeniçeri Kâtibi Deli Kâsım-zâde varup ḥuzûr-i ziyâfetde cem'iyet tertîb etdiler. Vezîr-i a'zâmın daḡi aşlı ocaḡdan olmaḡla beyinlerine tavassuṭ eden muşlihûn yediyle aralarında âmed-şüd mürâselât mükerrer olup bilâḡere Bektaş Aḡa

⁴¹⁷ Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

vezîrin cânibdârı ve sâ'ir Ocağ ağalarının daği esenn ü ihtiyârı olmağın işlâh-ı hâzihi'l-beyn sa'y idüp sözünde karar eyledi ki Kethüdâ Bey yine mansıbında karar eyleye. Amma Tophâneli Muştafâ Ağa için Bağdâd'da yetmişden ziyâde yeniçeri yoldaşlarını boğub suya atdı. Katli çokdan geçmiş zâlimdir deyü ittifâk idüp bilâhere anı kaçırub dağdağasından emîn ve âsûde oldular. Amma bu ma'nâ vezîre gâyet girân gelüp vezâretten bîzâr oldu. Ve kul kethüdâsı şadârete arzû-mend olup ve elinden kuvvetle mührü alup kendüyi sağ komayacağını daği bilirdi.

Nağl olunur ki yeniçeri ağası ve kethüdâ bey ve Muşlihüddin Ağa elbette Murad Paşa katl olunsun deyü ol meclisde ittifâk itdiklerinde hemân Bektaş Ağa ricâ gûne söze gelüp behey âdemler şu âdem benim hâsmımdır. Cümlelizin rızâsıyla vezîr oldu. İstemezsiniz hüsni rızâsıyla mührü şâhibine teslîm eylesün katil itmek ne içindir anın kuşca cânını elbette bana bağışlarsınız ma'kul gördünüz vezîr oldu. İstemediniz eger vezâreti bırakmazsa ol vakit bildiginiz elinizdedir dedikte bu söze acele râzı olup sükûn buldular. Ana binâ'en Bektaş Ağa Murad Paşa'ya haber gönderüb ba'de'l-yevm senin vezâretinde revnak kalmadı hemân maşlahat-i vakt oldu ki mührü götürüp tâyi'an pâdişâha teslîm ve tahlîş-i girîbân ve def'-i yemm ? eylesin dedi. Altmış bir senesi Şabânının yedinci cuma (7 Şa'ban 1061/26 Temmuz 1651) günü Murad Paşa içeri Pâdişâha varup şevketlü pâdişâhım bir memleketde dört vezîr-i a'zam olmaz işte mührün bir kuluna daği ver ben kuluna daği bir nanı-ı pâre ihsân ile [74b] hayır du'âna meşgûl olayım. Amma zinhâr mührü Yeniçeri Ocağından kimseye verme zevâl-i devletine sebep olur. Deyü tahzîr idüp mührü teslîm eyledi. Derhal Melek Ahmed Paşa'ya virilüp Murad Paşa'ya mes'ûli üzre Budin Eyâleti ihsân olundu.

Altmış üç tarihinde (1063/1653) Budin'de ba'de'l-azil Annân ? teveccühü me'mûren Âsitâne-i Şa'âdete tahvîl ve altmış dört Muharreminde (1064 Muharrem/Aralık 1654) Çavuş-zâde Mehmed Paşanın azlinden câ-yi vâlâ-yı kapudâniyle tebcîl olundu. Tevârihde tafşîl olunduğu üzre Bahr-i Sefîdde min kıbeli'llâh nâ'il olduğu nuşret ve zafer ber-vefk-ı dil-hâh-ı pâdişâh-ı dâd-güster olmağla altmış beş Recebinde (1065 Recep/Haziran 1655) sâniyen İpşir Paşa yerine sadr-ı a'zam oldu.

Nâimâ merhûm Murad Paşa'nın İpşir Paşa'dan sonra bu def'a vezîr olması kendi fitneyi tahrîk etmekle vücûd bulduğunu tafsîl idüp ulu'n-nühâye fevâ'id-i lâ yuhşâyı müştemil olmağla bi-tamâmiha İpşir Paşa vak'ası tasfîr olundu. Murad Paşa ba'z-ı mülâhazaya mebnî İpşir Paşa'ya gâ'ibâne tarafdarlık idüp Âsitâneye gelmesi için nice tedbîr idüp nâ'il-i şadâret olmasına sebep olmuşdu. İpşir Paşa daği geldikde hırş ve tama' muktezâsıyla kibr u gurûr-ı vezaret-i dâ'iesiyle Murad Paşanın hâtırını gözetmeyüp birkaç mâddeden daği şefâ'atini red idüp bârid mu'âmele idüp derûnunda gayzı olduğu daği mu'âmelesinden âşikâre olmağın Murad Paşa daği İpşir Paşa'dan bu vücûhla bi'l-küllîye i'râz u igrâz idüp muğberu'l-hâtır olmuş idi. Murad Paşa ise tâ Sultân İbrahim Han-ı şehîdin vak'asından berü ta'ayyün şâhibi ve li-ümmihâ vâlide-i mu'azzamaya müntesib ve anların zîr-i nazar-ı himâyelerinde olup ulüvv-i himmeti muktezâsıyla vezîr-i a'zam olmuşdu. Dâ'imâ ehdâ-yı mâliye ve müfâbe'at evâmîr [75a] ile ol cânibe hizmet ile gelmişti. Ve tahşîlini dâ'imâ bezl u infâkdan hâlî olmamağla enderûn u bîrûnda kıti çok ihsân-dîdesi var idi ki cümle ana tarafdar ve câsus-i haber-güzâr idiler. İpşir Paşa'nın ise enderûn u bîrûnda bir mangır ihsânına mazhar olmuş yok. Belki garâmet-i mâliye ile tarafından mağdûr olmuş düşmen kıti çok idi. Murad Paşa bu vechile nâmını almış meşhûr bellü vezîr olup ale'l-huşûş bu sâlden muqaddemce rû-yi deryâda hayli hizmet vücûda getürmekle memdûh-i âlem u pâdişâh yanında müvakkır ve muhremet olmuşdu. Bu esnâda enderûn-ı hümayûnda olan tarafdarları takrîbiyle pâdişâh hazretleri kendüyi huşûr-i hümayûnlarına da'vet buyurup İpşir Paşa'nın haberi yog iken şeref-i pâ-y-bûse mazhar etdiler. Ve bir biri üzerine iki hil'at-i semmûr giydirüb lala göreyim seni donanma-yı hümayûn umûruna takayyüd ile sene-i sâbıkada vücûda getürdüğü hizmetinden ziyâde senden hizmet me'mûl-i hümayûnumdur deyü istimâlet buyurmalarıyla Murad Paşa'nın şân u unvânı ezâ'af-i efzûn oldu.

Vezîr-i a'zam İpşir Paşa evvelden daği Murad Paşayı istiğâl idüp vücûdunu kaldırmağa sa'y ederdi kendinin haberi yogiken bu iltifât-ı şâhâne şudûrundan hezâr mertebe müte'ellim olup hased-i cibillî ve gayret-i makâm deryâsına dalup ve deķâyik tedbîrâtdan gâfil olmağın hevâm-ı avâm gibi adâvetini izhâra başlayup isnâd-ı takşîrât ile zevâline tarîk bulmak hayâline düşüp tersâne mühimmâtına akçe vermemek ve havâlât tahşîli ihtimâmında kuşûr etmek ve müsâ'adesi mühim olan umûruna ta'vîk u tesvîk ile mu'arız olmak misillü mekr ü hîle idüp donanmayı tez

kaldir deyü ibrâm u isti‘câl ile haberler daîi göndermeye başladı. Şağîr u kebîr kendüye düşmen-i cân iken ve zevâline fırsat ararlar iken Murad Paşa gibi tevâbi‘ ve levâhıkı çok âlem lütfunu görmüş ve el-ân lütf u kereminden ümîdvâr oldukları yed-i gâlib şâhibi bir vezîr ile [75b] hûsûmet u âşikâre adâvet göstermek ne kadar bî-ma‘nâ işdir mülâhaza edemedi.

Beyt:

Ve mâ min yedin illâ yedüllâhi fevkahü

Ve mâ zâlimin illâ se yüblâ bi zâlimin ⁴¹⁸

mefhûmu üzre kudret-i ilâhiye İpşir Paşa’dan ahz ü intikâm için Murad Paşa’yı üzerine taslîf idüp mücâzât bu şûretle zühûra geldi.

Bu eşnâda donanma çıkmasının vakti karîb olmağla vezîr kapudân Murad Paşa’ya her gün mübâşirler ile âdem gönderirdi ki elbette donanmâ tedârikini âcilen görüb çıkmağa takayyüd eylesünler ve illâ mu‘âteb olurlar deyü te’kîd ile tenbîhler etdikce Murad Paşa mübattan ? ve muhayyil olmağla niyâz-gûne haberler ile cevâb verüb baş üzerine fermân efendimizindir, leyl ü nehâr sa’y u hizmetindeyüz, ser-mû takşîrimiz yokdur. Lâkin defterdâr paşa hazretleri donanma mühimmâtına iktizâ eden akçeyi vermekde te’hîr u ta‘allül ediyor beher hâl akçeye muhtâcdır. İhsân ü kerem idüp bu kullarına tenbîh buyurdukları tenbîh-i ekîdi defterdâra buyursunlar ki anlar akçe yetiştire ve illâ bu kullarının hizmet u tedârike kuşûru yokdur deyü cevâb gönderdi. Bu haber vezîre vardıkda vezîr derûnunda olan hasedi ketme kâdir olmayup pâdişâhdan varup iki kürk giyen akçeyi daîi bulmak gerekdir deyü âşikâr söyledi.

Vezîr meclisinde ve hizmetinde olanlardan Murad Paşanın câsusları vâfir idi. Ol sâ‘at Murad Paşa’ya yetişürdiler gayri adâvet âşikâreye çıkup Murad Paşa kem gayreti miyânına nidâ idüp bir gün vezîri tersâneye varup eşnâ-i meclisde Murad Paşa’ya hitâb idüp paşa bi eyyi hâlin bu haftanın içinde donanmanın ihrâcına pâdişâhımız muhkem tenbîh itmişdir. Elbette tedâriklerini görüb çıkmak gereksiz sonra cevâba dir olamazsız dedikde hemân Murad Paşa tenahnağ-ı vezîrân ile boğaz

⁴¹⁸ Hiçbir el (kudret) yoktur ki ol gücün üstünde Allahın kudreti olmasın. Hiçbir zalim yokdur ki zalimle cezâlandırılmasın.

ırtlayup iki dizi üzerine gelüp dilîrâne Sulţânım el-yevm tekmîl-i mühimmât donanma için dört yüz kise masrafa ihtiyâc vardır hâla [76a] imdâd olunmadıkça donanma çıkmaya imkân yokdur deyüp kat'î cevâb virdi. Vezîr dedi ki şadâretiniz eyyâmında sa'âdetlü pâdişâhımızdan dört yüz kise istikrâz idüp deyn temessükü vermişsiz hâlâ memhûr temessükünüz pîş-i tahtalarındadır birkaç def'a tahşîlini bize fermân buyurdular. Hâtırınıza ri'âyet itdiğimiz için istihmâl şûretinde ta'vîk idüp şimdi donanma mühhimmâtına meşgûldür. Tazyîk etmeyelim bir miqdârını mühimmâta mahsûb edersin kuşûrunu daği vahtiyle edâ ederler acele buyurulmasun deyü cevâb vermişdin hâl böyle iken tekrâr donanma tedâriki için ben pâdişâhımızdan akçe istemeye kâdir değilim ve sana bir kise akçe vermem deyninizi elbette edâ etmelisiz ol akçeyi bu mühimmâta şarf eylen dedikde Murad Paşa be hey Sulţânım ben ol akçeyi ma'a ziyâdetin edâ etmişdim. Lâkin temessükü talebe cür'et edemedim dedi. Vezîr isgâ etmeyüp mühimmâta ol akçeyi havâle sözünden gayri söz söylemedi. Murad Paşa zamîr-şinâs idi gördü ki vezîrin murâdı izhâr-ı adâvetdir. Taraf-ı saltanata daği kürk ilbâsıyla tekrîm idüp mühimmâta lâzım olan akçeyi vermemek ve adını eski temessükü bahâne ile sağalanmak taşvîrine karar vermişlerdir. Rızâ'-i teslîm şûretini gösterüb Sulţânım bu bâbda sizden bir miqdâr olsun nakde himmet ümîdinde idik ki pek muzâyaka çekmeyelüm. Çünkü siz böyle fermân buyurdunuz. Gayri lâzım olan mühimmâtı biz tedârik edelim devlet-i pâdişâhîde mâ-melekemizi edâ'-i hizmete bezl ederiz deyüp def'-i meclis eyledi ve tedârik gördü ki donanmadan ol İpşir Paşa'yı Bahır-i Adene yollayup yerine vezîr oldu. Muqaddemâ İpşir Paşa Anadolu'dan geldikde müte'allikatından Abaza Hasan ve Kürd Mehmed ve emşâli İpşir Paşa'dan havfe düşüp Üsküdar'dan berü geçmez olmuşlar idi.

Tersânede vezîr ile bu münâza'a meclisi olduğu günün ahşamında Murad paşa geceyle bir âdem gönderüb Kürd Mehmedî çağırdı. [76b] Tersânede bir تنها odada mülâkat etdiler. Kürd Mehmed içerü geldiği gibi Murad Paşa kıyâmda bulunmuşdu. Dâmen-pûse seyrettikde Murad Paşa Kürd'ü kucaklayup alnından öpdü ve yanına alup hâdden efzûn ikrâm etdikden sonra bir kîse içine beş yüz filori çıkarub bunu şimdilik kahve bahâ eylen deyü koynuna sokdu. Ba'dehü baş-ı i'tizâr ve takdîm-i merâm-agâz idüp Mehmed Ağacığım oğlum sen bir yarar bahâdır u yigitsin biz senin kâdrin gayrılar gibi bilmeziz. A'lâ biliriz şimdilik bin

perîşânlığımız vardır bu kadar şey'i ma'zûr tut ve bizimle gönül birliğinde olmak gereksin gönül hoşluğu müyesser olursa her murâdınız dil-hâh üzre müsâ'ade olunmak muqarrerdir. Vezîrimiz ahvâl bilmez dostluk anlamaz âdemdir. Gâ'ibâne bizim ana eylediğimiz âdemiyyet u tarafdârlık âlemin ma'lûmudur. Belki sen daği işitdin Moralı defterdâr mührü alup buna nefîr-i âm olmak kuvvet-i karîbeye gelmiş iken biz mâni' olduğumuz ma'lûmdur. Gelileden berü bu kadar aşhâb-ı arzın mallarını alup ırzlarını yıkup kimini daği nâ-hak yere katl eyledi. Bir mâddede bile kendüye ricâmız nâfiz olmuşdu. Şimdiyse bizi istişkâl idüp günden güne cevri u cefâyı ziyâde etmeğe başladı sizleri ve sipâhîleri hezâr va'd-i lütufla bu tarafa ma'an getürmesi pâdişahdan havf-nâk olduğu için idi.

Âmme-i âlemi müşâderet ile pâdişâha hoş olup havfden emniyet geldi. Şimden sonra ricâllerine müsâ'ade degil birer bahâne ile vücûdlarınızı i'dâm edeceği indimizde muhakkağdır. Bizi donanma ile yolladıktan sonra kellenizin hakkından gelmek tedbîrinde olduğu belki size daği ma'lûm olmuşdur dedi. Kürd Mehmed derûnunda câygîr olan vesveseyi mü'eyyed bu sözleri işitdikde böyle fırsatı Allahdan isterdi. Sultânım bu sözünüz gerçektir bu cümlemizi sağ kımaz ve bunu [77a] cümlemiz bilirüz hemân siz bir iş görün ben cân u bâşla hizmet ederim ve cümle sipâhî uydurmağa ta'ahhüd ederim. Siz gayri husûsları görün deyüp ahd ü mîsağa istihkâm verdiler. Nısfü'l-leylde Kürd Mehmed'i yine Üsküdüre yolladı. Ertesi gece mîrin mâlları zâyî' olan magdûrlar ki Deli Birâder ve Ak 'Ali ve Mi'mâr Muştâfâ ve Gümrük Emîni ve Şalih Efendiye ve emşâli kibâr-ı a'yândır hafîyyeten da'vet etdi. Kimi yalnız kimi bir hizmetkâr ile birer semtten gelüp tersâne odasında anlara daği keşf-i râz ve emvâlinizi taşhîhe biz mütekeffil u müte'ahhid oluruz dedikde anlar daği müştâk u müntazır oldukları haberi işitdikleri gibi kemâl-i mu'tava'at ile ale'r-re'si ve'l-ayn tarafdârlık ve hizmetkârlık ne gün içindir mâlımız taşhîh olmaz ise de geçdik hemân şu gaddârdan intikâm alınduğın dünya gözüyle görsek deyüp cümlesi müttefik ve müttehid olmağa îmân-ı mü'ekked ile kıavl ü kıarâr etdiler. Bundan sonra yeniçeri ağalığından müte'kâid Kara Hasan oğlu Hüseyin Ağa ki ocak halkından akıl u tedbîr cihetinden nazîri gelmemiş nahîfü'l-cisim kıaviyyü'l-kalb bir dâhiye idi. Anın daği bu aralıkda iki yüz kisesi mahv olmağa İpsir Paşa'ya kıayz-nâmı var idi. Lâkin Murad Paşa ile beynlerinde müşâfât olmayup çok biliyor kıurnaz bir tilkidir deyü sevmezdi. El-hâletü hâzihi ocağın çil Bektâşi fetk ü retkâ kıâdir âdem olmağa

anı daḥi da‘vet idüp aḡa arında size olan bürûdet ve adâveti derûnumuzdan ıkardı ba‘de'l-yevm ittâfâ ve ittiḥâd üzre olalum hayli açen karaya aldı biliyoruz bize i‘âne ve muvâfaatde bulunursan cümle açenizi taḥîḥa ta‘ahhüd ederiz dedikde emir Sultânımındır hemân ḥizmet buyurun deyüp dâmen-pûs eyledi.

Ol mürşid-i kârdan bu cem‘iyyete muntazam olmaḡla Murad Paa’nın bazû-yi tedbîrine kuvvet geldi bundan sonra mecrûḥ u maḡdûrlar [77b] bu mu‘ahedeye dâḥil umûmen yekdil oldular. Murad Paa bu tedârikden sonra Şaban Ḥalifeyi cevfi’leyde yalısından aḡırttı. Tek ve tenhâ geldi ana dediki baa âdem ben devletlü Vâlîde Sultân efendimizin ırâḡ-ı ḥâşiyım. İpşir Paa beni tara yolladıdan sonra Moralı defterdâra itdiḡini size edeceḡini bilurmisiz ol ise cümleden ziyâde mecrûḥ idi. Derd ile giryân olup yâ efendim bizim de ḥavfimiz bu degilmidir. Moralı’nın sende emânet malı vardır deyü mâ-melekemizi aldı şimdi ḥavfımızdan ḥalk ile görüemedik ḥânemizden tara ıkamaz oldu şerrinden Allah’a sıḡındı dedi. Murâd Paa mezbûre rû-yi dil gösterüb imdi var adın ḥazretlerine selâm eyle. Vâlîde Sultân efendimiz varsun ve beni adîmi bendesi olduḡum ve şadâkatim ma‘lûm-ı devletleridir. Ḥâlâ vezîr ‘aleyhimize sa‘y üzredir. İfk u iftirâ ile bize bir tōhmet u mekir fikrindedir. Tedârikimizi görüb donanma ıkıncaya deḡin üzerimize ḥüsn-i naar-ı ḥimâyeleri olsun ıkamazda bir ḥilâf ve iftirâ telḥî ederse i‘timâd buyurulmasun. Biz deryaya gittikten sonra ne ḥâlî vâr ise görsün zîrâ cümle ḥalk bundan rû-gerdân dürlü dürlü erâcîf işâbet eder oldular. Bōyle ki bir gün evvel ıkup revâne oldu ve sû’-i ef‘âlinden ḥalkın adâvetini görüb istisḡâl etdikleri bî-günâhlara tōhmet u iftirâ fikrindedir. Siz daḡi iftirâsından ḥazer üzre olmak gereksiz eserr-i emâneti mehd-i ulyâ ḥazretlerine teblîḡ etsünler deyü nâzikâne ol taraḑı yapıdı. Şabân ḥalîfe ba üzre deyüp varup zevcesi Melekî hâtunu bu ḥaber ile vâlîdeye gönderdi. Ba‘deḥü Murad Paa ul kethüdâsına ve Ocada olan etbâ’ına ve ırâḡlarına ta‘lîmi lâzım olan umûru tenbîḥ u tefḥîm eyledi. Murad Paa bu muaddemâtı tertîb etdikden sonra selḥ-i cemâziye’l-âḡirede yine fermân-ı vezîr üzre işinde sa‘y ve ihtimâm gösterüb baterdeye fenerleri nab ve üç günden sonra donanma gemilerine levend yazısıdır. Bir haftadan sonra Fillandiye [78a] açılma üzre tenbîḥ ve meydana açe döküb leyl ü nehâr işinde ihtimâm gösterdi. Gûyâ birkaç güne deḡin işin görüb gitmek üzreyim şeklinde vezîr fermân birliḡini izḥâr eyledi.

Receb gurresinde halk arasında bir avaz çıkdı ki vezîr-i a‘zam levendî ve sipâhîleri İstanbul’a geçürüb yeniçeri odalarını basdırub zümre-i Bektâşîyyeyi kırdıracaqdır. Bu şadâyı halkın lisânına düşürdüler. Kethüdâ beyin tenbîhi üzre odaların taşra kapularına kârbân sarayı mişâlî atlar duhûlünü men‘ edecek zencîrler işleyüp kufüller aşdılar ki hiç ma‘hûd-i ma‘nâ degil idi. Der-aķab İpşir Paşa Üsküdarı geçüb firâr edecektir deyü bir avâza dağı çıkardılar. Bu haberler bir vechile şüyü‘ buldu ki âmme-i halk esvâķda ve ekâbir odalarında hattâ etfâl vü nisvâna varınca bunu söylerlerdi. Âlem birbirine girüb vahşet-i azîmeye mübtelâ oldular bu ahbâr-ı kâzibe cümle Murad Paşa tarafından olanların düzmesidir ki vezîr şaşırub ocaķ ile vezîr beynine bir bürûdet ilkâsı için ihdâs ederlerdi. Bin altmış beş Recebi gurresinde (1 Recep 1065/7 Mayıs 1655) Kürd Mehmed Üsküdar’da vezîr İpşir Paşa’dan mecrûh ve me’yûs olan zümre-i sipâhi kendüye uydurub Murad Paşa ile ahd ü mîşakını söyleyüp İpşir Paşa’yı vezâretten kaldırsak Murad Paşa cümle ricâlarımıza müsâ‘ade etmege müte‘ahhid oldu dedi. Anlar dağı mecrûhü’l-ķalb olmağın fırsatı ğanîmet bilüb bu yolda ķatl olunuruz ya bu işi başa çıkaruruz deyü ittifâķ idüp Kürd’e mütâba‘at etdiler. Yeniçeri ocağı ise zâbiţlere bağludur. Zâbiţler cümle bu işe karar vermişler hudûş-i fesâda muntazır oldular. Recebin ikinci sebt günü ki Kürd Mehmed sipâh-i kethüdâ yerleri ve zorbalarından beş yüz kadar âdem ile Atmeydanına vardılar. Nizâm-ı devlete ve ref‘-i mezâlîme müte‘allik söyleyecek sözlerimiz vardır. Yeniçerileri yoldaşları gelsünler deyü odalara [78b] haber gönderdiler. Odabaşılar neferleri odalara ķapayup şûret-i mu‘âmele men‘ idüp yoldaşlar ayıbdır bir alay levendler arasına varmak sizlere lâıyık değildir erkânsızlık etmen deyü tehdîd u muşanna‘ tenbîhler eylediler. Amma cumhûr tarafından mükerrer âdemler geldikde nefer odabaşıları dinlemeyüp gürûh ile taşra oldular ve gerķekden men‘ şadedinde olan mübtedî odabaşıları omuzlayup ķalfalarını yuvarladılar. Ve her oda yoldaşları oda başlarını zor ile önlerine ķatub meydana geldiler. Kürd Mehmed fesâdiyete başlayup yoldaşlar biz ķadîmü’l-eyyâmdan berü yoldaşlar ve ķarındaşlar iken mâ beyne münâfık girüb aramızda lâıyık olmayan fesâdlar zuhûr etdi. Mezâ mâ mezâ biz cümlemiz din ķardeşleriyüz ve pâdişah kullarıyız hâlâ âlem zulümle şöyle oldu öte yaķa elden gitdi şöyle oldu böyle oldu deyü yukarıdan berü söylenen sözleri söyledi.

Halbuki bu makûle mezâlimi def' etmek dîn ü devlet umûruna nizâm verilmeğe müte'allık tedbîri meşverete geldik söyleşecek hûşûşlar vardır. Ağalarınız ve zâbiîleriniz bunda yokdur. Ma'kûli budur ki biz varup sizin ağalarınızı ve zâbiîlerinizi evlerinden çıkarub getürelim ve siz varup bizim zâbiîterimizi meydana getürmek gereksiz deyü nice muqaddem baş eyledikten sonra cümlesi pek ma'kûl dediler. Sipâh zümresi varup bin cân ile meydana gelmeye tâlib olan yeniçeri zâbiîlerini şûretâ cebr ü kahr ile kaldırub yeniçeri tâ'ifesi daği sipâh ağalarını ve zâbiîân vü müte'ayyinleri meydana getürdüler. İki ocağın zâbiîleri ve ağaları temennü' gösterüb yoldaşlar ayıbdır ve cem'iyetde memnû'dur efendilerimize arz idüp bir hâl ederiz müsâ'adesine mütekeffiliz deyü alâ mele'i'n-nâs haykirub müdâfa'a ve mümâne'at gösterirlerdi. Yoldaşlar ise hayır elbette varırsız ve sizleri zor ile götürürüz deyü hücûm ve keşâkeşler [79a] ve toparlamalar ile bu kıyâfetle cümlesin cem' eylediler. Hattâ bu vakte gelince hudûş eden fitnelerin ekserine cebeci dâhil olmuş değil iken anlar daği işitdikleri gibi âdem varmazdan evvel umûmen cân atub geldiler.

Umûm asker zâbiîleriyle hazır olduklarında sipâh-i kethüdâ yerlerinden bir ağzı celikli herif ayağı üzre durub yeniçeri ve sipâh beyninde mürûr eden bürûdeti def' ve bu iki kul birbiriyle müttefik oldukda terettüb eden kuvvet ve menfe'ati tafşîlden takarrür idüp tarafeynin derûnunda olan künye-i kadîmeyi bil-küllîye ferâmûş etdirdi ve yoldaşlar yırtık dikiş pek olur ba'del-yevm birbirimiz ile ke'l-evvel yine şıdık karındaşlar olalım ve şıdık ile ittifâk u ittiḥâd edelim dedikde cümle sipâh belî belî yeniçeri ocağıyla karındaşlarınız olan oldu giden gitdi ba'de'l-yevm ittifâkımızda sâbit-kademiz deyüp gülbank kopardılar. Yeniçeri ocağında daği müşkil kıyafetlü pîl endâm bir ocağ ihtiyarı ilerü gelüp sipahileri muḥaṭab tutub iki ocağın barışmasına ve ittifâkına müte'allık tûl u dirâz bir aḫsâna baş eyledi ki yeniçeri zümresinden daği belî belî öyledir sipahîler bizim karındaşlarımızdır sâdık yoldaşlarımızdır. Mezâ mâ mezâ mürûr eden vaḫ'alar ḫatırdan cümle iḫrâc olunup barışımızdır deyü gırîv u gülbank kopardılar. Ba'dehü bu iki pîr el kaldırub ocağlarımız yarlıgına gönüller birliğine Fâtiḫe deyüp Fâtiḫa okundukdan sonra ol iki ḳoca ḳucaḳlaşub öpüşdüler ve iki taraftan gülbank cekilüb iki ocağ birbirleri ile sîne-sarf olup barışdılar ba'dehü la übâli şeklinde bir yere gelüp meşverete başladılar.

Sipâhiler derûnlarında olan ahvâli meydana gelüp Anadolu'da olan mezâlimi ve levend eşkıyâsını ellerinde iyalleri esîr gibi olup arz u mâl ğarâmetine müte'allık olan kažiyyeleri vezîrin taşrada ve Âsitânede [79b] olan mezâlimini alâ hiddetin beyân etdiler. Ol bir zümre daği taşdıķ idüp beli taşrada olan mezâlîme bizde muṭṭalı' olduk ve bunda olanları gördük dediler. Ba'dehü dediler böyle zulüm u ta'addî ve cevri ile zâlemeyi memâlik-i İslâmiyeye taslîṭ ve bilâd ve iyâdi tahrîbe sebep olan vezîre şer'an ne lazım olur idüĝine etraf ulemâsından fetvâlar aldık ve mûcebi icrâ olunmak lâzımdır deyüp vâfir fetvâlar bir yeşil kumaşa yapıştırılmış çıkarub okudular. Yeniçeriler mu'teber gösterüb bizde sizinleyüz bu fetvâların maẓmûnları icrâ olunmak bâbında cümlemiz sa'y ederiz deyü icrâ-yı murâdları olan nîce nîce aĝrâz-ı fâsîdelerini îrâd u ta'dâd idüp cümle şarf -ı maḳdûr ederiz deyü kavlı ü qarâr etdiler ve cümlelerin ittifâkıyla Kürd Mehmed şâhib-i kelâm ta'yîn olunup her ne ḫuşûşa müte'allık söz olursa cümlelerin tarafından sen söyle dîvanı şadr-ı meclise getürdüler. Kürd Mehmed varın müftüyü buraya getürün deyü bir gürûh âdem gönderdi. Müfti Efendinin ḫaḳîḳat-i ḫâlden bir hoş ḫaberi yok acebâ cem'iyet nice oldu derken nâ-gâh ol gürûh gelüp hanesine doldu. Bir kaç ihtiyarlar efendiye gidüp Sultânım yeniçeri ve sipâh ocaķları ale'l-umûm Atmeydanına cem' oldular. Cenâbınıza selâm etdiler. Şer'an ba'z-ı ḫayırlı maşlahata müte'allık sözleri vardır. Teşrifinizi ricâ ederler. Muḫalefet müte'assir bi'z-zarûre Müfti Efendi süvâr olup meydana vardı. Kıyâm u ikrâmdan sonra bunlar tafşîlî ahvâllerini müftiye söyleyüp elbette varup şadr-ı a'zamı buraya getür şer'an da'vâmız vardır dediler. Müfti Efendi bu teklîf-i anîfi taḫlîş-i cân için ğanîmet bilüb oĝullar sözleriniz gerçektir icrâ-yı ḫaḳḳa taḳayyüd cümlemize vâcibdir ben varup vezîri getüreyim deyüp mühlikeden sıyrıldı. Doğru vezîr sarayına varup keyfiyyet-i ahvâli bildirdikde ol vakit ğâfil devletlünün gözleri ḫûb-i ğarûr [80a] u gaḫletden bîdâr olup hay efendi bu ne aşıl sözdür beni yanar ateş içine mi götürsen gerekdir pârelitmekmi istersin deyüp müftiyi sarayında alıḳoyup Kürd Mehmed sebt günü geḫüb bu fitneyi ḳaynadup Pazar günü şeyḫü'l-islâmı getirüp vezîr gönderdiklerinde vezîr kažiyyeyi pâdişâha telḫîş idüp def'ini ricâ eyledi.

Pâdişâh-ı âlem-penâh ḫazretleri tersâne baĝgesinde idi. Taraf-ı pâdişâhiden ḳapucular kethüdâsı cem'iyete varup murâdları nedir ḫuzûruma i'lâm idüp kendüleri daĝılsunlar fermânını teblîĝ itdikde Kürd Mehmed yerinden ḳaḫkub emir

pâdişâhımızdır huzûr-i hümâyûna yüz sürmek ricâ ederiz arzuhalimiz vardır müsâ'ade buyurulsun dedi bir kaç def'a âdem vardı geldi me'mûlları vezîrin izâlesi idi müsâ'ade olunmadı. Ol gün ahşam erişmeğin ebû'l-feth ve merci'ü'd-dehân Murad Paşa tarafından tenbih ile yeniçeriler sipâh-i zâbîterini ve ağalarını ve eşbehlerini odalara tevzî' idüp gulüğe aldılar it'âm u ikrâm ile merâsim-i ziyafete ri'âyet etdiler ol gice sipâh yeniçeri odalarında cebeci ve topçu ve sa'ir neferât meydanda gecelediler cem'iyet iki gün mütemâdî olup haberler varup inhilâlîne sa'y olundukça müfîd olmayup gittikçe çoğalup iki gece yeniçeri odalarında müsafir kaldılar. Murad Paşa isi tersanede aslâ berü cânibe kulak kabartmayup donanma mühimmâtına ve ümmeti dâmen-i dermiyân idüp hizmetinde idi.

Cem'iyetin ikinci günü padişâha haber gönderüb sarây-ı hümâyûna teşrîfiniz ma'kûldür denmekle vâkt-i asırda kayıklar ile sarây-ı âmireye nakl buyurdular. Kapudân Murad Paşa azîm top şenliği etdirdi. Kul kethüdâsı Muştafâ Ağa İpşir'in tarafına vâde deynesi olmağla câsus gelüp haber getürdiği sana sût-i kâsd vardır. İpşir Paşa'nın mu'înidir dediklerini söyledi. Ol daği tebdîl-i cân ile ihtifâ idüp cem'iyete varmamış idi. Ana binâ'en Şamşuncubaşı [80b] Keçeci oğlu Mehmed Ağa kul kethüdâsı olup tornacılıktan ma'zûl aşçı 'Ali Tûsî Sabuncu oldu. Mağzar-ı Süleymân Ağada muhtefî oldu. Üçüncü gün ale's-sehar âmme-i asker baħr-i mevâc gibi çalkanub âlet u levendân zulmünden İstanbul'a dökülüb gelen re'âyâ vu fuğarâ ve şikâyetçiler başlarına haşır yakıb askerin önüne düşüp dâd ü feryâd ederek Atmeydanından kalkup Atmeydanı'na yürüyüp kubbe-i âsumânî velvele ile pür şadâ eylediler. Ve şalât-i subhdan sonra şehir kapuları kapanub duhûl u hurûc men' olundu. Atmeydanına vardıklarında bir ruk'a yazup İpşir Paşayı ve kethüdâ beyi isteriz deyü bir ihtiyar ile huzûr-ı hümâyûna gönderdiler ruk'aları vüşûlünde pâdişâh nush u pend için yeniçeri Ağası Ken'an Paşayı gönderüb meydana gelüp sa'âdetlü pâdişâhım buyurdular. İbşir Paşa lalama gayri yerde manşıb verüb diyâr-ı âhîre gönderirim mührü gayriye veririm ocaklarına müte'allık ve sâ'ir ricâllerine müsâ'ade olunur dağılsunlar buyurdular deyü tebliğ-i risâlet etdikde cümlesi kıyâm idüp pâdişâha hayır dü'â etdiler. Fermân pâdişâhımızdır amma siz beher mâh kırk esâmî maħlûl isteyüp odabaşılar nâcâr kalmağla sağ yoldaşların esâmîlerini maħlûle zabt vermeleriyle bu kadar yigitleri çalık ve nâ-murâd eden zâlim degilmisin bre urun

deyüp hücum etdiler. Ken'ân Paşa at boynuna düşüp tolu dizgin gücle saray-ı hümayûna can atdı.

Ol vakit fettânlar lisânından bir haber şâyi' oldu ki Müfti Efendi İpşir Paşa ile müttefikdir. Sipâh u yeniçeriden bâgî olanların katli lâzımdır demiş ola bu haber asker arasına düşdüğü gibi bre zâlimin büyüğü müftidir. İpşire bu kadar zulmü ta'lîm eden odur biz anı vezîri getürmeğe gönderdik ol varup vezîr sarayında kapandı hakkımızda fetvâ vermek tedbîrindedir. Müftiyi [81a] daği isteriz demeğe başladılar ve tekrâr huzûr-i hümayûna âdem gönderüb vezîri ve müftiyi ve kul kethüdâsını isteriz dediler. Bu aralıkda Murad Paşa ayyarlarında nice fitnekârlar kavga karışdırmak için breh bunda ne durursuz vezîr Üsküdar da olan levendlerini berü saraya geçirüb sedd-i seyf idüp cumhûru kıracaqdır şadâsını halk arasına koyuverdiler. Asker bu şadâyı işitdikleri gibi cûşa gelüp o bizim üzerimize gelmezden evvel biz anın üzerine varalum deyüp vezîr sarayına doğru yürüdüler. Cem'iiyyetin âheri henüz meydânda iken ilerüsi vezîr sarayına varup içerü hücum etdiler. Meğer vezîrin etbâ' u gılmanı tîr ü tüfeng ile hâş dururlar imiş ok sürüb ve tüfeng boşadup hücum edenlerin bir kaçını mecrûh etdikleri gibi sâ'irleri geri dönüb tahkîk bunun murâdı bizimle muhârebedir deyüp ekseri silahsız bulunmağla cümlesi âlât-ı harb ile silahlanmak için döndüler. Silahı olmayanlara tîg verilmesine tüfeng ve balta ve bıçak ve nacak tedârik idüp tevzî' etdiler.

Ez-in cânib vezîr deryâ-yı hayrete müstağrak ne işleyeceğin bilmez idi. Müfti kendüye hitâb idüp devletlü biz bunda ne dururuz etbâ'a varınca halk sizden rûgerdân oldu. Tarafdâr olsalar bile asker-i sultân ile muhârebe muhâldir. Asker silahlanub şimdi gelürse hâl müşkil olur dedikde efendi ne işleyelüm dedi. Buyurun pâdişâhın yanında bulunalım selâmet andadır dedi. İpşir paşa kethüdâsına nigâh-ı acz ile bakub acebâ karşuya geçmek ve bir tarîk ile Üsküdar da bulunmak mümkünmidir dedikde kethüdâsı Sultânım ol tedbîrlerin vakti geçdi şehir kapuları bağludur. Hemân Şeyhü'l-İslâm Efendinin dediği gibi saraya varmak gereksiz dedi. Türkçe bilmez bir bahadır ve silahdar var idi. Eski emekdârı idi. Hemân huşûnet ile ortaya atılıp Üsküdar a geçmek fikrini evvel tedârik itmek [81b] gerek idi. Kılıç başı üzerine gelmeden bu tarayı tutmayan âdemin hâli budur saraya varsanda pâdişah ve sarayda olanlar senin sağlığın isteyecek değildir. Vezîr için askere karşı durulup âhîret

yerağını gör deyüp fırlayup çıkmış vezîr oğlanın sözünden müte'essir olup efendi kalk saraya gidelim şu oğlan kadar rüşd u aklımız yoğımış hizmet edelim mülâhazasıyla cümle halk kendümüze düşman etmişiz. Emir Allâh'ındır deyüp te'essüf-künân sarây-ı hümayûna gitdiler. Vezîr çıktığı gibi askerin gelecek haberi daği vürûd itmekle etbâ'-ı vezîr parekende ve perîşân oldular. Yarım sâ'at geçmeden yağma-girân-ı asker cerâd-ı münteşir gibi sarây-ı vezîr dolup yağmaya başladılar. Bu kadar seneden berü İpşîr Paşanın cem' ve iddihâr itdiği ve mühre nâ'il olandan berü peydâ kıldığı bî-had filori ve sâ'ir nüķûd u cevâhir ve tefârîķ u emti'a vü fağfur ve semmûr nevâdirdir ki had u hasırdan efzûn idi. Umûmen yağma ve talan etdiler her şahıs götürebildiği kadar şey aldıktan sonra hamal-vârî arkalarına tahmîl idüp öyle göturdiler.

İpşîr Paşanın hazîne kâtibi Mehmed Çelebîden menķûldür ki ķable'l-vâķ'a vezir filori defterin istid'â dört yüz bin ğuruşluk filorisi der-hazîne olduĝu arz olundukda yüz kiselik filori ayırup hareme götürdü. Cenâb-ı sultan hazretlerine hibe etmiş sultan uķalâdan olmaĝla ol filoriyi kendü nüķûd u cevâhir ile defn ve yâhud bir âherine nakl etdi derler ve yüz bin ğuruşluk filoriyi daği dört muhtaşar şandûķaya yerleşdirüb rabt idüp dehlîzde bir nakli âsân yere vaz' etdirmişdi. Ertesi ĝâ'ib oldu kim götürdi ve kime virildi ma'lûm olmadı bâķî kalan bu kadar tuhaf u nevâdir ve nüķûd yağmacılar elinde talân oldu deyü nakl eyledi

Hülâşa-i kelâm vaķt-i aşra dek kâr-i yağma tamâm olup vezîr sarayında [82a] kuru haşır bile ķalmadı. Andan çıkup müftinin hânesine varmak istediler lâkin şikârını alanlar ketm ü ihfâ için parekende olup ahşâm daği ķarîb olmaĝla ol işe erteye alıķodular. Ol gece ale'l-âde sipâhîler yeniçerileri şımf u sâ'ir asker meydanda yatub ayrı bir ĝurûh müftinin hânesini yağmaya varup yüz elliden berü hânedân cennet-cânişin müddehir olan nefâyis u emti'a ve başt u kütüb-i nefîse ve tuhaf u nevâdir-i nâdîde ân-ı vâhidde târac-kerde-i dest-i bî-edyân oldu.

Menķûldür ki raf'u nakle kâbil olan eşyâdan eşer ķalmadıkda minderleri paralayup yol ortasında biraķub maħzenlerin temür ķapılarını ve pencerelerini ve su yollarını ve ba'z-ı suķûfün ķurşunlarını hattâ müftinin kütübhânesi ve maħşûş odası olan mekânın sedefkârı ve halkârı dolab ķapaķlarını koparub göturdüler. Haremde olan nisvân mühimmâtı ve bisât vu âvânîye varınca ĝâret etdiler serhoş erâzil ĝâret

etdikleri eşyâyı yolda rast geldiklerine cüz'î bahâ ile fûrûhte âdem ararlardı. Asker bu fesâda cür'et etdikden sonra gitdikce cem'iyetleri kesret bulup merâmlarına müsâ'ade olunmaksızın def'leri retîne-i muhâle vardı ez in cânib İpşir Paşa ve Müfti saray-ı âmireye vardıklarında huzûr-i hümayûna dahil oldular. Sâ'ir vüzerâ vü ulemâ cümle da'vet olunup aqd-i meclis meşveret olunmuşdu. Def'atıyla def'ler için âdemler varup ısrârlarını huzûra i'lâm ederlerdi lâkin maksûdları şudur vezîr vü müftiden hicâb ve pâdişâhdan havf idüp taşrîh edemezlerdi. İpşir Paşa sade delilik idüp pâdişâhım anlar fesâda müte'âl oldular murâdları pâdişâhıma su'-i kısdır fermân buyurun, Alem-i rasûlüllah 'aleyhi's-selâm çıksun ve cümle şehir halk ı cem' olsun bostancılar ve sâ'ir sarayda [82b] olanlar kuşatsunlar. Üsküdar da olan levendân kayıklar ile saray iskelesine gelüp çıksunlar ve cümlesinin hakkında gelinsün dedi. Sâbıkda olan câmi'-i Sultân Ahmed vak'ası gibi belki bir iş görülür zan etdi haberi yok ki bu cem'iyete yalnız kendü için tertîb olunmuş idi. Askerîde ve şehirlide ve saray halkında vezîre yazıkdır lafzını söyler bir âdem yogıdi. Pâdişâh ümmî olmağla zarar-ı âmdan zarar-ı hâş ehven idüğünü bilmeyüp ve livâ-i rasûlüllâh sallâllhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem çıkup ümmet-i Muhammed olan sancak altına gelsün demek ol vakit olurdu ki bir kavim hilâf-i şer' tecemmü' ve tahsîr itmekle hurûc ale's-sultân idüp havâs u avâmın ekserî taraf-ı saltanata mutî' ve muhabbet ile münkâd bulunmuş olalar ki mutî' olanlar müctemi' olup muhâlifinden mütemeyyiz olalar. Cem' olan mutî'ler ile muhâlifinin istîsâline iktidâr hâşıl ola amma ne'üzü billâhi te'âlâ halkın ekseri belki cümlesi taraf-ı hilâfda bulunup kibâr u havâşsın re'y ü tedbîrleri daği anları te'yîde mün'atîf olduğu şûretde alem-i Rasûlüllâh 'aleyhi's-selâm çıkarılsa da cümlesi tahtına cem' olup ibâdüllâha nâfi' maşlahat budur deyü yine istediklerini ederler. Halkı cem' için alem ihrâcî icrâ-yı hak ve ibtâl-i mezâlim ve ebâtıl için gelmişdür. İcrâ-yı bâtil için ihrâc-ı alem olmaz.

Hulâşa-i kelâm cumhûr-i âmmeye cevâb verilmez cemî' devletlerde ehl-i seyf müttefik oldukda istedikleri umûru icrâ ede gelmişlerdir. Çûn fitne-i mütemâdî olup vezîr ve müftinin saraylarını yağma etdikleri sem'-i hümayûna ilkâ olundu. Pâdişâh hazretleri muhtâr olup bu cem'iyet ve fesâddan murâdları nedir deyü su'âl buyurdular. Murad Paşa göz ucuyla kûl kethüdâsı Keçeci oğlu Mehmed Ağaya işâret etdi iş bitecek mahalle geldin söyle şeklinde gamz-ı ayn ile destûr virdi pâdişâhın su'âline hâzırından kimse cevâb vermeyüp vüzerâ vü ulemâ [83a] ve a'yân-ı seref-rû

idüp yere bakdılar kûl kethüdâsı halkın en aşağısında idi el bağlayup durdu. Murad Paşanın işaretiyle cür'et idüp ilerü muqabele-i hümayûna gelüp du'â ve senâdan sonra devletlû Padişâhım kullarınız cümle pâdişâhımızdan hoşnûd ve râzılardır. Ancak vezîr lalanı istemezler deyüp İpşir Paşayı gösterdi. Paşa hâzretleri daği ne istemezler dedikde Müfti Efendiye istemezler dedi bundan muqaddemce ise taraf-ı pâdişâhîden fermân ile vâ'iz Veli Efendi cem'iyete gönderilmişdi. Mezbûr Veli Efendi ol vakit meşâyihün meşhûru oldu ekâbir ile muhteliş baş-ı kelâma kâdir bir müteharrik-i âlem idi. Hatta ehl-i dünya ve ekâbir-i avâm ve mütevellât-i tüccâr ve ser-kârde olan ocaqlar zâbiheri ve neferâtıyla umûmen ihtilâtı cihetinden ilmen dahl idüp Veli Ağa deyüp tezyîf ederlerdi. Yeniçerilerin lisânını bilir ve anlar ile muhteliş olmağın cem'iyeti def'a belki nuşh u pend ile söz geçüre deyü cümlelerin re'yi ile me'mûren gitmişdi. Atmeydanına gelüp cümleye padişâhdan selâm getirüp dağılmağa müte'allık kudreti mertebe harb-zebânlık idüp söyledi. Kürd Mehmed ve sâ'ir ihtiyârlar vâ'iz efendi tâ vezîr ile müfti katl olunmadıkça biz dağılmazız deyü tarafın hâli böyle Anadolunun hâli şöyle deyüp yukarudan berü zikr olunan mezâlim efsânelerini ale't-tafşîl beyân eylediler.

Ol daği gördü ki naşîhat ile tepecek ve def' olunacak iş değil hemân reşîhine başlayup Kürd Mehmed'e tahsîn yüzünden başını tahrik ederek vallahi ağa bir kitâbî söz söyledin bu genc yaşında ahvâl-i âleme bu kadar muttali' olmağa hezâr âferîn akıl yaşta değil baştır dedikleri gerçektir. Nakîh Ağa işte dâ'iniz bu sözleri her birine kerrâtıyla [83b] söyledim. Allah işlâh edecekleri hiç birisi dinlemedi. Hattâ kürsîlerimizde ümmet-i Muhammede eşnâ-'i va'zda bile söylerdim ve âlemin hâline ağlaşub işlâhı için hayır dü'â ederdik ancak du'âcı bölüğünden olmağla elimizden gayri hiç iş gelmez hâlâ vâdeyim bu ma'kûl sözlerinizi pâdişâhımıza i'lâm edeyim dedi. Kürd Mehmed ve sâ'iri bu müdâheneden mahzûz olup birbirlerine ehl-i hak ulemâ-yı gördünüzümü. Hey babam efendi Allah-ü azîmü's-şân ilmin artırsun diyerek ta'zîm ile yolladılar. Şeyh daği kalkup saraya ol vakit geldiği Keçeci oğlu huzûr-ı hümayûna durub vezîr vü şeyhü'l-islâmı istemezler deyüp tasrîhan söylenmiş idi. Veli Efendi gördüğü kažiyye tahkîk üzre pâdişâha ma'lûm olup gayri ketm u setre mecâli yok ol daği vâki'i beyan idüp pâdişâhım cümlesinin sözleri budur ve ikisi daği katl olunmadıkça dağılmağ ihtimâlimiz yokdur deyüp gerü çekildi padişâh tekrâr su'âl idüp ya Müfti efendiyi niçin istemezler dedikde yine Keçecioglu

padişâhım vezîrin na meşrû‘ umûruna temşiyet verüb rüşvetli çok meşâlih gördü. Bu mezâlim u mefâsid cümlesi anın ağmâz-ı aybı sebebiyle olmuşdur dedi ve ma‘zûlde kabâyih-i a‘mâle müte‘allik ikisinin daği cerâyimden vâfir mevâd îrâd eylediği huzzâr-ı meclis hayrân oldular. Nâ murâd İpşir Paşa gördü ki ortalık cümle kendü izâlesi için yek-zebân ve kendüden gayri bu kažiyyede müttefik vü hemrâsından olmuşdur mühr-i sultânîden belki hayât-ı müste‘âr-ı fânîden me’yûs olup taht-ı hümayûn pîşgâhına varup zemîm-pûsdan sonra pâdişâh hazretlerine tazarru‘ u niyâz eyledi.

Beyt :

Adüvv-i nevâzeş dest-i keremle şâd olsun

Hemân yanında şikest dilim murâd olsun [84a]

mefhûmunu lisân-ı hâl ile beyân idüp mührü teslîm eyledi. Bostancılar odasına gönderilüb anda katl olundu. Kara Muştâfâ Paşa türbesinde reh-güzârda defn olundu. Pâdişâh mührü Murad Paşa’ya doğru tutub gel lala al mührü seni vezîr eyledim deyü buyurduklarında Murad Paşa yer öpüb baş-ı i‘tizâr idüp ağlayarak pâdişâhım uhdesinden gelemem donanma hizmetinde olayım vüzerâ kullarınızdan bir gayrisine ihsân buyurun deyü muşanna‘ ebâ ve istignâ eyledi tekrâr ibrâm olunup ceng-i zergeri vâdisine teklîf ve istignâ tekrâr olduktan sonra alup kabz eyledi. Çûn mezbûr Murad Paşa merhûm İpşir Paşayı kahr u tenkîl ve mührü tahşîl için dîk-i fitneyi kaynadup âlemi birbirine katdı ve zü‘munca murâdına nâ’il olup kendüyi bir çâresiz derde uğratdı. Bi’z-zarûre mu‘ahede itdiği eşhâsın su‘ûbetli me‘âlîbine müsâ‘ade iktizâ idüp bâlâda mezkûr olan ağaların ve erbâb-ı hizmetin mîrîye muzammen olan akçelerini himâye ile mahsûb etdirüb sağa çıkardı ve iltizâm-ı sâbıqları üzre aldıkları hidemât ve mukâtâ‘âtı yine anlara zabt etdirüb İpşir Paşanın tevcîh itdiği âdemler mağdûr kaldı ve virdikleri peşînleri mahv oldu. Mukâtâ‘ât ve cizyeler ibtida Moralı vaktinde bunlara virilüp sonra İpşir Paşa âher kimesnelere verüb şimdi tekrâr bunlara verilmekle üç def‘a tarafeynden voyvadalar ve tahşîldârlar gönderilüb her biri bir miqdâr meblağa vaz‘ idüp kimi tamâmen cem‘-i mâl idüp bu tebdîlât u tahvîlât arasına hesâbları muhtel ve müşevveş oldu. Kimi aldığı virdüğü peşîne durur kimi inkâr idüp buna müte‘allik pîç-â-pîç da‘vâları nice zamân mümted olup kuğât u hükkâma mü’ekkel [84b] olduğundan mâ‘adâ Âsitânede Dîvân-ı hümayûnda ve

defterdâr şarayında hayli müddet süründüler. Bilâhere tahşîl olunup mîrîye vüşûl bulmayan akçeler tekrâr re‘âya fuqarâsından tazmîn u tekmîl olunup evkât-ı ihtilâlde tâkıye kapanlar aldıklarını süpürdüler. Ğadr fuqarâyâ oldu. Ve bundan mâ‘adâ sipâhın veledeslerini vermeye ve Revân ve Bağdâd seferlerinden berü çalınan esâmeleri taşhîh etmeğe hatt-ı şerîf alup va‘dine vefâ dâ‘iyesiyle dil-hâh-ı sipâh üzre veledeslerini virdi ve bu kadardan berü mensî olan çâlıkları taşhîhden mâ‘adâ ayağı çarıklı nice Etrâk ve mâtde-i fesâd ve nice eşkıyâyı esâme şâhibi etdi.

Tarhuncu Ahmed Paşa merhûm vezîr oldukda maşârifî taklîl ve îrâdı teksîrde bezl-i maqdûr edinceye dek çalışub anın gibi müstakîm ve şedîdü'l-ye's vezîrin sa'y-i firâvânıyla sipâh yirmi beş bin beşyüz doksan ve yeniçeri elli beşbin esâmeye tenzîl olunmuşken Murad Paşa bu def'ada sipâhî elli binden ve yeniçeriyi seksen bin den ziyâde eyledi sâ'ir ocaqları dahi tatyîb için bu vechile ziyâde eyledi. Tarhuncu Ahmed Paşa zamânında bile îrâd u maşrafı ihâta etmeyüp su'ûbet muqarrer iken el-hâletü hâzihi hebâya münkalib olan bu kadar bin kise akçe taşhîh-i zarûrî ve bu kadar neferât ziyâdeliği sebebiyle maşârif haddi tecâvüz ve îrâdın za'fı mertebesine bâliğ oldu. Murad Paşa bu maşârif akçe yetiştirmekden âciz qalup ne çâre edeceğini bilmeyüp tahayyür bahırına daldı ahvâl-i aşrı sâbıkan geçen şadâreti vaktine kıyâs ederdi ve bu hengâm-ı zarûreti Karûn-i vakit zorba ağaların zamanında gördüğü vüs'ate muvâfık zan eyledi. Amma mülâhazası gibi çıkmadı. Dârü's-sa'âde ağası Bayram Ağa ve sâ'ir müşâhibân u muqarrebîn [85a] tarafından vüzerâ-yı mâziyeye edegeldikleri ricâ-tengârları ve nice meşâlih için husûlünü istid'âya müte'allık haberleri gelüp muhâlefet itdiği mâtde vâlîde-i muhtereme tarafından tenbîh ve taraf-ı pâdişâhîden hatt-ı hümayûn gelmekle zü'amâ temşiyet olunurdu. İzhâr-ı şikâyet idüp maşraf çokdur îrâd azdır deyü umûrları ricâ ederler ben nereden getireyin benim işime niçin karışırılar deyü haberler gönderdikce sen fitne kaldırub bir alay eşkıyâyâ veledes vermemek ve çâlık nâmına olan zorba erâzili taşhîh itmek lâzımmı idi. Kendü kisb-i yedindir deyü qahr u nekâl yüzünden cevâblar gelürdi. Bu güne ateş qahrıyla kebâb olduğundan mâ'adâ Anadolu'da Abaza Hasan Ağanın zuhûr ve cem'iyeti dahi başına bir kayd-ı azîm olup İstanbul'a îkâz itdiği nâr-ı fitne henüz sükûn bulmadı. Anadolu'da dahi bu yüzden fetret ve ihtilâl zuhûr itmekle paşâ-yı merķûmun zamân-ı hükûmeti evzâ'-ı garîbe ve hâlât-ı acîbe ile hayret-fezâ-yı cumhûr olmuşdu.

Beyt:

Heb sa'y u taleb gider yabana

Âher dediğin ider zamâna

maẓmûn-i üzre bu müşkilât-i azîmeye çâre-sâzlıktan me'yûs ve âciz olup bu belâ-yı nâgihânı zuhûr etmezden aḳdem ve tûfân-ı mihnet başdan aşub zimâm-ı tedbîr elden gitmezden muḳaddem bu varta-i hevl-nâkden ḳurtulmak gerekdir deyü çâre-endîş olup yerine me'mûnü'l-gâ'ile bir vezîri vaẓ' idüp kendüsi ḥacc-ı şerîfe gitmeye karar viridi ve der-în-minvâl bin altmış beş senesi mâh-ı Şevvâlin on altıncı günü (16 Şevval 1065/19 Ağustos 1655) vezâretten ḳaşr-ı yed idüp mührü pâdişâha teslim etdi ve kendü iltimâsıyla Şam eyâleti kendüye tevcîh olunup ḥacc-ı şerîfe izin virildi. Ve Süleyman Paşa ki ba'de zamân Üskûdarda sâkin olup nîce zamân ömür süren pîrdir ki ḥâlâ Üskûdâr'da Doğancılar meydânında câmi'î ve sarayı ma'rûfdur ve kendüsi câmi'-i mezkûrun ḥareminded medfûn olup

Târîh [85b]

Cennet-i adne varup anda Süleymân oldu.

mısrâ'-ı târiḥ intikâlîdir, mühr-i hümâyûn Murad Paşa istişvâbıyla ana virilüp vezîr-i a'zam oldu. Ve Murad Paşa deryâdan üç ḳadırğa ile gidüp Peyas iskelesine ḳıkdı. Adanada ve Misis ve ol nevâhîden mekkârî bârgîrleri getirdip Şâm-ı Şerîfe encâma müteveccihen Ḥama'ya varup Ḥama'da alâḳa-i külliyesi olan Arnavud Mehmed Paşanın sarayına kondu. İstanbul'da keşret-i hümûmdan mizâcî cüz'ice münḥarif olup Payasda iki gün oturmaḡla ol sâhil-i pür helâhilin semmiyyet-i mâ ve rehâmet-i havası sebîlî ba'z-ı aḥlât peydâ idüp Ḥama'ya vardığı gibi ḥummâya mübtelâ oldu ve ḥummâ-yı muḥriḳaya mübeddel olup mihmân olduğu sarayda vefât etdi. Şâhib-i saray Mehmed Paşanın türbesinde medfûndur.

Ulemâ-yı Rûmun ercümendi merḥûm 'Oṡman-zâde Aḥmed Tâib Efendi te'lîfâtından *Ḥadîkatü'l-Vüzerâ*'sında der ki ḥâl-i şadâretinde mezbûr Arnavud Mehmed Paşa'nın Ḥama'da türbe binâ itdiğin istimâ' etdikde ḥınzîr defn edeyim deyü yemîn idüp sâ'ik-i taḳdîr ile türbe-i mezbûreye kendi defn olunduḡu ḡarâ'ib-i umurdandır. Maḥall-i ibretdir ki Murad Paşa muḳaddemâ mühr-i şadâret sevdâsıyla taḥrîk-i fitne idüp bu kadar nüfûs-i keşîrenin ziyâ' vü telefine bâdî ve bu rütbe âteş-i

fitenin işti'âline sebep-i kavî olup bilâhare İpşir Paşa'yı katl etdirüb ol şadra nâ'il olmuşken kendüden hilâf-ı rızâ-i ilâhî şudûr eden akvâli hasebiyle ol şadrda behreyâb oldu ve ne ömürden lezzet-yâb olup bir dakîka şafâ sürdü. Bu bâbda tatvîlden maşûd selefe ibret bâyin olmak içindir. Mülâhaza olunsâ nice fevâ'id-i sâ'ire dahî vücûde gelür. Nâimâ merhûm der ki râvî eder egerçi târihlerde Murad Paşa mührü hüsn-i ihtiyârıyla

Mısrâ':

‘Îlâc-ı vâki‘a pîş ez vukû‘ bâyed-kerd ⁴¹⁹

mısrâ'ıyla amel idüp pâdişâha teslim etdi deyü mestûrdur.[86a]

Lâkin ahvâle vâkıflardan menkûldür ki îrâdın kılleti ve maşrafın ifrât üzre keşreti sebebiyle âciz olup tavaşî ağaları ve Enderûn-i hümayûn cânibinden ricâ ve tekliflerinden bîzâr olmağın İpşir Paşayı mekriyle def' etdüğü gibi ağaların dahî istîşâli için bir cem'iyete dahî derûnu taşhîh eylemiş amma bu bâbda Müfti Efendi mahrem olmuş akçe iş görmez deyü bir tenhâ meclisde derd-i derûnunu Şeyhü'l-İslâm Hüsâm-zâde Abdurrahman Efendiye keşf idüp efendi benim takatim kalmadı hazînenin yolu zarûreti ve cânib-i haremın keşret-i şefâ'ati çekilmez bir belâdan bu ki ne vecihle tedârik edelüm dedikde ne ma'nâyâ telmîh itdiğini Hüsâm-zâde Efendi fehmi idüp tecâhülü'l-ârif muhteżâsınca cevâb verüb bunda çâre tehammül ve mümkün mertebe müdârâdır. Ekşeriyâ cem'iyet u fessâdlar akabince bu maķûle muhteżiyât zuhûr ede gelmişdür. Ortalığa bir hoş âsûde olsun inşâallâhü te'âlâ yûsr hâşıl olur demiş her ne kadar ol vâdîden söz açmış ise ağzına tıkmış Hüsâm-zâde Efendiden me'yûs oldukda azline müteşemmir olduğunu efendi duyup kaẓiyyeyi pâdişâha ve vâlide Sultâna söylemişdi. Amma Murâd Paşa bir mühîb âdem ve sâbıkan ve hâlen fitne koparmış korkunc herîf olmağla birden azline cür'et olunmayup Müfti Efendi ile istişâre olunmuş Murad Paşa duydukda huzûr-i hümayûnda ve vüzerâ vü ulemâ ile bir gün zarûret-i hazîne için aķd etdikleri meclis-i meşveretde şikâyet u ıztırâb yüzünden pâdişâhım ben tedârikde âciz kaldım îrâd yok maşrafı göremez olduk şûretinden vâfir söz söylemiş murâdı bu imiş ki cân-sâzlık re'yine havâle olunup Dârû's-sa'âde ağasının ve ba'zıların teb'îdi için ayaş basa.

⁴¹⁹ Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

Amma pâdişâh ve vâlide mühri almak için müfti ile söyleşmişler lâkin birden talebde cesâret yok hemân müfti ol meclisde ayağa kalkub [86b] paşa hazretleri çünkü bu hizmetinden izhâr-ı acz ediyorsun pâdişâhımız emâneti istiyor virin bir gayri kullarına teslim etsünler dedikde Murad Paşa bozulup hoş efendi ne güzel emaneti bir gayre verdikleri şûretde bu müşkilâta tedârik ve tedbîr lâzım degilmidir. Ol tedbîr mükâlem olunmak mühimdir dedi. Müfti Efendi ol tedbîrâta tevcîh buyurdıkları kullar ile söyleşşünler. Cenâbınızda olan mehâbetden ve her bâr böyle muştaryâne eylediğiniz şikâyetden tab‘-i hümayûn mahzûz değildir. Mühr-i şerîfi virin deyü ibrâm etdikde Murad Paşa zemîn pûş idüp pâdişâhım benim daği melhûzum hacc-ı şerîfe varup pâdişâhıma hayır dü‘â itmekdir. Ecdâd-ı kirâmınız rûhi için olsun Şam eyâletini bu kulumuza ihsân buyurun deyü mührü teslîm eyledi. Şam manşıbı hattını ve deryâdan üç fırkate götürmek hattını alup çıkıdı. Mühür Süleyman Paşa'ya virildi.

Maan oğlu Hüseyin Bey merhûm mecmû‘asında demiş ki Murad Paşa’nın bu bâbda olan sû‘-i tedbîri ve devlet-i ‘aliyyeye zarar-ı azîmi bir cürm-i kebîr idiği kâbil-i avf değildir. Askerin ziyâdeliğine ve masrafin teksîrine ve îrâdın taqlîline ibtidâ Gürcü Mehmed Paşa şâniyen Murad Paşa sebebdır amma Gürcünün zararı bunun aşr-ı âşiri kadar yokdur. Gürcü Paşanın kusûru adem-i şu‘ûru ve mağlûbiyyetinden bunun kazâsında nâ-mahşûru kasde muķârin ta‘assub u huşûnetinden nâşî idi. Kendüsi baş kırtarub zuhûr-i mücâzâtıdan aķdem Hamada mütevâri’-i te‘âli-i Hâk oldu. Amma sû‘-i amelinin vehâmeti az zamanda zuhûr idüp nîk ü bed kati çok kimseler bu yolda helâk oldu. Devr-i Mehmed Hân-i Râbi‘de on beş ay miķdârı kapudân ve iki def‘a beş altı ay miķdârı şadr-ı vâlâ-yı şân olmuşdu sû‘-i tedbîr şâhibi hod-bîn bir vezîr-i bed-haşlet idi. Tecâvezallâhü anhu.⁴²⁰[87a]

3.56. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Dellâk Muştafâ Paşa demekle Tâķ-ı kirmâye-i ? iştiḥârî resîde-nümâ-i kubâb-ı felek olmuşdur. Elviye-i müte‘addideye vâlî ve bu vechile eyyâm izz ü şânı âlî olarak ânifen tafşîli Murad Paşa tercemesinde keşide-i silk-i tahrîr kılınan İpşir Paşa şadâretinde vezâretle nişîn-i kubbe-i dîvân-ı pâdişâhi kâm-bîn oldu. Çûn kapudân-ı deryâ sâlifü’z-zikr Murad Paşa bâlâda terķîm-i şahâyif-i beyân kılındığı vech üzre

⁴²⁰ Allah onu affetsin.

şadr-ı şadâret-i uzâmâyâ i'tilâ eyledi. Târîh-i mezbûrda câh-ı vâlâ-yı kapudânî şâhibü't-terceme Muştafâ Paşa'ya erzânı görüldü.

Merhûm Hacı Halîfe lakabı Kâtib Çelebi *Fezleketü't-Tevârîh* ile *Tuhfetü'l-Kibâr*'ında ve Nâimâ merhûm Târîhinde ve Vecîhî Mecnû'asında tasfîr etdikleri üzre pâşâ-yı mezbûre câh-ı kapudânî tevcîh olundukda kabûl etmemekle altmış beş Recebül-müreccebinin on beşinci (15 Receb 1065-21 Mayıs 1655) günü ma'zûl oldu.

Amma müverrih-i be-nâm Azîz Efendi Târîhi'nin zeylinde der ki; Muştafâ Paşa kapudân olup Tersâne-i Âmireye vaz'-ı kadem etdikde erbâb-ı hûkûk her taraftan hücum idüp sedd-i sülme-i? dehânlarına imkân olmadığından mâ'adâ i'dâd-ı mühimmâtta her vechile kuşur ve askere hûd-kemâl mertebe kesel ve fütûr târî olup hazîne-i enderûnîden imdâd muhâl ve mevcûd-i sefâyin-i mîriyye ile zahiran boğazdan güzâr ba'idü'l-ihtimâl idüğü vâsıl sene-i rütbe-i ayne'l-yakîn olmağın kapudânlık gibi nâzenîn manşıbdan bi't-tav' ve'r-rızâ arz-ı ferâğ ile tefrîğ-ı dimâğ [87b] idüp ol derd-ser Midillü muhâfazasında olan Surnâzen Muştafâ Paşa'ya havâle olundu. İntehâ. Midillü muhafızlığı mezbûre tevcîh olunup bin yetmiş üç (1073/1662-1663) târihinde zulm u ta'addisi sebebiyle cezîre-i merkûmede katl olundu. Ufiye anhö.

3.57.ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Surnâzen demekle avâze-i tabl-ı iştiârî velvele-ârâ olmuşdur. Hadîkatü'l-Vüzerâ mü'ellifi tahrîri üzre evâ'il-i zühûrunda kapucubaşılık ile dâhil-i idâd-i kibâr ba'de ez-ân Karaman eyâletiyle bülend i'tibâr olup altmış bir (1061/1651) ve altmış iki (1062/1652) târihlerinde iki def'a defterdâr ve altmış üçde (1063/1652) vâli'-i vilâyet-i Temeşvar ve ihrâz-ı makâm-ı vezâret ile zemzeme-sâz ser-nâ-yı iştiâr ve altmış beşde (1065/1655) ânifen terceme-i ahvâli ketb-i şahâyif-i beyân kılınan Dellâk Muştafâ Paşa ferâğından cây-ı valâ-yı kapudânî ile dâhil kiramâye-i ? izz ü kâmrânî oldu. Donanmâ-yı hümayûn ile Bahr-i Sefîde çıkup tevârîh-i mu'teberede tahrîr olunduğu vech üzre Boğazhişara vardıkda sefâ'yn-i küffâr taşrada lenker-endâz olmağla muhârebe iktizâ idüp vakte'z-zuhurda eyyâm-ı muvâfîk isti'ânetiyle yürüdüler. Mu'tâd üzre kalyonlar önce alay bağlayup sekiz pâre mauna ve birer

çekdirme sefîneleri kalyonlara kafadâr olup müretteb sufûf ile küffâr-ı nâ fercâmın topları altına varıldıkda kalyonları akıntı Rûmeli tarafına sürüb sefâyin-i a'dâ-yı bed-li'âm yelken üzerine gelüp kapudânpaşa-yı müşârün-ileyh ve sâ'ir maunalar ve gemiler ensesinden topa tutub küffârı topa tutulmuşa döndürüb gurûb vaktine dek [88a] ceng-i azîm olup rûy-i deryâ hûn ile îhte oldu siren u direk ve sâ'ir âlât parçalarıyla gûyâ deryâda hibâb ? oldu. Seksen üç cemâ'atinden Bektaş Ağa muhkem ceng idüp darbe-i topdan maunası zahmdâr oldu. Katırcı-zâde kalyonuna yedi pâre kâfir gemisi Zenyor bi-lâ mânend üşüb işâ vaktine dek ceng-i azîm idüp süvâr olduğu geminin siren u dümen ve sâ'ir âlâtı gidüp dört yüz seksen kimseden otuz âdem kalup yedeğe alan çektiri âletlerini kesüb gitmekle küffâr sefîne-i mezbûreyi yedeğe alup getirmekden âciz kalmağla ayrılup rûzgâr kalyonu sürüb Anadolu kenârına çıkardıkda içinde olanlar karaya dökülüb tekneyi yakdılar.

Küffâr-i hâk-sâr gemilerinde daği biri yanub biri ğark oldu. Cengden sonra Donanmâ-yı hümâyûn çekilüb bir tarafa çıktı. Sefâyini ümerâ-i deryâ Bozcaadaya gönderilüb kürekci ve cengci mecrûhlarından ğayri yüz yirmi âdemin namazı kılındı. Küffâr-ı hâk-sârdan daği çok bî-dîn dûzah-nişîn olup beş altı aded gemisi noksan-pezîr ve bâkîsi zahm-dâr ve münkesir düşüp donanmâ-yı hümâyûn Şakıza doğru çekilüb gittiler. Ba'dehü küffâr yine ol eşnâda Menekşe Hışarına düşüp muhâşara birle ahâlisini tazyîk etdikleri kapudânpaşa-yı müşârün-ileyhin mesmû'u oldukda dâmen-i der-miyân idüp berren ve bahran hücum-i tâm birle a'dâ-yı bed-li'âmı şaşırub Anabolu'dan top kal'a küpler getirdib berren sefâyin-i küffâr-ı hâk-sâra havâle edecek, küffâr hışar almağa karîb olmuşken nâçâr kalkup firâr etdiler. Paşa-yı [88b] mezbûrun bu ğazâ-ı nuşret-fezâyide küllî hizmeti sebkat idüp bi-fazlillâhi te'âlâ manşûren ve muzafferen der-i devlet-i 'aliyyeye rûy-i mâlîde kıldıkda hizmeti muķâbili mazhar-ı şunûf-i ikrâm ve altmış altı senesi mâh-ı Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 1066/Mart 1656) Sadr-ı a'zam Üsküdârî Süleyman Paşa azil ve mühr-i hümâyûn vüzerânın bülend-i iştihârî Girid cezîresi serdârı olan ğuzâtın ser-efrâzı Deli Hüseyin Paşa-yı ğâzîye irsâl olundukda kâ'im-maķâm olup bu eşnâda mühr-i hümâyûnu Hüseyin Paşadan kendüye tahvîl etmişken tavâ-yif-i askerî taraf-ı hilâfında bulunmağın devlet-sarayda henüz âvâze-i tabl-i beşâret resîde-i âhenk-i karar olmadın dört sâ'at nücumu mürûrunda belâ-yı azle dûçâr ve Erzurum eyâleti kendüye câ-yı karar olup

Mısrâ‘:

Gerçi ma‘zûl oldum amma pâye kat‘ etdim hele

diyerek altmış yedi hudûdunda belde-i mezbûrede vefât eyledi. Devr-i Sultân Mehmedî’de olan kuyûd anlardandır. Sâ‘at-i evlâ-yı şadâretinde Karagöz demekle mülakkaat Aylaz Mehmedi rütbe-i refî‘a-i defterdârîde temkîn etmeğin öyle tama‘kâr müfsid aylâsı ol mesned-i ulyâ ile kâm-rân itdiği denâ’etine haml olunup ol aşrın zürefâsı

Mısrâ‘:

Çalıcak surnasını çıkıdı cebinden Karagöz

mısrâ‘ıyla nağme-perdâz-ı tezyîf olmuşlar idi.

Sebeb-i şadâret ve bâ’is-i azlinde Nâimâ merhûm der ki Mes‘ûd-zâde nakli üzere fitne-i Çınara sebep merkûm Muştafâ Paşadır. Süleymân Paşa irâde-i eşkıyâ ile ma‘zûl oldukda mühr-i şerîf şadâret kapucular kethüdâsıyla Giridde Hüseyin Paşa’ya irsâl buyurulup eger senin vücûdun Girid Cezîresinde lâzım [89a] değil ise karadan gelesin eger hareketinde dîn ü devlete zarar terettüb edecek mahzûr ihtimâli var ise hizmeti muhâfazada olasin deyü hatt-ı hümayûn işdâr olunup mühür ile ma‘an gönderildi. Ka‘im-makâmlık hizmeti şâhibü’t-terceme Muştafâ Paşa’ya ilbâs olundu. Vak‘a-i çınar fetretini îkâz ve bu esnâda fırsatı ganimet bilüb bezl-i emvâl-i ihtiyâl ile şadr-ı a‘zam olup erkân-ı devlet vezîr-i a‘zam tehniyesine destbûs idüp ol dahî kânûn-ı kadîm-i Osmânî üzere cümleye hil‘atler ilbâs eyledi. Amma mezbûrun şadârete asker tarafından şavâb görülmeyüp Muştafâ Paşa kendü âleminde bir sâkin âdemdir ana gayri manşib virilüp şadâret-i uz mâya bir gayri mestûr kulları naşb olunmak münâsibdir deyü Zorba Hasan Ağa rikâb-i hümayûna haber getirdikde tevcîh-i vezâret vaktinde dördüncü sâ‘atde ma‘zûl olup mühr-i hümayûn şadr-ı a‘zam-ı şâbık Silistre vâlisi olan Siyavuş Paşa’ya lâayık görölüb da‘vetine hatt-ı hümayûn irsâl olundu.

Ahvâl-i garîbedinder ki mühr-i şerîfi Girid serdârı Deli Hüseyin Paşa’ya götüren kethüdâ-yı bevvâbân Benefşe’den üç def‘a Girid’e şalup adem-i müsâ‘ade-i rûzgâr ile kenara yanaşmak müyesser ve emâneti şâhibine teslîm muqadder olmayup üçüncü def‘ada yine Benefşe sâhiline yanaşmış idi ki avdetine me‘mûr olan erişüb

teblîg-i fermân-ı celîli's-şân itmekle ikisi ma'an der-i devlete geldiler. Mezbûr Muştafâ Paşa kendi hâlinde umûr-ı hâriciyyeden gâfil idi. Ğufire leh.

3.58. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Maqtûl Halıcı-zâde Mehmed Paşa dâmâdı Firârî Kara Muştafâ Paşadır. Hâlet-i şıgarında Harem-sarây-ı biheşt-ârây-ı sultânîye dâhil ve ba'de'l-müdde nice rütbeyle nâ'il olduktan sonra rütbe-i silâhdâriye vâsıl oldu. Silâhdarlıktan sonra [89b] vezâretle taşra çıkup ağalar vak'ası akîbinde sâlifü'z-zikir Surnâzen Muştafâ Paşa yerine kapudân olmuşdu. İhtilâl vakt-i sebîli kapudânlık gâ'ilesinden tahlîş-i girîbân için ba'z-ı a'mâl isti'fâ idüp bezl-i mâl ile dil-hûn hâşıl idüp bin altmış altı senesi mâh-ı Recebül-müreccebinin dokuzuncu (9 Receb 1066/3 Mayıs 1656) günü eyâlet-i Mısır'a nâ'il oldu. Kapudânlık Silistre Beylerbeyisi tafşîl-i tercemesi âtî Sarı Kenan Paşa'ya virildi.

Merhûm tevkî'î Fâzıl Abdurrahman Paşa *Mir'âtü'l-vekâyi'* nâm târihinde der ki Kara Muştafâ Paşa'ya Mısır tevcîh olundukda şifâhen ba'z-ı umûr-ı mühimme sipârişi için bir gün da'vet buyurulup Sinan Paşa köşkünde huzûr-ı hümayûna dâhil oldukda sipârişi lâzım gelen umûr bi'l-cümle tenbîh olunduktan sonra vezîr-i müşârün-ileyh zemîn-pûs-i cân olup kendi Mısıra vâsıl olmazdan muqaddem selefi Haseki Mehmed Paşanın Mısrîler muhâsebesin görüb lâkin de'b-i dîrînleri üzre arz-ı vezârete nakîza terettüb edecek evzâ'-ı nâ-münâsib etmeyeler ki arz-ı vüzerâ mahzâ arz-ı vâcibü's-sıyâne-i pâdişâhîdir zimmetinde şudûr eden hâli tamâmen edâ mümkün isede fe bihâ imkân yogise zimmetinde kalan malı tamâmen defter ve Âsitane-i sa'âdetde bî-kuşûr edâ itmek şartıyla hüccet etdirdiklerinde kendüsi Mısırdâ eglendirmeyüp resm-i kadîmleri üzre alây ile çıkarub teşyî' u tevķîrinde kemâl-i ta'zîm etmeleri lâzımdır deyü arz etmegîn ol ân bu mazmûn üzre hatt-ı hümayûn-ı şevket-maķrûn tahrîr u ihsân buyurulup paşâ-yı müşârün-ileyhin munşifâne kelâmı ırz-ı vezâret sıyânet bâbında hayır-hâna re'y vü ihtimâmı istihsân olundu.

Evâ'il-i Şa'bânda Şadr-ı a'zam Köprülü Mehmed Paşa i'lâsıyla Mısır hükûmeti Sivas'da ma'zûl olan Şehsüvâroĝlu Ğâzi Paşa'ya ihsân olunup [90a] selefi şâhibü't-terceme Kara Muştafâ Paşanın katli için hatt-ı hümayûn şudûr eyledi. Bâ'îşi bu ki muqaddemâ Seydî Ahmed Paşa Halebi muhâşara etdikde mezbûr Kara Muştafâ

Paşa Haleb’de mahşûr ve dest-i tahakküm-i Halebiyânda me’mûr olup Şadr-ı a’zam Köprülü Mehmed Paşa ol târihde ma’zûlen Seydî ordusunda bulunmuşdu. Kara Muştafâ Paşa tarafından ba’z-ı mürettebe kavlı ve fi’li âzürde-dil olmuşdu.

Halebde mahşûr olup Seydî Ahmed Paşayı duhûlden men‘ eylediği fermân-ı halîfe-i rûy-i zemîne muhâlefet mahz-ı ısyândır deyü lüzûm-i katline fetvâ etdirüb izâlesi için hatt-ı şerîf tahşîl eyledi ve Kara Muştafâ Paşa Mısırdan gelürken Şama uğradıkda katl eylesin deyü hâkim-i Şâm Tayyâröglü Ahmed Paşa’ya hükm-i humâyûn-ı kat’iyyü'l-mazmûn irsâl idüp ahmâl u eşkâlini ve dolab u bigâlini zabt için Mîrahur-i kebîr ağa mübâşir gönderilüb Âsitânede sarayında olan mevcûdu taraf-ı mîrîden zabt olundu. Vezîr-i müşârûn-ileyhin birâderi ve sâ’ir hayırhâhları müsâra’atiyle kendüye haber uçurub bu haber-i müvahhiş Muştafâ Paşa’ya Cîsr-i Yakub nâm menzilde vârid olmağın ancak otuz kadar âdem ile Trablus üstünden Şama güzâr idüp Humusda etbâ’ına mülâkî oldukdan sonra nâ ma’hûd yolda Halebi dahî geçüb pençe-i tablakârândan tahlîş-i girîbân-ı cân itmek ricâsına şâlet u sebûkbâr Âsitâne-i sa’âdete müteveccih olur meğer mîrâhûrda bu hizmetde iktizâ ederse imdâdda i’ânet eyleye deyü muhâfız -ı Haleb Abaza Hasan Paşa’ya emr-i şerîf var imiş. Mîrahur eşnâ-yı tarîkde nâgehân-ı Muştafâ Paşa’ya rast gelüp arz-ı müdde’âya iktidârı olmaduğundan bir gayri hizmete me’mûr idüğün izhâr idüp geçüb Halebe can atar. Mîrâhûr ağa da kendü katli için fermanlar olduğu Muştafâ Paşanın ma’lûmu idi. Hattâ mukarreblerden ba’zıları yanaşub Sultânım mirahûri [90b] tütalım üzerinde olan evâmiri alalım dedikde âkıl vezîr olmağın rızâ vermeyüp devlet hizmetkârını soyup ırzını yıkmak nâmûs-ı devleti hetk ve bu ma’naya cesâret eylemek isyân töhmetini taşıdıkdır. Mûcib-i katli bizim cürmümüzde yoktur. Cenâb-ı Hakdan necât mes’ûldür mîrahûra tecâvüz olunmağı tecvîz etmemiş mîrahûr mânend-i berķ-ı hâtıf Haleb’e varup hükm-i şerîfi Hasan Paşa’ya îşâl etdikde Hasan Paşa’nın dahî muhâşara vak’asından Muştafâ Paşa’ya gayz-ı muzmeri olmağın ahz ü intikâm için ol sâ’atde sipâh-ârâstı ile Halebden çıkup Muştafâ Paşayı ahz için sür’atle yola girdiği ahbâr-i müvahhişe Muştafâ Paşa-yı te’âküb idüp Hasan Paşa’nın pençe-i hücumundan tahlîş-i cânâ imkân olamamağın Konya’ya vâsıl olduğu gün tebdîl-i cân ve destâr ile bir kaç yarâr hizmetkârıyla birer rahş-ı şâ’ıka gerdâna süvâr olup zer-i hâlişü'l-ayâr ile memlû birer pirâhen ve fetrâklerinden birer heybe pürzer sebûk-bâr firâr etdiler. Abaza Hasan Paşa erişdikde gördüki Muştafâ Paşa ricâlül-

ğayb gürûhuna mülhak olmuş aḥmâl ve eşkâl ve cümle ḥazînesin zabt-u defter idüp Mîrahûr ile taraf-ı saltanata irsâl eyledi.

Nâimâ merḥûm der ki; Haleb a'yânlarından ba'zı kârvanlarından mesmû'dur ki Abaza Ḥasan Paşa imtisâlü'l-emir Muştafâ Paşa'yı aḥz için yola girdi lâkin kendü daḥi şadr-ı a'zamdan emîn olmamağla bir nâmdâr vezîrin katli töhmetiyle telvîs-i ırz itmek ne aşka deyüp hafıyyeten firâr edesin deyü muḳaddemce haber göndermiş. Muştafâ Paşa'nın firârı öyle olsa haberden neş'et eylemiş olur. Bu rivâyeti aḳla mülâyimdir böyle nâmdâr vezîri katline me'mûr olan vüzerâ vü mübâşirîn yâ intikâm-ı ilâhîden ḥavf ve yâ bu maḳûle kâr-ı mekrûhda bulunmaḳdan ebâ etdikleri için kendünün ilmi yok şeklinde [91a] nâzikâne haber uçurub firâr u necâta sebeb oldukları katî çokdur. Hattâ ba'zısının mahrem hizmetkârı efendisine hıyânet ve şahş-ı mebgûza dostluk şeklinde haber uçurub ḥalâşına sebeb olduğunu görmüşüzdür. Ma'a hâzâ ol hizmetkârın haber irsâl etmesi efendisinin gizlüce izniyle olduğuna şek yogidi nefsinde bir memdûh işdir. Müşârün-ileyh Kara Muştafâ Paşa İstanbul'a hafıyyeten vâşıl olup Şadr-ı a'zam Köprülü Meḥmed Paşanın tîğ-ı gadr-ı dest ḥayfindan ḥavfen nice yıllar gûşe-i ihtifâda menzûl olup oğlu Fâzıl Aḥmed Paşa şadâretinden mazḥar-ı afv olmuşdur.

Müverriḥ-i Bağdâd, muḥakkık fâzıl, şâ'ir-i pâkîze-maḳâl u kâmil, Nazmî-zâde Mürtezâ Efendi merḥûm te'lîfâtından *Gülşen-i Hülefâ* nâm tarihinde Paşâ-yı müşârün-ileyh Muştafâ Paşa'nın vaż'ında der ki: Paşâ-yı müşârün-ileyh ḥarem-i muḥterem-i pâdişaha cemm-i çeşmde neşv ü nemâ bulup maḳâm-ı silâhdârî'-i şehriyârî ile kâmbîn ba'dehü vezâret ile iḥsân-ı gîti-sitân-ı hüsrevânîden teşrîf-i câh-ı Dârü's-selâm kâmet-i bâlâlarına münâsib câme-i meymenet erḳâm buyurulup bu diyâr-ı celîli'l-mennân mihr-i enver mişâl ziyâ-güster oldukda mihter u gühter ile ḥüsn-i mu'âmele ve lütf-i mücâmele gösterüb sabîḥü'l-vech faşîḥü'l-keḻâm ḥalîmü't-tab' ve nâfizü'l-aḥkâm kibr u ta'azzumdan bi'l-küllîyye ârî ve herkese ḥâlince ta'azzum ve tevâzu'-ı cibillî câbi olup ekşer mizâc inbisâta şâmil ve kelîmât-ı laṭîf-edâya mâ'il idi. İbtidâ Hüseyin Paşa azlinden bin altmış bir Ramazân-ı şerîfinin yirmi ikinci günü (22 Ramazan 1061/8 Eylül 1651) Dârü's-selâm Bağdâd Behîşt-âbâda vârid olup iki sene yirmi iki gün mürûrunda ki altmış üç Şevvâlinin on üçüncü günüdür (13 Şevval 1063/6 Eylül 1653) maḳâmlarına silâhdâr Murtezâ Paşa pâ-be-

rcâ olup ba‘dehü Diyarbekir ve Halebü’ş-şehbâ ve Mısr-ı Kâhire manşiblarına nâ’il ve köhne arûs-i müzzeveka ve müzevriye-i devlet-i dünyâyâ haseb-i merâmı üzre vâsıl oldukdan sonra inķılâb-ı rûzgâr ve si‘âye-i erbâb-ı ğamz-ı bed-tebâr ile mazhar-ı ğağab-ı şehriyârî olunduğu ânifen [91b] keşîde-i silk-i sûtûr kılınmışdı. Yedi sekiz sene miķdâr -ı müddet genç-i hafâda ihtifâdan sonra cerîde-i cürümlerine kalem-i afv u şafh-ı şehriyârî cârî olmağla Van-ı cennet-nişân manşıbıyla ser-efrâz ba‘de avârız hüsrev dil-nüvâz bin yetmiş dört Zîl-hiccesi evâhîrinde (29 Zîl-hicce 1074/23 Temmuz 1664) Yenbûğ Murtaza Paşa azlinden şâniyen câh-ı Bağdâd ile mümtâz oldular. Müverrih-i merķûm tahrîri üzre ol hâk-i pâka sâye-endâz-ı muhâfaza olduklarında baş-ı bisât-ı hükûmet ve neşr-i cenâh-ı iş ü işret idüp revîş-i dervîş üzre libâs-ı kirbâs ihtiyâr ve tañtana-i rûzgârdan bîzâr gösterüb

Beyt:

Ez libâs zâhir âzâdem sebük-desti kocâst

Kez serem endîşe-i disâr âhem vâ üoned ⁴²¹

medlûlünce terk-i bâr-i girân raht-ı girûn-hûn idüp ahâli’-i vilâyet ile çûn huveys hîşâvend ülfet ve hüsni mu‘âmele ve rifķ u şefķat itmekle “*men tevâza‘a rafeahüllâh*”⁴²² ma‘nası hemûle matmağ-ı nazar ve “*men azübe lisânühü keşüre ihvânühü*”⁴²³ lâmi‘ası hemîşe murâd hatırlarında civesi olup zamânlarında aķdâh-i iş u nû-şânûş ve şevâhid-i emn u emân dūş ber dūş olup Bağdâdiyyâna eyyâm-ı güzেষteyi ferâmûş etdirdiler. Paşâ-yı mûmâ-ileyh şirîn-zebân ve hulüvvü'l-beyân olup kâsd-ı ziyâretleri için varanları resm-i kıyâm ve tekrîm icrâsıyla iclâl ve tertûb-i kânûn terhîb birle hoş hâl ederlerdi.

Beyt :

Hâksârı-yi bozorgan cihân zîbânde est

În sofali est ki der meclis-i fağfûr-ı hoş est⁴²⁴

⁴²¹ El yapımı, serberst görünümlü elbisem nerede?

Geride kalan bol endişeli başım.

⁴²² “*Tevazu göstereni Allah yüceltir.*” **Hadis-i Şerif**, Camiü’s-Sağir, C. 3, s. 337.

⁴²³ “*Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur.*” (Hz. Ali)

⁴²⁴ Büyüklerin şerefli makamından dünya güzeldir.

Bu seramik meclisinde güzel bir çömlektir. (Saib-i Tebrizî)

medlûlünce tevâzu‘la yegâne-i akrân ve tahsîn-kerde-i âlemiyyân etdiler. Def‘a-i şâniyelerinde Bağdâd u Behişt-âbâdda sekiz ay yirmi altı gün hükûmet idüp bin yetmiş beş Zîl-ka‘desinde (Zîl-ka‘de 1075/Haziran 1665) Bağdâd eyâleti serbostaniyân-ı sâbık Uzun İbrahim Paşa‘ya virilüp iki sene mürûrunda İbrahim Paşa azlinden şâlisen vâli‘-i Bağdâd olup bu def‘a ol memleketde ve Başra‘da itdiği hizmet-i şadâkat u irtisâm mersûm-i şahâyif-i müteveh  irindir. Bu def‘a dört sene [92a] ve yetmiş gün miğdârı vâli olup bin seksen bir Zîl-hiccesi sel  inde (29 Zîl-hicce 1081/ 9 Mayıs 1671) ma  amlarıyla Silah  âr Hüseyin Paşa te  r  f buyuruldu. Bu h  l üzre ev  at-g  z  r iken m  rtehil-i d  r-i be  a olmuştur. V  lid-i mer    m hizmetinde perveriş bulduğu veliyyü‘n-ni‘amımız yigit Mu  ta  f   Efendi mer    mun dayısı olmak tak  r  biyle bunlar daği efendimiz ma    mına olmağla c  nib  d  rl  ktan ihtir  zen bu mi    d  r ile terceme a  v  llerinde iktif   olundu yohsa

Li-m  n    ‘ihi

  ad hezer  n   atır ile ta  r  r ederdim vasfını

Olmasaydı ihtir  zım gir  nem   ass  ddan

  a   te‘  l   kabrini nur eylesün

Cennet    kevşerle mesr  r eylesün

3.59. Z  KR-   A  V  L-     APUD  N   ARI KEN‘AN PAŞA

D  mad   arı Ken‘an Paşa demekle ma‘r  fdur ki G  rciyy  ‘l-aşıldır. S  b  k   Tutucu   asan Paşa katl olundukda Ender  n-i H  m  y  na alınan abd-i meml  k  nd  r.   arem-sar  y-ı h  m  y  n-i S  lt  n  de perveriş bulup g  h seferli ve g  h kil  r  de ev    t-g  z  r olarak     ne-i     ssaya du    l ve ba‘de‘l-m  dde rik  bd  r-ı     ssa olup yine rik  bd  rl  k hizmetiyle vez  retle mu    hib-i   ehriy  r   oldu. Ol hizmet-i cel  lede müstağdem iken d  r  -yı zam  n S  lt  n İbrahim   azretlerinin ma    har-ı na  ar-ı kerem-i perver-i h  mayunları olmağla bin elli iki Z  l-hiccesi ev  ‘ilinde (10 Z  l-hicce 1052/12 Mart 1642) D  mad Cafer Paşa fevt oldukda hal  le-i metr  kesi tezv  c ile met  ‘-ı h  l-i     ni tezv  c olundu. Ba‘dez   bi-hasabi‘t-  tar  k silah  d  rl  k rütbe-i cel  lesine mev    l oldu. Silah  dar  lı  dan D  lbend Ağası Gürcü Mu  ta  f   A  a azlinden bin altmış dört Mu  arreminin yirmi altıncı (6 Muharrem 1064/27 Kasım 1653) günü yeniçeri ağası olup altmış beş   evv  linde (  evval 1065/ Ağustos 1655)   ubbe ni    n yeniçeri a  al  ğıyla M  rah  r Mehmed Ağa k  mb  n oldu. Ve iki def‘a Budin V  lisi oldukdan

sonra sâlifü'z-zıkr Siyavuş Paşa def'a-i şâniyede nişîn-i mesned-i şadâret oldukda dâmâdı olmağla mutaşarrıf olduğu Silistre eyâletini mezbûre tevcîh etmişdi. Silistrede mesned-i hükûmete ku'ûd etmedin altmışaltı Şabânında (1066 Şaban/Haziran 1656) terceme-i ahvâli ânifen keşîde-i silk-i mestûr kılınan Kara Muştâfâ Paşa ferâğından Kıpudân-ı deryâ oldu. Sene-i mezbûrede Akdenizden çıkup bi-emrillâhi te'âlâ donanmâ-yı hümâyûn bi'l-küllîye münhezim olmuşdu. Bu bâbda müverrihînden Kâtib Çelebi ve merhûm Abdi Paşa ve Nâimâ ve Vecîhî ve Mehmed Hâlîfe ve Müfti Azîz Efendinin tahrîrâtlarının me'âlini ketbe ihtiyâc mes itmekle terkîm olunup Kâtib Çelebi merhûmun tahrîri cümleye taqdim olundu.[92b]

İmdi ma'lûm-i uli'n-nühâ ola ki bu inhizâm-ı küllînin zâhiren sebebinde merhûm Kâtib Çelebi *Tuhfetü'l-kibâr fî-Esfâri'l-bihâr* nâm muhtasarında der ki: Kıpudân Kenan Paşa altmış altı Şabanında (Şa'ban 1066/Mayıs 1656) kırk pâre kadirğa on mavna otuz kalyon yirmi bey gemileri İstanbul'dan çıkup Beşiktaşta vardıkda nice levâzım tekâmül olunmamış iken acele ile hemen ol gün sâhil-i Beşiktaşda donanmâ-yı hümâyûn kaldırılıp boğaza vardıklarında müşâvere olunup âdet üze kalyonlar ilerü daği ardınca mavnalar daği ardınca çekdirmeler şaf bağlayup boğazdan taşra teyen ? küffâr gemileri üzerine yürümeye kavlı u karar olundukdan sonra ramazânın onuncu günü yevmü'l-işneynde ale's-şabâh çıkılıp karşudan inbât almağla küffâr-ı hâk-sâr donanmasından bir kalyon yelken açub beri tarafa yürüyecek gemiler sol cânibe Anadolu kenârına meyl idüp mezbûr geminin topundan ve rüzgarın şiddetinden gemiler biribiri yanına saklayup ol mülâhaza olunan tertîb-i şafvet ber-taraf olup kimi demür bırakup kimi karaya çatub min ba'd harekete ve müdâfa'aya mecâl oldukda gemiler halkı deryâyâ ve karaya dökülüb sıg yer olmağla çoğu oturub bi-emrillâhi ber-hüdâdan küllî inhizâm vâki' oldukda forsalar fırsat bulup yüzünü küffâr cânibine çekdirüb gitdiler. Oturanları küffâr-ı hâk-sâr ihrâk bi'n-nâr eyledi.

Muqaddemâ yelken açub gelen kâfir kalyon daği şıgda oturmuşdu. Ana daği ateş verüb yakdı. Bu kadar bin adamın kimi deryâda gark ve kimi esîr olup dört bin kadar forsa küffâra döndü. Bir hasâret-i azîm vâki' oldu ki selefde mişli sebkat etmemişdi. Kıpudân Paşa mâ-bâkî ile geri çekilüb küffâr-ı hâk-sâr bu denlü forsa [93a] ve gemi ve top ve mühimmâta nâ'il olup bilâ-müdâfi' Bozcaadaya varup

h s r n  mu asara idüp vire ile aldı. Ba deh  Limni cez resine varup h s r n  d ge d ge alup zabt eyledi. İnteh .

Abdi Paşa daği Tari i nde der ki  apud n Kenan Paşa donanma-yı h m y n ile boğaza varup Anadolu H s r  kenarında lenker-end z-   ar r olup  ar ularında duran k ff r gemilerini keşret üzre müretteb ve m kemm l m   h de eylediklerinde  apud npa a  ayık ile R meli c nibine geçüb meşveret için m n   id olan meclisde lis na getirdikleri kelim t n ma m nudur ki bey n olunur h l  k ff r gemilerinin ceng ileri fir v n olduğundan ğayrı dery n n a ıntısı daği anların c nibine muvafık cery n itmekdedir. Bizim gemilerimize kif yeti kadar cengci  onulmad . Bu mi d r asker-i  al l ile cenge az met olunur ise net ce ma l m olmaz. V  i -i h li  sit neye arz edelim  araf-  devletden m kemm l asker ted rik ve ir  l olunursa ba deh  k ff r n üzerine varalum deyüp e   b-  isti  reye hi  b etdikde ocağ  alk n n z bi eri bizler mücerred ferm n n za teba iyyet ile me m ruz. Ar  u ma  zara m te all k um rdan mehc ruz deyü çatı-  cev b ve def -  meclis olunup  apud npa a ul fe ve ba     ile müceddeden levend yazma a   r   idüp l kin evvel ceng etsünler ba deh  yazdıkları vech üzre ba     ve ul felerini verelim demekle levend t t  fesi r  ı olmayup yazılanlar daği ol s  at per   n oldular ba de -l-eyy m  apud npa a boğazda k ff r ile ceng etmeğe az met eyledikde gemilerde cengci  illet üzre olduğundan m  ad  mevc d olanların daği ek er  vehme düşüp bu mi d r asker ile cenge m b  eret m n sib değildir deyü  apud n [93b] Paşanın emrine it  at etmeyüp ek er   alyonlardan zor ile çıkıp karaya döküldüler.  apud npa a n   r  alup ne h l ise kendüye teba iyyet eden çekdirmeler ile k ff r üzerine h c m eyledi. Amma dery n n ak ndısı  nifen z kr olunduğu üzre a   n n mur d nca cerey n idüp ve r zg r-   add r daği  uruk-  mu  lifden esme e ba layup donanma gemileri birbirine  atub kürek küreğe siren sirene geçüb ehl-i  l m müteğayyir oldular.

Bu mağalde k ff r f rce bulup  ayli ıop cengi etdi. Asker  ba dan  ara idüp  a ra dökülen se ineleri t  l   için  apud npa a çekdirmeler ta   n etmişdi. Lakin k ff r gemilerinin tesall t ndan yak  mak mümkün olmayup ber-mu te  -y   az  -y  b r  esb b-  inhiz m m te    ben   r  olup başterde ile yedi sekiz ters ne gemi ve ma hall-i ma rekede hazır olanlardan on iki  mer  gemileri nec t bulup sekiz p re

ķadırġa esîr-i küffâr ve mâ‘adâsı ihrâķ-ı bi'n-nâr olup küffar tarafından ancak beş pâre gemi ihrâķ olunmuşdu. *Zâlîke taķdîrû'l-Azîzi'l-Alîm*.⁴²⁵

Nâimâ merhûm der ki; Abdi Paşanın bu tahrîri taraf-ı saltanat-ı ‘aliyyeye telhîş olunan mefhûmdur ki ĳapudânpaşayı tahlîş için hûsn-i terbiyeden hâlî değildir. Bu bâbda Müfti Azîz Efendi ve Vecîhî ve Hâşodalı Mehmed Halîfe bi'l-cümle târihlerinde vâķi‘ı yazmışlardır. Ve Ma‘an-zâde merhûmun takrîrine muvâfıķdır. Anların Hülâşa-i kelâmları bu ki ĳapudân-ı esbâķ Surnâzen Muştafâ Paşa deryâda tâm tahşîl eylemiş meydana ma‘lûm işe yarar ĳapudân olup tersânenin hâyinlerini zabt ve maşârif-i lâzîmesini taşhîh idüp vukûf-i tâm tahşîl itdîğinden ġayri lûtf u ĳahra ķâdir zabt u rabt fenninde mâhir cerâ vü cesûr bir mühîb vezîr olmağın ümerâ levendât hem [94a] kendüden korķarlar ve hem ihsân ü kereminden me‘yûs değiller idi. Müşâhib ağalar vaķ‘asında ber muķtezâ-yı ķazâ u ķader üç sa‘atlik şadâret sebebi ile iş u râhati mükedder olup Siyavuş Paşa ve ķâr-dârân-ı devlet kendüyi istişğâl etmeğın Erzurum Eyâletine etdiler. Ba‘dehü Surnâzen Muştafâ Paşa tamâm ĳapudânlık uhdesinden gelür âdem iken anı def‘ eylediniz. Yerine kim ĳapudân edelim deyü vâfir meşveret etdiler. Bilâhère Siyavuş Paşa ve Müfti Hoca-zâde Mes‘ûd Efendi ittifâķ idüp Halepden gelen Kara Muştafâ Paşa ki firârî demekle meşhûr bir mâldâr vezîrdir anı ĳapudân edelim egerçi yakında silâhdarlıķdan çıķdı öyle ahvâle vukûfu yokdur; lâkin kuvvet-i mâliyesi vâdır mîrînin bu muzâyâķası vaķtinde tersâne mühimmâtı ve levendânına zarûrî olan kuşûru kendü malından tekmiî idüp nâmusu şıyânet için malını fedâ u bezl eder bu vechile iş görûlmek me‘mûldür deyüp hâh nâ hâh ĳapudân etmişler idi.

Muştafâ Paşa egerçi ķarîben hâş haremnden çıķmış mübtedî idi lâkin aķl ü rüşdü kemâlet nef‘ u zarrını bilir şâhib-i ferâset olmağla ĳapudânlık ahvâlini tefeħhüş idüp gördiki Surnâzen Muştafâ Paşa vaķtinde görûlen tedârikle aķçeleri henüz eşhâbına virilmediğinden ġayri eķall-i mâ yekûn ’üç yüz kese nakd olmadıķca murâd üzre mühimmat ve levendân tedâriki mütasavver değildir. Vezîr u defterdârın nabzını tutdu. Netîce hâzîne nakid aķçe yok maķsûdları havâlât emriyle başdan savmaķ maldârlığına tama‘an bu mesârifî kendüye gördürmek için ĳapudân etdiklerini fehm eyledi. Ve maķremleri meşveretiyle bu mühimmatı görmeye bezl-i mâl idüp deryâya

⁴²⁵ “İşte bu, güçlü ve herşeyi bilen (Allah)ın takdiridir.” Yasin, 36/38.

çıkıldığı şûretde düşman-i dînin tedârik-i azîmesi şâyi‘ ve birkaç senedir asker deryâda hezîmete me‘lûf olmuşlar iyâzen billâh bir fezâhat [94b] zuhûr ederse telef-i mâldan gayri bed-nâmlık bile cândan çıkmak görünüyor ma‘kûlû budur ki tama‘a düşdükleri müddehîr malımızı ırzımız yerinde iken verüb Mısır manşıbını tahşîl edelüm. Ol mal ile bunlar dilerse mühimmâtı görsünler kapudânlığa daği bir müstahakkiyyeti bulsunlar ben bu hizmet-i asîrenin bu vakit de ehli degilim deyüp bu vechile şadr-ı a‘azam ve enderûn-ı hümâyûn cânibine baş-ı özr ü isti‘fâ etdikden sonra dört yüz kese akçe teslîm idüp Mısır manşıbını almışdı.

Hak budur ki uhdesinden gelemeyecek haml-i tekayyülün tahtına duhûl etmediği firâsetine haml olunur. Çünkü Kara Muştafâ Paşa kapudânlık gâ’ilesinden tahlîş-i girîbân eyledi. Silistre vâlisi Vezîr Sarı Kenan Paşa’nın kapudân olmasını ma‘kûl gördüler ve bâ’iş bu oldu ki bu şa‘b maşlahatın uhdesinden gelür hizmet umulur âdeme tevcîh etsen tîz elden beş yüz altı yüz kese masrafı ne kadar ister hüsn-i müdâfa‘a ile yollarsak bir fezâhat zuhûrunda anın katli ile gâ’ile mündefi‘ olmayup bizler de mü‘âteb oluruz. Ve bir vechile terbiye kâbil olmaz amma Kenan Paşa serv-i sâmana mağlûb u unvân şâhibi vezîrdir ve hem tûl-i kâmet ve rîş-i derâ hükümünce hîle u şan‘at bilmez şıdk-dil devletlüdür arzı u kelâmı ma‘mûlün-bihdir ve mehd-i ulyâ hazretlerinin dâmâdıdır taraf-ı saltanata isnâdı vardır ecnebîler gibi devletin muzâyakasını bilmez değildir. Semâhat idüp mümkün mertebe ile çıkmaga cür’et ederler. İyâzen billâh bir kâziyye-i gayr-i marziyye zuhûr ederse arzı u kelâmı ma‘mûlün-bihdir. Sâ’irler gibi anın kılletine müsâra‘at olunmaz terbiye vü taşdîk ederiz. Ol daği bu canın takşîrâtını bi’l-küllîye ifşâ etmez deyü meşveret olunup Kenan Paşa’yı kapudân etdiler. Ol vezîr-i mübârek daği maşlahat-güzâr-ı devlet olan feylesofların hîle vü efsûnuna aldanub ne kapudânlıktan ferâgat ve ne lüzûmu kadar [95a] nakid bir şey talebine cür’et edebildi. Âkıbet mümkün mertebe tedârik ve asker ile nâçâr kalkup gitdi. Boğazhisâr’ına vardıkda me’mûr olan askerin ancak şülüşü mevcûd olup gemilerde olan levendân kifâyet mertebesinin rub‘u kadar ancak var idi ve mevcûd olanlar da fesâd-ı zamân ve herc ü merc iktizâsıyla kuvvet-i kalîl ve azîmet-i sâdıka yok idi. Bu şûretde küffâr gemileri ile

Seninle etmez hic ceng ü pürhas

Uzakdan merhabâ ey ayu kardâş

fehvasınca ırakdan merhabâ itmek ve muhâfaza ve müdâfa‘aya imkân-ı hâle göre hareket selâmete akreb iken mümkün olmayup kapudânpaşanın arzlarına vücûd virilmeyüp elbette küffâr üzerine varasın ve melâ‘înin gemilerin boğaz önünden raf‘ edesin deyü kaṭ‘i ḥaṭṭ-ı hümâyûn hüsrevâne vârid olmağın mübârek Kenan Paşa ol vakitte neye uğradığını bilüb boğaz içinde yalılardan asker yazmağa şürû‘ etdi. Evvelden nizâm-ı mazbût üzre müretteb ve müheyyâ-yı asker olmadıkça öyle hâlet-i maḥmaşada müctemi‘ olan asker ne işe yarar umûr-ı donanma nâ-mazbût herkes bir takye kıpmak sevdâsında olmağla yine bey çekdirmelerinden ve donanma sefinelerinden tebdîl-i kıyâfet nîce erzâl bahşîş aluruz deyü gelüp yazıldılar. Ol yalıların Harem-zâdelerinden kezâlik niceler yazıldı. Lâkin ortalığın nizâmı olmamağla bahşîşi yaşınca istediler. Bahşîşleri virildiği şûretde ne fâ‘ide yine maḥallinde cenk etmeyecekleri uḳâlânın ma‘lûmu olmağın kapudân paşayı izâ‘at-i mâlden men‘ idüp emrullâhın mevcûd olanlar ile küffara hücum edelim dediler ve umûr-ı dîn ba‘zıların re‘yi ile âdet üzre kıyonlar ilerü varınca maunalar daḥi ardınca çekdirmeler şaf bağlayup muḳaddemâ tahrîr olunduğu üzre bir muvâfık rüzgâr [95b] ile taşrada yatan küffâr donanması üzerlerine hücum gösterdikleri gibi muḳaddemâ ‘Ali Paşa vak‘asında dest-i küffara giriftâr olan kıyon ki devletli Vâlîde Sultân Hâzretleri yaptırmışdı ve ḥasûdler takşîrât idüp bir nâ-mübârek sâ‘atde deryâya indirdiler. Ol maḥalde ğark olup sonra ihrâc u ta‘mîr olunmuşdu. Ol gemi ile yelken açub ilerü gelüp tarafeynden top dâneleri yağmûr gibi yağmaya başladı. Muntazam ve mazbût olmayan askerlerimiz sefineleri re‘islerine teşrîf idüp tîz gemiyi kenara doğru çekdir deyü zor ile âdet-i müstemirreleri üzerine semt-i kenâra çekdirdiler. Ol eşnâda bi-emrillâhi te‘âlâ inbât dedikleri rûzgâr daḥi şiddet üzre esüb anın şadmesiyle gemiler bir birine izdiḥâmından nâşî muḳaddemâ mülâhaza olunan tertîb bozulup cümle kıyonlar ve maunalar ve çekdiriler sol cânibe Anadolu sâhiline yakîn sığlar çekdiler sâhil yakîn görünüb sığ yerler olmağla gemilerin kimi demiri birağub kimi karaya çatub mezbûr harekete ve müdâfa‘aya mecâl kalmadıkda gemilerde olan asker hevl-i cân ile deryâya atılıp şenâverlik şan‘atında mâhir olanlar uryân kenâra çıkup ol fenni bilmeyen nâdânlar birkaç bin âdem ğazâ u şehâdet şerefinden mahrûmen helâk oldular. Asker donanmaya bu inhizâm ki vâkı‘ oldu. Bî-derd-i ser tîze ve bî-zahmet-i şimşîr cümle gemileri a‘dâya teslim idüp firâr-ı aynî-z-zahf

töhmaıyla müttehim olduklarından mâ'adâ gazâdan rû-gerdân olan cebbânların ekseri ğark-ı derîki adem oldular. *Zâlike takdîrû'l-Azîzi'l-Alîm*.⁴²⁶

Çapudân başterdesi dest-i giriftâr-ı küffâr olmak musîbeti muqarrer olmuş iken çapudân 'Ali Paşa-zâde Abdülkâdir Paşa ve Memi Paşa-zâdelerin en küçüğü ve Eğribozlu Muştafâ Beyzâdeler ve Mühürdâr Paşa vekili Yusuf Paşa ve Mança Çarık-zâde ve Boynu eğri Murad Bey ve Hüsrev Beyzâde [96a] ve bir mauna ceng mahalline gelmeye iktidârı olmayan amel-mânde kuru kalkan sekiz tersâne gemisi sâhil-i selamete erişüb Veli Beyzâde ve Keskin Paşazâde ve Ayamur Beyi oğlu ve Eğribozlu Ruğmay oğlu taşrada bulunmağla varta-i helâke düşdüler. Başterde ve sâ'ir kırtulan sefâyin-i mezkûr Anadolu Hîsârı önüne dizilüb yattılar. Kâl'a dîzdârı çapudânpaşa'ya gelüp devletlü vezîr küffâr gemileri üzerimize hücum itmek ihtimâli vardır. Siz ise donanma gemilerini hîsâr altına dizüb toparlarımızın önünü sedd eylediniz. Fermân ile gemiler biraz gerüye çekilüb toparımız uğrunu içsünler melâ'în hücum etdirse bu âşâr-i derbendden topar ile inşâallâhü te'âlâ anları uğratmam diye gördü mukeyyed olmayup kâl'a önünden geri çekilmedi. Dizdâr toparbaşı daği ibrâm etdikde ip deyüp ikisini daği cundaya ilhâkı murâd eyledi. Anlardan fâriğ oldular. Vâki'â kâl'a toparını i'mâl mümkün olmayup Abdurrahman Paşa ve tersane kethüdâsı Hacer Bey ve Bayram Bey ve Himmet Bey'in gemileri ve on kadar tersâne gemisi ve yedi kalyon pençe-i küffâra giriftâr oldu ve Abdi Paşa ve Mança Çarık İbrahim Bey ve on beş kadar tersâne gemisi ve iki mauna ve yirmi kadar borton bu def'ada ihrâk-ı bi'n-nâr olup adedi na-ma'lûm ahrâr-ı müslimîn esîr oldu ve bi'lcümle yetmişden ziyâde gemi kabza-i temlîk-i küffâra dâhil olup mela'în bin kadar topar ve bî-had tüfenk u mühimmât ve cebeğâne ve çekdiri derûnlarında olan yedi sekiz bin kadar Tuvanarus esirlerine mâlik olmağla kuvvet bulup bezl-i mâl ile gemilerine hürûset ve âşî Arnavuddan cengci tedârikinden bî-niyaz oldular. *Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn*.⁴²⁷

Sulţan Selim-i Sâni tâbe şerâhü hazretlerinin aşrında dokuz yüz yetmiş dokuz (979/1571-1572) senesinde vâki' Sığın donanması ünvânıyla meşhur [96b] olan şikest u hezîmetden berü ehl-i İslâm bu vechile mazhar-ı inhizâm olmayup küffâr-ı

⁴²⁶ "İşte bu, güçlü ve herşeyi bilen (Allah)ın takdiridir." Yasin, 36/38.

⁴²⁷ "Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve o'na döneceğiz." Bakara, 2/156.

hâk-sâr “la‘anehümüllâhü te‘âlâ”⁴²⁸ bu mertebe şer-kâm zafer u iğtinâm olmamışlardır lâkin Şingın donanmasının inhizâmına sebep bu idiki cemî‘ zamanda bir maşlahata iki vezir-i zî-şânı ta‘yîn itmek ihtilaf-ı askere ve ta‘tîl-i umûra bâ’is iken ol vakit de sâbıku’z-zıkr ‘Ali Paşa kapudân ve Pertev Paşa serdâr olmağla iftihar-ı vezâret muktezâsınca nâm benim olsun da‘vâsıyla ittifâk idemeyüp kapudânpaşa bî-vaqt hücum idüp şehîd olmağla inhizâm vukû‘ bulmuşdu. Ve sâ’irleri nev‘-i takşîrâtdan hâlî olmamağla isgâ olunmaz idi. Nitekim bâlada zıkr olundu amma bu def‘ada iki vezîr yok cümle Ken‘ân Paşa’ya müfevvîz idi. Bunun sebebi devletin muntazam olmadığı askerî zümresi itâ‘atden haric edebisizliğe mu‘tâd olduğu ve Ken‘ân Paşa’nın hüsni tedbîrinden haberi olmadığı ve öyle kimesne kapudânlığa sezâvâr görüldüğünden bu kadar mahzûrât cem‘ oldukda adem-i müsa‘ade-i takdîr daği emr-i lâzımdır nitekim zıkr-i âtî kavî-i Nâimâya i‘tirâz bulunduğu mahalde zıkr olursa gerekdir. İnşâallâhü te‘âlâ.

Şu‘arâ-yı aşırda ba‘zıları muhârebeden rû-gerdân olan askere ta‘n u teşnî‘a müte‘allik nice eş‘âr söyleyüp

Verdiler küffâra donanmayı bî-ceng ü cidâl

mısrâ‘ını târih düşürdüler ve ol vak‘ada kenara çıkup kurtarılan bîmârlar halk arasında mat‘ûn u meşnû‘ olup esvâkıda beyne’l-halk başdan kara lakabıyla meşhûr oldular. Müftî‘-i be-nâm Aziz Efendi merhûm târihinde bu mahalde hayırhâhlık yüzünden şikâyeti mütezamman katî çok şey yazup müdebbirân-ı devlete i‘tirâz itmiştir. Hûlaşa-i kelâmları budur ki Sultân İbrâhim Hân aşırda Venedik küffârı âgâh etmezden mukaddem Girid Cezîresini başup Girid gemilerinden hiyânet zuhûr [97a] etmemişken Budin Eyâleti’ne katl-i nüfus ve ğaret-i envâl ile istîşâl etdikleri ğadrın min indillâh cezâsı ola. Şâniyen Girid seferi bahânesiyle Anadolu ve Rûmeli memleketlerine envâ‘-ı teklîf tahmîl olunup envâ‘-ı bid‘at u mezâlim ile cem‘-i mâl etdiler. Halkın gözü yaşı ve bed du‘âsı ile tedârik olunan donanmanın netîcesi böyle olmak iktizâ eder deyüp cümle kabâhati sefer ehline ve zulm ile mâl cem‘ etmeğe aşırın müdebbirleri bulunan ka‘im-makâm Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa ve Müfti

⁴²⁸ Allah C.c onlara lanet etsin.

Efendinin sû'-i tedbîrlere tahmîl eyleyüp hüsn-i tedbîre müte'allık icmâl üzre ba'z-ı kavâ'id zıkr itmîşdir.

Nâimâ der ki: Egerçi kendüleri sâdık ve kelâmları haqdır nizâma bâ'is olan şeylerin mevânî'î nice def' olunur ve perîşan ve muhtelif olan umûruna aşıl ser-rîşte ile zabt olunur anı beyân etmemişdir. Hüsn-i tedbîrleri ma'kûl işleri ekser-i halk bilir ol ma'kûle işlerin bir ma'zûru ve zımnında belâ-yı azîmi vardır anı mülâhaza idüp mu'âlecesini fehmi eder âdem yigit bir bulunmaz garîb hâldir. Ukalânın ba'zısı halef vaktinde ve ba'zısı selef-i pâdişâhları zamanlarından ba'z-ı hikâyeler hıfz idüp aşırılarında hüsn-i tedbîr ve müsâ'ade- taqdîr muhte'zâsıyla birer tarîk ile nâmdâr olan mülûk ve vüzerânın atvârlarından ba'z-ı şey'i medh idüp kendi aşırını beğenmez gûyâ selefde olan âdemler gibi kaldı deyü zamânesi ricâline sû'-i zan ve ha'âret ile bakarlarsın ol ma'kûleleri söyletsen geçenleri medh ederler. Re'y u tedbîr taleb eylesen hulefa'-i kelâmları rakîbleri def' ve kendüsi müsta'kıl olmağla çıkar sözler ile amel olunsâ nazarı böyle bir kaç ma'zûr kâsıru'n-na'zar-ı zamânesi halk cümle tarh olunup yeniden yâ gayri iklimden âdemler tedârikine muhtâc olur böyle âdemin bildüğünde hayır yokdur.[97b]

Âdem oldur ki bulunduğuş aşır ricâlini selb etmeğuş ve bu vâkıdde falan vâkıd gibi hareket olunmasun deyü mizâc-ı âleme muğayir vaz'ı ma'kûl görmeye belki murâd itdiğuş etvâr-ı nafi'âyı râm etmemek ne gûne hareket-i ha'âimâne ile mümkindir anı tedârik itmek lâzımdır. Zîra halkın hâli her zaman bir kalıb üzre qarâr etmez ve halkın tabî'atları bir hâl üzre durmaz her devirde celb-i nef' ve def'-i zarar menâfi'-i mu'kaddemât akl ü şer'le hârice çıkarmağuş kâdir olana âkıl derler bu dakîkaya mütefa'atın olmayanların i'tirâzâtı çokluk işğâ olunmaz. Ma'lûm ola ki re'îsü'l-müverrihîn merhûm Nâimâ-yı hoş-âyin ve hikmet-i beyyin 'aleyhi'r-ra'ahmenin bu kelâmında nice fevâ'id-i dakîka ve hayli ibâret-i muhakkaka vardır lâkin hikmet ol kelimât-i hikmet-âmîzi idrâk eder ricâldedir.

Bunlar ma'lûm oldukdan sonra mûmâileyh Karaçelebi-zâde müverrih be-nâm Şeyhü'l-İslâm Azîz Efendi ha'âretlerinin *Ravzatü'l-Ebrâr* nâm Târîh-i mu'teberine ma'hal-i zeylde ter'kîm buyurdıkları ma'halde mücellid-i celîleden bu inhizâma müte'allık olan kelimât-ı şadâkat-simât nice fevâ'idi müstemil olup egerçi ânifen hülâşası Târîh-i Nâimâdan naklen zıkr olunmuşdu. Bu ma'halde müstedrek gibidir

lâkin ğayr-i müstedrek olduğı üli'l-elbâba min cihetin âher ğayr-i hafîdir. Ve'l-hâşıl mecmû'amız ol fevâ'iddin dağı hâl olmamak için bi-aynîhâ şûreti bu mağalde keşîde-i silk-i sûtûr kılındı. “*Ekremü'l-ekremîn ve erhamü'r-râhûmîn*”⁴²⁹ hâzretlerinin ibâd-ı müslimîn hakkında kerem u merhametleri mebzûl iken hilâf-ı me'mûl böyle eyyâm-ı müfâzala-i şıyâmda e'izze-i müslimîn ezille-i müşrikînin zencîr-i teşhîrinden zebûn ve hancer-i sitem ve azâr-ı küffâr ile sîne-rîş ü ciger hûn olmak gâlibâ sâye-nîşîn-i emân ve asûde-i hâl-ı emn-i haşar u itmi'nân [98a] olan Venedik hükâmı zîr-i fermânında olan Girid Adası meliklerinden hıyânet zuhûr etmedin Budin Eyâleti alâ- ğafletin pâzde-i leşker-i mansûren ve sükkânı dest-i yağma-i girânda mağhûr olup sebi ve iclâ ile ol kişver ihlâ olunduğı ğadrın şe'âmetidir. Mazbût yerâ'a-i ta'yîn müverrihîn olduğı üzre sâl-i şülûş ve erba'în ve şelâşe mi'e hilâlinde sâdis-i selâtîn-i güzîn-i Âl-i Osmânî merhûm Sultân Murad-ı şânî zamân-ı sûr-i iktirânlarında sâye-nîşîn-i zıll-ı emân olan Hâkim Serf Vlen oğlu nun iki oğlu ve Eflâk hâkimi Drağula ve iki oğlu sefer-i Engürüs'e huzûrlarını mütezammin da'vet nâme-i hümâyûna imtisâlen sipâh arâsta ile ordû-yı hümâyûn vâşıl ve şeref-takbîl bisât-ı devlet-menâta nâ'il olduklarında ba'z-ı sâ'ik-ı şer ilkâsıyla hilâf-ı şer' ve kânûn-ı huşûn-ı ba'idede mağbûs ve ümîd-i necâtdan me'yûs etdiklerinin nühûseti memâlik-i maşrûsede birkaç sene mümted ve ebvâb-ı fetih u zafer-i mesned olduğı ve düvel-i mâzîyede bunun emşâli ahvâline butûn-i kütüb-i tevârîh ve siyer mâl-â-mâldır ve müdde'âyı isbâta şâhid-i hâldir. Bâ-huşûş Girid seferi bahânesiyle Anadolu Rûmeli re'âyâsı üzerine tekâlif-i taz'îf olunup vûkelâ-yı devlet nâmına olan bed-hâhân-ı hâzret ne kadar bid'at peydâ ve ne denlû nâ-ma'hûd mezâlim îcâd ve küffâr donanmasına muğâbil olmak mulâhazası takrîbiyle pürtenler yapılmak için fuğarâyı gûnâ gûn müşâdere ve remye ile berbâd etmişler. Der-hûn-i ciger-i re'âyâ ve eşk-i çeşm-i âh-ı derûn-i fuğarâ ile yapılan gemilerden ne hüner gelür muğarrardır ki yâ naşîb-i a'dâ veyâ ğavta-hûr-i lücce-i deryâ olup “*ve't-tekû fitneten lâ tusîbenne'l-lezîne zalemû minküm hâşşaten*”⁴³⁰ va'îdi muğtezâsıyla sitemkârâne nâme siyâh yanınca nice bin bî-günâh dağı zâhîren tebâh ve amma hâkîkatden neyl-i rûtbe-i şehâdete mazhar-ı rahmet elde olur.[98b]

⁴²⁹ Cömertlerin en cömerdi, merhametlilerin en merhametlisi.

⁴³⁰ “Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır.” Enfâl, 8/25.

Birkaç sahife muḳaddem nişâne-i ḳalem tahrîr-i abd-i fakîr olduğu üzere devlet-i ebed-peyvend-i Osmâniyede bir sefer tâ bu mertebe mümted u feth-i bab ve zafer-mend olmayup asker-i İslâm ḳalblerinden celâdet ve ḳalıblarından heybete meslûb ve donanmalarımız her bâr münhezim u maḡlûb olduğundan acebdir ki serkârdan-ı devlete tenebbüh ve tayaḳḳuz gelüp bu derdin ilâcî ve donanmanın cünd-i dü'â ile ihrâcî tedbîrine muvaffaḳ olmazlar mehmâ emken mâl-i helâl ile yirmi pâre gemi tedârik olunup mürâfaḳate du'â-yı fuḳarâ ile gönderilse ümîd şadîḳ oldur ki “*inne cündenâ lehümü'l-gâlibûn*”⁴³¹ va'd-i muḳarrerî'l-incazî üzere küffâr-i ḥâk-sârın yüz pâre gemisini gâlib ve nisâb-ı zaferden nâ'il-i e'izz-i meṭâlib olup raḥte efken-i saff-ı sipâh-i müşrikîn ve feth-i mübîn ile kâmbîn olalar amma; ne fâ'ide, men kûş-i istimâ'-i nedârem limâ teḳûl- ḥâlâ yine mesmû' olan olduḳı ḥazîne-i enderûndan bî-nihâye mâl ihrâc ve fuḳarâ-yı ke'l-evvel bel ezîd mübtelâ-yı ve şâha-i ḳahr u iz'âc idüp evvel bahâra dek kırk elli maune ve bortan ve yüz kadar çekdirme tedârik u itmâm ve bu tedbir-i nâ-savâb iki küffârdan aḥz ü intikâm oluna. Heyhâte heyhât İstanbul fethinden berü Girid sefer-i nâ mübâreki açılınca bortan vu maune olmayup ḳapudânlar ancak çekdirme ile terfî'-i rû'yet ḡazâ eder ki bi faẓlihî te'âlâ fütûḥât-ı celîle müyesser olup mir'ât-i ḥâl ehl-i İslâm'da şûret-i inhizâm görülmemiştir. Bortan ile mauneye üçer dörder çekdirme ḥarcı gidüp rûzgâr müsâ'id olmadıḳça her birini çekmek için birkaç çekdirme baṭṭâl olduğundan mâ'adâ bir ma'rekede anlardan hüner rûnümâ olmayup küffâr peşkeş olmaḳ ile mehâzîli sebeb-i izdiyâd mevâdd-ı ḳuvvet u iḳtidâr olunur dem-i iltihâmet cünd-i İslâm isti'mâline me'lûf oldukları kerr u ferre ḳâdir sebûkrû ḳadırgaları [99a] ibtâl ve anlara pâyend olan baṭṭâl bortan ve mauneleri i'mâl maḥz-ı zarâr idüḳü muḳarrar iken vükelâ-yı aḳlın “*men cerrebe'l-mücerrebe ḥallet bihi'n-nedâmete*”⁴³² tenbîhi avize-i benâḡuş ḳabûl etmeyüp beyhûde izâ'at-i mâl-i bî-ḥesâb ve re'âyâ fuḳarâsını it'âb ederler. Nîcesine der ki “*fes'elû ehle'z-zikrî*”⁴³³ işâret-i şerîfesi mülâḥaza ve fikr olunmayup tedârik-i mühimmât dîn ü devlet müşâveresine sûr-i İstanbul ḥâricinden ḡâfil ve tedbîr-i ḥaḳ ve şavâbdan zâhil nev zuhûr vüzerâ ve şudûr-i ulemâ ile idüp umûr-ı dîn ve kâr âzmûde ihtiyârlar ile istişâreden âr etdikleri cihetden muḳaddime-i efkâr-i sakîmeleri

⁴³¹ “*Ve muhakkak ki gâlip gelecek olanlar, mutlaka bizim ordularımızdır.*” Saffat, 37/173.

⁴³² “*Bir kimse tecrübe edilmiş bir şeyi yeniden tecrübe etmeye kalkarsa bu kendisine pişmanlık getirir.*” (La edri)

⁴³³ “*Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (ilim sahiplerine) sorun.*” Nahl, 16/43.

akîm olup tedbîr-i nâ müstekîmleri müntecc-i feth ü zafer olmaz. Pes bir aşır ki telvis-i maķâm-ı vezâret-i uz mâ eden Hâydar Ağa-zâde gibi bed-kîş ve bed-kûniş ve ķadem-nihâde-i dest-i iftâ olan ilm u aķıl ve tecrübeden bî-gâne burnâz Mes'ûd gibi bir sefih-i dîvâne-rûş olup zenîn-i dîvâne keyvân-ı eyvân olan vüzerâ hâlî ma'lûm sünbül 'Ali tâzesi Anķara Türk-zâdesi Eşad Efendi ķadıasker-i Anadolu ve İbn-i Kemâl ğûl İbrâhim Sadr-ı Rûm bu cümlelerin netîce-i efkârı böyle emr-i âķıbet-i mezmûm olur.

Hezâr ğüne sahn der-dehân u leb-i hâmûş pâdişâhım sellemallâhü melike's-selâm hâzretleri verâ'-i hicâbe olup deķâyık-ı umûra ittîlâ'ları olmadığı cihetden vükelâ-yı saltanatda rûz-efzûn rikâb-ı hümâyûnlarına arz u i'lâm etdiklerin şıdķ u şavâba maķrûn i'tikâd buyururlar eğer suver-i haķâyık ahvâli mir'ât-ı tâbnâk-ı ķalb-i pâklarında cîlve-nümâ olsa terk-i müsâmaķa ve ihmâl buyurup bâ'îş-i ihtîlâl nizâm-ı mülk olacak bed' u rusûme ķarb-ı ķalem ibtâl ve ecdâd-ı behîştî ma'âdları meslûk-i ķadem-i ihtimâm etdikleri tarîķa-i müstaķîm üzre hareketi dîbâce-i ķânûnnâme i'mâl etmeleri muķarrardır. Pâdişâh-ı bî-enbâz

[99b] Kesik

[100a] Boş

[100b] Hâzretine raf' u ruķ'a-i niyâz edelüm ki Sultân-ı ser-efrâz hâzretlerin bir vekîl-i muṭlaķa muvaffaķ eyleyüp emr-i vezâretde istiklâl verilmekle âb-yâri-i hüsni tedbir-i işâbet-pezîri birle ğülzâr-ı izzü iķbâl-i tarâvet tâze bula. El-hâletü hâzihi nuḥbe-i efkâr-ı erbâb ṭab'ı selîm ve muḥtâr-ı eşḥâb-ı re'y-i müstaķîm oldu ki beyhûde tedârîki bortan u mauna emrine terki sevdâ-yı ḥam u sâbın ve ķâlâķ ķadırgalar ihzârına ihtimâm-ı tâm olunup eşnâ-yı nevrûzda bir vaķt-i firûzda Mütevekkilen alellâh el-Meliki'l-müte'âl irsâl oluna ve bir serdâr-ı nâm-dâr sipâh âreste ile karadan terfî'-i rû'yet-i ğazâ ü cihâd-ı vezâret ve etrâfında olan ķılâ'ı teşḥîre bezl-i naķdiye-i ictihâd ve süğûr-i İslâmiyyeden lâ yenķatı' bilâd-ı küffâra envâ'-ı zeḥâyir celb olunan me'âbir u benâdiri bâ ḥuşûş Doben Venedik iskelesini kemâ yenbağı sedd ü işe mehâzîl-i freng cenkci olan ḥurûset-i eşķiyâsına ber-vech-i sezâ tertîb-i cezâ olunmağa sa'y bî-ḥad eyleye tâki ol melâ'înin bu tarîķıyla cihet-i ma'îşetleri taẓyîķ ve anlara mu'ayyen olan ḥarb-i ḥâsirînin usâbe-i asabiyetleri temzîķ olunmaķ ile bi'z-zarûre cebîn-i fersâ-yı ḥâķ dergâh-ı izzü câh ve dest ü dâmen-i pâdişâh-ı merâḥim-destğâh olup kerdn-i nihâde-i ṭavķ-ı ķabûl-i zimmet ve

harâc-güzârı ve sâbit-kadem-i makâm-ı ubûdiyyet ve cânsipârı olalar ricâsı sâdık oldu ki müsehhil-i külli asîr hâzreti vükelâ-yı devleti bu tedbîr-i işâbet-pezîr muvaffak eyleyüp eser-i cemîlini müşâhede ile hâzret-i sultân-ı bülend-mekânı hâşşaten ve ehl-i î mânı âmmeten karîrül'-ayn şâd-mânı ve a'dâsı ve a'dâ-yı bed re'yi mübtelâ-yı belâ-yı endûh u perîşân eyleye. *Vallâhü'l-müste'ânü* ⁴³⁴ ve aleyhi't-tekellân.

Selâfîn-ı güzîn-i Osmâniyye “*eyyede hümüllâhü ve ebbede hüm*”⁴³⁵ ulüvv-i cenâblarından tarîka-i eslâf-i kirâmlarına taklîden nice yüz bin gurusu harc idüp beyhûde isrâf-ı mahz idügi nümâyân iken terkine izzet-i nefisleri mâni‘ olduğu [101a] bir büyük mâdde tersâne maşrafıdır.

Ehl-i vukûf-mücerrib rüzgâr ihtiyârlar müttefikü'l-kelimedirler ki taşrada olan otuz kadar beylere Rodos Paşası serdâr ta'yîn olunup azl ü naşbları belki iktizâ ederse katilleri ana tağvîz ve aldıkları mâl-i ganîmeti celîl ü hâkîr kâlîl u keşîr alâ tarîkı't-tafşîl kendülerin olmak üzere gazâ vü cihâda tahrîz buyurulsa bi-avnihi te'âlâ rûy-i deryâyı sefâyin-i a'dâdan pâk ve tahtîr belki makarr-ı küffâr olan nice adaları teşhîr idüp az zamânda Malta ve Duğa gemilerini avn-ı Bârî ile der-i devlet-medâr-ı şehriyârîye keşan keşân getürmeleri emr-i mukarrerdir. Tersâne tarafından ancak bez ve âlât u kürek ve cânibe ihtiyâc olan ba'z-ı eşyâ irsâl ve Mısır'dan kadr-i kifâye barût-i siyâh îşâl olunmak ile tekmi'l-i mühimmât olunup kapudân-ı hâşları ve müft-hârlar vezâyîfi ve gemiler binâsı maşarîfi ve hâdden efzûn avârîz akçesi ve forsalara beksimet ve aba bahâsı ve sâ'ir ta'dâd ve şümârdan bîrûn isrâfla hâzîne mânde olup taraf-ı saltanat-ı 'aliyyeye ne denlû nef' hâşıl olduğu dâhil erkâm muhâsebat-i utârid-i raqam olmak mertebesinden hâricdir. Gemiler binâsı için kereste tedârikine fuqarâ-yı re'âyâ mâl u bedeni ile çekdikleri zulüm ve bî-dâddan azılı olup müdâme-i devlet-i şehriyârî dü'âsına bi-safâ'i'l-bâl iştigâl ve kendü kârlarına mübâşeret tahşîl ile intizâm-i hâl etmelerinin hüsnî hûd fazladır. Beylerden biri terk-i ser u cân idüp bir düşman gemisi alsa kapudânlık gemide bulunduğun almak ile kâni‘ olmayup bî-çâreleri bir kaç esîrden dahî çıkarırlar. Merhûm Piyâle Paşa kapudân iken bir harbî kimse alup mevcûdu teslîmden sonra a'dâ iftirâsıyla ol gemide bir altın sini var imiş

⁴³⁴ Yardımına sığınılacak ancak Allah'tır.

⁴³⁵ Allah onları kuvvetlendirsün ve ebedi kılsın.

deyü pençe-i şikenceye giriftâr ve öyle bir vucûdu ğavṭa-ḥor-i dirîġ-i rahmet pür derkâr etdiler. *İnne'z-zamâne bi-mişliḥi li-bahîl*.⁴³⁶

Hâl böyle olıcak düşmen gemisiyle kim ceng idüp esîrlerini niçin **[101b]** beyhûde telef eder şöyle ki nakîr u kıtmîr iġtinâm itdüġi cümle eşyâyı merâḥim ve ma'ârîz kendünün olacaġı ma'lûm olsa bi-luṭfiḥi te'âlâ gemilerine hüneler gösterüb ma'rekeleri dillere destân olan korşanların gazâlarını insâ edecek mertebe serbâzlıklar ederler idi. Amma bu deġâyîka aklı erişür ḥayırḥâhlar dergâhdan maṭrûd ve genc nisyân u ḥamûle bî-vucûd olup vükelâ-yı devlet ve muḥarrebân-ı ḥazret bu tedbîrlerden ḥabîr olmadıklarından hâkezâ vecednâ vâdisine şâbit-ḳadem ve izâ'at-i emvâl ve it'âb-i ricâlden eslâfına iḳtifâda râsiḥ-i demdirler. Du'â edelim ki Ḥazret-i erḥamû'r-râḥimîn pâdişâh-ı rûy-i zemîn ḥazretlerine mu'în u nâsır-ı devlet ü dîn olup cenâb-ı şeref-i intisâb-i sultânîye ḥayr u şerri fark eder devleti ḳayırır levm-i lâ'imden ḥavf etmeziz zeyle tama'dan sâlim ḥaşıyetüllâhdan nâşî buġz u ġaraḻ ve ḥıyânet-i veliyy-i ni'metden teḥâşî eder müte'allikât ve havâşî sevk eyleye âmîn.

Azîz Efendi merḥûm bu maḳâmdan daḥi ba'z-ı kelimât yazmışdır. İctinâben ani'l-iṭnâb bu kadar ile iktifâ münâsib görüldü. Ba'de'l-inhizâm ḳapudân müşârûn-ileyh Şarî Ken'an Paşa yanında olan gemiler ba'z-ı ḥuşûş için Ḳavalaya doġru gidüp mürûrunda Ḥoca-zâde Mes'ûd Efendi vaḳ'asında ḳapudânlık manşıbı emri Boġazḥisârı muḥâfazasında olan Silistre vâlisi tercemesi âtî Silistre vâlisi Seydî Aḥmed Paşa'ya gönderilüb boġazda muḥterik olan küffâr bortonlarının ve bizim gemilerin ḳa'r-i deryâda ki altı yüz kadar ejder mişâli toplarını iḥrâca bezl-i emvâl ve amel-mânde olanları rîhte-i ḳalîb-ı tecdîd itmek için İstanbul'a âdem irsâl idüp mevcûd gemiler ile hizmet-i muḥâfazayı itmâma sarf-ı himmet üzre tenbîh olundu. Nâimâ der ki; Ḳapudân-ı sâbık Kenan Paşa ḥaḳḳında ḥükm-i siyâset icrâ olunmayup **[102a]** bârî âmme-i ḥalḳ iskân ve elsine-i ta'n ve i'tirâz-ı ḳat'î için nefy ü habîs ve mü'âheze lâzım iken aslâ zerre kadar itâbe daḥi maḻhar olmayup ḥâmîler ve mürebbîler i'ânetiyle ve şadr-ı a'zam Boynu Eğri Mehmed Paşa tarafına elli kese kadar nüḳûd ser be-mühür teslîm itmekle cünḥa-i azîmesi nihân-ı meskûnün-anhâ ḳılındığından ġayri Eğriboz Muḥâfazası nâmıyla ol diyâr ehâlîsi üzerine taslîṭ olunduġu uḳâlâ-yı aşrı mebhûn ve müteḥayyir eylemiştir. “*Temme ḳavlü Nâimâ*

⁴³⁶ Gerçekten zaman onun mislini getirmekte çok cimridir.”

i'tirâzü uli'n-nihâye ke's-şemsi fî vasa'ti'n-nehâri zâhirün".⁴³⁷ Âşikârdır ki gerek umûr-ı deryâda ve gerek esfâr-i berrîde ve gerek umûr-ı sâ'irede "*inellâhe ye'mürüküm en te'üddü'l emânâti ilâ ehlihâ*" ⁴³⁸ kelâm-ı şerîfî düstûrû'l-amel olup "*li külli amelin ricâlün*"⁴³⁹ mâ şadâkıncâ hareket selâtn-i izâmın mecmû'una farz-ı ayn ve ayn-ı farz olmuşdur. Her şeyde ve her şanâ'atde zıddını isti'mâl ol şey'in şûret bulmamasını ve ol kâziyyenin maşşûdu ğayr-i müntec olmasına bâ'îş u bâdîdir. Meşelâ zergar şan'atını hayme düze ve hayme düz şan'atını zergere sipâriş gibi emr-i deryâ devlet-i 'aliyye-i ebed peyvend-i Osmâniyyenin a'zam umûrunda olup gerek neferât ve gerek zâbiâtân bi'l-cümle fenn-i deryâdan medhâli olmak elzem-i levâzımdandır. Ve ol mevâdda eşhâbı taḥarrî daḥi vâcib mesabesinde. Hattâ ki murâd üzre a'dâ-yı bed-li'âm dan aḥz-i şâr mümkün ola. Siyyemâ cümleye re'îs kapudânpaşa nâmında olan kimseler nev'imma ? bu âlemden ḥabîr ve bu mâddede medhâli olmak lâzımdır zîrâ "balık başdan ḳoḳar" meşeli ma'lûmdur. Bundan sonra ânifen Azîz Efendi merḥûmdan nakl olunan kelimât-i ḥaḳîḳate naşb ile amel itmek gerektir. Ken'ân Paşayı ba'de'l-meşvere re'y-i seḥîf erbâbı ne ḥuşûş için kapudânpaşa etdikleri sâbıḳda beyân olunmuşdur. Bir emirde racülû olmayan şahşı isti'mâl etmenin [102b] me'âl u netîcesi budur ḥâl bu minvâl üzre olıcak bu ḥuşûşda Ken'ân Paşa müttehim olamaz ibtidâ donanma ile şavb-ı merâma âzim oldukda asâkir-i sefâyin mazbûṭ ve mükemmel değıl idi. Andan mâ'adâ a'dâ-yı bed-li'âm ile ḳable'l-muḥârebe bu mâddeyi der-i devlete arz ve bunun me'âli inhizâm olacağı zımnen beyânı muḥtevvî ḳağıd gönderdiği ve arzına i'tibâr olunmayup düşmen üzerine varasın deyü tekrâr emr-i âlî gönderildiği daḥi sâbıḳan işâret olundu. Bunları mülâḥaza eden kimse Ken'ân Paşa niçin bu ḥuşûşda siyâseten ḳatl veyâ maḥbûs oldu deyü ta'accüb ginân ser-kâr-ı devletde olanlara ḥıref-endâz olamaz bu maḳâmda kelâm çokdur bir miḳdârını te'lîfâtımızdan *Usûlü'l-Ḥikem fî Nizâmi'l-Âlem* nüshamızda zıkr etmişizdir. Bunda bu miḳdâr âḳıle kâfi ve vâfidir.

3.60. SEYDÎ AḤMED PAŞA-YI ŞECÂ'AT NİHÂDDIR.

Tafşîl-i mebdâi'-i aḥvâli târiḥ-i Naîma'da ve Azîz Efendi târiḥlerinde mezkûr ve daḥi tekmîl-i intihâ-yı ḥâlî Târiḥ-i Râşid Efendi'de muşarraḥ ve meşṭûr olmağıla

⁴³⁷ *Nâimâ'nın sözü burada sona erdi. Nihâye sâhibinin i'tirâzı gündüzün ortasında güneş gibi âşikârdır.*

⁴³⁸ "Allah, size emanetleri ehline vermenizi emr ediyor." Nisâ, 4/58.

⁴³⁹ *Her işin bir adamı vardır.*

bu mecelle-i celîlede bir miqdâr icmâl olunup bir iki muhârebâtı zıkr ile iktifâ olundu. Paşâ-yı mumâ-ileyh nice menâşib-ı ulyâda müstağdem olup Halebü's-Şehbâda olan ma'rekelerinin tafşîli Naîma'da keşide-i silk-i sûtûr-i şahâyif-i beyandır. Aşlında zümre-i teberdârân-ı sarây-ı atîka olup ba'de'l-müdde Silistre Eyâletiyle Bogazhisâr muhâfazasına ta'yîn olunmuşdu. Mükemmel kapusuyla Silistreye müteveccihen Vize kırbunda ânifen tafşîl üzre terkîm olunan donanmâ-yı hümayûnun inhizâmı haberi kendüye vâsıl olıcak fermân-ı hümayûn şudûr itmeksizin müretteb asker ile Bogazhisâr tarafına atf-ı inân mürâca'at ve Kilidbahîr Kal'ası muhâfazasına müsâra'at idüp [103a] ol semtlerde yalılarda gâret için gemilerden çıkan küffârı birkaç def'a başup kelle ve esîr aldığı haberi pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin mesmû'u oldukda bu dilîrâne hareketi manzûr-ı ayn ve tahsîn olup kapudânlık hil'ati ile teşrif ve semmûr kürk ve mücevher şimşîr-i düşmengîr ile talât olundu. Ve kâne zâlîke fî evâhîri şehr-i Ramazânü'l-mübârek li sitte ve sittîne ve elf (10 Ramazan 1066/2 Temmuz 1656) Bogazda birkaç hafta hizmet-i muhâfazaya kıyâm etdikden sonra tetmîm-i mehâmm-ı kuşûr için mâ-bâkî sefâyin-i İslâmiye ile taraf-ı Âsitâne'ye bâd-bân-güşâ-yı azîmet ve zi'l-ka'deti's-şerîfe hilâlinde Tersâne-i Âmirede tarh-ı lenger ikâmet eyledi. Paşâ-yı müşârün-ileyh şöhet ü şân şâhibi kapudân olmağla küffâr-ı hâk-sâr beyninde Deli Türk demekle meşhûr ve elsine-i halkda şecâ'at u ikdâm ile mezkûr olup dahî aşlında teberdârlıktan geldiği cihetle ocağdaşlarıyla kerem-i ihtilât olmağın anlar vüsâtatıyla harem-i hümayûn ağalarından ve müşâhiblerden ba'zılarıyla mahfice tezkireleşüb tahşîl-i şadâret için nihânı sa'y üzre idi. Esrâr-ı devletden gâfiller Köprülü Mehmed Paşa'nın zâhir-i hâline ve adem-i ihtişâmına bakup istiklâlini bilmeyen ve Vâlîde-i Sultân ve Pâdişâh-ı cihân ile olan uhûd u mevâsîfden haberi olmayan câhillere dâmen-i der-miyân idüp Seydî Ahmed Paşa'yı vezîr-i a'zam etdirmeye sezâdır. Halkın nazarından mehâbet ve ragbeti olmayan âdem ne iş başarsa gerekdir. Vezârete lâyıf Seydî Ahmed Paşadır ki nâm u şânı cümle kâfiristânı tutmuşdur deyü enderûn ağaları ve müşâhibleri terğîb u tahrîk ederlerdi. Seydî Ahmed Paşa'nın etbâ'ı dahî ahvâl bilmez bir alây-ı sâde dil esîr-i dünyâ herîfler [103b] paşamıza mühr-i şadâret va'd olundu. Bugün yarın vezîr olsa gerekdir. Köprülü Mehmed Paşa ol makâmın şâhibi değildir gâriyet şeklindedir deyü halıyyâtlar ile şehr-i İstanbul'a sû be sû velvele bıraktılar. Ve bu dürûğ bî-

fürûğ sâyesinde ehâli-i memâlik menâşiba tâlib olanlarından mâldarların peşince hedâyâlarını alup her birine birer mansıb va‘diyle gûyâ ferîfte etdiler.

3.61. FÂ’İDE-İ MÜHİMME

Hafî olmaya ki ekşer erbâb-ı devlet ve erkân-ı saltanat makâmında olanların rahne-dâr olup kimi maḥbûs ve kimi taḏyîḳ u iz‘âc ve kimi müşâdere vü ḳatlı ve yâhud bilâd-ı ba‘îd degildir ve Kilidü'l-baḥr ve Maḡosa ve İbrim gibi helâk-i ḥavfî muḳarrer olan maḥallere nefy olunup câmi-şafâ ve câme-i râḥatdan ihlâ u ihrâc olunmalarına ekşeriya bu maḳûle umûr-ı mekrûheyeye

Sâridir efendisine ḡavḡa-yı tevâbi‘

mâşadakınca tevâbi‘ ve levâḥîḳ ola gelmişdür. Selefde ve gerek manzûrumuz ve yetişdiğimiz sinîn ve a‘vâmda çoḡu re‘yü'l-ayn müşâhede olunmuşdur. Eger keşîde-i şîrâze-i ḥarîr u taḥrîr olunsa bunun gibi birkaç mücellled kitâb olacağı bî-irtiyâbdır ve etbâ‘ u levâḥîḳın ḳahrı bî-derd-i bî-ilâcdır ki ḳalîb-ı tende rûḥ-ı azîzin ekşeri evḳâtda bâ‘iş-i ḥurûc olmuşdur. Meşhûrdur ki Anadoluda henüz sû-yi İstanbul’a gelüp Üsküdâr ḳazâsında vâḳi‘ mu‘teber-ḡâḥ-ı vesî‘a-i müslimîni görüp kendisi âteş-i ḳahr-ı etbâ‘dan mânend-i kebâb olmaḡla mezâristana nigâḥ-ı ibretle nazar idüp ḡarben mevtânın daḡi hizmetḳâr ḳahrında âşiyânları zîr-i türâb olmuşdur” demiş. Bu ma‘lûm oldukdan sonra ba‘z-ı kimesne aḥbâbından ba‘zısını ḡayırḡâḥlıḳ yüzünden dostluḳ zannıyla nice düşmanlıḳ [104a] ile gelmişlerdir. Anı bilmezler ki dostluḳ ederim zannıyla derdmendi belâya dūş eder bir mişâl getürelim bir kimse aḥbâbından birine kemâl-i muḡabbetden ve nihâyet dostluḡundan nâşî Mısr-ı Ḳâhire darbḡânesinin şâḥib-i ayârlıḡın alivermesi gibi zâḡiren bu ḡuşuş dostluḡdur hayli îrâd ḡâşıl olur. Ancak fi'l-ḡaḳîḳa düşmenliḡin zirve-i a‘lâsıdır. Zîrâ ahâli-i şehir-i Ḳâhirenin aḡvâli ma‘lûm tabî‘atlarınca ḡareket ekşer-i evḳâtda muḡâl olmaḡla bir def‘a cüz‘î şeyde bahâne ile bilâ su‘âl ve cevâb ve bilâ ihmâl derḡâl bî-ḡâreyi ḳatlı ederler. Bunun gibi dostluḳ yönünden nice düşmanlıḳ zuḡûr itmişdir. Mecmû‘unu taḥrîr mûcib-i itnâb-ı kelâmdır zıkr i şadedinde olduğumuz Seydî Aḡmed Paşa daḡi aḥbâbı dostluḳ ederim zann-ı fâsidiyle ḳapûdanlıḳ gibi bir nâ-zenîn mansıb-ı âlî ile kâmbîn olmuşken Bosna eyâletiyle der-i devlet-i ‘aliyyeden ḡard u teb‘îdine bâ‘iş olduklarından mâ‘adâ bu mâdde âḳıbet bâdi‘-i ḳatlı ve i‘dâmı olmuşdur. Nitekim kelle gerekdir aḳılsız dostdan aḳıllı düşman yeḡdir mişli böyle şeylerden neş‘et idüp maḡrabı böyle maḡallerdir.

Biz yine şadedimize rucû‘ edelim ez in cânib bu güftü gû şadr-ı âlî-kadr hazretlerinin sem‘ine erişdikde ihtilâl nizâm-ı devlete bâ‘iş olduğu için huzûr-ı hümâyûna varup bin altmış yedisi mâh-ı Şaferü'l-hayrın yirmi dördüncü (24 Şafer 1067/12 Aralık 1656) gününde eyâlet-i Bosnayı seraskerlik unvânıyla Seydî Ahmed Paşa'ya tevcih etdirüb icâleten revâne olasin deyü hatt-ı hümâyûn işdâr eyledi ve kapudânlık Temeşvâr'dan ma‘zûl gelen tercemesi âtî Topal Mehmed Paşa'ya tavşkiye buyuruldu ve Bosnadan Fazlı Paşa Rûmeli eyâletine nakl olundu.

Seydî Ahmed Paşa mühr-i hümâyûn koynunda bilüb tarafdarları ve sâ'ir halk makâm-ı şadârete [104b] taqaddümüne muntazır iken zor-ı bazû-yi vezîr-i a‘zamla atıldığını gördükleri gibi me'mûllerinden me'yûs olduklarından mâ‘adâ eger bizim bu huşûşda olan si‘âyemiz şadr-ı a‘zâmın ma‘lûmu olursa hâlimiz nice olur deyü helâk havfına düştüler. Nefsü'l-emir anlar daği birer bahâne ile kimi azl ve kimi katl olundular. Ol mâdde-i azîm karîben inşâallâh zıkr olursa gerekdir.

Müverrih be-nâm Şeyhü'l-İslâm Aziz Efendi *Zeyl-i Târîh-i Ravzatü'l-Ebrâr*'ında der ki el-hâletü hâzihi küffâr-i hâk-sâr miyânında Deli Türk ünvanıyla meşhûr ve elsine-i halkda şecâ‘at u celâdetle mezkûr olup sinîn-i mâziyede Bogaz muhâfazasında mehâzîl-i fireng ile rüstemâne cengleri dost u düşmen lisânında dâstân olan âdemi mücerred temşiyet-agrâz-ı nefsâniyye için der-i Murâddân tard-ı ib‘âd ihtilâl-i ahvâl-i mülk u millete mü‘eddâ olduğu cihetden bâdî olan hadd-i nâşinâs min hayşü lâ yahtesib mazhar-ı kahr-ı Kahhâr ve tu‘me-i seyr-i şimşîr-i gâdab-i şehriyârî olmak du‘âsına âmîn demek nîgâhân devlet ü dîne deyn-i vâcibü'l-edâdır dense revadır.

İ‘tirâz egerçi müverrih be-nâm Aziz Efendi merhûm târihinde böyle zıkr itmişdir. Lâkin deyn-i insâfla nazar olursa câdde-i tarîk-ı şavâb ve inşâfdan budur. Zîrâ Seydî Ahmed Paşa'nın tarafdarlarının si‘âyesi ve etbâ‘ının bu gûne gelmesinden nâşi yine muhill-i nizâm olduğu bî-iştibâhdır. Bundan kat‘-ı nazar nişîn-i mesned-i şadâret olanların daği istiklâline mâni‘dir.

Bu tahrîrâtımızın hakîkati güneşden ezhar iken Aziz Efendi merhûm bu mahalle dağl etmesi hulkî olan tabî‘atlarından nâşîdir. Hafî olmaya ki kapudânlık Seydî Ahmed Paşa Bosna eyâletiyle ma‘zûl oldukda ol bahâne ile bu hilâlde Seydî

Paşanın tarafdârları fitne îkâz idüp ol fitne-i azîmenin ne gûne mündefî' olduğu kâziyye-i tavîlesi [105a] niçe-i fevâ'id u 'iber müştemil olmağın Seydî Paşa zikri mülâbesesiyle bi-tamâmihâ nakl olundu.

Ma'lûm ola ki Azîz Efendi zeylinde ve Nâimâ merhûm târihinden bu fitne-i azîmenin sebebini böyle nakl eder ki: Muḳaddemâ İpşir Paşa vaḳ'asında işâ'i'l-leyleye muhtâc ser u-pâ berehne ve ac nice gedâ-yı bî-ser ü sâmnâ şadr-ı âlîşân ve âl-i Sincân ? ḥazînelerin gâret idüp bir gün bir gecede bî-mu'ârîz ve bî-mezâhim ol ḥânelerden yağmaya el urub ḥâcegân-ı bendergâh-ı şervet olmuşlar idi. Ba'dehü Vaḳ'a-i Vaḳvâkıyyede müşâhibân ve a'yânın katli u şulbi mâddesinde denî u dîn ve müflis u medyûn nice erâzil u esâfil ḥâk-i nikbetden evc-i rif'ate erişüb ser-sevdâzedeleri seyf-i intikâm ile gâltân olunca kemâl-i şevket u ihtişâm ile kâm-râh olmuşlar idi ve herbir zü'münce a'yan u erkân kıyâfetine girüb der-nigîn- maḳarrâyı her taraftan eşhâb-ı ḥâcete mültecâ olup her maşlahata karışmağla ifsâd-ı umûrdan ḥâlî degiller idi ve fitnecilik cümlesinin zamîrinde câygîr olup acebâ necm-i gîsû-dâr bahtımız hangi sâ'atde tulû' idüp başımıza gün doğar yağma vü gârete fırsat bulcâḳ bir fitne-i azîm ne yüzden zuhûr eder deyüp sâ'ir settâra suhte nikbetleri ile hemîşe şer ü fesâd ḥudûşüne muntazır idiler. Tâ be hengâm Seydî Ahmed Paşa kapudânlıktan azil ve Bosnaya atlamak mâddesi zuhûr itdiği gibi köşe-i inzivâda olan erâzil u eşkıyâ fırsat-ı ḡanîmetdir deyü şu'le-i âteş gibi zuhûr idüp Atmeydânında cem' oldular. Ve şûret-i ḥaḳdan bu maḳûle ḡaraż-âmîz ḥaltıyyâta âgâz etdiler ki a'dâ-yı dîn ü devlet fetreti yevmen fe yevmen izdiyâdda bu tarafa ebvâb-ı fütûḥât-ı ḡaybiyye insidâdda görünüyor iken vükelâ-yı salṭanatın basar-ı basîretleri ḡışâve-i ḡalfet ile mesdûd ve tedârik mehâmm-ı umûr-ı devlete taḳşîrleri nâ maḥdûd olup muḥill-i nâmûsu [105b] şehriyârî etvârın hemîşe kâr u kisb-i salṭanata mü'eddâ olur evzâ'ı nuḡbe-i iftikâr etmişlerdir. Düşmen-i dînden murâd üzre aḡz ü intikâm karadan sefere münḥaşır olup devletlü Paşa âlem-penâh ḥazretleri bi'z-zât hareket ve sefer zahmetini irtikâbdan ictinâb buyurmazlar iken erkân-ı devlet nâmına olan bî-nâmus ve bî-ḡayretler men'î bâbında hem-zebân-ı ittifâḳ olduklarından mâ'adâ umûr-ı mühimme-i sefer-i deryâyı itmâma kemâl mertebe ihtimâm üzre olan Seydî Ahmed Paşa gibi şecî' vezîr-i mücerred ḥalk ana şadâret vezâret tahmîn ederler deyü manşıbını tebdîl ile mübâşir olduğu ḡizmet-i lâzıme yi ta'tîl etmemek şart-ı İslâm mıdır.

İmdi Seydî Aḥmed Paşa'ya ḳapudânlık manşıbı ibḳâ olunmaz ise bizden sefere giden yokdur deyü bu müzehraf kelimâtı rû-pûş-ı temşiyet-merâm ve bu muḳaddime ile ḳarîb ile avâmü'n-nâsı kendü şaḳāvet u fesâdlarına râm etdiler. Şadr-ı a'zam ise defterdârın sarayı taşlandıgından sipâhın derûnlarında fesâda meyl olundugunu bilüb ve Seydî Aḥmed Paşa'yı Bosnaya atduğundan enderûn u bîrûnda Seydî tarafdârları olanların mükedder olduklarını ve bu sebep ile fitne îḳāz olunacağını mülâhaza etmişdi. İçerüde ve taşrada her tâ'ifenin aḥvâlini tecessüs idüp ḳhaber getürür câsusları var idi. Zümre-i sipâh bu fitneye şürû' edeceklerini ḳhaber aldığı gibi ol gece Müfti Bâlî-zâde Efendi tenhâca varup ba'de kelâm efendi ḳazretleri biz vezîr olalı bizden ḫilâf-ı şer' bir vaz' ve arz-ı devlete muḫill bir ḳareket şudûr etdi mi dedikde Müfti Efendi ḳayır cümle ef'al u eṭvârınız meşrû' ve müstaḫsendir dedikde imdi ḫüsn-i ḫâlimizi taraf-ı saltanata taḫrîr u i'lâm eylen dedi Müfti Efendi daḫi siz nice bilirsiniz tesvîd eyleyin yazup mühürleyelüm dedi. Şâmî-zâde Efendi dil-ḫâh-ı vezîr üzre tesvîd idüp Müfti Efendi kendi ḳalemiyle ol maẓmûnda bir [106a] vesîḳa idüp mühürleyüp vezîrin eline verüb ve Sulṭânım bu i'lâma ihtiyâc neden iḳtizâ etdi dedikde vezîr dediki el-hâletü hâzihi iḳtizâsı yokdur lâkin maḳsûdumuz vefâdârlık maḳâmında sebâtınızı tecrübedir.

Ortalık birkaç senedir nifâḳ ile birbirlerini fedâ etmege mu'tâd olmuşlar. Taraf-ı ḫilâfımızda olanlar sizide taraflarına imâle etmeyeler. Hîn-i ḫâcetde ihtiyâc için ihtiyâtan ḫüsn-i ḫâlimize sizi işḫâd eyledik deyüp müceddeden Müfti Efendi ile îmân-ı ḡilâz ile uhûd u mîṣaḳ etdiler. Ba'dehü Hacı Bektaşın post-nîşini Ḳara Ḥasan Ağa-zâde Koca Ḥüseyin Ağaya ol gece tebdîl-i şûret vardı maḫallini tenhâ idüp bu vechile baş-ı maḳâl itdiği ki siz devlet-i 'aliyye'nin ḳayırḫâhı ve ocağın mu'temedisiz bu âna gelince ḫudûş eden vaḳ'alar cümle ma'lûmunuzdur. Ḥâlâ küffâr-i ḫâk-sâr boğaza geldi asker zapt u rabṭdan ḳaldı benim maḳsûdum dîn ü devlet ḫizmeti emrine bu âḫir ömrümde bezl-i cân itmekdir. Küffâra galebe ile devlete nîzâm müyesser olur ise cümlemiz râhat oluruz ve illâ vehâmet-i âḳıbet muḳarrardır dedi. Seydî Aḥmed Paşanın şecâ'atı ma'lûm lâkin zulm u udvânı ne mertebede ve ne keyfiyyetdedir bilirüzsüz ḳapudânlığa ve serdâriyet-i serḫadde liyâḳati muḳarrardır. Lâkin naẓar-ı hâtem-i vekâletde ḡaraẓa mebnî dek durmaz şadârete liyâḳati var ise yine ḫüsn-i rîzâm ile fâriğ olayım anı vezîr etsünler lâkin ifrât-ı tehevvr ve adem-i tedbîr ile bu vaḳit de neler eylese taraf-ı saltanata

temahhuz idüp yaranmak için ibâdüllâha ne kanlar yuttursa gerekdir bilirsüz ve anı vezîr etmeğe sa'y edenlerin murâdı dîn ü devlet maşlahatı görölmek değildir. Kendü ağrâz yaftalarına temşiyet verüb mâl ü câh tahşîli için nizâm-ı devleti harâb itmek isterler pes âkıbet-i kârı İpşir Paşa'ya müşâbih olacağında ıstibâh yokdur bu şûretde kapudânlıkda kalsada murâdımız üzre istihdâm edemeziz anı anın için azil idüp Bosna tarafına mu'azzez u mükerrem serdâr [106b] eyledim. Hâlâ fesâda mu'tâd olan sipâh zorbaları Seydî Paşanın azlini bahâne idüp fitne îkâzına şürû' etdiler. Bu âhir ömrümde ben şehîd olmakdan aslâ havf etmem bu huşûşda cenâbınız bize muvâfaqat ve yeniçeri ocağını nuşh u pendâ ile zabt itmekle ırz-ı devleti şıyânet edersiniz ol maqûle müfsidlerin cem'iyetini perîşân idüp kemâ hüve'l-me'mûl edâ-yı hizmete biz daği mütekeffil olalım. Yok eger Ocak halkını zabta müte'ahhid olmazsanız ve bizden hoşnûd degil iseniz bizi âgâh eyleyin biz daği fuzûllukdan el çeküb ferâgat edelüm dedi. Hüseyin Ağa bu maqûle cevâblara ne desün cümlesin taşdîk idüp Hüseyin Ağanın re'y ü tedbîrine ve rızâ-yı hâtırına muhâlif hareket etmemek üzre ahd ile i'timâd etdirüb yemîn u uhûd ile kavî ü karârdan sonra ocak koçnuzların zabta Hüseyin Ağa müte'ahhid olup yeniçeri ağası ve kol kethüdâsı nihân ol meclise da'vet olunup şıdk-ı niyyet ile ittifâk ve ittihâda ta'ahhüd etdiler.

Bin altmış yedisi mâh-ı Rebî'ü'l-evvelin on sekizinci (18 Rebî'ü'l-evvel 1067/4Ocak 1657) gecesı idi ki Şadr-ı a'zam kazıyyeden habîr olup bu tedârikleri gördü ertesi pençşenbe günü idi ki sipâh Atmeydânında cem'iyet idüp ağalarının hânesin taşlayup esvâk-ı şehri kapayup yolda rast geldikleri âdemi cebren ve qahren hâh-nâ-hâh kendülere ilhâk ile teksîr-i sevâd ve îkâz-ı fitne ü fesâda şürû' etdiler. Vâki'-i hâl şadr-ı a'zâmın tarafından huşûr-ı hümayûna telhîş olundukda sa'âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri vezîr-i a'zâmın arz u i'lâmı mücebinece ol ân yeniçeri ağasıyla kethüdâ beyi huşûr-ı hümayûna da'vet idüp ocagınız hayır-hâh-ı devletdir. Ehl-i fesâdın izâlesi ve men'i huşûşunda sizden küllî hizmet me'mûl-i hümayûnumdur deyü mü'ekked tenbîh-i mülûkâne buyurdular. Anlar daği sem'an ve tâ'aten deyüp tâ'ife-i Bektâşiyânı zabt u rabt ile muqayyed oldular. Cem'iyet eden müfsidler yeniçeri gürûhunu [107a] daği taraflarına imâle kasdıyla yeni odalara varup zıkr olunan muğallağa ile qarîb anları daği hevâdarlığa da'vet ve vâdi'-i fesâda muvâfık ittihâdları için izhâr-i niyâz u dırâ'at eylediler. Lâkin tâ'ife-i Bektâşiyeye zâbihterinin nuşh u pendiyle kâr-bend olmağın bî-îcâb mûcib-i hareket ile bâ'is-i fesâd

olacak vasma mütâba‘at etmediler ol bevvâl hevesleri me’yûsen odalardan red itmekle ma‘âm-ı rızâ-yı hâzret-i pâdişâhîde sebât-kadem gösterdiler. Erbâb-ı tuğyân zümre-i Bektâşiyândan rûy-i iltifât görmeyüp haybet ve hüsrânla meydândan perîşân ve her biri bir köşede muhtefî ve nihân oldular. Ertesi gün vezîr-i a‘zam sarayında meclis-i meşveret a‘kâd olunmak üzere fermân buyurulup vüzerâ vü ümerâ ve ehl-i dîvân ve cümle kul tâ‘ifesinin ağaları ve zâbîteri ve sâ‘ir a‘yân da‘vet olundu. Ol gece vezîr-i a‘zam ve yeniçeri ağası kola binib gece ile kimesne kimesneye varmamak üzere sabaha dek şehir-i İstanbulu geşt ü güzâr etdiler. Ertesi cum‘a günü cümle ricâl-i devlet ve a‘yân-ı memleket vezîr sarayına cem‘ ve meclis-i azîm a‘kâd olundukda taraf-ı pâdişâh-ı âlem-penâh hâzretlerinden hatt-ı hümayûn-ı şevket-ma‘rûn vürûd eyledi. Mazmûn-ı şerîfi bu ki mahall-i cûlûsdan bu âna gelince sipâh-ı eşkiyânın ta‘addîsi hâdden tecâvüz idüp hak-ı ni‘meti ve ri‘âyet-i ihtirâm-ı saltanatı bi’l-küllîye ferâmuş etmişlerdir. Bu ma‘küle eşkiyânın izaleleri hem meşâlih-i dîn ü devletimden olmağla tedârik-i ahvâl vezîr-i a‘zam havâle olunmuşdur.

İmdi eben an ceddin hayır-hâh-ı devletimiz olanlar ehl-i fesâda mu‘în olmayup cezâları verilmek husûşunda vezîr-i a‘zamıma mu‘âvenet itmekle hak-ı ni‘meti kemâ yenbağî icrâya müsâra‘at eyleyüp hayır dü‘â-i mülûkâneme mazhar olalar temmet.[107b]

Re‘îsü'l-küttâb Şâmî-zâde Mehmed Efendi hatt-ı şerîfi bülend âvâz ile kırâ‘et idüp cümlelerin mesmû‘u oldukda yeniçeri ve sipâh zâbîteri ve cumhûrun ekseri cevâb verüb fesâd u fitneden biz da‘hi bîzâr olduk muharrik-i fesâd olan şakîlerin tertîb-i cezâları bâbında izn-i hümayûn şudûruna cümlemiz muntazır idik. Eşkiyâyâ ruşsat verilmeğe aslâ rızâmız yokdur. Fermân-ı Sultânîye bir vechile muhâlefet olunmayup edâ-yı hizmete cân-ı azîzimize minnetdir. Emr u fermân şevketlü pâdişâhımızdır deyü müttefikü'l-kelâm oldukları rikâb-ı hümayûna arz u i‘lâm olundukda bu âna gelince zuhûr eden cem‘iyyetlerde dâhil olup bâ‘is-i fesâd olanlar teftîş u tefe‘hüş olunup katl olunalar deyü kat‘î fermân-ı şultânî sâdır olmağın hemân ol gün sâbıkan silahdâr ağalığından ma‘zûl Ahmed Ağa ihzâr ve Alayköşkü önünde nazar-gâh-ı pâdişâhîde tuğme-i tîğ u hûnbâr kılındı. Anın akabincede cebeciler kethüdâsı Halil Ağa katl olundu ve kethüdâ-yı bevvâbân Haseki Muştafâ Ağa katl olunup Koca Derviş Mehmed Paşa etbâ‘ından Nûri Ağa kapucular kethüdâsı oldu. İstanbulda ve

Üsküdar'da hanlar başılıp altmış nefer kadar meşhûr zorbalar ahz olunup seyf-i siyâsetle kelleleri galtân ve mâ'adâsı parekende ve perîşân olduktan sonra ârâm-gâh-ı sipâh olan Yeni câmi' hanı ve elçi hanı tahliye olunup gecelerde vezîr-i a'zam bî nefsihi kıl dolaşub yeniçeri ağası ve sâ'ir kıl dolaşmak hizmet-i lâzimesi olan zâbîterden mâ'adâ bölük ağaları ve cebeci başı dahi fermân ile kola binüb semt-i İstanbul şehrin gezerlerdi.

Yeniçeri ve cebeci ve topçu ve sipâh ve arabacı ve mehter ve sâ'ir tavâ'ifden cem'iyetlerde bulunup şekâvetle meşhûr olanlar vâhiden ba'de vâhid ele getirilüb katilleri âleme ibret-nümâ ve lâşeleri nafaqa-i hayvânla deryâ oldu. Bundan mâ'adâ askeriyeden [108a] hâric şehirli zümresinden ba'z-ı kimesneler ki erbâb-ı fesâd ile ihtilât üzre olup müfsidlerî hânelerine getirüp fitne ve katillerinde yağma etdikleri esbâbı erâzilden şatun alup kâr itmekle sermâye şâhibi olmuşlar idi. Ve ekser müfsidler ile mu'âşeret ederlerdi. Ol makûlelerin meşhûrlarından yirmiden mütecâviz kimesnenin Atmeydânında alâ mele'i'n-nâs boyunları uruldu. Gayrilere bu mâdde-i şecî'âne mûcib-i naşîhat oldu ve Alâ göz ve beyne'n-nâs gâyet iştihârı Karagöz Mehmed Efendi dedikleri Laz-ı nâ-sâz ki katı çokdan ortalığın fitnekârı ve hîlebazı olup bu eşnâda defter emîni bulunmuşdu. Bosna defterdârlığı virilüp acele ile Seydî Paşadan sonra yollanmış idi. Katli için Dârü'n-naşr ve'l-meymene mahmiye-i Edirne bostancıbaşına emr-i şerîf irsâl olunmuşdu. Edirneye vuşûlde katil idüp ser-i maqtû'unu der-i devlete irsâl eyledi. Ve enderûn-i hümayûnda olan ağalardan Seydî Ahmed Paşa hâmi'si olanlar dahi birer tarîkla sarây-ı hümayûndan ihrac olunup bu vechile bu fitne-i azîme dahi lillâhi'l-hamd ve'l-minne kemâl-i yûsr ve sühûletle mündefi' oldu.

Hafî olmaya ki egerçi Seydî Ahmed Paşanın mezâlimi keşîr idi lâkin gazevâtı dahi vefîr olup cümle Macâriyândan bin yetmiş (1070/1659-1660) târihinde leşker-i Macar ile vukû' bulan muhârebesi bu mecelle celîleye terkîm olunmak münâsib görüldü. Merhûm vezîr Fâzıl Abdurrahman Paşa târihinde ve Vecîhî Hasan Çelebi mecmû'sında ve Naîma Efendi merhûm *Veķâyî'inde* ve *Zübdetü'l-vâķi'ât*'da bu vechile keşîde-i silk-i sûtûr kılınmışdır ki sâbıķan Erdel hâkimi olan Rakucu oğlu muķaddemâ hükûmet-i memâlik-i Erdel sevdâsıyla bin altmış yedi senesi (1067/1656-1657) evâ'ilinde maķarr-ı hükûmetinde altmış bin miķdârı leşker-i

şeyâtîn-i rehber ile azîmet etmişken berk-ı şimşîr-i müslimîn ve zor tîr u sihâm [108b] Tatar Şabâ reftâr ile hârmen cem'îyyetleri berbâd u hâk-sâr olmuşdu. Ol vaq'ayı Vecîhî bin (1000/1591-1592) târihinde bu vechile keşîde-i şahâyif-i beyân kılmışdır ki Leh krâlı Tatar hân-ı şâbık İslâm kerrârı ile husûmet üzre hareket etdiğünden on miqdârı vaqt-i zamân üzerlerine sefer olmağla memâlik-i harâb u virân ve re'âyâsı esîr ve askerî perîşân olup hâlleri diğergün ve cigerleri hûn olmuş idi. Hâlâ fermân-fermâ-yı memâlik-i Kırım ser-tâc-ı âl-i Cengiziyye celâdetlü şecâ'atlü Mehmed Kerrâr ile idâre-i aqdâh-ı meşâliha ve Avazkös muhârebe resîde-i evc-i müsâleme olup birkaç zamân âsûde hâl olmuşken Erdel Hâkimi olan Rakucu nâm la'în-i dâlâlet-âyin memâlik-i mezkûre muhtel u müşevveş olup teşhîri ednâ teveccüh ile mümkündür mülâhazasıyla müstekillen hükûm-i fermâ olmak için İsveç Krâlından istimdâd ve Eflâk ve Boğdân voyvadaları ile ittifâk ve ittihâd idüp maqarr-ı hükûmetinden altmış bin miqdârı nâmdâr asker-ı küffâr dûzağ-medâr ile hareket ve memâlik-i Leh üzerine azîmet etdiği ma'rûz-ı südde-i saltanat oldukda Tatar hân-ı âlişân-ı mezkûrun üzerine sefer idüp mümkün olduğu mertebe gûşmâl vermek için muqaddemâ

Li-münşî'îhi:

Şehinşâh-ı cihân Sultân devrân-ı Rüstem-i şânî

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Mehmed Hân-i Osmânî

Hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şeref-i hidivânelerinden hatt-ı hümayûn-ı sa'âdet-maqrûn vârid olmuş idi. Hân-ı mekârim-nişân daği ber-mûceb-i fermân- kazâ ceryân-i sultânî yüz elli bin asker-i Tatar add ü şikâr ile azîmet idüp ser-hadd-i memâlik-i mezkûreye vâsıl olmuşlar idi. Tecessüsleri için ta'yîn olunan nâmdârlar oldukları mevzî'den haberdâr etdiklerinde bir lahza tevaqquf etmeyüp seyl-i bî-emân âsâ ol tarafa aqdılar qarîb oldukları mağalde melâ'în-i dûzağ kurbunu daği âgâh olup ceng ü cidâle âmâde [109a] olmuşlar idi. Muqâbil oldukları gibi mütevekkilen 'alellâh çeşm-i cihân-ı beynlerine âlemi dâr u teng itmek için irhâ-yı inân-ı âheng ceng etdiler beyne'l-askereyn deryâ-yı heycâ heyecân idüp emvâc mişâl-i şimşîr zehr-i şikâflar zâhir u nümâyân oldu.

Tîg-i sertîz önüne gelen bî-cân ve hadeng-i dil-dûz hûn-feşân yetişdükde beni nâm ü nişân idüp

Dem-i a‘dâ ile deşt-i cihânı lâlezâr etdi
Sipâh-ı berķ reftâr-ı Tatârın tîr-i berrânı
Âķıbet nesîh-i feth u zafer-i vezân olup

Pâ-yı semend-tîz-i reftârları ile ol hevl-nâkde ceyş-i a‘dâ-yı pâ-y-mâl ve dest-bürd-i kâhramânî ile fâsih dastân-ı rüstem ve zevâl oldular. Vegâ da Erdel’in üstüne nokta konmaz iken Miyân ma‘reke de erzel etdi zaħm-i hadeng on beş bin miķdârı kılınçdan geçüb yedi yüzden mütecâviz nâmdârlar ile yirmi bini giriftâr-ı Leşker-i Tatar oldu. Serdârları olan la‘în üç yüz miķdârı kimesne ile hâlâş olup mâ‘adâsı helâk ve perişân oldular. Haber-i feth ü zafer vâşıl -ı sem‘-i hümâyûn şehinşâh-ı dâredâr oldukda meserret-i baħş-i âlemyân olmak için azîm şenlikler etdirüb hân-ı mekârim-nişâna kâpucular ketħüdâsıyla muraşsa‘ tîğ u mücevher hancer ve nâme-i hümâyûn ile hil‘at-i fâhire-i serâser irsâl olunup bu ğazâ-yı feraħ-fezâ ma‘lûm oldukdan sonra yine şaded-i evvele rücû‘ edelim müdebbir-i devlet olan Gülyânuş nâm la‘în-i bed-fercâm Leşker-i Tatar giriftâr olup müddet-i medîd maħbûs idi. Ba‘dehü yüz bin altun vermek üzre hâlâşın ricâ idüp aħvâlin hân-ı zîşâna inhâ itdikden sonra kabûl idüp vilâyetine taħşîli için tarafından âdem göndermeye ruħşat verilmiş idi. Akırabâ vü ta‘allukâtı meblağ-ı mezkûrun cem‘i için ihtimâm üzreler iken Eflâk Voyvadası olan Cevad Bey haberdâr olup alâka-i şâbıkası olmağla hân-ı [109b] âlî-şâna âdem gönderib taķdîr olunan yüz bin altun göndermeye ta‘ahhüd idüp mezkûru taleb eylemiş idi. Hân daħi i‘timâd idüp birkaç nefer Tatar nâmdâr ile irsâl eyledi. La‘în-i bî-dîn mezkûrun yanına geldikde ta‘lîm-i envâ‘-ı hîlele ile taraf-ı şehriyârîden taħrîf etdirüb muķaddemâ daħi nakş-i zamîr etdi ki tuğyân u ısyânı bi‘l-küllîye i‘lân eyledi.

Taleb-i mâl için gelen tatarları ve andan mâ‘adâ ol memâlikde bulunan binden mütecâviz tüccârı şehîd itdikden sonra merķûm mesfûr Gülyânuş Rakucu oğlu yanına irsâl idüp on bin miķdârı küffâr ğîne-cû ile müheyyâ olup ittifâķ u ittihâdını taraf-ı devlet-i ‘aliyyeye adem-i inķiyâdını inhâ eyledi. Merķûm daħi veliyyü'n-ni‘am-i kadîmi yanına varup mülk-i mevrûsü talebine tergîb idüp cem‘-i askere mübâşeret eylediler. Zamân-ı kalîlde yirmi bin miķdârı müretteb ve müsellaħ küffâr-ı bed-gerdâr ile voyvada-i cedîd olan Barça Yânuşun üzerine azîmet etmiş idi. Merķûmun muķâvemete iķtidârı olmamak ile Budin vâlisi olup ser-hadd-i manşûre

askeriyle Yanova muhâfazasında olan şâhibü't-terceme vezîr-i kişver güşâ Ahmed Paşa'ya ahvâli i'lâm idüp istimdâd eyledi. Ol daği yanında mevcûd olan dilîrân-ı serhadden dört bin miqdârı şecî' u nâmdâr ifrâz idüp Siyavuş Paşa karındaşı Hüseyin Paşa ile muqaddemce mezkûrun imdâdına irsâl eyledi. Ve kendüsi daği mühimmât-ı lâzimesin görüb der-aķab revâne oldu. Sâlâr-ı tuğyân olan bî-emân paşayı mûmâ-ileyhin dört bin miqdârı dilâverân ile cem' iyyet-gâha karîb olup serdâr-ı nâmdar daği asker-i bî-şümâr ile der-aķab geleceğinden haberdâr oldukda yolları üzerine vâķi' bir derbend sa'bü'l-mürûr muhâfazasının asker-i İslâmı ubûrdan men' için bir miqdâr asker ta'yîn ve irsâl eylemiş idi. Hüseyin Paşa [110a] huşûş-i mezkûrden âgâh oldukda ber-vech-i isti'câl serdâr-ı nâmdâra haber irsâl eyledi. Eger leşker-i küffâr varmazdan muqaddem mürûr eylemez ise kendü yanında olan guzât-ı İslâmdan bir ferd hâlâş olmayup güşte-i tîğ a'dâ-yı li'âm u bed-fercâm olacaķların bildirüb serâd-ı muhterem daği âgâh olduğu sâ'at

Mısrâ':

İlâc-ı vâķi'a bîş ez vukû'-ı bâyed kerd ⁴⁴⁰

mağzâsınca süvâr olup bi-avnilâhi'l-meliki'l-ğaffâr asker-i küffâr yetişmeden derbend-i mezkûrdan güzâr etdiler voyvada-i cedîd daği kendüye inkıyâd eden dört beş bin miqdârı âdem ile gelüp mu'asker-i İslâma mülhâķ oldu ol ešnâda

Mısrâ':

Su uyur hâşılı düşmen uyumaz

me'âlince ahvâl-i la'în-i bî-dîn tecessüs olunur ki gürûh-i enbûh ile Hüseyin Paşa üzerine hücûm idüp bâzâr-ı ħarb u kıtâli kerem etdiklerinden âgâh olundukda mütevekkilen 'ale'llâh te'âlâ.

Beyt:

Allâh Allâh diyelüm sancak şâhı çekelüm

Cânib-i düşmen bed hâhâ sipâhî çekelüm

⁴⁴⁰ Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

diyerek mânend-cû-yi a‘dâ-yı bed-li‘âma revâne oldular. Paşâ-yı güzîn u nuşret-ğarîn dağı dört bin miqdârı asker-i müslimîn zafer-rehîn ile alây-ı küffar-ı bî-dîn ve dâlâlet âyine bir yerden hücûm idüp muğâteleye âheng ve her hamlende şufûf-i a‘dâ-yı bed-fercâmı birbirine katub rüstemâne ceng ederler. Seydî Ahmed Paşa-yı kahramânî şavlet dağı asker-i ceng-azmâ ile yetişüb bilâ tevaşşuf cenge girdiler.

Li-münşi’ihi:

Ğahramân vâri ğuzât-i İslâm

Ederek cism-i adüvvîyi i‘dâm

Her cânibden terûş-i serbâzlık ve şimşîr âsâ ser-endâzlık idüp darb u harb ile kulûb-i küffârı bed-girdârı şikest ve ol ser-mestân bâde-i gurûr ve nahveti bî-can idüp hâk-i siyâha peyveste eylediler. Hasm-ı serkeşin âteş-i [110b] fitnesin âb-ı tîğ ile itfâ itmek için şimşîr-i ser-tîzlerine işâret etdiklerince hâk-i ma‘reke zâhir-i cereyân-ı hûn ile seyrâb ve sebze-zârîn ol bârân ile şâd-ı leb eyleyüp gerd-pâ-yı sûtûrlarından çeşm-i mihr ve çeşme-i sipehleri hayra vetîn eyledi

Beyt:

Cism-i adüvv ki olmuş idi menzil-i belâ

Ğat‘ eyledi o menzili şimşîr- i tîz-kâm

Bârân-ı hezîmet ve belâ-yı şehâb nuşret-i rabbânî ru‘ûs-i menhûse-i küffâra yağdırup

Li-münşi’ihi:

Hûn-i a‘dâdan bağam-i renk oldu nehâr-i zemîn

Ara yerde gülleler ğûyâ ki deryâda hibâb

Ğahramâna bir neberd oldu ki mişli mün‘adım

Ğörse ger taşîn ederdi Rüstem vâfir âsiyâb

Lütf-i mevlâ ile bu eyyâm-ı fevz-i encâmda

Ağz-i şâr etdi adüvden pâdişâhım cemm-i cenâb

Ğökde reşk etdi bu âşûbî gözümü behrâm ile

Düşdü merîhin elinden hayretinden tîğ-ı tâb

Ğağ budur serdâr-ı ekrem bir dilâverlik idüp

Hâk ile yeksân etdi düşmeni cûn bu türâb

Şu‘arâ-yı Rûm'un ser-bülendi füsehânın ercümendi şâbit ‘Alâeddîn-i merhûmun

Nazm:

Bir taraftan zehir yağdırdı tûfeng ef‘a mişâli
Bir taraftan top saçdı ateş-i ejder gibi
Kana kana içdi hûn-i düşmeni hâk-i siyâh
Teşnelik hükmüyle kırmızı şerbet sükker gibi
Haraca sürdü toplayup küffârı tutanî hâk
Gülle sildi çerk-i şirk düşmeni sünger gibi
Falye viridi top ve yırtıldı tûfeng ginehû
Kelleden çıkdı ahd ü galtân olan miğfer gibi

ebyât-ı belâgat simâtı mâ şadakinca na‘ra-i esbân-ı ğuzât-ı zemîn u asumâne velvele
ve şadâsı tophâ-yı ra‘d aşub âlem zelzele viridi.

Mışra‘:

Akıbet-i avn-i cenâb-ı hâzret-i perverdegâr ile

Mışra‘:

Çehre-i zîbâ-yı fevz ü nuşret ve fetḥ ü mübîn

verâ-yı perde-i ğayyâr-ı kâr-zârdan bedîdâr oldukda ceyş-ü meşyûm dalâlet ğîş
tengnâ ğîr u dardan başlarına ḥalâş [111a] etmegi ğanîmet bilib rûy-ı firârî şahrây-ı
hezîmete döndürdüler. Dilâverân-ı zafer-nişân esb-i cihân-peymâlarına der bî-devân
ve seylâb ğâret ve ḥasâreti ol etrâfa revân itdiler. A‘dâsı nekbet-i me‘âlde iki kimse
bir yerde kalmayup on bini mütecâviz ğüşte-i şimşîr üç bin miğdârı dest-i ğâziyâne
giriftâr ve esîr olup asâkir-i İslâm fetḥ-i firûzi ile iyd u nevrûz idüp bu nuşret-i cezîle-
i hâzret-i bârî ve bu fütûhât-ı cemîle-i gerd-kârîden şâd-ğâm olup cenâb-ı pâdişâh-ı
âlem-penâh-ı taraf-ı bâhirü’ş-şeref-i hıdivânelerine arz u i‘lâm eylediler.

Zîb-i alayları olan bayrak ma‘kûsleri ile dört binden mütecâviz ser bî-sâmân
menhûsları dâru'n-naşr ve'l-meymene maḥmiye-i Edirneye vâşıl ve bu sürûr u şâd-
mânîden kılup ḥavâs u âmme inşirâh-ı küllî ḥâşıl oldu. La‘în-i merķûm ba‘del-

inhizâm bir yerde ârâm etmeyüp Nemçe serhaddine dek firâr eyledi. Her çend tefeḥhuz olunup eṣeri zâhir olmadıkda a'yân-ı Erdel Voyvoda-i cedîde bi'l-küllîye inḳıyâd idüp mezkrûr-ı mezbûr ita'at etmemek için ahd ü peymân idüp âyin-i bâtılları üzre yemîn eylediler. Hâkim-i cedîdin maḳarr-ı hükûmeti olan Spâyin Ḳal'asında merḳûme i'ânet için asâkir-i İslâmdan üç bin miḳdârı âdem alıḳoyup hengâm-ı şitâ ḳarîb olmaḡla serdâr-ı bâ-veḳâr asâkir-i zafer-şî'âr ile avdet idüp Temeşvar sahrasına nüzûl eylediler. Ahâli-i vilâyeti taḳyîḳden ihtirâzen ol kış hanelere konmadan asâkir-i İslâmı men' idüp çadırlar ile olduḡu mevzi'de şiddet-dîden kendilerini ve merâkiblerini hıfz edecek mertebe menâzil ihdâş idüp ol maḡallerde mektepleri tenbîh olundu. Kimisi taşda ve kimi ağaçda süknâlar binâ idüp ve ekserî zir-i zemînler ḡafr idüp ol tenhâ ve dar yerlerde şitâyı geçürdüler ve eyyâm-ı bahâra [111b] muntazır olup bu minvâl üzre re'âya vü berâyâ ve ehâli-i şehir ve diyâr mütezarrır olmaḳsızın ta'ayyüş eylediler. Bu taraḑdan la'în u ḑalâlet ile ve bed-fercâm asker-i İslâm gittikten sonra ahd ü peymân eden melâ'inleri hezâr ḡilel-i şeytânî ile kendüye ita'at etdirüb andan mâ'adâ Orta Macardan ve sâ'ireden kırḳ bin miḳdârı asker cem' idüp voyvada-i cedîd olduḡu Sipâyin ḳal'asının üzerine gelmiş idi. Bunlar daḡi mühimmât-ı ḳal'ayı bi't-tamâm görüb cânibeynden cins ü cidâle iştiḡâl eylemişler idi. Muḡafazada olan asâkir-i İslâm ḡâḡ bî-ḡâḡ ṭabûr-ı maḡhûrları üzerine çıkup bî-bâl ve bî-pervâ hücûm idüp bi-avnillâhi te'âlâ maḡlûb-i a'dâ olmadılar. Bu minvâl üzre beş ay miḳdârı eyyâm muḡâşara mütemâdî olup başda celîlü'l-ḳadre imdâd için irsal etdikleri adamlar bi'd-def'ât gelüp aḡvâllerin i'lam eylemişler idi. Lâkin hengâm-i şitâda bir vechile ḡareket mümkün olmadıḡından faşl-ı bahâra te'hîr olunmuş idi. Ol zamânki zarar-ı şavlet berd-i âḡer ve eṣer-i eyyâm devlet-i verd zâhir olup

Nazm:

Genc sîm berf-i ḳârun şitâ girdi yere
Virdi Mûsâ-yı bahârın pençe-i mührü ziyâ
Kısmet etdi leşker ezhâra genc tohumunu
Tîḡ-ı hâr ile gül oldu ḳâsım-ı la'în ḳabâ

Ve'l-ḡasıl Nevrûz-i firûz-i Sultânî dâḡil ve gonca-i gül-i zîbâ taḡtgâḡ-ı gülzâra yine nâ'il olup zebân-ı bûlbûl-i şeydâ hezâr derd-i firâḳ verd-i inây-i kürsiy-i şâḡ-ı

göl-i gülîstanda naklu beyân ve cennet- mekân vâlid-i Meḥmed el-ḥiṣâl hizmetlerinin
bu ebyâtı- bî-naẓîr ve dil-güşâsıyla gûya oldu

Nazm:

Bi ḥamdillâh yine geldi cemâl şâhid-i devrân
Gidüp gamm-ı şitâ tâbında oldu mihr-i tâbistân
İkâb-ı sayf uçardı lânesinden mürh-i sermedî
Yerine eyledi nevrûz şâhı bülbülü iskân
Kumarı vasfı saygı kürsî-i- peyd üzre nakl eyler
Anın ta'rîfini taşdîk eder gûyâ ki haḳḳ-ı kûr'ân [112a]

Pes paşâ-yı ma'reke-i ârâ ve gişver-i güşâ-i Sipâhsâlâr-ı a'zam Seydî Paşâ-yı
mükerrerem ol semiy-yi fahr-i âlem ceyş-i İslâmın nigeḥbânı ḥıyâm gerdûn kâmeti
şahrâyâ çıkarub memâlik-i küffâra azîmet için müheyyâ oldukdan sonra ehâlî-i ser-
ḥadd-i manşûre ile azm-i zürâm aḥvâli -ve şâvirhüm fi'l-emri- emrince istişâre
olundukda kavm-i Erdel üç cins olup bir fırkası ki cenghû u künyehû olup tîg-zenlik
ve ser-şikenlik ile mevşûf ve ol gürûh-ı meşyûm miyânında Ḥayduḳ Şâh demekle
ma'rûfdur. Evvel mezkûrların memâliki yaḡma u ḥasâret ve kılâ' vü biḳâ'ı ḥarâb ve
emvâlın neḥb u ğâret etdikden sonra bi-avnillâhi'l-meliki'l-allâm sâ'irlerine cevâb
vermek âsândır deyü kat'-ı kelâm etdiklerinde bu da dilbesend-i maḳbûl ve ol cânibe
azîmet ma'ḳûl görölüb serḥadd-i manşûrede olan ğâziyân ve kendü hizmetinde ki
dilâverân-ı Temeşvârdan kalkub tayy-ı merâḥil ve kat'-ı menâzil ederek Ḥayduḳ Şâh
içine dâḥil oldular. Mezkûrlar daḡi asker-i İslâmın geleceklerinden ḥaberdâr
olduklarından ol memâlikde metânet u istiḥkâm ile ma'rûf Varala nâm ḳal'anın
ḳapudânı ve rakucu oğlu akrabâsından bârgogcu dedikleri la'în-i ehl-i İslâmı
memleketlerine dühûlden men' için yirmi binden mütecâviz asker ile serḥadlerinde
vâḳi' bir teng vâdînin geçidin almak için ber-vech-i müsâre'at azîmet etmişler idi.
Bunlar mevzi'-i mezkûreden mürûr etdikleri maḡalde melâ'îni ḳalâlet âyin daḡi
gelüp derbend-i mezkûrdan güzârın müşâhede etdiklerinde derûnlarına ḥavf u ḥaşyet
düşüp muḳâbele vü muḳâteleye adem-i ḳudretlerin fehm u iz'ân etmeleriyle ḳarârı
ferde tebdîli ve cedd u aḳdâmı inhizâma tahvîl idüp bî-zahmet ğîrûdâr bi-avnihi
te'âlâ eṭrâf cevânibe târ u mâr oldular. Asker şecâ'at-şi'ârdan aḳablarınca îlgâr idüp

[112b] Boş

[113a] Boş

[113b] yetişdiklerin tu‘me-i şimşîr ve tîr u pençelerine giriftâr u esîr idüp alây topları ve cebeğâneleri aḥz u ḳabz olundu. Oradan uğradıkları ḳurâ vü ḳasabâtı gâret ḳılâ‘ ve palangaların iḥrâḳ u ḥasâret ederek metânet ile meşhûr Bucas Ḳal‘ası nâm üzerine nüzûl eylediler. Bi-avnilâhi'n-nâsırı'l-mu‘în sühûlet ile müseḥḥar ve meftûḥ olup emvâl u erzâkları nasîb-i ğuzât-ı müslimîn oldu. Ol havâlîde vâḳi‘ iki aded ḳal‘a daḥi ricâ-yı emân ile fetḥ olunup binâ-yı metîn u üstüvârları iḥrâḳun bi'n-nâr oldukdan sonra Sad nûş nâm ḳal‘ası üzerine vardılar. Zamân-ı ḳalîlde ol daḥi ḳuvvet-i ḳâhire ile meftûḥ olup dest-i ğâziyâna giren tuḥaf u yâdigâri ḥâric hayta-i şûmâr idi. Ḳal‘a-i mezḳûreden yirmi adet top ḳal‘a küb ve yüz yetmiş kıt‘a pür-naḳardan mâ‘adâ bî-ḥad u bî-nihâye cebeğâne vü barût-ı siyâḥ ve sâ‘îr edevât-ı harb ü darb taksîm-i sipâḥ ḳılındı.

Ḥayduḳ Şâḥ içinde olan ḳal‘alarda bu ğün fütûḥât-ı azîm müyesser oldu ba‘de bi's-sıhhati ve's-selâme Erdel içine teveccühe azîmet eylediler. Tayy-i merâḥîl ile evâni evâ'il-i şehri Ramazânü'l-mübârekde Ḳonuşvar nâm ḳal‘a ḥavâlîsine ḳarîb olduklarında Rakucu oğlu dedikleri bî-dîn-i la‘în-i ḳalâlet-âyin müddet-i medîd muḥâşara itdiği Spayın Ḳal‘ası üzerinden ḳalkub asker-i İslâm ile muḳâtele için kırık bin miḳdârı küffâr bed-girdâr ile ḳarşu gelüp muḳâbelelerinde ṭabur ḳurub ḳarâr eyleyüp muḥârebeyi şabaḥa te'hîr idüp cânibeynden âmâde-i ceng u cidâl oldular. Bu maḥalde münâsebetle iki kelâm zıkr edelüm ḥafî olmaya ki maḳlûb-i kibâr olan ebyazûl-levn ḥâlîş âli'l-âl sincâb-ı kürk ânifen zıkr itdiğimiz Spayın ülkesinden peydâ olup ṭımları anda terbiye olunup bâzîrgân vü tüccârı maḥall-i merḳûmeden getirüp Âsitâne-i sa‘âdet-medârda vâḳi‘ [114a] zümre-i pûşt-i ferûşân pürdaḥt eyleyüp taḥta taḥta ağır bahâ ile fûrûḥt iderler. Âmme-i nâs taḥrîf eyleyüp âḥirine râ‘-i mühmele ile siper derler. Bu kelimâtdan maḳsûd anı beyândır biz yine şadede geledüm. Çûn cânibinden sabâḥa müntazır olup âmâde oldular. Bu eṣnâda serdâr-ı Rüstem şecâ‘at ve sipeh-sâlâr ḳahramânı mehâbet Seydî Aḥmed Paşâ-yı ğazanfer-şavlet-i ğuzât-ı İslâmı keşret-i a‘dâdan mütevehhim olup ḥavf u ḥaşyetlerini müşâhede etdikde ol dem Şîrâne dedi ki:

Çeh endîşedârı ze şimşîr u tîr

Dûseh pâre nânı diğeri ḥurde ğîr

Ze neng ve ze nâmûs eger serbest
Ser-endaz-ı destâr mu‘ciz-i bî-est ⁴⁴¹

Merdâne kâr-zâra nâm u neng için terk-i cân itmek bâr-i ‘ârî cekmekden âsândır. Ve zend-gâni-i derûniyeyi hayât-ı câvidânîye tercîh itmek kâr-i câhilân-ı dîn-i himmetândır. Bâ huşûş ser-hadd-i İslâmiyyede eben an ceddin gazâ vü cihâda mu‘tâd olup nihâd polâd-ı bünyâd-ı a‘dâyı âteş-i şimşîr-i ser-tîz ile nerm edegelmiş iken darb-ı harb-i a‘dâ ile zahm-nâk olmadın mânend-i siper-rûyîn-i perçîn ve bî-eşer-i zahm-i şimşîr ve tîğ âh u enîn itmek küfre yakındır. Mücerred taleb-i rızâ-yı rabbi'l-âlemîn için cân u bâş ile çalışmak ehemmi-i mühimmât-ı dîniyyedendir deyü nuşh-ı sûd-mend ü a‘dâ ile muhârebe ve muşkâteleye tergîb u teşvîkı müş‘ir kelimât ile pend eylediler.

Bâ‘iş-i cennet ü cemâl gazâ
Olduğun eyledi haber inhâ
Yok şevâbına had ve haşr u aded
Oldu me‘mûr gazâlıyla Ahmed
Salli ya rabbi ‘aleyhi bit-tekrîm
Ve alâ âlihi ma‘a’t-teslîm

Çünkü serdâr-ı âlîşan bu vechile şerafet-i gazâyı zîkr u beyan eyledi. Asâkir-i zafer me‘âşir daği etrâf u cevânib-i memâlik-i İslâmiyeden ba‘îd ve bir tarîk ile imdâd yetişmekden nâ ümîd oldukların müşâhede etdiklerinde cedd ü akdâm ve sa‘y ü ihtimâm ile ceng ü cidâl ve terk-i ser u cândan **[114b]** gayriye mecâl muhâl olduğın bilüp şîğâr-u kibâr birbiriyle helalleşüb dergâh-ı bî-niyâzdan ricâ-yı feth ü zafer ile muntazır subh-ı fevz-i eşer ve felâh-ı encâm oldular.

Der âmed be-kef-i tîg-i çûn kerd-i mâhir
Çû terkân sermest-i efrûht-i çehr
Çünkü subh-ı şâdık arz-ı dîdâr
Ve âsâr-ı rûz rûşen-i bedîdâr oldu ⁴⁴²

⁴⁴¹ Ne endişe ediyorsun kılıç ve oklardan
İki üç parça ekmek yemek için
Ne âr ve ne nâmusun serbest bırakırsan
Fedâkar başını sokarsın sıkıntıya.

Ba‘de edâ’-i salâti’s-şubh ser-asger müşârün-ileyh şufûf-i âlây-ı nuşret-iltivâ-yı zafer-mevşûfların olup innâ feteħnâ ħân levh-i muşhaf-ı rû’yet melâ’ik oldular. Ser ber güşâ-yı şükka-i nuşret-nîşinsince tertîb u tensîk ve piyâde vü süvârî asâkir-i zafer-şî‘ârı pîşgâh-ı şalâbet-destgâhların şaf şaf tezyîn u tedkîk eyleyüp cemî‘ asâkir-i manşûre dört kat alay bağlayup a‘dâ-yı bed-ĥâha karşı durdular.

Dilîrân-ı leşker becûş emhedend⁴⁴³

Bu şıkk-ı âyin-i şecî‘ân ve bu nemt-ı güzîn-i nerîmân üzre
Ġuzâtı-ı müslimîn Allah Allah diyerek oldum
Hemân kâsd etdiler a‘dâ-yı bed- fercâmı i‘dâma

mâşadakınca na‘re-i cihângîr-i tevĥîd ve tekbîr-i ġuzât-ı ġulgûle resân ne ħubâb-ı semevât olarak

Cû şubh âyet feth ber ĥûd demîd
Ciger gâh şebi râ be ĥancer derîd
Be ĥûn-i şefk-ı tıġ râ âb dâd
Be teşhîr kerd ne keşân dû nihâd
Dû leşker benâ verd berĥâstend
Dû saff-ı cûn şaff-ı mahşer ârâstend
Ze dest-i dilîrân-ı ĥârâ şükûh
Sinânhâ nümâyân cûr-i keĥây-i kûh⁴⁴⁴

Ve'l-ĥaşıl ol ġün ki mâh-ı ramazânü'l-mübârekin on ikinci ġünü idi. Tekâbül-i saffeyn vâkî‘ olup tarafeynden çarhacılar âmed şod ederek âteş-i ma‘reke ve cidâl iştigâl bulduġda ġuzât-ı müslimîn ve ġürûh-ı müvâĥĥidîn âvâze-i tekbîri resîde-i felek eşîr idüp her yerden **[115a]** a‘dâ-yı dîn üzre ĥücûm eylediler. Gâh tîr-i cânistân ve gâh şimşîr-i ĥûn efşânla başlarına kıyâmetler koparub tamâm dilîrliği resmîyyet

⁴⁴² Yetenekli ve mâhir olarak kılıcıyla geldi.

Çehresi parlayan kendinden geçmiş Türkler gibi
Çünkü sâdik şafak yüzünü gösterdi
Güzel ġünün eserleri âşikâr oldu.

⁴⁴³ Yiġit askerler çoşarak geldiler

⁴⁴⁴ Çünkü sabah fetih âyeti miġfer üzerine üflendi. Gecenin baġrını ĥançer ile parçaladı.Şafak kanı ile kılıncına su verdi. İki yol zabt ederek iki asker ayaklandı. Bezenmiş mahşer safı gibi iki saf. Azametli , taş gibi sağlam cesur yiġitlerin elinde mızrak ve daġın türlü mahcubiyeti meydana çıktı.

icrâ ve dilâverlik kânûnu kemâ hüve haqqühü edâ etdiler. Cism-i adüvden cereyan eden hûnla vâdîler deryâ olup neyze-i serbâz âşına ile ol ğarķa gâhdan cân-ı a‘dâyı reha ederlerdi. Hem şimşîr mânend-i kaķnûs âteş-feşân a‘dâ-yı bed-nihâd üzerine şîrân-rîz ve dilâverân-ı heycâ tahrîk-i emvâc-ı baħr ma‘reke ve sitîz idüp

Zemîne zelzele virdi. Şadâ-yı tob u tûfeng
Sipehri eyledi. Serkeşte-i şiddet-i heycâ
Meger ki gerden bedhâha tavķ-ı la‘net idi
O halka halka tütünlerki etdi tob peydâ
Adüv helâkine meşk etdi daħi kundaķdan
Acebmi cenge atılsa tûfeng cân-fersâ
Ġuzât-ı müslimîn erzel ve cân-ı ecnâd-ı a‘dâ

dalâlet-i mu‘tâd ile muharebe vü müsâdemeye dergâr ve sehîl-i esbân-ı asâkir-i zafer-
i me‘â şîr u ğayret-medâr velvele-endâz çarh-ı devvâr olup

Îzâ terenneme fî ħarbin şavârimühiü
Fe-lir-rü’ûs fevîķa’l-arzı terkîķün ⁴⁴⁵

terânesiyle dilîrâne ceng ü cidâle âhenk etdiler. A‘dâ-yı bed-nihâd za‘f-i erbâb-i cihâd olmaĝla bâdi’-i emirde ĝâlib olup çok kimesneyi zaħmdâr şehîd eylediler. Def‘a-i şâniyede hücûm olundukda küffâr-ı bed-gerdârı taburlarına dek götürüp lâkin top arabalarından ve câ be-câ ħafr olunan ħendeķlerden üzerlerine varmaķ mümkün olmamaķ ile askerin ekserî cengden rû gerdân olup kâr ĝîrân eşnasında şîr-i pîşe-i şecâ‘at ve şafderî ķahramân ara-i rezm-ĝâh dilâveri sermest-i bâze-i heycâ serdâr-ı muħterem Seydî Aħmed Paşa ħavf ile yemm-i gamda senâverlik olurmu. Bî-pâk gerek lücce-i ummâna girenler diyerek miyân-ı ĝürûh-ı a‘dâda mânend-şîr **[115b]** ĝurrân u Rüstem dâstân-i bünyâd vucûd-i a‘dâyı yâd-i hamele-i ateş-i tîĝ-i bî-dirîĝ ile ħarâb ve virân eyleyüp ma‘reke ĝâhı kıyâmet-nişân etdükce ĝuzât-ı İslâm müşâhede edince her birine ğayret u hamîyyet ĝalebe idüp ħasm-ı meşyûm üzerine bir mertebe hücûm etdiler ki cism-i düşmen ĝûh âhenk ve seng ħarâ olsa mûm olurdu. Kârzâre bu mertebe bezl-i maķdûr itdiklerinden küffâr-ı ħâk-sâr u maķhûrun kâr u bâr ķarârları târ u mâr olup men beħıye bi re’sihi fe ķad rubiķa mażmûnu âşîķâr oldu. Sâlâr-i

⁴⁴⁵ Harbte keskin kılınçlar şakırdadıĝı zaman arzın üstünde reislere rikkat ve incelik gerekir.

müşrikîn olan Rakucu oğlu dedikleri bî-dîn daği üç yerde zahmdâr olmağla firâr idüp Varla nâm kal‘aya varınca bir yerde ârâm etmeyüp bîm-i cânla kal‘aya gücle düşdü. Bu kadar askerin ancak aşr-ı âşırı zahm-i hûrda halâş olup mâ‘adâsı tu‘me-i mûr u mâr ve nîceleri esîr ve giriftâr oldular. Zahmnâk firâr idüp yollarda ve çengelistânlarda murâd olanlardan mâ‘adâ dört bin yediyüz kelle orduda cem‘ oldu. İkiyüz bayrak ma‘kûs ve tabl u nifân kendünün mahşûş bayrak zerrini nasîb dest-i güzât-ı müslimîn oldu. On iki bal yemez amma ağız otu gîdâ-yı mâ hazar top ve on sekiz pâre şâhi ve bu kadar barut ve cebehâne ahz ü kabz olundu.

Ve elli bir aded kal‘a kapudânı daği ceng-i mezkûrde esîr oldu. Paşâ-yı şîr ikdâm ve sâ‘ir asker-i İslâm feth ü nuşret ve emvâl-i ğanîmet ile şâd-kâm olup şükür ve senâ-yı meliki‘l-allâme müşteğîl oldular. Meserret-nâme tahrîr olunup dergâh-ı gerdûn-i nazîre irsâli lâzım gelen pey vü kelleleri gerdûne-i gerdûn mişâllare tahmîl idüp ağaları ile Temeşvar'a gönderdi. Kal‘a kapudânları ve memâlik-i mezkûre nâmdârlarına la‘în-i mesfûr her hangınızın yanına varup ilticâ ederse bî-tereddüd ahz ü irsâl edesiz ve illâ pençe-i tîğ ser tîzimde halâş-ı cân etmenüz muhâldir deyü [116a] tehdîdi müş‘îr taraf-ı serdâr-ı muhteremden îşâl-i peyâm kılındı ve kendüler daği bu huşûşda takayyüd u ihtimâm üzre iken cevâsîs-i ahbâr la‘în-i mesfûr Varla Kal‘asında hezîmetden on dört gün sonra zahm-i mezkûrda âzim dûzah ve cahîm olup lâşe-i murdârını medfenleri olan kît‘a-i takıyye-i esfeli’s-sâfilîn olan mevzi‘a defn için dört bin miqdâr küffâr ile irsâl etdiklerinden haberdâr etdiklerinde Siyavuş Paşa karındaşı Hüseyin Paşayı beş bin miqdârı dilâver ile ber-vech-i isti‘mâl ardlarınca revâne eyledi. Mâh-ı Şevvâlü‘l-mükerremmin yedinci günü yetişüb muqâbil olduklarında muqâteleye iktidârı olmadığından mel‘ûnun lâşesin bırakup firâr etdiler. Asker-i İslâm daği bir miqdâr ardlarınca revâne olup yetişdiklerin bî-nâm ve bî-nişân tu‘me-i şimşîr-i âteş feşân idüp ğanâyim-i bî-şümâr ile bu def‘a daği bi-avnihi‘l-meliki‘l-a‘lâ fethü nuşret dürr-i yemîn ve fevz ü ni‘met ber-yesâr mu‘asker-i İslâma avdet ve lâşe-i la‘în-i mesfûru hużûr-ı serdâr-ı bâ veķāra getirüldükde ser-bî devleti kat‘ olunup der-i devlet-i ‘aliyyeye gönderildi.

Şâha isyân ile o bed gerdâr

Bir zamân gerçi kim verüb aldı

Âkıbet çarh idüp mükâfâtın

Başına Seydî halleri geldi
O bî-dîn ibn-i Raḳucu bed âyin ve bed fercâm mel'ûn ibn-i mel'ûn
Müslümâna işi zarr idi geçdi böyle evḳâtı
Bi ḥamdillâh zuhûr-i mu'cizât-ı Aḥmedî birle
Ser bî-devletine geldi bu dem seyidî hâlâtı

Ancak paşâ-yı mûmâileyhin Macar askerleriyle etdikleri muḥârible ve gazevât nâsiḥ dâstânkühen ve menşe'-i nâm Rüstem u behmen olup her ma'rekede perişâni'-i ecnâd ve a'dâ-yı bed-nihâdİçün şimşîr-i berk-ı lem'ânı izhâr-ı yed-i beyzâ ve şimşîr-i a'dâ naḥcîr avize-i arş-ı a'lâ oldu. Ḳat' etdiği düşmen-i dînin lisânını şâhib қaranlığında ânın қalmadı kelâm.[116b]

Vecîhî merḥûm der ki: Paşâ-yı mûmû-ileyh Rakucu oğlu muḥârebeden muḳaddem Ḥayduḳ Şâh memâlikin yağma vü ḥasâret eşnâsında tâ'ife-i mesfûreden altı bin miḳdârı mela'în-i ḍalâlet âyin Nemçe vilâyetine firâr idüp ol serḥadlerde taḥaşşun etmişlerdi. Çâsâra mesfûrları vilâyetinden iḥrâc için ḥaber göndermiş iken cevâbı gelince te'hîr etmeyüp Nemçe memletine asker çeküb mezkûrları bi'lcümle tu'me-i şimşîr-i gâzâ eşir etmişti. Câsâr-ı bed-aḥter muḡâyir-i şulḥ u şalâḥ memâliki pâymâl-i asker olduğundan dilgîr olup taraf-ı devlet-i 'aliyyeye şikâyeti müş'ir ḥaber göndermekle meşâlihde vâkte bina'en def'a fitne ve istiḥkâm-ı şulḥ için paşâ-yı gâzâ refik celîlü's-şân mûmâ-ileyh Budin Eyâleti'nden ma'zûl ve maḳâmına vezîr İsmail Paşa mevşûl oldu. Mûmâ-ileyhin gerek Bosna serḥaddine ve gerek Yanova ve Limni fetihlerinde zuhûra gelen rüstemâne harekât-ı şecî'ânesi ma'lûm-i enâm iken sâbiḳan nakş-i şahâyif-i beyân kılındığı üzre ḳapudânlıktan azline vuḳû' bulan madde şadr-ı a'zam-ı vâkt Köprülü Meḥmed Paşanın ricâsıyla zamîr olmağla böyle bir vezîr-i ḳahramânî nazîrî zulm ve udvânı ḥadden mütecâvizdir deyü Sultân Meḥmed Ḥân ibni's-Sultân İbrâhim Ḥâna istîşâli bâbında telḥîş itmekle hicret-i nebeviyye alâ şâhibihâ olundu et-tahiyyenin bin muḥafızı paşa'ya ḳatl ü i'dâmı bâbında emr-i ḥümâyûn vürûd etmeğın ser maḳtû'u Âsitâneye irsal olundu. Ahd-i Sultân Meḥmed Ḥânîde beş ay miḳdârı ḳapudân olmuştur. Ḥaḳ bu kim gerek vezîr-i merḳûmu ve gerek sâbiḳu'z-zıkr Girid Serdârı Ḥüseyin Paşâ-yı Ğâzi gibi bir merd-i pür iḳtidârı ḳatl ü i'dâ itdiğine âlem nefrîn u la'n idüp şiyâmeti nice zamândan sonra zuhûr etdiği mütetebbi'în-i tevâriḥ u âşâra ḡayr-i ḥafîdir. Ḥâşılı vucûdu “vâḥid ke'l-elf bel [117a]

ke'l-ülûf' ⁴⁴⁶ kabîlinden bir vezîr şâhib-i vukûf idi. Hâk te'âlâ kabrini nûr eylesün cennet ü kevşerle mesrûr eylesün.

3.62. TOPAL MEHMET PAŞA

Topal Mehmed Paşa demekle ma'rûfdur. Hizmet-i vefîre-i devlet-i 'aliyyede nice müddet ve ezmine leng ü lûk müstağdem olduktan sonra vezâretle Temeşvar beylerbeyiliği gibi bir manşib-ı celîleye pâ-yı endâz olmuşdu. Sâbiku'z-zîkr râh-ı cihâdın serbâzı Seydî Ahmed Paşa-yı Gâziye Bosna Eyâleti ihşân olundukda Temeşvardan ma'zûlen Âsitâne-i şa'âdetde bulunmağın bin altmış yedi Şaferü'l-hayrî evâhîrinde (29 Şafer 1067/17 Aralık 1656) kapudânpaşalık manşib-ı celîli ile tebcîl olundular. Ol esnâda Şadr-ı a'zam Köprülü Mehmed Paşa bir muqaddem sâlifü'z-zîkr Sarı Ken'ân Paşa inhizâmında ânifen bi't-tafşîl mersûm yerâ'a-i bâhirü'l-berâ'a kılındığı üzre dest-i istîlâları a'dâ-yı li'âm u na fercâma giriftâr olan Bozcaadasını istirdâd için asker-i encüm-i şümâr ile berren cânib-i küffâra azîmet eyleyüp bahren dağî donanmâ-yı hümâyûn ile mûmâileyh irsâl olunmuşdu. Bi-avnihi te'la şadr-ı a'zam müşârün-ileyhin himmet-i âliye berekâtıyla sene-i mezbûre Zî'l-ka'desinde ceng-i bî-şümâr ile feth olunup Limni cezîresi dağî bâ lûtf-i allâm dâhil-i havza-i İslâm olmağla Limni ve Bozcaada feth-i Mehmed Paşa inşaallâhü te'âlâ Limni cezîresi münâsebetiyle tıyn-i mahtûm ahvâli karîben zîkr olunsa gerekdir. Şadr-ı a'zam müşârün-ileyh boğazda iken donanmâ-yı hümâyûnun sefayin-i küffâr-ı hasâret-maqrûnuyla olan muhârebe-i azîmesi egerçi tavîlü'z-zeyl bir kıssadır. Lâkin hışeş-i lâ yuhşâyı müştemil olmağla kütüb-i tevârîhden bu mecelle-i celîleye nakl olundu.

Fermân-ı ser-asger ile Rûmeli tarafında Soğanlı deresinde ve Anadolu cânibinde Küçük Kepez nâm mağalde dağî ba'z-ı münâsib olan yerlerde kal'a şiken burc-i efken top lar vaż' olunup yevm-i [117b] 'ıyd-i sa'îdde Kepez muqâbelesinde qarâr üzre olan küffârı ve bortonlarını seng-sar etdiler. İki mavna ve bir kaç bortonlara dâne-i top işabet idüp rahne-dâr etmegın ol gece bir kaç mil gerü çekilüb Kafır Bucağı ve Büyük Kepez mabeyninde lenker-endâz qarâr oldular. Bir kaç gün mürûrunda mevcûd olan sefâyin ile küffâr-ı hâk-sâr üzerine azîmet muqarrer olup kapudânpaşa taşrada bulunmağla Çerkes 'Osman Paşa donanma askerine serdâr

⁴⁴⁶ Elif gibi belki elifler gibi tek.

ta'yîn olundu. Kalyon kalyona ve çekdirme çekdirmeye havâle olunup mütevekkilen alellâhi te'âlâ âzim-i ceng olduklarında ibtidâ küffârın bir nâmdâr mavnası yeniçeri serdengeçdileri ile memlû 'Ömer Kıpudân mavnası ve cebecilerle memlû Süleyman Kıpudân mavnası ve Halil Kıpudân mavnası çatub bu üç mavna kâfirin mavnasını top u tüfeng ve merdâne cengle göz açdırmayup ân-ı vâhidde kabza-i tasarrufa getürmüşler iken ol maħalde bir kaç mavnaları imdâda erişüb beri cânibden imdâda varız bulunmamağla şikâr-i zaħm hurde olan kendü mavnalarını pençe İslâmiyyandan tahlîş etdiklerinden mâ'adâ küffâr cânibinde kuvvet u keşretle kıpudânın mavnasını alup ve içine vâfir melâ'inn dökülüb sefâyin-i menhûseleri tarafına çeküb götürdüler. 'Ömer Kıpudânın mavnası çatdıkları kâfir mavnasından ale'l-fevr müfâraķat idüp küffâr gemileri arasında kalmağla ceng ederek cânib-i selâmete çıkdı. Emma içinde olan üç yüz serdengeçdi yeniçeriden kırk elli âdem ancak kalup mâ'adâsı şehîd olmuşlar idi. Halil kıpudânın mavnası eşnâ-yı cengde deryâya ġarķ olup içinde bulunanların ekşeri ġarķ-i baħr şehâdet oldu ba'dehü serdâr-ı ekrem ol mavnayı çıkarub kemâkân donattırdılar. Bu hücum [118a] eşnâsında yeniçeriler süvâr olduğu otuz pâre çekdirme ve başterde ol vehlede Rûmeli tarafında Kâfir Bucağı nâm maħalle varup ırakdan temâşacı olmağın mezbûrlardan zuhûr eden cübûn ü bezdillik vesa'ır gemilerde olan eşnâf-ı askere za'f vü fütûr îrâş idüp üç mavne mezbûr bogaz ağızından Rûmeli sığlarına ve üçer büyük Kepez sâhiline ilkâ-yı lenker idüp içinde olanlar hevl-i cânla karaya dökülüb firâr ani'z-zahf ârını ihtiyâr etdiler. Küffâr-i hâk-sâr-i bend-kemend teshîr etdikleri Süleymân Kıpudân mavnasını bakıyyetü's-süyûf hayfolan eşhâş-ı ma'dûde ile kafada arslan gibi keşân keşân götürürken Alâiye Sancağı Beyi olan Küçük Mehmed nâm mîr bahâdır beşer oturak ve bir iki kayığa elli altmış kadar âdemler ile süvâr olup erişdi ve mavnaya yanaşub cenk ederek üzerine çıkup yedeklerin kesüb darb-ı şimşîr-i celâdetle küffâra giriftâr olan mavna içine konulan yüz elliden ziyâde kâfir ile yed-i âriyelerden dögüşe dögüşe kurtarub çeküb getürdi. Zehî bende-i nemek bî-celâl ki veliyy-i ni'meti rızâ-yı tahşîl “ve câhidû fî sebîlillâhi ġaķķa cihâdihî”⁴⁴⁷ fermânına imtisâl arzını tekmiî için otuz kırk adamıyla dört pâre kâfir mavnasına şîrâne hücum idüp bu ġüne izhârının nâmını ser defter-i erbâb-ı isti'dâddır murâd eyledi. Böyle

⁴⁴⁷ “Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin.” Hac, 22/78.

hünerle muṭṭasıf şecî‘ ve bahâdır kimselerdir. Murâddan matrûd u cebîn u vehm-i eşhâbî firârîler kâm dünyâ ile mes‘ûd oldukları ekser

*Yuhkemü'l-küllü bi'l-ekseri fi'l-ekseri*⁴⁴⁸

fehvâ-yı şıdk ve ihtivâ-y “kem min fi’etin kalîletin galebet fi’eten keşîreten bi iznillâh”⁴⁴⁹ eser-i bâkîye-i mu‘cize-i Muhammediyye bu yüzden zuhûr itdiği manzûr olup yekdest ve hem-vâr zümre-i müşrikîne sillü seyf [118b] iktidâr olunduğu taḳdîrce bi-avnillâhi te‘âlâ feth u zafer müyesser olacağı zâhir u âşikâr iken ma‘ce-pûş avretler gibi firâr u ihtifâ ihtiyâr eden bî-‘ârlar lâf-zen meydân-ı şecâ‘at olduklarıncâ zâhiren kâhḳaha-i istihzâ olunmamak şâyeste u revâ degildir.

Halâkallâhü li'l-ḥarbi ricâlen

*Ve ricâlen li kaş‘atin ve şerîdin*⁴⁵⁰

Ḳalyonlar ise maḥall-i muḥârebede küffâr gemilerine yan başıdan birer yaylım top atub bir yanlarında olan muvâfık rûzgâr ile deryaya açılıp Şakız ve Midilli semtlerine Ḳapudân Paşa ile olan donanma gemilerini özleyüp gitmekle varta-i muḥâtaradan ḳurtuldular. Bu umûr-ı manzûr vezîr-i ḡayûr olucak şiddet-i ḡaḍabından bî-şu‘ûr olup fi'l-hâl bir kayığa binib Rûmeli tarafına geçdi ve Kâfir Bucağın tahaşşun eden bî-ârları ḳaldırmağa şarf-ı iktidâr eyledi. Çünkü ol ta‘ife-i ḥâ’ifenin nihâdlarında şecâ‘at-i mâder zâdeden eser yoğidi. Vezîr-i a‘zam iḳdâmıyla nîym cânıyla hareketü'l-mezbûḥ gösterüb pîş-ḡâh-ı sefâyin küffâr-i li‘âm u bed-fercâmdan isti‘âze ḡuyân acele vü ıztırâb ile geçüb Büyük Kepeze cân atub sâhile vâşıl oldukları gibi Malta ve Duḳa çekdirileri boğazdan arz-ı dîdâr-ı murdâr eylediklerini gördükleri sa‘at tekrâr firâra aḡâz idüb tahaşşun için ḳal‘a altına erişmeye isti‘câl eylediler. Eşnâ-yı firârda yeniçeri kethüdâsının yedek gemisi ḳabza-i teşhîr-i küffâra dâḥîl olup başterde ile on yedi pâre ḳadırga hezâr rûz-i zâr ile Küçük Kepez burnu semtlerine vâşıl olup bundan mâ‘adâ on beş pâre ḳadırganın ḳarada iktidârı olmamağın bir miḳdâr gitmişler iken şiddet-i rûzgâr ve hücûm-i küffâr ile yine Büyük Kepeze dönüb ḥaşm-ı cânları elinden taḥlîş-i [119a] girîbân itmek ricâsına sâhile ḳarîb sığılara başda ḳara idüb içinde olan cengci ve kürekci deryâya

⁴⁴⁸ Hüküm çoğunluğa göre verilir.

⁴⁴⁹ “Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.” Bakara, 2/249.

⁴⁵⁰ Cenâb-ı Allah harp için ricâl (adamlar) yarattı. Çanak ve tirid için de adamlar yaratmıştır.

döküldü. Vezîr-i a‘zam gağaba gelüp tîz bu ğayretsizleri tu‘me-i seyf etsünler deyü yanında olan askeri muķābelelerine havāle itmekle şenāverlik fennini bilmeyüp deryâya ğark olandan mâ‘adâ taşra cân atanlardan sekiz yüz miķdârı bî-ğayretin kelle-i murdârını ħâk-i edebân ğaltân oldukdan sonra bir miķdârı ħavf-i seyfdan gerü gemilerine dönüb ekşerî sâĥa-i vâsi‘a-i arzulâha perîşân ve ĥalk-ı âlem içinde müzellil u mehân oldularsa asker-i me‘mûr Büyük Kepeze düşen üç pâre mavna ve on çekdirmenin başların deryâya döndürmek anları tesallu‘-i a‘dâdan ĥıfz için câ-be-câ metersler ħurdurub künân beden toplan vaż‘ etdirdi.

Tavâ-yîf-i askerîde ol gün zuhûr eden za‘f u hareketsizli müşâhedesinden a‘dâ-yı dîn dilîr olup kemâl-i sürûrundan Şamdan Bafa ve şabaĥdan akşama dek top u tüfeng yaĝdırup fişenk şenliĝi idüp Âvazkös şâd-mânı deryâya zelzele ve sermest ĥayterirler gibi na‘rası sâĥa-i ĥalka velvele vermişdir. Anlar deryâdan ve ehl-i İslâm karadan üç gün üç gece gülle ve fındıkları birbirine ħatrân bârânı gibi yaĝdırup melâ‘îni gemilerine uğratmadılar. Başterde ve yanınca olan on yedi pâre çekdirme adem-i müsâ‘ade-i rûzgâr ile “*tecrid-r-riyâĥü bi-mâ lâ teştehi’s-süfün*”⁴⁵¹ feĥvâsı üzre Küçük Kepez burnunu ħapmaĝa kâdir olmayup Ķumburnu nâm maĥalde lenger bırakmaĝın anlar daĥi muĥâfaza için Ķumburnu nâm maĥalde toplan çekdirilüb metersler vaż‘ olunmuşdu. Ol ĥilâlde küffâr donanması ol sefineler üzerine hücûm idüp ol şeyâtîn üzerlerine ise top dâneleri rücûmu müteselsilü’l-vürûd olmaĝın **[119b]** ĥâ’iben maķarlarına çekildiler. Rûz-ı diger sene-i sâbıkada ħapudân sâlifü’z-zıkr Ken‘ân Paşa ile donanma inhizâmına ve adalar teşĥirine sebep olan kör ħapudân dedikleri şeytân-ı la‘în bir iki günde bi ĥükm-i ħazâ ve ħader asker-i İslâmın mazĥar oldukları za‘f ve televvüsüne i‘tirâzdan nâşi başterdeden ħuķa ve emti‘a ile donadup üslûb-i ĝarîb ve tarz-ı dil-ĝarîb üzre bezm-i işret tertîb idüp kendüye hemser yedi ħapudân ile oturub bir ĝamm-ı rûzgâr-i sîm-per kebkeb-i reftâr-ı sâķıyân-ı fireng elinden nûş bâde-i la‘al renk etmişdi. Surûr-i maĝrûrâne ve ĝurûr-ı kâfirâne ile keyfiyyet bade ser la‘net-zedesine şu‘ûd idüp aĥşama bir sa‘at ħalmışdı ki başterde ve sâ’ir gemileri teşĥire çekmek sevdâsıyla şu‘le-i ateş gibi yerinden kopub tablĥânesini döĝerek başterde üzerine hücûm ve taĥrîk per u bâl isti‘câl eyledi.

⁴⁵¹ Rûzgar gemilerin istemediĝi yerden eser.

Ol ahvâl-i pür ehvâli müşâhede ile karada olan ehl-i İslâmın nâle vü feryadı kubâb-ı seb'-i şedâda peyveste olup gül-bank-i Allah Allah ile ümmet-i Muhammedin gırîv âteş zarı sükkân-ı heft-i âsümâne erişdi. Gemiler tamam ve asker fermâna râm degil ki sa'y ü aqdâm ile başterde hasm elinden tahlîş-i imkân olsa serdâr-ı a'zam bu hâli görüb meterslerde olan topcuyla top yağdırmaga işaret idüp kemâl-i huşû' ve inkisâra varup secde-i-i niyaza varup şeyhden me'zûn olduğu hizbü'n-naşr dü'âsını hâlet-i secdede okuyup zârî zârî ağlayup inleyerek dergâh-ı kâdîyü'l-hâcâta söz ü güzâr ile arz-ı niyâz eyledi. Mel'ûnun gemisi erişüb zahm-i hurde-i şikâr gibi başterdeyi beste-i fitrâk-i iktidâr etmeğe az kalmışken nâgâh-ı fehvâ-yı şıdk ihtivâ-yı -em-men yücübü'l-muẓtarra izâ de'ahü- serdâr-ı ekremin du'âsıyla maqbûl u gayret-keşân-ı dîn olan muvaḥḥîdînin niyâzı maḳrûn-i [120a] icâbet olup Kumburnun'da olan meterslerden Kara Mehmed nâm bir topcu mübâşeretiyle atılan bir nâmdâr topun dânesi pîş âheng katâr-ı melâ'în-i Freng olan la'în-i bî-dîn başterdesinin barut mahzenine rast gelüp tãrfetü'l-ayn içinde kıçısı ve serbe felek keşide olan amûdları ve üst tabakası âlât-ı bezm ve edevât-ı rezm ile ol kelb-i a'ver hem çeşmileri olan sükkân-sakar ve bin kadar kürekci ve asker-i küffâr-i hâk-sâr ile kubbe-i evc-i havaya atılup şerâre-i caḥîm gibi sâ'ir gemileri üzerine dökülüb hasma ve ḥâşâki nâr-ı sakar oldular.

Taraf-ı İslâmiyyetden kemâl-i za'f u fütûr nümâyân olmuş iken-fî ezyâkı'l-vaḳti ye'tillâhü bi'l-fereci- ma şadaḳınca avn u inâyet-i ilâhî rûnmûn ve rû'yet-i şevket-i müşrikîn ser-nigûn olup şu'be-i bâzda sitîze-kârân-ı gayri'l-münkasemde ibret-eşer böyle bir hüner-i mu'teber izhâr eyledi. Ta'nezen cürm-i ciyâl-i râsiyât olan ol güşte-i gûh-ı şükûh hebâ'en menşûr gibi târ u mâr olıcak yanında olan yedeği daḥi te'sîr-i nüḥûset-i civâr ile tu'me-i ejdernâr oldu. Henüz şems-i âlem-tâb gurûba varmamış idi ki başsız ve kıçsız tekneler daḥi ber fehvâ-yı *-fe ḡaşıyehüm mine'l-yemmi mâ ḡaşıyehhüm-* emvâc-ı baḥr-i hunḥâr ile nâ-bedîd ve kem oldu. “*Fe lillâhi'l-ḥamdü ve'l-minnetü*”⁴⁵² ḥaḳḳâ ki bu mevhibe-i ilâhiyyenin edâ-yı ḥizmet-i şükr ü sipâsı ḥadd-i imkânından olup bî-ceng ü kıtâl bu gün bir inâyet-i bedîhiyyü'z-zuhûr ile ümmet-i merḥûme-i Ahmediyye dil-şâd u mesrûr olduğu mahzâ mu'cize-i bâhire-i bâkıye-i Muhammediyye idüğü şekk ü şübheden dörder uḳalâ-yı rûşen re'y yanında

⁴⁵² Hamd ve minnet sadece Allah'a aittir.

bu feth-i mübîn melâ'înin cümle donanması alınmağdan râcih olup serdâr-ı zafer şî'âra mâ-bihî'l-iftihâr olacak bir hizmet idüğü vâzih u âşikârdır. Zîrâ kör kapudân dedikleri la'în fenn-i hîl u telbîsin Ebû İsa şûret-i beşerde bir iblîs olup hem milletleri [120b] beyninde ve fevr-i akl u kemâl-i tedbîr ile meşhûr ve pürdil-gâyet şecî' ve bahadır bir kâfir idi. Umûmen donanmaları ise istîlâ-yı İslâmiyâne dâhil olup şakî'-i mesfûr teng ü tenhâ meydân cenginden rehâ bulup baş kırtarmış olsa az zamânda yine mükemmel donanma tedârik idüp ehl-i İslâmı bî-ñuzûr ve bî-ârâm itmek muğarrer idi.

Minnet-i cenâb-ı hâzret-i hâkka hezâr bâr ki ol la'în-i mağrûr ve şakî-i pür-şer ü şûr kapudâni mesfûrun seffîne-i vücûdu girdâb-ı helâka ğark ve nâ-bûd ve nâ-bedîd olup fitne ü fesâdından âmme-i bilâd u ibâd emîn oldu.

Cenîn-i bâdâ hemîşe düşmen-i dîn ba'de'l-fethi ve'n-naşr şece'ân ve hüner verân-ı asker-ı mazhar-ı lütf u ihsân-ı bî-pâyân u bî-ğayret olan cebânlar giriftâr-i serzeniş ve cihân olmağ kâ'ide-i kadîme-i vâcibetü'l-icrâ olup böyle mahâllerde ğuzât-ı şece'âna ihsân-ı tîğ şecâ'tlarine âb-ı dâde ve nüvâziş u in'âm hîn-i feth u zaferde ğayret u mehâbetlerini ziyâde idüp cebbânı dañi bi'z-zarûrî muhanneşlikden hûlâşa ekşeriyâ sebîl olagelmekle sipehsâlâr-ı ekrem Şadr-ı a'zam Köprülü Mehmed Paşa-yı ğazî hâzretleri dañi bu kânûna ri'âyeten ibtidâ kabza-i giriftâr olan mavnayı kayık ile varup tañlîş idüp getüren Küçük Mehmed dedikleri merd bahâdır ğuzûr-ı serdâr-ı zafer şî'âra gelüp âdâb ile destpûs-i merâsimini edâdan sonra serdâr-ı a'zam iskemle üstünde oturur idi. Gel şahbazım şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hâzretlerinin nân ü ni'meti sana ħalâl olsun senin gibi ğayretlü dilâveri Allahü Te'âlâ ber ħurdâr eylesün deyüp alnını ve dâde pûs idüp arķasında olan semmûr kürkünü çıkarub şecî'-i mezbûrun eĝnine ilbâs ve kendi eliyle iki aded ğazî çeliğini ser merdânesine avize idüp ve kendüye ikiyüzden mütecâviz [121a] altun ve ma'an giden ğuzât-ı muvañhidîne tevzî' itmek bir kese ğuruş ihsân olunup bu isti'dâdına ri'âyet için seni akrânından mümtâz ve âlî rütbe ile serefrâz ederiz elem çekme şehbâzım deyü mutayyibü'l-ñatır eyledi. Küçük Mehmed bu iltifât u nevâziş ile izzet ü şân tañşîl idüp asker beyninde müşârûn bi'l-benân oldu. Ve küffâr başterdesine top yetiştiren Topcu Mehmedi ğuzûruna getürdüb ana dañi ber-ħurdâr ol kerâmetlü pâdişâhımızın ekmeĝi sana şîr-i maderin gibi ħelâl olsun deyüp yetmiş akçe sipâñilik

ulûfesiyle ırâğ idüp yüz altun harçlık ve bir at libâs-ı fâhire verüb albin i mesrû eyledi ve ğazâ vü cihâddan rû-gerdân olmayup şadâkatle hizmete bezl-i himmet ve vücûd edenleri alâ merâtibihim hila‘-ı fâhire ve ihsân-ı vâfire ile mahsûd akrân eyledi. Ferhâd Paşa nâm bî-‘âr henüz cenge şürû‘ etmezden muaddem bindiğı alyonu Rûmeli tarafında başdan ara idüp firâr-ı ârını ihtiyâr etmişdi. Ol gece bir filûka gelüp mezbûr alyonu ihrâk bi'n-nâr eyledi.

Dört geceden sonra boğaz ağızında Rûmeli şığlarında başdan ara olan iki mavnayı dağı küffâr filuası ihrâk bi'n-nâr ve zu‘m-i fâsidlerince ehl-i İslâmdan ağız-ı şâr eyledi. Ferhâd Paşayı ağız için gönüllüler ta‘yîn olunmuşdu. Getirdikleri gibi sû‘-i ameline görecû girüb ser bî-devletin tîğ-i âteşyâr ileten bî-âr u murdârından cüdâ kılmağıla sâ‘ir cebândan olan cem‘iyyet sizleri tavîf eylediler. Yeniçeri kethüdâsı Yusuf Ağa Bektaşiyân-ı dâverîlerini cenge tarîz etmeyüp ibtidâ kendi süvâr olduğı gemisiyle peşrev-i firâriyân olmağıla yedeğini küffâra verdiğı töhmet ile ağız olunup kendi ile firâr eden orbacıların eşbehlerinden yedi nefer orbacı ile ibreten li's-sâ‘irîn otağın ard apusunda boğulu [121b] cüsseleri deryâya ilkâ olundu ve sâbıkâ apudânpaşa li-maşlahatin yedek gemisiyle azm-i sefer etmeğın başterdeye Sivas Beylerbeyisi Çerkes ‘Osman Paşa niyâbeten süvâr olmuşdu. Anın dağı tafşîlden sâbıkası mûcib-i tertîb-i cezâ olmağıla atıl olundu. Küffâr ihrâk itdiğı mavna apudânlarından Tophâneli Sipâhi-zâde Mehmed apudân meydân-ı cenkde şâbit-adem olmayup sâhil-i selâmet özlediğı için atıl olundu. Ve yine mavna apudânlarından Pusulacı-zâde Mehmed nâm apudân dağı meydân-ı cengden rû gerdân olup ve adırga apudânlarından Arab âsım ve bunlar emşâli birkaç

Be deryâ ger menâfi‘-i bî-şomârest

Ve ger hâhı selâmet der-kenârest ⁴⁵³

Vâdisine azm ihtiyâr idüp süvâr oldukları gemilerini âteş-i adre giriftâr eyledikleri için ibreten li'n-nâzırîn şalb olunup illetde iştirâki olanların cümlesini ağız ü siyâset ve âmme-i askerın mûcib-i ibret kıldılar. Yeniçeri Ağası Sührâb Mehmed Paşa Şadr-ı a‘zamın adîm dostu olup evâ‘il-i hâlde tarafdârlığa müte‘allik nice hizmeti sebat itmiştir. Ol huûka ri‘âyeten atıl etmeyüp ağılıktan azl ile iktifâ ve

⁴⁵³ Denizde sayısız menfaatler olsa da,
Eğer selamet istiyorsan kıyıda dur. (Sadi Şirazi)

maḳtûl Çerkes ‘Oṣman Paṣa mahlûlünden Sivâs manşibını tevcîh ile yine kâm-revâ eyledi. Dergâh-ı âlî ḳapucubaşlarından hizmetle ordû-yı hümâyûnda bulunan ‘Ali Ḥocaya yeniçeri ağalığı tevcîh olundu. Bi-avnilâhi te‘âlâ meḥâzîl-i müşrikîn şaff-ı sipâh-ı müslimîn pîş-gâhına gelmeğe iḳtidârları olmaduğundan bakıyye-i sefîneleri Bozcaadaya taḥaṣṣun itmek fikrinde olup bi-ḥükm-i cinsiyyet imdâdlarına gelen on üç pâra Düḳa ve Malta gemileri daḥi diyâr-ı nühûset medârına doğru çekdirüb gitdiler. “*Îlâ haysü elḳat riḥlehâ ümmü ḳaş‘am*”⁴⁵⁴ başterdede vesâ’ir gemilerde olan kürekciler ve asker [122a] firâr idüp kürk u peksimet ve sâ’ir âlât u mühimmât târ u mâr olmağla müceddeden tedârik-i levâzım-i emr-i mühim olmağın serdâr-ı a‘zam ol maşlaḥat için Memâlik-i Mahrûsenin ṭarafına aḥkâm-ı şerîfe irsâl eyledi. Bu eṣnâda ḳapudân Topal Mehmed Paşanın ba‘z-ı mertebe hizmetinde tekâşîri ve bir ḳaç mâddede sû’-i tedbîri zuhûr itmekle vezîr-i a‘zam mü’âhazesinden ḥavf üze olmağın bî-bâk u bî-pervâ imtişâl-i fermâna isti‘câlden teḥâşî üze olup bir müddet idi ki Midillide meḳs ü ârâm idüp berü ṭarafa gelesin deyü da‘vet-i evâmiri vardıkça ba‘z-ı nâ-münâsib behmâneler peydâ idüp ḳatıl ü siyâset ḥavfinden gelemeyüp a‘zâr-ı za‘îfe izbâline teşebbüs etmişdi. Revâ ider vezîr-i a‘zam cenbiden rû gerdân olan bu kadar âdemi ḳatıl u celb eylediği ḳapudânpaşanın ve yanında olan beylerin ve ḳapudânların mesmû‘u oldukda cân başlarına sıçrayup eger bizde sû’-i ḳaşdı var ise hemân ocaḳ gemilerine binüb Cezâyir ve Tunusa firâr itmekden ğayri çâremiz yokdur deyü ḥâb u râhatı kendülere harâm etmişler idi.

Şadr-ı a‘zam ḥavf ü hirâsların bilüb li maşlaḥatin vahşetlerin def‘ itmek için mülâṭafe-i ḥaḳîmâne tedbîrin idüp Behrâm nâm mevzi‘a varup andan ḳapudâna ḥil‘at-i fâḥire ve bin altun harçlık iḥsân gönderüb sizler maḥall-i ma‘reke de bulunmamağla öZRünüz maḳbûl ve dâ’ire-i itâbdan ḥâricsiz hazır oldunuz nihâdınızda olan şecâ‘at muḳtezâsınca dilîrâne hizmet idüp sa‘y edeceğiniz yakînen melhûzumuzdur. İnşâallâh te‘âlâ ba‘de’l-yevm uğûr-i pâdişâhîde taṣavvurumuzdan ziyâde mer‘î-i cemîle vücûda getürmeniz me’mûldür deyü istimâlet nâme yazup bu mu‘âmele-i âḳılâne ile ḳapudânı âsûde ḥâl zîr sâye-i sâye-i itmînân idüp cümle beylere ve Cezâyir ve Tunus [122b] ve Trablus gemilerinin dâ’ilerine daḥi ḥil‘atler ve keseler bezl u infâḳ eyleyüp bu güne nevâziş u iltifâtla cümlesini istirkâḳ etdikden

⁴⁵⁴ Ümmü Kaş‘amın konakladığı yere kadar gittiler.

sonra umûmen gelesiz Bozcaada istirdâdına ihtimam edelüm deyü da‘vet emri göndermekle anlar da‘hi imtisâlen li'l-emri'l-âli havf ve endişe ile gelüp berü tarafda şadr-ıa‘zam yanında mevcûd olan donanmaya mülhak olup kalyon ve çekdirme cümle seksen altı sefine müctemi‘ oldular bu vecihle Bozcaada ve Limni cezîlerini feth idüp tafşîli tevârih-i mufaşşalât şahâyifinde nakş-i kalem ve veķâyî‘ nûvisân olduğu üzre ol havâlfileri dârü's-selâm eylediler. Lâkin Limni cezîresi fethine kapudân vezîr Topal Mehmed Paşa irsâl olunmuşdu. Bi-avnilâhi te‘âlâ cezîre-i mezbûreyi kapudân müşârün-ileyh dest-i âriye-i küffâr-ı bed-efkârdan istirdâd idüp ba‘de edâ‘-i hizmet-i dârü'n-naşr ve'l-meymene mahmiye-i Edirneye ric‘at etmişdi. Limni muhâşarasından çıkan kâfir kapudânın esîr olan iki yüz nefer adamıyla peşkeş çeküb rikâb-ı hümayûna rûy-ı mâl etdikde egerçi hizmeti muķâbelesinde hil‘at fâhire ilbâs olundu amma ifrât üzre mürtekib u zâlim olduğu için tab‘-ı hümayûn-ı pâdişâhî kendüden müteneffir olduğundan mâ‘adâ şadr-ı a‘zam boğazda küffâr ile muhârebe üzre iken kapudân-ı müşârün-ileyh Midilli tarafından gelmeyüp başı havfından a‘zâr-ı za‘îfeye teşebbüs idüp Serdâr-ı ekrem yanına gelmekde ihmâl etmişdi. Ve da‘hi bu vücûhla sû‘-i tedbîri ve me‘mûr olduğu hizmetden takşîri derûn-i şadr-ı a‘zamîde bâ‘iş ukde-i kîn olmuş idi. Li-ecl yine bin altmış sekiz mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelinin on dördüncü (14 Rebî‘ü'l-evvel 1068/20 Aralık 1657) günü mesned-i kapudânîden tenzîl-i kapudânlık ile Çavuş-zâde Mehmed Paşa tebcîl olundu. Mezbûr Topal Mehmed Paşa henüz Limni kal‘ası gibi bir cezîre-i [123a] azîme fethi hizmetinde bulunmağın bî-sebeb-i zâhir katli cezâ‘-i sinimmâr şeklinde beyne'l-âmme müstakbeğ görünüyor deyü izâlesi nâ münâsib görölüb seyyi‘ât-i aḫval ve ef‘âline tertîb-i cezâ vaķt-i âḫere ta‘vîķ olunup Şakız Cezîresi muhâfazasıyla şimdilik dermâderden tard ü teb‘îd kılındı. Bin altmış dokuz senesi mâh-ı Cemâziye'l-âḫir evâḫirinde (30 Cemâziye'l-âḫir 1069/27 Ocak 1659) Kapudân ‘Ali Paşa mübâşeretıyla Sakız’da katl olundu. Devr-i Sultân Mehmed Hân-ı râbi‘de hüve A‘rec Mehmed ḥesâbınca üç yüz yetmiş yedi gün kapudân paşa olmuştur. ‘Aleyhi'r-rahmeh.

Ânifen nakş-i berârende-i şahâyif-i beyân kılındığı üzre tıyn-i mahtûm aḫvâli kapudân-ı merķûm tercemesi ḫitâmında zıkr olunsa gerek idi. Li-ecl-i hâziḫ müverriḫ be-nâm Şeyḫü'l-İslâm Abdülaziz Efendi ve Nâimâ merḫûmun târiḫlerinden bu mecelle-i celîleye erbâb-ı mâ‘ârife teberrük kasdıyla nakl ü tasṫîr olundu. Ḥafî vü

setîr olmaya ki evvelâ icmâl üzre cezîre-i merķūmenin vasf-ı zeylinde dest-i küffâra ne vechile giriftâr olduğunu zıkr eyleyüp ba‘de zâ tıyn-i mahtûm ahvâli zıkr olunur. İnşâallâhü te‘âlâ Aziz Efendi *Zeyl-i Târîh-i Ravzatü'l-Ebrâr*’da der ki kütüb-i müteḳaddiminde cezîre-i Melnûs ismiyle mersûm ve ḥâk-i pâki ma‘den-i tıyn-i mahtûm olup dâ‘iresi yüz yirmi mil ve uyûn-i câriyesi ğayret-i şayḥûn u neyl olan Limni Adası ki mezâri‘ u menâfi‘i ḥadden efzûn ve ḳurâ vü şınâ‘î pür intifâ‘ı hayta ta‘dâd ü şümârdan bîrûn olup muḳaddemâ nice yüz evvel cezîre-i mu‘azzam âramġâh-ı müşrikîn ve maḥall-i vâridîn u şâdirîn olmuşken takrîben altı yüz senesi ḥudûdunda ba‘z-ı esbâb ile meḥâzîl-i fireng ol cezîreden raḥt-ı iḳâmet ḳaldırmaġın iki yüz den ziyâde müddet yevm u ġarâbe âşiyân ve me‘vâ-yı zehirnân olmuşken mazhar-ı teşrîf-i ni‘me‘l-emîr şehriyâr-i firdevs-i maşîr-ı pâdişâh-ı gerdûn-i serîr.[123b]

Bü'l-feth Sultân Meḥmed Ḥân Gâzî kim odur. İştihâr-i Al-i Oṣmân sebeb-i bî-istibâḥ tâbe şerâhü ḥazretlerinin fermân-ı müteḥattimü'l-iz‘ân üzre zînet-yâfte-i âşâr âbâdânî olub ṭop u tûfeng u merdân aşub ve ceng ile ma‘mûr ve memlû bir ḥışn-i ḥaşîn icâd u tekvîn olunmuşdı. Melâ‘în-i ḥâsirîn Bozcaadasını teşhîr itdikden sonra Limni Adasına varub bî mehâyâ muḥaşşan eyledi. Donanmâ-yı hümâyûnun Ken‘an Paşa vaktinde taḥrîr olunduġu üzere bi ḳazâ‘illâhi te‘âlâ inhizâmından nâşî nice eyyâm bî teḥâşî ṭop dânelerini zîr u bâlâdan sükkân-ı ḥişâr üzre müteselsilü'l-vürûd ve ol bî çâreleri mübtelâ-yı belâ-yı âteş u dûd eyledi. Egerçi ḳapudân bir ḳaç def‘a Gelibolu ḳayıqlarıyla asker irsâl ve bu ḥuşûşda bezl-i mâl edüb ḳaradan ḥişâra ḥücûm eden melâ‘îni iki üç kerre ḍarb-ı şimşîr ve ḳahr u kîn ile dâmen-i ḥişârdan ṭard u ib‘âd ve nice yüz bin bî-dînin ḥırmen şıyâneti berbâd itdiler. Lâkin varoş ḥişâr meḥâzîler fireng cengine giriftâr olub İçḥişâr Şahrıcında teskîn âteş-i atş edecek âb-ı nâb-ı nâyâb ve ḳal‘anın bir divârı tevâtür şademât-ı dâne-i ṭop ile harâb olmaġın eyyâm-ı muḥâşaranın on doḳuzuncu günü emân ile İçḳal‘a daḥi dest-i istîlâ-yı a‘dâya dâḥil ve nefâyis emvâl-i bî-ḥesâbdan mâ‘adâ yüz elli bin kadar ḳoyun zehriyye-i temellüklerine vâşıl olub yalnız anda serdâr-ı yeniçeriyân olan şahşın altmış bin kadar riyyâl ve ġuruşu yaġma ve târâc ve istîmân iden müslûmanlar setr-i avret idecek mertebe libâsıyla ba‘z-ı sevâḥile iḥrâc etdiler. Fî evâ‘il-i şehri Zılka‘de li sitte ve sittîn ve elf (10 Zi'lka‘de 1066/30 Ağustos 1656). Yine müşârûn-ileyh Aziz Efendi der ki :

*Yek dâğ nîk-i nâşide dâğ-ı dîger nihâd*⁴⁵⁵

Şad hezârânı hayf u efsûs ki iki yüz kadar müddet evvel hısn-i maḥrûs-i envâr-i âşâr-i İslâm ile mânend beyti'l-arûs arasta ve câmi'-i [124a] feyz-i mecâmi'i züyûr zikr u tevḥîd ḥazret-i rabbi'l-enâm ile pîrâste iken maḥarr-ı kefere-i bî-nâmûs ve mevzî'i şalîb u nâḫûs olup ḥalk-ı âlem mübtelâ-yı dûşâḥa-i şüyûn u mâtem ve ba'z-ı emrâza ilâc-ı bür'i's-sâ'a olan ma'den-i tîn maḥtûm mütevâri'-i gayâbeti'l-cüb 'adem oldu.

Arabiye:

El-hükmü lillâhi enne'l-emra leyse lenâ

*Ve mâ yüfîdü sivâ't-teslîmü li'l-kader*⁴⁵⁶

Dergâh-ı merâsim-i dest-gâh-ı pâdişâh-ı kibriyâ penâhîden hezâr gün söz-güdâz birle tazarru' u niyaz olunan budur ki an-ḫarîb Limni ve taraf-ı bâhirü's-şeref-i sultânîye mensûp iken bi-hükm-i taḫdîr ecnâs-ı encâs-i şîrk ve ercâs ile alûde olan ḥûşûn münî'ü'l-esâs burc u baruları üzre i'lamî İslâm mensûb olup nâḫûsgâh olan minâreleri ezân-ı Muḥammedî ve temcîd-i aḥadî ile tekrâr şeref-pezîr ve bu müjde ile dîn-i İslâmiyyan ḫarîr ola âmîne ya mu'în.

Li- münşi'îhi:

Ḥazret-i Ḥaḫḫa hezerân şükûr u minnet ve şubḥ u şâm ki itdi İslâm-ı askerin feth u zaferle şâd-kâm

Ve ânifen ber-vech-i icmâl işâret olunduğu üzre

Arabiyye:

Îzâ tezâyâka emrun fentezır fercen

*Fe ezyaḫü'l-emru ednâhü ile'l-ferci*⁴⁵⁷

tebşîrince bir kaç ay mürûrunda Limni ve Bozcaada'dan ma'adâ nice kılâ' vü buḫâ'ı daḫi ol ḫilâlde cüyûş-i müslimînin mübtelâ oldukları zarar-ı mâliyye vü bedeniye ve bu hezîmet-i külliye muḫâbili dest-i mü'minîne dâḫil itmekle def'-i aḫzân u âlâm

⁴⁵⁵ Güzel bir yara sözlerin diğeri yara ise huyların.

⁴⁵⁶ Hüküm Allâhındır, emir bizim değildir. Kadere teslimden başka çâre yoktur.

⁴⁵⁷ Bir iş zorlaştığı zaman ferahlığı bekle. En zor işin en alt düzeyi ferahlığa çıkar.

eyledi. Bu hûşûşda Venedik küffârı âyine-i ahd ü peymân ve şulh u şalâhı şikebt idüp naķz-ı ahd ittiĝi sebepten elli seneye ķarîb pençe-i inhizâmıdan ķurtulmayup bi-ĥamdillâhi te‘âlâ Girit ve Mora adalarını ma‘a müştemilâtihâ guzât-ı müvâhĥidîne teslîm ile ilâ yevmi'l-kıyâm ol la‘în-i bî-dîn ve ĥalâlet-i âyin ve hezîmet-i ķarîn

Sâbit:

Nâme-i ahd isteyüp Allah için a‘dâ-yı dîn

Dur erbâb itdi gezdi arzuhâl-i cer gibi

Cübbe-i İsâ'ya çûş giymeye etdi yemîn

Bir sır itdi ķâr-câr-ı merîmi mu‘ciz gibi

mışdâķınca cübbe-i İsâ'ya yemîn eyledi fe lillâhi'l-ĥamdü ve'l-minnetü.[124b]

Ba‘de ezîn tîn-i maĥtûm aĥvâline geelim *Tezkire-i Davud*’da der ki ol Cezîrede Arĥamis nâmına bir ser râhib var idi. Cizye ĥalkından birinin ayaĝı şikest olup ol tînin menba‘ı yanına düşmüş râhip ol şahsın ayaĝına tîn-i ma‘hûddan tılâ etmeĝiyle bi-emrillahi te‘âlâ zamân-ı ĥalîlde ifâķat bulmuş râhib-i mesfûr ol mevzi‘i mezbûrda bir savma‘a ve bir heykel-i maĥşûşa binâ idüp bu tîn ile enva‘-ı emrâza tılâ yapılmış âyende vü revende sefînelerle ĥastalar gelüp illetlerine mu‘âlece için râhibe hedâyâ götürürler imiş ve her illete bu tîn ile olduĝu râhibin sırrı u rûĥâniyeti zannederler imiş. Bu zaman râhib fevt olup aķâribinden bir avret ol heykele müstevlî oldukda ol daĥi gelen merzâya tîn-i mezkûr ile ilâc idüp hâşşa tînde olduĝu şüyû‘ bulmaĝla tîni ķurşalar idüp merd olan râhibin şûretiyle menķûş mührüyle mühürleyüp Yunan pâdişahlarına ve mülûk-i Rûma hediye gönderüp ve tüccâr daĥi aralıkda bey‘ etmeĝe başlayup ol vakitte tîn râhib ismiyle şöhret bulmuş ĥattâ Calinus ve ĥükemâdan ĝayriler hâşşasın müşâhede idüp kitâblarına yazmışlardır. Bu tîn şems esed burcuna taĥvîl itdikde tereşşuh ile zuhûra başlar hâlâ vakt-i maĥşûşada ĥâkim-i vilâyet ve üzerine me‘mûr olan âdemler varup ibtidâ zuhûr eden tîn-i laţîfi çıkarup ceviz kadar ķurşalar idüp mühürleyüp ĥıfz ederler. Ba‘dehü Âsitâne-i sa‘âdete kifâyet mertebe getirüp kilâr-ı âmirede ĥıfz ederler mâ‘adâsından ĥâkim-i

vilâyet bulunanlar ve a'yân-ı cezîre alırlar. *El-hâletü hâzihi tîn-i mahtûm*⁴⁵⁸ ismiyle meşhûrdur.

Vaqtıyla ibtidâ çıkan tînin rengi humrete mâ'il yağlı şeklinde laţîf ve râyihası ıtr türâbiyeye gâlibtir bundan sonra çıkan şufret-i hafıyyeye mâ'il tînde bir mikdâr hiddet vardır bundan sonra çıkan vakitsiz ahz olunan rengi beyâz [125a] ve ta'mı tuzlu ve ıtrıyyeti katî az olur ve cümlesi nâfi'dir lâkin ibtidâ çıkan tînin hâssa-i azîmesi olmağla gâyetiyle laţîfdır. Ve ıtrıyyeti kati ziyâde olur bu tînin tabî'ati ikinci derecede bârid u yâbisdir. Hummâ-yı vebâ'îye ve tâ'ûna gâyet nâfi'dir demek fesâdını ve hummâ harâretlerini def' ider ishâli ve ne mevzi'den kan giderse kat' iderse ve sümûm-i kıtâleyi dahî def' idüp zehirden tenâvül iden âdeme bâd-i zehr-i mârî kadar şâfidir. Ve harâret-i ateşi izâle eder ve tarîk isti'mâli şuya koyup bir sâ'at durduktan sonra şuyun içmektir. Ve cürmü tenzûh kursuna ve cevâhir ma'âcînine dâhil olur lâkin şu ile taşfiye idüp kumdan tenzîf itdikten sonra cürmü dahî isti'mâl olunur. Bedenlü taşrasını tılâ itmekle mumya gibi a'zâ-yı meksûreyi cebr ider ve şalâbetleri giderir. Kibâr u ağniyâ bu tînden bardaklar yaptırıp isti'mâl iderler. Ol bardaklardan şu içmek eyyâm-ı sayfde harâreti kat' ider ve tâ'ûn u vebâ vakitlerinde şuyu işlâh itmekde lâ nazîrdır. Hâsılı kadr u kîmeti bilinecek mübârek tîndir lâkin maḥmiye-i İstanbul'un ehl-i sûk ayarları cenâb-ı Hâlid bin Zeyd Ebî Eyyûb Ensârî alemdâr-ı Rasûlüllâh 'aleyhi rahmetü'l-bârî ḥazretlerinin medfenleri olan maḥalde bardak yaptıkları bayağı çamurdan tîn-i mahtûme taklîd kırsalar yapup mühürleyüp aḥmaḳlara tîn-i mahtûmdur deyüverirler anın nef'i yokdur bilki sedde getürür zararı vardır ziyâde ḥâlis olanı sarây-ı âmireye getürdükleridir. Tîn-i mahtûmun bu maḥalde tahrîr olunan aḥvâli nîce fevâ'id zammıyla Na'imâ merḥûmun *Tezkire-i Dâvudî*'den terceme idüp târîḥinde zıkr itmişdir ki aynıyla terḳîm olundu. *Tezkire-i Dâvud*'un ibârâtı nîce fevâ'idiyle *Keşkül* nâm kitâba nazîre olmak üzere tesvîd olunan *Zenbîl* nâm mecmû'amızın eger avn-i ḥaḳkıyla tebyîzına muvaffaḳ olursak zıkr olursa gerekdir. "Allâhümme yessir merâmenâ"⁴⁵⁹ Âmîn.[125b]

Hafî olmaya ki bu câmi'ü'l-ḥurûf abd-i ḥaḳîr pür taḳşîrin âlim-i mu'allimi olan Pîr Kâdı Yusuf Efendi işbu tîn-i mahtûm-i mübârekin ol mâddeyi kütüb-i

⁴⁵⁸ Mühürlü toprak.

⁴⁵⁹ Allah amaca ulaşmayı kolaylaştırsın.

tevârif ve siyerde böyle nakıl buyururlar idi ki; *Maḥmiye-i Koşantın mülûk-i Yunân himmetiyle itmâma erip nevbet-i binâ Ayaşofya maḳâmına erdi dörd dîvâr cevânib-i erba'ası tamâm olup kubbe-i gerdûn mûmâsı daḫi ḫitâma erişti.* Ol eşnâda ve ol vâkt-i meymene- kırânda

Bâ'îş-i hilḳat-i zemîn ü zamân
Ol nebiyyü'l-kerîm ve faḫr-i cihan
Ne nebiyy-i şâh-ı enbiyâ ve rusûl
Mürşid reh-nümâ-yı ḫayr sübûl
Eşrefü'l-enbiyâ ḫabîb-i ḫüdâ
Pişvâ-yı cihân nebiyy-i ḫüdâ
Sebeb-i evvel basîta-i ḫâk
İllet-i ḫaş rif'at eflâk
Nesḳ-ı ârâ-yı kâr-gâh-ı cihân
Terbiyet-i sâz gülşen-i erkân
Emlaḫ-ı mehveşân siper-i vücûd
Efşâḫ-ı nâtıḳân mülk-i şühûd
Ḥuṭbe ḫân ḫalîl faşl-ı ḫitâb
Zînet-efzâ-yı minber ve miḫrâb

Ḥazretlerinin mu'teber mihr u mâh maṭla'-ı ḫurşîd-i risâlet ve burc-ı mâh tâbdâr-ı nübüvvet olan vücûd-i müfîzü'l-ḫayr ve'l-cûd bir raḫm-i mâder-i şefḳat me'serinden mehd-i cihân-ı sa'âdet u iḳbâle pâ-y-endâz ve gerdûne-i âlem-i izzet ve iclâle saye-bâz oldu. Ol ḫabîb-i ḫâşş-ı ilâhî ve nâḳade başîrûn erine'l-eşyâ'e kemâ hiye muḳtedâ-yı zümre-i “*yücâhidûne fî sebîlillâh*”⁴⁶⁰ pişvâ-yı fırḳa-i “*fe't-tebi'ûnî yuḫbibkü müllâhü*”⁴⁶¹ şehsüvâr-i ma'reke-i “*ḫuzi'l-küffâra ve'l-münafikîn*” şaf-şiken-i meydân “*ve a'riḫ ani'l-müşrikîn*”⁴⁶² serv-i cûybâr *ḳum fe enzir*”⁴⁶³ andelîb bostânı “*yâ eyyühe'l-müddeşşir*”⁴⁶⁴ seyyid-i memâlik.[126a]

Ḥace-i mâlik mehter-i bihter cem' âlem

⁴⁶⁰ “Allah yolunda cihad ederler.” Maide, 5/54.

⁴⁶¹ “Bana tabi olun ki Allah sizi sevsin.” Ali İmran, 3/31.

⁴⁶² “Müşriklerden yüz çevir.” Hicr, 15/94.

⁴⁶³ “Kalk ve uyar.” Müddessir, 74/2.

⁴⁶⁴ “Ey örtüsüne bürünen.” Müddessir, 74/1.

Server-i sürûr-i benî âdem
Muşlih-i her fesâd
Kilîd-i ebvâb-ı küllü murâd
Enbiyâ maţlûbu maĥbûb-i ĥudâ
Efđal-i alem rasûl-i kibriyâ

‘Aleyhi efđalü’s-şalavât ve ekmelü’t-teĥâyâ ĥazretlerinin tebâşîr-i şabâĥu’l-ĥayr velâdet- bâ-sa‘adetlerin âmme-i maĥlûkât ve kâffe-i mevcûdâta tebşîr ve i‘lân için nîce alâmât-ı uzmâ u bî-had ve ġâye beşâret-i kübrâ zuhûr idüp ĥayli şavâmi‘ u debîr-i nâķûs maķarlar daĥi

Ol seyyid-i enbiyâ o fâĥr-i dû serâ
Ol mazĥar-i ĥâs mu‘cizât-ı isrâ
Geldikde vücûda şevket-i şânından
Lerzende olup yıkıldı tâķ-ı kisrâ

mâşadakınca tâķ-ı kisrâ gibi nîce ĥaviyyü’l-esâs binâlar münhedim olmuşdu. Ol ĥilalde maĥmiye-i koştantîniyyede Ayaşofya-i Kebîrin daĥi ĥubbe-i felek-i mûmâsı zemîne lerzân u zîrinin ve ĥadr u ĥâline nîce ruĥbânân u kefere-i fecere vâşıl-ı ĥa‘r-i caĥîm ġađab u ĥahr-ı yezdân olup ĥülâşa-i kelâm ve fezleke-i merâm yedi def‘a binâ olup yine pâ-y-dâr olmadı. Âzim-i dârü’l-caĥîm olan rûĥbânânından küffâr tâķat u ĥâric-i deyrde olmaġla varĥa-i helâkten tahlîş-ı ġirîbân eden râhiblerden bir ĥakîm-i âķıl u şâĥib-i iz‘ân hezâr fikir ve endişeden şonra ol vaķtin tekfûruna ve sa‘ir erkân-ı devleti olan şanadîd u ricâle dedi ki bu alâme-ti uzmâ Ĥazret-i Rûĥullâĥ İsâ Mesîĥ ‘aleyhi’s-selâmın ye’tî min ba’dî ismühü Aĥmed deyü ĥaber verdiġi âĥir zamân Peyġamberi Muĥammed-î ‘Arabînin raĥm-i mâderden âlem-i vücûda ĥadem baştıġına bî-şek u şâ’ibe-i beşârât-ı ġaybiyye bir işâretidir ki madâm ki ol sürûr-i âlişân ĥazretlerinin şandıķ-ı le‘âlî’-i esrâr-ı bârî olan dehân-ı ĥümâyûnları yârı ki reşķ-i âver-i zenzem ve ġıpta fermâ-yı kevşerdir. Andan bir miķdâr ĥamîr eczâ’-i ĥubbe vâlâ ile âmîĥte olmaya bu tâķ-ı ekberin pâ-yidâr olmasına şad hezârân **[126b]** hezâr feylesûfân tedbîr-i ilâc idemez deyü ĥat‘î cevâb ĥaķîķat-i nişâb ĥitâmında tîn-i lisânına sükût urdi. Tekfûr-i mesfûr bu kelimatı râhib-i mezbûrdan istimâ‘ itdikde derĥâl zümre-i ruĥbânândan infihâm-ı kelama ĥâdir bir ĥaç nefer râhib ile bu emr-i

azîmin huşûlünü temennî bâbında bir arzuhal yazup huzûr-ı hümayûn-ı nübüvvet-
makrûn-i Hâzret-i Fahr-i Âlem şallallâhü te‘âlâ ‘aleyhi ve selleme irsâl itdiler. Anlar
dahî kat‘-ı mesâlik ve tayy-i menâzil u merâhil iderek ol Hâtemü'l-enbiyâ ve'l-
mürselîn, Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn, Rasûlü's- şakaleyn, İmâmü'l-haremeyn,
Hümâ-yı hevâ-yı siyerine beyzâ-yı hümâ-yı sa‘adet, Delîl-i sebîl-i şehâdet, Refîk-i
tarîk-ı vüshûl bir, Ser-menzil-i necât u hayât, Hızır şefîk râh ümîd be-ser çeşme-i
hayât u sebât, Müşteri’-i çarh-ı devlet kutb-i gerdûn izzet, Nebiyy-i efdal u ekrem
rasûl-i efham u a‘zam beşîr u ma‘la‘-ı şems, Risâlet- ma‘den-i en‘âm, Nokta-i dâ‘ire-
i vahdet, Semere-i şecere-i hikmet, Hülâsa-i mevcûdât, Mefhar-i mahlûkât-ı dürr-i
deryâ-yı bî-pâyân u bî-kıyâs-i âfitâb “*ce‘alnâ lehü nûran yemşî bihi'n-nâsü*”⁴⁶⁵ hâzin-
i firdevs hadâyîk-ı haqâyik kâşif-i rumûz-i esrâr-i dekâyik ol Şâh-ı serîr-i efrenîş-i
ümerâ müştehir biniş

Şâhibü'l-kibleteyn imâm-ı güzîn
Şem‘ı pür-nûr-i kıblegâh-ı yakîn
Efđalü'n-nâsi ve mefharü's-şakaleyn
Eşrefü'l-halkı ve seyyidü'l-kevneyn
Server-i firkadân-i rikâb ve burâk
Şehsüvâr-ı yegâne-i âfât
Gişver-i ma‘rifet-i şehinşâhî
Vâkıf-ı sirrun lî ma‘allâhî
Çâr bâliş nişîn sümme denâ
Maḥrem kurbgâh-ı ev ednâ

‘Aleyhi efđalü's-şalavât Hâzretlerinin meclis-i risâlet-medâr ve huzûr-ı
nübüvvet kararlarına rûymâlin kılp arzuhâl-i tekfûru arz ve yek-zebân edâ-yı maḥlab
u ğaraż eylediler. Ol ser-defter-i enbiyâ. [127a]

Ve serdâr kâfile-i aşfiyâ nebiyy-i müctebâ
Fahr-i âlem Muhammed ve Ahmed
Ol habîb-i cenâb-ı rabb-i vâhid
Server-i kâffe-i rasûl-i nebî

⁴⁶⁵ “İnsanlar arasında onunla yürüyeceği nur verdiğimiz kimse.” Enam, 6/122.

Şâh-ı ümmet-i Muhammed-î arabî
Muştafâ müctebâ odur Maḥmûd
Ve ‘aleyhi’ş-şalavâtü mine’l-ma‘bûd
Rasûl-i kâdir-i muṭlak şefî‘-i aḳdem ü esbak
Ḥabîb-i ḥazret-i ḥaḳ maḥrem-i esrâr-i mâ evḥâ

Ḥazretleri ke’enne şefkat ve ma‘den-i merḥamet olduklarından “*ve emme’s-sâ’ile fe lâ tenher*”⁴⁶⁶ kelâm-ı şerîfî mağzâsınca ol mazhar-ı kelâm pür tekrîm “*inneke le alâ ḥulukın azîm*”⁴⁶⁷ ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’t-teslîm, meclis-i ḳudsi enîslerinden bir ḳabza ḥâk-i pâk alup ol enhâr u uyûn-i firdevs birinden şerifter ve bihterîn olan mübârek dehân-i mu‘ciz-i nişânları yârından bir kaç ḳatra-i laṭife vü nazîfe ile taḥmîr u teslîm-i yed-i sefîr buyurdular. Anlar daḥi ol yâdigâr-ı azîmi ve ol sezâvâr tekrîmi şad-hezâr tebcîl u tevḳîr ile bir kaç ḳat maḥfazalarda ḥıfz iderek cennet-i ma‘mûre iskelesinden bir sefîneye süvâr olup bâdbâ-güşânîde olarak âzim-i dâr u diyâr oldular. Ba‘de’l-eyyâm rûzgâr-ı muvâfîḳ ile ânifen ber-vech-i icmâl naḳş-i berâzine-i şaḥâyif-i beyân kılınan Limni Cezîresi pîşgâhına geldiklerinde mürûr-i eyyâm u evân ḥasebiyle sefînelerinde olan köze ve variller ḳatra-i mâden-i ḥâlî olmağla cezîre-i merḳûmeye yanaşup ol tuḥfe-i behiyyeyi ḥâmil olan râhib daḥi cezîre-i mezkûreyi temâşâ ḳaşdıyla cezîreye çıkup sâhilini geşt ü güzâr ederken bi-ḥikmetillâhi te‘âlâ ol cevher-i nâ-yâb hoḳḳasıyla râhib-i mesfûrun ḳoynundan deryaya indâhte olup ol maḥalde deryâ ateş üstünde şorba mi sâli coşa gelüp ḳaynamağa başlar. Râhib-i mesfûr bu ḥâlî gördükde feryâd-günân gitti elden o cevher-i nâ-yâb diyerek sâ’ir rûfeḳâsını bu mâddeden ḥabîr etdikde anlar daḥi yeryerden zemzeme- sâz feryâd ve zârî olarak derḥâl gavvâşlar tedârik eyleyüp ḳa’r-deryâdan ol şadefce-i le’âlî’-i tâbdâr-ı esrâr-ı [127b] ḥüdâ-yı çıkardılar. Ol âşâr-ı ol demden berü ol maḥalde eşer idüp giderek ânifen naḳş-i pür-niyân-i şaḥâyif-i beyân kılındığı üzre Arṭamis dedikleri râhib bu aḥvâlî kütüb-i müteḳaddiminde müşâhede itmekle ol maḥalde şavma‘a binâ idüp bu vechile ba‘de zamân şöhret ârâ olmasına bâ’iş olmuşdı. Ba‘de zamân telâṭum-i emvâc-i baḥr i‘ânetiyle ve kendülere mesken ittihâz eden himmetiyle ol maḥall-i kebîr süknâlar ile doldurulup bir ḳubbe daḥi cezîrenin vüs‘atine bâdî oldu.

⁴⁶⁶“Öyle ise, sakın yetime kahretme (onu horlama).” Duha, 93/10.

⁴⁶⁷“Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” Kalem, 68/4.

Ez-in cânib hokka-i mezbûreyi râhibler Kocantiniyyeye getirüp ol atıyye-i nebevîyi tekfûra teslîm eylediler. Bir rivâyetde ol cevher-i laţfî Ayaşofya kubbесinin eczâsına âmîhte idüp kenar kûbe-i vâlâya anınla tılâ etdiklerinde bi-mu‘cize-i pâk-i Muhammedî pây-dâr oldu. Rivâyet-i âherde kubbeyi binâ idüp hokka-i mezbûreyi vasaţına vaz’ etdiklerinde kûbe yerinde karar eyledi. El-yevm câmi‘-i mezkûrenin hüddâmı ol hokka vasaţ-ı kubbеde mevcûddur demek hattâ şevketlü kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh-i şehriyâr-i dar-i ispâh mazhar-ı fetḥ u nuşret-i ma‘bûd pâdişâh-ı cihân Hân Maḥmûd ḥalledallâhü ḥilâfeteḥü ḥazretlerinin eyyâm-ı sa‘âdet-i encâmlarında bin yüz kırk beş (1145/1732-1733) târiḥinde ol câmi‘-i kudsiyân mecâmi‘i ta‘mîr u termîm olundukda⁴⁶⁸ tafsîli bundan aḳdem te’lîfimizden tesvîd olunan *Heşt- bihişt* ismiyle müsemma *Kocantiniyye Târiḥi*’nde meşûrdur ol ta‘mîr ve termîm ḥaḳîrin dediḡi târiḥ şikeste bestesidir ki li-ecli’l-münâsebe bu mecelle-i celîleye taştîr olundu.

Cihângîr-i zamâne şâhiü’l-hayrât ve’s-şân
Cenâb-ı ḥazret-i Sultân Maḥmûd Hân kisrâ dâd
Şeref-ârâ evvelden muḳaddemiyle taḥt-ı Osmâna
Cihânı eyledi ma‘mûr ve âbâd ol kerem-i mu‘tâd
Ḥuşûsan bu maḳâm-ı kudsiyyan ârâmı himmetle
Edüp ta‘mîr kıldı ḳalb-i erbâb-i şalâhı şâd
Ḥüdâ ḥayrını maḳbûl etsin olsun cümle ḥâlinde
Terfîḳı Hızır ve İlyas ve delîli ḳuṭb ile evtâd
Şa‘îden bir melek geldi dedi ta‘mîrine târiḥ
Ayaşofyayı ḥaḳḳâ Hân Maḥmûd eyledi âbâd.
Bu daḡi şaḡâyif-i kütüb-i siyerde meşûrdur ki
Çünkü ol şefî‘-i rûz-i cezâ faḫr-i âlem.
[128a] Kâ‘idü’l-ceyş enbiyâ-yı izâm
Ḥâtemü’l-ba‘şî mürselîn-i kirâm
Raḡş-i rân-ı mesâyiḡ-i melekût
Kârdân-i meşâlih-i ceberût
Şah mesned-nişîn şâhib-i tâc

⁴⁶⁸ Kûbe iki kat olmaḡla seyr ü temâşâsına râḡıb ba‘z-ı nâs vaşat-ı kubbеde bir şaḡîr kûbe emşâlî şey müşâhede etmişler taḳrîben inhâ derûnunda maḡzûn ola ba‘îd deḡildir.

İlm-i efrâz manşib-i mi'râc
Melce'-i bî-dilân âvâre
Çâre-i mücrimân bî-çâre
Bâ'is-i hilkat-i zamân ü zemîn
Hâdi'-i âzimden râh-i yakîn
Faḥr-i âlem Muḥammedî arabî
Şeref-i dûdmân muṭallebi

Sâlifü'z-zikr mesfûrûn râhiblere murâdları üzre maḥz-ı lütf u keremlerinde ol tuḥfe-i behiyyeyi kerem buyurduklarında aşḥâb-ı güzîn rıdvânellâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în hazârâtı bu emri istiğrâb idüp ol şem'-i ḥândân-ı nübüvvetin sâyesine mânend pervâne cem' olduklarında küffâr u müşrikînin zü'm-i bâtıl ve âyin-i fâsid ve küfr-i âmizlerini icrâ etdikleri kenîselerin ḳubbesi pâyidâr olmak için bu güne bezl-i himmetlerinde su'âl etdiklerinde ol buḳ'a-i azîme ba'de'l-müdde ümmet-i merḥûmuma ibâdet-gâh olacağı taḳdîr-i ezel-i lem yezelîden muḳadder olmağla li-ecl-i hâzihi murâdlarını is'âf etdik buyurdular. Bu daḥi mu'cize-i peygamberîden olduğu bî-iştibâhdır.

Leyle-i mübâreke-i mi'râcda derûn-i firdevs birine ol faḥr-i kâ'inât ve di'l-mevcûdât Muḥammed şah-i lâciverdî serîr şallallâhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri duḥûl idüp *Heşt*-bihiş'ti eşnâ-yı geşt ü güzârda muṭâf firişte-gân bir ma'bed-i cennet zî-şân müşâhede buyrulup şeref-i ḥizmet-i rikâb-ı Aḥmedîn ile şeref-yâb olan Cebrâ'il 'aleyhi's-selâma su'âl buyurduklarında Ḳoştantîniyye şehrinde Ayaşofya nâm ma'bedin mûmâsil şeklidir. Kiba'de zamân ümmetine mescid ola gerekdir berdem yetmiş bin melek bu maḳâmı tavâf ederler. Her kim ümmetinden ol mescidde iki rek'at namâz kıla bu kadar melâ'ike şevâbına nâ'il olur buyurdular. Bu bahşi mevlâna Nişârî târiḥinde zikr etmiştir ki terḳîm olunan emrin şıḥḥatine delîl olmağla îrâd olundu.

Bî-ḥad be nihâyet şalavât ü teslîm
Ez-kâ-yı taḥiyyât ve dürûd ü tekrim
Olsun o rasûli's- şakâleyne vâsıl
Âşârı olup mezîd-i ḳurb-i ta'zîm

Ṭîn-i maḥtûm aḥvâlinde aḳvâl-i keşîre ve nîce tafşîlât vardır ki mufaşşalâtta muşarraḥdır ve kütüb-i ıḥbda ḥavâşşına müte‘allık taḥrîr olunan ḥükemânî ihtiyârâtı tesvîd olunan mecmu‘a-i kebîrin eger itmâmına mütevaḳḳıf olursak bi-tafşîlihâ inşâallâhü te‘alâ nikâşte-i ḳalem-i beyân kılınsa gerekdir bu maḳâmda eṭıbbâ-i müte‘aḥḥirîn İbn-i Sînâ mânendi rûḥü'l-ḥükemâ mesîḥi'n-nefs merḥûm İsâ Efendinin müfredâtında olan [128b] bir kaç kelimâtı terkîm ile Ṭîn-i maḥtûm aḥvâlini ḥitâma erdirelim tâ ki taḥrîrâtımız miski'l-ḥitâm ola netîcesi bu ki terkîbde Ṭîn-i maḥtûm ve kil-i maḥtûm derler ba‘z-ı avâm cîyn- mâ-cîyn bardağı dedikleri ağrebdir.

Fârîsi Kil be-müḥr-i sûryânî çeşmen ve ğayşen
Rûmî Felâ ğâlimîn ve bî-zûlû monuz ve limno ḥumadır.
Foglisun Yunânî ṭîn-i ğâhî daḥî ğarbîdir.
Terre ṭinen lâ-tin-i tayârâ esliyâ zâ efrencîdir.
Ṭînü'l-mağâra ve ṭînü'l-heybet ve ṭînü'l-heykel daḥî arabîdir.

Bu üç aḥîr ki arabî ismin sebeb-i tesmiyesi Arṭamis râhib ol maḥalde mağara şekli-i şavma‘a ve heykel yapıdır.

Müfredâtta der ki Ṭîn-i maḥtûm Limni Cezîresinde olur ol vilâyet kâfir elinde iken zâbiti kendi taşvîrin balçığa mühürler imiş. Şimdi vilâyet beyi ve kâdıısı ağustosun on beşinde ol cezîrede bir mağara gibi olan yere varup bu ḥâk-i pâkı andan çıkarırlar. Ertesi ğayri çıkmaz kâdıısı mühürleyüp vilâyet vilâyet gider ve bu maḳûle mühürlü balçık ğayri yerden daḥî gelir derler. Bunun için daḥî nîce aḥvâl yazmışlar. Bu taḥrîrât bizim taḥrîrâtımıza nev‘an muḥâliftir. Bundan sonra ḥavâşşını yazar şadedimizden ḥâric olmağla bu kadarla iktifâ olundu.

Tîrâ-yı esb-i ḥâme şıcradın meydân-ı ma‘nâda
Biraz daḥî stabl maksadı ki kil yemek kesdir
Murâdın ḳapudân paşaların aḥvâlini zikr iken
Nedir bu mûcib-i taşdî‘ maḳâlât dırâz pesdir
Cû buldu ṭîn-i maḥtûm zikri ğâyât
Şürû‘ itdim yine maḳşûda bi'z-zât

3.63. KILAVUZ ‘ALİ PAŞA

Paşâ-yı merhûm dahî Devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i Osmâniyyede ve gerek enderûn-i hümâyûn-i sultânîde nîce hîdemâtıda müstahdem oldukdan sonra defterdâr-ı şıkk-ı evvel rütbe-i celîlesiyle mükrem oldu. Ba‘de'l-azl işmetlü iffetli Vâlide Sultân hazretlerine kethüdâ ve bin altmış sekiz Şevvâlinde (Şevvâl 1068/Temmuz 1658) Şadr-ı a‘zam Köprülü Mehmed Paşa, Erdel üzerine ser‘asker oldukda Dâmad Topal Şarı Ken‘an Paşa azlinden rikâb-ı hümâyûnda kâ‘im-makâm-ı âlî-makâm oldu. Fezân-i mağâzî şehbâzı sâbiķu'z-zıkr merhûm Deli Hüseyin Paşa Gâzînin def‘a-i şâlisede azlinde vâlide sultân müşârûn-ileyhâ irâdesiyle bin altmış dokuz Rebî‘ül-evvelinin yedinci (7 Rebî‘ül-evvel 1069/3 Aralık 1658) günü kapudân-ı deryâ oldu. Baħr-i Siyâh cânibine sefer idüp geldikde bin yetmiş Şa‘banının beşinci günü (5 Şa‘ban1070/16 Nisan 1660) dârü'l-cihâd Belgrad cânibine ser‘asker ta‘yîn olundu ol esnâda mansıb-ı kapudânpaşa şâniyen Hüsâm Bey-zâde diger ‘Ali Paşa'ya tevcih olundu. Vaktinde boğazda olan kal‘alar binâ olunmuşdu. Engerüs cânibine sedâr ta‘yîn olundukda bir mikdâr asker zafer şi‘âr ile varup cem‘iyyet-i a‘dâyı tefrîk ve Varda kal‘ası muhâşara ve taẕyîķ idüp hâh ve nâ hâh ol hışn-ı haşîni cemî‘ mühimmât ve tetimmâtıyla dâhil-i mülk-i yemîn sultân harîme eylemiştir. Şecâ‘atla silâhdâr bir vezîr-i kahramân-i nazîr idi. Bunlar dahî Şultân Mehmed Hân-ı Râbi‘ hizmetlerinin ahd-i hümâyûnlarında on yedi ay miqdârı kapudân olmuştur.[129a]

Bundan esbak terceme-i ahvâli işbu makâle-i muhtaşarada sebt-i şahâyif-i beyân kılınan Hüsâm Bey-zâde ‘Ali Paşa merhûmun ferzend-i fûrûzende aħteridir. Vâlidî kapudân-ı deryâ naşb u ta‘yîn olundukda mezbûr dahî vâlid-i âlişânı himmetiyle ümerâ’-i deryâ zümresine mülhâķ olmuştı. Nihâdında muzmeri şecâ‘at u merdâne ki muktezâsınca vukû‘ bulan esfâr-ı bahriyyede harekât-ı dilâverânesi meşhûr şıgâr u kibâr olmağla vâlid-i şefkat-şi‘ârı müşârûn-ileyh ‘Ali Paşa def‘a-i şâniye kapudânlığında bin yetmiş iki senesi mâh-ı Cemâziyel-âħirinin yirmi ikinci (22 Cemâziyel-âħir 1072/12 Şubat 1662) günü müntakıl-i dâr-i bakâ olup felek-i vucûdî vezân-ı bâd ecel-i mev‘ûde birle tûfanzede-i baħr-i adem oldukda şâhibü't-terceme ferzend-i mes‘ûd âķıbet Maħmûd Çelebi Abdülkâdir Paşa cânşîn mesned-i pederi olmuşdu. Kırķ gün miqdârı mansıb-ı kapudâniyle tebcîl ba‘de zâ ğamz-i

ğammâzın bed-nihâdan ile ol câh-ı vâlâdan azille tenkîl olundu deyü bin yüz kırk dört târîhinde (1144/1731-1732) târîhinde ğavta-hûr lücce-i ğufrân Emîr Buhârî Şeyhî Mehmed Şeyhî Efendi merhûm maġfûr-un-leh Kâtib Çelebînin *Takvîmü't-Tevârîh* demekle be-nâm muhhtaşar mu'teberine taħrîr buyurdıkları zeylinde meşûrdur. Amma ulemâ-yi Rûmun ercümendi Mevlânâ Râşid Mehmed Efendi manşib-ı ħapudâniye tevcîh olunmuşken der-aķab ol rütbe-i âliyeden azille tenzîl olunup manşib-ı ħapudâniyle birkaç gün muķaddem Diyarbekir Eyâleti tevcîh olunan Kara Muştafâ Paşa tebcil olundu deyü târîhinin cild-i evvelinde terkîm etmiştir. Vallâhü a'lem.⁴⁶⁹

3.64. MERZİFONÎ KARA MUŞTAFÂ PAŞADIR

Ulemâ'-i Rûmun [129b] ser-bülendi fuğalânın ercümendi şu'arânın imrû'l-ķaysi kendi mânendi merhûm ve maġfûr-un-leh 'Osman-zâde Aħmed Tâib Efendi ħizmetleri te'lîflerinden *Ĥadîķatü'l-vüzerâ* nâm bir sâle-i mu'teberesinde nikâşte-i şahâyif-i taħķîķ kılındığı minvâl üzere bin kırk dört târihinde (1044/1634-1635) âlem-i zulmet-âmîz raħm-i mâderden mehd-i nûrânî-i cihâne pâ-y-endâz-ı velâdet olmuştur.

Şu'arâ-i Rûmun

Şühbân ve Şâib bedeli merhûm Cevri Çelebînin

Asker-i şâhî düşünce fethine târîh olur

Aldı Bağdadı adüvden ceng ike Sulţan Murâd

İhtirâ'ı tab'-ı hâşşî olan târîh-i ğarrâsı

hesâbınca bin kırk sekizde (1048/1638-1639) vâķi' Bağdâd-ı Behiştabâd seferi eşnâsında ħilâl-i ma'rekede şehîden âzim-i ravza-i dârü's-selâm olan Oruc Bey nâm merd-i şecâ'at-destġâhın

Ferzend şa'âdet-mendîdir şadr-ı a'zam-ı esbak

Nâ'il-i feth u zafer mazhar-ı iltâf-i ħudâ

Bü'l-fütûh ya'nî Köprülü Mehmed Paşa

Pederi ile alâķa-bend-i müdâhale olmak takrîbiyle

⁴⁶⁹ En iyisini Allah bilir.

bâlig meblağ-ı rüşd u isti‘dâd oldukda istişhâb idüp mânend-i eb-i müşfik icrâ-yı merâsim-i müvâsât ve oğlu Ahmed Bey ile sencîde-i mîzân-ı müsâvelet etmişdi. Vezîr-i müşârün-ileyh Köprülü Mehmed Paşa rahmetüllâhi ‘aleyh nâ’il-i şadâret-i uz mâ ve hâyiz-i şeref-i mesned-i vekâlet-i kübrâ oldukda

Telhîsi naşb idüp Vecdi Efendinin

Mülk-i pâk-i Yanova feth-i Mehmed Paşa

mısrâ‘ı târîhî olan Yanova fethi müzdesiyle rikâb-i hümayûn-i pâdişâhî rub‘-i meskûne irsâl etdikde hizmet-i merkûme muqâbelesinde bin altmış sekiz Zi'l-hiccesi evâhîrinde (30 Zi'l-hicce 1068/28 Eylül 1658) mîr-ahûr-i şânî bin yetmiş Cemâziye'l-âhîresi evâhîrinde (29 Cemâziye'l-âhîr 1070/12 Mart 1660) Silistre Beylerbeyiliği ile rû‘yet-keş izz ü kâmurânı olup bin yetmiş iki Recebû'l-müreccebinde (Recep 1072/Mart 1662) Diyârbekir Eyâleti tevcîh olunmuşken üç dört gün murûrunda ânifen tercemesi nikâşte-i kelâm beyân kılınan Hüsâm Bey-zâde merhûm ‘Ali Paşanın [130a] ferzend-i dil-pesendi Abdülkâdir Paşa yerine câh-ı vâlâ-yı kapûdânî ile mazhar-ı ikrâm-ı pâdişâh-i dâr-i aglâm ve bî-müdânî ve bin yetmiş üç mâh-ı Ramazânü'l-mübârekin beşinci (5 Ramazan 1073/13 Nisan 1663) günü rikâb-ı hümayûn kâim-makâmılgı merci‘-i erbâb-ı imâle ve emânı olmuştu. Yetmiş altı Ramazân-i şerîfinin yirmi birinci (21 Ramazan 1076 /27 Mart 1666) günü manşıb-ı kapudânî tafşîl-i terceme-i ahvâli âtî şîr-pîşte-i zâr şecâ‘at şîarim miğvâr nistân cesâret-i kaplan diğer Mustafa Paşa‘ya tevcîh olunup rikâb-ı hümayûn kâ‘im-makâmılgı ibkâ olundu. Şadr-ı a‘zam Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa ile hem inân esb-i çûbîn olduğundan mâ‘adâ kendinin şadâkat u istikâmet ve temşiyet-i ümûrda hüsni-ı ictihâd u hîrâmeti olmak hasebiyle on dört kâr-fermâ-yı mesned-i devlet ve iqbâl u şadr-ı a‘zam ekseriyâ sefer ile meşgûl olduğundan mesned-i kâ‘im-makâmîde vezîr-i a‘zamlar gibi hâ‘iz-i şöhet-i şân-i istiklâl olmuşdu. Seksen yedi Şa‘bânında (Şa‘bân 1087/Ekim 1676) vezîr-i a‘zam müşârün-ileyh Ahmed Paşa hulûl-i ecel birle dest-keş-i dâmen-i emel oldukda yerine bi‘l-fi‘l rütbe-i â‘liye-i şadâreti ihraz ve mühim-sâzi‘-i ümûr-i mülk u millete agâz idüp ol demde şu‘arâ-yı benâmdan Rüşdi merhûm demiştir.

Târîh âleme tebşîr idüp Rüşdü yedi târihîni

Aldı mührü eline Muştâfâ cihân oldu şa‘îd

Seksen dokuz Rebî'ül-evvelinde (Rebî'ül-evvel 1089/7 Mayıs 1678) akşâ-yı bilâd-i şimâliyede vâki' Çehrin Kâl'asını dest-i küffâr-ı hâk-sârdan nez' idüp çehre-i nâ-pâk-ı adüvvî bed-fercâmı sille-i tîğ-i kahr ile şikest etdikde yine mûmâ-ileyh Rüşdi merhûmun dediği târîhdir.

Fethini gûş eyleyüp Rüşdü dedi târîhîni
Muştafâ Paşa döküp seyfiyle aldı çehrini
Gûş edince fethini Rüşdü dedi târîhîni
Ceng kahıryla bozuldu kâfirin çehrini heb
Kırdılar çehrin içinde müşrikîni nû'minûn
Hazret-i kûr'an içinde düşdü târîh-i gâlibûn[130b]
Kezâlik ibtidâ-yı şadâretinden şu'arâ-yı zamân
Vehbî; cem-i devre vekîl-i muṭlaḳ oldu Muştafâ Paşa
Behçetî; dediler şadra geçti âşîfâne Muştafâ Paşa
Nâbî; yed-i yümniyle aldı mühr-i adlî Muştafâ Paşa

Doksan dört Cemâziye'l-evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1094/Mayıs 1683) iktizâ-yı hükm-i kazâ ile Nemçe sefer-i şûmuna tahrîk-i rikâb ve sene-i mezbûre Ramazânında bi-takdîri'llâhi'l-meliki'l-vehhâb münhezimen Mostar-ı Belgrada şarf-ı inân avdet u iyâb eyleyüp kuvve-i mâliye u miknet-i ikbâliyesi ile tedârik-i mâ fâtesini ve şitâb üzre iken cünha-i taḳşîr u töhmet-i sû'-i tedbîr ile taraf-ı hilâf-gîrândan telefîne ikdâm ve doksan beş Muhârreminde (Muharrem 1095/Aralık 1683) tîğ-i ser-tîz-i ḡadab u kahr-i pâdişâhî ile i'dâm olundu. Dört iki ay kapudân olup müddet-i vezâreti yedi buçuk ayı mütecâviz ve sinni aḳd-i ḡamîsine mütenâhir dânâ-yı deḳâyîḳ ümûr-i dîn u devlet şenâsâ-yı menâzım-ı ahvâl-i mülk u millet reşîd ve ḡayûr-i kerîm ve vaḳûr-i düstûr satr-ı şu'ûr idi.

Fuḳalâ-yı dehrin ercümendi Mevlâna Râşid Mehmed Efendi târîhinin cild-i evvelinde der ki düstur-i mezkûr 'aleyhi rahmetüllâhi'l-meliki'l-ḡafûr icrâ-yı hükm-i vezâret ve izhâr-ı şân-ı şadâretde ensâ-yı evşâf-ı keremâ-yı eşîyâ eslâfa idüp erbâb-ı ma'ârif u kemâlata bezl-i avâtîf ve salât itmekle medḥ u sitâyîşinde ihtirâ' olunan kaşâyid u tevâriḥ ve ebyât ile devâvîn-i şu'arâ vü büleḡâ bellîḡ mâ beleḡa memlû bir müşîr-i mün'im ve atâ-hû olduğundan mâ'adâ âşâr-i ḡayriyyesinden şehir-i nâ-şinevde mu'âdil-i mahmiye-i Kostaṇtîniyye-i cennet-mümâsilde ve reşk-i memâlik-i

Yunan u Ğirnata şehri İstanbul Pîşgâhınd'a vâki' Ğalaṭada ve maḥrûse-i pür-meymene-i dârü'n-naşr ve'z-zafer Edirne'de kezâlik Cidde-i ma'mûrede cevâmi' u mesâcid ve her biri menba'-ı 'aleyhi'l-hayât çeşmeler inşâ ve daḥi maskat-ı re'si olan Merzifonu ḥubbü'l-vaṭan mine'l-îmân kelâm-ı şerîfine ri'âyeten cevâmi' bezzâzistân binâsı ve şîr ü şekerden lezîz mâ'-i laṭîf icrâsıyla ihyâ idüp kaşaba-i mezbûrenin daḥi [131a] bir belde-i azîme olmasına bâdî u müsteclib-i teveccühât-ı râyic ve âdî olmuştur. Bilâd-i Hicâzîde olan ma'mûre-i Ciddede ecras murâd itdikleri mânın menba'ı kuvvet-i kâhire saltanata muhtâc bir iken şarf-ı bâzûyu himmet ile birkaç şehre qarîb maḥalleden getirdip lâkin ḥulûl-i ecl-i ḥitâm-i merâma ruḥşat u mühlet vermemekle fenâ-yı şehirde ḳalup ehâli-i Cidde ḥâlâ ol şudan intifâ' u irtivâ ve dâ'ima bir şâḥib-i himmetin mübâşeretiyile itmâm-ı maşlahatı cânib-i ḥaḳdan ricâ etmede derler ve Ḳayşariyeye qarîb İncesu demekle ma'rûf maḥal ḡâyet maḥûf ve ḥaṭar-nâk ve maḥall-i mezbûre müstevlâ olan türedi u eşkıyâ sebebiyle tüccâr ve ebnâ-yı sebîl mürûr u ubûrdan kalınmaḡla maḥall-i mezbûru kendüye temlîk itdirip câmi' u ḥamâm ve medrese binâ ve kırk nefer müstaḥfiz ta'yîn ve etrâfını muḥâfaza itdirmekle maḥall-i mezbûr ḥâlâ bir kazâ-i mamûr ve merḥûm müşârûn-ileyhin cümle-i evḳâfından İncesu muḳâṭa'ası demekle meşḥûrdur. El-hâşıl vezîr-i müşârûn-ileyh Köprülü Mehmed Paşa merḥûmun şadâretinden yevm-i şehadetine gelince ale'd-devam müsâ'ade-i rûzgâr ile şad-kâm olup vüs'at dâ'ire-i izz ü ihtîşâm ve keşret-i ittibâ' u ḥüddâm ile beyne'l-emşâl ḥâ'iz-i ḳaşîbi's-sâbık kâm u nâm idi. Erbâb-ı re'y u tedbîr ma'nâda ḥümezeyân-ı ittifâḳdır ki eger asker-i İslâma Beḳ muḥârebesinde teveccüh eden nikâbet u nekâl için vezîr-i müşârûn-ileyhin katline isti'câl olunmayup bu vâḳı'anın tedârîki görmeḡe imhâl olunsa telâḳî'-i fâ'ite-i kâre şûret vereceḡi câ-yı eşkâl degil idi. Hattâ Beḳ avdetinde katl olunan Bidun Vâlisi İbrâhim Paşa müşerref-i vefât olduḡu nefsi vâpesinde vaşıyyet idüp egerçi bu âdem ḥâlâ [131b] benim helâkime müsâra'at üzre olmaḡ ḥasebiyle ḥâsm-ı cânım ve adüvvi bî-emânım olduḡu muhtâc-ı beyân degildir. Lâkin Devlet-i 'aliyyenin bu âna dek müstaḡraḳ-ı nân ni'meti olduḡum ecilden ḥuḳûḳ-ı bendegîyi edâ için pâdişâhımızdan ricâ ederim ki töhmet-i inhizâm ile bir böyle kuvvet u miknet şâḥibi vezîrin ḳatl u i'dâmına iḳdâm etmeyüp bu işin ḥüsn-i şûret bulmasını yine anın gerden iktidârına tahmîl eyleye ki külliyyetli etbâ' vü kelâm-i âlem-i mutâ' şâḥibi bir vezîr ḡayret-semîrdur. Yine bundan ḡayrı vezîr bu ḡâ'ileyi sed ve dâmen-i mülkden dest-i

ta‘addî’-i a‘râbî red edemez deyü hatm-i kelâm eylediği mütevâtirdir. Merhûm vâlid-i mâcidim cennet-mekân firdevs-i âşiyân.

Âsumân feşâhatin mührü

Mâhî burc-i belâgatin şehri

Maķâle-i inşâf ve aḥkâm-ı ma‘delet ittişâfında der ki: Merzifonî Kâra Muştafâ Paşanın tama‘ u kibri sebebiyle ḥilâf-ı şer‘ u kânûn bin doḡsan dört târîhinde (1094/1683) Beç seferine gidüp şer‘an ve aḡlen nâ münâsib hareket olmaḡla asker bî-hesâb ictimâ‘ıyla varmışken muḡâyir irâde-i rabbânî olduḡu ecilden hezîmet-i fâḡişle münhezim olduğundan ḡayri meyâne-i askere min indillâh mebtûn illeti müstevlâ olup rub‘ı selâmetle Belḡrad’a ancak gelebildi. Bu sefer nüḡûset ismi sebebiyle baḡt-ı devlet ser-niḡûn olup kırk ale’t-tevâlî kâfir ḡâlib ve asker-i devlet-i ‘aliyye maglûb olup iki pâdişâhlık mülk-i azîm ve hatta-i cesîm naşîb-i küffâr dûzeḡı-ı ḡarâr oldu. Kemâl-i vehn u za‘f sebebiyle Devlet-i ‘Aliyyede nâm-ı sîm münḡarız olmaḡla akçe bedeni nüḡâsdan manḡır kesüp ḡul mevâcibin ol maḡûle-i naḡra-i daḡal ile verdiler. Hattâ yanık altında rû‘esâ-yı asker ile ḡîn-i istişârede Muştafâ Paşa cümleye ḡitâb idüp mesmû‘ olan câsâr-ı tebeh-kâr budur ki bu ḡal‘aya muḡâfız-ı vâfire ve mühimmât-ı keşîre ile istiḡdâm vermiştir. Eger bu kal‘anın muḡâşarasına [132a] şürû‘ edersek dûr ü dirâz muḡârebeye muḡtâcdır bu vechile askerimiz zedelenip maḡşad-ı aḡşâ olan Beç üzerine varılmaḡ dâ‘iyesi ber-ḡaraf olur. Bu bâbda re‘y-i ḡâsen ve emr-i müstaḡsen budur ki nehr-i Râbeye cisirler vaż‘ olunup ale’l-ḡaḡle Beç ḡisârını muḡâsara ederiz.

Fettâḡ vü mu‘în-i azze şânühü Beç ḡal‘ası fethin müyesser ederse bu ḡal‘ayı daḡi nîce ḡuşûn-i ḡaşîneyi ceng ü cidâl ḡabza-i teşḡîre getirmek ḡâbildir dedi ki öteden beri serdâr-ı merḡûmun cây-ḡîr zamîri bu mâdde olmaḡla kimseden şâdır olmayup cümlesi bu re‘y-i şaḡîfi murâd-ı âsafî üzre pend itdiler ve serdâr-ı ekrem Muştafa Paşa bu dâ‘iyeye düşmüştür. Bizim mu‘ârazamız semend-i re‘y-i serdârının ḡaraf-ı müstaḡye atf-ı inân ircâ‘ ve azmini taḡvîl edemez belki re‘yine mu‘ârız olanlara buḡz u kin idüp ḡahr u tezlîl ve yâ katl-i iz‘âc ede deyü benzeyen zemzeme-sâz el-emrû lekûm ve’l-emrû emrûkûm cevâbıyla serfûrûz-i perde-i tefekkûr olup hużzâr-ı meclisden re‘y-i âsafîye muḡâyir söz şâdır ve cünbüş-i carḡ u ta‘dîl zâhir olmadı. Hemân Bidun vâlisi olan vezîr-i müşîr düstûr-i pîr u âkıl ve şâḡib-i tedbîr ve

bezr-i cemher-i nazîr mekârim pîşe İbrâhim Paşa ki beyne's-sığâr ve'l-kibâr Uzun İbrahim Paşa demekle iştiâr bulmuştur. Paşâ-yı mûmâ-ileyh fi'l-hakîka bir kâr-dân-ı âkıbet-endiş olmağla gayret-i dîn ü devleti der-pîş idüp bak a efendim izn-i şerîfin olursa ben kûlun bir hikâye bast edeyim. Egerçi dünyâda işidilmedik söz yokdur ancak bu maħalde îrâdı münâsib olup fâ'ide-i azîmeden hâlî degildir. Selef sırtını gûş etmede ħalefe fevâ'id-i azîme vardır dediğinde vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem cenâb-ı Muştafâ Paşâ-yı efham ħazretleri cevâbında söyle paşaya ya müşâvereden murâd ve şâvirhüm fi'l-emri fermân-ı [132b] Zü'l-celâl vâcibi'l-imtişâlle me'mûr olmamızdan maşşûd bir maşlahatın ħüsn u ħubhu söyleşip cümlemin müstahsen gördükleri re'yi ne ise anınla amel eylemektir dedi. Ol vezîr ez-satv-ı tedbîr daħi bast-ı maḳâl ħikmet-pezîr ve fevâ'id-i istimâl idüp eslâf-ı mülûkden bir pâdişâh-ı derya nevvâl muḳarreblerinin akl u dirâyet ve fikr ü kiyâsetini temyîz için üç bin sikke-i ħayi divânĥânesinde mefrûş olan ħaliçenin miyânına nihâde ve her kim bu zer-i mesbûk ve derâhim-i meskûku ħaliçeye vaz'-ı taḳdîm etmeden olursa şîr-i mâderi âsâ kendüye ħelâl olsun deyü ifâde etdikde her biri aya bunun tarîḳı nedir deyü mertebe-i idrâki üzere tefekkür ve ħavşala-i akl u şu'ûru kadar taşavvur etdikden sonra bunun imkânı me'mûl olmayup bu da'vete taşaddî ħalebe-i cünûn u sevdâya maḳmûldür deyü cevâb verdiler. Amma içlerinden biri cibilliyetinde merkûz olan vüfûr fikr ü firâset ile zamîr-i münîr-i pâdişâhîden güzerân eden ma'nâ ne olduğun iz'ân ve eger ħimmet-i pâdişâhî olursa fermânınız üzre aḳzine kûlunuz mübâderet ederim deyü istîzân eyleyüp âyine-i merâmına rûy-i müsâ'ade gösterilmegin ħaliçenin bir köşesinden yapışup düşürerek altunu ahz ve yine ħaliçeyi bast u ferş ederek yerine geldikde şehir-i yârî güzîn fikri dûr-bîn u firâset işâbet ḳarînene taḥsîn u sâbâş birle azîm iḥsân ve ba'de zâlik mezbûru nazar-ı iltifât-ı mülûkâne ile maḥsûd emşâl u aḳrân eylediler. Benim devletlü semâḫatlüm sultânım ħużûr-i şerîfinizde bu hikâye îrâdına cesâretten ħaraż ḳışşadan ħisse alınmaḳdır.

Li-münşi'ihî:

Nîce elifler idüp yazdılar aḳbâr u ḳışaş

Rahimeḫüllâhü lehüm ya'nî gürûḫ-i ulemâ

Ġarażını bunca meşakḳatden oladın ancak[133a]

Ḫişşe-yâb olmaḳ içindir selefe er dâna

Ve'l-hâşıl benim inâyetlü efendim bu bâbda hâlâ münâsib olan bu yanık
çal'asının ibtidâ feth u teshîrine esbâb-ı sa'y ve ihtimâmı tertîb ve Tâtâr adüvvü
şikârı bir miqdârı asâkir-i cerrâr ile aķına şalup memâlik-i küffârı tahrîb itmektir.
İnşâallâhü te'âlâ bu çal'anın fethi müyesser olunca taraf-i taraf-ı memleket a'dâ-yı
dîni gâret u tahrîb itdirmekle kılup kâsiyelerin kemâ yenbağı terhîb idüp

Aķın idüp memleket-i küffâra Tatar leşkeri
Gösterip a'dâ-yı dîne dest-berd-i haydarî
Feth idüp etrâf ve eknâfında olan kişveri
Beçe doğru ba'd-ezîn cek heybetiyle askeri
Görünce kâfir diye ey rüstem-i aşru'l-emân

Ba'de'l-feth ve t-terhîb siz daķı çal'a-i mezkûrenin muhâfazasına kadar kifâye
asâkir-i müslimîn ta'yîn ve müstahfizîn taķvîm ve kendiniz daķı ba-izz u sa'âdet u
iclâl eyyâm-ı şitâyı dâru'n-naşr Budin'da geçirmek üzere taşmîm buyurup birkaç kat
daķı tanzîm-i askere mübâderet ve tetmîm-i mühimmât u edevât-ı harbiyyeye
mübâşeret buyurursuz. Bu vech üzre melâ'în-i hâsirînden gereği gibi ahz-i intikâm
ve sâr alındığından mâ'adâ dil-hûn üzre şulh u şalâha daķı tâlib u kemâl havfından
a'dâ-yı bed-li'âm u nâ fercâm bu kâra râğîb olup bu cihetle dîn ü devlete büyük
hizmet

Etmiş olursuz ve elsine-i havâş ve âm
Bir gâzâ itdin ki hoşnûd eyledin Peygamberi
Bil ki Cibrîli daķı vallâhü a'lemü bi'r-reşâd
Deyü zebân-güzâr ve ilâ yevmi'l-kıyâm nâmınız
Dillerde mânend-i Rüstem-i dâstân olup
Rüstem-i aşr ve kahraman-ı zamân
Behmen-i dehr Mustafa Paşa
İtdigi gâzvi etmedi zâller
Çend eşîr pîşe heycâ

misdâkı matla'-ı dîbâce-i fetih nâmeniz [133b] olduğundan mâ'adâ rikâb-ı
hüsrevâneye rûy-mâlîde kılındıkda lisân-ı hümâyûndan idüp a'dâ-yı dîni pâ-y-mâl îy
asf-ı dâna nişât-ı şerbet feth u zaferle şâd-mân geldin hitâbına mazhar olursuz. Yoķsa

bu kal'a vesâ'ir Beç'e varınca ceb-i verâsette olan palankalar dest-i a'dâ-yı bî-dînde dururken bunları geri bırakup Beç Kal'asını muhâşara sevdâsıyla azîmet itmek bir vechile ma'kûl ve münâsib değildir. Siz a'lemsiz deyü bu cevâb sihhat-i nişâb ile hatm-i kelâm eyledikde cenâb-ı Hazret-i Serdâr Mustafa Paşa, İbrâhim Paşa'nın kendü hâtır hâhına muhâlif ve maqşadına muğâyir bu güne kelâmını gûş edecek kemâl-i tehevür birle bir âdemin sinni sekseni tecâvüz itdikde idrâkden kalup kendüye ateh ârız olur dedikleri gerçek imiş deyü gağabın izhâr u dil-gîr lâkin iş'âr eyledi. Ol vezîr-i sâ'ibü't-tedbîr ve bezr-i cemher-i nazîr dağı gerçi kulunuz ma'tûh olmuşum lâkin bu vech üzre hareket-i dîn ü devlete nâfi' bir maşlahat olmak gerektir. Sizin dağı bildiğiniz elinizdedir dedi. Ol maħalde Şâm-ı Şerîf encâm vâlisi Hüseyin Paşa dağı efendim paşa yâyâ bâkirin re'y-i şâ'ibe u mûcibiyle amel olunmak münâsibtir dedikde paşayı ben ma'an getirmem bunla kalup bize asker ve zahîre irsâline takayyüd eylesin deyüp zımnen vezîr-i müşârün-ileyhe cebânlık işbât idüp ve kendi re'yi karâr râddesinde izhâr ü işbât eyledi. Vezîr-i mûmâileyh İbrâhim Paşa dağı kendi tedbîr-i dil-pezi bir vechile kalb-i aşfâya kâr-gîr te'sîr olmadığın görüp gerek bunda alıkoyn gerek getirin vekîl-i mutlaksız fermânınızdan hâric işte bulunmazız cevâbıyla kürebend sükût oldu. Âkıbet Koca İbrâhim Paşa'nın kelâmı râst gelüp münhezim oldu. Ba'de'l-inhizâm Budine avdet itdikde vezîr-i merķûmu bu ta'rîzı için katl etmiştir.[134a]

Bu tahrîrâtan münfehim olan budur ki vezîr-i müşârün-ileyh egerçi vakûr u raşîd ve kerîm u saħî idi ancak kendi re'yi u kuvvetine ve tedbîr u zihnî hiddetine mağrûr ve şecâ'atine mu'tenî bir zât-ı mütekebbirü's-sıfât ola. Zîrâ mecnûn lâ yu'kal zümresinden olan dağı mûmaileyh Uzun İbrâhim Paşa'nın bu bâbda re'y-i hüsn u tedbîr müstaħsenine râzî olur.

Bezl-i cemherâne böyle bir bî-nazîr tedbîri gûş-i isğâya vaz' etmeyen âdeme haķ budur ki âkıl demek haťâdır bu emre mübâşeret olundukda tedbîre nîce kuşûr olunmuşken kazâyâ dağı nîce haml olunur bir emirde ki tedbîrde kuşûr olunmaya yine emir ber-aķs ola ol zamân takdîre maħmûldür lâkin Oşman-zâde merhûmun tahrîri üzre kibr u tama' vü tevfir-i mâlla meşhûr olduğundan mâl-i dünyâyâ kemâl hırş u tama'ından nâşî bi-lâ mûcib bu sefer-i şûm encâma nakz-ı ahd edib bâ'is olmuş idi. Nakz-ı ahdin encâmı hezîmet olduğu zikri hilâlînde bu mâddede

te'lifâtımız 'Usûlü'l-ḥikem fî nizâmi'l-âlem'i tesmiye olunan makâlemizde zîkr u tastîr olunmuştur. Bin iki yüz otuz dört târihinde (1234/1818-1819) İrân cânibine sefer münasip mi değil mi deyü müşâvere olunup ol vakitte cebecibaşı Pîr Rûşen-zamîr Sebzî Efendi ba'zı ahd bizden şudûr itmekle ve ber-vechile münâsib değildir dedikde şadr-ı a'zâm vaqt-i İbrâhim Paşanın hilâf-ı hâtır-hâhı olmağla bir âdem doksan yaşına vardıkda aklıdan behresi olmaz deyü tevbîh idüp âkıbet birinin kelâmı zuhûr etmişdi müsinn olan kimseler umûr görmekle kelâmları isgâ olunmak vâcibtir.

3.65. KAPLAN MUŞTAFÂ PAŞA

Vezîr-i merķûm Kâplan Paşa demekle şöhret-şi'âr bir merd-i gâzanfer girdâr idi. Ba'z-ı elviyeye sâye endâz-ı hükûmet olduğdan sonra Şâm-ı Şeref-i encâmda vâlî olmuş idi. Ba'de'l-azl âsitâne-i sa'âdet tarafına azîmet üzre iken bin yetmiş altı (1076/1665-1666) târihinde muşammem olan Venedik seferinde tertîb u tedârîki ehem-i umûr-i sâ'ire olan donanma-yı hümâyûn sefâyini i'mâline kâdir ve nefsinde yarar u bahâdır vüzerâdan bir zât kapudân naşb ve ta'yîn olunmak [134b] lâzım ve ehem olup umûr-i sâ'ire lâzım olduğu şûrette bu emrin elzem u farz nâfileden muqaddem olmağla şâhibü't-terceme Kâplan Mustafa Paşa şahrâya pelenk deryada neheng kadar nâmdâr şecâ'at u celâdet olduğu ecilden derhâl isti'câlen da'vet olunup târîḡ-i mezbûrede ânifen tafşîl-i ahvâli sebt evrâkı beyân kılınan Merzifonî Vezîr Kâra Muştafâ Paşa azlinden müşârûn-ileyhâ kapudânlık tevcîh ve a'dâ-yı dînden ahz-i intikâma tehiyye-i esbâb ceng u harb itmek üzere tenbîh olundu. Ol Baḡr-i Sefîdi muḡâfaza idüp nîce yüz aqlığına bi-inâyetillâh te'âlâ mazhar olup yetmiş sekiz senesi evâhirinde (1078/1667-1668) nevrûz-i sulṡânî duḡûlünden sonra mükemmel donanma-yı hümâyûn ile Akdenize çıkup etrâf u eknâfın muḡâfazasına gemiler ta'yîn etmişdi.

Bin yetmiş dokuz Muḡarreminin beşinci (5 Muḡarrem 1079/15 Haziran 1668) günü Râşid Efendi tahrîri üzre paşâ-yı müşârûn-ileyhin der-i devlet-i 'aliyyeye kâ'ime ve mektûbu gelüp derûnunda Trablus ve Maḡrib gemilerinde Kisendre ve Selânik semtlerine ta'yîn olunan altı kıt'a gemi Midilli önlerinde Corci (George) nâm mel'ûn on yedi fırkate ve üç pâre kalyon ile rast gelüp toplaşırken otuz beş kıt'a sefâyini donanma-yı hümâyûn ile Sakız Limânından sür'atle maḡall-i cenge erişüp ve birden ol melâ'in-i ḡasîrîne girişip miyânede bir azîm bâzîce-i ceng u harb ü kıtâl

ķurulduķun ve eķnâ-yı cengde mesfûr Corcinin (George) top ķüllesiyle kelle-i bî-devleti urulduķun tahrîr ve ķalyonlardan daķi ikisi giriftâr-ı zencîr-i teşhîr ve yüz on sekiz nefer kefere-i hâk-sâr esîr olup derûn-i sefâyinde bulunan yüz dört nefer müslüman esîrleri itlâķ olunduķu ķaber-i meserret-eseriyle tebşîr idüp üserâ-yı keferenin belli başlılarından otuz nefer kefere ve zuhûr eden ģanâyim ve nûķûdu daķi irsâl itmekle kendüye ķayır dü‘â ve âdemlerine ģal‘-ı fâķire iksâ olundu ve bin seksen târiķinde (1080/1669) vâķi‘ Girit seferinde ve iş‘âr-ı sâ‘irede [135a] vukû‘ bulan ģarekât-ı pesendîdesi arayış-i saķâyif erbâb-ı kitâbdır. Bin seksen iki Zîl-ķiccesi evâ‘ilinde (10 Zîl-ķicce 1082/8 Nisan 1672) Silahdarpaşa yerine ķapudânlıktan Haleb eyâletine naķl u nakvîl ve biriyle ümerâ-yı deryâdan Muş Sancaķı Mutaşarrıfı Kõse ‘Ali Paşa tebcîl olundu.

Seksen yedi Şaferü'l-ķayrının yirmi yedinci (27 Şafer 1087/11 Mayıs 1676) ģünü vâli‘-i Bağdad Abdurrahman Paşa Mısır-ı Kâķire tevcîh olunmaķla eyalet-i Bağdâd-ı Behîşt-abâd ile şâhibü'r-terceme terfîh olundu.

Baģdâdiyyü'l-asl Nazmî-zâde demekle şehîr ve müte‘âref Murtezâ Efendi merhûm *Ģülşen-i Ģülefâ* nâm târiķinde der ki: Vezîr-i müşârûn-ileyh şavlet-i Rüstem menķibet-i şecâ‘at-ķüster Ķaplan Muştafâ paşa denilmekle müştehirdir. Avâtıf-ı ‘aliyye-i ģüsrevânîden zimâm-i ģükûmet-i Bağdâd-ı Behîştâbâd teslîm-i dest-i şecâ‘at ittiģadları olup bu hâk-i pâka ya‘ni dârü's-selâm mişkin-i ģake saye-endâz ģükmet olduklarında baş-ı cenâķ-ı ģimâyet ve def‘-i mażarrat-ı ehl-i şakâvet itmek üzere iken ber-muķtezâ-yı siyaset asesbaşı mübâşeretiyle bir rûz fitne bürûzde sercisirde ģarâmîliğe nisbet ile bir şaķs-ı nâ-müşahhas salb olunur iken zümre-i yeniķeriyân ve tâ‘ife-i sekbânândan birer câhilin muģâşamasıyla her birinin hem-pâları ile maķall-i ma‘reke bî-ihtiyâr-i şitâb ve inâre-i nâ‘ire da‘vâ vü inâd itdikleri resîde-i sem‘-i paşa-yı ģayret-nihâd olmaķın bi'n-nefs süvâr-i raķş-i şabâ-reftâr ve cem‘iyyet-i mezkûreye imâle-i licâm heybet-aşâr edince maķall-i ma‘hde vuşûlünden aķdem ģall-i şikâl-i ehl-i ķîl ü ķâl olup geri maķarr-ı sa‘âdetlerine avdet-i iclâl buyurmuşlar iken aģalarının sû‘-i tedbîri sebebiyle zümre-i yeniķeriyân bir miķdâr cem‘iyyet ile paşa vü kethüdâ kapularına şitâb u ģücûm ve bir iki bî-ģanesi ķüşte-i ģancer zehrâb itdikleri ķaberi teģdîş-i sem‘-i paşa-yı ģayret-intimâ etmeģin der-sa‘at tevâbi‘ u levâķıķın cem‘ u vürûduna muģarremâtı şevâri‘-i sarayda men‘ itdirüp

izhâr-ı kuvvet ve kudret ve merdâne şebât gösterüp red-kîn itmekle tavus rûz-i âşiyân-ı [135b] maķar ve iķâb-ı leyl baş-ı bâl veber edecek zümre-i mezkûre hâll-i ukde-i husûmet ve herkes yerli yerine avdet etmişlerdir lâkin ağâ-yı merķûm sû'-i tedbîr ile müttehim olup bu maddede mü'âheze olunur ve hemîle asesbaşı ve subaşı fakîrlerin hedm-i nişane-i tehmîd idüp bî-günâh ol iki derd-mend-i mülk-i vücûdların tebâh etmeģe ba'is oldu. Bu güne gelince Bağdad tarîkînde hacc-i beytül'-harâm eden kâfile kâfile-i hüccâc hidâyet-i minhâc emîri minhâc olanlar mücerred celb-i mâl için birer bahâne ile fuķarâ-yı şikestebâl ederler deyü ümerâ-yı kâr-dâni paşâ-yı müşârün-ileyh hizmet-i mezkûreden dûr ve kendi ağalarından bektâş nâm bir na fehmi imâret-i merkûm ile mesrûr etmeģin hikmet-i ilâhiye bu Bağdad hüccâcı vakfeye adem-i vüsûllerinde ğayri avdet ve Medîne-i Münevvereden üç dört merhale riħletlerinde emîr-i pür-takşîrin sû'-i tedbîri kırede-i merde-i urbâna şekâvet-i bünyân kâfile-i hüccâca bî-tevaķķuf teheccüm ve cümle-i merdân ve zenânı kemâ veledtehum ümmühüm idüp sâz ve selb ve davar ve merkeblerin dest-zedei nehb ü ğâret itdiler.

Meşye bî-tâb ve bî-tevşe ve âb olanların ba'zısı şahrâ-yı ademde nâ-yâ olup lillâhi'l-ħamd ekserî birer nev'le sâhil-i selâmete şitâb itdiler. Bundan aķdem nikâşte-i harîr tahrîr olunduģu üzre kaşaba-i a'zamîyyede binâ olunup ba'de dest-zede-i seyl harâbı ğavta-hor bahr-i nâ-yâbı olan meştânin müceddeden imâreti lüzûmun paşâ-yı müşârün-ileyh rikâb-ı hümayûna arz u i'lâm ve yetmiş ve seksen bin ğuruş ile ancak mümkün'l-itmâm olduģu ma'raz-ı inhâya takdîm etmeyin iltimâsları karîn-i kabûl-i İslâm nebâhî olup meblaĝ-ı mezkûr Bağdad ve Basra hâzînelerinden tevcîh olunmaģın sedd-i mezkûr imâret ve müceddeden te'sîs u istiħkâmına teşmîr-i sâķ u himmet eyle haķķâ ki seddi-i İskendere berâber pâ-y-dâr ve üstüvâr olup fuķarânın bir aķçe müzd-i dest u ücret amelleri [136a] te'hîr olunmamaģla murâd üzre âbâd olup ancak henüz resîde-i ser-menzil tekmiî olmamış iken azilleri vâķi' oldu. Ve daħi hâlâ pîrâye-i bâzâr-i serrâcân bil ki revnaķ-ı ma'mûre-i cihân olan eş-Şeyh Meħmed el-Ķudûrî 'aleyhi'r-raħmetü'l-barînin merķad-i enverîlerine hâvî câmi'-i şerîf ve ma'bed-i laţîf anların ta'alluķ-ı naçar-ı himmetleri ile müceddeden binâ ve ta'yîn-i hutbe ve hüddâm ile ihyâ oldu. Bu eyyâmda vâli-i sâbık Çelebi Hasan Paşa geri Basra muħâfazasına me'mûr ve Bağdaddan mürûr idüp der-akab vâli-i sâbık Hüseyin Paşa dahi Diyarbekir mansıbyla mesrûr olmuşdur. Vezîr-i müşârün-ileyh şâf-dil ve ziyâret-i evliyâyâ hayli ma'il olmaģın târîh-i sâl semân ve şemanîne ve elf ile ferraħ-

fâl olacak eyyâm-ı zamân hilâl-i Şa'bân ile iktirân itdikde hâdi-i şevk birle ma'ıyyeden ziyâret-i sultân-ı kerbelâ ve çehre-sâ-yı 'atebe-i 'Aliyyü'l-murtezâ 'aleyhime'r-rıdvân mine'l-meliki'l-a'lâ olup fuکارâ-yı meşhediyye behre resân ve ba'z-ı adl ü dâd ile çend rûz seyr ü sülûk ederek geri maکارr-ı sa'adetlerine avdet idüp azilleri vâki' olmuştur. İbtidâ-yı hükûmetleri seb'a ve şemânîn ve elf Şaferü'l-hayrının yirmi yedinci (27 Şafer 1087/11 Mayıs 1676) gününden şemân ve şemânîn ve elf Ramazân-ı şerîfinin üçüncü gününe (3 Ramazan 1088/30 Ekim 1677) gelince olup müddet-i eyâletleri bir buçuk olmuştur. Târîh-i mezkûrda Bağdâd-ı Behiştâbâd Erzurum vâlisi Silâhdar 'Ömer Paşa'ya virilüp müşârün-ileyh Kâplan Paşa'ya Defterdâr Ahmed Paşa azlinden Diyarbekir eyâleti tevcîh olundu. Bin seksen dokuz (1089/1678-1679) târîhinde Çehrin üzerine muqaddem ta'yîn olunan Kırım Hânı Murâd kerrâr Hân hilâl-i ma'rekede istimdâd itmekle merkûm Kâplan Muştafâ Paşa eyâleti askeri ve umûmen Kürdistân beyleri vü sipâh ve silâhdâr serdengeçtileri ve Temeşvar ve sa'ir elviye eyâleti askerlerine serdâr naşb u ta'yîn olunup ol sefer zafer-i eşerde daği [136b] kendüden vücûda gelen hîdemât-i şecî'ânesi zîb-ârâ-yı sûtûr-i ketâ'ib-i müverrihîndir.

Bin doksan Rebî'ü'l-evvelinin on ikinci günü (12 Rebî'ü'l-evvel 1090/23 Nisan 1679) tercemesi atı Vezîr Kâra İbrâhim Paşa yerine ni'me'l-halef ya'ni şâniyen kapudân-ı deryâ hil'atı iksâsıyla nâ'il-i izz ü şeref olup üzerinde olan Diyarbekir eyâletiyle Vezîr Maḥmûd paşa talât olundu. Sene-i merkûmede Moskov-Çârî naḳz-ı ahde mübâderet ve Kâradeniz tarafında geşt ü güzâra mübâşeret itdiği mesmû' olup donanma-yı hümâyûnun bu vechile Kâradeniz tarafına azîmeti muktezî olmağla levâzim-i mühimmesi görölüp mâh-ı Rebî'ü'lâhîrin on sekizinci günü bi'l-fi'l kapudân-ı deryâ müşârün-ileyh Kâplan Muştafâ Paşa otuz yedi kıt'a çekdiri sefînesiyle Baḥr-i Siyâh cânibine rû be-râh azîmet ve ümerâ'-i deryâdan Rodos Mutaşarrıfı sâlifü'z-zıkr Hüsâm Bey-zâde 'Ali Paşa merḥûmun ferzend-i âkıbet-maḥmûdu Abdülkâdir Paşa on kıt'a çekdiri sefînesiyle Akdeniz tarafına me'mûr olup her birerleri me'mûr oldukları hizmeti muḥâfazada kıyâm ve rûz-i kâsım ḥulûlünde sefâyin-i vücûd âleme limân râhde ve emân olan âsitâne-i sa'adet-i âşiyâna ric'at ve kemâl-i emn ü selâmetle Tersâne-i âmirede lenker-endâz ikâmet oldular. Bin doksan bir (1091/1680-1681) senesi mevsim-i nevrûz firûz-i sultânî duḥûlde kapudânpaşa bi'n-nefs Akdeniz cânibine irsâl olunup bâ-fermân-ı âlî Baḥr-i Siyâh tarafına vekîl

îşâl olunmuştu. Sene-i mezbûre Zî'l-ka'desinin on üçüncü (13 Zî'l-ka'de 1091/5 Aralık 1680) günü kapudân-ı müşârün-ileyh kapudânpaşa ma'îyyet-i düstürânelerinde olan donanma-yı hümayûn ile İzmire dâhil oldukda bi-emrillâhi te'âlâ küşte'-i vücûdu bâd-i muhâlif eccl-i birle fetâde-i âdâb-ı rihle ve gavta-hor lücce-i rahmet oldu. Târîh-i mezbûrde kapudânlık câh-i ulyâsıyla tercemesi âtî Bozoklu Muştâfâ Paşa taltîf olundu, Kâplan Paşa fevtine şâ'ir Rehaînin dediği târîh-i bî-nazîr ve garrâdır.

Târîh:[137a]

Ah idüp dedi Rehâî fevtinin târîhini

Ma haşal kâplanı yakdı pençe-i şîr-i eccl

Def'a-i ûlâda altı yıl üç ay def'a-i şâniyede yirmi aya qarîb vakt ü zamân-ı devr-i Sultân Mehmed Hân-ı Râbî'de kapudân olmuştur. Şubbet 'aleyhi sicâlû'r-rahmeti ve'l-gufrân.

3.66. ZİKR-İ AHVÂL-İ KAPUDÂN 'ALİ PAŞA İNÎST

Kösec Ali Paşa demekle ma'rûfdur. Müşârün-ileyh ümerâ-yı deryâdan olup Mora Sancağı mutaşarrıfı iken cezâyir pâyesiyile ânifen terceme-i ahvâlî nakl bi'l-müsattır kılınan Kâplan Muştâfâ'nın def'a-i ûlâsı azlinde bin seksen iki Zî'l-hiccesi evâ'ilinde (10 Zî'l-hicce 1082/8 Nisan 1672) kapudân-ı deryâ olup beş mikdârı Baħr-i Sefîd muhâfaza eyledi. Zamânında Venedik küffârı muşâlaħa üzre olmağla sefâyin-i küffâr ile ceng u muhârebe vukû' bulmamıştır. Bin seksen yedi Rebî'ü'l-evvelinde (Rebî'ü'l-evvel 1087/Mayıs 1676) vâkı' sûr-i hümayûn hilâlinde ma'zûl oldu. Tafsîl-i ahvâline dest-res vüşûl mümkün olmamağla bu mikdâr ile iktifâ olundu.

3.67. ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA

Şâbıkan terceme-i ahvâlî şebt-i şahâyif-i beyân kılınan vezîr şecâ't-semîr Seydî Ahmed Paşa'nın ferzend-i âlîkadrıdır. Nice elviyede sâye-endâz hükûmet ve vezâretle Rûmeli beylerbeyilikle mutaşarrıf-ı eyâlet olup Köprülü-zâde

Li-münşi'ihî:

Vezîr-i a'zam ve şadr-ı mu'azzam ve fâdıl

Semiyy-i fâhr-i cihân âsaf-ı hümayûn fâl

Cenâb-ı Aḥmed Paşâ-yı Köprülü-zâde
Nesîb ve âlim ve âkıl Mehmedü'l-ef'âl

tâbe şerâhü hizmetlerinin ma'yyetleriyle vukû' bulan fütûhât u gâzevâtta ale'l-ḥuşûş Ammân Kal'ası fethinde kenüden zuhûra gelen harekât-ı rüstemânesi nikâşte-i şahâyif ketâ'ib-i müverrihîndir. Ümûr-i deryâ devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend **[137b]** Oşmâniyyenin mu'tenâ-bihâ ümûrundan olup kapudânlık mansıb-ı celîlesi vüzerâdan harb u darbe kâdir fenn-i deryâda mahir bir merd-i kahraman mânende tevcîh olunmak mertebe-i vücûbda olup şâhibü't-terceme Mehmed Paşa ise her ümûrda mişvâri ma'lum bir vezîr-i kahramân-i rüsûm olduğundan mâ adâ vâlid-i mâcid şecâ'at-nejâdî sâlifü'z-zîkr vezîr-i mükerrerem Seydî Aḥmed Paşa 'aleyhi'r-raḥme hizmetleri ol câh-ı vâlâda bir kaç müddet pertev-ârâ olup bi'l-verâşe bunlar daḥi ol maḳâm-ı âliyye min külli'l-vücûh elyak ve şâyeste olmaḡla bin seksen yedi senesi mâh-ı Rebî'ü'l-evvelin ġurresinde (1 Rebî'ü'l-evvel 1087/14 Mayıs 1676) vâkı' sûr-i hümayûnda ânifen terceme-i aḥvâli nikâşte-i evrâk beyân kılınan Kûsec 'Ali Paşa yerine ol mesnedi bî-mânend teşrîf ve mu'tâd üzre semmûr kürk ilbâsıyla taltîf olundular. Ol sene-i meymenet-ḳarînde yirmi dört pâre ḳadırġa ile Baḡr-i Sefîde azîmet ve vekîli olan Hüseyin Paşa daḥi yirmi dört pâre ḳadırġa ile deniz cânibine teveccüh u nehẓat eyledi. Ba'de itmâm-i hizmet me'mûre rûz-i ḳasım ḡulûliyle tersâne-i âmireye avdet idüp bin seksen sekiz senesi (1088/1677) iḳtizâ-yı vaḳt-i hâlden nâşî kapudânpaşa bi'l-fi'l Baḡr-i Siyah ḡarafına ve kapudân vekîli Aḳdeniz ḡarafına revâne olmak münâsib ve ma'ḳûl ġörülmekte kapudân-ı müşârün-ileyh Seydî Mehmed Paşa yirmi dört aded çekdiri ile Ḳaradenize kapudân vekîli mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa otuz çekdiri ile sene-i mezbûre Rebî'ü'l-evvlinin sekizinci (8 Rebî'ü'l-evvel 1087/21 Mayıs 1676) işneyn ġünü Tersâne-i âmireden mu'tâd üzre alay ile ḡareket ve her biri şavb-ı me'mûrelerine azîmet eylediler. Bu def'a daḥi Tersâne-i âmire limânında lenker-endâz olduklarında seksen sekiz Ramazânının on beşinci ġünü (15 Ramazan 1088/11 Kasım 1677) kapudânlık ḳubbe-nişîn evlâdan vüzerâdan Ḳara İbrâhim Paşa'ya tevcîh olup mezbûre yine **[138a]** ba'de'l-azl Rûmeli Beylerbeyiliġi tevcîh olup ba'dehü Temeşvâr Beylerbeyisi iken sâbıḳan tafşîl-i tercemesi nikâşte-i ḳalem-i müşḳîn raḳam kılınan Şadr-ı a'zam Merzifoni Ḳara Muştafâ Paşa'nın doksan üç târiḡinde (1093/1682) ḡama'ından naşî naḳẓ-ı ahd birle Nemçe sefer-i şûmuna niyyet itdikde sâ'ir vülât ile bunlar daḥi ta'yîn olunmuşdu.

Sene-i mezbûre Recebinde (Recep 1093/Temmuz 1682) Temeşvâr muhâfızlığı Komanîçe muhâfızı defterdâr Vezîr-i a'zam Aḥmed Paşa'ya tevcih olunmağla şâhibü't-terceme müşârün-ileyh Seydî-zâde Mehmed Paşa'ya Kaniye Muhâfızlığı tevcih olundu. Ba'de zâlik târîḥ-i sâl-i ḥams ve tis'in ve elf (1095/1684) unvânıyla ferrah-fâl oldukda sene-i mezbûre evâ'ilinde 'Osman Paşa-zâde Aḥmed Paşa azlinden eyâlet-i Temeşvâr ile şâniyen tebcîl ve ol havâlîde vâki' serḥadlerin âmme-i ümûru müşârün-ileyhin uhde-i kifâyetine tahmîl olundu. Sene-i mezbûrede Esterğon altında kendüden zuhûra gelen merdâne harekât-ı kâhramâniye nikâşte-i şahâyif-i müverrihîndir. Lâkin bi-emrillâhi te'âlâ ol muhâribe-i azîmede sâkı'ı ecel yedinden şerbet-i şehâdeti nûş eylemiştir.[138b]

3.68. BAYBURDLU İBRAHİM PAŞA

Kara Kethûda demekle meşhûr Bayburd'lu İbrahim Paşadır ki bin otuz (1030/1620-1621) târiḥinde bir şeb-i zulmânide mâderi ḥabbetü's-sevdâ gibi tevlîd etmiştir. *Ḥadiqatü'l-Vüzerâda* niğâste-i kalem tahkîk olduğu vech üzere 'en-nûru fis-sevâd' mefhûmun pîş-nihâd etmeğin bidâyet ḥâlinde firârî laḳabı sâbiḳü'z-zıkr Kara Muştafâ Paşa'nın iç oğlanı olmağın vâli-i Mısr-ı Kâhire oldukta kapucular kethüdalığı ile چراغ etmişti. Paşa-yı müşârün-ileyh bundan aḳdem tafşîli çekîde-i kalem-meşkîn-i-raḳam olduğudur. İn minvâl bunlar daḥi bâd-peymâ-yı bâdiye-i ḥırmân u ser defter zümre-i muḳallidciyan olup arzuḥalci gibi devr-i ebvâb emr ederek Kehleli Aḥmed Paşa'ya kethûda pürkahrı âsâ-giribân umûruna yapışup ba'dehu Burunsuz Muştafâ Ağaya rabîta bend-i intimâ ve sevḳ u ta'rifiyle yetmiş tarihinde(1075/1664-1665) Silistre mîr-i mîrânı ânifen tafşîli terceme-i aḥvâli güzârende-i ḥame-i anberîn midâd kılınan Kara Muştafâ Paşa'ya

Mısrâ':

Şeb-i baḥt-ı siyâha şubḥ-i devlet rû-nümâ olur.

fehvası üzere kethudâ olup yaveri-i baht-ı sâzkâr eylemek yetmiş üçde (1073-1662-1663) efendisi mûmâ-ileyh Kara Muştafâ Paşa mesned-i kâim-maḳâmı-i rikâb-ı hümayûna ku'ûd itdiği bu daḥi Kara Kethudâ nâmıyla beynes-sevâd ve'l-beyâz kesb-i imtiyâz etmişti. Seksen iki târîḥinden (1082/1671-1672) sonra mîr-aḥûr olmuşken himmet-i vâlâ-yı pâdişâh-ı alem-penâhîye karîn olmağla der-aḳab büyük mîr-aḥûrluḳ

ile tevķîr olundu. Seksen yedi Ramazan-ı şerîfnde (Ramazan 1087/Kasım 1677) azlinden vezâretle rikâb-ı hümâyûn kâim-makâmı olup seksen sekiz Ramazânü'l-mübârekinin on beşinci günü (15 Ramazan 1088/11 Kasım 1677) terceme-i ahvâli ânifen bi'l-muştar kılınan Seydî-zâde Mehmed Paşa azlinden.

Qıt'a

.....*

mışdâkıncı kapudânlık inzimâmıyle manzûme-i i'tibârı müstezâd kılındı. Rikâb-ı hümâyûn kâim-makâmlığı dağı üzerinde olup kendüsi bir vecihle rikâb-ı hümâyûndan münfek olmamağla bi-hasebi'l-ıktıza bu eñnâda rûy-ı deryâyâ vekîl gitmişdi. Lakin kapudânluk bir emr-i azîm ve temşiyet umûru vekîl ile olmayup elbette aşîle muhtaç olduğundan mâ'adâ

Hevâ'î:

İki karpuz bâ-yek agûş ne gonced hergiz

Yâ kitabet yâ mürekkebciliğe ol ħorsined.⁴⁷⁰

fehvasınca ikisi dağı devlet-i 'aliyye-i Osmâniyyenin ħidemat-ı mu'azzaması olup vekâletle umûr-ı devlet temşiyet-pezîr olmak ħadd-i imkan-ı âdiden şad merħale dûr olduğü ehl-i dûr-bîn u ħurde vazîħ olmağla kapudânlık vezîr-i müşârün-ileyh üzerinden kâim-makâmlık ibkâsıyla doħsan rebî'ul evvelinin on ikinci (12 Rebî'ül-evvel 1090/23Nisan 1679) ref' ve şâniyen Qaplan Muştafâ Paşa'ya tevcîh u iħsan ve bi'l-aşâle donanmây-ı hümâyûn ile gitmek üzere fermân olundu.

Doħsan dört Zi'l-ħiccesi evâ'ilinde (10 Zi'l-ħicce 1094/30 Kasım 1683) Peç tarafında vuķû' bulan hezimet ve inkisâra aya Mora gibi bir ħısn-i ħaşînin giriftâr-ı yed-i küffâr olması ilâve-i ekdâr olup ve Mora ve Bosna taraflarına Venedik keferesinin istîlâ fikr-i fâsidinde olması gibi meşaib-i bi-emrillâh-i te'âla müte'âķib olmağla Şadr-ı a'zam Qara Muştafa Paşa'nın i'dam-ı vucûdu ħuşûsuna kapucular kethudası Ġazzâz-zâde Aħmed Ağa me'mûr olup mühr-i şadâret ile şahibüt-terceme Qara İbrahim Paşa mesrûr buyuruldu. Vaķt-i şadâreti nizam-ı âlemin [139b] herc-ü merc olduğü evâne teşâdüf itdiğinden mâ'adâ etrâf u eknâf-ı büldân-ı İslâmiyete

* Bir mısdak'tan bahsediliyor fakat yazılı bir mısdak bulunamadı.

⁴⁷⁰ İki karpuz bir kucağa asla sığmaz

Yâ kâtip ol yâ mürekkebcî.

a‘day-ı bed-liâmın hucûm u istîlâsı peygam-ı vahşet irtisâmı kûlûb-i müslimîne ilkâ-yı ru‘b u hirâs etmeğiyle eğerçi mûmâ-ileyh Kâra İbrahim Paşa’nın eğerçi bizzat kendisi sefer-i hümâyûna azîmetden teĥâşî üzere olup lakin serasker olan vezîr maĥtûl diğerk İbrahim Paşa yanına asâkir-i mevfûre ve mühimmat tedârik ve ırsâlinde taĥşîrat etmemişti. Tarîĥ-i rûz-nâmçe-i âlem seb‘in ve tis‘in ve elf (1097/1685-1686) unvânıyla mürtesim oldukda sefer-i hümâyûna yine serdâr ta‘yîn u taşmîm ve levâzim-i mühimmesi kemâ yenbeği tertîb u taĥvîm olunup taraf-ı şehriyârîden ise vezîr-i a‘zam ĥazretlerinin bizzât kendisi sefere azîmet etmesi murâd buyruldukta Şadr-ı a‘zam Kâra İbrahim Paşa daĥî âĥîbet kârî tefekkûr ve adem-i nuşret şûretinde selefi Kâra Muştâfâ Paşa gibi maşhar-ı ĥahr-ı ĥahramânî olacağını taşavvur ile bizim bi’n-nefs sefer-i hümâyûna azîmetimizden ise vüzerâ-yı kâr-azmâdan beri ser‘asker naşp olunup bu taraftan küllî umûrına temşiyet u pey-derpey âsker ve mühimmat ve zehâ‘ir ırsâliyle kendüye taĥviyet verilse münâsip idi. Zira kendimize teveccüh itdiğimiz şûretde ne‘ûzü billâh-i te‘âla re‘y u tedbîrimiz muĥalif-i muĥteza-yı taĥdîr olacak olursa sa‘y ve kûşeşmez netice-pezîr olmadığından mâ‘ada düşmana cevap vermeğe müceddeden asker ta‘yîn u tesyîr olunmak asîr olur deyü i‘zâr-ı irâdıyle sefere gitmemek murâd itdikçe taraf-ı pâdişâh-ı âlem-penâhîden olurdu. Bilâĥere kemâl-ı akl u rûşdünden kendüye taĥlîş için pûster temâruzuna fütâde ve sâ‘ire acz u nâtüvâniye ser-nihâde olup temşiyet-i umûrdan ĥaşr-ı yed ve rûy-i erbâb-ı [140a] ĥâcâte bend-i müsâ‘ede-i sed etmeğiyle erbâb-ı meşâlih bâb-ı sarâyda birbirlerine

Beyt

Ĥâtıra beyhûde fikr-i gû-yi dilber gelmesün

Anda yer yok sana âşık ĥatıra pûr gelmesün

me‘aliyle gûya olurlardı. Lakin gitdikçe illet-i temâruz iştidâd ve müddet-i istinkâf imtidâd bulub ĥizemâtı divâniyye mu‘atıl olmağın Babadağı tarafında ser‘asker olan sâbıka mîr-aĥûr-i kebîr Bosnevî Süleyman Paşa darun-naşr vel meymene maĥmiye-i Edirne‘ye da‘vet olunup geldikte vekâlet ile her gün sarây-ı şadr-ı a‘zamîde mu‘tâd üzere dîvan u meşâlih-i ibâdullâhı rû‘yete bezl-i tab u tüvan itmek üzere me‘mûr oldu. Bu vecih üzere kâim-maĥâmlık nâmıyla der-gâr-ı rû‘yet mehâm iken doksan yedi senesi mah-ı Muĥarremü-l ĥâramın yirmi ikinci günü (22 Muĥarrem 1097/19 Aralık 1685) sarây-ı hümâyûnda ta‘ava‘if-i askeriyyenin müsteĥâĥ oldukları

mevâciblerini ihrâc u tevzi‘ idüp yine sarây-ı âşâfiye geldikte devletli hâşeki sultan damet işmetühâ hâzretlerinin kahveci başısı el-Hac Mehmed Ağa yedleriyle vârid olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-maqrûn mücebince mühr-i hümayûn şahibüt-terceme İbrâhim Paşa’dan istirdâd ile sekte-i azle giriftâr ve hatem-i kâlib-i kübrâ ile mûmâ-ileyh Süleyman Paşa kâm-kâr olduқта kelîm-i tavr-ı feşâhatla dediğı târihtir

Târih

Veray-ı Kâfdan tâki bir cin çıkub dedi târih

Alup deyü sîhden virdiler mühr-ü Süleymanı

Muqaddemâ Kâra Mustafa Paşa azlinden na’il mühr-i şadâret olduқта denmişti.

Târih:

Vezâret vaktimin tarihi guşsa

Ola azlime târih hatemim hâvî

Bi-emrillâhi te‘âlâ zuhûr eyleyüp vakt-i şadâretinde guşsa kâpılmıştı. Be‘de’l-‘azl tekâ‘ud ulûfesi ihsân ve kendü iltimâsıyla hacc-ı şerîfe revâne [140b] olması fermân olunup Âsitaneye azîmet ve mevsim-i hareket-i hüccâca dek Üsküdar civarında vaqî‘ yalısında mekş ü ikâmet itmek üzere ve mürâhhaş u me’zûn olmuştu. Sahil-i mezbûr ba‘de zaman kâdîasker Arap-zâde merşûm Abdurrahman Efendi’nin olup ba‘de vefâtihî birkaç yılı olmuşdur. Vel-hâşıl şadr-ı ma‘zûl yalısında mevsim-i hacca intizâren sırr-ı bihabîb inzivâ u hamûl olup lakin vezîr-i müşârûn-ileyh beynlerinde huşûmet ve şikâk olanlar azliyle huşûr-ı hümayûnda fırsat-yâb nifâk olup vezîr-i a‘zam sâbık İbrahim Paşa’ya eğerçi vakt-i hacca dek yalısında tevakkuf ve ikâmete izin u ruşsat erzânî buyruldu. Ancak Anadolu taraflarından hafıyyeten asker tahrîr u tedârikine mübâşeret u ikdâm ve bir fitne tahrikine sa’y u ihtimâm üzere olup icâleten def’iyle tekayyüd olunmak ise çare-i kâr sonra pek düşvâr olur deyü hatır-ı hümayûna vesîle-i iğtirâr olacak nâ-sezâ güftâr ile tekdîr ve bil-ahare tab‘ı hümayûn paşay-ı müşârûn-ileyhden tenfir etdiler. Der-ağab bil-cümle mâlik olduğu nuqûd u eşyâ taraf-ı mîrîden zabt u tahrîr ve kendisi Rodos Cezîresine nefy ü tesyîr olunmak bâbında hatt-ı hümayûn şudûr idüp mîr-ağûr-ı evvel Receb Ağa bu hizmet itmâmına me’ûr oldu. İstanbul’a gelüp vezîri müşârûn-ileyhin kendüsün bir çekdiri sefîneyle Rodos Cezîresine yolladıktan sonra emvâlini tahrîr ve terkîm ve zi-

kıymet eşyâsından ğayrı zühûr eden üç bin kise nüķûdunu getirüp enderûn- hümâyûn hazinesine teslim eyledi. Doksan sekizde (1098/1686-1687) cezâre-i merķûmede mahnûķan vefât eyledi. Devr-i Mehmed hân râbî'de yirmi iki ay miķdarı ķapûdan ve iki miķdarı şadr-ı âlî-şân oldu. Sinni seb'îne ķarib şa'bûş-şekîme bir şahş-ı mehbîb'idi. Eğerçi 'âķil ve lebîb idi; ammâ hırş ve kibir ile mu'âyyeb idi .[141a]

3.69. ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Bozoklu Bıyıklı Muştafâ Paşa'dır ki enderûn-ı hümâyunda küçük sipâhi demekle şöhrat-edâ olmuştu. *Hadikati'l-vüzerâda* nakl bi'l-maşar kılındığı üzere sarây-ı hümâyûn-ı pâdişâhide devr-i merâtıp ile şeref-mend rütbe-i silahdâri ve menzûr-ı nazar-ı i'tibar-ı şehriyârî olup doksan bir Zilka'deti's-şerîfesinin on üçüncü (13 Zi'l-ka'de 1091/5 Aralık 1680) günü terceme-i ahvâli bundan esbak sebki kâlib-ı beyân kılınan şîr-pîşe-i heycâ Kâplan Muştafâ Paşa İzmir'de âzim-i dârü'l-beķâ olduğta câh-ı vâlây-i ķapudâni ile ķerağ-ı bâhrü'l-imtiyâz ve himmet-i sultân-ı âlempenâhî ile vezâretle ol rütbe-i refî'ayî ihraz etmişti. Devr-i Mehmed Hân-ı Râbî'de dört seneye ķarîb ķapudân olup doksan beş senesi mah-ı Rebî'ul-evvelinde (Rebî'ul-evvel 1095/Mart 1684) Babadağı'nda serdâr-ı asker-i İslâm ve ķapudânlık ile tafşîl-i tercemesi âtî Muşâhib Muştafâ Paşa oldu. Bin yüz bir senesi mâh-ı Cemâziyel evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1101/Şubat 1690) Hâlet Ahmed Paşa azlinden Şâm-ı şeref-encâm vâililiği ihsân ve Edirne şehrine uğramadan mahmiye-i İstanbul'a ve andan maķal-i me'mûresine azîmet itmek üzere fermân olundu. Yüz iki Rebî'ul evvelinin (Rebî'ul-evvel 1102/Aralık 1690) evâhîrinde Trablusşam vâlisi Kılıç 'Ali Paşa Kıbrıs eyâletine nakl u tahvîl olunmağıyla eyâlet-i mezbûre ile sahib-i terceme Mustafa Paşa tebcîl olundu. Yüz üç Şâbanında (Şaban 1103/Mayıs 1692) devr-i Ahmed Hân-ı Şânîde Şadr-ı a'zam Arabacı 'Ali Paşa'ya Diyarbekir vâlisi diğeri el-hâc 'Ali Paşa halife olduğta sahib-i terceme Muştafâ Paşa ile ķapu yoldaşlarından olmağla hûķûķ-ı sâbıkaya ri'âyet için rikâb-ı hümâyûn ķâim-maķâmı olmağla Trablusdan da'vetine ta'cîl ve selefi Firâri Kara Muştafâ Paşa birâderi 'Ali Paşa nakl u tahvîl olundu. Yüz dört Recebinde (Recep 1104/Mart 1693) müşârûn-ileyh Hacı 'Ali Paşa mesned-i şadâretten ma'zûl olduğta şâhib-i terceme [141b] Muştafâ Paşa huzûr-ı hümâyûna getirilüp mühr-ı şadâret kendüye teklîf olduğta i'tizâra teşaddî idüp şevketlû inâyetlû efendim ben ķulun umûr-ı şadâret-i uzma

uhdesinden gelmeğe kâdir değilim. Yine ‘Ali Paşa kûlunuza redd u i‘tâ buyurun. Her-vecihle aḥvâl-ı âlemden ḥabîr.

Li-münşi’ihî:

Âkl u tedbîr ile re’y-i dîl-pezirin görse ger

Bu ‘Ali yanında dem urmazdı aşlâ bu ‘Ali

mişdâkınca umûr-ı devlete mâlik ḥüsn-ü tedbîr bir vezîrdir deyü kâbulden şûret-nükûl gösterdikte

Li-münşi’ihî

Mazhar-ı naşr-ı vucûd-i Sübhânî

Ya‘ni sultân Ahmed-i Şânî

Hâzretleri bu sâ‘at ikinizi daḥi katl idüp mühr-ü hümâyûnu yeniçeri ağası İsmâ‘il Paşa'ya ve yahud Eğriboz muḥâfız İbrahim Paşa'dan birine veririm deyü izhâr-ı şûret-i gâḍab buyurduklarında nâcâr terk-i mu‘âmele-i nükûl ve mühr-i hümâyûnu kâbul eyledi. Muntessıf-ı şa‘banda alây-ı azîm ile taşra çıkup mâh-ı zilka‘denin ikinci günü Erdel tarafına tevcîh-i veche-i azîmet etmişken kâfir Belgradı muḥâşara etmeğin zarûri ol semte ric‘at eyledi. Bin yüz beş Muḥarreminin on beşinci günü (15 Muḥarrem 1105/16 Eylûl 1693) Belgrad’a kâdem-nihâde-i vuşûl bulub indirâs olan mevâzı‘ini müstaḥkemül esâs etdikten sonra sene-i mezbûra mâh-ı Rebî‘ü'l-aḥırın ikinci günü (2 Rebî‘ü'l-aḥır 1105/1 Aralık 1693) darun-naşr vel meymene maḥmiye-i Edirneyi merkez-i rü‘yet-i selamet eyledi. Recebü'l-müreccebin on altıncı günü (16 Recep 1105/14 Mart 1694) desîse-i mekr-i a‘dâ ile bî-icâb mûcib-i vâhiye-i azle mübtelâ olundu. Sebeb-i azlinde erbâb-ı feżâ‘il-i Rûmun ercümendi kaşbü's-sebk i‘câz feżâ-yı belâgat Mevlana Râşid Mehmed Efendi târihinde cild-i evvelinde der ki :

Şadr-ı‘azam Mustâfa Paşa ile Darîus-sa‘âde ağâsı Nezîr Ağa birbirlerinden emin olmamak ḥasebiyle eḥadühüma âḥerin azline ez dıl ü can sâ‘î olup fırsat-ı güftâr buldukça tertîb-i muḥaddemâttan ḥâlî [142a] değil idiler. Lâkin Nezîr Ağa kurb-i saltanatda bulunub ḥuzûr-ı pâdişâhîde gece vü gündüz vezîri kadeh ḥuşûsunda fırsat-yâb baş-ı küffâr ve şadr-ı a‘zamdan dil-gîr olan ba‘zı enderûn ḥalkı daḥi ağay-

1 müşârün-ileyhe hevâdâr olduğundan mâ‘ada bin yüz beş senesi mâh-ı Receb-ül müreccebin on beşinci günü (15 Recep 1105/12 Mart 1694) vezîr-i müşârün-ileyhe Biniş ṯariķiyla maħmiye-i Edirne ĥavâlisinde Timurtâş’a gidüp iç ağaları eşnây-ı râhda cirîd-endâzlık ederlerken padişâh-ı âlem-penâh

Mısrâ‘:

İskender-ĥaşlet ve dârâ-şîm Hân-ı Aħmed-i Sânî

tâbe şerâhü ĥazretleri daħi tebdîl ṯariķiyla Şolâķ çeşmesinde bulunup bu cem‘iyyet kimindir deyü su‘âl buyurduķlarında yanlarında bulunan fırsat-ĥâhlar vezîr-i a‘zamın olduğunu ve ġadab-ı ĥümâyûn-ı cihândâriye bâ‘iş olacak şûret ile ta‘rif ve nice kelimât ĥaşm-engiz îrâdıyla ‘men yesma‘ yaħul’ feĥvâsınca ĥâh u nâ-ĥâh tab‘ı pâdişâĥiye şadr-ı müşârün-ileyh ĥaķķında taħrîf eylediler. Hemen rûz-ı ferdâ mîr-aĥûr-i evvel ağayı gönderüp vezîr-i mûma-ileyden mühr-i ĥümâyûn istirdâd ve Trablusşam eyâletiyle maķâm-ı vâlâ-yı şadâret-i uzmâdan ṯard u ib‘âd buyurdular ve rütbe-i vekâlet-i muţlakalarına Trablusşam vâlisi olan vezîr-i mûkerrem defterdâr-ı sâbık Sürmeli ‘Ali Paşa istiĥdâm ve Trablus’dan gelinceye dek temşiyet-i meşâliĥ-i ibadullâh için ‘Ali Paşa-yı diġer kâim-maķâm oldu. Şadr-ı sâbık müşârün-ileyh Muştâfâ Paşa iki gün içinde levâzımını görüp maħmiye-i Edirnedен şavb-ı me’mûre âzim olduķtan sonra ħurb-ı saltanatta bulunan ba‘zı a‘dâsı vezîr-i müşârün-ileyh için rikâb-ı ĥümâyûna nevrûziyye pîşkeş ĥazır u âmâde etmişken teslîm etmediġinden mâ‘adâ rikâb-ı kâm-yâba lâyıķ birkaç yüz yelkendez atları [142b] var iken bir miķdârını arz u itĥâf eylemeyüp cümlesini ma‘an götürdü gitti, inşaf mıdır, şevketlû efendimizden dirîġ idüp

Mısrâ‘:

El-abdü vemâ yemlikühü kâne li-mevlâhü⁴⁷¹

fehvasıyla amel etmeye deyü ol “*fî kulûbihim merażun*”⁴⁷² mâşadakı olan aşĥâb-ı ġaraż ṯab-ı ĥümâyûnu tekdîr edecek nice kelimât-ı buġż-âmîz taķrîr eyleyüp merĥûm ve meġfûrun leh.

Li-münşi’ihi

⁴⁷¹ Kul ve ve kulun sâhip oldukları efendisine âittir.

⁴⁷² “Onların kalplerinde maraz (hastalık) vardır.” Bakara, 2/10.

Şâh-ı âlem mazhar-ı elţâf Rabb-i Müste‘ân

Ėazret-i sultân AĞmed ibn-i İbrahim Ėân

Ėazretleri ise kırk bir seneye ġarib vaġt ü zaman birâder-i ekberi

Li-münşi’ihi

Şehin-şah-i cihândârây-ı dehr-i iskender-i şânî

Cenâb-ı Ėazret-i Sultân Mehmed Ėân Osmânî

Ėabe şerâhü ġizmetlerinin ahd-ı saltanat ‘aliyyelerinde ve daġî yine birâder-i kebîrleri

Li-münşi’ihi

Şehryar-i azamet ġüster u ġayr endîşe

Ya‘ni Sultân Süleyman adâlet pîşe

‘Aleyhi rahmetü vel-ġufrân ġazretlerinin aşr-ı hümayûnlarında dört miġdari min hayşü'l-mecmû‘ kırk beş kadar müddet mütevâliyeten maġbûs olduklarından fi'l-ġaġıġa ġayrı u şerri ve nef‘ u ġarrı fehmi etmeden ġaldıklarından bu inhâ-yı erbâb-ı nifâġı ġaraza ġamlı etmeyüp arz-ı vüzerâyı kesr fi nefsi’l-emr arz-ı sultânîyi keşirden farkı olmadığın fark u mûlaġaza itmeksizin mülûkâneleri cûş u ġurûşa gelüp bi’l-cümle nukûd ve eşyâyı ġaraf-ı mîrîden ġabz u müşâdere için geri Edirne şehrine ircâ‘ı bâbında ġatt-ı humâyun şevket-maġrûn şudûr idüp vezîr-i müşârûn-ileyh Burgüs merhalesinden yine Edirne cânibine i‘âde ve kendü ġapu arasında ve kethudâsı ve ġazinedârı başbâġî kulu ġânesinde ġaps olundular. Mevcûd olan iki yüz on yedi kîse akçe nukûdu ve ġüzîde atları ve ġazine kethudâsı ma‘rifetiyle intihâb olunan eşyâsı ve etba‘ının daġî mâ meleki aġz [143a] u ġabz itdiklerinden sonra yine manşıbı olân Trâblusa gitmek üzere ıtlâġ olundular. Ba‘dehu ba‘zı elviyeye vâlî olduktan sonra bin yüz dokuz Zî'l-ġiccesinde (Zî'l-ġicce 1109/Haziran 1698) Şadr-ı a‘zam Amucazâde Ėüseyn Paşa ġaraf-ı ġâsâr-ı tebeh-kâre sipeh-salâr naşb u ta‘yîn olunduktan rikâb-ı hümayûn-ı sultânî ġâim-maġâmlığı ile şeref-yâb oldu.

Bin yüz on senesi Cemâziyel evveli evâġirinde (30 Cemâziye'l-evvel 1110 /4 Aralık 1698) maġmiye-i Edirne de ġâim-maġâm müşârûn-ileyh Muştafâ Paşa’nın inġirâf-ı mizâcından nâşî arza-i ta‘tîl olan meşâlih-i ibâd bi’l vekâla Damad Ėasan Paşa’nın uhde-i temşiyetine taġmîl olundu. Mâh-ı Cemâziye'l-âġirin evâġirinde

(Cemâziye'l-âhîr 1110/20 Aralık 1698) esîr-i firâş olduğu maraž-ı cân-hırâş ile bi-tağdırillâhi te'âlâ vefât ve dest-i hizâne-i ervâha teslîm-i nağdîne-i hayat eyledi. Mağmiye-i Edirne'de Üç Şerefeliü Cami'î hazîresinde medfûndur. Müddet-i şadâreti bir mikðardır. Sinni sittîne baliğ idi . Farisü'l-hayl tahirü'z-zeyl şayd u şikâra mâ'il vezîr-i nigû şemâil idi. Amma ğayet sâde ve umûr-ı şadarette râcîl idi. 'Aleyhi'r-raḥmeh.

3.70.ZİKR-İ AHVÂL-İ MUŞTAFÂ PAŞA

Muşâhib Muştafa Paşa demekle şehîr vezîr-i ma'arif semîrdir. Vezîr-i müşârün-ileyh Selaṭin-i Âl-i Osmânın ser-efrâzı şîr-i pîşe-i mağâzî kâmi'u'-rafzı ve'l-ilhâd fâtih-i Bağdâd-ı Behiştâbâd hüsrev-i adâlet i'tiyâd

Tahmîs:

Şehr-i yâr-ı kerem âmûz u hümâyûn fîṭrat

Ḳahramân-ı sipch-endûz u nerimân savlet

Nesḳ-ı ârâ-yı şeref-nâme-i mülk u millet

Destgîr-i âzamet dâver-i dîn u devlet

Ravnaḳ-ı salṭanat-ı arayış u tâc deyhîm

Her zı-bazu-yi kaḍa padişah-ı âlemgîr

Pertev basıra-i saltanat-u tac-ı serir

Ġâyet mâ ḥaşal nüṣḥa-i

Şûret-i cevher âyine-i şun'î tağdîr[143b]

Ma'na'-i raḥmet ve luṭf u kerem-i Rabb-i Raḥîm

Li-münşî'îhi

Mazḥar-ı feth u naşr-ı Rabbü'l-ibâd

Hüsrev-i aşr ya'ni Ḥân Murâd

tâbe şerâhü ḥazretlerinin aşr-ı bâhiru'n-naşrlarında meydân şu'arâsından meşhûr Şeyḫ Ḳuloğlu merḥûmun ferzend-i mes'ûd ve âkıbet-i Maḥmudî olmağıyla bunlar daḫi Ḳuloğlu Muştafa Ağa deyü şöhret bulmuşlar idi. Fi'l-aşl vilâyet-i Anadolü'da Za'ferânborlusu nâm kaşabada pây-endâz-ı mehd-i vucûd olup ḥâlet-i şıgarında her nihâl sevinirse bâ'ış-i neşv u nemâ olan sarây-ı cennet-misâl-i sultâniye duḥûl ve nice müddet hazîne odasında hizmet-i hümâyûn-ı pâdişâhî ile güzârende-i evkât

olduktan sonra bin yetmiş üç Zilka'desinin yirmi sekizinci (28 Zi'l-ka'de 1073/4 Temmuz 1663) günü hâş oda ağalarından müşâhib nâmına huzûr-ı hümayûnda mürahhas-ı sevk-ı kelâm olan Hasan Ağa kapucıbaşılık ile harem-i hümayûndan ihrâc olundukta yerine selefi gibi müşâhiblik ünvanıyla şâhibüt-terceme idrâc olundu. Bin yetmiş altı Muhârreminde (Muharrem 1076/Temmuz 1665) ber vech-i arpalık Tîre ve Mağnisa sancakları zamîme-i havâss-ı kadimleri kılındığından mâ'adâ hakkında câygîr-i zamîr-i münîr-i pâdişâhî olan kerem u iltifâta tûtiye-i muqaddemât için meşk-i tuğray-ı âlî-şân itmek üzere kendüye izin ve ruşsat ihsân olundu.

Bin seksen yedi Muhârremü'l-harâmın yirmi sekizinci (28 Muharrem 1087/12 Nisan 1676) günü rütbe-i âliye-i vezâret ile ikrâm ve sâde semmûre kaplı dört şevb hıl'at-i fâhire ilbâsıyla in'am buyurdular. Mevlana Râşid Efendi tahrîri üzre iki gün yine sarây-ı hümayûnda mekş u arâm ve vezâret da'iresine lâzım olan mühimmât u levâzımın itmâm idüp mâh-ı şaferin guresi şalı günü tertîb-i dîvan ve cemi'i vükelây-ı devlet vezîr-i müşârün-ileyhi alay ile kendüye [144a] ta'yin u ihsân buyrulan saraya götürmek fermân olundu. Bina'en-'aleyh kâim-makâm-ı rikâb-ı hümayûn vezîr-i mükerrrem Kara Muştafâ Paşa ve Vezîr Tevkî'i Ca'fer Paşa ve Vezîr Mahmud Paşa ve defterdar efendî ve kapucubâşı ağaları ve bostancıbaşı ve mîr-ahûr ağalar ve şikâr-i hümayûn ağaları ve kapucular kethudâsı ve çavuşbaşı Silmî ile Bâbü's-sa'âdeti's-şerife önüne gelüp karar ve kudûm-i vezîr-i müşârün-ileyhe naşb dide-i intizâr eylediler. Vezîr-i mûmâ-ileyh şâhib-i terceme Muştâhib Muştafâ Paşa hazretleri tekrâr destbûs-i cenâb-ı pâdişâhi ile şeref-yâb-ı'izz ü'itibâr olunup bu def'a daği biri kürklü ve biri sâde iki hıl'at-i fâhire ilbâs olunduktan sonra Bâbü's-sa'âdeden taşra teşrîf ve anda şaf-beste-i selâm olan vükelâyı taltîf idüp cümlesini tertîb-i merâtibleri üzere önüne düşüp sarâyına göturdüler. Tertîb-i vezâret haşmet itdikten sonra bir hafta murûrunda pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerini sarâyına da'vet ve pâ-yı hümayûna zer-beft u dîbâ ve envâ'ı zer u sim ile pay-endâz olup tenâvül-i ta'âm ve ta'rîfiye-i esbâb-ı ikrâmdan sonra pîşkeş nâmına i'dâd itdiği semmûre kaplı cevâhir çirasetlû bir kerrâke ve muraşsa' kemer-i zerrîn ve bir mücevher hançer ve bir sorguç ve bir donanmış at ve on re's esb bî-hemetâyı nazar-gâh-ı pâdişâhiye arz u ithâf ve rikâb-ı hümayûn ağalarına semmûr kürkler ve sâ'ir mu'tâd olan mağallere hıl'atler ilbâs olunup taraf-ı pâdişâhiden kendüye bir şevb-i semmûr kürk ilbâsıyla

ikrâm olundular. Vezâretine hâş odalı Târih-i meşhûr şâhibi Abdi Paşa'nın dediği târihtir.

Mısrâ‘

Dâver-i dîn etdi nedîmin vezîr lihyelerine

Nâbî

Zi hatifi ki be-târihi pîr seyyidim o

Be-güft-i hatt-ı hümayun pâdişâh âmed

Diger:

Nâbi-i bende dedi târihin hatt-ı nevdîr meh-i husne hâle

târihleri re'îsü's-şu'ara Nâbi Efendi merhûmun nâdirelerindendir. Hüdevandigâr-ı [144b] zemîn u zemân sultân-u'l gâzî mu'izzü'd-devle ve'd-dünya ve'd-dîn hüsrev-i cihân

Mısrâ‘

Şehen-şah Mehmed Ebû'l feth-i şânî

İbnü's-sultân-u'l-gâzi Ebû'n-naşr

Cenâb-ı Hazret-i Sultân İbrâhim-i Osmânî

Hazretlerinin paşâ-yı celilü's-şân müşârün-ileyh hizmetlerine kemâl-i mertebe ta'alluk u nazarları olduğundan gerek sefer ve hâzarda ve gerek şikâr u teferrüclerde kat'â rikâb-ı hümayûn-ı hidivânelerinde cüdâ olmayup vâki' olân keşirü'n-nef' ve'l-îrâdın hizmetlerde istihdâm ve şâhib-i mühr-i vezâret olanlara seyf u hil'at irsâl hizmeti gibi hizmetlerle maşûdü'l-akrân ederlerdi. Hafta geçmez bir semmûr kürk ilbâs ve yahut birer tuhaf nâdire ihsâniyle sâ'irlerden rüçhaniyetle ref-i iltibâs buyururlar idi. Ve vâlide sultân dâmet işmetühâ ve Hâşeki sultân hâzerâtına istinâden mahmiye-i Edirne'ye ve Edirne'den Âsitane ve sâir hareket-i hümayun olan mahallere götürmeye ma'iyetlerine hıfz u hırâset için sadâkat u istikâmetleri kerrâtıyla meşhûd-ı nazâr-ı humayunları olmak hasebiyle mûmâ-ileyhi ta'yin buyurmalarıyla bir kat daği şöhet u şânlarının vefretine bâdî olmuşlar idi. Bin yetmiş dokuz (1079/1668-1669) senesinde bizzat hazret-i padişâh-ı İslâm Girid seferine azîmet buyurup Temürtâş nâm mahalde kalup mevkib-i sultânî mâh-ı rebîü'l-

evvelinin on üçüncü günü Şâltık merhâlesine hatt-ı rihâl nüzûl buyurdukte şâhibü't terceme Maḥmud olmağıyla pâdişâh-ı enâm ḥazretleri pür-sesi mizaçlarını mütezammin hatt-ı hümayun-ı iltifât meşhûn ile bir fâḥir semmûr kürk irsâliyle taltîf ve der-aḳab iyâdesine bizzat kendüleri daḥi teşrîf buyurdular. Birkaç gün Siroz merhâlesinde taşhiḥ-i mizâç idüp Yenişehir'de rikâb-ı hümayûna vâsıl u semmûr kürk ilbâsına [145a] nâil oldu. Bin seksen üç (1083/1672-1673) târiḥinde şadr-ı a'zam ve müşîr-i efham âşaf-i ekrem

Nazm

Ḥidiv-i dâd pîr âşaf şâhib-i dil ü dâna
Sezâ-yı câh-ı vâlâ derhûr-ı şadr-ı mu'allâdır
Livâ efrûz-ı nuşret muḥteşem dustûr-u Cem-ḥaşmet
Nizâm-ı mülk u millet intizam-ı dîn ü dünyadır
Vezîr-i a'zam ve şadr-ı mûkerrem Muştafâ Paşa ki
İskender dil ve Cem-i meşreb ve Cemşîd-sîmâdır

Ḥazretleri Kamanîçe nâm hısn-i ḥaşini dest-i küffâr-ı Leh'den nez' için azîmet itdikde sefer-i merķûmede şâhibi't-terceme paşay-ı müşârün-ileyh ḥazretlerinden zuhûra gelen ḥarekât-ı nerîmâne nigâşte-i şahâyif-i müverriḥin müverriḥîn olmağla bu maḥalde Edhem ḥâmeye irḥây-ı 'inân olundu. Kamanîce fethine şu'arây-ı aşrın dedikleri târiḥlerin zübdesinden bir miḳdârı erbâb-ı ma'ârife yâdigâr ve vesîle-i inşirâḥ tıbbâ'-ı şu'aray-ı diyâr olmak için bu mecelle-i celîle-i nev-peydây u pâklik zer-terķîm olundu.

Târiḥ-i ğarrâ en-Nâbî-i şîrîn-edâ :

Sultân-ı dîn şehin-şâh-ı dünya Ḥidiv-i dehr
Sultân Mehmed eb-i sürh-i baḥt-ı sermedî
Ol şâhbâz-ı bazûy-ı tevfiḳ azm idüp
Açdı Kamanîçe üzere cenâḥ-ı müeyyedi
Pîrâmenin muḥâşara idüp o kalanın
Etdi ḥavâle üstüne ceyş-i seramedî
Fethî olup naşîp dokuz günde eyledi
Ol hısnıda zamime-i mülk-i muḥalledi
Târiḥini felekde melek yazdı Nâbiya

Düştü Kamânice hışnına Nûr-ı Muhammedî

3.71. TÂRİH-İ HAMDÎ AHMED HALİFE-İ ŞÂLİŞE

Hazret-i sultân Mehemmed Hânkîm mümkün değil

Şerh ola metin cihâdî harf kemm u keyfle

Fî sebilillâh gâzaya eyledi şarf-ı himem

Olmayup azerde âlâm-ı şitâ u şayfla

Darp u kahr ile adüvden aldır hışn-ı haşîn

Sine küp hasret etdi seng-i hüzn-ü hayfle [145b]

Gûş idüp fethin anın Hamdi dedi târihini

Dest-i a‘dâdan Kamaniçe alındı seyfle

Hâtif-ı gaybî beşâretle dedi târihin

Aldı Lehden Kamaniçeyi şehin-şah-ı cihân

Âlî

Hamd eyleyüp Hakka dedi Âlî anın târihini

Aldı Kamaniçeyi Leh‘den padişâh-ı baħr-u ber

Selim-zâde

Gûş edince dediler fethine anın târih

Oldu feth-i Kamaniçe bize lutf Bârî

‘Amrî

Görünce cenkle fethin dediler ‘Amr yâ târih

Kamaniçe Kal‘asın Sultân Mehmed rezmle aldı

Rüşdî

Müjde idüp hâtif hemân oldum dedi târihinî

Aldı Kamaniçe kal‘asını cenk eyledi Şah-ı Cemm-i Cenâb

Bin seksen dört senesi mâh-ı Şa‘banü'l mu‘azzamının evâ‘ilinde (10 Şa‘bân 1084/20 Kasım 1673) vaķi‘ sefer-i hümâyûnda kâ‘im rikâb ve nice ihsân-ı hıdivâneye mazhariyetle kam-yâp oldu. Perverde-i harim-i sultânî ve mahrem-i meclis-i cihân-bâni olduğuna binâ‘en kemal-i devlet ve iķbâlinden şadr-ı a‘zam sâbıķu'z-zıkr Kâra İbrahim Paşa'nın derûnunda hased zuhûr ve rikâb-ı hümâyûnda nüfûz-ı kelâmı bi-huzûr etmeğin haķķında huzûr-i fâizü'n-nûr-i pâdişâhiye nice kelimât irâd ve şahib-i terceme vezîr-i müşârûn-ileyhi sâbıķu't-terceme Bozoķlu

diğer Muştafâ Paşa azlinden kapudânlık mansıbıyla meclis-i hümâyûndan tãrd ve ib'âd eyledi. “*Lâ vefa'e li'l-mülûk*” kelâm-ı meşhûr ve daği “*izâ e'âdeke'l-vezîr la yenfe'uke'l-emîr*”⁴⁷³ meseli ol gün beyne'n-nâs dillerde destân oldu.

Mısrâ':

Kapudân oldu lutf-i pişe muşâhib-i paşa

târiğ vaği' olmuştur. Vezîr-i muşârûn-ileyhden kapudânlığında Bahr-i sefid cânibinde zuhûr eden erliğı ve Kâhraman ve Neriman-vârî mertliğı ulema-i Rûmun ercümendi fuзалânın beyzavî manendi Ebû'l Meâmîd vel merâşid Mevlânâ Mehmed Raşid Efendi 'aleyhir-rahme ve'l-gufrân hizmetlerinin târiğ-i bî-nazirlerinin cild-i evvelinden intihâb olunup ba'de fevâid zammıyla bu mecelle-i nev-peydâye ketp olundu.[146a]

Târiğ-i rûznâmçe-i âlem sitte ve tis'in ve elf-i âm-ı (1096/1684-1685) pürşerefiyle ferhunde dem oldukda sene-i mezbûre eva'ilinde donanmâ-yı hümâyûn-ı nuşret-mağrûn için bir kaç kâdırğa daği inşâ ve istiğdâs u bir miğdar ümerâ-i deryâ naşb u ihdâs olunmağla sâbıkan şıkk-ı evvel defterdarı Hasan Paşa'nın mektupçuluğı hizmetinde olan Süleyman Efendi-zâde Muştafâ Efendi ve yalnız kürk damadı demekle zevrak-ı zâtî lenger-endâz farza-i şöhet olan Hüseyin Ağa ve Koca Yusuf Efendi karındaşı Haşan Ağa ve sâbıkan şadr-ı a'zam sâlifût-terceme maqtûl Kara Muştafâ Paşa'nın divan-ı hümâyûnda büyük tezkireci olan Nigahi Muştafâ Efendi ve Keresteci Şolâk-zâde ve âdet-i devlet üzere sâir kuvvet-i mâliyyesi olan eşhab-ı miknet u yesâr kâ'inen men kâne müceddeden ümerâ-i deryâ zümresine ilhâk olunup kâdırğalarını kendüleri inşâ ve mühimmat-ı lâzımelerini mallarından tertîb u ihzâr itmek üzere fermân-ı âlî işdâr olundu. Mezbûrların ekşeri sefine kullanmakta ve Odese Poça Alabanda gibi elfazın me'ânisi anlamakta mehâretten haberdâr olmayup ahvâl-ı deryâdan bi-haber iken maldâr ve her biri şahib-i servet ve malın tuhaf kıymetdâr oldukları kendülere âdet-i cariye-i devlet üzere kubh-i azîm kabîlinden olmağla muţlak garaż-ı nefse binâ'en kıtâr-ı ümerâ-i deryâyâ idhâl olunmalarıyla mezbûrlardan sefine tedârikine kudreti olmayan derdmendler her ne hâl ise emlâk u eşyâlarını fûruht ve irtikâb-ı düyûn ile maзмûn-i emr-i âliye imtişâl eylediler. Ve'l-

⁴⁷³ Vezir sana düşman olduğı zaman emîr sana menfa'at vermez.

haşıl bi'l-cümle atık u cedîd donanmay-ı hümâyûn seffineleri altmış pâre yelken olmak üzere Tersâne-i âmireden bir gün evvel hareketi fermân ve donanmanın [146b] maşârif lâzimesiçün Enderûn-ı hümâyûn hazinesinden bin dört yüz kîse akçe i'tâ u ihsân buyruldu. Kıpudân-ı deryâ şahibü't-terceme vezîr-i kişver-güşâ

Mısrâ':

Müşâhib-i melikü'l-aşr Muştafâ Paşa

dağî meblağ-ı merkûm ile donanmay-ı hümâyûnun levâzım ve mühimmâtını itmâm ve tekml eyledikten sonra düşman-ı din bed-âyînden bi'avnillâhi'l-meliki'l gaffâr ahz-ı intikâm ve şâr niyyetiyle şavb-ı maşûde neşr-i bâd-bân-ı azîmet ve mânend-i cûy ol seviye revâne ve edâ-i hizmet-i din-i mübîn-i Muhammedî kaşdıyle dâmen-i bi-meyân-ı gayret ve hamîyyet oldular.

Mısrâ'

Ba'de kaç'ı's-sevâhil ve'l-emyâl

İzmîr Körfezi ağzında vaqı' Foça Kâl'ası pîşgâhında leb-i Yemen'de lenger endâz olup ol havâlîde Orâk Adası nâm maħalde bir kâl'a binâsı muktezi olduğunu re'yü'l-ayn müşâhede itdikde levâzımın i'dâd ve mevdi-'i merkûmda bir kâl'a bünyâd eyledi. Ba'dehu Midilli Cezîresinde dağî Boğaz ağzında bir burç ve Sakız Cezîresinde Fenâr Kulesi kârşusunda burûç binâsına vâz'-ı esâs-ı mübâşeret ve kalkûb Rodos Cezîresine neşr-i bâdiyân azîmet eyledi. Bir müddetten berü kıpudân olanlar Baħr-i Sefid'de Susam Boğazından ileri güzâr edememişler iken ol düstûr-ı gayûr-ı bî-pâk ve bî-pervâ donanmâ-yı hümâyûn ile Rodos Cezîresine teveccüh eyleyüp limânında Arab Kulesi nâm kâl'a mukâbilinde bir kaşr-ı nişât-abâd bünyâd eyledi. Mısır iskelelerinden İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyatdan Âsitâne tarafına revâne olan tüccâr saykaları Venedik kâfirinin Varda Kosta ta'bîr olunur. Kırşân kâlyonları ta'ârruz sevdâsıyla der-kemîn olmağla saykalar nâçâr Anadolu yâkasına karîb olan Susâm Adası ve Geyve limanlarında mekr u keyd-i [147a] düşmen-i bedli'âmdan havf u ihtirâz ile yirmi otûz günden berü lenger-endâz olmuşlar idi. Kıpudân Paşa hazretlerinin Rodos Cezîresinde olduğundan haberdâr olup sefâyîn-i mezkûre reisleri kendû ahvâllerini müş'ir bir maħzar irsâl idüp kıpudân-ı müşârûn-ileyh bu halden habîr ve âgâh oldukları gibi ol sâ'at-ı sa'd âşârda donanmay-ı

hümâyûn nuşret-karîn kâdırğalarıyla mütevekkilen alellâh-ı en-naşîru'l-mübîn kâlkup tüccâr sefînelerin oldukları mahalden ihrâç ve hıfz u hırâset ederek Susam Boğâzından geçirmekle sâhil-i selâmete îşâl eyledi. Ba‘dehu Venedik keferesi de kôrşânlıgla nâm-dâr-ı iştiâr olân Kıpudân Pavlo nâm la‘în-i dâlâlet-rehîn ve mel‘anet-şi‘ârın kâlyonuna Sakız Cezîresi ardında râst gelüp derhâl pâşay-ı celili’s-şân müşârûn-ileyh la‘în-i mesfûrun kâlyon-u mezbûrunun üzerine vârlmağı fermân eyledi. Lakin rüzgar şiddet üzere olduğundan mâ‘adâ ümerâ-i deryânın ekşerinde çendân cesâret olmamağıyla ancak Macar Mama demekle meşhûr ‘Ali Paşa-zâde Abdülkâdir Pâşa eyle deyü Süleymân Paşa ta‘kîbe himmet eyleyüp Abdülkâdir Pâşa kayalığın kalyona çatdı. Ve iki def‘a dahî bi’d-def‘ât koğuş toparın atdı. Kıpudân Paşa’nın deryâ’yı gayreti cûşe ve bahr-i zehâr-ı hamîyyeti hurûşa gelüp çekdiri beylerine elbette imdâd edin deyü te’kîd ve teşdîd etmişken ümerâ-i deryânın birinde izhâr cüret eder bulunmayup Irâkdan merhâba etmeleriyle ancak ol hevay-ı nâmüsâ‘idede iki çekdiriy-i azîm muhârebe eyledi. Lâkin kıpudân-ı mesfûr Pavlo eski korsan olup ve kalyon derûnunda vâfir cengci olduğundan sefîneyi kemend-i teşhîre çekmeğe imkân olmayup böyle bir hâzır şikâr göz [147b] göre dâm-ı teşhîrlerinden firâr eyledi. Kıpudân Pâşa donanmâ-yı hümâyûn ile Sakız Limanına geldiğinden hemân çekdirme beyleri henüz başderde limâna girmeden filkelerini bırakup havf-ı mü’âhade ve bîm‘itâb ile Sakıza doğru şitâb eylediklerin kıpudân paşay-ı müşârûn-ileyh hâzretleri mu‘âyene eyledikte bâşterdeyi döndürüp cezire-i mezbûrede Terfîl Limanı ta‘bîr olunur âher lîmâna teveccüh u azîmet eylemeyen beyler dahî gemilerini bi’z-zarûre döndürüp lîmân-ı mezkûreye lenger-endâz oldular.

Kıpudân Pâşa der-aķab ümerây-ı deryâyı da‘vet ile başterde tertîb-i divân-ı ‘itâb ve ibtidâ Abdülkâdir Paşa’ya tevcîh-i hitâb idüp sen bu devlet-i ‘aliyye-i Osmâniyyede iki def‘a kıpudânlık vekâletiyle ser-efrâz ve nice yerlerde yararlık ile beynel akrân nâmdâr ihtiyâr olmuş bir âdem iken bu muķûle cebbân u bi-gayretlere teb‘iyyet eylemek ne demektir deyü elinde olan hızâren ile bir kaç kere döşüne urub sâ‘ir ümerâyâ yüzden beşyüze varınca değnek urmağla ta‘zîr eyledi. Mezbûrlar Kıpudân Pâşa tarafından serzeniş ‘itâb u âzar ile dil-rîş olacak cümlesi zuhûr eden cürm u takşîrleri içlerinden Maryol Muştafâ Paşa-zâde Hasan Beye isnâd ve hakkında nice kelimât irâd eylediler. Vezîr-i müşârûn-ileyh mezbûru başterdenin

cundasına bir dâr etmeye karar verdikte Abdulkâdir Paşa dâmenine şârlup niyâz-mend-i afv olmağla bin değnek urulmak şartıyla gücüyle hâlâş oldu. Kapudân-ı müşârün-ileyh gerçi âlem-i şabâvetten беру cenâh-ı iltifât-ı pâdişâhide muķîm u perverde-i nâz-u na'îm olup taşra ahvâlinde gâfil ve umûr-ı hariciyede râcil olmak üzere kendüden bu mertebe cigerdârlık [148a] me'mûl değil iken zuhûra gelen hareket-ı dilrânası pesendîde-i enâm ve bâ'îş teveccüh-ü kulûb-i hâş u âm oldu.

Mora Adası üzere a'dây-ı nâ-fercâmın hücum ve istilâsı mesmû' sultân-ı âlî-şân oldukda şahibü't-terceme Muştâfâ Paşa şavâ bedîd-i erkan-ı devlet üzere Mora Cezîresinde mevcûd olan asâkir-i İslâm ordusuna ser'asker ve serdâr ve manşib kapudânıyla ümerâ-i deryâdan Mısırlı-zâde İbrâhim Paşa kâm-kâr oldu. Lakin mütâ'ab-i sefere Muştâhib Muştâfâ Paşa'nın taḥammülü olmayup illet-i mizacı yevmen fe-yevmen müştet ve Mora derûnunda ihtilâl ceng ü cidâl mümted olmağla bî-karâr şabr u ârâm olduğunu muḳaddemâ taraf-ı devlet-i'aliyyeye i'lâm etmeğın menşûr ser'askerî vezîr muḫterem İsmâ'il Paşa'nın nâmına terkîm ve hizmet-i ser'askerî umûr-ı mezbûre tebyîn ve şahibü't-terceme Seddü'l-bâhri muḫâfazasına ta'yin olundu. Cezîre-i merķûmede hizmet-i muḫâfazada kâ'im iken sene-i mezbûre zi'l-ka'desinde dâr-ı bakāya i âzim oldu. Devr-i Mehmed Hânide bir seneden ziyadece kapudân olmuştur. Vezîr-i mûmâ-ileyh esbağallâhü ni'me'l vişâl'aleyhi ehl-i ma'rifet fenn-i saḫnden ḫişşe-yâb şî'ir o büleğây-ı mâ'il bir zât-ı âlim u kâmil olup Sehbân-ı Rûm Nâbi Efendi ve sırrı-i bî-hemetâ ve Fâik ve Rüşdü gibi efşâh-ı şu'arâdan olan fuşehâ vü üdebâ eczâ' meclisinden olup fâzıl bî-aḫrân olduğuna ulema vü şu'arâya olan muḫabbet ve rağbeti şahid-i âdildir.

Limünşi'ihî:

Muşahib Muştâfâ Paşa ki⁴⁷⁴ dehre gelmedi aşla anın

Gibi bir şadr-ı dâna ve müdebbir aşaf-ı yektâ

Anın fenn-i şehâda olamaz tilmîzi ḫatemler

Yeter şahid şehâ u cûduna ol Nabi-i dâna

O fazıl şa'ir bî-misl ve şa'ib-i Rûm ya'ni kim

Anı medḫ eyleyüp etdi nice ebyat ḫûb inşâ[148b]

⁴⁷⁴ Muştâhib Muştâfâ Paşa ki dehre gelmedi aşla
Anın gibi bir şadr-ı âkıl aşaf-ı yektâ

3.72. ZİKR-İ AHVÂL-İ İBRAHİM PAŞA

Mısırlı-zâde dedikleri vezîr-i şecâ'at-semîrdîr. Trablus dââyîlarından olup giderek Trablus vâlisi oldu. Bin seksen yedi Cemaziye'l-âhîrinin onuncu günü (10 Cemâziye'l-âhîr 1087/20 Ağustos 1676) Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa vefâtından bir iki ay muqaddem Trablus Beglerbegliği tevcîh olunmak bâbında rikâb-ı hümayun Sultan Mehmed Hânî'ye telhîş idüp mücebince ihsân olunmuşdu. Lâkin sene-i mezbûre Zilka'desinin sekizinci günü (8 Zilka'de 1087/12 Ocak 1676) ahâlisi tarafından der-i devlet-i 'aliyye'ye arz u mahzar gelüp derûnunda Mısırlıoğlu muqaddemâ memleketimizde vâli iken azîm zulm u ta'addi itmeğiyle ber-vecihle kendüden emniyetimiz yokdur deyü terkîm olunmağıyla egerçi hareketleri emr-i pâdişâhiye muhâlîf olduğundan hilâf-ı rızâ-ı rızâ-yı hümayûn idi ancak memâlik-i ba'ideden olmağın muktezâ-yı vaqt ü hâlden zarûrî arzlarına i'tibâren ma'zûl olduğu mûmâ-ileyhin gûş-zedi oldukda min ba'd ahâlisiyle hüsn-i zannda kâni gayr-ı mütaşavvar olmağla bir takribiyle mahall-i merķûmeden firâr ve merci'-i her tâlîb-i ikbâl mahmiye-i Kostantiniye-i cennet mişâle gelüp takrîben doksan dört târîhinde (1094/1682-1683) 'atebe-i 'aliyyeye yüz sürdükde mezâhir-i sunûf-i in'âmât-ı pâdişâhî olub ümerâ'-i deryâ zümresine mülhak kılındı.

Bir muqaddem Tersâne-i âmirede müceddeden inşâ ve ümerâ'-i deryâdan Mısırlı-zâde İbrahim Paşa ve Cezayirli Baba Hasan nâm ahvâl-i şînâsân sefâyin-i uhde-i temşiyetlerine tahmîl olunan on kıt'a kebîr kılyonların ikisi ellişer zirâ'a ve sekiz kıt'ası kırk beşer zirâ' olmak üzere itmâ tekâmîl olunub inşâallâhü te'âla evvel baharda rûy-i deryâyâ ihrâc [149a] olmaları müşammem olmağın derûnlarına vaz' olunacak neferâtın bir senelik mevâcib u in'âmât vesâir levâzım ve mühimmâtları içün beş yüz otuz kîse akçe lâzım olduğuna bin'âen Rodos ve Kıbrıs sancâkları mahşûlleri yüz yirmi kiye olmak üzere şâhib-i terceme Mısırlı-zâde İbrahim Paşa'ya İskenderiye sancağı mahşûlu yirmi kiye olmak üzere merķûm Baba Hasan'a tevcîh ve her biri beşer kılyona baş ve buğ olmak üzere tenbîh olunub meblağ-ı muktezânın yüz kırk kîsesi evliye-i mezbûreden tahşîl ve bâkî dört yüz doksan yedi kîsesi an-nağdin hazine-i âmireden tekâmîl olundu. Ba'de zaman kapudâna olub doksan yedi (1097/1685-1686) evâsıtında kapudân iken umûr-ı deryâda mâhir ve kendüde iktidâr-ı mesâ'i-i meşķûre zâhir olmağla Edirne'ye da'vet olunub avâtıf-ı 'aliyye-i

pâdişâhânededen rütbe-i vezâret ile dil-şâd ve terceme-i âhîvâli ânifen bi't-tafşîl niğâşte-i kalem bedî'-i raqam kılınan Mûsâhib Muştafâ Paşa azlinden kapudânlık mansıb-ı vâlâsına is'âd kılındı. Şâhib-i zeyl takvîmü't-târîhü eş-şeyh el-ârif Şeyh Mehmed Efendi ibni's-şeyh Hasan el-Feyzi Şeyh zaviye-i Emîr Buḥârî 'aleyhi rametü'l-bâri taḥrîri üzere Tersâne-i âmire umûruna kemâ yenbaḡî nizâm virdikden sonra doksan dokuz Şevvâlinde (Şevval 1099/Ağustos 1688) Eğriboz muḥafâzasına irsâl olundu. Lakin Mevlanâ el-alîmü'l-fâzıl Mehmed Raşid Efendi merḥûm târîhinde der ki, vezâretle kapudân olan Mışırılı-zâde İbrahim Paşa donanmâ-yı hümâyûn gemileriyle boḡaza qarîb geldikde muḡaddemâ bi-fazlillâhi'l-aliyyi'l-a'lâ muḥâsara-i a'dâ'-i bedli'âmdan rehâ bulan Eğriboz ḡal'asına ṭop vesâ'ir mühimmat-ı lâzîme naḡil [149b] ve îsâli ve ḡal'a-i mezbûrenin ve taḥḥîrine mûte'allıḡ levâzımın tertîb u istikmâli içün tayîn olunub gönderilmişdi.

Evvel daḡı varub fermân olunduḡı üzere dâmen-i teḡayyüd u ihtimâmı ve teşḡîr ve ḡidmât-ı me'mûre bezl-i memâlik-i sa'y u tedbîr etdikden sonra avdete iḡdâm ve târîḡ-i sâl mi'e ve elf (1100/ 1688-1689) ile ferraḡ-fâl olub sene-i mezbûre şehr-i rebî'ü'l-evvelinin altıncı günü Seddü'l-baḡr ḡal'âsına geldini Devlet-i 'aliyye ṭarafına i'lam eyledikde Eğriboz ḡal'ası muḡâfazasına me'mûr olan vezîr-i mûkerrem diḡer İbrahim Paşa ile muḡtezâ-yı ḡirem ve iḡtiyâṭa i'tibâren ma'an ḡidmet-i muḡâfazada olmaḡ üzere gerü Eğriboz ḡal'âsına ircâ' olundu ve câh vâlâ-yı kapudânı Darî's-sa'âde Ağası Muştafâ Aḡa şefâ'atiyle eyâlet-i Van'dan ma'zûl olub ol vakitte Edirne şehrinde olan zıkr-i âti Ḳalaylıḡoz demekle meşḡûr el-Ḥâc Aḡmed Paşa'ya vezâret ile İhsân olundu. Yüz bir (1101/1689-1690) târîhinde rütbe-i şadârete Tekfûrdaḡlı Muştafâ Paşa azlinden Köprülü-zâde Fâzıl Muştafâ Paşa iş'âd olundukda sene-i mezbûre Cemaziyyel evvelinde (Cemaziye'll evvvel 1101/Mart 1690) Ḳalaylı Aḡmed Paşa ümerâ-i deryâ şıḡâyetleri ile azl ve Bozcaadasına muḡâfız ta'yîn ve tesyîr ve kapudânlık câh-ı vâlâsıyla şâniyen şâhib-i terceme İbrahim Paşa tevḡîr olundu. Baḡri sefîdi muḡâfaza idüp bu defa donanmayı a'dâya bi-faḡlillâhi teâlâ verdiḡi inhizâm zîb-i baḡş-i şâḡâyif-i erbâb ketâ'ib olmaḡın Edhem hâmeye irḡâ-yı 'inân olunmadı. Baḡr-i sefîdden gelüp târîḡ-i rûz-nâme-i 'âlem şâliḡ ve mi'ete ve elf ile (1103/1691-1692) mürtesim oldukda sene-i mezbûre şehr-i Rebî'ü'l-evvelinde (Rebî'ü'l-evvel 1103/Aralık 1691) Eğriboz muḡâfızlıḡı [150a] tevcîḡ ve maḡâmıyla

tercemesi âtî Yusuf Paşa terfih olundu. Bin yüz altı (1106/1694-1695) târîhinde taht-ı âlî-baht-ı Osmâni üzere dehri tebşîr ile şâbit senede bir târîh ile

Müjdeler afâka Sultân Muştafâ kıldı cülûs.
Böyle târîh-i cülûs yazusun âsım ehl-i nazm.
Geçdi izz ü ferîle o renge Sultân Muştafâ
Şad olub‘âlim-i zamîrî dediler târîh için
Ola dâ‘im ma‘delet-gâhında Sultân Muştafâ
Dîl-i gûnîde de nakş oldu lutfi böyle bir târîh
Vücûd-ı devlete Mehmed Muştafâ geldi.
Böyle resm itmiş kalem birle uţârîd-i adliyâ
Kıldı Sultân Muştafâ dâveri- devrân-ı cülûs
Cülûsu oldu Sultân Muştafâ'nın revnak-ı âlem

târîhleri mişdâkınca şah âlem hâzretleri cülûs buyurub bir muqaddem bi-kazâ‘illâhi te‘âlâ dehan-ı istîlâ-yı küffâra naşîb olan belde-i Saķız'ın istihlâşına ĳapudân âtiyü't-terceme Amuca-zâde Hüseyn Paşa me'mûr oldukda şâhib-i terceme daĳi ser askerlik nâmıyla ma'ıyyetine me'mûr oldu.

Târîhleri mişdâkınca ba‘de'l-feth ve'z-zafer Anaţoli eyâleti tevcîh olunub bin yüz dokuz (1109/1697-1698) târîhinde vâķi‘ senesine inhizâm-i küllîsinde Şadr-ı a‘zam Elmas Mehmed Paşa ile şehîd ve âzim kurb-gâh-ı rabb-i mecîd oldu. Def‘a-i ûlasında ‘ahd [150b] Mehmed Hân-ı Râbi‘de yirmi üç ay ve‘ahd-i Sultân Süleyman Hân-ı şânîde on ay ve def‘a-i şânîyesinde yine ahd-i Süleymani'de on altı ay ve ahd-i Ahmed Hân-ı Şânîde yedi ay bi'l-cümle def‘ateynde dört büçuk dû mâh ĳapudân-ı vâlâ-yı şân olmuşdur. Zamanında Murâd Reîs ve Hayreddin Paşa'yı gümhâh itmiş bir merd-i be-nâm idi. Şubbet ‘aleyhi sicâlû'r-rahme.

3.73.ZİKR-İ AHVÂL-I KALAYLI HACI AHMED PAŞA

ĳalaylıķoz demekle ma'rûf teberdâr el-Hâc Ahmed Paşadır ki Kayşariye ĳurâsından bir ĳaryede tevelüd idüp vaķt-i şebâba vâşıl ve neşv ü nemâ hâşıl etdikten sonra Asitâne-i sa‘âdete âzim ve teberdârân-ı sarây-ı atıķadan ammi Mehmed Aĳa vüsâţatıyla zümre-i teberdârâna dâĳil oldu. Bu vecihle şeb ü rûz-ı‘uhde-i teberâdâne lâzım olan ĳidemâta müdâvim iken sarây-ı hümâyûn cennet fezâ-yı Sultânîde

müşâhib ağalarından Yusuf Ağa hizmetlerinin hizmetine mülâzım olmuşdi. Ağay-ı müşârün-ileyhin yanında emekdârlık hasebiyle kesb-i ihtisâs idüp pâdişâh-ı mülk-i şiyem-i şehriyârî kerîmü's-sultân ibnü's-sultân e'l-ğazi Mehmed Hân ibnü's-sultân el-ğazi İbrahim Hân hazretlerinin uhde-i saltanat-ı 'aliyyelerinde darü's-sa'âdeti's-şerîfe ağalığı ile şeref-yâb-ı izz u 'alâ oldukda kahvecibaşılık ile beyne'l-akrân şöhet ü şân bulub taraf-ı ağay-ı müşârün-ileyhden mazhar-ı şunûf-i ekrem ve şakabaşılık ile şeref-mend-i ziyâret-i beytü'l-harâm olmuşdu. Ba'de'l-müdde ibtidâ bir tûğ ile Cidde-i ma'mûreye vâli ve bu takrîbiyle Koz merâmı kaşr-ı edbârdan hâli oldu, maḥall-i merķûmede mâl-ı firâvân peydâ etmeğin, ber-fehvâ-yı

Beyt:[151a]

Bülend-i himmet ve şâhib nazâr gerek adam

Ki himmetine göre olur adamın kaderi buradan

Rical-i devlet ile kerem-i ihtilât ve şâhib-i kelâmları ile irtibât hâsıl idüp bezl-i 'ubûdiyet ile vezâret rütbe-i celîlesin tahşîl ve ber muktezâ-yı lakab-ı Kâlaylıkoz levâzım haşmet u ziynetin tekmîl eyledi. Ânifen naşş-ı berârende-i şahâyif-i beyân kılındığı üzere Van Eyâletinden ma'zûl iken Mısırlı-zâde İbrahim Paşa azlinden bin yüz (1100/1688-1689) tarihinde kapudân-ı deryâ olub bin yüz Cemâziye'l-evvelinin dördüncü günü (4 Cemâziye'l-evvel 1100/24 Şubat 1689) ümerâ'-i deryâ şikâyetleriyle azl ile ta'zîr ve Bozcaadasına nefy ü tesyîr olundu. Bin yüz iki senesi evâsıtında (1102/1690-1691) Asitâne-i sa'âdetde da'vet ve Trabzon Eyâleti ihsânıyla düş iptihâcına ilbâs hîl'at olundu.

Ba'de zâlike Sivas Eyâleti tevcih olunub devr-i dâver-i devrân Sultan Ahmed Hân şânî 'aleyhi'r-raḥme ve'l-ğufrân da bin yüz dört târîhinde (1104/1692-1693) sadr-ı a'zam el-Hâc 'Ali Paşa şadâretinde vâki' sefer-i hümayûna gelmek üzere me'mûr olmuşken müşârün-ileyh el-Hâc 'Ali Paşa ma'zûl ve câh-ı şadârete sâbıku'z-zikr Bozoklu Bıyıklı Muştafâ Paşa mevşûl oldukda Eyâlet-i Sivas sene-i mezbûre mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzamının on beşinci (15 Şaban 1104/21 Nisan 1693) günü Maḥmud Paşa'ya ihsân ve şâhib-i terceme Ahmed Paşa Cezîre-i Kıbrıs muḥâfazasında kıyâm eylemek üzere fermân olundu. Mersûm şafaḥât-ı kütüb-i esâtir şikâat-i rüvât şahîḥatü'l-kelimât olduğu üzere imtidâd-ı seferden nâşi devlet-i Edirne-i mahrûsede müdet-i medîd ikâmet itmekle Hüseyin Paşa Asitâne kâ'im-makâmı naşb

ve ta'yîn olunmuşdu lakin bi-emrillâhi te'âlâ mahmiye-i cennet-misâl şehr-i ma'mûre-i İstanbul-ı bî-hemâlde müte'âkıben hân mân-sûz-i cihân [151b] olan harîkeler vukû'u kundâk biraşılmağdan neş'et itmek üzere semî'-i hümâyûna mevşûl ve bu hâlet-i zâhir hâl hâlde kâ'im-makâmı İstanbul müşârûn-ileyh Hüseyn Paşa'nın zabt u rabt-ı eşkıya huşûşunda tekâmül u tesâmühüne mahmûl olmağla bin yüz beş Saferü'l-hayrının evâhirinde (29 Safer 1105/30 Ekim 1693) mûmâ-ileyh Hüseyn Paşa Kıbrıs cezîresi muhâfazasına nakil u tahvîl ve şâhib-i terceme El-Hâc Ahmed Paşa İstanbul kâ'im-makâmılığıyla tebcîl olundu. Merhûm ve mağfûrun-leh ulemâ-yı Rûmun ercümendi Malatyalı Muşafâ Efendi-zâde Mevlânâ Mehmed Raşid Efendi târîhinde diyordur ki;

Bundan akdem Âsitâne-i 'aliyye kâ'im-makâmı naşb olunan vezîr-i mükereem Kalaylı Ahmed Paşa Âsitâne-i sa'âdetten vâsıl ve muqaddemâ Hüseyn Paşa kâ'im-makâmılığına vukû' bulan harîklar sebebiyle erâzil u eşkıyâ ahâlî-i İstanbullu kişvernehârî leşker-i encüm-i şûmar-i leyl-i zalâm istîlâ ittikten sonra mânend-i sühlefât hânelerinden baş göstermeğe değil rûzne-i yâmlarında nazzâreye hasret ve ol şeb-i rev havfindan cemâ'atle şelâtîn mağrib vü 'işâyı edâya cevâmî'-i şerîfelerde adem-i kudretlerinden nâşî bi'z-zarûrî bîm-i cân ve bedel-i rûh-i revân olan mal u mülkleri havfindan adem-i kudretlerinden beytûtet eyledikleri kemâ-hüve haqqühü kendüye itlâ'ı hâşıl oldukda leyl ü nehâr kendüye hûb u râhat ve asâyîşi harâm ve İstanbul halkını me'mûllarından ziyâde dil-âsûde-i huzûr u ârâm eyledi ve kefer u Yehûd tâ'ifeleri min ba'd evelki gibi elvân çukalar ve a'lâ libâslar ve semmûr kalpaklar ve sarı mest u pabuşlar giymeyub ve derûn-ı şehirde at ile gezmeyub siyah câmeler ve kırmızı ve siyâh mest ve pabuşlar giymek ve hamâma girdiklerinde ayaklarına [152a] na'lîn giymeyub ve ehl-i İslâmdan imtiyâz için ceres bağlamak üzere tenbîh, te'kîd ve fermân itdiği umûr-ı temşiyetinde gayet tehdid idüp gerek mevâd-ı mezkûre ve gerek harekât-ı'avâm-pesend ile memdûh cumhûr ve kâ'im-makâm-ı müşârûn-ileyhin mertebe-i şöhreti Şadr-ı a'zam Bozoklu Muşafâ Paşa hazretlerine bâ'is-i halecân-ı hâtır olub bu eşnâda bazı maşlahat-ı vakte binâ'en umûrunda müstakilsin azil u naşb-i vûkelâ-yı devlet u vülât-ı memleket yed-i isti'dâdına müfevvazdır deyü terbiye-i muqarrebân-ı saltanat ile taraf-ı âşafânelerine hitâben şâdir olan hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn dest-i intihâzına vuşûl olduğu sâ'at bi'l-cümle erkân-ı devlet muvâcehesinde kırâ'et ve cümleden evvel kâ'im-makâm-ı asitâne müşârûn-ileyh el-

Hâc Ahmed Paşa'nın azliyle kemâl-i istiklâlerini irâ'et eyleyüb tercemesi âtî Amuca-zâde vezîr-i mükerem Hüseyin Paşa-yı mesned-i kâ'im-mağâm-ı Âsitâne-i sa'âdete iş'âd ve selefî Ahmed Paşa-yı Diyarbekir eyâletiyle kurb u civâr-ı devletden tîrd u ib'âd eylediler ve kâne zâlîke fî şehri Cemâziye'l-ülâ li- hams ve mi'ete ve elf (Cemâziye'l-evvel 1105/Ocak 1694) sene-i mezbûre şa'bân-ı evâhîrinde firârî karındaşı 'Ali Paşa azlinden Bağdat eyâleti ile tebcîl ve Diyarbekir ile rikâb-ı hümâyûn kâ'im-mağâmı Silahdar Dâmad Osmân Paşa tezlîl olundu.

Devri Sulţan Muştafâ Hân-ı şânîde bin yüz yedi Rebî'ül-evvelinin evâ'ilinde (10 Rebî'ü'l-evvel 1107/19 Ekim 1695) Adana eyâleti virülüb Bağdad-ı Behiştabad muhâfazası 'Ali Paşa'ya virdi. Müverrih-i Bağdad Nazmi-zâde Gülşen-i Hulefâda derki mûma-ileyh Ahmed Paşa bin yüz beş Şevvâlinin evâhîrinde (29 Şevvâl 1105/23 Haziran 1694) Bağdâd-ı Behiştabad'a mahşûs-ı alây-ı cihân-ârâ ile Darü'l-İslâm'a dâhil olub eyyâm hükûmetlerinde Dicle ifrât ile tuğyân [152b] ve şahâyif-i kal'a-i Bağdâdı bir kâr-vâr ihâta itmekle elhak sedd ü bend müdâhil u mehâric-i cedâvil-i miyâhda mesâ'î-i meşkûreleri bedîd olmuştur. Bu eyyâmda paşây-ı müşârün-ileyhin askeri ve serdârı eşkıyayı urbânı kam' ve istîsâl için üzerine varub bi-emrillâhi te'âla münhezimen avdet itmeleri ile Arçe ve Simvat ve Benî Mâlik ve Remâhiye ve Cevâzir muğâta'aları elden çıkıp zâbitler gönderilmekten kaldı ve Benî Amîr Bey'i Abbâs dahî Şalbend ve Seyb ve Kudüs ve Mehâzili ğaret itmekle bir âyetullâh olan re'âyâları etrâf u eknâf olan sâ'ir kurâ vü kende perişan u perakende olmuştur. Kezâlik Başra Paşası Halil Paşa ile Mânî' beynlerinde cenk vâkı' ve Mânî' ğâlib gelmekle ahâli-i vilayetin şavâbdîdleri ile paşây-ı müşârünileyh mâl u tevâbi'ıyla Başra'dan hurûc ve vilayeti merkûmeyi şaki merkûme teslim eylediği peyâm-ı vahşet irtisâmı taraf-ı devlet 'aliyyeye vâşıl ve derûn-i ehl-i İslama envâ'i keder hâşıl oldu.

Mısrâ'

Mâ bâz be-kıssa-i hûdâyem⁴⁷⁵

Ba'de zâlik şâhib-i terceme-i müşârün-ileyh el-Hâc Ahmed Paşa Azak Kal'asını kefare-i Maskov bin yüz sekiz (1108/1696-1697) târîhinde muhâşara itdikte

⁴⁷⁵ Biz kendi kıssamıza dönelim.

imdâda isti‘câl ve kal‘ay-ı dest-i taşallüt-i a‘dây-ı bed fercâmdan tahlîşan bezl-i tâb u tuvân kudret ve îşâr-ı naqdîne-i gayret ve hamîyyet itmek üzere me‘mûr olub ‘azîmetde tevaqquf u emr-i müsâra‘ate imtişâlden tahallûf itmekin bi-kazâ‘illâhi te‘âlâ hısn-ı haşîn-i mezkûre yed-i istilay-ı dîn-i mübîne giriftâr olduğundan mazhar-ı gâdab-ı Pâdişâhî ve katl ü tedmîri bâbında Hatt-ı hümayûn şah-ı gerdûn-i penâhîşâdır olmağın bulunduğu mahalden faqat mühürdârı Halil Ağa ile firâr ve şehri [153a] Üsküdar’da yâr-ı kadîmi vâlîde hamâmcısı Hüseyin Ağa’nın hânesinde ihtifâ târikiyle mekûl ü karâr eyledi. Teftîş u tefeḥḥuş olunub illa getirölmek üzere pey-der-pey mü‘ekked evâmîr-i ‘aliyye şâdır olmağla kendüye müte‘allîk nice kimesnelerin menzîlleri basılıb kendüleri el-iyâzü-billâhi te‘âlâ zindânlara vâz‘ ve paşalarının nerede olduğın habîr vîrmek için eziyet u cefâ ve ol bî-haber bî-çâreler zebânı-i dünyâ olan hâş-yegân yedlerine virilub bî-günâh envâ‘i ezâyâ mübtelâ oldular lâkin merkûm Hamamcı Hüseyin Ağa mürâ‘î-i hukûk u meveddet bir zât-ı şâhib-i hakîkat ve bir muḥîb-i-i ehl-i hamîyyet olmağla paşâ-yı merkûm hânesinde bedeni içre rûh-ı revânî mânendi hıfz u hırasat idüb bi-kerîmillâhi te‘âlâ bâ‘îş-i hayâtı olmuştı.

Hâlet-i şadâretinde bu âdemiyete göre merkûm Hüseyin Ağa’ya ez‘âf u muzâ‘aaf kerem u ‘inâyet farz meşâbesinde bir madde iken ber-vech-i dil-hâh-ı mazhar-ı en‘âm u lûṭuf olmadığî mervîdir. Gûyâ bu kıṭ‘a-i garrâ Ahmed Paşa hakkında inşâ olunmuştur.

Mesnevî:

Kaçan âli-i makâma erse ednâ.

Kullağî sağır olur gözü â‘ma

Unudur göz göre yâr-ı kadîmi

İder belki aña buğz-ı azîmi

Ve’l-hâşıl iki seneden mütecâviz gûşe-i ihtifâde evkât-güzâr oldukdan sonra devletli sa‘âdetli işmet-nîşâb ve‘iffet-me‘âb vâlîde-i muḥtereme-i Sultân Muştafâ Hân dâmet ismetühâ ḥazretlerine nihânî arzuhâl itmegiyle anlar dağî nûr-i dîdeleri pâdişâh-ı cihân-penâh ḥazretlerine şefâ‘at idüp şehin-şâh-ı âlicâh ḥîzmetleride

Ve'l-kâzımîne'l-ğayza ve'l-âffine ani'n-nâs⁴⁷⁶

fehvâ-yı şerîfince şahâyif-i **[153b]** cürm ü takşîrine kalem-şevket raqam-ı afv-ı hıdiv-i cihân-bânî keşîde kılındı. Afvü cürmünü mütezammin hatt-ı hümayûn merhamet-maqrûn şâdir oldukda ihtifâ itdiği mezbûr Hüseyn Ağa'nın hânesinden taşra çıkup ber-vech-i tekâ'üd-i şâliş bilâdı şâlişe olan taht-gâh-ı kadîme mahrûse-i Burûsa'ya me'mûr olduğu vech üzere rıhlet ve Çekirge nâm maħalde iki seneden mütecâviz mekş ü iķâmet eyledi.

Raqam-zâde-i Gülün bedâyi'-i fikâr esâtîr-i müverihîn olduğu vech üzere

Fayık:

Râmî es-sehmi merâm oldu Mehmed Paşa

târîh-i ğarrâsı mişdâkınca bin yüz on dört senesi şehr-i Ramazânü'l-mübarekinin yedinci günü (7 Ramazan 1114/ 25 Ocak 1703) Daltaban Muştafâ Paşa azlinden şadr-ı vezârete Râmî Mehmed Paşayı âşaf-ı nejâd iş'âd olundukda hâline merhameten sene-i mezbûre Şevvâlü'l-mükerreminde (Şevval 1114/Mart 1703) yine vezâreti ibkâ olunmağıyla ten'îm u terfîh ve maqtûl-zâde vezîr-i mükerrem 'Ali Paşa azlinden Kandiye eyâleti gibi maşşûd-ı vüzerâ olan bir eyâlet-i mu'tebere tevcîh olundu.

Târîh:

Oldu Sultân-ı dehr Ahmed Hân

târîh-i matbû'î hesâbınca bin yüz on beş (1115/1703) târîhinde tahtı Osmâni üzere cülûs-i hümayûn Sultân Ahmedü's-sâliş vâki' olub Damat Hasan Paşa Nişancı Kavanoş Ahmed Paşa yerine şadr-ı a'zam olmuşdı. Mevlâna Râşid Efendi tahrîri üzere Darü's-sa'âde ağası Süleyman Ağa ile müşârün-ileyh Damat Hasan Paşa'nın beyinlerine bir husûsdan bürûdet düşüb Hasan Paşa'dan daħi tab'-i hümayûn-i pâdişâhi munħarif olmağla âyâ vüzerâdan Hasan Paşa'nın yerine istiħdâm olunmağla şâyân kim vardır deyü zamîr-i Sultânî halecân üzere iken ağa-yı müşârün-ileyh Kandiye **[154a]** Vâlisi Kalaylı Ahmed Paşa kadar vezîr olmaz deyü taraf-ı saltanatını vezîr-i mezkûre dâ'imâ terğîbden hâlî değil idi. Vâkî'â vezîr-i müşârün-ileyh ânifen

⁴⁷⁶ "Ve onlar öfkelerini yutanlardır (tutanlardır) ve insanları affedenlerdir." Âli İmrân, 3/134.

keşide-i kalem tahrîr olunduğı üzere bundan aḳdem Asitâne-i sa‘âdet kâim-maḳâmı olduğundan avâm-pesend nice harekâtı ilâ hâze'l-ân elsine-i nâsda mezkûr ve her kimi söyletsek Ḳalaylı Aḥmed Paşa gelmedikçe bu hane-i devlet-nizâm bulmaz deyü halk mâ beyninde ol maḳâma kemâl-i liyâḳatı olmak üzere meşhûr idi. Bi'l-âhare teveccüh kılub nâs-ı pâdişâh-ı alem-penâh Sultân Aḥmed Hân cem-i câh ḥazretlerinin daḥi teveccüh-i hümâyûnlarına bâ‘iş olub

Beyt:

Murâd idince müsebbib bir adamın kârin

Yed-i teşebbüsünü cüst-cû ider esbâb

medlûlunca Ḳozbekçileri ḥalîfesi olan vezîr-i mezkûr şenâkârlarından eski Aḥmed nâm bostancının yine muḳademâ ocaḳlarından matrûd ḳalyon levendlerinden İbrahim ki yine devri Aḥmed Hânında zaman-ı cüz’î mürûrunda Ḳapudân Paşa ba‘dehu şadr-ı a‘zam olan tercemesi âtî İbrahim Ḥocadır ol zaman ḳalyon levedlerinden olub mûma-ileyh Aḥmed Ḥalîfe ile beynlerinde ülfet daḥi

Mısrâ‘:

Muḥibb-i şâdıkı yeğdir kişinin akrabâsından⁴⁷⁷

mâşadaḳınca biraderinden ziyâde meyânlarında muḥabbet ve meveddet cârî olmağla vezîr-i mezkûru kimesne ḥabîr u agâh olmadan getürtmek üzere da‘vet-i ḥaṭṭ-ı şerîfini alub mezbûr İbrahim’i bir şeytiye ile cânib-i Baḥr-i Sefîd’e saldılar. Mezbûr İbrahim Emdâd bâd-ı muvâfık ile Girid cezîresine vâşıl olub ḥaṭṭı hümâyûn da‘vet-maḳrûnu vezîr müşârûn-ileyhe teslîm ve lisânen sipâriş olunan ba‘zı ḥuşûşları daḥi inhâ vü tefhîm itdikde bu emrin ketm u ihfâsı daḥi taraf-ı hümâyûndan tenbîh olunmuş mevâddan iken cezîre-i [154b] mezbûre vâlilerinin gidüp gelmeleri ahâlinin ma‘lûmu olmağla muḥtâc olmağla ḳādî ve müftüsü ve ekâbir a‘yânını keyfiyetden ḥaberdâr itdikden sonra vezîr-i müşârûn-ileyh ancak beş on nefer iç ağasıyla ihzâr olunan sefîneye süvar

Beyt

Stanbul’a şu denlü arzu var dilde ey Vecdî

⁴⁷⁷ Sadık bir seven kişiye akrabasından daha iyidir.

Uçardım mümkün olsa neyleyim bâl ü perim yokdur.

diyerek mütevecih-i Âsitâne-i sâ'adet-medârd oldu. Rüzgâr-ı muvâfık müsâ'desiyle birkaç gün içinde ya'ni sitte ve 'aşer ve ve mi'e ve elf mâh-ı Cemâziye'l-evvelinin yirmi sekizinci (28 Cemâziye'l-evvel 1116/28 Eylül 1704) salı günü İstanbul'a vusûl bulub geldiği peyâm-ı taze mezbûr eski Aḥmed vüsâatıyla Dâru's-sa'âde ağası Tavîl Süleyman Ağaya ve andan Sami'a-i Hîdîv kişver-güşâ mevsûl oldukda divân gününe müşâdif olub Vezîr Ḥasan Paşa Divân-ı hümâyûnda bulunmak ḥasebiyle Kozbekciler odasında bir miqdâr tevķîf olunub dîvan savulduktan sonra vezîr-i a'zam müşârün-ileyh Enişte Ḥasan Paşa âdet-i me'lûfesi üzere ḥalîle-i celîlesi 'ismetlu Ḥadice Sultân ḥazretlerinin Ayvân sarây kurbunda olan saḥil-i gıpta-fermâ-yı Ermene gittikde derḥal terceme-i aḥvâlî âtî ketḥüdây-ı bevvâbîn-i şehriyârı Veli Ağa bi'l-isti'câl sâḥil-i merķûmeye irsâl olunub mühr-i şerîf getirüldükden sonra pâdişâh âlem-penâhî mühr-i şadâreti şadr-ı cedîd müşârün-ileyh Aḥmed Paşa'ya teslim için ḥaş oda kaşrlarından hîdiv-i esbâk Ebû'l-cihâd fâtih-i dâri's-selâm Sultân el-gâzi Ḥân Murâd 'aleyhi rahmetü rabbü'l-ibâd ḥazretlerinin tarḥ-ı tab'-ı mi'mâriyeleri olan Bağdat köşkü nâm kaşrı bî-kuşûr ve dil-peziirini teşrîf buyurdular. Der'aķab şadr-ı cedîd-i ḥuzûr-ı pâdişâh [155a] sa'ide da'vet ve kendüye teslim-i mühr-i şadâret olundu. Mevlâna Râşid Efendi merḥûm târiḥinde der ki; Sübhânellâh vezîr-i mezbûr Ḳalaylı Koz El-Ḥâc Aḥmed Pâşa maşlahat vekâlet kübrâya ibtidâ Koz bekcileri tarafından sevk ve mevķıfı tahsin nüzûl ve bürûzu Koz bekciler odası olmak müşîr ḥükm-i yesûk olduḡu te'sîr lakab ve şöhreti izhar ve mukteżay-ı

El-elķâbü tenezzelü mine's-semâ'i⁴⁷⁸

iş'ar eyledi. Ve şadr-ı sâbık Ḥasan Pâşa ḥalîle-i celîlesi sultân müşârün-ileyhâ ile ber-vech-i tekâ'üd İznik mîd'e nefy ü iclâ olundu. Mûmâ-ileyh Aḥmed Pâşa şadâretine reîsü's-şuara Nâbi merḥûmun dediḡi tariḥdendir.

Tarih:

Aşîfâ Nâbi-i du'âgûyun

Virdi bu müjde ile ḳalbe cila

İmtidâd-ı zaman-ı devletine

⁴⁷⁸ Lakaplar unvânlar semâdan iner

Oldu dest ü dehânî vakf-ı du‘a
Fikr-i tarih için şadâretine
Olacak ğark lücce-i ma‘nâ
Geldi nâgâh-ı çarh-ı heftimden
Gûş idrâkine bu güne şadâ
Ki yorulmasın itdiler târih
Añâ sükkân-ı âlem bâlâ
Dediler ittifâkıyla tarih
Şadr-ı devlet mübarek o sana

Üç ay bir gün câh-ı vekâlet-i uzmâda pâ-y-dâr ve sene-i mezbûre Şa‘ban-ı şerîfin yirmi altıncı günü (26 Şa‘ban 1116/Aralık 1704) yerinde tercemesi atı teberdârdar Mehmed Pâşa karar eyledi. Vezîr-i ma‘zûl-ı mezbûrun âzürde-i cûd ve sitemi bulan ba‘zı şu‘ara

Mışra‘:

Azille dîvana zincîri kalaylattı yine

mışra‘ımı azline tarih düşürmüşlerdir. Ulema-i Rûmun ser-bülendi Mevlâna Mehmed Râşid Efendi ‘aleyhi'r-raḥmetü ve'l- ğufrân vezîr-i müşârûn-ileyhin sebep-i azlini ve makâmına mûmâ-ileyh Baltacı Mehmed Pâşanın bâdi-i naklini tarih-i bî-naẓîrlerinde bu vecih üzere tafşîl [155b] idüp der ki , Vezîr-i a‘zam Kâlaylı Aḥmed Paşa bundan aḳdem mühr-i şadâret ile teşrîf olundukta ne cevher taraḫa numûne olduĝun âfâḫa ta‘rif için hemtay-ı Hüseyn sâbî olan şâ‘ir Siḫir-sâz Yusuf Nâbi’nin

Kıt‘a

Nagehân birgün Kâlaylı Koz gelüp ola vezîr
Her gün dedi vezâret arzını eyler sikest
Ben dedim uşlandı.zirâ cerḫ-ı te’dib eyleyüp
Tertîb kılmaḫ gerekdir anı bunca ser güzeşt
Dedi bir dânây-ı kâr âĝah ve şaḫib-i tecrübe
Terbiyet-i nâ ehl râ çûn gerd-gân bir kûndest
Deyü keşide-i nazm itdiĝi neşidesi

Vâkı‘â min kehâneti’ş-şuara demeye eḥakk ve aḥrâdır ki vezîr-i mezbûr reftâr u güftârde kabâḥat-i nâ-fehimliğinden nâşi taraf-ı devlete taḥşil-i mezîd-i irtibat ve intisâb itmek fikr-i fâsidiyle ḥal‘-ı cenâb-ı Muştafâ Ḥânî’ya bâ‘is u cülûs-ü hümâyûn-ı sulţânîye sebeb u ḥadîş olan Edirne vak‘asında vuḳû‘ ve ḥudûs bulan umûr bi’l-mekâtibe benim re’y ve tedbîrimle şûret-pezîr olmuşdu deyü taḥmîl-i minnet-i iclâsa ictirâ ve bu kelâm-ı nefret encâmının ḳubḥ-ı vehcinin ve mulâhazasız kendi kendüye töhmet ḥiyânet iftira itdiğinden ḳaṭ‘ı nazar vüzerâ-yı ‘uzâmanın divân-ı hümâyûnda giydikleri ḳallâviye mu‘tâddan ziyâde teller çekdirmekle bir tarafa şûrete zer-beft ve dîbâ mişillü elbise ile kendin gûnâ gün kıyafete koyup muḡayir-i âde eniştelere müte‘addid yüzüklerle özge heyete girüp

Nazm:

Libâsı oldurur insanı bir şekl-i ḡarip ancak

Edâsı güldürür mevtâyı amma bundadır ḥikmet

beytinin fehvasınca maşadaḳ olmuştu. Taraf-ı hümâyundan gerek bi’l-vâsıta ve gerek bi’l-müşâfehe ol maḳûle eṭva Ebû’l-hevşâfe den [156a] ferâḡat itmek üzere ḡâḥ telmîḥ ve ḡâḥ

Beyt

Rumûz-i pend dili anlar ancak‘arif olan

Ḥimârına fehm eder es-selâmü‘aleykûmden

neşîdesince taşriḥ olundukta vezîr-i a‘zam olanların ḥaşmet vü libâsta sâ’ir vüzerâyâ iltibâsları revâ olmayup i’tibarda ser-efrâz oldukları gibi esbâb-ı ziynet u ḥaşmetde daḥi anlardan mümtâz olmak lâzıme-i şân-ı şadârettir deyü özür-ḥâhı-i kabâḥat ile tecdîd-i elbâs u ḳâḥat edup ḥükm-i maḳâm-ı şadâret ḥıfz-ı sūḡûr ve nazm-ı umûr cumhûrda bezl-i himmet itmek iken serâ-pa-yı evḳâtini tertîb-i esbâb ârâyışa ḥaşr etmişti.

Huşûşan sâ’ir evza‘ vü eṭvârı gibi umûr-ı din ü devlette daḥi televvün izḥâr edüp bugün mübâşeret itdiği emri ertesi bî-sebebe fesh u nesh itmekle berkâr-ı tamâma ve bir azîmetini encâma yetürmeyüp nizâm-ı kârḫane-i saltanatı herc-u merc ve irâd-ı devlet pür-izzeti

Mısra‘:

Yu ‘tî ve yemna‘ lâ bahlen ve lâ keremen ⁴⁷⁹

Yolundan ser-kâr-ı leyl ü nehârı olan tereffüh u tena‘umüne şarf u harç eyledi. Bundan mâ‘adâ vezîr-i müşârûn-ileyh mebâdi-i hâlinden beru neyl-i şadâret-i ‘uzmâya kemend-endâz arzûy-ı a‘mâl ve ihrâz mühr-i vezaret için ikbâl olmağla her kimki hem-bezm-i ülfet u şöhet olduysa vezîr olduğumda sana şöyle ikrâm ederim böyle ikrâm ederim sana şu manşıbı ve sana filân tımârı ve filân ze‘ameti veririm deyü hemyân arzularını nüķûd-ı meva‘id urķûbiye ile mâl-â-mâl edüp ihtiyaclarına temessükât-ı memhûre vermeğın peyâm-ı şadaretde gûş itdikleri sâ‘at havşala-i menâşıb-ı mev‘idelerine göre kapu düzüp bir alây eşhaş-ı behâyim-nihad-ı **[156b]** mevâ‘id-i mebzûle-i vezîr-i merķûme i‘timâd ile etrâfdan ulûf-hâr-ı lâf u güzâf olarak Asitâne-i şa‘âdet-i âşiyâne gelüp hayal-i muhal-i incâz ile paşakapusuna tağallup u zuhâm vermek ağaz eylediler . Lakin

Nazım:

Her dilber için sînede bir yaramı olsun

Netsun dil sevdâ zede bin pare mi olsun

muķtezâsı üzere bu kadar va‘id-i bî-şümâre encâz-i nâ-müyesser bu denlû halka menâşıb-ı ma’dûde-i devlet kifâyet etmeyeceğı emr-i muķarrer olmağla murâdlarına vâşıl olmak değil

Mısra‘:

Yâ reh güzârına varsak selâm alınmaz mı

diyerek câmi‘ ve divâna ol elbise-i denk âmîz ile mânend-i dîvâne çıkdıkça güzergâh-ı azîmetinde pîş-nişin-i şufûf-i sâil olmağla kâ’îl olmuşlar iken mu‘âyene-i dîdâre dağı nâ’îl olamayup âķıl u dâna olanları ye’s-i küllî ile dâr u diyârlarına rac‘-ı ķahķarî ve kimi mağmiye-i nâşnûde mu‘adil-i İstanbulun esvâķ-ı vâfiyesinde

Nazım:

Ah kim bir sipâhi dildârı

Beni itdi zoķâķ silâhđarı

⁴⁷⁹ Verir ve men‘ eder ne cimriliğinden ve nede cömertliğinden (Verdiğini cömertliğinden, vermediğini de cimriğilinden dolayı yapmaz)

diyerek seyr-i serîriye derkâr oldular. Ve ol gürûhun zurefâsından ba‘zıları daği bir takrîb ile huzûruna girup eşnâ-yı mükâmelede

Nâbi

Naķîzadır sana şebker-i dîlk-i deym-i Nâbi

Aceb bu sözden o mâh tamâm alınmazmı

fehvasınca‘alâ tarîkı'l-kinâye elhamdü lillâhi te‘âla devletinizde falan rütbeye neyl u vusûl ve bâb-ı devlete duhûl ile

Mısra‘

Dünyay-ı denîden hele kâm aldı bu gönül

neşîdesince va‘d-i cemîle-i sâbıkanız üzre bir vefķ-ı hâtır-hâh-ı nâil-i vişal şâhid-i merâm olduk dediklerinde âķıl u dânyayı bu kelâm âteşin ğarķ-ı arķ-ı şerem-sârî edeceğı bî-iştibâh iken düstûr-ı merķûme hilaf-i va‘dden humretü'l-vech rütbeleri‘arız olmadığından ma‘ada [157a]

Mısra‘

Kerîm va‘dede hulf eylemez dilâ aşla

mezmûnunca biz daği incâz-ı vâ‘d itdik. Allâh mübârek eyleye. Şimdilik bu güne kanâ‘at edin. İnşâallâhu te‘âla devlet-i ebed-peyvend-i pâdişâhide an ħaribi'z-zamân himmet-i aşafanemiz berekâtıyla daği a‘lâ rütbe ile kâm-rân olursuz deyü cevap verdikçe anlar daği ğirîbân-ı şabr u ârâmı târac edup düstûr-i mezbûr-i divâne şu‘ûrun bu güne kelimât-ı cünûn ħarekâtına bi'z-żarûri ħahkaha-i istihzâ ile muķâbele ve birbirleriyle

*Sübĥâne ĥâlîķu'l baķar alâ sûreti'l- beşer*⁴⁸⁰

deyü mükâleme ederlerdi. Ve sarâyında divâna çıķdıķça ekşer ħarekâtı divâne mânendi olup maĥmiye-i İstanbulun Yediķulleler ĥâricinde vâķi‘ debbâĥĥânede olan eşnâf beynlerinde bir ĥuşûşdan münâza‘a vâķi‘ huzûr- ı vezîr-i merķûme arzuĥâl itdiklerinde Yediķulle nâ‘ibine buyur deyü tezkereci efendiye ĥitâb ve ĥaşin fûrûşlar

⁴⁸⁰ İneğı insan sürteinde yaratan Allahı tesbih ederim.

ki beyne'n-nâs tâcir dedikleridir. Anlardan dibekci eşnâfı gitdikçe şahtiyân vahşîni küçülttüler ve daği bahâları daği gün be gün vefret üzere deyü bir rûz-ı dîvânda teşekkî itdiklerinde tacirlere hemşehriler vilayetinize mektûb gönderin. Şahtiyân tohumunu vaktiyle ğars etsünler ki hîn-i neşv u nemâda güc gerek olmaya. Eğer bu husuştan ötürü bir daği sizden teşekki ederlerse dest-i pâkizi penpeden dûhte sikkin ile kaţ' idüp sizi Niğde'de küreğe veririm deyü rûy-ı ğağab gösterup'itâb etmiş. Hülâsa-i kelâm ve fezleke-i merâm düstûr-ı merķûmun mesned-i şadârete kudûmünden ber meşhûd u manzûr olân ihtilâl-ı akl ü şu'ûru taraf-ı şaltanatı demâ-dem bî-huzûr itdiğinden [157b] nâşî dâver-i devrân u Süleymân-ı zamanı

Limünşi'îhi:

Ĥazret-i şâh cihân u kâm-yâb

Ya'ni Sultân Aĥmet âlî-cenâb

Ĥazretleri ânifen naķş-ı şahayif-i beyân kılındığı üzere vezîr-i mezkûrun medĥ u şenâsında ıtınab-ı kelâm ve Buzurc-u mehr'den a'ķal u Aşaf-i Süleymanîden erşed olmak üzere uşûl-i medĥinde terânekeş olup hüseyinî perdesinde terennümât sitâyişinde âġâz-ı maķâm idüp Ĥalaylı kadar vezîr olmaz. Kârĥâne-i devlete nizâm verebilirse ancak Ĥalaylı Aĥmed Paşa verir deyü ta'rif u ĥatır-ı hümâyun bu vechle taraf-ı şadr-ı merķûme müncezeb olup mesned-i şadârete bâ'îş-i teşrîf olan daru's-sa'de aġası uzun Süleyman Aġaya:

Mısrâ':

Gördün mü ey felek bize verdiğin âsafîyi

mazmûnunu iş'âr u bize erşed u 'âķıl deyü sevk u ta'rif itdiğin âdem-i mecnûn-ı la ya'ķıl çıķdı deyü serzeniş ve'îţâb buyurduklarında henüz aĥvâl-i âlem gereği gibi nizâm u intizâm yâfte olmamıştır.

Mısrâ':

Terbiyetle âhen-i nâ-baĥta cevherdâr olur

deyü cevâb-ı bi-mesâs verdikten sonra şadr-ı merķûmun terbiyesi terceme-i aĥvâli âti Baltacı Meĥmed Pâşaya sipâriş ve ihâle olunmuşdu. Fi'l-ĥaķîķa merķûm Süleymân Aġa'nın, Ĥalaylı Aĥmed Paşayı

Li münşi'îhi:

Şehriyâr-ı bahr u ber Hâkânı İskender zafer

Pâdişâh nâmûr Hân Ahmed Maḥmud seyr

Hâzretlerine sevk u ta'rifi Ahmed Paşa'nın rüşd u akıl şahibi kimesne olduğundan olmayup şadr-ı sâbık enişte Hasan Paşa ile beynlerinde burûdet bulmağın ancak kendinin zevâl-ı devleti havfından idi ki şadr-ı şahâyifde işaret olunmuştu. Bu defa cânib-i cenâb-ı pâdişahiden mu'ateb olmağla bîm-i ser u devletinden

Li-münşi'îhi:[158a]

Şehâ encüm kıyâs etme felekde leyl-i fırkatde

Li-münşi'îhi:

Yânan ahım odundan âsumân üzere çerağmıdır

neşidesince kendi çerağ maḥşûsu olan Teberdâr Mîr-aḥûr Meḥmed Ağa'ya nihânî da'vet idüp Şadr-ı a'zam Ahmet Paşayı bir vefk-ı rızay-ı hümâyûn harekât-ı 'akılâneye sevk u terğib itmek huşûsu kendiye tavşıye vü telkîn ve kapudânlık gibi bir câh-ı rafî'a ile kâm-bîn kılındı. Lâkin fuzelâ-yı muverrihinin nüveyri mümânidi Mevlâna Râşid Meḥmed Efendi târihinde kalem-i feşâhat-ı mürtesim ve Gülün bedâyi'-ı raḳam birle bu vechle naḳş-i berârende-i şahife-i taḥkik olur ki teberdârlık takrîbiyle muḳtezay-ı cinsiyet üzere vezîre ḥayr-ḥâh olmak mülâhazâ buyrulân mîr-aḥûr-i kebîr Meḥmed Ağa vezîr-i a'zamı ḥarekat-ı mu'tedileye sevk u terğib itmek zımnında Çerkes Silâhdar 'Osmân Paşa'azlinden kapudânlık gibi bir cah-ı vâlâya dest-res bulmağa kâni' olmayup andan daḥi der'aḳab câh-ı rafî'a-i şadârete irtikâ sevdâsıyla peşince vucûd-ı vezîri istiṣkâl ve bu maṭlab-ı a'lâ taḥşîline ve bu maḳşad aḳşâ-yı vüzerâ olan rütbe-i 'aliyye neyline tarḥ menşûbe-i ihtiyâl etmeğe başladı. Vezîr-i şâfi zamir aslâ bu ma'nâdan agâh vü ḥabîr olmayup belâheti tamâm ve rüşdi nâ tamâm bir zât olmağla ocâḳdaşım ve ḥayır-ḥâhımdır deyü mîr-aḥûr-i mezbûr Meḥmed Ağayı kendüye maḥrem esrâr ittiḥaz itmekle her şeb tarîḳa-i terk teklîf ile görüşölüp cenâb-ı pâdişâh-ı âlem-penâhî ne gûne hareketden ḥaz ederler ḡayr-ı maḥzûz olurlar deyü su'al itdikçe ḥilaf-ı rızay-ı şehriyârî olan ef'al-i nâ şâyeste ve bî-

pesendîdeyi re'y-i hûmâyûn olmak üzere ta'lim u ğayr-i marziyye harekâtı tefhîm ederdi.[158b]

Vezîr-i sâde dil dahî ol evzâ'-ı nâ-pesendîde tahşil-i rızay-ı hıdiv-i cihân-penâhî dâ'iyesiyle takdim itdikçe şehriyar hüceste hazretleri sübhânellâh bu adama nuşh u tenbîhâtımız mü'essir olmak değil etvâr-ı bed heyhârında sebb-i 'inâd ısrâr olunur deyü mîr-ağûr-ı mezbûrun istifsâr olundukta şûret-i humk u belâhiden nihâl-i mekr ü ihtiyâle bürk u şah virüp sû-i hâle vezîr-i nakl ve inhâde şu'bede kârlıklar gösterdi. Cihângîr Şâfi Zâmîr Hazretleri ağay-ı mezkûrun sözleri kendü çerağ nüvâ fûrûhteleri olmak takribiyle taraf-ı hûmâyûna şadâkat u ihlâşına ve vezîrin ocağdaşı iken aña tarafdarı olmaması kıbel-i şaltanata olan ihtişâşına haml buyurmalarıyla vezâretle kabudânluğ ihşan buyurmuşlar idi. Ağay-ı merķûm kapudân oluncaya değin mühr-i şadâreti kendüye tahşil için Şadr-ı 'azam Kâlaylı Ahmed Paşa'nın maķâm-ı şadâretten izâlesine yalnız kendisi tertûb-i esbâb mekr u hîleye derķâr olup eğerçi muķaddeme-i maķâm-ı vekâlet olan kapudânlık mertebesine dest-res bulunmağla huşûl-i netîce maķşûd-i nev'an şûret-nümûn oldu. Lakin şeref-i muhâtabe-i padişâhiden dûr olup ve dârus-sa'adeti's-şerîfe ağası sabıkuz-zıkr Uzun Süleyman Ağa dahî kendünün ne muhîl ile nümâ olduğun bildiğinden mâ'adâ vezîr-i a'zamın ağay-ı merķûm tarafına ğayetü'l-ğaye perestişkarlığından menâfi'-i meclûbe-i devletin hazz-ı evfâsı kendüye teveccüh ve âşaf-ı sebükruş ve kürk menşî zîb-u züyûrla tezeyyûn u tereffüh etmede iken rûy-i temettu'una küşâde olan bâb menâfi'î sed ve öyle bir havadâra havale-i dest-red etmeyeceği zâhir [159a] olmağla kapudân-ı müşârûn-ileyhin teberdârlığı eyyâmında dahî şûret-i hamâķattan hîleķârlık de'b-i kadîmi olmak takrîbiyle vaktinde yazıcı bulunan 'Amr ve Zeyd havf-i mekr u kîdinden nâşi ğâh tahşil-i emvâl-ı evķâ'f ve ğâh tahrîr-i re'âyâ-yı etrâf diyerek hizmet bahânesiyle tard ü ib'âd oluna gelüp yine ol maķûle bir iş ile Haleb'e vardıkta hâla mîr-ağûr-i evvel olan Osmân Ağa Halep Muhaşşılı bulunup beynlerinde ülfet u huķûķ ve ağây-ı mezbûr vezîr-i a'zamın mebâdi-i şadârette kethudası Halil Ağa Kandiye'den gelince vekîl olmuşken büyük mîr-ağûrluķla aşâletten mahrûm olduğü içün taraf-ı âsafiye derûnunda niyyet-i küfrân u 'uķûķ olmağın kapudân-ı mûmâ-ileyh hâtırında cây-ğîr olan râz ser be mührü ana bâz ve sermaye-i esrârına anı inbâz itdikte mîr-ağûr-ı merķûm Osmân Ağa fırsat-ı ğanimet bilüp eğer taleb-kâr olduğun mühr-i hûmâyûn şadârete dest-res müyesser olduğta beni kethudâ naşb edersin. Hem

bu huşûşun huşûlune vesîle olacak esbâb-ı tertîbinde şûret-ı mekr u hîleye temessül
ve hem sana eslâfdan efzûn-ı mal peykerân cem‘ etmeğe tekeffül ederim deyüp
kapudân-ı merķûm dâhi va‘d-i ekîd ve‘ahdini eyman u ahlâf ile te’kîd eyledikten
sonra‘Osmân Ağa enbân-ı mekr u tezvîri ser-nigûn idüp

Mısrâ‘:

Şeytâne deyü râķib papuç giydirebilir

mısrâ‘ına mâ-şadaķ olmağla bu maddede iptidâ lâzım olan vezîrin maķâm-ı
şadâretinden izâlesi ve şânîyen mühr-i hümâyûnun haşren size tevecühü içün tab‘ı
hümâyûn şehriyari Giti sitânın tarafınıza ihâlesidir hele azl ü teb‘îd ve vezîr-i emr-i
yesir ve Şeyhul-islâm Alî Efendi Hâzretleri ve darüs-sa‘de ağasını kendüden tenfir
[159b] ile huşûl pezîrdir. Lâkin maķâm-ı şadâretin size inhişârı vezîr-i a‘zam töhmet
ikâz-ı fitne ile ihtimâm olunup cenâbınız bir keşîde-i taraf-ı salţanat olmaķ hasebiyle
me‘mûnül-gâ‘ile-i fikr-i fesâd olmaķ üzere taraf-ı hümâyûna ilkâ olunmaķ gibi fi'l-
cümle tekellüf ihtiyârından lâ büddür. Vezîr-i a‘zam ise mesmû‘umuz olduğu üzere
huşûr-ı hümâyûnda birkaç defa Edirne vaķ‘asında zuhûr eden emr-i fitneye ve
şevketlu pâdişâhımızın cülûsuna bi'l-mukâtebe benim re‘yim bâ‘iş olmuşdur deyü bu
kelâm-ı kabâhat encâm ve hıyânet-ķarîne cesâret etmeğiyile bu defa töhmet-i ikâz-ı
fitne ile ittihâm olunsa derhal itimâd olunacağı bî-iştibahdır deyüp şikâr-ı naķcîr
murâd içün böyle bir dâm-ı mürdüm-i ķari ķurdular ki vezîr-i a‘zam bundan aķdem
aşr-ı salţanat-ı Mehmed Hânî de medîd-i darü's-sa‘adet-iş-şerîfe ağası olup bu esnâda
ber-vechi tekâ‘üd Mısır-ı Kâhire‘de muķîm olan

Li-münşi‘ihi:

Haris-i darü's-sa‘ade Hâzret-i Yusuf Ağa

Kim azîz-i Mısır ihsan etmiş anı kibriyâ

Rûh-ı hâtem'dir ki lütfunda boynu bağlı ķul

Bermekîler bâb-ı en‘âmında abd-i bî-riyâ

neşîdesine mazhar olan şîr-pîşe-i sehâ meşhûr-i cihân Yusuf Ağa’nın
teberdârlığından kâm-kâr olmaķ mülâbesesiyle huķûķ-ı dîrîneye ri‘âyeten ve
veliiyyü'n-nimetliğine i‘tibaren yine darü's-sa‘ade ağalığı içün da‘vet itdirecektir deyü

elsine-i nâsa havâdiş virüp bu haber-i melâl âveri gitdikçe intişar ve derûn-ı sarây-ı cennet-fezâ-yı hümayûnda iştihar bularak hâlâ ağay-ı dârü's-sa'âde

Li-münşi'îhi:

Ol Süleyman ismi ve âsaf-ı Rüstem Edhem-şîm

Hzret-i ağay-ı vâlâ câh u kadr u yemm-i kerem

naẓm-ı ğarrâsına mâ-şadağ olan Tavîl Süleyman Ağanın daği resîde-i sem'-i dil-penâhî olduğa şâhıb-i devlet hâzretleri dikmede Yusuf [160a] Ağa'yı bize tercîh etmezler. Zirâ câh-ı rafî'a-i şadârete irtikâsına bezm-i şenây-ı cemîlemiz bâ'îş olduğu ma'lûmlarıdır. Eğerçi

Li-münşi'îhi:

Dedi ol hâzreti maḥbûb-i ilâh

İttekî şerra men aḥsente ileyh ⁴⁸¹

Emr-i şerîfî mûcebince mücerrebân-ı ahvâl-i âlem olan uḳalâ

Nazım:

Meşeldir ḥâce-i kevn ü mekândan

Kime kim iyilik etsin şâḳî andan

demişlerdir. Lakin beynimizde bürûdete bâ'îş ve bu rütbe iyiliğe muğâyir kemliğe sebep u ḥadîş olacak bir madde vukû' bulmadı deyü bu söze vücûd vermeyüp eğerçi hayli celâdet gösterdi lâkin kendü teberdârları lisânında âvâzenin imtidâdı "*men yesma' yaḥillü*"⁴⁸² mûcebince vezîr-i a'zam tarafına olan ḥüsni-i i'timâdına ḥalel virüp neylîm muḳaddem ḥaḳḳında taraf-ı hümayûn-ı hâzret-i pâdişâh rub'-i meskûne azîm sitayiş u şenâ etmiş bulundum. Şimdi ḥılaḫın söyleyem arz-ı nefsime ḥaml ile bilki i'timâd buyurmazlar deyü tereddüd üzere vaḳt-i fırşata çeşmedâr-ı intizâr iken bu eṣnâda şeyḫul islam

Li-münşi'îhi:

Bu ḥanîfe aşr ya'ni şeyḫü'l-islam kim odur

⁴⁸¹ İyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın. (Hadîs-i Şerîf)

⁴⁸² Kimki işitirse hâlel (zarar) verir.

Hem sümmiye bâbü hısn-ı ilim ve hem âlî-makâm

Müftiyü'l-enâm 'Ali Efendi Hazretleri ise aşlında vezîr-i mezbûrun mesned-i şadârete i'tilâs istişvâb etmediğinden mâ'adâ pey-der-pey zuhûr eden evzâ'-ı ğaribesinden ıztdırâb üzere olduğunu kapudân-ı mezbûr Baltacı Mehmed Paşa teferrüs etmeğin beynlerine daħi ziyâde tefriķa vü bürûdet ilkâ itmek için ol hilâlde meşel-i ahmak min hebennaka mağrabı olmağa şâyân olan vezîr-i a'zam belâhet-şîme gelüp şeyhü'l-islam efendi tarafından hilâfınızda ve hâlâ izâlesine sa'y u ikdâm ve makâmınızla ğaliba Çorlulu 'Ali Paşa be-kâm itmek şadedinde cehd-i mâlâ kelâm üzere [160b] olduğunu haber aldım. Ve tarafınıza olan sıdk-ı hulûs ve taviyyetim muķtezâsınca sizi bu maddede âġâh eyledim. Eġer muķaddemce tedârîken görmeġe isti'câl etmez leşker ġuş-zedim olduġu vech üzere ġâlibâ bir iki ġün tarafından mesnedinizden infişâliniz maħal-i iştibah deġildir. Çeraġ-ı hâs bâhirü'l-ihlâşınız olduğumdan bizi daħi ġarib ve veliyyi'n-nimetliğiniz ġasebiyle peder-i maderimiz gibisiz sa'âdetlu Sultânım ġazretlerinin şadâretten ihlâsıyla cümlemizi yetîm ķorsunuz deyü ab-ı peyâz nifâķ ile şaħte giryeye.insicâm göstermekle vezîr-i şade dil

Nâbî:

Serşek çeşmine ehl-i nifakın i'timad etme

Esasi bir binânın reşh-ı âb-ı olsa metîn olmaz

mazmûnundan ġafil bu kelim-ı mekr encâma vucûd virüp paşa kardaş yine bu bâbda re'y ü tedbîr senindir. Her nice mûnasip görürsünüz öylece ġareket edeyim deyü niyâz-mend olduķta hemân bu eşnâda

Li-münşî'îhi:

Kişi her demde işinin eri olmak ister

Elinde fırsat var iken kârına sa'y et durma

huzur-ı hümâyûn ġazret-i pâdişâh rub'-i meskûne varup şeyhü'l-islam efendi için erbâb-ı baġy ü fesâd ile bir fitne tahrikini murâd itmek üzere inhâ u i'lam ve azl u tebdîline ilhâh u ibrâm edersiz deyü ilâm eyledi. Vezîr sâde dil ve mekr u ġiyel-i a'dadan ġafil daħi dârü's-sa'ade aġası tarafdarım ve kapudânpaşa maħrem esrarım olup Mîr-ahûr Oşmân Aġa ise kendü çeraġ ġaşşım olmak ġasebiyle taraf-ı saltanatda

câsûs ihtiyârım iken binay- cah-ı devletim ve esâs kişver-i şadâretim tobb-i felek kûb-i havâdisden rahne-gîr Ve Şeyhü'l-islam Efendi hakkında her ne arz eder isem eşer-i nâ-pezîr olmak muhtemel değildir. Zu'm-i fâsidiyle bî mehâbâ huzûr-i fâ'izü'n-nûr

Mısra' :

Şah-ı zîşan Ahmed-i Hâne yüz sürüp[161a]

şeyhü'l-islâm efendi hakkında kapudân teberdâr Mehmed Paşadan ta'lim itdiği müfteriyâtı takrîr eyledi şehriyâr kadirdân u erşed

Mısra'

Ya'ni Sultân Ahmed emced

Hâzretleri vezîr-i a'zâmın kelimât-ı mezbûresi garaż-âmiz olduğun tefrîk u temyîz buyurup izâh-ı hakikat-i hâl için bu haberi sen kimden işittin deyü pençe-i mu'âraza-i şehriyârî girîbânın düşürdükte vezîr-i süst-tedbîr taraf-ı hümayûna her ne arz edersem bilâ tereddüd karîn-i müsâ'ade-i kabûl olur i'tikâdında olup kendiden taşhîh-i nakl olunacağın bilmediğinden lisân-ı ifâdesine le-künthe te'allemtüm ârız olup hezâr telâş u ıztırâbdan sonra beyne'n nâs meşhûr ve mütevâtir deyü cevâb-ı bî-mesâs vermenin hele var gıyûruna vukûf-ı tahşîl eyle deyü def'i meclis buyruldu. Der'akab Darü's-sa'âde ağası merkûm Uzun Süleymân Ağa huzûr-ı hümayûn hıdiv-i kâm-kâra girdikte Paşa bana şöyle bir kelâm-ı bî-ma'na söyledi bu şadedden senin daîhi haberin var mıdır deyü su'âl buyrulduktâ ağây-ı müşârûn-ileyh mârû'z-zıkr nifâka i'timâden vezîr-i a'zâmın 'atebe-i 'aliyye-i saltanattan teb'îdine bir vesîle edâ idüp dururken dest-i cüst ü cûsuna böyle bir ser-rişte-i güftâr girdiğın gördüğü sâ'at semend gamz ü nifâkın'inânın itlâk idüp hâşâ şevketlü pâdişâhım bu sözler iftirây-ı maḥẓ u maḥẓ iftiradır müftî faziletlü es-Seyyid 'Ali Efendi dâ'ileri eben'an ceddin ḥayır-ḥâh-ı din u devletiniz olduğu maḥall-i iştibâh değildir'ahd-ı saltanatınızda maḥşad-ı akşây-ı'ulemâ olan meşîḥat-ı islâmiyye nâ'il olduğundan dâ'imâ'arz-ı pâdişâhânelerini şıyânet üzeredir zümre'-i'ulemâdan bir adam ki bir sultân-ı zîşân ḥazretlerinin himmet-i vâlâ nehmet-i hümayûn hıdvâneleriyle riyâset-i'ulemâ rütbe-i [161b] refi'a ve meşîḥat-ı islâmiyye mesned-i münî'asına i'tilâ idüp himmet-i iḥsân u iltifâta mazḥar ve ol devlette min külli'l-vucûh muvaḥḥır iken vedâsında ânınçün daîhi ne gûne ricâ vü mübteḡa vardır ki hâşâ şümme hâşâ kâfirî'n-ni'aim

olmaklığından tehâşi etmeyüp hasire'd-dünyâ ve'l-âhire olmağa rızâ vere deyü bu muḳaddemâtı tertîb ve alâ mâ hüve'l-vâḳi' Şeyhü'l-islâm Başmaḳçı-zâde faziletlü es-Seyid 'Ali Efendi'yi bir ḳat daḫi şenâkâri ile terḡib itdikten sonra şaḫâyif-i hüccet-i maḳsûdu bu güne imza eylediki inâyetlü pâdişâhım vezîri a'zamın müftü efendi dâ'ileri ḫaḳḳında bu maḳûle iftirâya cesâret etmesi *Allâhü a'lemü bi's-şavâb*⁴⁸³ kendinin ba'z-ı ḫiyânetini rikâb-ı müsteṭâbınıza inhâ eder deyü tehâşi eylemekten nâşi olmak gerektir. Ben ḳulun bu aḫvâli ḫafiyeten cüst ü cü idüp şevketlü inayetlü efendime ḫaḳîkat-i ḫâli ifâde edeyim deyü lâ li-ḫubb-i alâ Şeyhi'l-islâm es-Seyyid 'Ali Efendi'nin taḫrîk-i fitne töhmetinden berî'ü's-sâḫa olduğuna şehâdet zımnında ḫilâf-gîr-i ṭaraf-ı vezîr olup tafşîl-i terceme-i aḫvâli te'lifâtımızdan Ḥadiḳatü'l-vüzerâ zeyli Gül-i Zîbâ nâm risâlede keşîde-i silk-i sûtûr-i şaḫâyif-i beyân ḳılınan şadr-ı sa'id merḫûm Damad İbrahim Paşayı şehîd ol vaḳitte müşârün-ileyh Uzun Süleymân aḡanın yazıcısı bulunmaḳla der-aḳab şeyhü'l-islâm efendiye irsâl ve vezîri a'zam kendileri ḫaḳḳında rikâb-ı hümayûn-ı ḫazreti pâdişâh rub'-ı meskûne şu maḳûle ba'z-ı müfteriyât irâd eyledi. Lâkin ḳat'a ḫâtırada olmasınlar bu güne kelimât ḳibel-i saltanattan ıṣḡâ olunur ma'na deḡildir deyü ḫaber-i teselliyet ile şadr-ı a'zam ḫaḳḳında derûn-i şeyhü'l-islâmîye [162a] daḫi ikâ'-ı keder u infi'al eyledi Vezîri a'zam ise şeyhü'l-islâm efendi ḫaḳḳında irâd itdiḡi kelimât-ı bî-mesâs bî tevaḳḳuf ḳarîn-i ḳabûl olur ḳıyâs ederken teḫallüfi nihâd-ı televvün mu'tâdına vesîle-i envâ' bîm u herâs olmaḡla zu'münce maḫrem-i esrâr nihâni ittiḫâz itdiḡi Ebü'l-Ḥîl Ḳapudân Mehmed Paşayı çağirtıp naḳl-i mâ cerâyı ḫâl eyledikte cenâb-ı pâdişâhi sen bu ḫaberi kimden işittin deyü su'âl buyurduḡlarında niçün yeniçeri ocāḡından işittim deyü nüfûz-ı kelâmınızı müceb olur ṭarafa teşebbüs eylemediniz bâri yârın vârib ocâḳ ṭarafından mesmû'unuz olmak üzere cevap viriniz benim ocâḳ ricâlinden dostlarım çoktur ṭaraf-ı hümayûndan su'âl daḫi olunsa bizi taşdîḳ ederler deyü her ne ta'lîm itdi ise ḫayır-ḫâḫımdır deyü i'tikâdıyla ertesi yine kemâl-i cenûndan ḫuzûr-ı hümayûn pâdişâh giti-sitâna raḫsûde ḳılup niçün Şeyhü'l-islâm Efendi ḫaḳḳında irâd itdiḡim kelimâta i'tîmad buyurmadınız ḫâlâ dünkü gün yevm-i erba'a olmak ile ziyâret-i mu'tâde içün yeniçeri ocāḡı ricâlî geldiklerinde müftü efendi ba'z-ı ṭâ'ife-i bâḡiye ile taḫrîk-i fitne vü fesâd içün nihâni ittifâḳ ve ittiḫâd eylediḡin irâd idüp bizler böyle pâdişâh-ı âlem-penâḫ ḫâyini olan kimseyi istemeziz dediler dediḡinde ḳibel-i şehir-i

⁴⁸³ Doğruyu en iyi Allah bilir

yâriden müsâ'ade-i ma'îlûbe zafer bulamadığından mâ'adâ vezîri a'zamın müftü efendi hakkında irâd itdiği kelimât kizb-i şarîh olduğu zâhir u nümâyândır lakin mebâd-i ümerâ dîni temşiyet sevdâsıyla gerçekten yeniçeri ocâğını tahrîk etmek gibi nizâm-ı vakte bir halel irâş ve henüz tufân-ı fitne vü fesâd kemâ yenbağı sükûn bulmadın hamâkatı hasebiyle tekrâr bir fitne [162b] ihdâs etmesin ale'l-huşûş bundan akdem Edirne Vak'ası bi'l-mükâtebe benim re'yimle vücûd-pezîr olmuştur ya'ni şevketlü pâdişâhımızın mesned-nişîn şadr-ı Keyhüsrevî olmağla bâdiy-i mutlak ben olmuşumdur deyü def'âtıyla bu kelimât-ı kabâhat-ı encâm u hiyânet karîniyle bize minnet iclâs etmek ile bu def'a daği kemâl-i hamâkat u nihâyet belâheti sebebiyle kendiden her vechile hiyânete cesâret etmesi me'mûl ve muhtemeldir.

Kâpudân Mehmed Paşanın taraf-ı hümâyûnumuza kıdem-i te'alluk ve irtibâtı ve yeniçeri ocâğı halkıyla ülfet u ihtilâtı vardır deyü bu keyfiyyetin bi'l-vâsıta kapudân-ı mezbûrdan su'âl olunması münâsib görüldükte cevâbını ferdâya havâle eyledi ve der-akab hâlâ Zağarcıbaşı bulunan Törtümlü İbrâhim Ağa ile görüşüp vezîri a'zamın ba'zı harekât-ı mezmûmesin ta'dâd ve nazâr-ı iltifât-ı sultanîden sukûtnu irâd etmek gibi kelimât-ı berâ'ati'l istihlâl dîbâce'-i murâd kılındıktan sonra kariha-i hümâyûn-ı pâdişâhiden rütbe-i şadâret-i uzmâ bana taşmîm ve ta'yin ve benim kariha-i âsafânemde daği yeniçeri ağalığı sana tahmîn olunmuştur. Vezîrin hod fitne-i nâ'ime ikâzına sa'y ü ihtimâmı ma'lûm ve taraf-ı saltanatta maznûn ve mevhûmdur lakin bana göre i'lâm-ı haqîkat-i hâl tehâlüküme haml olunmak mahzûrunu mütezammindir ancak seni pâdişâhıma buluşturayım aslâ havf etmeyüp vezîrin fitne tahrîk etmek sevdâsında olduğunu kendi mesmû' ve ma'lûmun olmak üzere takrîr ve ocâğımızın ekseri ricâlini teshîr idüp beni faqâat irzâ edemedi deyü şadâkatini telmîh eyle ki makâm-ı şadâret bana tevveccüh itdikte yeniçeri ağalığı daği bi'l-inhişâr [163a] sanâ gelüp görüne deyü tarh-ı mansûbe-i mekr u kîd itdikten sonra ertesi mukaddem kendüden su'âl-i haqîkat-i hâl için gelen vâsıtâya mukaddemât-ı mezbûreyi takrîre başlayup ol maddeyi ocâk ricâlinin her kangısından su'âl itdim ise taraf-ı vezîrden ilķa olunduğu üzere ketm-i esrârda ısrâr idüp birisi terzebân-i harf ikrâr olmadı. Hele Zağarcıbaşı İbrâhim Ağâyı mevâ'id-i keşîre ile taraf-ı hümâyûna meyl itdirip ber-hûrdâr olsun hukûk-ı ni'am-i pâdişâhiden ri'âyet etmekle fi'l-cümle vukû'un imâ vü işrâb eyledi lakin tafşîl-i haqîkat-i hâl fakîri daği mahrem etmeyüp söylemek lâzım gelirse ancak bi'z-zât şehr-i yâr şevket-medâr hazretlerine

söylerim deyü cevâb vermeğin muktezâyı vakt ü hâle göre zarûri teslîm-i merķûmeye müsâ'ade gösterilüp Nidîl tarîķi ile Tersâne-i âmirede mezbûr İbrâhim ağâyı meclis-i hümâyûnlarına ihzâr ve madde-i ma'hûdeyi istifsâr buyurduklarında kapudân paşanın ta'limi üzere vezîri a'zam dâ'îye-i azl-i Şeyhü'l-islâm ile ocâğımız halkını kavle alup faķat bu kûlunuzu teshîr edemedi deyü kendi şadâķatin îmâ ve kapudân Paşanın perverde-i terbiyyet harîm-i saltanat olmak hasebiyle me'mûn ilgâ ile olduķun inhâ etmeğin mukaddemât-ı mekr u tezvîrleri muvâfaķat-i hükmi taķdîr ile netice-pezîr olup bi-ķâre Kalaylıķoz el-Hâc Ahmed Paşay-ı sâde dil mekâyid-i ruķabâdan ĝâfil ve tertîb-i esbâb-ı ihtîşâm derdiyle mülâhaza-i encâm-kârdan zâhil iken bâlâda işâret olunan târîķde ma'zûl ve maķâmına merķûm Mehmed Paşa [163b] mevşûl oldu ol hâlde şadr-ı sâbık Ahmed Paşa neye uğradıķını bilüp dârü's-sa'ade ağâsı Süleymân Ağâya

Mısra'

Fırsat-ı ĝüftâr bulmuş gibi bed-ĝülerine

diyerek me'mûr olduķu üzere İstânköy Cezîresine rû-be-rah azîmet kılındı. Bir müddet cezîre-i merķûmede ikâmet idüp rûznâmçe-i âlem bin yüz on sekiz (1118/1706-1706) târîķ-i ferķunde demiyle mürtesim olduķta şadr-ı vezârete Baltacı Mehmed Paşa azlinden Çorlulu 'Ali Paşa mütesâ'id olduķta mukaddemâ beyinlerinde murûr eden ĝarza binâ'en müşârün-ileyh Kalâyılı Ahmed Paşa ile sâbıķan ağâ-yı dûdmân Bektâşiyân Arnâvud Osmân Paşaya yevmiyye üçer yüz akçe tekâ'üdlük ulûfesi ta'yin ve mezbûr Ahmed Paşa yine maķarr-ı evvel İstânköy cezîresinde temkîn olunup meâ'l-i ma'nâyı

Mısra'

Biri gider biri gelir oldu belâların

Hasbihâl Ahmed Paşa ve Osmân Paşayı merķûm İstânköyden mahrûse-i Burûsa'de iskân olunmaģın

Beyt:

Felek dil çıķmadın kenara daģı

Rûzgâr âttı bir diyara daģı

mevhûmu vird-i zebânî oldu. Ba'de zâlik sâbıkân iki def'a Rûmeli Kâdîaskeri olup râkımü-l hürûf abd-i hâkirin

Li-münşi'îhi:

Düşdü şakk-ı kalemden bu mücevher-i târîh

Vâsıl-ı cennet-i a'lâ ide Neylî-yi Hüdâ

deyü keşide-i şahâyif vefeyyât kıldığı târîhi ta'dâdınca bin yüz altmış bir evâ'ilinde (1161/1748) âzim-i dâr-ı beka olan re'isü'l-'ulemâ merhûm Mirzâ-zâde Neyli Ahmed Efendi 'aleyhi'r-raḥman ve'l gufrânın zîb-i tâk-ı arş-ı alâ olan

Târîh:

Hâtifü'l-ğaybi kâle lî erriḥ

Şerḥa's-şadri ḥilm-i Nu'man

Vâ'id-i zikre purraḥa

Şerḥa's-şadri ḥilm-i Nu'man

târîh-i garrâları hesabınca bin yüz yirmi iki (1122/1710-1711) târîhinde dâmâd-ı şehriyâri Silâhdâr [164a] Çorlulu 'Ali Paşa azlinden şadr-ı şehid Köprülü Mehmed Paşa-zâde, Muştafâ Paşa'nın necl-i necîbi kutbü'l-vüzerâ Fâzıl Dâmâd Nu'mân Paşa sene-i mezbûre cemâziye'l-âhîrinde şadr-nişîn mesned-i vekâlet kübrâ oldukça Mevlânâ Raşid Mehmed Efendi taḥrîri üzere mezbûr Kalâyılı Ahmed Paşa kemâl-i zarûretinden şikâyeti mütezammin pâdişâh deryâ-nevâl ḥazretlerine arzuḥâl göndermeğin şadr-ı mûmâ-ileyh delâletiyle ḥaqqında avâtıf-ı 'aliyye-i mülûkâne bî-deriğ buyurulup Kâ'im-maḳâm Yusuf Paşaya Hanya ve manşib-ı metrûkesi Kandiye Kalâyılı Ahmed Paşaya tevciḥ olunmuştu. Lakin maḥrûse-i Kandiye'de mütemekkin vâfir re'âyâ nâmına ehl-i zimmet gelüp muḥâfız-ı merḳûm Kalâyılı Ahmed Paşa kenîselerinde olan sîm kanâdili ve sâ'ir evânî-i zehebiyyeleri götürdüp raḥt u rikâb yaptırmak ve nice bahânelerle akçe taleb itmek gibi ḥarekâta taşaddi ve daḥi bu mişillü gûnâ-gün zulüm u te'addî etmeden ḥâli olmadığı fukarâ-i mesfûrûna vesîle-i ıztırâb olmaḡla bu ḥâli i'lâm birle der devlet-i 'aliyyeye def'i rûk'a-i şikâyet etmeleriyle bundan aḳdem aḥvâlini teftîş içün ta'yin olunan mübâşir Kandiye varup vezîr-i müşârûn-ileyhin keyfiyyet-i ḥâlin su'âl ve geldiḳte şikâyet olunduḡu mertebe zulmü olmamak üzere ifâde-i ḥâl eyledi. Ammâ şikâyet mündefi' olmayup

ol gelenlerden ma‘ada geriden bir miqdâr kâfir daği gelüp pey-der-pey teşekkî etmeleriyle dergâh-ı âlî-i adl u dâd feryâdcılar ile mâl-â-mâl olduğu vezîr-i müşârün-ileyhe bâ‘iş gâdab ve iķâb olmak ile yüz yirmi üç Saferü'l-hayrının on dokuzuncu (13 Safer 1123/2 Nisan 1711) günü azl ve yine İstânköy cezâresine nefyi ile ol maķûle bî-ma‘na harekâtına muķâbele u mucâzât ve Kandiye ile Yusuf Paşa kâm-yâb oldu.[164b]

Bir müddet daği cezîre-i mezkûrede kemâl-i müzâyeķa ve ıztırâr birle evķât-güzâr olup yine ba‘zı muķarrebân-ı havâş ilkâsıyla hâline merķamet bahr-i şehriyâri mütemevvic ve İnebahtı muķâfazasına ta‘yin ile vezîr mûmâ-ileyhden fî'l-cümle tefrîc u te‘ayyüşüne medâr olmak içün livâ-i mezbûreye İskenderiyye Sancâğı daği zam olunduktan sonra bir müddet mürûrunda Trabzon Eyâletiyle nev‘an ikrâm olunmaķla meşgul-i tedârik-i mehâm iken bi-taķdîrillâh te‘âla bin yüz yirmi altı Zi'l-hiccetü's-şerîfe evâķirinde (Zi'l-hicce 1126/Aralık 1714) vefât ve terk-i kâr u bâr-i hayât eyledi. Vezîr-i müşârün-ileyh kemâl-i mertebe zînet ve ihtîşama mâ‘il bir âşaf-i sâf-dil olup şeb ü rûz fikir u endîşesi tertîb-i nizâm-ı libâs u destâr ve Kâlâylı kozluğu kendüye sermâye-i iftiķâr eyledi ve mubâlağa gülende daği bî-hemâl olup kizbde daği Müseyleme-i Şâniye idi. Hatta mevlâna Râşid Mehmed Efendi merķûm târifinde bir ğarîb kışşâ naķl eder ki bi-‘aynihâ keşîde-i silk sûtûr kılındı.

3.74. HİKÂYE-İ ĞARÎBE-İ KALÂYLİ PAŞA İN

Yalıköşkü önünde Morina nâm bir balık kendini karaya atup vezn olunması murâd-ı hümayûn olmak ile bin altı yüz vukiyye geldi

*İnne fî zâlike le âyeten li ķavmin ya ‘kılûn*⁴⁸⁴

Bundan ğarîb enderûn ağâlarından mesmû‘dur ki vezîri a‘zam Kâlâylı Ahmed Paşa Kandiyeden şadârete da‘vet olunduktan sebûkbâr gelüp ba‘dehu harem ve ıyâl ve bî'l-cümle hüddâma ve eşyâsını naķl içün ta‘yîn olunan iki aded çekdirinin vuşûlleri günü ki zikrolunan bâliğın çıktığı gündür. Vezîr müşârün-ileyh Yalıköşküde huzûr-ı hümayûna gelmiş bulunup ba‘zı ahvâl müzâkeresinden sonra [165a] misâfir odası nâm mevķife çıktıkta de‘b-i mahşûsları üzere huzûr-ı fâ‘izü'n-

⁴⁸⁴ “Muhakkak ki bunda, zikreden (tezekkür eden) bir kavim için elbette âyet (delil) vardır.” Nahl, 13.

nûr pâdişâhide müzâkeresi geçen esrârı cümleye nakılden sonra şunda büyük balık çıkmış cüssesi pâdişâhımızı acîbe götürmüş ben kapudân iken Akdenizde bir balık çıkmıştı ki buradan Eyyûbe varırdı deyü buyurduklarında kimesnede cevâba kudret kalmayup ba‘dehu çekdiriler ile gelen hüddâmımın çokluğu şevketlü efendimizin manzûr-ı hümayûnu olup senin ne çok adamın var imiş deyü buyurduklarında bu ne olsa gerek bir zamân âlem benim etba‘i hüddâmım idi deyü cevâb virdim dediklerinde daği bir ferd lâ ve ne‘am demeğe kâdir olmadığın gördükte tekrâr da‘vâsına delîl olmak üzere benim vilâyetimde ‘amûcalarım var idi her biri bin kîse zekât verirdi dediğinin me‘âlini Silâhdâr Süleymân ağâ su‘âl-i dâ‘iyesiyle bin kîsenin zekâtını verirdi ma‘lûm oldu ki amûcaların kırk bin kîseye mâlik imişler bu çokça deyüb vezîr müşârûn-ileyhin bu güne mübâlağalarına hayrân kaldılar

Mısrâ‘:

Der şühan-ı bâşed hüveydâ imtiyâz kes ze kes⁴⁸⁵

muhâkeme ve mu‘âraza-i haqîkat-iştimâl Hafî olmaya ki işbu mecelle-i celîle-i nevvâbid de karîben terceme-i ahvâli ale't-tafşîl niğâşte-i şahâyif-i beyân kılınacak Kapudân Kethudâ İbrâhîm Paşa'nın kapudânlığında Kethudâsı olan Şâlih Ağa ki altmış bir evâhîrinde (1061/1650-1651) vefât etmiştir. Ondan mervîdir ki merkûm Kalâyılı Ahmed Paşa İstânköy cezîresinde menfî iken mezbûr kapudân İbrâhîm Paşa daği donanmâ ile ol maħalle varup görüşmek için sâkin olduğu mekâna dâhil ve eşnâyı mükâlemeye kapudân [165b] Kethudâ İbrâhîm Paşa şadr-ı menfî Kalâyılı Ahmed Paşaya hitâb idüp sizler muqaddemâ Âsitâne-i sa‘âdet kâ'im-mağâmı iken harekât-ı pesendîdeniz min külli'l-vücûh meşhûd-i hâş u âmm olup elsine-i âlemde tedâbir-i düzinenez dâsitân olmuştu ne aceb zamân-ı şadâretinizde hilâf-ı me'mûl enâm-kâre ikdâm buyurdunuz deyü hitâb itdikte keşret-i şürekâdan kinâye ben Âsitâne kâ'im-mağâmı iken taht-ı saltanatı bir pâdişâh buldum nâ'il-i mühr-i şadâret olduğumda akd-ı öşre mün'akid sultân peydâ oldu. Bunların kangı birisinin tabi'atınca hareket edeyim her birinin rızâlarına muṭâbık hareket-i gayr-ı müteşavver ve rü'yetlerine muḥâlefet daği nâ-müyesser bu huşûşdan ser rûhum şimşîr-i kahr-ı sultânî ile gâlatân u fedâ olmazdan muqaddem kendimi mecnûn rütbesine yemsilden

⁴⁸⁵ Bir konuşmada kişinin kişiden imtiyazlı olduğu belli olur.

ğayrı çâre bulamadığımdan ben daği serâpâ-yı evkâtımı tertîb nizâm-ı tereffüh ve tena'üme haşr ile bu dâmi kurdum

Li-münşi'îhi:

Kemân cevriñi âncak çeken bilür yârin

Anı kemânkeş-i timûr olan daği bilmez

Hele elhamdülillâh te'âlâ teğallüb eydi'-i şürekâdan bu vechile tahlîş-i girîbân müyesser oldu deyü cevâb vermiş erbâb-ı uķûle vâzıhdır ki bu söz daği kemâl-i belâhatten ve nihâyet-i hamâkatten nâşidir zirâ o vezîri a'zamlar her hâlde nâfizü'l-keîâm ve umûrlarında müstaķıllerdır ancak kabâhat yine kendilerindedir kimi darü's-sa'âde ağâsı çerâğım kimi Şeyhü'l-islâm zahîr ve penâhımdır deyü hâtır gözeterek istiklâline hâlel târi olmasına bâ'is olurlar bir zat ki mesned-i şadârete gece câkır pençli olup devlete muzırr olduktan sonra pederini fedâ etmelidir ol maķâmın şartı budur ibtidâ kendüye [166a] mühr-i hümayûn teslîm olunduktan cenâb-ı pâdişâhiden emrinde müstaķıl olmasın ricâ u şürekâ-i devlet olanların def'iyle bir vuķûf-i istikâmet bu hizmet-i uzmanın uhdesinden gelebilirim deyü hużûr-ı hümayûna bi'l-müşâfehe arz u inhâ etseler merâmlarına müsâ'ade-i 'aliyye-i pâdişâhî vuķû' bulacağı bi-iştibâhdır. Zirâ selâtin-i izâm hâşâ devletlerinin bir küşte olmasına râzı değillerdir sâbıkâ Köprülü Mehmed Paşa vaķ'ası işâret olunmuştu kaldı ki sultân-ı zamân vezîri a'zam olan kimesnenin yed-i uhde vü liyakatine sebha-i istiklâl verdikten sonra bir âher kimesneyi şerîk ederse şâhib-i mühr olana lâyıķ olan ben bu hizmetin bu vechile uhdesinden gelemem deyü emâneti şâhibine teslîm ile tekmîl-i arz u şân itmektedir yoksa şûret-i mecnûna temessûl ile âleme rüsvây olmak değildir fi zâtihi Büzürc-ü Mehr olsan bir kerre beyne'n-nâs adın deliye çıktıkdan sonra çe fâ'ide ale'l-huşûş Kâlâylı Ahmed Paşanın vezîr olduğı hengâma henüz kârhâne-i devletin intizâm-yâfte olmadığı âvân olmağla vezîr olanlar her ne murâd etseler arzları red olunmazdı eğer ol zamân şürekâ-i devlet olanları ism u resimleriyle hużûr-ı Sultâniye telhîş etse bir vaķf-ı dil-hâh murâdını icrâ edebilirdi. Lâkin bu daği ibtidâdan vezâret hükmünü vermekle olur yoksa bir kerre dâver-i âlem nakşını aldıktan sonra fâ'ide vermez ammâ Kâlâylı Ahmed Paşa fi zâtihi tollâb-ı şadâretin bârgiri değil idi Âsitâne-i 'aliyye kâ'im-maķâmlığıyla şadâret bir midir şettân beynehümâ İstânbul Kâ'im-maķâmlığında [166b] daği harekâtı avâm-pesend olup

kahkaha ârây-ı tıbbâ'-ı havâş olduğu hilâl-i şafahât-ı beyânda keşide-i silk-i sûtûr kılınmıştı merķûm Kâlâyılı Ahmed Paşa'nın ânifen işâret olunduğu üzere rızâyı hümâyûn hıdiv-i 'âlem-penâh hazretlerine muţâbık harekât nedir deyü Mîr-âhûr Mehmed Ağadan istifsâr ve ândan istimdâd itdiği belâhetine şâhid ve Râşid Efendi târifinden naķl olunan kızb-i iştîmâl hikâyât-ı dürûğ me'âli kemâl-i hamâkatine güvâh-ı şâdıkdır ve daği mûmâ-ileyhin dil-dâde-i alâyiş esbâb-ı ihtîşâm olduğu yalnız hâl-i şadâretinde değil ki özrü haķıķattır denile vaķt-i şadâretinden muķaddem daği elbise-i günâ-gün ile kendini mânend-zen düzen virüp her engüştüne müte'addid hâtemler âvize idüp kıyâfeti suhre-i enâm vâli olan dillerde dâstân olmuştur rûtbe-i şadâret bir vechile bu özre gelmez ol rûtbe-i celîlenin tafşîl-i ahvâli te'lifatımızdan *Îzâhü'l-hükmi fi nizâmi'l-âlem* nâm mecmû'asında zikrolunmuştur. Dide-i inşâfıyla manzûru olan ihvâna ma'lûm olur "*eş-şey'ü bi'ş şey'i yüzkerü*"⁴⁸⁶ hafî olmaya ki bu devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend-i 'Osmâniyyede vüzerâdan dildâde-i ârâyiş-i esbâb-ı ihtîşâm iki vezîre hemâl kimesne gelmemiştir biri şâhibü't-terceme Kâlâyılı Koz el-Hâc Ahmed Paşa ve biri Dâltabân Muştafâ Paşadır ikisinin daği şeb ü rûz endişeleri ârâyiş esbâb-ı haşmet u şühûr ve a'vâm pîşeleri tezâyüd-ı alâyiş-i zînet idi bu münâsebetle Dâltabân Muştafâ Paşa'nın daği hayret-engîz uķâlâ bu menķibesi olunmaķ enseb görüldü.[167a] Cennet-mekân Firdevs-i âşiyân vâlid-i emcedim merhûm ve mağfûrûn-leh .

Li-münşi'îhi:

Âsmân-ı belâğatin mehri

Mâhi burc-i feşâhatin şehri

'Aleyhi'r-rahme Vâķı'ât-ı Rûz-Merre mecmû'asında der ki Dâltabân Muştafâ Paşa yüz on bir senesi Ramazân-ı şerîfnde (Ramazan 1111/Mart 1700) Eyâlet-i Rakka'dan ma'zûl ve manşıbı Silâhdâr 'Ali Paşaya ihsân olunduktan sonra Paşâyı mûmâ-ileyhe Bağdad-ı Behişt-i abâd eyâleti ile ikrâm olunmuştı. Kuzâtdan yektâ süvâr semend-i ma'ârif u haķâyık ve şu'arâ-yı ercümendi Topal Fâyik Maĥmûd Efendi naķl eder ki Paşayı mezbûr ziyâde ihtîşâmından nâşi adamlarına vâli olanlar Bağdad darü's-selâma ne güne libâs ile duĥûl eder dedikte ķallâvî ve ķapâca ile dâĥil olurlar deyü haber verdiklerinde Paşa-yı mezbûr daği bir ağâsını icâleten belde-i

⁴⁸⁶ Bir şey bir şeyle zikr olunur.

Halebü'ş-şehbâya gönderüp qallâvî tedârikini emir idüp şaķın bi-lâ huşûl-i merâm tarafımıza avd u inşırâf etme deyü te'kid eder aġâyı merķûme daġı Halebe varup Haleb kavukçularına qallâvîyi zikrettikte arablar “*yâ seyyidî lişü qallâvî bi-hayâtike mâ bi-‘arafin*” dediklerinde mübâşir aġa elbette qallâvî tedârik itmek gereksiz deyü şiklet eder derd-mend-i ‘arablar ise qallâvî yendiġin bilmez “*yâ şelbî vâllâhi'l-‘azîm biz qallâvî mâ bi ‘örfin innellâhu ma‘a's-sâbirîn*⁴⁸⁷ *leş-i hazâ*” ya‘ni qallâvî bi't-türkî şolmek diyerek bu vechile meşâlih huşûle gelmek mütte‘assir ve şehr-i Halebde qallâvî bulmak huşûşu müte‘azzir olduġta zarifin birisi aġa ġazretleri eġerçi küstâhlıktır ve lâkin mezâristâna çıksanız tecessüs buyursanız belki bir Paşa mezârı bulup qallâvî resmini tâ'ife-i [167b] mezbûre gösterseniz belki murâdınız vücûda geleydi dedikte bir âlây âdem maķberistân-ı ġıttâ-i Haleb'de geşt ü güzâr ve kimi ba'ıdden taşdan mücevveze resmini görüp işte qallâvî deyü bir kaç sâ'at tazyi'-i evķattan sonra mübâşir aġa ye's u ġırmân-ı küllî ile Paşayı merķûme geldikte elbette qallâvî olmadıkça Bağdad'a girmem deyüp İstânbula ġaber gönderir maġmiyye-i İstânbul'dan qallâvî gelince Muşul'da bir ây miķdârı meķs etmiş ve'l ġâşıl ikisi daġı umûr-ı ġâriciyyeden ġâfil erâyış-i esbâb-ı iġtişama mâ'il kimesneler idi. Tecâvezallâhü anhümâ.⁴⁸⁸

3.75. ZİKR-İ AġVÂL-İ YUSUF PAŞA

Çelebi Yusuf Paşa demekle ma'rûfdur. Vezîr mûmâ-ileyh sarây-ı cennet-fezâyı pâdişâhide perverde u müstahdem olduġu ġidemâtta şıdk u istikâmeti ma'lûm-ı hümayûn ġazret-i şehriyâr rub'-ı meskûn olmaġla⁴⁸⁹ ġazine kethüdâlığıyla şeref-yâb izz ü 'alâ olmuştı. Târîķ-i sâl-ı şelâşe ve mi'e ve elf (1103/1691-1692) ile ferrah-fâl olduġta sene-i mezbûre mâh-ı Rebî'ü'l-âhîrinin evâsıtında (15 Rebî'ü'l-âhîr 1103/6 Aralık 1691)

Li-münşi'ihî:

Devr-i dâver devrân-ı şâhinşâh-ı cihân

Sultân Aġmed ġân ibni's-sultân İbrâġim

⁴⁸⁷ “Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir” Bakara, 2/153.

⁴⁸⁸ Allah onları affetsin.

⁴⁸⁹ Yüz senesinde şu'arâ ser-bülendi Zamîri Efendinin rütbesi ola mübarek (kesik) Yusuf Pâkize oldu (kesik))

Hânîde Devlet-i ‘aliyye Edirne’de iken vezâretle vâli-i Sivâs ve Şadr-ı a‘zam vaqt-i ‘arabacı Koca ‘Ali Paşa huzûrunda hil‘at-i vezâret ilbâs olundu. Vezîr-i nevcâh öteden beri manzûr-ı nazar-ı hîdiv-i ‘âlem-ârâ olmağla mahmiyye-i Edirne meks u ikâmeti bâ‘iş halecân tay‘-ı âşafî olmağla rütbe-i vezârete lâbûd olan mühimmât-ı mu‘tâdeyi Âsitâne-i ‘aliyyede görmek üzere rikâb-ı hümâyundan ib‘âdı taraf-ı âşafîdan ta‘cîl ve ânlar daği gerdûne-i izz ü ikbâle süvâr ve Asitâne-i ‘aliyyeye [168a] dâhil olup tertîb-i esbâb-ı mühimme-i vezârete kıyâm üzere iken irtifâ‘-ı mehr kadar ‘izz ü şânı murâd-ı hümâyûn-ı hâkânî olmağla bir kaç gün mürûrunda Sivâs eyâleti vezîr Genç Mehmed Paşaya nakl ü tahvîl ve mâh-ı mezbûrun yigirmi yedinci günü sâlifü’z-zîkr Mısırlı-zâde Vezîr-i mükerrerem İbrâhim Paşanın def‘a-i şâniye ‘azlinden kapûdânlık manşib-ı celîlesiyle tebcîl olundu. Üç seneye karîb ol câh-ı vâlâda takrîr olunup yüz altı târîhinde (1106/1694) bi’l-cümle donanmâyı hümâyûn kalyonları ve çekdirileri ile Baħr-i Sefîde dâ‘ir u sâ‘ir iken Sakız kal‘asi üzerine hücum-ı küffardan haberdâr olduĸta imdâda müsâra‘at ve bezl-i iktidâr etmediği rehâvet u takşîrine mahmûl vâşılında daği kendüden celâdet u cesâret celebliği hasebiyle kendüden ĸayrı me‘mûl olmağla bu bâbda baş itdiği a‘zâr ve te‘vîlâta kat‘â i‘timâd ve iltifât olunmayup sene-i mezbûre mâh-ı Cemâziye’l-evvelinin on dördüncü günü (14 Cemâziye’l-evvel 1106/31 Aralık 1694) taraf-ı şehriyâriden azl ve Midillide kal‘ebend olunması fermân u manşib-ı vâlâyı kapudânî terceme-i ahvâli karîben âti vezîr-i mükerrerem amûca-zâde Hüseyin Paşaya ihsân olundu.

3.76. MUHÂKEME

Hafî olmaya ki bu kelimât Râşid Efendi merhûmun târîhinden me’hûzdur. Kaldı ki bir mâtdeyi zîkr u terķîm itdiği saħifeden bir kaç saħîfe muḳaddem olan saħîfede donanmâyı hümâyûn Baħr-i sefîde revâne olduĸta ekserinin gemileri Baħr-i siyaha ve sâ‘ir câniblere irsâl u tesyîr olunmağla kapudân paşa tersâne-i ‘âmirede mevcûd olan sefâyin ile azîm-râh-ı merâm olmuştur deyü tahrîrinden [168b] zihnine tebâdür eden donanmâyı hümâyûnun ĸayr-ı mükemmel ‘azîmetidir ve defterdâr târîhinden münfehim olan daği budur bu maħalde mükemmel donanmâ ile Baħr-i Sefîd’de sâ‘ir iken imdâda ta‘cilde kuşûr etmesi rehâvetine mahmûl demesi ağrebdir. Zirâ Sakız Cezîresi istîlâsına gelen küffâr-ı bed-li’âmın donanmâsı bî-ħad u bî-pâyân olduĸu taşrîh-gerde-i kalem-i müvarrih merķûmdur bizim donanmâmız donanmâyı

a‘dâyı bed-fercâma nazaran aşr-ı ‘âşir olmadığı mersûme şahâyif erbâb-ı tevârihdir. Zâhir-i hâlde eğer bizim donanmâmız ol eşnâda donanmâyı küffara sedd-i-râh mümâne‘at olsa bu halle min hayşü'l- mecmû‘ giriftâr-ı zincir esr-i küffâr olmaları ol muhârebe de mevcûd bulunan şikât-ı rûvât şahîhatü'l-kelimâttan mervîdir lakin an aşl kendüden celâdet u cesâret gayr-ı me‘mûl olduğu azline sebep olsa olur li-hazihi eşnâyı tahrîrde celebliği hasebiyle deyü işâret olunmuştur. An aşıl fenni umûr-ı deryâda medhâli ve korsânlıkta medhâli olmayan kimesneyi kapudânlık mesnedine iclâs itmek kabâhat-ı ‘azîm olduğu sâbıkta Ken‘ân Paşa tercemesinde tafşîl üzere tahrîr olunmuştur. Kapudân tercemesi ati Mezamorta Hüseyn Paşa gibi ister

Mısra‘

Mâbâz bi kışsa-i hod âyem⁴⁹⁰

Şâhib-i terceme müşârün-ileyh Çelebi Yusuf Paşa ahd-ı Aḥmed Hân Şânide üç iki ây miqdârı kapudân olup ânifen cîhaten takşîr ile ma‘zûl ve Midilli Cezîresinde birkaç ây menfî ve mahzûl olduktan sonra mesned-i saltanat-ı ‘aliyye-i ‘Osmâniyeye

Rüşdü:

Müjde ki izzile Sultân Muştafâ itdi cülûs

târîḫ-i garrâsı terkîm olunup sene-i mezbûre şehr-i Ramazânü'l-mübâreki evâ’ilinde (Ramazan 1106/Nisan 1695) şahîfe-i [169a] cürmüne kalem-i afv-ı sultânı keşide ve Boğazhişâr muhâfızlığıyla kayd-ı nefiden ḫalâş olmak ni‘metine nâ’il oldu. Bin yüz yedi Rebî‘ü'l-evveli evâḫirinde (30 Rebî‘ü'l-evvel 1107/8 Kasım 1695) gerek şâhib-i terceme Yusuf Paşa ve sâbıkâ yeniçeri ağâsı Hasan Paşa ve gerek sâbıkâ Sivâs Vâlisi Hüseyn Paşa ve Sultân Kethudâsı Hasan Paşa ve Karamân Vâlisi Mehmed Paşa ḫaḫlarında ‘acz u rehâvetle mecbûl ve kendilerden dîn ü devlete bir ḫidmet nâ me‘mûldur deyü Şadr-ı â‘zam Elmâs Mehmed Paşa rikâb-ı hümâyûn Muştafâ Hânîye arz ve telḫîş itmekle mücebince mecmû‘unun vezâretleri ref‘ ve Kethudâ Hüseyn Paşaya medâr-ı ma‘îşet olmak için beher yevm beş yüz akçe ve sâ’irlerine birer mahalden yevmiyye üçer yüz akçe tekâ‘üdlük ulûfesi iḫsân olunmak bâbında ḫattı

⁴⁹⁰ Biz kendi kıssamıza dönelim..

hümâyûn sultânî ısdâr olunup ve her birine Âsitânedен ba‘îd birer maħal cây-i qarâr ta‘yîn olundu.

Ba‘de'l-müdde yine vezâreti ibkâ ve asitâne-i ‘aliyye kâ'im-mâkâmlığıyla tebcîl olunup yüz on dört Şevvâlinde (Şevval 1114/Mart 1702) mansıb kâ'im-makâmı Köprülü-zâde Vezîr-i mükerrerrem Abdullah Paşa ħazretlerine tevcîh ve mûmâ-ileyh Adana eyaletine nakl u taħvîl olundu. Mûmâ-ileyh Yusuf Paşanın kâ'im-makâmlıktan sebep-i azlini Mevlânâ Râşid Mehmed Efendi târîhinde bu vechile taħrîr eder ki ba‘zı maħremân-ı esrâr-ı devletin rivâyetleri üzere asitâne kâ'im-makâmı Paşa-yı müşârün-ileyhin tarafından der-i devlet-i ‘aliyyeye gelen ħavâdis kâ'imelerinden birinde İstânbul ħalkı ba‘zı mecâlis u mehâfilde Şeyhü'l-islâm Es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin kemâl-i ta‘yyün u istiqlallerinden ve menâfi‘ menâsıbın evlâd u ıyâllerine inĥişarından dilgîrlüklerini müş‘ir baş-ı güftâr vâdi-i ser-rişte-i [169b] fırsat ile fitne-i azîme taħrîk etmeğe heves-kârlık izhâr ediyorlar deyü taħrîr etmesi güyâ cenâb-ı Şeyhü'l-islâmiyi tekdîr itmekle der-i devlette kûbbe nişîn olan Köprülü-zâde vezîr Abdullah Paşa kendi dâmâdları olmağın ânın kâ'im-makâm olması kendilerinin bu ĥâtîradan selâmetlerine bâ‘is olmak mülâĥazasıyla Âsitâne kâ'im-makâmı naşb itdirüp bi'l isti‘câl Âsitâne-i ‘aliyye tarafına irsâl eyledi güyâ bu tadbîr ile taqđîri izâle ede lakin taraf-ı Âsitânedе zuhûr eden vaĥ‘anın iştiĥârına kâ'im-makâm-ı cedidin ihtifâsı sebep olduğı mufaşşalan te‘lifâtımızdan *Me‘ĥazü'l-ıber fi a‘zami'l-ħaber* nâm makâlemizde taşrîh olunmuştur.

Ba‘de zâlik Ĥaleb eyâleti virilüp yüz on beş Cemâziye'l-âĥiri evâĥirinde (Cemâziye'l-âĥir 1115/Kasım 1703) eyâlet-i Ĥalebü's-şehbâ Çorlulu Silaĥdâr ‘Ali Paşaya tevcîh ve mûmâ-ileyh Ĥasan Paşa azlinden Diyârbekir eyâletine naķıl ve on sekiz Cemâziye'l-âĥirinin yigirmi beşinci günü (25 Cemâziye'l-âĥir 1118/Ekim 1706) Diyârbekirden Trabzon eyâletiyle azl olundu. Sene-i mezbûre şehr-i Ramazânü'l-mübârekinin on ikinci (12 Ramazan 1118/18 Aralık 1706) günü Anâdolu eyâletiyle tebcil ba‘dehu Kıbrıs eyâletine naķıl ü taħvîl olundu. Bin yüz yigirmi bir Cemâziye'l-evvelinin on ikinci (12 Cemâziye'l-evvel 1121/20 Temmuz 1709) günü Kıbrıs eyâleti vezîr-i şânî dâmâd ‘Ali Paşanın ĥaşlarına zamime kılınmağın Yusuf Paşa vezîr-i mükerrerrem Köprülü-zâde Fâzıl Nu‘mân Paşa azlinden Kandiye muĥâfazasına naķıl u temkîn ve yigirmi iki Cemâziye'l-âĥirinin yedinci (7 Cemâziye'l-âĥir 1122/Temmuz

1710) günü Kandiye Kâlâyılı Aḥmed Paşaya tevcîh olunmağın mûmâ-ileyh Kösec Halîl Paşa azlinden Hânya muḥâfızı naşb u ta'yin buyruldu. Yigirmi üç Rebî'ül-evvelî evâ'ilinde (23 Rebî'ül-evvel 1123/11 Mayıs 1711) [170a] yine Kandiye vâlisi olup bu vechile eyâlet be-eyâlet dâ'ir u sâ'ir iken cân-ı 'azîzi gören ecel birle âzim-i nüzhet-gâh-ı Mısr-ı beḳâ oldu. Vezir-i müşârün-ileyh eğerçi fî-zâtihi şecâ'atden bî-behre idi ammâ yine âkıl kimesne idi. Raḥmetullâhi 'aleyh.

3.77. ZİKR-İ HÂL HÜSEYİN PAŞA İN

Vezîr-i müşârün-ileyh Şadr-ı 'azam esbak Köprülü Meḥmed Paşa merḥûmun birâderi Amûce Ḥasan Ağanın ferzend-i fûrûzende aḥteri olmağla amûce-zâdelik ile şöhret bulmuştu. Gerek şadr-ı müşârün-ileyhin ve gerek Fâzıl Aḥmed Paşa ile maḳtûl Muştâfâ Paşa'nın bidâyet hâlinden nihâyet-i devletlerine gelince otuz seneye ḳarîb müstened-i visâde-i izz ü devlet olup

Beyt:

Dergehî bûse câyı 'âlem idi

Meclis reşk-i şoḥbet cem idi

Bin doksân beşte (1095/1683-1684) vâḳi' Pec hezimetinden sonra merḥûm 'Osmân-zâde Efendi taḥrîri üzere:

Beyit:

Bu vaz'-i nâ-pesendin rüzgâr eyler mükâfâtın

Muḳaddem itdiği küstâhlık ma'zûr olur bir gün

mü'eddâsınca dûr-bâş ḳahr ile te'dîb ve iki tuğ ile Şehrîzor eyâletine tensîb olunmuştu. Ba'de'l'azl Çardak Muḥâfazası nâmıyla beş seneye ḳarîb indâḥata-i sâḥil-i nisyân olup

Beyt:

Mûmyây-ı teselliyet herkez müfîd olmaz bana

Çardâk iltifât-ı yârdan üftâdeyim

Şenidi ile girye nigân zuhûr-ı eltâf-ı hafîyye-i ilâhiyyeye nekrân iken

Mısra'

Olur edbâr-ı devlet ‘âkıbet ikbâline bâ’is

mışdâkınca bin yüz bir Recebinde (Receb 1101/Nisan 1690) vezâret ile telâfî-i mâ-fât ve Seddü'l-bahir muhâfazasıyla karîn-i iltifât oldu. Yüz ikide (1102/1691) Âsitâne kı̄'im-makâmı, yüz beşde (1105/1694) Seddü'l-bahrine makâm arâmı oldu. Yüz altı Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 1106/Ocak 1695) ânifen işâret olunduğu [170b] üzere Çelebi Yusuf Paşa azlinden mesned-i kapudânı ile tebcîl olunup Sakız istihlâşına me'mûr olmuştu. Sakız fethinin tafşîli ve sefer-i merkûmede vezîr-i müşârun-ileyhden zuhûra gelen harekât-ı merdâne ki Mevlânâ Mehmed Râşid Efendi târîhinden ba'zı fevâ'id zammıyla bu maħalde keşide-i silk-i sûtûr kılındı.

3.78. ZİKR-İ FETH-İ SAKIZ

Evâhîr devr-i Sultân Ahmed Hân-ı Şânî de memâlik-i İslâmiyyeden Cezîre-i Sakız üzere a'dâyı bed-fercâm-ı müstevlî u muhâfızı bulunan Dâmâd Hasan Paşa birkaç gün def'i a'dâ ile mukayyed olup bir taraftan nev'i imdâd-ı istişmâm olunmamağla gittikçe a'dâyı dîn-i darabât-ı top u tüfenk ü pey-der-pey humpara u seng ile derûnunda olan ümmet-i Muhammedi ta'cîz ve ta'zyîkden hâli olmayup Sakız'dan menfi Şeyhü'l-islâm-ı esbak Ebû Sa'id-zâde Feyzullah Efendi tahlîş-i cân dâ'iesiyle istimâni tecvîz itmekle bin yüz altı mâh-ı saferinin ğurresinde (1 Safer 1106/21 Eylül 1694) cezîre-i merkûmeyi küffâra teslîm itdikleri peyâm-ı vahşet irtişâmı der-i devlet-i 'aliyyeye vâsıl olduğta cezîre-i Sakız'ın istihlâşı çün tedârik-i mühimmâta bezl-i nakdiye-i ihtimâm olunmuştu. Zamân-ı cüz'î mürûrunda pâdişâh-ı mebrûr 'âzim-i nüzhet-gâh-ı bekâ olup

Târîh:

Vaslıyâ hâtif nidâ idüp dedi târîhini

Pâdişâh-ı bahr ü ber ibn Mehmed Muşafâ

târîh-i ğarrâsınca o reng-i zer-dûz saltanata Sultân El-gâzî Muşafâ Hân-ı Şânî bi'l-'izzi ve's-sa'âde cülûs buyurduklarında zamîr-i münîr ve nihâd-ı hümayûn hîdivânelerinde muzmer olan şecâ'at u ğayret-i din ü devlet muktezâsınca Sakız istihlâşçün berren ve bahren teçhiz-i cüyûş u mühimmât olunmuştu.[171a]

Pes cünûd-ı şecâ'at şî'âr süvâr oldukları yigirmi kıt'a kâlyon ve yigirmi dört kıt'a çekdiri sefîneleri sene-i mezbûre mâh-ı Cemâziye'l-âhîrinin yigirmi üçüncü gecesi (23 Cemâziye'l-âhîr 1106/8 Şubat 1695) sâ'at yedide iken Foça pîş-gâhında vâkı' Orâk Adaları nâm maḥalden Mütevekkilen Alellâh el-Melik en-Naşîr donanmâyı menḥûs-ı a'dâyı bed-li'âm lenger-endâz qarâr olduğu Koyun Adaları üzerine doğru bâd-bân güşây-ı hücûm oldular. Lakin hava limanlık olmağla ertesi vaḳt-i zuhrda Qayaburnundan aşâğı Bâğçealtı ta'bir olunur maḥalle daḥi ertesi alâ's-seḥar Koyun Adalarına on mîl qarîb maḥalle varıldıkta melâ'in-i düzah-qarîn daḥi kâlyonların birer çekdiri yedeğine alup Adaburnundan taşra çıkârub alây bağlamağa mübâderet u cenk u cidâle müsâra'at itdiler. Binâ'en alâ zâlik melâ'in-i ḥaşîrînin yigirmi kıt'a kâlyonlarına on altı müntaḥab kâlyon ve altı mâvnesine daḥi dört kâlyon muḳâbil olmak üzere ta'yîn u tahsîs ve yigirmi dört pâre çekdirilerinin her birinin birer çekdiri ile muḳâbele etmeleri umerâ-i deryâyâ tenbîh u tensîs olunup ve sâ'ir tertîb-i esbâb ḥarb u kıtâle daḥi iktîzasına göre nizâm virüldükten sonra rüzgâr üzerinden tamâm-ı muḳâbele-i a'dâyâ varıldıkta küffâr ḳapudânesine muḳâbil olan donanmâyı hümâyûn ḳapudânesi toplarından alabende ta'bir olunur bir sıra toplara yek-pâre bir fitilden âteş virildiği sâ'at ḳapudânı ve yüz elli miḳdârı cenkçi küffârî âzim-i dârü'l-bevvâr oldular. Bi'z-zarûre toplu nebârların sed u bâğ ihtimâmların sâ'ir âteş-bâzlık sanâyi'i izḥârına med eylediklerinde fettâḥ-ı ḳapudân süvâr olduğu riyâle ta'bir **[171b]** olunur kâlyondan âtılan toplardan birinin dânesi zikrolunan kâfir ḳapudânesinin kıçından güzâr ve pâçâvrası kıç üzerinde qarâr u iltihâb-ı şîrâr idüp itfâsına şitâb gösteren küffârî gûzât şecâ'at-medâr dâne-i tüfenk ile göz açtırmadıklarından velvele-i istimdâd ile sâ'ir kâlyonlara feryad eylemeleriyle altmış kıt'a top çekirdiler riyâle ta'bir olunan kâlyonları daḥi pâçâvradan müştâ'al olan âteşi teskîn sevdâsıyla ḳapudânelerinin yânınâ geldiği sâ'at gâyeye ta'bir olunur maḥallinden kâlyon-i mezbûre daḥi tutuşup bi'l-âḥere bu iki pâre mu'azzam kâlyonları tu'me nehenk âteş ü âb ve içinde olan küffâr bî-şümârdan faḳat kendüyi deryâyâ atup esîr-i dest-i gûzât olmağla helâkdan rehâ-yâb oldular ol cenk ve perhâşde

Beyt:

Toplar küffâre göz açtırmayup perhâşde

Bir fitilden verecek âteş gemide topciyân

Bâşdârde-i hümayûn u yedek ve Kethudâ Abdulkâdir Paşa-zâde çekdirileri daği melâ'in-i hâşirinin mâvnesi üzerine hücum etmişler iken tarafından atılan top ve tüfenklerin dūd-ı kebûdundan râh-ı nazar bi'l-küllîye mesdūd olmağla birbirlerin yetirip düşman-ı dîn dūzah-ı qarîn bu hâli gördüklerinde hücum-ı gūzât-ı muvaḥḥidînden girîz u qarârdan gayrı hülâşa bir menâş olmadığın anlayup şikeste u rahnedâr kâlyonları ve çekdirileri ile üftân ü hîzân perâkende vü perişân Kara Adalar ta'bîr olunur adaların önünden Sağız tarafına firara şitâb ve Terfîl Limânı demekle ma'rûf limâna ilkâ-yı lenger ḥazelân u ıztırâb eylediler.

Sefâyin-i e'âdi ile [172a] altıncı sâ'atten vakt-i gurûba değin cenk u ḥarb-i mütemâdi olup düşmen-ı dîn donanmâyı menḥûsundan birkaç münteḥab sefîneleri telef ve sefâyin-i sâ'ireleri daği rahne-dârlıktan rehâ vü ber-ṭaraf olmuşlar iken bi'inâyetillâhi te'âlâ ve harâset donanmâyı hümayûn sefâyininden kat'â birisi zerre kadar rahne vü şikeste görmeyüp sürûr-ı selâmet ve neşât-ı nuşret ile bulundukları Anâdolu yakasına qarîb maḥalde lenger endâz-ı ârâm ve yine müheyyây-ı ahz-i şâr u intikâm oldular. Ertesi rûz-i gârda nev'an âşâr-ı şiddet âşikâr olmağla çekdiriler maḥalli mezbûrdan kalkup Eğri Limanı nâm maḥalle doğru âzim ve onda bir kaç gün mühim-sâz tekmîl-i beḳâyâ-yı levâzım oldular.

Mâh-ı recebiül-mücerrebin dördüncü günü bi'l-cümle donanmâyı humâyun kâlyonları kalkup düşman-ı dînin lenger endâz oldukları Terfîl Limanına doğru neşr-i bâd-bân-ı teveccüh ve azîmet etmelerinden melâ'in-i hâşirin ḥaberdâr olduklarında kemâl-i acz u telâşlarından nâşi demirlerin kesip on altı kıt'a kâlyonları limândan ṭaşra çıkardıḳta yine sâ'at altıda iken ḥarb u cenge aheng olundu. Kapudâne-i hümayûn beş kıt'a kâlyon ile dârboğaz yânında rüzgâr üstünde ve sâ'ir kâlyonlar rüzgâr altında bulunup sefâyin-i müşrikîni ortaya aldılar ve iki taraftan melâ'in-i hâşirin üzerine hecme-i qahr u intikâm saldılar bi'l-âḥere tâb-âver müḳâvemet olamayup ḡâyetü'l ḡaye şikeste ve rahnedâr olan iki pâre kâlyonları Sağız Limanına cân atup ve bâḳi on dört pâre kâfir kâlyonları Çölmek burnundan aşâğı Venedik Qayâşı ta'bîr olunur cânibe doğru firâra isti'câl gösterdiler lâkin donanmâyı hümayûn sefâyini yine ta'ḳîbden fâriḡ olmayup lâ yenḳaṭi' ceng ü cidâl [172b] ile melâ'in-i hâşirinin başlarına baḥr-i bî-kerâni teng ü târ itdiklerinden mâ'adâ Aşcı-zâde Mehmed kapudân süvâr olduḡu kalyondan atılan top dânelerinden biri küffârın

elli beş pâre toc top çeker eski yatrûnesinin cebehânesine işâbet idüp nısfı hevâyâ berran ve nısf-ı âheri ğavta hûr-ka'r baħr-i bî-kerân oldu ve mâvneleri üzerine cenge ta'yîn olunan dört pâre kıalyonlardan el-Hâc Abdullah kıapudânın süvâr olduĒu kıalyonun bir kıat alâbendesinde olan toplara âteş virüldükte iki mâvnesinin kürekleri ve dumanları ve direkleri ve ekşer cengcileri arşa-i helâk-i bevâr ve iki mâvnesi daħi perişâni-i esbâb-ı ceng ile rûy-i deryâda girdâb-ı hayret ve hazelâne giriftâr oldular ve donanmâyı hümâyûn çekdirileri arab alâyı giderler iken ser'asker olan sâbıkü'z-zıkr şîr-pîşe-i heycâ Mısırlı-zâde Vezîr-i mükerrerem İbrâhim Paşa süvâr olduĒu çekdiri ile bir miqdâr ileriye yürüyüp küffâr çekdirilerine yaklaştıkları sâ'at ibtidâ vezîr-i müşârûn-ileyh çekdirisinden ve ba'dehu sâ'ir çekdirilerden koĒuş topları on beşer yigirmişer def'a atıldıktan sonra düşmen-ı dîn çekdirmeleri telâş ile Ēark u helâkdan nâşi birbirlerine kıatıldıktan sonra sâracak maħalde firâr murâd etmişler iken donanmâyı hümâyûn çekdirilerinin Çengel istîşâllerinden Ēalâş olmayacakların fehm itmekle kıalyonlarının ardına pünhân olmak üzere şitâyân ve anları zahîr ve penâh itmek niyetiyle firâr zu'müyle mübâşir intişâr bâd-bân oldular ancak Memi Paşa-zâde Abdurrahman Paşa küffârın bir çekdirilerine çatup içinde [173a] bulunan melâ'îni esîr itdikten sonra çekdiri-i mezbûre Ēayet rahne-dâr olmaĒla zabtına iltifât etmeyüp derħâl taraf-ı islâmiyândan içinde bulunan tophâ ve mühimmâtıyla Mekkili Ahmed kıapudân nâm merd-i kıahramân Neberd u Rüstem tuvânın süvâr olduĒu Maķrahûr oĒlu gemisi dedikleri Karavele Kıalyonu derûnunda olan cüyûş-ı müslimîn yedeklerine alup nîm sâ'at miqdârı getirdiklerinde der-aķab Ēark u derûnunda olan küffâr-ı bed-âyin ve nâ-fercâm-ı deryâyı caħîme müstaĒrak oldular ve bâşdârdeleri daħi mâvneleri olduĒu maħalle doĒru firâr ederken el-Hâc Abdullah kıapudânın süvâr oldu kıalyon önüne uğradıkta âtılan top dâneleri ile cenerâllerini ve vâfir cengcilerini mürd ve kellehâ-yı topciyân-ı a'dâyı dâne-i gülle-i top endâzân-ı müslimîn hurd eyledi ve küreklerini daħi rûyi deryâda mânend-i hibâb eyledi

Li-münşi'ihî:

Öyle cenk itdi o düzde ehl-i İslâm-ı 'askeri
Görmemdi çeşm-i felek tûfân-ı Nûhiden beri
Asmândan seyr idüp bu Ēarbî dedi her melek
Dâ'imâ menşûr ola yârabb-i şâhın leşkeri
Dediler kerrûbiyân düstûr-ı 'âlî-ħazrete

Bir ğazâ itdikki hoşnûd eyledik peygamberi
Güşte-i İslâm'a imdâd eyleyüp yâd-ı zafer
Baħr-i nuşrette bıraķdı lütf-ı haķla lengeri
Allâh Allâh virdini evrâd idüp cünd-i mübin
Önlerince cümleten ceys-i melâ'ike rehberi

Ve'l-hâşıl gittikçe ğuzât-ı muvahhîdinde ğayret-i izdiyâd ve kâlyoncu merdlerinde bi-avnihi te'âlâ kuvvet u cesâret iştîdâd bulmaĝla küffâr-ı hâk-sâr bu hâli gördüklerinde donanmâyı hümâyûn ile eğer bir daħi muķâbele olunmaķ lâzım gelirse sefâyin-i menhûselerinin bi'l-küllîye telef u helâk olacaĝın bildiklerinden [173b] nâşi ol şeb-i ser-rişte vermemek için palâmârların kat' ve Saķız Limanına varınca üftân ü hîzân hafîyyeten firâre şitâbân oldular. Donanmâ-yı hümâyûnun şemden sonra inân-ı teveccüh ve azîmetleri Cezîre-i Saķız'a ma'tûf olacaĝı meczûm u ma'lûmları olmaĝla limân-ı mezbûrda ancak iki gece meķş ve ertesi ki mâh-ı recebû'l-mücerrebinin yedinci günü der-cezîre-i muhâfaẓa zu'miyle beş yüz süvâri asker ihraç eyledikten sonra ber vech-i müsâra'at firâra ikdâm ve İstendil Cezîresi tarafına atf-ı zimâm eylediler. Kemâl-i havf u telâşlarından nâşi Saķız Limanından çıkarlarken mühimmât-ı cebhane ile memlû bir kıt'a kâlyonların şîĝa oturtmaĝla ertesi donanmâyı hümâyûn donanmâyı menhûs-ı a'dâyı ta'ķib ederek Saķız Limanına lenger-endâz olduklarında zikrolunan kâlyon ile içinde bulunan yigirmi dörder vukiyye gülle âşâr on altı pâre yâlanıcı tıç topları ve altı aded hâvan topu ve beş binden mütecâviz tüfenginin ve sâ'ir mühimmât-ı cebhâneyi zabt ve iki yüz seksen nefer seltât keferelerini esîr itdiklerinden mâ'adâ melâ'in-i hâsirînin firâra kemâl-i acele ve müsâre'atlarından limân-ı mezbûrda terk eyledikleri dört kıt'a çekdiri ve dört kebîr fırkataları ve derûnunda bulunan alât u eşyâyı daħi zabt eylediler ve ba'dehu der-aķab mücâhidin-i din sâhil-i cezîreye ihrâc olundukta düşman-ı dînin hıyn-i firârda muhâfaẓa-i cezîre için taşra ihraç eylediĝi beş yüz nefer süvâri kefereyi zencir-i sî vü üsre çektiklerinden sonra [174a] kal'eye müceddeden vaz' eyledikleri on altı pâre balyemez top ve sekiz bin aded humbara dânesi ve sâ'ir mühimmât cebehâne ve tophâneden ve derûn-ı kal'ada olan hamâm-ı kebîre vaz' eyledikleri bârût ve elli şandık kurşun zabt olunup avn-ı Rabbâni ile

Mısra':

Oldu manşûr ve muzaffer pâdişâhın askeri

mişdaķınca mûcâhidîn-i dîn-i manşûr ve muzaffer ve a‘dây-ı dîn bâ berekât mu‘cize-i Muştafavî bi-inâyetillahi'l meliki'n-naşîr fevķa'l-me'mûl maḥzûl u maḥhûr ve müdemmir oldular bu feth-i ra'nâ ve inâyet-i meliki'l-a'lâya ḥayli târîḥler denilüp şafâ bahşende kılıb erbâb-ı feşâḥat olmak için işbu tevârîḥ u garrâ u mu'tebere keşide-i silk-i sûtûr kılınmak enseb görüldü

Târîḥ-i Garrâ Et-tâlib-i Şirin Edâ

Eşer-i feyz-i cülûs-i sa'id sultân Muştafâdandır

Ki devletle geçince tahta bir feth-i ğarîb oldu

Zemistânda donanmâ-yı hümâyûn çıktı deryaya

Ḥüdânın ḥikmetin seyr ile bir sırr-ı 'acîb oldu

Şavurdu âsumâna güllerin geştilerin yer yer

Yanâr âteş gibi ol dem ki küffâra qarîb oldu

Kimi yândı kimisi kândı deryâya küffârın

Firâz oldu kimi geştisinin kimi neşlîb oldu

Mahnâ oldu hûn sürḥ-i düşmenden keff-i deryâ

Bu dem mü'minlere çün devlet-i keffî'l-ḥazîb oldu

Balıkçı kâfiri şest-i kazâya uğradı âher

Bu iḥsân 'asker-i İslâma Tevfîḳ mücîb oldu

Sakız bir dühter-i ra'nâ idi meshûr olup gerçi

Bir iki gün esîr dâm-ı âğuş rakîb oldu

Veli râm oldu ceng ü cidâlde aldı ğâziler

Urûs-ı ğayret-i islâma buda başķa zîb oldu

Şehnişâḥ-ı Skender kevkeb-i cemşîd iķbâlin

Du'ây-ı devletinde ḥalk-ı 'âlem bî-şekîb oldu

Alup ḥâme benân fikrime ben daḥi ey tâlib

Ḥesâb itdikçe târîḥin bu beyit dil-qarîb oldu[174b]

Bi-ḥamdillâḥ olup imhidâd bâd-ı avni yezdânın

Yine Sakız dehân-ı pâk İslâma naşîb oldu

Gûş idenler dediler fethine ânın târîḥ

Zor ile kâfirin aldık rehninden Sakız

Muṣṭafâ Hân zehî tâlib-i cihân hâmi-i din
Aldı çığnetmedin a'dâya diyâr-ı Saķızı
Şevket-yemîn cülûsu idüp a'dâyı hezm
Himem ve ceddi bıraķdırdı hîsâr-ı Saķızı
Hîle-i şeytânatı düzdü melâ'în ammâ
Heme edbârıyla dolaştı kenâr-ı Saķızı
Ni'am mü'mini küffara revâ kılmadı hâķ
Dehn-i düşmana zehr eyledi bâr-ı Saķızı
'Âleme ol şehin iķbâl ve kudûmundandır
Buldu leh seyf ile ķahrında 'ayâr-ı Saķızı
Böyle bir feth-i mübîn eyledi mevlâ ihsân
Renc idüp âmme-i küffara bu kâr Saķızı
'Ömrü devletle ziyâde ola ol dâdûrun
Kıla seyfiyle keşân hicv-i hezâr Saķızı
Şükr bî-had edelim ķâdir ve kıyyûma zâmir
Kim bu islâmdan idüp def'i fikâr Saķızı
Oldu her matra'ı bir tarz-ı cedîd târîhi
Avn-ı hâķ idüp 'atâ-i naşr ile dâr-ı Saķızı

Feth-i Saķıza denilen târîhlerin tevârih-i muḥarrere güzidelerinden
olduğundan mâ'adâ

Târîh:

Şükr-i yezdân eyleyüp fâtiḥ dedi târîhini
Bir kıl ile Saķızı aldım cem-i küffârdan

Kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-keḷâm târîḫ-i ğarrâsı dâver-i devrân Sultân Muṣṭafâ
Hân zî-şânındır ba'de-l fethi ve'z-zafer şâhib-i terceme merķûm Hüseyn Paşa
Cezîre-i Saķızın muḥâfaza ve nizâmına me'mûr ba'dehu yine Âsitâne-i devlet-i
âşiyâne ķâ'im-maķâmlık ile maḥbûr olup hizmet-i vâlâyı ķapudânî bu eṣnâda tafşîl-i
terceme-i ahvâli âti Mezemorta el-Hâc Hüseyn Ķapudâna rütbe-i vezâretle tevcîh
olundu. Bin yüz yedi (1107/1695-1696) târîḫinde Karamân ve Adana eyâletleri ile
sefere ta'yîn yüz sekizde (1108/1696-1697) Dârü'l-cihâd Belgrâd muḥâfazasıyla
müstenid-i [175a] Şadr-ı temkîn oldu. Sultân-ı devrân Muṣṭafâ Hân-ı Şânî

hazretlerinin sene-i selâse-i seferiyyelerinde Belgrâd muhâfızı bulunup Belgrâd'da huzûr-ı hümayunda ma'kûd olan meclis-i meşverette Temeşvâr tarafına ubûr olunmakta nice mahzûrât irâd u taşrîh ve düşman-ı dîn tarafına teveccüh ve azîmet huşûşu bi-eyyi vechin kân muşammem ve mukarrer olduğu teslîmde Nehr-i Saveden Vârâdın tarafına ubûr olunmasını tercih etmişti. Vâkı'â Temeşvâr tarafına ubûrda irâd itdiği mahzûrlar vukû' bulup rezânet-i re'y u tedbiri mücerreb şehriyâr-ı cihângir olmağla senete hezîmet-i küllisinde şehîd olan Elmâs Mehmed Paşa yerine rütbe-i 'aliye-i şadâret-ı uzmâ ile tevķîr olundu.

Sinîn-i vâfireden beri gavâ'il-i harb u kıtâl-i nizâm-ı kâ'inâtı bir hemzede-i tefriķa ve ihtilâl etmişken Nemçe ve Moskovla ve Venedik kefereleri ile aķd-ı şulh u şalâh idüp her fırķaya vesîle-i ferâğ-bâl olmağla beş iki ây kadar zamân kâr-ı fermâyı mesned-i ikbâl ve şöhet-i peymâyı re'fet u ifdâl olup yüz on dört (1114/1702-1703) târîhinde biķ-talep mesned-i şadâretten ma'zûl ve maķâmına Dâltabân Muştafâ Paşa mevşûl oldu. Düstûr-ı mûmâ-ileyh rahmetüllâhü 'aleyh hizmetlerinin isti'zâline bâ'is olan madde karîben zikrolunsa gerektir yüz on târîhinde (1110/1698-1699) re'y-i rezîn düstûrânesiyle şirâzesi sâline-i şulh u müsâleme itmâm pezîr oldukça şu'arâyı 'aşrın netice-i tab' feşhâneleri olan tevârih ğarrâlardandır

Dürrî:

Sâl-ı şulhun Âsafâ târîhini terkîm için

Şâ'irân ki deste âmûs eylediler ğâhi şahâh

Lafzan ve ma'nen hemân Dürrî dedi târîhini.[175b]

Harçlığın adem-i mevcûdu olmağla yüz ğuruş aķçe karzullah olarak tarafımıza irsâl bir aķçe ğünün zarfında binâsı edâ olunur karîndâşım

El-Hâc İsmail Koğuş 'Allâme Vâli Cidde

[176a] boş

[176b] Bin yüz onda (1110/1698-1699) buldu dünya râhat-ı şulh u şalâh

Tevârih-i Muşanna' Li-zamîrî'l-Merhûm

Lafzan ve ma'nen zamîre naķş idüp târîhi

Çâr nev'a eyledi mu'ayyende taşrîhî raķam

Ya‘ni iki mışra‘ı geldi birer târîh ile
Hâledâr ve sâdesindende o vech oldu behem
Bin yüz on(1110/1698-1699) sulh-ı ferh-i şâdâb-ı dehr yazdı pâk
Naşsyle târîhdir, es-şulhu hayrun li'l-ümem
Geldi bir sâl-i feraḥ-baḥşende-i hayru'l-me'âl
Virdi bu köhne cihana müjde-i nola şafâ
Çâr nev'an lafzan ve ma'nen ânâ târîh için
Yazdılar levh-i zamîre şâd olup bâ y ü gedâ
Kıldı bârî ârı ve şâdâb renk-i 'âlemi
Bin yüz onda (1110/1698-1699) oldu dünya şulhuyla raḥat-nümâ
Beyyin-i hilâl-i muḥarrem bi-hâh sâgır râh
Fennî ki mâh-ı emn ve emânest ve sâl-i şulh u şalâh

Mevlânâ Mehmed Râşid Efendi târîhinde Paşayı müşârün-ileyhin mesned-i şadâretinden bi-talebihi azline bâ'ış olan mâddeyi bu vechile keşide-i silk-i sûtûr eder ki Şadra a'zam Amûce-zâde Hüseyn Paşa ḥazretleri 'aḳd-i şulh u şalâh gibi bir emr-i ḥayra muvaffak olmak ḥasebiyle iḳbâl-i nâsa mu'tâd ve taraf-ı hümâyûndan ḥaḳḳında âşâr-i teveccüh u iltifât müzdâd olmuşken yedi sekiz aydan beri kendilere bâ'ış-i melâl u infi'âl olacak nice hâlât zuhûr etmeḡe başlayup vezîr-i sâye-i ḥimâyelerinde olan Çâvuşbaşî Muştafâ Ağa ve hünkâr ḳapûcılar Ketḥudâsı Kibleli-zâde 'Ali Bey'in

Târîh :

Çeküp bezm-i fenâdan el zamîri dedi târîhi

Teveccüh kıldı mihrâb-ı beḳâyâ Kibleli-zâde

târîhi mişdâḳınca kendi ḥâtır-ḥâhlarına muḥâlif azl u ḳatlı olunmak gibi keyfiyyât kadar ve i'tibârlarına kesr vermekle münkesirü'l-bâl ve ḥalel nizâm istiklâl ile müşevveşü'l-ḥâl olup gittikçe keder ve infi'âl mizâclarına te'sîr etmeḡin cenblerinde bir mâdde [177a] zuhûr idüp ve ol maraz-ı cânḥırâşıyla âkıbetü'l-ümerâ seyr-i ferâş olmuşlar idi. Ḥastalıkları kırk elli gün kadar mümted ve sıḥḥate meyl deḡil illetleri günden güne mümted olup ifâḳatten me'yûs olmalarıyla aḥvâllerini bir iki def'a rikâb-ı hümâyûna arz u telḥîş ve meşâlih-i ibâd mu'aṭṭal ḳalmaması çün rütbe-i şadâret-i uzmâda bir âḡer ḳulları istiḥdâm buyurulmasın taşrîḡ u tensîş etmişler idi.

Binâ'en alâ zâlik erba'a ve aşere ve mi'ete ve elf mâh-ı Rebî'ü'l-aşirin on birinci (11 Rebî'ü'lâhîr 1114/4 Eylül 1702) günü alâ's-seher kapûcılar kethüdâsı ağâ yediyle kendülere hitâben vürûd eden hatt-ı hümayûn şüretidir.

3.79. ŞÜRET-İ HATT-I MUŞTAFÂ HÂNÎ

Benim vezîrim ba'de's-selâm münhâdır ki senin hizmetinden her vechile râzı ve hoşnûd idim ancak bir kaç def'adır tekâ'üd ihtiyâriyle rikâb-ı hümayûnuma ilticâ eylemiş idin ve hâlâ şâhib-i ferâş olduğundan meşâlih-i ibâdullâhı görmede kemâl-i aczin olduğu mesmû' u hümayûnum oldu. Çiftliklerinden murâd itdiğin maħalde mekş u ikâmet itmek üzere hâşlar ta'yini ile sanâ tekâ'üdlük ihsân-ı hümayûnum olmuştur. Mühr-i şerîfi kapûcılar kethüdâm ile rikâb-ı hümayûnuma gönderesin deyü fermân-ı hümayûn buyrulmağla

Beyt:

Peyâm-ı vaşl o yâr-ı cân fezâdan geldi hoş geldi

Gedâya tuhfedir kim pâdişâhdan geldi hoş geldi

deyüb taraf-ı hümayûn-ı pâdişâhiye azîm du'â vü senâ takdîm ederek mühr-i hümayûnu ağây-ı müşârün-ileyhe teslîm eyleyüp ertesi kendüler binâ eyledikleri Bucuktepe nâm sarâyına nakl ve andan Silivri kırbunda vâkı' çiftliklerine azîmet itmek üzere taşmim eylediler ve ıstabl-ı temellüklerinde olan atlardan otuz re's rahş-ı dil-keş endâm intihâb [177b] ve müddet-i şadâretlerinde gerek taraf-ı pâdişâhiden ve gerek sâ'ir maħallerden gelüp cem' olunan cevâhire müte'allık nesî vü irâ'ie cümlesini taraf-ı hümayûna irsâlde talebe bakmayup isti'câl eylediler. Mühr-i hümayûna idâre-i Şeyhü'l-islâmı birle Bağdâd vâlisi Dâltabân Muştafâ Paşa da'vet ve dâmâd Hasan Paşa rikâb-ı hümayûn kâ'im-mağâmı ta'yin ve ilbâs-ı ferve-i semmûr ve hil'at olundukta merhûm zamîri demiştir

Târîh:

Erince câh-ı uzmâyâ Zamîri dedi târîhin

Vekîl-i şadr-ı vâlâ oldu baħr-i dil Hasan Paşa

Şadr-ı ma'zûl Bucuktepe nâm bağçelerinde bir iki gün mekş u ârâmdan sonra kalkup Silivri kırbunda vâkı' çiftliğine azîmet ve izn-i hümayûn ile ânda ikâmet

eyledikde mizâclarında olan ‘illet tezâyüd u iştîdâd bulup hülûl-ı ecel muvakkat mâni‘-i kabûl-i şîhhat olmağla sene-i mezbûre mâh-ı Rebî‘ül-aahirin şelhinde (29 Rebî‘ül-aahir 1114/22 Eylül 1702) zehrâbe-i ecel mezâk ‘ayşını telh eyleyüp dâr-ı beķāya irtihâl etmeğın vaķt-i şadâretlerinde

Żamîri:

Târîh-i tekâmîlihâ ķad, ezhâ tamâmen bi müfredin
Şâdü'l-Hüseyn vezîren li'l-‘alem dârâ ve ceddede
Bu maķâmın dedi erbâb-ı hîred târîhini
Ve lehü
Dâr-ı vâlâ oldu ta‘lîm-i ‘ulûmiķün binâ
Ve lehü
Reşha cûyi teşnigâne dediler târîh için
İç Hasan ‘aşķına mâ dâ‘im Hüseyn’e kıl du‘a
Hâtîf-i ķudsî bu vechile dedi târîhin
Ve lehü
Mühbiķ-ı raķmet-i ma‘bûd ola dâ‘im bu maķâm⁴⁹¹
Adlî

Tahsîn idüp ‘adli şevķiyle dedi târîh ‘ kûfl urdu bâb-ı şulha haķķâ Hüseyn Paşa⁴⁹²

Bucuktebe nâm maķalde binâ buyurdukları ķeşmeye kâmi merhûmun dedigi târîhdir

Kâmi:

Ederdi fikret târîhini içüp kâmî
Bu reşķ-i âb-ı hayât ve elezz-i âşiyâdan
Zebân-ı lüle-i pâkinden eyledi ceryân
Hüseyni yâd ile gel iç bu gûş-i âsâdan [178a]

Vezîr müşârün-ileyh dâneyı mekâdir-i nâs bir vezîr-i merdüm şinâsı olup aşhâb-ı dâniş u ma‘rifetden olmağla erbâb-ı suhte lafzan vü ma‘nen ikrâm-ı tâm ve def‘-ı kaşâyid u medâyiķ edenlere yüzer ve ikişer yüzer altûn in‘âm idüp nâm-ı

⁴⁹¹ Târîhleri mucibince İstanbulda Sarrâķhâne kurbunda binâ itdiğî medresesi pişgâhında olan türbesine na‘şini etbâ‘ı defn itdiler.

⁴⁹² Bu târîh hîn-i tebyîzda şulhiye târihleri zeyline yazıla.

hâtemi güm-nâm, vücûd u şehâ ile celb-i kulûb-i enâm etmişti. İstânbûl'da binâ eylediği Dârü'l-hadîs vakfiyyesin inşâ eden, bihâr-ı zehhâr ma'arif, Abdalbâkî 'Arif Efendiye bir semmûr kürk ile bin altûn ihsân ve Na'imâ Efendi vâye-i şöhr ü şândan mahrûm ve kadir nâ-şinâsân kemâl-i hizmetinde ihtikâr ile nâm u i'tibârı ma'dûm iken, tahrîr-i vakāyi'-i devlet ile iktisâb-ı 'izz ü rif'at idüp ceste ceste cevâ'iz-i fi'l-cümleden mâ'adâ İstânbûl gümrüğü malından yevmi yüz yigirmi sağ akçe vazife ihsân, ve zabt-ı vakāyi'ı yevmiyeye resîde olmasına müte'allık câh-ı mev'ûd ile yed-i intizârına i'tâyı berât gurûşân etmişti. Müddet-i vezâretı beş miqdârdır. Sinni sinnine müşârif dekāyık-ı umûr-ı devlete vâkıf-u kerîm ve saḥî vü 'âkıll ve kâmil bir zât-ı pâk idi.

Li-münşi'hi:

Lütfuyla etmişdi celb-i kulûb-ı 'âlem

Ya'ni ol şadr-ı şehâ perver ve ta'i ihsân

Eyleye ḥazret-i mennân-ı kerîm ve müte'âl

Qabrini ravza'i Firdevs ve ensîn-i kûr'ân

3.80. ZİKR-İ AHVÂL-İ HÜSEYİN PAŞA-YI DİĞER

Mezemorta demekle şehîr Hüseyin Paşa şecâ'at semîrdır lafz-ı mezomorta zâl-i sehhas ve zâ'i hövvez ile daḥi müsta'meldir. Zâ'-i hüvvez ile telaffuz olundukta tâ'i ḥutṭî yerine tâ'i kareşet ile müsta'meldir.

Bir miqdâr kaşîrû'l kâme olup, şecâ'at u cesârette kemâl bulmuş kimesne ḥaqqında isti'mâl olunur. Aşıl müvellidi cezîre-i ma'mûre-i Rodosdur. Hâlet-i sıgarinde [178b] askeri tâ'ifesinden olup merâkib-i bahriyye ile bi'd-defa'ât Baḥr-i sefidde a'dâyı bed-li'âm ile muḥârebe u muḳâtele ederek Cezâyire gidüp ülke-i merḳûmede daḥi nâm u şân şâhibi bir merd-i müşârûn bi'l benân oldu. *Tuḥfetü'l-elbâb* ve *Rıḥletü'l-İğtirâb* mü'ellifi tahrîr üzere Cezâyirde müddet-i medîd meḳs ü ârâmdan sonra, aḥâli-i ülke-i merḳûme beyninde muştalâḥ devletli dedikleri rütbe-i celîle ile nâ'il-i be-kâm oldukta ber-vech-i mu'tâd taraf-ı devlet-i 'aliyye-i ebed peyvend Osmâniyyeden mîr-mîrânlık rütbe-i celîlesiyle tevḳir u ihtirâm olundu. Devr-i Ahmed Ḥân-i Şânî de, bin yüz dört târiḥinde (1104/1692-1693) bir takrîbiyle Kôr 'Ali ve Baba Ḥasan nâm kimesneler ile firâr ve bir bâlıkçı zorcaşısıyla Baḥr-i

sefîdî eşnâyı geşt ü güzârda bir kâfir şiltesine râst gelüp nice def`a ceng ü cidâlden sonra bi`avnihi te`âlâ sefine-i merķûmeyi zabt ve avcı bile yoktur ganâyim bî-şûmâr ile habli geşti-i tersâne-i `amireye rabt eyleyüp, ertesi `atebe-i `aliyye-i hîdivâneye rûy-mâlîde kılup, kıbel-i hümâyûn-i sultâniden mazhar-i sunûf-i en`am ve kâlyonlar kapudânlığı ile ikrâm olundu. Mûmâ-ileyhin Venedik keferesi donanmâyı menhûsesiyle kerrâtıyla vukû`bulân muhârebâtta ve kezâlik Saķız Cezîresi feth u teşhîrinde külli hîdmeti zuhûra geldiği meşhûr saġır u kebîr olup bi`l-cümle dakîkadan ahvâl-i muhârebât ve tecrübe olan sükkân-ı sevâhil ve Cezâyir bi`anîh te`âlâ nuşret-i merķûme kapudân-ı mûmâ-ileyhin tertîb-i umûr-ı cenkde olan mehârat u celâdatının eşeri olduğuna câzim ve bu maķûle dîn u devlete hîzmeti [179a] sebk edenlere hûsn-i mükâfât-ı mühim ve sâ`ire lâzım olduğu hâlde şâhibü't-terceme müşârün-ileyhe elzem u farz nafileden muķaddem olmaġla menşib-ı vâlâyı kapudânî ânifen tercemesi çekîde kalem-meşķîn-i raķam `Amûce-zâde Hüseyn Paşa azlinden mûmâ-ileyhe ihsân ve selefi Saķız muhâfazasında kıyâm itmek fermân buyruldu ve kâne zâlik fî-evâsıt-ı şehr-i şa`bânî'l- mübârek li- minhü vaķt-i naşîbinden vaķt-i irtihâline gelince altı seneye karîb vaķt-i zamânda pey-ender-pey küffâr-ı hâk-sârın donanmâyı menhûsesine bi-mededihi ve avnihi te`âlâ verdiği hasâret-i külliyyeden mâ`adâ bir kaç def`a donanmâyı a`dâyı nâ-fercâmî peygâr Terfîl-i Limanında zabt eyleyüp küffâr-ı dûzeh karîn hezâr tezarru` ve ibtihâl ve niyâz ve ricâ ile

El-âmân ey âşaf-ı şâhib-karân rüzgâr

El-âmân ey ķahramân-ı `aşr ve Rüstem-i iştihâr

deyü tâlib-i selîm u emân olmaġla ber muķtezâyı şefķat-i ķahramâniyye emânlarını kabûl idüp a`dâyı bed-ķehre bu tabanca-i behlûvâniyye bîm u hirâsından çok zamân bâş göstermeyüp hırs-ı hûk-nihâd âsâine girmişti. Ezcümle bin yüz yedi (1107/1695-1696) târîhinde Baķr-i Sefîd cânibine teķhiz u tesyîr olunan sefâyin-i donanmâyı hümâyûn nuşret-i maķrûn-ı mâh-ı saferü'l-hayrın beşinci günü beyne's-salveteyn Saķız cezîresi pîş-gâhında Venedik donanmâsıyla tarķ-ı mansûbe-i kâr-zâr idüp vaķt-i `işâyâ dek lâ yenķati` tarafından müdâvele-i alât-ı cenk ve peygâr itdiklerinden sonra düşman-ı dîn tarafında âşâr-ı `acz u za`f-i maķşûş ve donanmâyı menhûsları muķâvemetten bi`l-küllîye me'yûs olmaġla firâr kaşdında olduklarından donanmâyı [179b] hümâyûnda guzât-ı zafer-medâr-ı haberdâr olduklarında ta`ķibe

şitâb etmeleriyle mâh-ı mezbûrun sekizinci günü Zeytunburnu nâm maħalde erişüp tekrâr bâziçe-i ħarb u kıtâl kırdular ve sefâyin-i ħarafeyn birbirlerine ħâric-i ez ħadd ve add-i ħop âlem âşub urdular. Küffâr-ı ħâsirînin iki kıt'a kılyonları ħop gülesinden işâbet eden şirâre ile iħrâķun bi'n-nâr ve bir kılyonları daħi raħne-i ħarb-ı ħop ile ka'r-ı baħre gavta ħor olup on kıt'a kılyonları daħi cenge tâb âver olmayacak mertebe rahne-dâr olmağın delâlet-i bed-riķķa-i edbâr ile Şekûlûş nâm maħalle doğru üftân ü ħîzân firâr eylediler. Ol gece bir 'azîm fûrtına zuhûr ve rûy-i deryâ bir vechile cûş u hurûşa geldiğî gûyâ nümâ-ı tufân-ı Nûh oldu küffâr-ı bed efķârın zaħmdâr olan on kıt'a kılyonlarından bir kaçî daħi ħark olduğın ba'de'l-muħârebe aħz olunan diller iħbâr u helâk olan kılyonlardan dâ'ıye-i taħlîş-i cân ile kendilerin deryâyâ sâlân küffâr-ı cenķçilerinden üç yüzden artuk kefare-i fecereyi dilâverân-ı ħuzât giriftâr eylediler ve bin yüz sekiz senesi (1108/1696-1697) evvel bahârında donanmâyı ħümâyûn nuşret- maķrûn ile boğâzdan dışarı ķıķarıldıktan sonra mâh-ı zi'l-hiccetü's-şerîfenin on beşinci günü Bozcaada ħavâlisinde Venedik keferesinin donanmâyı menĥûsuna muķâbil u mülâķî olup bir sâ'at kadar cenk u peygâre derķâr olduklarında dâne-i ħop u tüfenk ile katî vâfir melâ'în dûzeh-maşîr arîza-i ķahr u tedmîr ve bir kıt'a çekdirileri giriftâr-ı zincir-i teşĥîr-i İslâmiyân kılındıktan sonra düşman-ı dîn bâd-bân-güşâyı girîz u firâr olup lakin hengâm-ı peygâr ve eşnâyı muħârebede dâne-i ħop [180a] ra'd âşub ile raħne-dâr olan iki kıt'a kılyonlarının daħi biri Şumatriye Limânı ķurbunda ve biri Midilli önünde ħavf-ı telef ile bâşdan ķara itmek tedbîrinde iken ikisi daħi içlerinde bulunan küffâr-ı bî-şümâr ile ka'r-ı baħr-i peyķerâne gavta ħor vesâ'irleri bi-ħamdihi te'âlâ münhezimen firâr itdiler ve bin yüz on (1110/1698-1699) târîĥinde yine Zeytunburnunda küffâr-ı ħaķ-sâr ile vuķû'bulân muħârebesi zîyb-i ârâyı şaĥâyif-i taĥķîķ müvarriĥîn muvarriĥindir. Attâ ol nuşret-i azîmeye zamîrinin dediğî târîĥdir.

İlâĥım feyyâz bî ķâle târîĥen celî

Yefrahü'l- müslimûn bi-naşrillâhi'l-ķavî⁴⁹³

Ale'l-ĥuşûş ahd-ı Sultân Süleymân Ĥân-ı Şânîde Tûna ķapudânı iken bin yüz bir mâh-ı Zilkâ'desi evâĥirinde (30 Zi'l-ka'de 1101/4 Eylöl 1690) Vidin nâm ĥıřn-ı

⁴⁹³ Allahın kuvvetli yardımıyla Müslümanlar ferah bulur.

metîni dest-i ‘âriye-i a‘dâyı bed-efkârın nez‘ itmekte hâfız-ı merhûmun güfte-i nâdirelerindendir

Mezemorta Vidini feth edecek gûşeşle
Fıkr-i târîh ederken bu gedâyı kemter
Hâtif-i gayb dedi gûş-i dile ey Hâfız
Ceng-i pâk Mezemorta buna târîh yeter

Paşa-yı mûmâ-ileyhin menâkıb-i keşîre ve gazavât-ı vefîresi bi-esrihâ ketb olunsa nice bunun gibi nüsha vü risâle olacağı bedîhi olmağla bu miqdâr ile iktifâ olundu. Müşârün-ileyh her muhârebede min ‘indallâh mansûr u muzaffer ve ahvâl-i ceng-i deryâ bâlâ dest-i-i şecâ‘atine musahhar olup mucâhid-i fî sebîlillâh zabt u tedbir-i ‘asâkirde adîmü'l-mişl Ebü'l-ebrârî'l- mü'eyyed bi-naşrillâh hemâli nâdir bir merd-i şecî‘ ve bahâdır idi. Hayrâtı keşîr gazavâtı vefîr bir zât-ı nazîf olup ez cümle hayrâtından cezîre-i Sakızda bir câmi‘ ve ülke-i Cezâyir’de bir câmi‘ şerîf ile bir medrese-i ‘âlî binâ etmiştir. [180b] Vücûdunda eser-i cerh olmadık akçe miqdârı sağ yer yogıdı. Bin yüz on üç senesi (1113/1701-1702) evvel bahârda Bahr-i Sefîd’e çıkup Sakız pişgâhına geldikte ez-kadîm mübtelâ olduğu ‘illet-i meşânesi müştred olmağla sene-i mezbûre Rebî‘ü'l-evvelinin on beşinci (15 Rebî‘ü'l-evvel 1113/20 Ağustos 1701) günü felek hayâtı gark âb-ı tûfân memât olup Sakızda defn olundu. Müşârün-ileyhin fevtine zamîri Mehmed Efendi merhûmun dediği târîh-i garrâlardır.

Şâd ide rûhunu hak dedi Zamîri târîh
Zevrak-ı cismi ‘adem-i bahrine sâldı kapudân
Ola yâri rahmet-i rab dedi târîhin Zamîr
Kapudân Paşa qarâya çekti felek cismini
Hak te‘âlâ kabrini nûr eylesin
Cennet ü kevşerle mesrûr eylesin

3.81. ZİKR-İ AHVÂL-İ ABDULFETTÂH PAŞA

Terceme-i ahvâli ânifen ‘alâ’t-tafşîl keşide-i silk-i sûtûr kılınan Mezemorta el-Hâc Hüseyin Paşa’nın etbâ‘ından olup Paşay-ı celîleti’ş-şân müşârün-ileyh esbagullâhü ni‘me'l-visâl ‘aleyhi ülke-i Cezâyirden Âsitâne-i sa‘âdet-i âşiyâna rûy-ı mâlîde kıldıkta şâhibü't-terceme Fettâh-ı kapudân dağı ma‘ân gelmişti. Bir rivâyette

kapudân ve rivâyet-i aharîde ümerâ-i deryâdan bir merd-kâr-ı âzmûde olup on on beş seneden berû kapudân paşalar ma'iyetinde nice seferde bulunup bi-avnillâhi te'âlâ ekşerinde hüsn-i tedbîrî sebebiyle manşûr u muzaffer olmuştu. Ânifen çekîde-i kalem-i meşкін-i rakam kılındığı üzere yüz on üç târîhinde (1113/1701-1702) donanmâyı hümâyûn Sakız limânında lenger-endâz ikâmet olduğu eşnâda bi-emrillâhi te'âlâ kapudân-ı deryâ vezîr-i bî naşîr Mezemorta Hüseyn Paşayı cihângîrin geşti-i vücûdu garğa-i âb-ı tûfân-ı ecel olduğta Paşay-ı merķûm [181a] ma'iyetinde bulunmakla taraf-ı devlet-i 'aliyye-i Muştafâ Hân-ı Şânî'den mansıb-ı vâlâyı kapudânı tevcîhiyle tebcîl olundu. Sene-i merķûmede donanmâyı menhûse-i küffâre hasâret-i küllî virüp mevsim-i rûz-ı qasım hûlûlünde avdet ve donanmâyı hümâyûn-ı nuşret-makrûn ile limân-ı tersâne-i 'âmirede lenger-endâz ikâmet oldu. Lakin bi-emrillâhi te'âlâ vücûduna maraz-ı felc işâbeti ile harekete iktidârı olmayup bundan böyle kendiden devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvende müte'allık bir hizmet vücûda gelmeyeceğın arz u inhâ itmekle bi't-taleb İstânbûl gümrüğü mâlından âlmaq üzere yevmi yüz yirmi sâğ akçe vazife ile ihtiyâr-ı tekâ'üd etmeğın bin yüz on dört mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzamının üçüncü (3 Şaban 1114/23 Aralık 1702) günü mütekâ'id ve maķâmına Aşçı Mehmed Paşa mütesâ'id oldu. Bir kaç gün mürûrunda mürğ-i rûh-ı fettâh cânib uçmağâ (silik) sabâh eyledi. Ahd-ı sultân Muştafâ Hân-ı Şânîde on altı ây miķdârı kapudân olmuş bir zât-ı 'âlî-şân ve bir merd-i bahâdır ve bî akrân idi. Rahîmehüllâh.⁴⁹⁴

3.82. ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA

Aşçı Mehmed Paşa demekle meşhûrdur ki bunlar dağı ümerâ-i deryâdan olduğunu kırk dört târîhinde hâric-i sûr şehir-i bî-mu'âdil Mağmiyye-i Kostantiniyye cennet- mümâşilde vefât eden Emîr Buhârî Şeyhî Feyzi Hasan Efendi-zâde eş-Şeyh Mehmed Şeyhî kudde sirruhümâ hizmetleri Takvîmü't-tevârîh zeylinde taşrîh etmiştir. Lakin ulemâ-i rûmun ercümendi Mevlânâ Râşid Mehmed Efendi rahîmehüllâh târîhinin cild-i evvelinde kâlyonlar kapudânı idi demiştir. Alâ kilâ et-takdîrîn ânifen terceme-i ahvâli şebt-i şahâyif-i beyân kılınan Abdu'l-fettâh Paşa ihtiyâr-ı tekâ'üd [181b] itdiktude mansıb-ı vâlâyı kapudâniye târîh-i merķûmede mütesâ'id olmuştu. Mevsim-i bahârda bi-hasebi'l-iktizâ Bağr-i Siyâh muhâfazasına

⁴⁹⁴ Allah rahmet etsin.

ta'yin olunup eşnây-ı geşt ü güzârda meşhûr-i cihân Edirne vak'ası zuhûr idüp bin yüz on beş (1115/1703-1704) târîhinde ru'ûs-ı menâbir-i cevâmi'de elsine-i amme-i hutebâ

Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn mazhar-ı lütf-ı hüdâ
Hân Ahmed bin Mehmed el muzaffer-i dâ'imâ
Nâm-ı nâmisiyle pür-zîn ve gürûh-i bülegâ

Žamîri:

Gelüp dört vechile târîh-i sal-i mukaddem pâki
Ki mi'mâr-ı hîred bünyâd idüp bir beyti çâr erkân
İki Mısrâ' muḳaṭṭa' oldu yek-pâre bir târîh
Birer de cevheri ve sâde ḫarfiyle olur eşnân
Cülûs-ı sâf firûzîn 'umumi dedi kerrebîn
Cihâna sâye-i ihsân-ı mevlâ geldi Ahmed Hân
Dedi târîhin 'Âsım böyle hâtif
Mübârek ola ey Hân-ı Ahmed iclâs
Yazılsın 'arṣa ṣâbit âyetü-l kürsi gibi târîh
Cülûs-ı Hân-ı Ahmed Bey muṭayyeb kıldı dünyâyı
Geldi bir nüktedân dedi târîh oldu Sultân Dehr-i Ahmed Hân
Saltanat tahtına sultân Ahmed 'arz edince dem-i teşrîf de rû
Hâtif ḡayb-i semâdan nâbi dediler târîhini ḡâlib-i ba'dû
Âlemin Ḥazret-i Sultân Ahmed olucaḡ devlet ile sultânı
Dedi târîhini hâtif-ı Nâbi tâze naḡs-ı kalem-i yezdânı

3.83. TARİH-İ HAṬṬ-İ PADİŞÂHÎ

Cemâl-i Ahmedîye sâye şaldı şâhpir-i cibrîl târîh-i velâdet Ahmed-i Şâlis târîh-i cülûs Ahmedî's-Şâlis târîhleriyle mânend-i hezâr güyâ olup temme istidrâcühü mışdaḡınca izâlei'i hâr-ı 'adüvvi devlet ü dîn ile rûy-i gül-i gülzâr 'âlem-i ibtihâc-ḡarîn olduḡta bunlar daḡı donanmâyı hümâyûn ile tersâne-i 'âmireye dâḡıl olup sene-i mezbûre mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzamının beşinci günü (5 Şaban 1115/14 Aralık 1703) ḡapudânlık câh-ı celîlesiyle Çerkes Osmân Paşa tebcîl ve şâhibü't-terceme [182a] ḡalyon ḡapudânlığı rûtbesine tenzîl olunmuştu. On miḡdârı bu minvâl üzere

evkât-güzâr ve bin yüz yirmi beş senesi Şevvâlinin on sekizinci (18 Şevval 1125/7 Kasım 1713) günü şadr-ı esbâk Kıpudân Süleyman Paşa azlinden şâniyen kıpudân-ı deryâ oldu lakin ahvâl-i deryâyâ vukûf-ı tâmmesi olanlar beyninde rehâvet u takşîr ile ma'rûf olduğı şadr-ı a'zam vakt-i dâmâd şehin-şâh-ı dârâ abîd Silâhdâr 'Ali Paşayı şehidin ba'z-ı hayır-hâhân-ı devlet vâsıtâsıyla vâsıl-ı semî' âsîfâneleri olduğa sene-i mezbûre Zi'l-hiccesinin yigirmi altıncı günü (26 Zi'l-hicce 1125/13 Ocak 1714) ma'zûl ve makâmına limân re-isi Süleymân Hocâ mevşûl oldu def'a-i evvelisinde bir def'a-i şâniyesinde iki aydan ziyadece kıpudân olmuştur. 'Aleyhi'r-rahme.⁴⁹⁵

Eş- şey'ü bi'sh-şey'i yüzkerü

Hafî olmaya ki bu devlet-i 'aliyye-i ebed- peyvende iki aded Aşçı Mehmed Paşa gelmiştir. Birisi ânifen zikrolunandır diğeri Başra Beylerbeyisi olan Mehmed Paşadır. Egerçi Mehmed Paşayı diğeri aşçı-zâdelikle şöret bulmuştur lakin Mevlânâ Râşid Efendi târihinde ânın dağı Aşçı Mehmed Paşa tahrîr itdiğinden ma'adâ kıpudânlığı dağı olmağla ba'zı mütetebbi'in-i tevârih temyîzde kuşûr ile râkımü'l-hurûf 'abd-i hakîre dâhil eder vehmiyle anın dağı icmâlen terceme-i ahvâlî bu mağalde keşide-i silk-i sûtûr kılındı.

Aşçı-zâde Mehmed Paşa Cezâyir-i Bağr-i Sefidden reşk-i âver-i memâlik-i Engürüs mağrûse-i Rodosda pâyı endâz mehd-i vücûd olmuştur. Mâlik-i nişâb sinn-i bülûğ-ı şer'î olduğa ol cezîre-i ma'mûre ahâlisinin muğtezâyı halkları olan cihâd u ğazâ nağvine şarf-ı vücûd ile bezl-i tâb ü tûvân-ı kudret ve sefâyin-i İslâmiyye ile kam' u istîşâl-i a'dây-ı bed nihâde şedd-i niğâk ihtimâm idüp [182b] Akdenizde merâkib-i bağriyye ile küffâr-ı bed efkârı kâğr u tezlîl ve şeb ü rûz tekmîl 'arz u vakâr-ı devlet ebed-peyvende mücedded ve sâ'î olduğı ğuş-i zed pâdişâh-ı âlem-penâğ olmağla kıpudânlık tevcîhiyle tebcîl olundu. Devr-i dâver-i devr-i zamân-ı Sulţân el-Ġâzi Muştafâ Ĥân-ı Şânîde Nemçe keferesi ĥilâf-ı uhûd ve peymân nağz-ı ahd birle etrâf-ı memâlik-i İslâmiyye istîlâ itdiğî hağer-i vahşet eşeri vâsıl sem'-i hümâyûn cihân-dâri olduğa mufaşşalât-ı tevâriğde muğarrer olduğı vech üzere Nemçe keferesi üzere azîmet-i hümâyûn vukû'unda Paşayı müşârûn ileyhe Tuna

⁴⁹⁵ Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

kapudânlığı tevcîh olunmuştu. A'dâyı bed-li'âm ile çin muhârebe vü mukâteleden 'âmm-i müşâlihaya gelince ol mahallin muhâfazasıyla evkât-güzâr olup

Yazdı şâbit-i levh-i mahfûza kalem târîhini

Bozdu Sultân Muştafâ bu düşmenin tâburunu

târîhleri mışdâkınca vukû'bulân fütûhâtta kendüden vücûd-pezîr olan hidemât-ı celîle vü merdâne ki nigâşte-i şahâyif-i beyândır şulh senesi a'râb-ı bâdiye burc-i evliyâ Bağdâd-ı Behişt abâda müstevlî olup Dicle vü Fırat cânibine gelen a'râbi tâ'ifesini def' u kam' için sefâyin-i vefire vü 'asâkir-i keşîreye muhtâç olduğun vâli-i Bağdâd el-Hâc İsmâ'il Paşa devlet-i 'aliyyeye 'arz u inhâ itmekle bin yüz dokuz (1109/1697-1698) senesi taraf-ı pâdişâhiden Payâs ve İskenderûn taraflarında müceddeden [183a] merâkib-i bahriyye inşâ ve sûy-i a'dâya mânend cevî ba'de itmâmî'l-hizme revâne olmak için on bin miqdârı ecnâd-ı zafer i'tiyâd ile Paşây-ı merkûma ta'yin u irsâl olundu. Mühimmât-ı mükemmele ile Berretü'l-Fırâta varup ol nevâhîde elli aded kâlîte inşâ idüp bin yüz on bir (1111/1699-1700) târîhinde Fırat nehriyle Hılle'ye varup ol havâlide a'râbi ile ceng-i azîmden sonra nevâhî-i Darü's-selâm Bağdâdi çerg u levş-i a'arâbiden himmet vâlâ nihmeti ile tahtîr eyledi. Vâli-i Bağdâd Dâltabân Muştafâ Paşa şeyh Selmân el-Huza'liye mensûb Huza'lı tâ'ifesi üzerine azîmet itdikte şâhibü't-terceme Mehmed Paşa ol muhârebede daği bâ'si-i nuşret olduğuna mezbûr Muştafâ Paşa hased idüp hakkında nice nâ-şâyeste ifk u iftirâ ile der-devlet-i 'aliyyeye 'arz u i'lâm itdiği bâ'is-i telâtum deryâyı gâdab-i sultânî olmağla katliçün fermân-ı âli şudûr ve bu hizmete taraf-ı devletten Kapucubaşı Silahşör İsmâ'il Ağa me'mûr oldu. Mübâşir-i mezbûr Bağdâd-ı Behişt-abâda vardıkta merkûm Dâltabân Muştafâ Paşa bir miqdâr levend ile kethudâsını mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'iyyetiyle Hille'ye irsâl eyledi. Aşçı-zâde müşârûn-ileyh bu mâtde-i vahşet irtisâmı hissidüp mübâşir-i mezkûr İsmâ'il ağâ Dâltabân kethudâsını habs itdi. Mezbûrlara mübâşir oldukları mâtdeyi ba'de'l-istifsâr her birerleri ikrâr itdiklerinde itlâk idüp onlar daği ahâli-i ülke-i merkûmeden vâli-i merkûm Mehmed Paşa'nın bu husûşlarda bî-cürm olduğuna ittılâ' kesb etmeleriyle bu maddeyi ba'de'l-'avd ve'l-intiraf der-idevlet-i 'aliyyeye inhâ itdiklerinde [183b] cerâyid-i cürm u takşîrâtına kalem-i afv ve şafh-ı pâdişâhi keşide kılınup Başra eyâleti tevcîhîle terfîh olundu. Başra'da havâricden Nu'mân hâricî bilâdından bir belde-i 'azîmeyi feth idüp Başra havâlisini 'emârete

müstağrak ve ahâlisini lütf u keremle baħr-i servere ğark eyledi. Bin yüz on altı (1116/1704) târîhine dek Başra'da vâli olup sene-i mezbûre muharremül-harâmının evâ'ilinde (10 Muharrem 1116/15 Mayıs 1704-1705) karındâşı oğlu olacak muhîl u bî-imân yedinden mesmûmen muntakıl-i dâr-ı beķā oldu. Şecâ'at u cesâretle müşâr bir merd-i 'adîmî'l- mişâl ve pür-iktidâr idi. Rahimehullâh.⁴⁹⁶

3.83. ZİKR-İ AHVÂL-İ 'OSMÂN PAŞA

Ebû Tavķ Küçük 'Osmân Paşadır ki

Târîh:

Ulemâyı Rûmun sertâc ve ercümendi

Bu şevkle kavlin 'ismet du'âġüne imiş târîh

Li-münşi'îhi:

Stânbul câhi İsmâ'il Efendiye ola mes'ûd

Gelince câh-ı vâlâya dedi târîhini hâtif

Setânbul hâkimi 'Âsım Efendi oldu bâ-iķbâl

Târîhleri mişadâķınca târîh-i tahrîr-i îñ

Meķâle-i meşķin raķamda ķađı-i mahmiyye-i Kōstantîniyye olan Mevlânâ el-Fâzıl el-Âlim Çelebi-zâde İsmâ'il Âsım Efendi tahrîri üzere Paşa-yı müşârün-ileyh Çerkesî neķâd ve hoķķâ-i tiryâķ gibi sertâpâ lebrîz neşve-i isti'dâd olmaġla fermân-fermâ-yı Kırım kazâ-yı maġâzi şehbâzı Hâcı Selîm Girây Hân-ı Ġâzi merhûmun nazar-ı hurde beyinlerinde emsâlinden fâyîķ ve kemâl-i ķâbiliyet ve isti'dâdından nâşi mülâhazalarında hizmet-i pâdişâhiye min külli'l- vücûh lâyıķ olmaġın

Beyt:

Pek âteşpâre ķoptu tıfl-ı dil benden i'râġ olsun

Sarây-ı şehriyâr-ı 'aşķa virdim bir çerâġ olsun

mefhûmu üzere çerâġ-efrûzluk resmini edâ ve merhûm cennet-mekân Firdevs-i âşiyân sertâc-ı selâtin 'Âl-i 'Osmân

Li-münşi'îhi:

⁴⁹⁶ Allah rahmet eylesin.

Selâtin-i cihânın ser-firâzı

Şeh 'âlem-i Mehmed Hân Gâzi [184a]

tâbe şerâhü hâzretlerine ihdâ etmişler idi. Müşârün-ileyh dahî muktezâ-yı isti'dâd mâder-zâd ile tahsîl-i ilim ve kemâle meşgûl ve refte refte tayy-ı medâric ve merâtib ederek merhûm huld-i âşiyân ve mekân

Li-münşi'îhi:

Şah-ı nişân ve hıdiv-i şefkat-endişe

Ya'ni Sultân Süleymân 'adâlet-pîşe

tayyeballâhü meşvâhü hizmetlerinin zamân-ı sa'âdet adâlet-kırânlarında silahdâr ağâlık ile nâ'il-i gâyetü'l-gâyât me'mûl olduktan sonra bin yüz beş Rebî'ül-evveli evâhîrinde (30 Rebî'ül-evvel 1105/29 Kasım 1693) bir ber-terîn merâtib-i devlet olan rütbe-i sâmiye-i vezâret ile mazhar-ı kerem ve 'inâyet ve rikâb-ı hümayûn kâ'im-makâmı vezîr-i mükerrem diğeri 'Osmân Paşa fevtinden evvel mesned-i vâlâya neyl birle vâşıl-ı fuzûni-i 'izzet oldu.

Li-münşi'îhi:

Ser firâz-ı şahâne 'Osmâni

Ya'ni Sultân Ahmed Sâni

tâbe şerâhü hâzretleri evvelâ a'zamü'l-merâtibü'l-vüzâre mefhûmunca vezâret ihsân ve sâniyen şadâkat ve istikâmetleri meşhûd bâşîre-i hümayûnları olmak hasebiyle rikâb-ı hümayûnlarında kâ'im-makâm-ı 'âlî-şân idüp def'a-i şâlisede“ eş-şey'ü lâ yüşennâ illâ ve kad yüşelles”⁴⁹⁷ mağzâsınca elmâs-pâre-i lütf u ni'am-i mezbûle-i hıdivâneleri çîre-desti-i hakkâk 'inâyetleriyle bu vechile müselles nümâ kıldılar ki sene-i mezbûre mah-ı şa'bânü'l-mu'azzamının evâ'ilinde hüdâvendigâr mebrûr merhûm ve mağfurun-leh es-sultân'ül-gâzi Mehmed Hân-ı Râbi' tayyebellâhü şerâhü hâzretlerinin duhter-i 'âlî-güherleri dürre-i şadıkça-i 'iffet sa'âdetlü Ümmügülsüm Sultân dâmet 'ismetüha hâzretleri irade-i hümayûn mülûkâneleriyle 'ağd ü nikâh olunduktan sonra darî'n-naşr ve'l meymeneh mahmiyye-i Edirne beylerbeyi hamâmı kurbunda tahliye ve ferş olunan merhûme Sinân Paşa sarâyına mah

⁴⁹⁷ Bir şer ikili olmaz ancak üçlü olur.

mezbûrun [184b] on beşinci günü urûs-ı işmet me'nûs hazretleri mu'tâd-ı kadîm üzere alây-ı behcet-ârâyı ile i'dâd ve ihzâr olunan sarây-ı merķûmeye götürüp bi'l-ibtihâc ol leyle-i mübâreke-i âzîne-i meymûnede

Mısra':

Sa'diyle mâh cihântâb-ı zühreye oldu qarîn

mişdâkınca nâ'il-i murâd izdivâc oldular. Mevlânâ Râşid Efendi tahrîri üzere şâhibü't-terceme vezîr-i müşârün-ileyh silahdâri-i şehriyâri hizmetinden çıkmak takrîbiyle enderûn-ı hümâyûnda onların ekseri kendine tarafdâr ve bu eşnâda Ümmügülsüm sultânı tezvîc şerefi ve birkaç gün şadârat-i 'uzmâ vekâleti izzetiyle hâ'iz-i mezîd kadar itibâr olduğundan nâşi halkın kendine iķbâli şadr-ı a'zam sürmeli el-Hâc 'Ali Paşaya bâ'is-i infî'âl ve emn-i hâtırlarına ihtilâl virüp def'ine vâfir muqaddemât tertîb ve sene-i mezbûre şehir-i ramazânî'l-mübâreği evâ'ilinde Diyârbekir eyâleti tevcîhiyle der-i devlet tard ve taķbîb itdiler.

Vezîr-i müşârün-ileyh icâleten kalkup İstâbul'da mâlzeme tedârikin gördükten sonra manşıbına revâne olmak üzere Edirne'den hareketinde ifrât üzere ta'cîl ve Âsitânedен Diyârbekir'e âzim olduğundan birkaç gün mürûrunda Hânya eyâletine nakl ve tahvîl olundu. Yüz yedi târîhinde (1107/1695-1696) Sultân El-mücâhid Muşafâ Hân-ı Şânî hazretleri bi'n-nefs a'dâ-yı dînden ahz-i şâr niyetiyle âzim-i cihâd ve ğazâ oldukda Âsitâne-i 'aliyyede kâ'im-maķâm naşb ve ta'yin ba'dehu Halebü's-şehbâ tevcîh olunmuştu. Bi-emrillâhi te'âlâ on beş yirmi seneden beri Rûmeli cânibinde seferler mütemâdi olmak takrîbiyle vilâyet-i Andoluda zuhûr-ı eşkiyâ ve istîlâyı vûlât ve umerâ ve sâ'ir bu maķûle nizâm-ı ahvâl-i ra'ıyyet ve emn ü emân-i mülk ve millete ihtilâl verir hâlât [185a] zuhûru refte refte nice mefâsid hudûşuna bâ'is olunacağı bedîhi olmağla bir fehvâ-yı

Mısra':

İlâc-ı vâkı'a pîş ez vukû' bâyed kerd⁴⁹⁸

Hayır-hâhân-i devlet-i 'aliyye-i ebed peyvend-i Osmâniyeden bi'l-cümle erbâb-ı re'y ve tedbîr olan erkân-ı rûşen-zamîr ile "men istişâre lem nedim"

⁴⁹⁸ Kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endiş gerek.

⁴⁹⁹ mişdâkınca istişâre olunup cümlelerin hülâşa-i re'y-i rezînleri bu vechile efrâğ kalup tahkîk olundu ki şâhib-i terceme bundan âkdem hüdâvendigâr-ı mebrûr Sultân Ahmed Hân ibn es-sultân İbrâhim Hân mağfûr hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında silâhdârlıktan istihkâk-ı zâtiyyelerinden nâşi rütbe-i âliye-i vezâret ile kâm-kâr ve beyne'l-emşâl rüşd ve sidâd ve inde'l-etrâb fazl ve isti'dâd ile nâmdâr olup kendiden kemâl-i şıdk ve hûlûş ve tavîyyet ve nihâyet-i hizmet ve istikâmet me'mûl olmağla bi'l-cümle ahvâl-i muhtelle-i memleket-i Anadolu'ya nizâm vermek üzere me'mûr olsa cümleye itmi'nân ve emniyyet hâşıl olurdu deyü istihsân etmeleriyle kendü kapusu halkından mâ'adâ Âsitâne-i sa'âdet-i âşiyânede olan bostâniyân-ı hâşşadan daği iki yüz nefer bostâncı ile maşlahat-ı melhûze temşiyetine mübâderet etmek üzere fermân ve üzerinde olan eyâlet-i Halep diğer 'Osmân Paşa'ya ihsân olundu.

Fî Rebî'ü'l-âhir li- şemân ve mi'e ve elf (Rebî'ü'l-âhir 1180/ Eylül 1766) ba'de'l-müdde şânîyen yine Âsitâne sa'âdet-medâr kâ'im-mağâmı olup Âsitâne-i devlet-i âşiyânede müşârün-ileyhin ma'rifetiyle tersâne-i 'âmirede müceddeden inşâ olunan kebîr kâlyon itmâm ve tekmîl olunmağla bin yüz on dört senesi şehr-i Rebî'ü'l-evvelin yigirminci (20 Rebî'ü'l-evvel 1114/14 Agustos 1702) günü kâlyon-ı cesîm-i merķûmu berden bahre indâhte itdiklerinde bir miğdâr hareket itdikten sonra kızâkları üzerinde yerleşip kaldı. Hezâr-ı hîl ve tedbîr-i a'mâl [185b] olunmuş ki bi-hikmetillâhi te'âlâ ser-mû yerinden hareket etmedi seyr ü temâşâsına gelüp müctemi' olan şehir halkı herbiri birer güne ma'nâlar irâdı ile kıl u kâlde iken vezîr-i müşârün-ileyh hazretlerine eyâlet-i Şâm-ı şerîf encâm ve cennet-meşâm tevcîh olunup Âsitâne kâ'im-mağâmlığı Hanya muhâfazasına me'muriyyet ile bir kaç gün muqaddem şehr-i nâ-şenûda mu'âdil mahmiyye-i Kostañîniye-i cennet-i mu'adele gelüp hânesinde mekş ve ârâm üzere olan sâlifü't-terceme Çelebi Yusuf Paşa'ya ihsân olundu. Mevlânâ Râşid Efendi tahrîri üzere Şile kazasında mütemekkin olup şan'at-ı cerr işkâlde mehâret-i tâmmesi olan bir zimmî gelüp kemâl-i sühûlet ile kâlyonu suya indirmekle zebân-ı temâşayâyân birbirleriyle mânend ka'ab zâr ve bî-nevâ ve mişâl-i tûti-i rengîn edâ

Nazım:

Yeni bir kâlyon indi bahre Bismillâhi mecridâ.

⁴⁹⁹ Kimki istişâre ederse pişman olmaz.

İnermiş himmetle lücceye gûh-i girânâyeye

nazmıyla güyâ oldular ba‘de'l-müdde Rakka vâlisi iken yüz on beş (1115/1703) târîhinde vâkı‘ cülûs-ı ma‘delet-me’nûs Aḥmed Ḥân Şâlis hilâlinde Rakka Beylerbeyiliği, Şâm vâliliği ‘azlinden Kürt Bayram oğlu Mehmed Paşaya tevcîh olunmağla şâhibü't-terceme vezîr-i mükerrrem Silâhdâr ‘Osmân Paşa, Vân eyâletine tenzîl olundu. Vân eyâletine kable'l vuşûl taraf-ı devlet-i ‘aliyyeden Âsitâne-i sa‘âdet-i âşiyâne da‘vet olunup sene-i mezbûre mâh-ı Şa‘bânü'l-mu‘azzamının beşinci günü (5 Şaban 1115/14 Aralık 1703) Âsitâne-i sa‘âdete vâsıl olmağla manşib-ı vâlâyı kapudânî ile tebcîl ve selefi sâlifî't-terceme âşçı Mehmed Paşa kâlyonlar kapudânı oldu. Sene-i mezbûre mâh-ı Zilkâ‘idesinin beşinci günü (5 Zilkâ‘de 1115/11 Mart 1704) şânes-i cedîd binâsıçûn donanmâyı hümâyûn ile baḥr-i siyâh cânibine me‘mûr olup sû-yi me‘mûre bâdbân-güşâyı azîmet oldular. Lâkin donanmâyı [186a] hümâyûnun deryâda ne miqdâr meks edeceği ma‘lûm ve eyyâm-ı şitâya kılmada ḥatır-ı azîm olduğu meczûm olduğundan mâ‘ada gemiciler beyinde Kestâne Karesi ta‘bir olunan fırtına ki taḥvîl-i mizâna müşadife ider bir şedîd fırtınadır deryâ aḥvâlinden haberdâr olan üstâd gemiciler açıkta bulunmadan gâyet hâzer ve mevsim-i mezbûrda rû-yi deryâda bulunanlar zarar edegeldikleri evân olmağla mevsim-i mezbûrdan evvel sâhil-i selâmete ermeğe yâhut bir münâsib limâna girmeğe sa‘y ü ikdâm lâzım iken iktizâyı takrîr-i bâ‘iş te‘hîr olup İstanbul tarafına ‘avdetleri ol mevsime müşâdif olup Kevken Limanına dört beş mil karîb maḥalle geldiklerinde zikrolunan fırtına qarayel tarafından zuhûr ve gittikçe şiddet üzere ḥubûba başlayup ol maḥalde cemi‘iyyet üzere olan beyin gemileri perâkende ve perişân olup gark olmak ihtimâli zâhir ve nümâyân olmağla her biri bir limâna cân atmak sevdâsında olup lakin yedek ta‘bir olunan çekdiri ve beyin gemilerinden dokuz ‘aded çekdiri bir vechile ḥalâş olmayup ancak Kapudân Paşa süvâr olduğu başdârde ve dokuz aded beḡin çekdirisi ol belâdan gücüyle necât buldu kırık ve şınık bakiyye kalan gemiler ile yüz on altı senesi mah-ı Recebü'l- ferdin sekizinci (8 Recep 1116/6 Kasım 1704) günü gelüp mu‘tâd üzere Yalıköşkü pîşgâhında şiksete beste alây gösterdikte ḥance-i takşîr ile ma‘zûl ve maḳâmına terceme-i aḥvâli âti Baltacı Mehmed Paşa mevşûl oldu. Ba‘de'l-azl Sayda eyâleti tevcîh olunup yüz on yedi senesi mâh-ı Rebî‘ü'l-aḥirin yigirmi üçüncü (23 Rebî‘ü'l-âhir 1117/14 Ağustos 1705) günü Tevkî‘î Hüseyin Paşa ‘azlinden ol rûtbe-i refî‘a [186b] ile tebcîl ve terfîh

olundu. Ba‘de'l-‘azl ba‘zı elviyeye mutaşarrıf olup Muşul Eyâletinden ma‘zûlen Âsitâne-i sa‘adete gelüp ol hılâlde tercemesi âti kapudân İbrâhim hoca ‘azlinden Dâmâd ‘Ali Paşa

Sâmi:

Mühre geldi ‘Ali Paşa ile şân

târîhi mişdâkınca nâ’il-i mühr-i şadâret olduğa muḳaddemâ sarây-ı hümayûnda kapu yoldaşlık ḥasebiyle yine rütbe-i ‘âliye-i tevḳî‘i ile ikrâm idüp yigirmi yedi Zılka‘idesinde (Zılka‘de 1127/Ekim 1715) Âsitâne kā‘im-mâkamı olan sâbıkan Vâlîde Sultân kethüdâsı Mehmed Paşa temşiyet-i umûrda reḥavet tōhmetiyle ‘azl ve Boğazḥişâr muḥâfazâsına ta‘yin ile der-i murâddan ṭard ve ib‘âd olunup şâhib-i terceme nişâncı ‘Osmân Paşa Kemâl Reşîd ve fetâneti sebebiyle ol câh-ı vâlâ ile iş‘âd olundu. Ba‘de’l-müdde nice elviyeye vâlî olup Dâmâd Mehmed Paşa şadâretinde Halebü’ş-şehbâya sâye-endâz hükûmet oldu. Otuz bir senesi mâh-ı Rebî‘ü’l-evvelî evâḥirinde (30 Rebî‘ü’l-evvel 1131/20 Şubat 1719) Emirü’l-Hâcc Şâm şerîf-i encâm olup kemâl-i zulûm ve te‘addisi i‘lâm olunan Vezîr Receb Paşa’nın dest-i tetâvül ve bî-dâdından ahâli-i ḥaremeyn ve muḥteremeyn ve eyâlet-i Şâm şerîfi taḥlîş içün raḡmeni’ li-enfihi keşîrû’l-maşârif ve ḳalîlû’l-menâfi‘ olan Haleb eyâletine nakl ve taḥvîl ve emirü’l-hâclık hizmet-i azîme ve celîlesi şâhib-i tercemenin ‘uhde-i kifayetine taḥmîl olundu. Egerçi vezîr-i müşârün-ileyh bir âşaf ḥuceste tedbîr ve ḥuccâc-ı müslimîni selâmetle iyâb ve zehâblarında mazhar-ı tevḳîḳ ḥüdâvend-kadîr olup lâkin bi-ḥasebi’ş-şeyḥûḥa emirü’l-hâccclık gibi müte‘ab ḡavâ’ili mütezammin bir a‘ser menâşib işbu otuz üç târîhinde (1133/1720-1721) daḡi uhde-i kifayetine [187a] ḥavâle olunmak münâsib görülmemekle hizmet-i mesbûḳası muḳâbilinde işbu işnâ ve şelasîn ve mi’e ve elf şehri Rebî‘ü’l-âḥirinde (Rebî‘ü’l-âḥir 1132/ Şubat 1720) Diyârbekir gibi azîmü’l-fevâ’id bir manşib iḥsânıyla terfîh ve emirü’l-hâclık yüz yigirmi altı senesinde (1126/1714-1715) Emîrü’l-hâcc olan a‘rec Yusuf Paşa’nın kethüdâsı olup paşasından zuhûra gelen mesâ‘i-i meşḳûre maḡzâ eşer-i re’y ve tedbîri olmak taḳrîbiyle ḥâlâ Karamân vâlisi olan vezîr-i diḡer ‘Osmân Paşa’ya tevcîh olundu. Ba‘dezâ Saydaya vâlî olup ol eyâlette sâye-endâz hükûmet iken bin yüz otuz beş senesi mâh-ı Saferin on üçüncü günü (13 Safer 1135/23 Kasım 1722) Emirü’l-Hâcc maḡtûl-zâde vezîr-i mükerrerem ‘Ali Paşa fevtinden şâniyen emirü’l-hâccclık ile

eyâlet-i Şâm-ı şerîf tevcîh ve Saydâ necl-i muhteremi Ahmed Beye mîr-mirânlık rütbesiyle en'âm ve terfîh olundu Mevlânâ Çelebi-zâde tahrîri üzere vezîr-i müşârûn-ileyhin ba'zı mertebe Çerkes hükûmet leri hikâyet ve a'yân-ı etba' ve a'vânının itâle-i dest-i te'addiye taşaddileri olmak üzere ahâli-i Şâm-ı şerîf taraflarından Âsitâne-i sa'adete ve dâd-hâhâne ref'-i ruķ'a-i şikâyet olunmağın yüz otuz yedi senesi mâh-ı Rebî'ü'l-âhiri evâsıtında (20 Rebî'ü'l-Âhir 1137/6 Ocak 1725) emirü'l-hâcclık Saydâ eyâletine tebdîl ve Eyâlet-i Şam ile 'Azim-zâde İsmâ'il Paşa tebcîl olundu. Ve'l-hâşıl Mısr-ı Kâhireden mâ'adâ nice eyâlet-i cesîme ve vilâyet-i 'azimeye mükerreren vâli olmuş bir zât-ı âli idi. Saydâ vâlisi iken otuz dokuz senesi mâh-ı Cemâziye'l-evvelinin on yedinci (17 Cemâziye'l-evvel 1139/10 Ocak 1727) günü tâ'ir rûhu giriftâr dâme şebbâ-ı ecel olduğu peyâmı resîde-i südde-i sa'âdet maķar olmağın Köprülü-zâde Abdullah Paşa'ya tevcîh olundu. [187b]

Mevlânâ Çelebi-zâde Efendi târîhinde der ki, vezîr-i müşârûn ileyhin faẓl u kemâli müslim ve âkıl ve müdebbir ve kâmil mütebaşşırılığı ma'lûm-ı âlim iken ğâlibâ rüşd ve seddâdına kemâl-i i'tinâ ve i'timâdı hasebiyle Hızır Tefvîķ Bey'in sebûk-pâyı fikir ve hayâline ekşer o zamânda refîķ olmayup huşûşân kapudânlıkları hengâmında üç anbârlı kâlyon karada kalup deryâya tesyîri mümkün olmadığından ğayrı ânifen işâret olduğu üzere Karadenizde donanmâyı hümâyûn çekdirmelerinden nicesi ğarîķ ve kâ'im-maķâmlık ağaları eyyâmında eslâf ve ahlakları zamanlarından ziyâde İstanbul'da ekşer evķâta müte'akiben harîķ olmağla erbâb-ı başîret ve kemâl-i 'aql u tedbîre i'tinânın vehâmetine istidlâl ederler idi. Bâ-îyn cümle vüzerâda nazîri nâdir bir zât idi. 'Ufiye'anh.

3.84. ZİKR-İ AHVÂL-İ MEHMET PAŞA

Baltâcı vezîr Mehmed Paşa-yı ğâzîdir. *Hadîkatü'l- Vüzerâ Zeyli Gül-i Zibâ* nâm mecmû'amızda zıkr ve tafşîl olduğu üzere Kaşdamoniyü'l-asl olup sinni nişâba bâliğ olduķta bâ'is neşv ü nemâyı her niḥâl nurs olan Âsitâne-i sa'adete vâsıl ve hemşehrileri delâletiyle zümre-i teberdârâne ehline dâḥil oldu giderek bî ḥasbi't-ṭarîķ yüz altı târîhinde (1106/1694-1695) kâtib ağa-yı dârü's-sa'âde olup vükelâ-yı devlet 'inde mu'teber olmak takrîbiyle yazıcılığı şöhret ârâ olmuştu. 'İnde's sulṭân daḥi mükerrrem ve maķtûl İbrâhim Paşa yazıcı ḥalifesi iken şubḥ-i mesâ birbirleriyle hem-dem idi ba'dehu Kaşdamonu tevliyeti i'tâ olunup

Li-münşi'îhi:

Fâtih-i Îrân zemîn şâh-ı zamân u zemîn

Hzret-i Hân Ahmed evvel mazhar naşr-ı mübîn

Ahmedü'l-sâlis hesabınca yüz on beş senesi mâh-ı Rebî'ü'l-âhirinde (Rebî'ü'l-âhir 1115/1703) bî-ş şevketi ve'l-ikbâl. [188a]

Sâye endâz taht-ı deyhem-i iclâl olduğa mîr-âhûr-i kebîr rütbesiyle tevķîr olundu. *Tuhfetü'l-bâb* mü'ellifi Şemseddin Bağdâdi tahrîri üzere mîr-âhûr iken ba'zı hidemât-ı devlet ile Trâblu's-Şama irsâl ba'de'l-'avde Şadr-a'zam Kâlaylı Ahmed Paşa ile ocâkdâş olmak hasebiyle bundan aqdem hâme-i vâsıtı nejâd ile terkîm olunduğu üzere ba'zı evzâ' nâ-ber-câ-yı şadr-ı mûmâ-ileyh terbiye içün şâhib-i terceme Çerkes 'Osmân Paşa 'azlinden yüz on altı senesi mâh-ı Cemâziye'l-âhirenin on altıncı (16 Cemâziye'l-âhir 1116/16 Ekim 1704) günü kâpudânlık câh-ı refi'asıyla iclâl olundu. Sâbıkân Kâlâyli Ahmed Paşa tercemesinde tafşîl olunduğu minvâl üzere mûmâ-ileyh kâpudânlık ile kanâ'at etmeyüp rütbe-i celîle-i şadârete irtikâ sevdâsıyla Ahmed Paşayı hilâf-ı rızâ-yı hümâyûn işlere taşaddi itdirüp bi'l-âhire yüz on altı mâh-ı Şa'bân'ul mu'azzamının yigirmi altıncı günü (26 Şa'ban 1116/24 Aralık 1704) müşârün-ileyh Kâlâyli Ahmed Paşa azlinden kâpudânlıktan rütbe-i 'aliyye-i şadârete nakl u tahvîl ve kâpudânlık ile tercemesi âti Abdurrahman Paşa tebcîl olundu.

Mevlânâ Râşid Efendi târîhinden naklen bâlâda tafşîl olunduğu üzere mûmâ-ileyh Mehmed Paşa'nın maķâm-ı vekâlib-i kübrâda istiḥdâmı kendüden din ve devlete bir hizmet-i nâfi'a ümidiyle olmayup mutlaka kendinin hîle ve hud'ası ve vaķt-i merķûmda mîr-âhûr-i evvel olan 'Osmân Ağa ve yeniçeri ocâğında zağarcı bâşı olan Tortumlu İbrahim Ağanın dâ'i ve ta'limleri ile sâbıku't-terceme Kâlâyli Ahmed Paşa hakkında hilâf-ı vâķi' eylediği ifk ve iftiradan pâdişâh-ı 'âlem-penâh ḥazretlerinin tab'-ı hümâyûnların muğber olup muḳaddemâ Ahmed Paşa'nın minnet-i iclâs [188b] itdiği daḥi derûn-ı hümâyûnda aqde ḳalmaḳla şâyed ki bu def'a daḥi kemâl-i ḥamâķat ve nihâyet belâhetinden nâşi bir işe sebep olur hemân bir gün evvel bu ḥatıradan emîn olmak ehvendir deyü müfti-i aşr es-Seyyid 'Ali Efendi ḥazretleriyle ba'de-l müşâvere kendü çerağ-ı ḥâşları olduğundan me'mûnül-ġâ'ile bir adamdır. Yaķîn yerlerde bu işin racûlü olmamağla şimdilik bunu ederiz bir hidmete muvaffaķ olursa fe bihâ ve illâ vaķt-i vâsi'de mûnâsib kimesne tedârik

olunur mülâhazasıyla olmuştu. Müverrihîn tahrîri üzere vezîr-i müşârün-ileyh öteden beri nifâk ile meşhûr olmağla cenb-i devlette bulunmaların istisnâ itdiği Silâhdâr ‘Ali Ağa ve Yazıcı İbrâhim Efendi vesâ’ir ba’zı ricâl-i devlet hakkında ‘akıl kabûl etmeyecek hîle ve desâyise başlayup def’ hâtıra-i derûni için Nişâncı Hüseyin Paşa’ya muharrik fitne olmak üzere isnâd-ı töhmet bî-vukû’ hiyânet ve def’ u teskîne benim re’y-i tedbîrim bâ’is oldu deyü tahmîl-i minnet sevdâsına cesâret idüp huzûr-ı fâ’iz alınır hüsrevâniye ‘arza girdikçe durmaz. Faîr u mübâhâtı yâd ve kendi kurduğu dâm ve tezvîr için şöyle bir fitne-i ‘azime def’inde eger ben olmasaydım iş başka olurdu deyü şûret-i şıdk ve hakîkatte nice lâf ü güzâf ibrâz itdiğinden mâ’adâ umûr-ı din ü devlete dimâğ-ı iktidârı olmayup ol mesned-i vâlâyâ kudûmünden berü her kârı hîle ve hud’aya mebnî olduğundan aslâ kendinden sonra bâ’is-i zîkr-i cemîl olacak bir işe muvaffak olamayup kendi hemyân-ı iddihârına giren emvâl-i mağsûbeyi Kârûna ibdâ’ ve halka taraf-ı [189a] saltanata vermek üzere ismâ’ itmekle veliyy-i ni’metine iftirâ itmek ukûkuna ictirâ itmekten hâlî olmadı ve kendi kîsesinden bir ferde dirhem ve darü’s-şifâyı kereminden bir zahme-i merhem vermez iken inân-ı umûr-ı harekâtı etbâ’nın dest-i taşarrufunda olmağla etrâfında olan ba’zı nâ-müstehakına ze’âmet ve tımâr ve vezîr ne kerîm devletlûdür desinler deyü Zeyd ve ‘Amra hilâf-ı rızâyı hümâyûn yüzer ve yüzellişer akçe vezâyif tevcihi gibi nâ-becâyı ‘atâlar ve halîfe kîsesinden sehâlar ederek emvâl-i mîriyyeyi hân yağmaya döndürüp isrâf-ı kalemde ‘ilim olduğu ba’zı hayır-hâhân-ı devlet tarafından sem’-i hümâyûn-ı pâdişâhiye reşide olduğta bu adamın menâfi’ ve fevâ’idi etbâ’ına ve zararı kendüye ‘â’it oluyor deyü kendine tab’-ı hümâyûnda gayz-ı ‘azîm peydâ olup vezîr-i müşârün-ileyh fi’l-asl perişân etvâr iken ayine-i teveccüh-i hümâyûnda sûret-i tenezzül müşâhede itdiğinde eğerçi keder ve ıztırâbı dahî ziyâde oldu lakin bu şadede benden mu’temed kimesne yoktur ecnebiye bu hercü merc âvânda i’timâd olunmaz zarûri bana muhtâclardır fikrine dildâde olmağla istemediği kimesneleri karîb-i hümâyûndan tîr u teb’id eylemeğe vesîle olmak fikriyle mu’allimlerinin re’y-i üzere me’mûr olduğu umûrda teslîm-i tekâsül ve fütur gösterdiği ma’lûm-ı şehriyâr-ı dekîkadan iken imtiyhân için me’mûr olduğun umûrda böyle fütur üzere hareketine bâ’is nedir deyü su’âl olundukça gâh ‘illet beyânıyla i’tizâr ve gâh ben bu hizmetin racülü değilim iki öküz ile çiftçi olmak gerek idim ta’yîn-i direstiyle fütûri kendinin ‘adem istiklâlinden neş’et itdiğin izhâr idüp dostlarından ba’zıları rızâ-yı [189b]

hümâyûn-ı şehriyâriye muhâlif bu rütbe nâz ve umûr-ı devlette bu güne ihmâle cevâz göstermeseniz münâsib idi deyü pend itdikçe cenâb-ı pâdişâhînin kendine teveccüh ve i'timâdlarını nokşân bulmak hasebiyle bî-şu'ûr olduğun der-pîş ve bu güne mu'âmele-i infi'âl gittikçe umûr-ı devleti 'arza'ı ta'tîl ve teşvîş itdiğinden mâ'adâ ol târîhde darü's sa'âde ağası yazıcısı bulunup ta'yin-i rûzgâr ve irâdet-i cenâb-ı perverde-gâr ile kevkeb hall ve aqd-i iktidârında tâb-dâr ve darü's-sa'ade ağası ve müftü es-Seyyid 'Ali Efendi hâzretleriyle ittihâd ve ittifâkı derkâr ve taraf-ı pâdişâhiye hayır-hâh ve şadâkat-kâr olup vezîr-i mezbûrun umûr-ı dîn ve devlete hâlel verir ba'zı ahvâlinden taraf-ı hümâyûn hîdiv-i cihân-penâhi haberdâr eden İbrâhim Efendi'nin ve Silâhdâr-ı şehriyâri 'Ali ağanın kurb-i hümâyûn-i Sultân Ahmed Hânî'den tard ve ib'âdlarını murâd ile olmaz sevdâya üftâde olup

Mısrâ':

Zehi taşavvur bâtıl-ı 'aceb hayâl-i muhâl

mişdâkınca bir vechile zafer bulamadığından nâşi haklarında günâ gün derûğ bî-fürûğ irâdına ağâz

Beyit:

İftirâdan ise ey dil-i ezeli

Ne beni buldu selâmet ne veli

mazmûnunca mezbûrlar için envâ' müfteriyyât-ı kâzibe ibrâz ve 'an aşıl vezîr-i müşârûn-ileyhin vezâretina ve nice merâtib-i balâya vuşûl ve irtikâsına mezbûrân İbrâhim Efendi ve 'Ali ağanın huzûr-ı hümâyûnda sevk ve terbiyesi bâ'is olmuşken

Nazım:

Meşeldir hocâ-i gün ve mekândan

Kime kim iyilik etsen sâkın ândan

mağzâsınca bu kadar hak-ı hûkuku ferâmûş ile semt-i ukûka tâ'ir vehm ve hayâli pervâz idüp hazinedârı olacak bî-şu'ûrun sevkıyle Ebû'l-kizb mu'abber Maḥmûd nâm zât-ı menhûs [190a] âkibeti nâ-maḥmûdî gecelerde tenhâ da'vet ve dâḥil-i meclis-i meşveret idüp ol maḥûle bî-akıl ve merdûd 'indellâh bi'l-aḳli ve'n-naḳli racûl-i mekrûhun ta'limi ile bir müzevvir arzuḥâl yazup derûnın bütün ricâl-i devletin

zemm ü kad hîle mâl â-mâl itdikten sonra zeylinde mâdâmki yazıcı yerinde kıla
kâ'ide-i çağriyye üzere istirâhat-ı hümâyûn çendân kâbil değildir yollu ba'zı ekâzib
ve erâcîf tahrîr eyledi ve ol eşnâda enderûn-ı hümâyûnda müşâhib olan Bizyân
Meḥmed Ağayı İbrâhim Efendi yerine yazıcı olacak baltacıdan on kese alıvermek
bâbında tam'a düşürüp kâğıdı mezbûre teslim ve güyâ dilsizin taşrada olan konâgına
bırakılmağla bir câriyesi bulup dilsiz vermek üzere baş-i muḳaddeme eylemesin
ta'lim eylediler dilsiz daḥi on kese tam'ıyla arzuhâl merḳûmu tenhâca taraf-ı
pâdişâhiye îşâl idüp kırâ'at buyurduklarında ḥazret-i sultân kâdir-dân

Li-münşi'îhi:

Pâdişâh-ı 'adâlet endişe

Ya'ni Ḥân Ahmed kerem pişe

arzuḥâl de bir ferdin imza ve mührü ve derûnunda ricâl-i devlet ḥaḳḳında yazılan
sözlerde bir delîl-i kavî olmayup bu kâğıd-ı mücerred yazıcı efendiyi ḳurb-i iltifât-ı
hümâyûn ḥidivânemizden tardı ve teb'id için saḥte bir 'aruḥâl dir deyü vufûr-ı fitnat-ı
pâdişâhâneleriyle vâkıf-ı ḥaḳîkat-i ḥâl olup dilsiz Meḥmed Ağayı sarâyı hümâyundan
ihrâc ve beynehümâda olan baltacı ḥabs ve bu arzuhâl-i keyfiyyetin vezîr-i müşârûn-
ileyh Teberdâr Meḥmed Paşa'dan bi'l-müşâfehe su'âl buyurduklarında kendi desîsesi
olmak ḥasebiyle duyulmasın deyü ketm ü ihfâ kaydıyla aşlı ma'lûmum değildir.
Baltacıyı bostâncılardan Maḥzar Ağa hapiste ve yerin [190b] söyletüp aḥvâli telḥîş
edelim deyü bu takrîbiyle baltacıyı alup lakin istintâḳta sükût itmekle ḥazret-i
pâdişâh-ı ârif kaẓiyye vâkıf olup

Li-münşi'îhi:

Vaşıl-ı cânânı ümid eyler imiş her dem dil

Ne'aceb olmayacak derde giriftâr olmuş.

maẓmûnunca niçün böyle olmayacak da'iyelere düşersin senin umûrına bir ferdin
müdâḥalesi yoktur hemân me'mûr olduğun umûrda şadâḳat ile bezl-i maḳdûr eyle
deyü istimâlet gösterdikçe mütenbih olmayup dâ'imâ taraf-ı istignâ iş'ar-ı saltanata
teslîm-i iğbirâr gösterdiklerinden mâ'âdâ mûmâ-ileyhimâ İbrâhim Efendi ve Silahdâr
'Ali Ağanın ḳurb-ı hümâyûndan tardı ve ib'âdları ḥuşûşunda cenâb-ı pâdişâhi
kendülerin dest-i taşarruflarına ser rişte-i istibdâd vermediklerinden kendi zu'münce

muğâyir olup mecmû'-ı umûr-ı devleti 'arza-i perişâni-i ihtilâl itdikleri ecilden şıyânet-i ibâd ve bilâd için bin yüz on sekiz mâh-ı Muharremü'l-harâmın on dokuzuncu (19 Muharrem 1118/3 Mayıs 1706) günü Hâşbahçede Suffa köşküne da'vet ve Darû's-sa'âde Ağası Uzun Süleymân Ağa yediyle dest-i ikbâlınden istirdâd mühr-i vezâret olunup kûbbe-nişinân-ı divân-ı 'âlıden Çorlulu 'Ali Paşa hâzretlerine tefvîz-i umûr-ı şadâret olundu. Şadr-ı sâbık müşârün-ileyh bir çekdiri sefinesiyle Sakız Cezîresine nefy ü tesyîr olunmak karar dâde-i re'yi hümâyûn-i cihân-dâri olmuşken 'adüvv-i cânı 'add itdiği mûmâ-ileyh Yazıcı İbrâhim Efendi şefâ'atıyla Erzurûm Eyâleti tevcîh olundu. Ba'de'l- müdde Halebü'sşehbâya vâli olup yüz yigirmi iki mâh-ı Cemâziye'l-aşirinde (Cemâziye'l-aşir 1122/Temmuz 1710) Köprülü-zâde Fâzıl Nu'mân Paşa mesned-i şadâretten ma'zûl ve tevki'-i Süleymân Paşa mesned kâ'im-mağâmîye [191a] mevşûl olduğu hilâlde def'a'ı evvelisinde ketihüdâsı olup hâlâ gümrük emini bulunan 'Osmân Ağa, Silâhdâr 'Ali Ağaya varup eğer bu def'a dağı mühr-i hümâyûn vezîr-i müşârün-ileyhe ihsân ve 'inâyet buyurulur ise dilhâhınız vechi üzere hizmette bulunmasına bendeniz mütekeffil ve müte'ahhid olurum deyü niyâz itmekle ağâyı mûmâ-ileyhin ricâ ve iltimasıyla şâniyen 'uhde-i kifâyetine ihâle-i temşiyet umûr-ı mehhâm kılındı. Ol eşnâda şu'arâ-yı 'aşrın zâde-i tab'-ı ra'nâleri olan târîhlerdendir.

Tevâlüd:

Def'a-i şâniye teşrîf ine şehri târîh

Aldı bir def'a yine mührü Mehmed Paşa

Velehü

Bu da bir nev'a düşer şadrınız yine târîh

Yine şân dâde-i mühür oldu Mehmed Paşa

Şiddik:

Ferr ile geçti yine şadra Mehmed Paşa

'Osmân-zâde

Mührünü basdı yine mühre Mehmed Paşa

Behceti:

Zîyb-i engüşt ziyân olsa sezâdır târîh

Yine revnağda mühür oldu Mehmed Paşa

Nazîm:

İki kerre çıkacak şadra denildi târîh
Şadra mührüyle yine geldi Mehmed Paşa
Râşid:
Şadra geldi yine rûh oldu Mehmed Paşa
Şâd olun geldi yine şadra Mehmed Paşa

Mâskovçârî fesh-i şulh birle Tuna havâlisine dest-i dirâz olduğu peyâm vâsıl-ı sem‘-i şehriyârî olmağla tedârik-i mühimmât-ı seferiyye bâbında tenbîhât-ı hümayûn kahramânileri şerefyâfte-i şudûr bulmakla tetmîm-i edevât-ı harbiyyeden sonra yüz yigirmi üç Muharremü'l-haramının gürresi (Muharrem 1123/Mart 1711) pençüşenbe günü “*bârekallâhü's-sebte ve'l-hamîse*”⁵⁰⁰ mazmûnu şerîfince bir es‘ad sâ‘âtde tûğ-ı pür-furûğ-ı mu‘tâd üzere kapu arasına ihraç ve mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu günü alây-ı behcet-fermây eyle Dâvud Paşa şahrâsında mensûb hayyâm-ı zümmered fâme nüzûl olunup mu‘tâd üzere ol kazay-ı [191b] fesihatü'l-ercâyide ikâmet olunduktan sonra kerem-i reyyâniyyeye mütevessilen ‘âzim-i şavb-ı maşşûd. Bu sefer nuşret-i eşerin tafşîli Mevlânâ'l-merhûm Râşid Efendi târîhinden ba‘zı zamâyim ile bi‘aynihâ bu mecelle-i nev peydâya terkîm olundu. Serdâr-ı ekrem hâzretleri ordû-yı hümayûn nuşret-i makrûn ile tayy-i merâhil ve kat‘-ı menâzil eyledin ayâkçı mu‘abbirinden Kartâl şahrâsına neşr-i pür u bâl ikbâl ile ‘ubûr eyledikte muqaddemâ irsâl olunan diller vasıtasıyla düşman-ı din ve daği Bogdan havâlisinde vâki‘ Çoçura nâm mahalle vuşûl bulduğu haber alınup

Nazım :
Allâh Allâh diyelim sancak şâhı çekelim
Çâr etrâftan a‘dâya sipâhi çekelim

mağzâsınca guzât-ı gayret nihâd ile üzerlerine azîmet ve mâh-ı Cemâziye'l-ahirenin ikinci (2 cemâziye'l-ahir 1123/18 Temmuz 1711) günü nehr-i Berut sâhilinde Falçı geçidi nâm ma‘berden bir buçuk sa‘at mesâfe bir şahrâyı pehnâde naşb ve şerâdakât ve hıyâm satvet olundu. Nehr-i mezbûr üzerine birkaç yerlerden cisirler inşâsına mübâşeret esnâsında çâr-ı bed kerdârın çerhacı yollu beş on bin miqdârı asker hezîmet medârının serdâr-ı murdârı olan Şermet oğlu Mihâ’il nâm kâfir nehr-i

⁵⁰⁰ Cumartesi ve Perşembeyi Allah mübârek etsin.

mezbûrun karşı tarafından mümâne‘at sevdâsında olmağla ğuzât-ı İslâmdan ba‘zı
dilîrân be-nâm kendilerin suya urup ol melâ‘în-i hâsirine sill-i şimşir istîşâl ve vaqt-i
guruba dek iş‘al-i nâ‘ire harb ve kıtâl idüp

Li-münşi’ihi:

Çaldılar a‘dâyı dine bir kılıç kim mişlini

Görmedi hiç dide-i çarh-ı felek çeşm-i cihân

Rüstemâne bir neberd oldu ki hiç olmuş değil

Qahramâne bu ğazâ dillerde oldu dâsitân

Düşmen-i din dûzeh qarîn ‘adem-i tâkat muķâvemetten [192a]

nâşi sevdâyı mümâne‘attan ferâğat ve ğuzât-ı mücâhîdin daĥi ahşâm eriştiğinden
mansûren ordu-yi hümâyûna ‘avdet eylediler. Ol gece nehr-i merķûm üzerine üç
yerden cisirler inşâ ve muķaddemetü'l-ceyş nâmına tertîb olunan kırk bin miķdârı
yeniçeri ve sipâh ve silahdâr serdengeçtileri bâ-fermân-ı âli qarşuyakaya ubûr ve yine
girîbân-ı düşmen-i dîne pençe tîĝ istîşâl şalub

Li-münşi’ihi:

Bir kılıç çaldılar a‘dâya o dem ceyş-i ğuzat

Âsmâne oldu peyveste figân ‘isevî

Her taraftan tîr-i bârân gibi perrân ittiler

Fesh-i şulha eyledi tövbe Kral-ı Mâskovî

Gülle-i top durtop olup ileri düşmana

Üsrübü yağdırdı göz açtırmayup cünd-i kavî

Ve'l-hâşıl bu def‘a daĥi bi-avnihi te‘âlâ hamle-i dilîrâne-i ğuzât-ı
muvaĥhidîne min külli'l-vücûh tâb-âvar-ı muķâvemet olamayup nâcâr âr-ı kerîzi
ihtiyâr ve çâr bed-girdârlarının olduĝu tabur menhûslarına firâr eylediler. Ol şeb
tarafından tertîb-i esbâb harb ve peykâr ile imrâr olunup ertesi serdâr-ı ekrem
hazretleri ma‘iyyet destûrânelerinde olan ‘asâkir-i müslimin ile cisirlerden ‘ubûr ve
yedi sâ‘at kat‘i mesâfe ile baş-ı sufûf pişĝâh-ı tabûr oldular. Egerçi a‘dâyı din ve
dûzah-ı qarîn bundan akdem harekât-ı dilirâne-i ğuzât-ı müslimini müşâhede
itdiklerinden derûn-ı ĥiyânet meşhûnlarına istîlâyı ĥavf ü hirâsdan nâşi der cenk-i
evvel firâr-ı qarâr dâde-i re‘yi şahîfleri olan etvârdan idi. Lakin celâdetlü Hân-ı

‘Alişân Hazretleri, Tâtâr Saba refâtâr ile bi'l-cümle ardların alup sedd-i râh-ı girîz
itmekle nâ-çâr ‘âzîm sevdâ-yı cenk ve setîz oldular. Sertâc-ı şu‘ara ve füsehâ sâbit-i
şirin-i edânın

Nazım:[192b]

Bâd-bân-ı zevrağ-ı iclâli oldu vajegün
Taburunda ser-nigûn i‘lâm pet peyker gibi
Mevc-i tîğ lücce-i nuşret ki oldu rû-nemûn
Taldı deryâ-yı muhît hayrete lenger gibi
Şadr-ı ‘âli cünd-i islâmı getirdi gayrete
Çok dilâverlikler itdi Rüstem Şafder gibi
Tığ derler bir settere ile sığındı hidmete
Kâfiri hasbî tırâş itdi vaqf-ı berber gibi
Bir taraftan zehir yağdırdı tûfeng-i ef‘â mişâl
Bir taraftan top saçtı ateş-i ejder gibi
Vaz‘-ı nâ-hemvârın irâd ile virdi infi‘âl
Tîğlar bâşına kağdı ‘aynî şaşırı gibi
Kâna kâna içdi hûn-ı düşmeni hâk-i siyâh
Teşnelik hükmüyle kırmızı şerbet-i sükker gibi
Bir yüz âklık itdi serdâr cenâb-ı pâdişâh
Mosmor oldu rû-yi çâr evrâk-ı nilüfer gibi
Harca sürdü toplayup küffârını top tendehu
Gülle sildi çerk-i şirk zulmeti söner gibi
Fâliye virdi top ve yırtıldı tûfeng kine cû
Kelleden çıkdı ‘adüvv- galâtân olan miğfer gibi
Meclis-i tâbûr-ı mağhûrunda nâçâr oldu
Bir kapân üftâde hâyin rubbe-i mużtar gibi
Eyledi bir perde-i nâ-sâzdan ahenk-zâr
Enker eşvât ile bâng-i girîv hur gibi

ebyât-ı garrâsı mişdâkınca muharebeye ağâz olundukta a‘dâ-yı dîn cünbüş ve
harekât-ı kahramâne-i guzât-ı muvaḥḥidîni gördüklerinde hayâtlarından bi'l-küllîye
me’yûs olup bi-avnihi te‘âlâ tâbûr-i menhûs a‘dâ-yı bed-li‘âm

Tevâlüd:

Bozuldu meskûn ceyşi alındı seyf ile tâbûr

târîh-i mağzâsınca münhezim olup düşmen-i dîn bu hâli daği müşâhede itdiklerinde
eğer maşlahat-ı harb ve kîtâl mütemâdi olursa bir ferd dest-i güzât-ı müslimînden
rehâyâb olmayacağı mu‘âyene etmeleriyle tâbûr mağhûrunda mağallün-bih mağal
vere bayrağı gösterup mesfûr Şermet oğlu ve ba‘zı mu‘teber keferelerinde arzuğâl-
i istimân me‘âl

Beyt:[193a]

Boynu bağı bir esir gider dil

Gerek öldür gerek âzâd eyle

diyerek serdâr-ı ekrem hazretlerinin pâ-yi ikbâl-i asafânelerine rû-mâl eylediler

Sâbit:

El-emân feryâdı ile bir şefî‘ mücbirin

Zeyline itdi teşebbüs şer‘-i Peygamber gibi

Cânı kurtuldu bu tedbîr ile çâr-ı müdbirin

Bir emin yer buldu kehf-i ‘ahd-i ser‘asker gibi

Nâme-i ahd isteyüp Allâh için a‘dâ-yı dîn

Devr-i ebvâb etdi gezdi arzuğâlcı gibi

Cübbe-i isâyâ cûş-ı kimden kim ki itdi yemin

Bir sır itdi çâr-ı câr meryemi mu‘cir gibi

Şulh için bâş eğdirince ser keşân-ı ‘askere

Hâk-i miñnette yuvarlandı biride ser gibi

‘Ağde-i şulhu kavî bağlattı hân şafdere

Yağdı bir terkeş behâ bârân sîm ü zer gibi

Devlete virdi Azâk hısnı ile bir kaç hişâr

Heb tetimmâtıyla etrâfında ki kişver gibi top

Ve cephâneyle müstahkem metîn ve istivâr

Her biri âraste sevk-i sipâhiler gibi

Zabı olunmuştu donanmâsıda bu eyyâmda

Südde-i ‘ulyâyâ gelsin genç bâd-ı âvar gibi

Kâf iken hışn-ı cedîdi hey'et ve endâmda
Çâr âldı bâr-ı hedmin boynuna dülger gibi

mişdâkınca

Mısra'

Nâle-i elâmân-ı düşmen-ı dîn

peyveste semevât-ı seb'în olup 'adem kabûl istîmân vahimi'l-âkıbe olmağla a'dâya
emân virilüp fevka'l melhûz gâliyyet ile âvâze-i şulh ve şalâh münteşir

Beyit:

Bundan a'lâ olamı fevz ve necâh
Gâlibâ ne oluna şulh u şalâh

mazmûnunca nice kılâ' metîne ve istevârı siyyemâ.

Vâlid

Kân behâ virdi Azâk Hısnını Moskov çârî

Ba'de'l feth ve'z-zafer serdâr-ı ekrem müşârün-ileyh esbagallâhü seccâle
ma'firetehü 'aleyhi hidmetlerini

Cennet-mekân vâlid-i zî-şânın pirdâste-i huzûr-ı âsafâneleri kıldığı Fethiyye
kaşîde-i garrâsındandır

Nazım:

Âsafâ sensin o serdâr-ı şecâ'atine sana

Qahramân ile töhmetin olamazlar himmetâ [193b]

Şaddı Masşoviyyi sadme-i tıg-ı qahrın

İsevî âhı 'urûc itdi felek burcuna tâ

Âğzının ölçüsünü aldı fem-i seyfinden

Dehn-i li fezen hayl-i şekâvet-i peymâ

Bîm senin o kadar girdi dil-i güffâra

Girmese lafz-ı amân âraya bulmazdı rehâ

Bî-şümâr idi 'adüvv-i leşgeri hengâm-ı masâff

Eşer- pâ-yı hanâzir ile dolmuşdu fezâ

Çekdi batîâlâ o gün lafz-ı mi'et u âlâf

Aded-i düşmeni kâbil değil idi ahsâ
Bu kadar ceyşi firâvâne olur mu galebe
Olmasa rahşın ile cünd-i melâ'ik-i hempâ
Görmedi çeşm-i felek böyle zafer-i dünyâda
Rehberin hazır idi yâhûd dil-i erbâb-ı tûkâ
Kâr-ı merdân-ı hüdâdır hele bu emr-i hatır
Diyemem bu zafere vüs'- re'yi beşerdir şadrâ
Hâcegân 'âlem-i bâlâyâ çekildi seyfin
Halka-i 'arş-ı berîn üzere asıldı hâkkâ
Bâ huşûş ahz olunan hısn-ı müşeyyed-i biricik
Olsa âmâde birin almağa ehl-i dünyâ
Cân-ı sipâr ola idi tâ o kadar hayl-i ricâl
Şöhre haşret olaydı nice 'ismet-i pîrâ
Hamd lillâh o kadar oldu sühûletle nasîb
Lafz-ı dem oldu cinâyet bu emirde güyâ
Şübhe yok 'avn-ı hüdâ ile senin bahtındır
Kal'a-i çârî beş on günde eden istilâ

Fi nefsi'l-emir düvel-i ebed peyvend-i 'Osmâniyye Sâbit ve üstüvâr-ı evvelden ilâ hâze'l-ân vezîr kıralı bozmağ şâhibü't-tercemeden âhare nasîb ve müyesser olmamıştır.

Moskov çârı ile ma'ân bi'l-cümle tabûr-ı maḳhûrda olan keferenin kıllet-zâd ü zehâyirden nâşi gayet cû' ve muzâyakaları şol rütbe hadd-i mebâligayı tecâvüz etmişdi ki kâbil-i istîmânda kaşr eşcârı soyub tenâvül etmeğe muhtâc olmalarıyla nâ-çâr-ı istîmâne müsâre'at gösterdiler bu fetḫ-i 'alâyâ denilen tevâriḫ-i garrâlardandır.

Li-vâlid-i mâcid ⁵⁰¹[194a]

Başın alup gidecek çâr dedim târîḫin
Kân behâ virdi Azâk hısnını Moskov çârı
Ve lehü
Müjde er şehri bu târîḫ-i sürûr-i encâmda

⁵⁰¹ Cömert ve şanı büyük Valid'e âit .

Açdı tab‘-ı pâdişâhi geldi miftâh-ı Azâk

Şâbit:

Müjde geldi nazm-ı târîhe muţâbık şâbitâ

Bozdu Sultân Aḥmedin ceyşi Kral-ı Maskovî

Ve lehû:

Dil-güşâ târîhdir aşâr-ı feth u nuşrete

Geldi üç miftâh-ı Sultân Aḥmede güller gibi

Nâbî:

Bu müjde ile mübeşşirler getirdi Nâbiyâ târîh

Adüvvü bozdu hem mülk aldı hem şulḥ itdi hem âsıf

Ve lehû :

Bozdu küffârı dikip menzil-i maḳsuduna tâş

Oku âttı yâymı yaşsıdı Mehmed Paşa

Sa‘idî:

Edince çâr-ı yâr imdâd-ı rûhâni dedim târîh

Sevindi nâr-ı Moskov mu‘ciz-i nûr-ı Muḥammed’den

Vehbî:

Yine müjde Azâk bin yüz yigirmi üçde (1123/1711) feth oldu

Ḳomân ki hısnının ḥâlâ yıkıldı çâr-ı erkânı

Ḥâzım

Gelüp işneyn günü ḥâzım-ı mübeşşirler dedi târîh

Livâ-yı Aḥmediden oldu düşmanlar perâkende

Kâmi

Moskovun bildirdi ḥaddin mu‘cizât-ı Aḥmedi

Feyzî:

Bozuldu Moskol tâburu kendi pâ-yi mâl oldu

Ale'l-ḥuşûş mevlânâ zü's-sa‘âde ‘Osmân-zâde Efendinin bu târîh-i garrâsı
reşk-i âveri-i şu‘arâdır

Aşâr-ı feyz-i mu‘cize-i pâk-i Aḥmedi

Ḳahr itdi yine düşman din-i mü‘eyyidi

Târîh binde bir düşer ancak bu nuşrete

Kırdı geçirdi kâfiri seyf-i Meḥmedi

Mâskovla kılp aheng-i cidâl

Bozdu tâburu Meḥmed Paşa

Hâşim:

Bilâ cedd dedi Hâşim-i nuḳatla şulhüne târîḥ

Meḥmed seyf-i Aḥmedle müsahḥar itdi a‘dâyı

İlmi:

Çâr-ı nâçâr olucaḳ geldi bu fetḥe târîḥ

Nâmını buldu Ebü'l-fetḥ Meḥmed Paşa

Li-vâlid:

Şehriyâ bu resme târîḥ oldu hengâm-ı ricâ

Moskovun ceyşi Azâk hışnın virüp oldu emin

Refî‘:

Zehî zîbâ gazâ-yı Aḥmedî târîḥ-i nuşrettir

Vehbî:

Seyf-i dîn-i Aḥmedîden Moskovun şandı peti

Tevâriḥ-i merḳûmeden mâ‘adâ Bigâyı mısr fesâhat-i sertâc-ı şu‘arâ nâbi'-i şirîn-edânın bu târîḥ-i mu‘ammâ iştimâli ba-ḥall-i vehbî-i belâgat-ı intimâ teberrûken bi-temâmiha taḥrîr olundu [194b]

Târîḥ-i Nâbi-i Şirîn Edâ Bâ-ḥalli Seyyidi’ş-şu‘arâ Es-Seyyid Vehbî-i Şirîn Edâ

Bu gazâyâ gelecek ḡaybdan üç bin ḡâzi

Mest olup tîḡları câm-siperden geçti

Oldu tûfân tevâriḥe cihân-ı müstaḡrak

Cümlesi tarz-ı ḳadîm üzere nazardan geçti

Birde Nâbi dedi ammâ ki lûḡaz şeklinde

Ki ḥalâvette leṭâfette şûkürden geçti

Dedi târîḥini üç bin görünüyor ammâ kim

Oldu ancak se hezârın biri serden geçti

Hall-i eşkâli bedel add olunur câ‘izeye

Bunda dil-i dâ‘iye-i sîmle zerden geçti

Bedir cenginde olan cünd-i ricâlüllâhın
Eşerin gördü ‘ad ve fikr-i zaferden geçti
Âlem-i gaybdan olduğa ‘ayân-ı cünd-i melek
Moskovun ‘askeri hep tığ u teberden geçti
Fikr-i târîhe düşüp ehl-i şahın-ı sertâser
Her biri şâhire ‘arz-ı hünerden geçti
Tarz-ı târîhde bir bâb-ı nevâçidi Nâbî
Dil-i vehbide görüp âher o derdden geçti
Dedi târîhini üç bin görünür ammâ kim
Oldu ancak se hezârın biri serden geçti
Oldu bir ‘akde gönüllerde hesâb se hezâr
Anı hall-i hâtır pür-hüzün ve kederden geçti
Birisi gayndır ânın ki eder bin altmış
Biri bülbüldür ânın kim ola serdengeçti
Se hezârın biride elifdir evvelde yekdir
Böyle halleyledim ol dem ki nazardan geçti
Vech-i âherla edince se hezârı taḥrîc
Nâvek-i reşk-i dil ehl-i hünerden geçti
Naşş-ı kûr’ândır o târîh-i celîle me’ḥaz
Fehm iden ânı tevâriḥ-i aḥerden geçti
Ya’ni kûr’anda ki âlâf-ı şülûs ola murâd
Bu fikir daḥi dil-i feyz-i eşerden geçti
Bir elifden ‘ğaraḫı bin biri yüz on bir olur
Birisi daḥi eḥaddir ke-evveliḥi serdengeçti [195a]
Tabi’ki mevhibe-i ḥazret-i ḥaḫtır Vehbi
Hall-i şânî ki leṭâfette şükürden geçti
Hall-i câmi’ü'l-ḥurûfi'l-abd el-faḫîri'l-ḥaḫîr
Se hezârın şu‘arâ ḥalline diḫḫatler idüp
Her biri şâhire ‘arz-ı hünerden geçti
Böyle ḥall itdim olup pir ve Vehbi ve bende
Ki leṭâfette ḥalâvette şükürden geçti
Se hezârın birisi bindir eğer ‘add olsa

Ola ammâ ki hezâr ‘add ile serden geçti
İkisi dâhi hesâb olmasa hemân bülbüldür
Böyle hall eyledim ol dem ki nazardan geçti
Tab‘-ı derrâkine ilhâm-ı hüdâdır bu sa‘id
Fehm eden zât ânı hall-i diğerden geçti

Hafî olmaya ki târîh-i merkûme yüz yirmi dört (1124/1712-1713) târîhinde
der-i devlet-i ‘aliyyeye Azâk miftâhı geldiğine daği bu vechile hall ve istihrâç
olunmağla bir kâç ebyât-ı dil-güşâ ile bu maħalle terkîm olundu

Li-münşi’ihi:

Âb-ı rûyi Şu‘arâ Yûsuf Mışır-ı ‘irfân
Hazret-i Nâbi Efendi-i ma‘ârif peymâ
Moskovun fethine bir tarz-ı lügaz bir târîh
Hâme-i faẓl u feşâhat ile etmiş inşâ
Nice târîh-i mu‘ammâ rûş ve pâk kim ânın
Hall-i eşkâline hep düşdü gürûh-ı şü‘arâ
Hall-i Vehbi ile bu ‘abd-i haķirin halli
Eyledi cümleyi sebķat bilir ânı fûzahâ
Lîk bir tarz ile daği yine ben hallettim
Kim ââ ğıbta ederlerse değildir bî-câ
Ya‘ni miftâh-ı Azâk geldi yirmi dörtte
Aña târîh-i temâm oldu bu hal ey dâna
Se hezârın birisi ğayın ki ola serden geçti
Kılır altmış ‘aded andan biri de cânâ
Se hezârın ki üçüncüsü hemân bülbüldür
Oldu bu kalb-i sa‘ide bu da ilhâm-ı hüdâ
Aşıl târîhde bir lafzı düşer ise eğer
Yine târîh olur fethine itdim ihsâ

Ya‘ni oldu ancak seh hezârın pîri fıķrasında alâ tarîķi'l-münâvebe bir hezâr ile
bir demek [195b] olursa yine yüz yirmi üçe (1123/1711-1712) tamâm-ı târîh olur.
Mu‘ammâ güne böyle lügaz tarzında tevârihde bu ihtimâlât ba‘id değildir ekşerinde

ola gelmiştir “*li-küllin vichetün hüve müvellihâ*”⁵⁰² şadr-ı a‘zam hazretleri peyâm-ı feth u nuşret ile kethudâları‘Osmân Ağayı rikâb-ı hümayûna irsâl eylediler. Egerçi bu huşûş mertebe-i me‘mûlden bir ter zühûr etmiş bir ma‘nâ olmağla azîm- nişât ve meserrete bâ‘iş olup lâkin hilâf-ı kırân şadr-a‘zamı ilkâsıyla Çâr Moskov kabza-i intikâmlarında bu rütbe zebûn olmuş iken taraf-ı hümayuna arz ve istîzân etmeden küşâd virüp bu güne bir fırsat-ı ‘uzmâyı fevt itdiklerinden tab‘-ı hümayûnda igbirâr-ı hâdis olmağla ordu-yı hümayûn-ı taraf-ı rikâb-ı pâdişâhiye azîmet itdikte

Li-vâlidî'l-mâcid

El-Ĥamdülillâh ki şehri şadede düştü bir güzel târif

Zehi Yusuf Züleyhâyı neyine nâmzed oldu

mişdâkıncâ mânend cezây-ı sennemâri-i meşhûr şadr-ı mûmâ-ileyh ma‘zûl ve makâmına Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa mevşûl oldu. Sebeb-i ‘azlinde Mevlânâ Râşid Efendi bu güne keşide-i silk-i sûtûr ederkî vezîr-i müşârûn-ileyh esbağallâhü ni‘me'l-gufrân ‘aleyh fil-asl ketm-i esrâra kâdir olmayup

Mısra‘

Evvel endiş ve engühi küftâr

mazmûnundan haberdâr olmamakla dost ve düşmanı hakkında nîk ve bed söz söylemekten teĥâşisi olmadığından ednâ bahâne ile ĥâtır-mânde olduğu ricâl-i devleti dâ‘imâ ‘alenen zem ve kadeh ve bir ‘azîz dostu lisânından olmak üzere ba‘zî ednâ kendüye bir harf-i istimâ‘ itdikleri gibi ĥaĥikat ve ġavrına vâsıl ve şıdķu kizbine ittîlâ‘ ĥâşıl olmadın lüce infî‘âlî cûş u hurûş ve bu kadar [196a] yıllık ĥuķûķ-ı kadîmesin bi'l-küllîye ferâmuş idüp ĥaĥkında bed-ĥâhlık yüzünden nice söz söylemek de‘b-i dîrîni olmağla bu def‘a daĥi mesned-i şadârete avdet itdikte def‘a-i ûlâ-yı şadâratten azlini taraftarlıkta müsâmeĥa ve taķşîrlerine ġarv u haml ile kendilerinden ahz-i intikâm sevdâsında olduğu ricâl-i nâfizü'l-kelâmdan olup veliyyü'l-ni‘am ‘âlem-i pâdişâh ve cemm-i ĥaşm ĥazretlerinin manzûr nazari'l-iltifât mülûkâneleri olan Şeyhü'l-islâm Şibli maķâm Paşmakcî-zâde es-Seyyid ‘Ali Efendi ve dâmâd pâdişâh kişver ġuşâ Silâĥdâr ‘Ali Paşa ve dârü's-sa‘ade’s-şerîfe ağası Tavîl Süleymân Ağa’nın taķarrüb tâmların gördükçe kemâl-i ĥaĥķa ve ĥasedinden nâşi

⁵⁰² “Ümmetlerin hepsinin döndükleri (yöneldikleri) bir yönü vardır.” Bakara, 2/148.

bunlara olan iltifâtı bir vechile hazım idemeyüp olur olmaz eşhâş yanında dâ'imâ zemm ve kadehlerinde ifrât ve bu ma'ûlelere müdârâ bâ'is far'ı muhabbettir, meveddettir mişdâkınca medârâ ile mu'âmele ve ikrâm ve iltifât ile mücâmele itmek sebep-i emin ve râhat iken te'kîd-i vahşet-i huşmâda terk-i ihtiyât itdiğinden gayrı def'lerine dahî çendân kudret olmamakla nâçâr indifâ'-ı harâret kalp için sefer-i nuşret esere me'mûr olalı her rast geldiğinde müşârun-ileyhemin istilâlarından dilgîr lakin irâd ve cümlesi hakkında intihâz-ı fırsat tard ve ib'âd itdiğini "*küllü sırrın câveze'l-işneyn şâ'a*" ⁵⁰³ mefhûmu üzere mezbûrlar istimâ itdiklerinde sübhânellâh bu adamın ne kadar hulûş ve muhabbetinde bulunalım dedik ise muşâfât mümkün olmayup erâzil ve esâfil sözüyle tarafımızdan rû-gerdân nigâh-ı iltifâtı sübhasından yüz çevirdi yâr mağzâsınca rahbeş-i hâtır-bâdi mu'âmelesinden izâlesine fırsatcûy olduğu bir tarîkıyle kendinden tahsîl-i itmînâna imkân olmuyor.

Yârin seferden manşûren 'avdet eyleyecek [196b] olursa bilâ şübhe derûnunda merkûz olan gayz ve kîni ibrâz ve hakkımızda ba'zı ekâzîb ve erâcîf irtikâbı ile şâyed ki adem râhatımıza bâ'is olacak esbâb-ı teşebbüsüne agâz eyleye. Hemân şerîta-i ihtiyât bunu İstânbûl'a götürtmeyüp mu'addemce tedârikin görmektir deyü nihâni birbiriyle ittihâd ve ittifâk ve ahd ü misâk idüp ba'id mesâfeden nâşi erâcîf sâhte ve ekâzib pür-dâhte ile bâ'is kıl ü kâl. Ve sebep-i ihtilâf akvâl olur sözleri sem'-i hümayûn Ahmed Hâniye ilkâ itmekte hem-zebân. Ve 'azl-i vezîre bin cân ile. Bir ednâ bahâne vukû' ve zuhûruna nikrân oldular vaqtâ ki

Li-vâlidî'l-mâcid

Bozuldu Moskovun ceyşi alındı seyf ile tabûr

târîhi mişdâkınca Moskov tâbûru 'avn-i hak ve yâri-i eyzed mu'lağ ile nehr-i Berût kenârında etrâf-ı erba'adan mahşûr ve muhâf olup ser-pençe-i guzât-ı İslâmîde zâr u zebûn olmağla nâçâr gerek mu'addemâ dest-i istilâsına giren kılâ'-ı İslâmiyye ve gerek sâ'irden her ne taleb itdiler ise virüp müşâleha ile dest-i guzât-ı muvahhidînden tahlîş-i giribân itdiği haberi vurûd itdiği sâ'at mahalli fırsattır deyü hilâf-girliğe agâz ve bâb-ı muhâde'ayı bâz idüp huşûr-ı pâdişâh-ı şâf zamîrde şevketlü efendim Moskov Kralı ne mertebe mağrûr ve mütemerrid la'in-i bî-dîn olduğu ma'lûmdur.

⁵⁰³ İkinci kişiyi aşan her sır şüyû' bulur. Sırrını üçüncü kimseye duyurma, her sırrı ancak ikinciye açmak caizdir. (Ahmedi s-106)

Eğer mukâvemetle zerre kadar mecâli olmasa bu kal'aları nice verirdi bu hâlet kemâl-i muzâyeka ve nihâyet-i ıztırâbdan olduğu ke's-şemsi fi vasatî'n-nehârî rûşen ve âşikârdır böyle fırsat-ı azîmeye bin senede bir def'a dest-res vuşûl bulmaz iken serdâr-ı [197b] ekrem hâzretleri murâd eylese Moskov Kralın hayyen ahze ve hiç olmadığı halde bâri İsvec Kralının alınan kılâ'm geriye alıvirüp ordusunda mevcût olan top ve cebe-hânesin tamâmen zabt etmeğe minnet yogıdi ve Kırım hânı kullarının ve İsvec Kralının devlet ebed- müddet-i 'aliyyelerine hayırlı olan sözlerin asla işgâ etmeyüp küffârın akçesine tam' ile kıyâm-ı kıyâmete dek nâmınız cihan-gîrlık ile pîrâye-i elsine-i enâm olacağı meşhûr-ı hâş ve 'amm olmuşken böyle bir fırsat-ı 'azîmeyi fevt eylemek ma'nâ devlet-i ebed peyvend-i 'aliyyelerine ihânet gibidir deyü şûret-i hayır-hâh iden kelimât-ı kahr-ı engîz ilkâsında ifrât eylediklerinden mâ'adâ her birinin derûn-ı bîrûnunda sıhhat-i umûrdan gâfil belki tervîc-i kelâm içün mütegâfil bilir bilmez ma'nâ içün şâhid kabilinden olan taraf-gîr ve kafadarları dahî aralıkta küffara fırsat bulduklarında müşârûn-ileyhimi taşdîk ve Moskov Kralın tutmak bir iş mi idi.

Lakin kabâhat gece ile gelen altun arabalarının diyerek igbirâr tab'-ı hümâyûn-i pâdişâhiyi tevşik ederler idi ancak kadîmden mezbûrların vezîr-i müşârûn-ileyh ile mâbeynlerinde olan münâfese ve münâkaşa ma'lûm zül-i agâh-ı şehriyârî olmağla şayet ki garazlarından nâşidir deyü sözlerine çendân me'mûlleri üzere müsâ'ade de isti'câl olunmadığından gayrı fi nefsi'l-emr böyle bir gazâyı garrâda bulunmuş adamı bî-vech-i 'azl nâ-münâsibdir deyü def' ile mukâbele buyurduklarından hilâ'-gîrlarına nev'a fûtûr gelüp nâçâr çâre-i kâr vakt-i âhere kaldı deyü [197b] âher bahâne zuhûruna çeşm-dâr-ı intizâr olup durdular. Öteden beri icrâ-yı umûr-ı iktizâ-yı kazaya merbût ve te'sîr-i esbâb-ı muvafaqat-ı taqdîrde menûit ictimâ-ı esbâb-ı kârgîr olmadığı gibi bir kerre dahî bir emrin hudûsuna idare-i 'aliyye te'alluk itdiği sâ'at günâ-gün esbâb peydâ ola düştüğü ma'lûm ve mücerreb erbâb-ı başirettir. Bu hûşûşda vezîr a'zam müşârûn-ileyhin inkişâyı izz ü câhı iktizâyı kuzâyı'n-nehir olup ve fi'l-usûl kendi kat'â umûrunda vâdi-i tebaşşur ve intibâhdan habîr ve agâh olmamak hasebiyle bend ve sergeçtilerinin köprü başında esâme zabtıçün olan cemi'yetlerinin tefrîkinde tesâmüh üzere hareket eylediği ve mu'tâd üzere yeniçeri ağası ordu-yı hümâyundan bir gün ileriye giderken Hacıoğlu pazarında ocağa Moskovlunun şulhune dâ'ir ba'zı müzâkere içün ağayı orduya

da‘vet ve ma‘hfi meşveret itdiklerin ba‘zı bed-hâhı olanlar kâlib-ı âher ile Âsitâniye nihâni i‘lâm itdiklerinden ğayrı müddet-i medîde Edirne’de mekşini ve tavâ’if-i askeriyyeye mevâcib ihrâcî kaydında olmasını a‘dâsı esbâb-ı ğanimet bilüp hilâf-ı vâki‘ ifk ü iftiraya taşaddi idüp şevketlü pâdişâhım paşa kûlunuzun Edirne’de ulûfe vermesi ne ma‘nâya ma‘hmûl olduĝu hümâyununuz olmamak gerektir. Aşlı ba‘zı hâkiqat-hâhlarınızdan istifsâr buyrulur ise şadaqamız nümâyân olur dediklerinde bermuceb men yesma‘ yahull pâdişâh-ı âlem-penâh hâzretlerinin.

SONUÇ

İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan denizcilik, İslam tarihinde de zamanla önem kazanmıştır. Hz. Muhammed zamanında denizcilik faaliyetleri yok denecek kadar az olsa da Hz. Muhammed bazı hadislerinde denizlerin önemini vurgulamış ve Müslümanları denizcilik konusunda gayrete sevk etmiştir. Hz. Ömer zamanında Müslümanlar denizcilikte bazı faaliyetlerde bulunmuşlar da bunu ileri bir düzeye taşıyamamışlardır. İslam dünyasında asıl denizcilik faaliyetleri ise Hz. Osman zamanında başlamış ve ilk İslam donanması bu dönemde kurularak fetihlere başlamıştır.

Dört Halife Dönemi'nden sonra Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Eyyûbiler ve Memluklar gibi İslam devletleri döneminde de denizciliğe önem verilmiştir. Mesela, Emeviler döneminde Tarık b. Ziyad 710 yılında Endülüs topraklarını fethetmiş ve 711'de Cebelü't- Târik boğazını geçerek Atlas okyanusuna açılmıştır.

Türklerin geniş çaplı olarak denizcilik faaliyetlerinde bulunması ise Selçuklularla başlamıştır. Zamanla Anadolu'ya da hakim olmaya başlayan Selçuklular, üç tarafı denizlerle çevrili olan bu topraklarda Türklerin deniz sahillerine yerleşmesini sağlamışlardır. Sahillere yerleşen Türkler zamanla daha da güçlenerek Bizans'la mücadele etmeye başlamışlardır. Daha sonra kurulan Anadolu beylikleri döneminde de denizcilik faaliyetlerine önem verilmiş; özellikle Aydınogulları ve Karesiogulları denizcilikte ilerlemeler kaydederek Osmanlı denizciliğinin de temellerini atmışlardır.

Kurulduğu ilk yıllardan itibaren denizciliğin önemini kavrayan Osmanlı Devleti, beyliklerin gücünden de istifade ederek donanmasını oluşturmuş ve bu sayede kısa zamanda Rumeli'ye geçmeyi başarmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hakimiyeti daha da artmış ve

Osmanlı donanması İtalya'ya kadar seferler düzenlemiştir. İstanbul'un fethiyle Osmanlı denizciliği parlak bir döneme girmiş; zamanla Karadeniz ve Akdeniz birer Türk Gölü haline getirilmiş ve Türk donanması Kızıldeniz ve Hind Denizinde Portekizlilerle mücadele edecek kadar güçlenmiştir.

Osmanlı denizciliği 17. yüzyıla kadar yükselmeye devam etmiştir. Ancak bu tarihten sonra devletin ekonomik açıdan zayıflaması, gemicilikte yeniliklerin takip edilememesi ve donanmanın ehil olmayan kişilerin yönetimine verilmesi gibi nedenlerden dolayı denizcilikte gerileme dönemi başlamıştır. Bu gerilemeyi durdurmak için özellikle son zamanlarda girişimlerde bulunulduysa bu çabalar yeterli olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde, yukarıda sözü edilen denizcilik faaliyetlerini anlatan bazı eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de, Osmanlı'nın kuruluşundan 1705 yılına kadarki tüm Osmanlı kaptanıderyalarının hayatını, faaliyetlerini, denizcilik tarihine katkılarını, yaşadıkları dönemlerdeki önemli denizcilik olaylarını anlatan Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eseridir.

Müellif söz konusu eserini edebî bir dille yazmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe'nin inceliklerine vakıf olup, eserinde her üç dilde şiirlere, atasözlerine, deyimlere ve güzel sözlere oldukça fazla yer vermiştir. Böylece eserini monotonluktan kurtarıp akıcı olmasını sağlamıştır. Ayrıca anlattığı konuyu desteklemek ve konuya açıklık getirmek için Kur'an-ı Kerim ayetlerinden ve hadis-i şeriflerden istifade etmiştir.

Eserde kaptanıderyaların hayatlarını anlatan müellif, önceden yazmış olduğu bazı eserlerindeki bilgi, yorum ve değerlendirmelerinin yanı sıra, genellikle kendisinden önceki tarih yazarlarından istifade etmiştir. Bilgilerini aktardığı kişinin ve eserin adını vererek konuya giriş yapan müellif, Katip Çelebi başta olmak üzere yaklaşık yirmi tarih yazarının eserinden alıntılar yapmıştır.

Bazı kaptanıderyaların hayatlarını çok detaylı veren müellif, bazılarını da kısaca anlatmış ve tafsilatını başka kitaplara havale etmiştir. Hayatını anlattığı

kaptanıderyanın döneminde Osmanlı denizcilik tarihi açısından önemli olan olayları da detaylı bir şekilde vermiştir.

Sözü edilen eser tahlil edilirken, müellifin olayları sadece aktarmakla kalmayıp aynı zamanda değerlendirdiği ve olaylarla ilgili dinî ve felsefî yorumlar da yaptığı tespit edilmiştir. Örneğin, makam sevdası yüzünden devlet adamlarının entrikalar peşinde koşmasının, devlet adamlarının kibirli ve inatçı olmasının ve bazı devlet adamlarının da gereksiz yere idam edilmesinin devlete büyük zararlar verdiğini dile getirmiştir. Yine eserde, devlet adamlarının, sadrazamların ve padişahların nasıl olması gerektiğine dair müellifin bazı görüş ve tavsiyeleri tespit edilmiştir. Mesela müellif, sadrazamın padişaha itaat edip ona yardımcı olması, haktan hiçbir şekilde şaşmaması, hiddetle hareket etmemesi ve halkın hatırı için hakkın hatırından asla vazgeçmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Devlet adamlarının inat ve kibirden uzak olması gerektiğini de dile getiren müellif, Padişahları sürekli methetmiş, padişahların işi ehline vermesi gerektiğini ifade etmiş ve güzel işler yapan devlet adamlarının padişahlar tarafından sürekli desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, dünyanın geçici ve fani olduğunu belirterek, birkaç günlük dünya hayatı için ebedi ahiret hayatına zarar verecek davranışlarda bulunmanın akıl karı olmadığını dile getirmiş, insanların doğru yoldan sapmaması için dua etmiş ve hayatını anlattığı kaptanıderyaların ahirette affı için Cenab-ı Hakk’a dua etmiştir. Cenab-ı Hakk’ın rahmetinin çok geniş ve kapsayıcı olduğunu ifade ederek, aynı zamanda Allâh-u Teâlâ’nın mazlumların hakkını zalimlerden alan müntakim olduğunu ifade etmiştir. Allah rızası gözetilerek hareket edilmesi gerektiğini söyleyen müellif, ancak bu şekilde başarılar elde edilebileceğini dile getirmiştir.

Müellif, olayları ve şahısları değerlendirirken ifrat ve tefritten kaçınmaya dikkat etmiş ve objektif olmaya gayret etmiştir. Hayatını anlattığı bir şahsı tüm yönleriyle ele almaya gayret etmiş ve o şahıs hakkında tarih yazarları tarafından yazılan olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri dile getirdikten sonra vasat bir çıkarımda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi’nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eserinin hem Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili önemli bilgiler içerdiği hem de tarihi olaylar ve şahıslar hakkında

değerlendirmeler yapılırken nasıl bir üslup takip edilmesi gerektiği hususunda metodolojik bilgiler verdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle, söz konusu çalışmanın denizcilik tarihi araştırmalarına ve tarih metodolojisi incelemelerine fayda sağlayacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, Erhan, “Sokullu Mehmed Paşa”, **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, s. 354-357.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. 1, (Sad: Dündar Günay), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.
- AKKAYA, İbrahim, AYANOĞLU, Fahri, **Denizlerimizin Amirleri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.
- AKPINAR, Deniz, **Osmanlı Su Projeleri (Hindiye Barajı)**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- AKTEPE, Münir, “Çeşme Vak’ası”, **DİA**, C. 8, İstanbul 1993, s. 288-289.
- ALTIER, Selim Sırrı, **Osmanlı Bahriyesinin Yelken Devri ve Türk Korsanları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Yusuf Alperen, **Osmanlı Denizciliği (1700-1770)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007.
- BABİNGER, Franz, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke (Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri)**, (Çev: Çoşkun Uçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- BAŞARAN, Selman, “Alkame b. Mücezziz”, **DİA**, C. 2, İstanbul 1989, s. 467-468.
- BAŞARAN, Serdar, DÜZCÜ, Levent, **Osmanlıdan Cumhuriyete Denizciler**, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016.
- BATMAZ, Şakir, **Osmanlı Bahriyesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mühendishane-i Bahri Hümayun”, **DİA**, C.31, İstanbul 2006, s. 514-516.
- BİLGE, Reha, **II. Bayezid Deniz Savaşları ve Büyük Strateji**, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012.
- BİLİCİ, Faruk, “Şehrîzâde Mehmed Said”, **DİA**, C. 38, İstanbul 2010, s. 472-473.
- BOSTAN İdris, “Piyâle Paşa”, **DİA**, C. 34, İstanbul 2007, s. 296-297.

- BOSTAN, İdris, “Baltaoğlu Süleyman Bey”, **DİA**, C. 5, İstanbul 1992, s. 41.
- BOSTAN, İdris, “Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 143-153.
- BOSTAN, İdris, “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 85-95.
- BOSTAN, İdris, “İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C.1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009. s. 73-83.
- BOSTAN, İdris, “Kapudan Paşa”, **DİA**, C. 24, İstanbul 2001, s. 354-355.
- BOSTAN, İdris, “Malta Kuşatmasından Tunus’un Fethine”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 185-188.
- BOSTAN, İdris, **Adriyatik’te Korsanlık**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- BOSTAN, İdris, BARAN, Salih, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.
- BOSTAN, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- BOSTAN, İdris, **İstanbul’un 100 Denizcisi**, İstanbul’un Yüzleri Serisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- BOSTAN, İdris, **Osmanlı Akdenizi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017.
- BOSTAN, İdris, **Osmanlılar ve Deniz**, Küre Yayınları, İstanbul 2017.
- BOZKURT, Nebi, “Bahriye”, **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 501-509.
- BRUMMETT, Palmira, **Osmanlı Deniz Gücü (Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- BURSALI Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)**, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975.
- BÜYÜKARKIN, Bekir, Suların Gölgesinde (Kurdoğlu Muslihittin Reis’in Maceraları), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975.
- ÇORUH, Haydar, ERTAŞ, M. Yaşar, KÖSE, M. Ziya, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- DABAĞYAN, Levon Panos, “**Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni**”, Yedirenk Yayınevi, İstanbul 2016.
- DAŞ, Abdurrahman, **Şeyhülislam Hoca Sadedin Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı**, Kayseri 2018

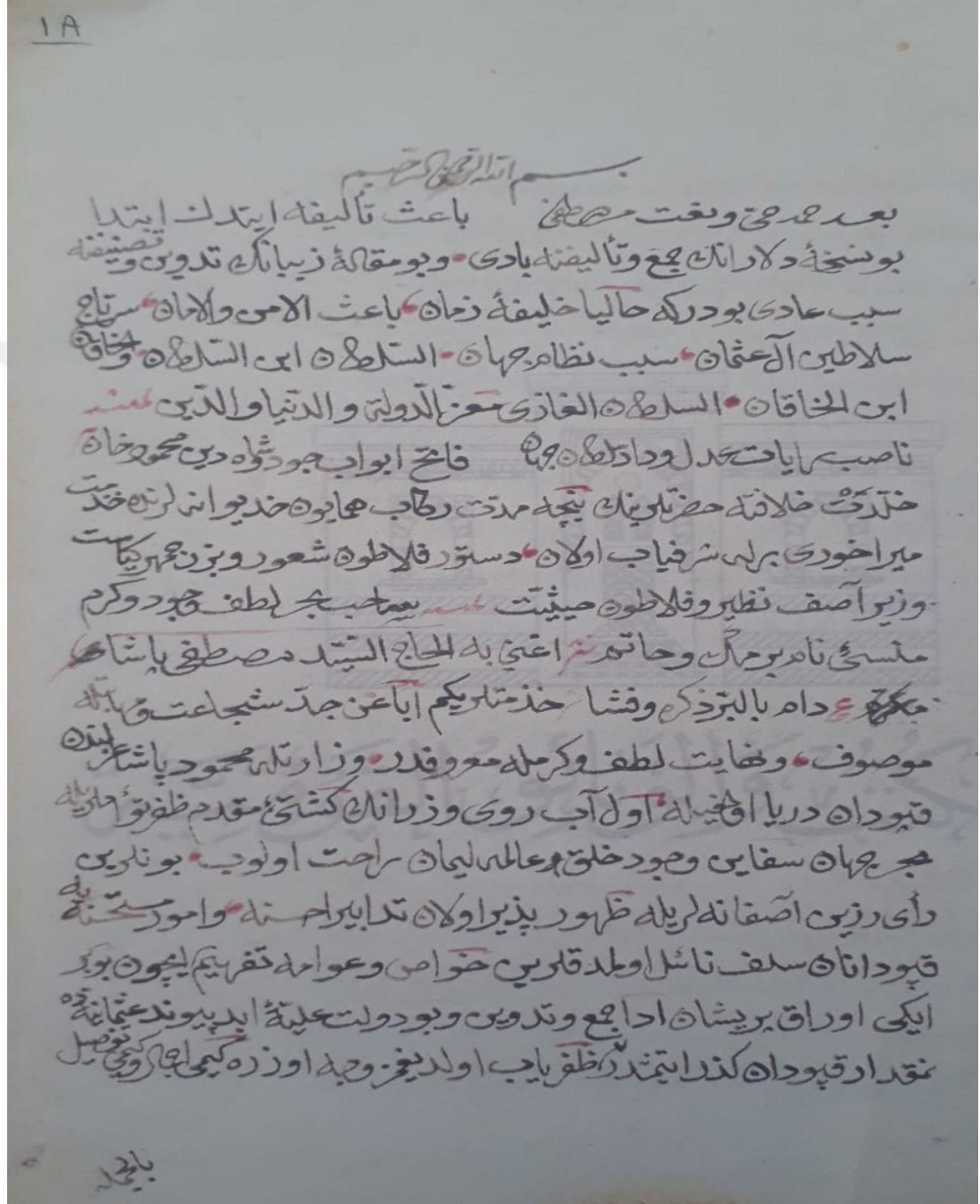
- DAVER, Abidin, **Türk Denizciliği**, Varoğlu Yayınevi, İstanbul ?,
- DEMİR, Tanju, **Denizlerdeki Osmanlı**, Yakın Kitapevi, İzmir 2015.
- DERİN, Fahri Çetin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.
- DÜZCÜ, Levent, **Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1827-1853)**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2017
- EMECEN, Feridun, "Recep Paşa (Topal)", **DİA**, C. EK-2, İstanbul 2016, s. 423-425.
- ENGİN, Nihat, **Osmanlı'da İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984.
- ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, "Davud-i Antakî", **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 26-27.
- ERTUĞ, Nejdett, **Osmanlı Döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- FAYDA, Mustafa, Vâkıdî, **DİA**, C. 42, İstanbul 2012, s. 471-475.
- FİDANNAZ, Püryani, , "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, Sayı 50, Samsun 2017, s. 215-222.
- GENCER, Ali İhsan, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- GENCER, Ali İhsan, **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul 1986.
- GÜNAY Fatih, "Râşid Mehmed Efendi", **DİA**, C. 34, İstanbul 2007, 463-465.
- GÜNGEN, Çoşkun, **XVI. Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı Denizciliği**, Dz. K.K. Karargâh Basımevi, Ankara 1997.
- HASAN, İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, C. 2, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991.
- HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi- İlk Dönem**, Ankara 2001, s. 411
- İŞİN, İ. Bülent, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Deniz Kara Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara 2004.
- İLGÜREL, Mücteba, "Hüseyin Paşa (Deli)", **DİA**, C. 19, İstanbul 1999, s. 4-6.
- İLGÜREL, Mücteba, "Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri", **Belleten**, Sayı 243, C. 65, Ankara 2001, s. 637-653.

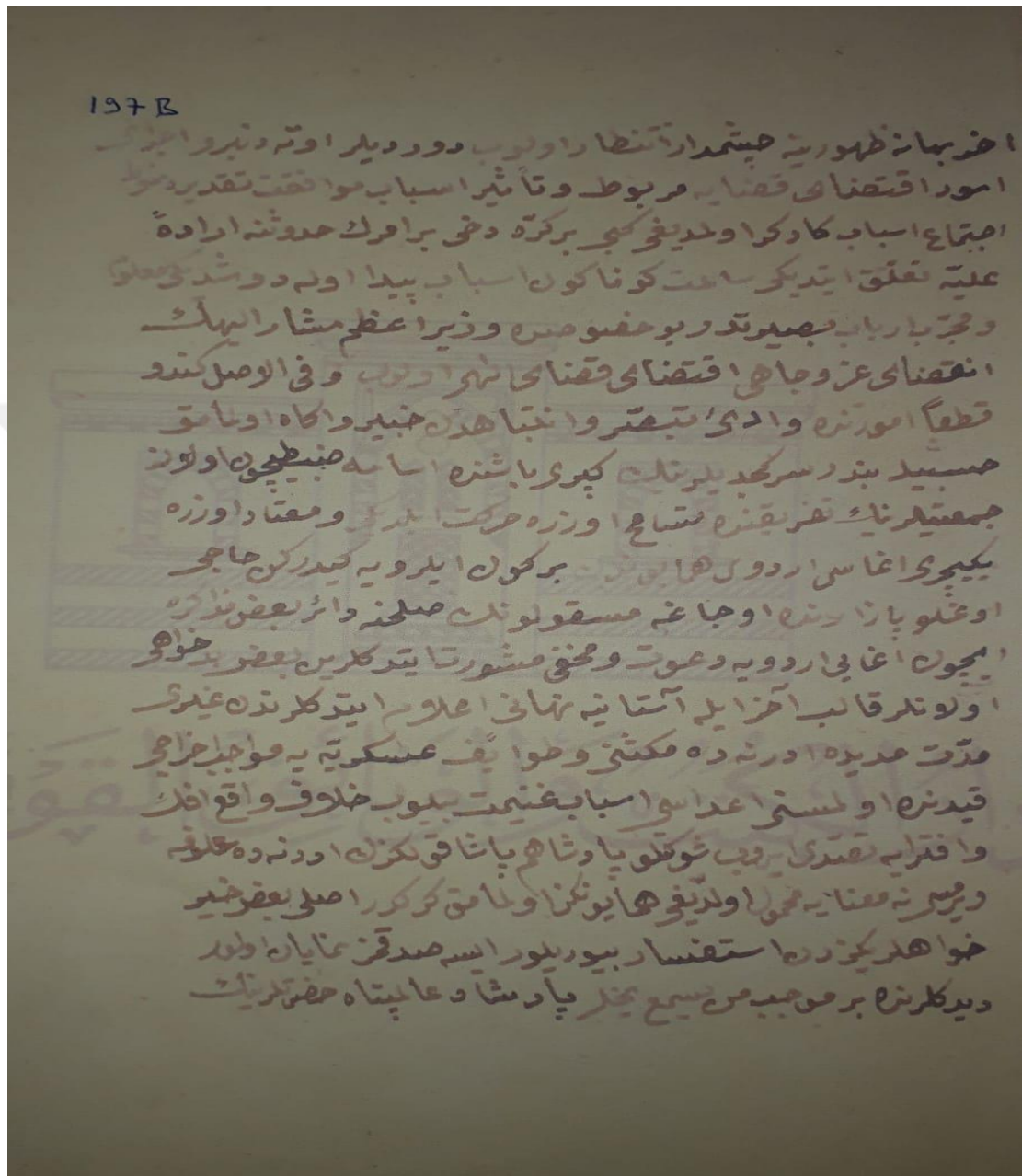
- İNAN, A. Âfet, **Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.
- İNCİ, Tevfik, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, Deniz Basımevi, İstanbul 2005.
- İPEKTEN Haluk, “Azmîzâde Mustafa Hâletî”, **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 348- 349.
- İPŞİRLİ, Mehmet “Nâimâ”, **DİA**, C. 32, İstanbul 2006, s. 316-318.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Derviş Mehmet Paşa”, **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 193-194.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.
- KARATAŞ, Mehmet, **Nazmî-zâde Murtezâ, Gülşen-i Hulefâ, Bağdat Tarihi 762-1717, Tahlil ve Metin Tenkidi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, (Yay. Haz. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Mehmed Halife”, **DİA**, C. 28, Ankara 2003, s. 489-490.
- MİCHAEL, A. Palmer, **Denizde Komuta, On Altıncı Yüzyıldan Günümüze Donanmada Komuta ve Kontrol**, (Çev. Erkan Bebek), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2012.
- MİRMİROĞLU, Vladimir, **Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları**, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul 1946.
- ORAL, Ertuğrul, **Mehmed Halife- Târîh-i Gilmânî**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul 2000.
- ORHONLU, Cengiz, “Hint Kaptanlığı ve Pirî Reis”, **Belleten**, Sayı 34, C. 134, Ankara 1970, s. 235-254.
- ÖNER, Abdulkerim, **Beytûlmâl Devlet Hazinesi**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019.
- ÖZBARAN, Salih, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanus'na Açılması”, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 201-211.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Âsım Efendi (Çelebi-zâde)”, **DİA**, C. 3, İstanbul 1991, s. 477-478.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Hadîkatü'l-Vüzerâ”, **DİA**, C. 15, İstanbul 1997, s. 22-23.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Solakzâde Mehmed Hemdemî”, **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, 370-372.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Vecîhî Hasan Efendi”, **DİA**, C. 42, İstanbul 2012, s. 586-587.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Mustafa Paşa (Zurnazen)”, **DİA**, C. 31, İstanbul 2006, s. 346-348.

- ÖZTÜRK, Murat, “Zâtüssavâri”, **DİA**, C. 44, İstanbul 2013, s. 152-153.
- PANZAC, Daniel, **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, (Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- R. SEVİMAY, Hayri, **Osmanlıdan Günümüze Denizcilik Sektörü (Politikalar, Uygulamalar, Sorunlar ve Çözümler)**, Kişisel Yayın, 1992
- SANCAR, Erdinç, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- ŞEŞEN, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 1998
- ŞİMŞEK, Erdoğan, **Uzakdoğu Elçisi Ertuğrul Fırkateyni**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.
- TANERİ, Aydın, **Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.
- TARAKÇI, Nejat, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.
- TEZEL, Hayati, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 1973.
- TURAN, Şerafettin, “Barbaros Hayreddin Paşa”, **DİA**, C. 5, İstanbul 1992, s.65-67.
- TURAN, Şerafettin, “Hersek-zâde Ahmed Paşa”, **DİA**, C. 17, İstanbul 1998, s. 235-237.
- TURAN, Şerafettin, “Hoca Sâdeddin Efendi”, **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s.196-198.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- YILDIZ, Gültekin, **Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askerî Tarihi (Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2103.
- YILDIZ, Özlem, **Osmanlı Devleti’nde Deniz Ticareti**, Tarihçi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2014.
- YİĞİT, İsmail, **İslâm Tarihi**, C. 7, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991.

EKLER

EK 1: Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyyesi Adlı Eserin İlk Sayfası

İNDEKS

A

‘Amr bin el-‘Âş, 149, 150

Abaza Hasan, 215, 272, 285, 293, 294

Abaza Mehmed Paşa, 219

Abdi Paşa, 61, 297, 298, 303, 381

Abdulkâdir Paşa, 387, 426

Abdullah, 14, 15, 138, 158, 218, 248,
422, 427, 450

Abdurrahman Abdi Paşa, 61, 474

Abdurrahman Paşa, 128, 365

Abdülkâdir Paşa, 303, 357, 368, 387

Abdülmelik bin Mervân, 87, 151, 153

Açe, 168

Adalar Denizi, 36

Aden, 35

Afrika, 15, 30, 57

Ahmed Bey, 356, 441

Ahmed Hânî, 180, 453

Ahmed Paşa, 163, 166, 185, 202, 250,
251, 253, 254, 255, 261, 265, 266,
267, 269, 284, 293, 294, 310, 313,
314, 315, 316, 320, 322, 323, 331,
334, 357, 367, 369, 370, 371, 375,

388, 390, 392, 393, 394, 395, 397,
398, 400, 404, 405, 413, 414, 415,
416, 417, 423, 451

Ahyolu, 41

Âişe Sultan, 192, 205, 253

Ajdahan, 95, 174

Akçeşehir, 220

Akdeniz, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 28, 30,
31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 43,
45, 46, 47, 88, 89, 93, 95, 97, 98,
99, 100, 101, 103, 104, 109, 110,
122, 128, 129, 135, 140, 473

Alâiye Sancağı, 335

Alêddin Ali Paşa, 62

‘Ali Ağa, 259, 262, 452

Âl-i Ahmer, 154

‘Ali Paşa, 165, 171, 175, 176, 180,
182, 194, 196, 199, 200, 215, 261,
302, 303, 304, 343, 355, 365, 368,
370, 375, 377, 386, 392, 394, 396,
408, 413, 414, 420, 441, 449, 450,
455, 467

Ali Suavî, 64

‘Ali Tûsî, 278

Alkame b. Mücezziz, 13, 472
Almanya, 52
Alpaslan, 18
Amasra, 29
Amasya, 115, 255
Amerika, 50, 51, 57
‘Ammân, 150
Amr bin el-‘Âş, 149
Amuca-zâde Hüseyn Paşa, 157
Anadolu, 95, 112, 121, 159, 173, 250, 290
Anadolu, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 43, 49, 51, 67, 105, 118, 120, 122, 125, 134, 135, 138, 142, 149, 160, 194, 211, 227, 229, 232, 258, 261, 265, 272, 277, 285, 290, 298, 302, 303, 304, 306, 308, 334, 386
Anadolu Selçuklu, 18
Anadoluhisarı, 61
Anatoli, 391
Andrea Dorya, 37
Antakî, 61, 62, 474
Antakya, 61
Antalya, 15, 21, 24, 41, 93
Anṭalya, 168
Apulya, 36
Arab, 150, 167, 192, 197, 198, 341, 386
Arabistân, 155
Arafât, 197
Arafce bin Herşeme, 14, 87

Arafce bin Herşeme el-Ezdî, 150
Aragon, 30
Arapoğlu Ali Reis, 31
Arnavud, 119, 187, 203, 286
Arṭamis, 346, 351, 354
Atâ bin Râbi‘, 151
Atina, 63
Atlas Okyanusu, 33
Atmeydanı, 187, 278
Avlonya, 91, 163
Avrupa, 29, 47, 49, 50, 57, 67
Ayaşofya, 152, 347, 349, 351, 353
Ayasofya Medresesi, 62
Aydın, 21, 22, 36, 47, 218, 476
Aydınoglu, 21, 22
Aylaz Mehmedi, 291
Ayn-ı Zerḳā, 231
Azâk, 460, 462, 463, 465, 466
Azep, 25
Azîz Efendi, 153, 226, 289, 299, 305, 310, 312, 315
Azmi-zâde, 178, 180

B

Baba Hasan, 389, 436
Baf Limanı, 100, 193
Bafa, 337
Bağdâd, 178, 184, 185, 186, 219, 240, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 284, 294, 296, 356, 365, 367, 379, 394, 434, 443
Bağdâdî, 69, 201

Bahr-i Külzüm Kaptanlığı, 43
Baħr-i Muhît, 149
Baħr-i Okyanus, 149
Baħr-i Sefîd, 153, 157, 163, 166, 168,
173, 174, 178, 183, 192, 194, 199,
205, 207, 209, 240, 242, 249, 252,
254, 260, 266, 289, 369, 370, 420,
421, 437, 439
Baħr-i Siyâh, 157, 158, 201, 205, 212,
236, 355, 368, 440
Bahr-i Şirvan Kaptanlığı, 43
Bahriye Nezareti, 49, 51
Bâkî Paşa, 200
Baltacı Deli Hüseyn, 211
Baltacı Mehmed Paşa, 408, 413, 448
Baltaoğlu, 160
Balyokasro, 115, 254
Balyos, 111, 245
Bân, 170
Barbaros Hayreddin Paşa, VI, 32, 35,
36, 37, 38, 473, 476
Bartın, 45
Basra, 42, 141, 367
Bayezid Camii, 65
Bâyezîd Hân, 163, 166
Bayram Ağa, 224, 285
Bayram Paşa, 228, 235
Beç, 359, 360, 363
Bekir Paşa, 110, 243
Bektaş Ağa, 268, 290
Bektâşi, 273
Belgrad, 127, 132, 139,
Benefşe, 291
Beşiktaş, 200
Beşir Paşa, 258
Beyn Hâyreyn Kâl'ası, 198
Beyrut, 193
Bıçakcı oğlu, 187
Bıyıklı Muştafâ Paşa, 255
Bidun, 103, 206, 359, 361
Bizans, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24,
26, 27, 28, 29
Bodrum, 35, 93, 167
Boğazhisâr, 301, 312
Boğazhisâr, 421, 449
Boğdân, 321
Bosna, 86, 94, 96, 98, 102, 103, 108,
113, 124, 125, 171, 239, 250, 265,
314, 315, 317, 320, 333, 334, 372
Boşnak, 187
Boynu Eğri Mehmed Paşa, 311
Boynu Yaralı Mehmed Paşa, 258
Bozcaada, 82, 112, 120, 123, 125, 126,
135, 136, 249, 334, 342, 345, 438
Bozoklu Muştafâ, 368
Breslau, 52
Bucas Kâl'ası, 328
Bucuktepe, 434
Budak-zâde, 268
Budin, 104, 119, 122, 124, 210, 267,
269, 297, 304, 306, 322, 333
Burak Reis, 31, 91
Burgaz, 41

Bursa, 23, 63, 66, 68, 92, 117, 136,
165

Büyük Kepez, 125, 335, 337

Büyük Yusuf, 99, 183

Büzürc-ü Mehr, 417

C

Cadu ‘Osman, 187

Cafer Bey, 92, 166

Cağal-zâde Sinân Pâşa, 207

Calinus, 346

Canbolad-zâde, 207, 209

Canım Hoca, 158

Cebelü’t-Târik, 16

Cehûd, 181

Celâlî Abaza Paşa, 239

Celâlî Yahya, 199

Ceneviz, 22, 36, 37, 149, 192

Cenova, 38

Cerbe, 38

Cerrâh Mehmed Paşa, 175

Cevad Bey, 322

Cezâyir, 149, 155, 157, 159, 168, 169,

175, 192, 193, 200, 254, 342, 436,

439, 442

Cezayirli Gazi Hasan Paşa, 48

Cezîre-i Kıbrıs, 174

Cıgala-zâde, 176, 177, 179, 180

Cidde, 135, 359, 392, 432

Cin ‘Ali, 187

Cinci Hoca, 223, 241, 248, 252

Corci, 128, 365

Cuğa, 158

Ç

Çaka Bey, 19, 20, 21

Çaldıran Seferi, 66

Çalı Bey, 25

Çanakkale, 52

Çanakkale Boğazı, 45, 48

Çarık-zâde, 303

Çavuş Paşa, 182

Çavuşbaşı ‘Ali Ağa, 194

Çavuş-zâde, 213, 266, 269, 343

Çehrin, 128, 357, 367

Çekirge, 136, 396

Çelebi Mehmed, 25

Çelebi-zâde Âsım Efendi, 69

Çerkes, 97, 99, 125, 141, 177, 184,
335, 340, 341, 405, 441, 450, 451

Çeşme, VI, 47, 48, 112, 249, 472

Çınar, 116, 121, 258

Çimpe Kalesi, 24

Çorlin, 231

Çuğa, 170

D

Dâltabân Muştafâ Paşa, 443

Dâmad ‘Ali Paşa, 158

Dâmad Cafer Paşa, 297

Damad Mehmed Paşa, 54, 102

Dâmad Şarı Ken‘an Paşa, 297

Damat Hasan Paşa, 397

Davud, VII, 61, 62, 91, 163, 199, 227,
346, 474

Dâvud Paşa, 165, 456
Deli Birâder, 273
Deli Hüseyn Paşa, 211, 215, 239, 267,
291, 354
Deli Türk, 124, 312, 315
Demir-Kapu Kaptanlığı, 43
Derrâkî Mehmed Ağa, 192
Derviş Mehmed Paşa, 261, 266, 319
Derviş Paşa, 99, 182, 183, 263, 264,
265
Dımışkî, 176
Dicle, 1, 2, I, II, 394, 443
Dikilitaş, 98, 118, 180
Dilâver, 57, 200, 222, 227
Dilâver Ağazade Ömer Vahîd, 57
Dimyât, 150, 199
Diyarbakir, 44, 138, 142, 259, 263,
295, 355, 367, 368, 375, 394
Diyu kalesi, 37
Doben, 308
Doğancıbaşı, 183
Don-Volga, VI, 43
Draquila, 306

375, 377, 378, 379, 382, 389, 390,
393, 400, 407, 411, 420, 440, 446,
469
Eflâk, 321, 322
Eflâtun, 146, 226
Ege, 20, 26, 28, 45, 46, 48, 49, 52
Egri, 178, 179
Eğriboz, 161, 249, 311, 376, 389, 390
Elmâs Mehmed Paşa, 422, 431
Emevî, 16
Emîr Buḥârî, 389
Emîr Halîfe, 187
Emirü's-Sevahil, 20
Endülüs, 15, 16, 30, 88, 149, 152, 153,
154
Enez, 90, 161
Erdel, 78, 80, 124, 126, 132, 320, 322,
325, 327, 328, 354, 376
Ertuğrul, 20, 51, 52, 65, 473, 475, 476
Erzurum, 64, 97, 99, 104, 108, 121,
128, 143, 184, 290, 300, 367
Eskisaray, 105, 211
Eyüb Paşa, 256

E

Ebû Ğureyb, 262
Ebû İsa, 339
Ebû Said Efendi, 258
Ebû Sa'îd-zâde Feyzullah Efendi, 424
Edhem, 169, 199, 383, 390, 407
Edirne, 63, 106, 131, 132, 133, 134,
164, 215, 231, 237, 320, 358, 373,

F

Fâik, 388
Fatih Sultan Mehmed, V, 27, 89, 90,
473
Fatimi, 16
Fâyik Paşa, 221
Fâzıl Abdurrahman Paşa, 292

Fazıl Ahmed Paşa, 45, 121, 134, 135,
138
Fâzıl Dâmâd Nu‘mân Paşa, 414
Fażlı Paşa, 250, 252, 314
Ferhâd Paşa, 340
Feyziyye Medresesi, 62
Fındıklı Mehmed Ağa, 65
Fırat, 443
Filibe, 99, 106, 183, 215
Finike, 15
Foça, 19, 114, 133, 139, 254, 386, 425
França, 149, 196
Fransa, 22, 34, 38, 51
Freng, 154, 210, 338
Frenk Cafer Paşa, 99, 183

G

Galata, 33, 34, 90, 109, 111
Ġalata, 169
Ġalaṭa, 160, 162, 230, 241
Ġani-zâde Mehmed Nâdirî Efendi, 184
Ġâzi Hüseyyin Paşa, 250
Ġazzâz-zâde Aḥmed Ağa, 372
Ġazze, 198
Gedik Aḥmed Paşa, 162
Gedik Ahmet Paşa, 29, 88, 90
Gedikpaşa, 206
Gelibolu, V, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
41, 63, 88, 89, 90, 92, 154, 159,
160, 161, 162, 167, 344, 473
Gemlik, 19, 23, 41, 49, 50
Gevher Hân, 173, 198

Geyve, 134, 386
Ġırnata, 358
Girid, 193, 213, 214, 215, 243, 248,
249, 252, 253, 254, 255, 260, 266,
267, 290, 291, 304, 306, 307, 334,
382, 398
Goeben, 52
Gülşen-i Hûlefâ, 295
Gürci, 297
Gürcü, 65, 122, 205, 214, 257, 288,
297
Gürcü Koca Kenan Paşa, 65
Gürcü Mehmed Paşa, 205, 257, 288
Güveği Sinân Paşa, 163
Güzelce ‘Ali Paşa, 196

H

Habeş, 43
Hacer Bey, 303
Hacı ‘Ali Paşa, 376
Hacı Halîfe, 71, 288
Hacı Hüseyyin, 169
Haçlı, 37, 39
Haçlı donanması, 22, 37
Hâdım ‘Ali Paşa, 165
Hâdım Hasan Paşa, 176
Hâdım Sinan Paşa, 165
Hâdîkatü'l-Vüzerâ, 69, 201, 239, 286,
289
Hâfız Paşa, 185, 187, 188, 189, 190,
191, 192, 194, 203

- Haleb, 196, 261, 263, 293, 294, 406,
419, 422, 449
- Hâletî Efendi, 180
- Hâletî Muştafâ Efendi, 178
- Halıcı-zâde Mehmed Paşa, 292
- Haliç, 28, 29, 33, 34
- Halil Ağa, 319, 395, 406
- Halil Paşa, 161, 178, 184, 185, 192,
194, 195, 201, 240, 394
- Halîlü'r-rahmân, 198
- Halku'l-Vâd, 96, 175
- Hama, 286
- Hamamcı Hüseyin Ağa, 395
- Hamidiye, 51, 52
- Hanya, 212, 243, 245, 249, 266, 447
- Harem-i Hümayûn, 172
- Harem-zâde, 302
- Hasan Ağa, 247, 256, 291, 317, 380
- Hasan Efendi*, 71, 194, 220, 229, 233,
440
- Hasan el-Feyzi, 389
- Hasan Hafsî, 155
- Hasan Halîfe, 202
- Hasan Kalfa, 188
- Hasan Paşa, 207, 208, 263, 294, 379,
385, 397, 398, 404, 421, 422, 424,
434
- Haseki Ağa, 247
- Hasköy, 34
- Hassân bin Numân, 151
- Haydar Ağa-zâde, 256, 259, 260, 305,
308
- Hayduk Şâh, 327, 328, 333
- Hayreddin Paşa, 168, 170, 171, 175,
218, 391
- Hazar Denizi, VI, 18, 43
- Hâzret-i 'Ömer, 149, 150
- Hemdemî, 66
- Hersek, 91, 92, 164, 165, 166, 476
- Heşt- bihişt, 351
- Heybeliada, 50
- Hezârgrâdî, 253
- Hımâr oğlu Tosun, 240
- Hızır, 75, 168, 352
- Hızır Tevfik Bey, 450
- Himâroğlu, 241, 242, 252, 253
- Himmat Bey, 303
- Hind, 150, 263
- Hind Denizi, 42, 43
- Hindistan, 32, 33, 37, 43
- Hint Okyanusu, 33, 37
- Hoca Hüseyin Efendi, 248
- Hoca 'Ömer Efendi, 258
- Hoca Sa'deddin, 66
- Hoca-zâde, 256, 257, 300, 310
- Hotin, 194, 201
- Hristiyan, 22, 34, 37, 39, 40, 45
- Hüdavirdi, 183
- Hüsâm Bey-zâde, 357
- Hüsâm Peyker-zâde, 260
- Hüsâmettin Paşa, 47
- Hüsâm-zâde Efendi, 287
- Hüseyin Efendi, 222, 227, 228, 241,
268

Hüseyin Paşa, 157, 212, 213, 214,
215, 217, 218, 219, 250, 254, 255,
267, 291, 295, 296, 323, 363, 370,
379, 391, 393, 421, 431, 433, 435,
436, 437, 439, 448, 452
Hüsrev Beyzâde, 303
Hüsrev Paşa, 185, 187, 190
Hz. Muhammed, VIII, 58, 76
Hz. Ömer, 13, 14, 87

I

I. Kılıçaslan, 19, 20
I. Mahmud, 56, 57
I. Mahmut, 58
I. Murad, 24
I. Selim, 66, 73
II. Abdülhamid, VI, 51
II. Bayezid, VI, 30, 31, 32, 73, 472
II. Frederik, 38
II. Mahmud, VI, 49, 50
II. Murat, 26, 58
II. Selim, VI, 39, 41, 43, 74, 94
III. Murad, 43, 66, 68, 97
III. Mustafa, 58
III. Selim, VI, 49
Irak, 174
IV. Mehmed, 61, 63, 65, 66, 129, 135,
142
IV. Murad, 65

i

İbn-i Kemâl, 308
İbn-i Sînâ, 353

İbrahim, 15, 18, 45, 62, 63, 64, 65, 69,
73, 89, 90, 97, 98, 107, 108, 110,
112, 113, 114, 115, 122, 128, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 137, 143,
177, 178, 179, 212, 213, 221, 235,
240, 242, 243, 248, 249, 250, 252,
253, 255, 269, 296, 297, 303, 361,
371, 372, 374, 376, 378, 384, 389,
390, 392, 397, 398, 411, 451, 472,
474, 475
İbrâhim Paşa, 162, 197, 359, 361, 363,
368, 370, 374, 388, 416, 427, 451
İçişâr Şahrıcı, 344
İdris-i Bitlîsi, 154
İfrikiyye, 148, 151, 153
İgne, 170
İlyas Paşa, 188, 202
İmroz, 28
İnada, 41
İnebahtı, VI, 30, 37, 40, 41, 44, 82, 91,
123, 137
İngiltere, 50, 51
İpşir Paşa, 85, 118, 119, 120, 261,
269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
278, 279, 281, 283, 284, 286, 288,
315, 317
İsfahan, 66
İsfendiyaroğulları, 29
İskenderiye, 14, 15, 16, 17, 99, 137,
183, 389
İskenderun, 33, 193

İspanya, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 104,
149, 152, 153, 154, 156, 192, 207
İspanyol, 39
İspirlonga, 158
İstanbul, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42,
45, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56,
57, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 95,
96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 109, 110, 112, 113, 116,
118, 119, 121, 124, 129, 133, 134,
135, 136, 139, 140, 142, 143, 154,
155, 156, 159, 160, 162, 178, 180,
182, 184, 187, 193, 199, 206, 211,
215, 219, 225, 231, 232, 241, 250,
256, 259, 275, 278, 285, 286, 294,
298, 307, 310, 313, 319, 347, 358,
374, 375, 393, 398, 448, 450
İstanbûlî Hacı ‘Ali Efendî, 222
İstanköy, 35, 93, 137, 167
İstanköylü, 101, 196, 199
İstendil, 158, 429
İsveç, 321, 468
İtalya, 29, 52
İzmîr Körfezî, 386
İzmit, 23, 29, 41, 50
İznik, 18, 19, 20, 23

J

Japonya, 51

K

Kadırga Limanı, 28
Kâfir Bucağı, 33
Kahire, II, 56, 57, 60, 61, 68, 144
Ka’im-mağam Receb Paşa, 194
Kılaylı Ahmed Paşa, 390, 397
Kılaylıkoz, 390, 391, 392, 413
Kalâylıkoz Ahmed Paşa, 65
Kamanice, 133, 382, 383
Kandiye, 213, 254, 396, 397, 406
Kaniye, 176, 370
Kansu Gavri, 17, 32
Kanuni Sultan Süleyman, VI, 35, 36,
39, 92, 93, 94
Kıplan Paşa, 364, 367, 368
Kaptan-ı derya, 26, 40, 67, 73, 90, 91,
92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 105, 107, 108,
109, 110, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 127, 128, 129, 130, 131,
133, 134, 135, 137, 138, 140, 141,
142, 143 38, 40, 41, 42, 43, 46, 47,
48, 49, 59, 107, 115, 123, 126, 129,
135
Kıpadân Cafer Paşa, 210
Kıpadân Hasan Paşa, 206
Kıpadân Kenan Paşa, 298
Kıpadân Paşa, 79, 193, 231, 336, 386,
397, 439, 448
Kıpadân Yusuf Paşa, 244
Kara Adalar, 426

Kara ‘Ali, 226, 259
Kara Cehennem, 193
Kara Çelebi-zâde Abdulaziz, 63,176
Kara Hasan oğlu Hüseyin Ağa, 273
Kara Hasan Reis, 31
Kara Hoca, 241
Kara İbrahim Paşa, 373
Kara Kethüda, 371
Kara Mehmed, 338
Kara Muştâfâ, 371, 375
Kara Mustafa Paşa, 83, 84, 121, 122,
127, 130,228, 293, 294, 297, 300,
385
Karadeniz, 19, 21, 29, 43, 48, 51, 52,
88, 100, 103, 104, 105, 108, 109,
113, 117, 127, 129, 141, 142, 206,
252, 261
Karagöz Mehmed Efendi, 320
Karagümrük, 101, 195
Karaman, 120, 137, 139, 208, 289
Karamân Vâlisi Mehmed Paşa, 421
Karamürsel, 23, 99, 183
Karavele Kâlyonu, 428
Karesioğulları, 22
Karlofça, 46
Karpas, 30
Kartâl, 456
Karto Ağa, 219
Kasımpaşa, 48
Kâsım-zâde, 26
Kastilya, 30
Katırcı-zâde, 290
Kâtib Çelebi, 70, 71, 84, 95, 96, 97,
98, 101, 102, 109, 112, 114, 115,
117, 148, 159, 165, 173, 184, 192,
200, 209, 233, 242, 297,55
Katolik, 39
Kavak Sarayı, 243
Kaya Paşa-zâde, 180
Kaya Sultan, 237, 256
Kayseriye, 192
Kazak, 201, 232
Keçeci oğlu, 278, 282, 283
Kefe, 29, 43, 88, 90, 95, 154, 162, 174
Kefken, 41
Kemal Reis, 30, 31, 32, 88, 91,154
Kemânkeş Ahmed Bey, 168
Ken‘ân Paşa, 279, 304, 311, 334, 338,
421
Keskin Paşazâde, 303
Keşkûl, 59, 347
Kibleli-zâde ‘Ali Bey, 433
Kıbrıs, VI, 14, 17, 22, 30, 33, 39, 40,
87, 96, 99, 101, 132, 136, 138, 174,
392, 423
Kılıç Ali, 39, 41, 42, 43, 96, 99, 131
Kırım, 21, 29, 48, 58, 67, 128,321,
367, 444, 468
Kızıldeniz, VI, 17, 32, 33, 36, 42, 43
Kilidbağır Kal‘ası, 312,313
Kisendire, 209,365
Koca İbrâhim Paşa, 363
Koca Musa Paşa, 248
Koca Ragıp Paşa, 47

Ğoca Yusuf Efendi, 385
Ğomanie, 370
Konya, 20, 56, 294
Korfu, 36
Ğorğud, 168
Koron, 30
Korsanlık, VI, 32, 96, 473
Ğoşantınıyye, 154, 159, 171, 220,
351, 353, 358, 389, 161, 164, 195,
219, 440, 444
Ğoşantınıyye Târihi, 69, 352
Koyun Adaları, 425
Ğöprölü Meğmed Paşa, 213, 216, 234,
293, 313, 334, 354, 356, 359, 414,
417, 423
Ğöprölüzâde Ahmet Paşa, 75
Ğöprölü-zâde Fâzıl Muştafâ Paşa, 390
Ğöprölü-zâde Fâzıl Nu‘mân Paşa, 423,
455
Ğör ‘Ali, 436
Ğör Hüseyin Ağa, 256
Ğöse Ali Paşa, 44, 128
Ğösec Halîl Paşa, 423
Ğral Malakâtana, 192
Ğudüs, 394
Kuman, 20
Ğumburnu, 337
Kurdoğlu Muslihiddin Reis, 35
Ğuruçay, 231
Ğurûn, 165
Kuzey Afrika, 30
Ğüçük Hüseyin Paşa, 49

Ğüçük Kaynarca, 49
Ğüçük Kepez, 125, 334, 337
Ğüçük Meğmed, 335, 339
Ğüçük şa‘bân, 183
Ğürd Meğmed, 272, 273, 275, 277,
278, 282, 283
Ğütahyalı Kalem Bey, 187

L

Lahsa, 43
Lala Meğmed Paşa, 180, 182, 183
Lefkoşe, 40, 260
Lendos, 35, 167
Limni, 28, 123, 126, 298, 333, 334,
342, 343, 344, 345, 351, 354
Lütfi Paşa, 56

M

Macar, 320, 333, 386
Magosa, 40
Mağosa, 193, 313
Mağrib, 148, 240, 365
Mağmud Ağa, 187
Mağmûd Çelebi Abdülkâdir Paşa, 355
Mağmûd Hân, 74, 146, 352
Mağmûd Paşa, 147, 161, 162
Mahmudiye Kalyonu, 50
Mağzar Ağa, 454
Malatyalı Kadı Mustafa, 67
Malatyalı Muştafâ Efendi-zâde
Mevlânâ Meğmed Raşid Efendi,
393
Malazgirt Savaşı, 18

- Malta, VI, 38, 39, 40, 45, 309, 337, 341, 473
- Maltepe, 100
- Manid, 104, 207
- Maryol Hüseyin Ağa, 192
- Maşko, 158
- Maskov, 395
- Mayorka Adaları, 36
- Mecidiye, 51
- Medine, 68, 107
- Medîne-i Münevvere, 366
- Meğâribe, 150
- Meḥmed Çelebî, 280
- Meḥmed Dayı, 240
- Mehmed Halife, 65, 475, 297
- Meḥmed Kerrâr, 321
- Mehmed Paşa, 41, 44, 54, 56, 62, 72, 82, 97, 102, 105, 107, 110, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 135, 136, 140, 141, 142, 143, 472
- Mehmed Râşid Efendi, 67
- Mekke, 13, 61, 63, 67, 102, 107, 197, 200, 231
- Mekrili Aḥmed, 428
- Memi Paşa-zâde, 427
- Memlûk, 32
- Memlûk, 17
- Menekşe Hişarı, 290
- Menteşe, 21
- Merzifonlu Kara Mustafa, 44, 86, 127, 128, 130
- Mesîḥ Aḥmed Paşa, 163
- Mesih Paşa, 29
- Mes'ûd Efendi, 257, 258, 259, 300, 310
- Meşket, 150
- Mevkûfâtçı Meḥmed Efendi, 237
- Mevlâna Kara Çelebi-zâde Abdülazîz Efendi, 71, 233
- Mezemorta Hüseyin Paşa, 44, 46, 78, 89, 139, 140
- Mısır, 32, 33, 42, 87, 148, 149, 151, 153, 155, 166, 167, 168, 174, 183, 193, 195, 196, 197, 198, 244, 256, 260, 266, 292, 293, 300, 309, 386, 407, 465
- Mısrılı-zâde İbrahim Paşa, 389
- Mısr-ı Kâhire, 176, 365
- Mısr-ı Kâhire, 212
- Midilli, 19, 28, 36, 91, 92, 93, 120, 128, 133, 137, 336, 342, 365, 386, 421, 438
- Midillü, 164, 165, 166, 168, 289
- Midye, 41, 232
- Mihal Bey, 231
- Mîrahûr Meḥmed Ağa, 297
- Mîr-aḥûr Meḥmed Ağa, 405
- Mir'âtü'l-veḳâyi', 292
- Mirzâ-zâde Neyli Aḥmed Efendi, 414
- Modon, 30
- Mora, 28, 47, 91, 100, 101, 112, 117, 129, 134, 154, 157, 163, 193, 199, 222, 249, 260, 345, 369, 372, 387

Moskov, 368, 460, 462, 466, 468
Mostar, 358
Mu'âviye, 150, 151
Murad Paşa, 118, 119, 120, 258, 267,
268, 269, 270, 271, 272, 273, 274,
275, 278, 279, 282, 283, 284, 286,
287, 288
Murad Reis, 37, 100
Murad Re'is, 193, 391,36
Murtezâ Paşa, 295
Musa Çelebi, 72, 103, 202, 208,188
Musa Paşa, 112, 113, 243, 247, 249,
252
Muşliḥiddîn Ağa, 223
Muslihiddin Reis, 31
Muştafâ Ağa, 200
Mustafa b. Abdullah, 64
Mustafa Hâletî, VII, 68, 69, 475
Mustafa Paşa, 38, 39, 44, 59, 67, 75,
76, 80, 83, 84, 85, 86, 92, 93, 96,
98, 103, 104, 105, 107, 108, 115,
120, 121, 122, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 136, 139, 141,
476, 167, 227, 229, 288, 291, 293,
360, 368, 371, 375, 380, 390, 443
Muşul, 189, 419, 449
Muş, 128, 365
Müderriş Mehmet Efendi, 55
Mü'ezzin-zâde, 174
Müezzinzâde Ali Paşa, 40, 44,73
Müfti Bâlî-zâde Efendi, 316

Müfti Efendi, 214, 259, 277, 279, 287,
317
Müfti Ḥanef Efendi, 257
Mühendishane-i Bahri Hümâyûn, 48
Mühürdâr Paşa, 303
Mürted, 94, 170
Müşâhib Yusuf Paşa, 244
Müşahip Musa Çelebi, 72
Müseyne, 151, 154
Müslüman, 38, 42, 87, 128
Mütûn, 165

N

Nâbi Efendi, 381, 388, 465
Naîma, 56, 68, 187, 220, 238, 312,
320, VII, 65, 66, 67, 70, 71, 176,
178, 179, 180, 181, 182, 185, 188,
192, 195, 196, 203, 205, 207, 208,
209, 211, 213, 217, 219, 221, 226,
227, 228, 232, 233, 235, 237, 240,
242, 243, 250, 252, 254, 257, 261,
268, 269, 286, 288, 291, 294, 297,
299, 305, 310,311, 315, 343, 475
Nakîh Ağa, 282
Nallı Mescid, 225
Napoli Krallığı, 29
Naşreddin, 217
Naşuh Paşa, 191, 194
Naşûh Paşa-zâde Hüseyn Paşa, 210
Navarin, 30, 49
Nazlı Muslu, 187
Nazmî-zâde, 62, 63, 475, 294

Nemçe, 139, 141, 325, 333, 358, 370,
431, 442
Nevrûz, 221, 326
Nevşehirli İbrahim Paşa, 62
Nezir Ağa, 377
Nis, 37, 353
Nişancı Ahmed Paşa, 56
Novobra Hışarı, 177
Nûh, 172, 249
Nûri Ağa, 319

O

Oğmeydânı, 168
Orâk Adaları, 425, 386
Orhan Bey, 21, 22, 23, 24
Oruc, 155, 168, 356
Oruç Reis, 35
Osmân Ağa, 406, 409
‘Osmân Ağa, 451, 455
Osman Bey, 23
‘Osman Hafsî, 155
Osmân Paşa, 178, 394, 218, 335, 340,
341, 371
Osmân zâde, 162
Osmanlı Devleti, V, VI, 23, 24, 25, 32,
37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
49, 51, 52, 64, 65
Osmanzâde Ahmed Tâib, 56, 62, 286,
356
Oşima, 52
Otranto, 29

Ö

Öküz Mehmed Paşa, 196
‘Ömer Hoca, 200
‘Ömer Kapudân, 335
Özi, 103, 105, 205, 212
Öztemür-zâde, 178

P

Papa, 24, 34, 40
Paris, 64
Pavlo, 386
Payas, 119
Peçenek, 19
Pencâb, 170
Pendik, 232
Pertev Paşa, 40, 304
Peygamber, 187
Pîr Kâdı Yusuf Efendi, 55, 347
Pîr Rûşen-zamîr Sebzî Efendi, 364
Piri Paşa, 34
Piri Reis, 31, 34
Piyâle Kethüdâ, 252
Piyale Paşa, 36, 38, 39, 95, 109, 110,
114, 156, 159, 173, 174, 218, 240,
241, 242, 310, 472
Portekiz, 17, 31, 32, 33, 42, 43
Prenetos, 23
Preveze, 36, 37, 38
Pulya, 29, 90, 162
Pusulacı-zâde Mehmed, 341

R

Râfizî, 186
Rakka, 142, 418, 448

Rakucu, 320, 322, 328, 332, 333
Rasûlüllâh, 281, 347
Râşid Mehmed Efendi, 355, 358, 376,
405, 415, 422, 440
Rauf Bey, 52
Ravzatü'l-ebrâr, 165
Receb Paşa, 187, 191, 194, 202, 203,
205, 206, 207, 235, 449, 72, 79,
100, 103, 142, 185, 187, 190, 208,
474
Re'îs Efendi, 214
Reşîd, 150, 386, 449
Revan, 64, 104, 105, 106, 108, 212,
219, 235, 284
Rıdvâniye, 262
Rikâbdâr Şaban Ağa, 249
Rodos, 19, 21, 22, 25, 28, 29, 33, 34,
35, 38, 41, 87, 90, 92, 99, 101, 110,
117, 118, 129, 131, 133, 134, 140,
141, 151, 162, 167, 183, 242, 260,
267, 309, 368, 374, 386, 389
Roma, 34
Rûm Ahmed, 187
Rumeli, V, 22, 24, 25, 27, 34, 68, 88,
89, 94, 96, 102, 104, 106, 108, 113,
115, 116, 120, 122, 124, 125, 129,
130, 149, 154, 160, 171, 175, 187,
206, 207, 215, 217, 222, 232, 236,
239, 250, 255, 256, 289, 298, 304,
306, 314, 334, 336, 340, 369, 370,
413, 446
Rumeli Hisarı, 27

Rus, 47, 48, 52, 105, 143, 212
Rüstem, 95, 168, 172, 236, 260, 321,
324, 328, 331, 333, 362, 365, 407,
428, 437, 458
Rüşdü, 357, 358, 388, 421

S

Sa'deddin Mehmed b. Hasan Can, 66
Saîd Ahmed Paşa, 56
Saint Petersburg, 47, 57
Saka Mehmed, 187
Sakız, 19, 46, 61, 79, 89, 95, 100, 112,
120, 126, 128, 133, 135, 137, 138,
139, 140, 143, 249, 157, 173, 365,
386, 391, 420, 421, 424, 425, 426,
427, 428, 430, 436, 437, 439, 455
Şaklebiye, 151
Şâlih Efendi, 187
Sâlih Paşa, 246, 247
Salih Reis, 36
Samsun, 27, 41, 45, 474
Sarayburnu, 194
Sarı Kenan Paşa, 292, 310, 354
Saruca Paşa, 25
Saruhanogulları, 22
Sayda, 142, 448
Selahaddin-i Eyyûbî, 16
Selanik, 26, 93, 128, 168, 209, 365
Selçuklu, V, 18, 19, 21
Selman Reis, 17, 32, 35
Semadirek, 28
Semîn Mehmed Paşa, 244

- Septe Boğazı, 148, 153
 Serdâr Hüseyn Paşa, 254
 Serdâr Mustafa Paşa, 363
 Seriiyetü'l Ensârî, 13
 Seydi Ahmed, 78, 123, 124, 125, 129, 316
 Seydi Ali Reis, 35
 Seydî-zâde, 217, 218, 370, 372
 Seyyid Ali, 62
 Singin, 40, 123, 303
 Sıngın, 304
 Silahdar Dâmad Osmân, 394
 Silahdar Paşa, 222, 228, 237, 238, 239, 365 236
 Silahdâr Yusuf Paşa, 218, 228
 Silistre, 41, 108, 116, 118, 121, 122, 123, 124, 239, 256, 261, 265, 291, 292, 297, 301, 310, 312, 357, 371
 Silivri, 100, 116, 139, 192, 260, 434
 Sinan Ağa, 237
 Sinan Paşa, 38, 91, 92, 95, 97, 98, 104, 117, 142, 159, 163, 172, 176, 177, 179, 260, 292
 Sinop, 19, 21, 29, 41, 45, 49
 Siroz, 93, 168, 382
 Sisam, 19
 Sivas, 107, 108, 116, 118, 121, 136, 137, 231, 235, 258, 266, 293, 340, 392
 Siyavuş Paşa, 105, 108, 109, 122, 212, 213, 236, 240, 258, 291, 297, 300, 322, 332
 Sofu Mehmed Paşa, 267
 Sofya, 215
 Şokul, 171
 Sokullu Mehmed Paşa, 41
 Solak Mehmed Ağa, 214
 Solak-zâde, VII, 66
 Şolâk-zâde, 385, 71, 171
 Spayın, 328
 St. Jean Şövalyeleri, 38
 Şuda, 158, 254, 255
 Sultan Abdülaziz, 50
 Sultan Ahmed Hân, 205, 206, 392, 397
 Sultan Baybars, 17
 Sultân Bâyezid Hân, 154
 Sultan İbrahim, 45, 63, 110, 122
 Sultân Mehmed Hân, 157, 160, 217, 343, 369, 378
 Şultân Mehmed Hân-ı Râbi', 355
 Sultan Murad Hân, 208, 217, 219, 228, 237, 256
 Sultân Murâd Hân-ı Râbi', 156
 Sultan Murâd-ı Şâliş, 176
 Sultan Selim Hân, 154, 166, 169
 Sultan Süleyman, 35, 73, 88, 93, 135, 159, 174, 198, 259
 Sultanü'l-Bahreyn, 21
 Şumatriye Limânı, 438
 Sun'ullah Efendi, 63, 182
 Suriye, 14, 33
 Surnâzen Muştafâ, 289, 292, 300
 Susâm Adası, 386

Sührâb Mehmed Paşa, 341
Süleymân Ağa, 404, 410, 455, 467
Süleymân Hân, 155, 173, 198, 438
Süleyman Kapudân, 335
Süleyman Paşa, 24, 37, 88, 105, 119,
131, 141, 285, 288, 290, 373, 158,
213, 291, 386, 455
Süleyman Şah, 18, 19
Süleymaniye, 62, 68, 156, 169
Süveys, 32, 35, 42, 150
Süzebolu, 41

Ş

Şaban Halife, 274
Şâh Selîm, 174
Şam, 14, 61, 68, 92, 96, 98, 99, 118,
119, 121, 128, 131, 176, 178, 285,
287, 450, 155, 166, 168, 176, 184,
193, 198, 261, 262, 286, 288, 293,
363, 364, 375, 447, 448, 449
Şâmî-zâde, 214, 317, 319
Şehr-i Zor, 262
Şehrîzâde, I, II, I, II, III, IV, VIII, 54,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90,
91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
100, 101, 102, 103, 104, 106, 107,
108, 109, 110, 112, 113, 114, 115,
117, 118, 119, 120, 121, 122, 124,
125, 126, 127, 129, 130, 131, 133,

134, 135, 137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 470, 472

Şehsuvarzâde, 59
Şehsüvâroğlu Gâzi Paşa, 293
Şehzâde Sultan Selim, 159
Şemseddin Bağdâdî, VII, 69
Şerîf Paşa, 197, 198
Şeyh Ebû Bekr, 196
Şeyh Mehmed Efendi, 389
Şeyh Mehmed el-Ğudûrî, 367
Şeyhülislâm, 63, 67
Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi, 194, 187
Şirvan beylerbeyliği, 43

T

Tabanı Büyük Mehmed Paşa, 238
Tahtalu, 35, 93
Takvîmü't-Tevârîh, 355
Tarhuncu Ahmed Paşa, 265, 284
Tarık b. Ziyad, 15, 152
Taşoz, 28
Tatar, 97, 176, 320, 321, 322, 362
Tayyar Mehmed Paşa, 236,, 219, 228
Temeşvar, 108, 120, 124, 125, 128,
130, 139, 237, 289, 326, 332, 370,
334, 367, 314, 370, 431
Temürtâş, 382
Tersane-i Amire, 48, 98, 99, 103, 104,
109, 123, 129, 134, 370, 389, 158,
180, 205, 240
Tezkire-i Davud, 61
Tırnakçı Sarayı, 226

Tilimsan, 93, 168, 169

Timurtâş, 377

Ṭîn-i maḥtûm, 353, 354

Tîre, 380

Tokat, 231

Topal Fâyik Maḥmûd Efendi, 418

Topal Mehmed Paşa, 124, 125, 126,
314, 334, 342

Topcu Mehmed, 340

Tophane, 175

Tophâneli Sipâhi-zâde Mehmed, 340

Tortumlu İbrâhim Ağa, 412

Trablus, 93, 114, 365, 193, 254, 293,
342, 377, 388

Trabzon, 26, 29, 136, 137, 138, 392,
415, 422

Tuḥfetü'l-elbâb ve Rihletü'l-İğtirâb,
436

Tuḥfetü'l-kibâr, 70, 161, 165, 169,
171, 173, 174, 180, 184, 192, 195,
240, 242, 249, 250, 254, 297

Tuna, 13, 14, 17, 140, 141, 442, 456,
474

Tunus, 15, 36, 39, 40, 87, 88, 96, 101,
114, 126, 151, 153, 155, 169, 175,
199, 254, 342, 473

Turgut Reis, 35, 38, 39, 44

Tutucu Hasan Paşa, 297

Türkmen, 258

U

Uluç Ali Paşa, 40, 96

Umur Bey, 21, 22

Ureyş Kal'ası, 198

Urla, 19

Uzun İbrâhim Paşa, 363

Uzun Süleyman Ağa, 406

Ü

Üsküdar, 95, 101, 112, 136, 172, 232,
275, 395, 173, 191, 285, 313

Üsküdarî Maḥmûd Efendi, 194

V

Vâkîdî, 68, 474

Van, 97, 98, 99, 121, 135, 142, 178,
179, 184, 295, 390, 392

Varhâna, 158

Varla Kal'ası, 332

Varna, 41, 45

Vecîhî, VII, 67, 68, 71, 229, 230, 233,
237, 253, 288, 297, 299, 320, 333,
476

Veli Ağa, 282, 398

Veli Beyzâde, 303

Veli Efendi, 282, 283

Venedik, V, 22, 25, 26, 30, 31, 34, 36,
39, 40, 42, 45, 46, 91, 92, 94, 110,
111, 118, 129, 134, 137, 140, 149,
157, 164, 166, 169, 174, 243, 304,
306, 308, 345, 364, 369, 372, 386,
427, 431, 436, 437

Vize, 41, 124, 312

Y

Yahûdi, 181
Yahya Ağa, 211
Yahya bin Yahya, 177
Yahya Efendi, 200, 228, 229
Yakub, 168, 293
Yakup Bey, 36
Yalak, 166
Yalı Köşkü, 241, 415, 448
Yalova, 23, 41
Yanova, 127, 322, 333, 357
Yarbay Arif, 52
Yavuz Sultan Selim'in, VI, 32, 33, 66
Yazıcı İbrâhim Efendi, 452, 455
Yedişule, 161, 200, 217
Yemen, 35, 43, 101, 150, 199, 386
Yeniçeri, 107, 143, 188, 223, 268,
269, 275, 276, 319, 340, 341, 466
Yenişehir, 23, 63, 103, 105, 206, 211,
382

Yıldırım Bayezid, 18, 24, 27

Yunan, 52, 346, 358

Yusuf Ağa, 340, 391, 407

Yusuf Paşa, 85, 110, 111, 112, 113,
135, 137, 138, 143, 242, 244, 245,
246, 247, 248, 250, 303, 390, 415,
419, 421, 423, 424, 447, 449, 466

Z

Zağferâniye, 262

Zâhiriyye Medresesi, 61

Zâtü's-savâri, 15

Zenâta, 150

Zenbîl, 59, 69, 347

Zeyl-i Târîh-i Ravzatü'l-Ebrâr, 315,
343

Zeytunburnu, 437

Zeytun, 192

Ziyâdetullâh ibn-i İbrâhim, 151

Zübdetü'l-vâkı'ât, 320